

АНТИЧНИ РОМАНИ

НАРОДНА КУЛТУРА

АНТИЧНИ РОМАНИ

Превод: Богдан Богданов, Георги Батаклиев, Петър Радев, Гаврил
Кацаров, Борис Геров

chitanka.info

БОГДАН БОГДАНОВ

АНТИЧНИЯТ РОМАН И НАРОДНОТО НАЧАЛО НА ЖАНРА

По традиция, създадена от хуманитарното образование на миналия век, представата за античната литература обикновено се изчерпва с известните велики поетически творби от епохата на античната класика и началото на Римската империя. Но не бива да се забравя, че културното развитие на античния свят се простира върху цели петнадесет века. Поети в Гърция има и след Еврипид, а в Рим и след Овидий. И някои от тях биха създали по-малко затруднения на съвременния читател от един Омир или Вергилий.

Ако гледната точка на ценене е съвременният вкус, трябва да се очаква, че днес бихме приели значително по-леко античната проза. Но и в тази област не може да се мине без изненадите, които създава подвижната природа на художествеността. За нас „Историята“ на Ливий е исторически извор, но в гледната точка на римската култура от първи век на н.е. тя е художествена литература. И обратно — романът за Александър, който бихме прочели като художествена проза, излиза вън от периметъра на античното разбиране за художественост, въпреки че във времето си той има поведение на истинско художествено четиво.

Нужно е да се прави разлика между исторически ограничените критерии и реалните функции на жанра. За да бъде допусната в лоното на художествената литература, античната проза трябвало да има ритмична и риторично-образна организация. Покрай тия формални критерии действали и редица съдържателни, но, общо взето, те поставяли вън от литературата всичко, което не отговаряло на традиционно охраняваната представа за художественост.

Именно поради тази причина повестта се оказва вън от обсега на античното филологическо наблюдение. Нещо повече — в античността тя дори не получава свое име. Един филолог я нарича „драматическо

произведение“, а друг „драматически разказ“. Тя остава в сянката на други жанрове и чак в ново време бива почувствана като нещо специфично.

Възможно е да се остане с впечатление, че тия непризнати чада на античната проза днес се наричат романи главно защото са останали ненаименовани. Но дали има научно основание за това и съществува ли общност между тях и романа на новото време? Думата е не за непосредствената връзка, за влиянието, което оказват преводите на Лонг и Хелиодор върху рицарския и буколическия роман на шестнадесети и седемнадесети век, а за типологическото сродство.

Винаги когато възниква или се обновява, романът тръгва от нелитературното и нехудожественото, което в определен момент е по-способно да отрази действителността, станала недостъпна за вече изхабените литературни форми. Стендал нарича романите си хроники, дебютът на Дикенс е журналистиката, не само сюжетът, но и тонът на „Робинзон Крузо“ излизат от описанията на Стил и Адисън. Гьоте включва свободно във „Вилхелм Майстер“ критически анализ на Шекспировия „Хамлет“, а на Томас Ман романната форма позволява да превърне в естетически предмет такава „нехудожествена материя“ като медицината и музикалната теория. Във всички случаи романът се развива като своеобразна неофициалност, която разкрива нови територии за художествено усвояване.

Това е сериозното основание да бъде наречена роман и античната художествена повест. Нейното начало също е неофициално, а нейната форма значително по-свободна и по-гъвкава в сравнение с официалните жанрове на поезията и прозата.

Възникването на античния роман не е напълно ясен и решен проблем, тъй като литературата на елинизма (IV-V век пр.н.е.), в чиито граници трябва да се търси неговото начало, е достигнала до нас в крайно ограничен обем. Въпреки че се е развил по-определено един-два века след края на тази епоха, романът носи нейната атмосфера, идеалите и възжеленията на поданика на елинистическата монархия, отправил поглед към своето частно битие, към добродетелите на чувството и духа.

При липсата на достатъчно извори не малка трудност представлява изясняването на жанровите корени на античния роман. Началото трябва да си представим като смес от разнородни елементи.

От една страна стоят белетризираната елинистическа биография и мемоаристика с техния вкус към събития от частния живот, от друга — градската низова литература като непристойните новели на Аристид от Милет и прозаическият сборник на Партений „За любовните приключения“. Свободното градско творчество претопява приказката, мита, любовните истории в стихове на Калимах, „извращава“ фабулите на Еврипид и Менандър, като ги свежда до чиста, бъдеща любопитството събитийност.

В типа роман, застъпен в Петрониевия „Сатирикон“ и „Златното магаре“ на Апулей, се усеща и една по-мощна низова традиция. Това е народната култура на гръцката античност. За нея научаваме нещо по прозаическите жанрове, проникнали в официалната литература — диатрибата, диалога, сатирата и мима.

Най-добра представа за народното прозаическо слово дава т.н. Менипова сатира, запазена ни във фрагментите на римския писател Варон и в някои творби на Лукиан. Името ѝ е свързано с дейността на циническия философ Менип от Гадара (III век пр.н.е.). Философите-циници я използват за целите на своята демократическа пропаганда. Погледнато формално, тя е смес от проза и поезия, в която съжителстват разнородни теми и персонажи. Като примесва сериозното и смешното, измислицата и действителността, Мениповата сатира се оформя постепенно като средство за израз на една подвижна и многозначна истина, която не е зададена предварително и не е подчинена на определена схема за завършеност.

Един от вероятните корени на античния роман е красноречието и свързаната с него риторическа теория. В началото на нашето хилядолетие, когато римският абсолютизъм ликвидира гражданските свободи, то губи изцяло политическия си характер и развива предимно своите формални черти. Това ново красноречие постепенно запълня цялото пространство на науката и образованието от първи и втори век на н.е. Вкусът към романната литература се подготвя в школските риторически упражнения, в измислените съдебни контроверзии върху абсурдни теми, които смесват реалното и недействителното със свобода, несвойствена за жанровете на поезията. Затова изискването за съдържанието на риторическото слово дословно съпада с поетиката на някои антични романи. Според един трактат по риторика от онова време то трябвало да съдържа „несходни характери, сериозност,

лекомислие, надежда, страх, подозрение, скръб, притворство, състрадание, разнообразие на събитията, промяна на съдбата, неочаквано бедствие, внезапна радост, приятен изход на събитията.“

Най-ранен по време на възникване тип античен роман е народното фантастическо четиво. Негова класическа книга била „Чудесата отвъд Туле“ на Антоний Диоген, от която са оцелели само отделни фрагменти. Представа за „сериозната“ фантастика на този вид четиво дава включената в сборника пародия на Лукиан „Истинска история“, една истинска антична Баронмюнхаузениада, служила в ново време за образец на Рабле и Сирано дьо Бержерак.

Фантастиката е един от основните елементи и на романа за Александър Македонски. Той възниква в елинистическо време като народна трактовка на исторически монографии и на действителни сборници от писма между Александър и близките му, като съчетава най-разнообразни елементи — историческото повествование, приказката, диалога, писмото и анекдота. Но в основата му лежи все пак историческата фабула и затова съществува основание да се счита за първия исторически роман в европейската литература. Също като в роман действителните събития са монтирани в измислицата и са комбинирани така, щото да се постигне съвременна политическа концепция. Романният Александър има антиримска тенденция. Той не е завоевателят, служил за идеал на императорите Каракала и Александър Север, а герой на ума и милосърдието, идеал на обикновения човек и на подчинения.

Най-старата версия на романа, която лежи в основата на включения в сборника превод, е от трети век на н.е. Човек от народа, нейният автор създава върху съществуващата още от александрийско време книга ново повествование, върху което преписвачите от по-късно време правят нови добавки и разработки. Така постепенно македонският завоевател се превръща в герой на една тиха сантиментална нравственост и в мъченик на една почти средновековна любознателност. Също като в поемите на Омир новите натрупвания влизат в противоречие със старата основа. Но понеже е свободна по природа, романната форма ги приема и гради върху тях впечатлението за богатството на образа на Александър. Читателят остава дори с внушението, че в тази книга човешката съдба е представена в развитие — нещо, което е по силите не на много антични жанрове.

Никое друго антично четиво не се е радвало на такава популярност като „Животът и делата на Александър Македонски“. Това се обяснява с неговия народен характер и с популярността на Александър на Изток. Той става национален герой на източните народи и посредством романа. Затова освен няколкото гръцки и две латински версии до нас са достигнали и редица източни. Най-хубавата между тях е арменската. Но успехът на романа е заложен и в „романността“, в свободната форма, която допуска дотворяването. Затова той се задържа и във Византия и влиза в старобългарската книжнина и затова отива на Запад, където като книга за рицаря Александър, вече в стихове, става първият роман и в първоначалното значение на думата, която означава тогава художествено произведение на романски език. В шестнадесети век съществуват вече деветдесет обработки на тази книга на двадесет и четири езика.

Романът за Александър има особено място сред видовете на античния роман, тъй като синтезира няколко от тях. Историческият вид в него е преплетен с фантастическия, между тях се усеща и тонът на биографическата повед, която в по-чист вид е застъпена в съчинението на Филострат (IV век на н.е.) „Животът на Аполоний Тиански“.

Но най-определеният вид античен роман е гръцката любовна повед. Понеже е запазена сравнително по-добре, тя най-често бива наричана с името „роман“. Пет са авторите, чиито произведения са оцелели — Харитон, Ксенофонт Ефески, Хелиодор, Ахил Таций и Лонг. Романите на първите двама са от втори век на н.е. и са по-незасегнати от риториката, останалите трима са майстори на риторическата ритмика. Съвременните папирусни находки доказаха, че тия пет произведения са малка част от огромната литература на любовна тема, циркулирала от втората половина на първия век до края на античността в източната част на Средиземноморието.

Гръцката любовна повед синтезира чертите на низовата и върховата литература — от една страна, темите и настроенията на народната прозаическа традиция, от друга, изтънчеността и риторизма на върховата. В едно време, когато в подчинената на Рим Гърция висшите и низшите съсловия изгубват гражданските си свободи, любовната повед става сложно завоалирана форма на реакция срещу

всичко официално, реакция, неосъзната и скрита под вида на пълна безидейност.

Петте произведения и фрагментите са доста оскъден материал, за да се проследи вероятното движение от по-свободен сюжет към схемата, която упорито се повтаря в запазените повести. Сюжетната топка на гръцката любовна повест съчетава любовната тема, брака и преградите към щастието. Герои на условната семейно-любовна история са момъкът и девойката, които се отличават с невероятна красота. Враждебни или индиферентни на любовта, те стават жертва на лошото чувство на Ерос или Афродита и случаят ги среща, за да изпитат силата на влюбването от пръв поглед. Невероятно интензивно, любовното преживяване прилича на болест, а удовлетворението по принцип не може да се постигне без брак. Току-що встъпили или когато се канят да встъпят в брак, героите биват разделени от враждебни обстоятелства. Емфазата на любовното чувство преминава в обилието на събитията. Следват премеждия, също подчинени на определена схема — попадане в плен при пирати и разбойници, мнима смърт или летаргически сън, робство, морски бури, опасност от насилие. При сложна плетеница от съюзници и вредители накрая момъкът и девойката се събират в тишината на брачното гнездо.

В контекста на съвременната социално-психологическа среда схемата и разработката на гръцката любовна повест звучат крайно неубедително. Но в контраст с един свят, лишен от точно тия ценности, нравственото упорство и надутата целеустременност към семейно щастие получавали смисъл и се възприемали художествено, защото решавали актуални проблеми. Разбира се, това решение е крайно утопично. Въпреки че елементите на утопията са реални и че тя прилича на реалността, животът в нея е коригиран с еснафска кротост, с един „романтичен реализъм“, който напомня буржоазните happy end истории.

Измежду петте любовни повести най-висока художествена стойност има „Дафнис и Хлоя“ на Лонг. За нейния автор не се знае нищо освен името. Не е точно определено и времето на написването ѝ. В сравнение с другите гръцки повести тя има по-кратък обем, а може би поради това и по-ясен смисъл. Полето на зрение в „Дафнис и Хлоя“ е светът на частните човешки отношения, които са събрани в идилично единство и са изтълкувани от света на природата. Героите на повестта

са очарователни и неопитни деца, които намират най-напред в живота на леса и на стадото модела на своята невинност, за да открият по-късно и човешкия свят, също щастливо лишен от противоречия. Този свят няма нищо общо с действителния и тъкмо по този начин действителният свят се оказва тихомълком коригиран в утопичното разбирателство и изящество на художествения. Ако „Дафнис и Хлоя“ звучи така естетично и за съвременния читател, дължи се на взаимното проникване на стил и етическа реакция.

В този смисъл повестта е едно изключение. Останалите не познават това качество, което специалистите наричат вътрешна спойка, свързаност на фабулата и тематично-идейното движение. Гръцката повест може да бъде многопланова, да смесва стилове. В това отношение тя прилича на съвременния роман. Но на нея ѝ липсва гледната точка, която поставя характерите и събитията в единно мотивно поле. Събитията просто се натрупват, а когато настъпи момент за мотивиране, героите говорят с езика на трагедията и съдебната риторика, впрочем един тон, който престава да бъде функционален едва след Шатобриан.

За романа римската литература се ползува от опита на гръцката и това дава основание да се говори по-напред за гръцкия роман. Но фактически „Сатирикон“ на Петроний е най-ранното романно произведение, достигнало до нас. Може би хронологическото предимство на римската литература е случайно поради загубите и непълнотите, но жанровото е по-безспорно. Въпреки връзката с Мениповата сатира Петрониевият „Сатирикон“ и „Златното магаре“ на Апулей представят един тип роман — т.н. сатирическа пародийна повест, който не е застъпен в гръцката литература.

За автор на „Сатирикон“ се счита Гай Петроний Арбитер, за когото Тацит пише, че бил „съдник на изящния вкус“ в двора на Нерон. Отначало приближен на императора, по-късно наклеветен за съучастничество в заговор, по негова заповед той трябвало да се самоубие. Както казва Тацит, в последния си ден Петроний искал да слуша шеговити стихотворения, а не разсъждения за безсмъртието на душата. Седнал да обядва, дори легнал да спи, тъй че смъртта му да изглежда естествена.

Трябва да се съжالياва, че от съчинението му е оцеляла малка част. Колкото и да е свързана, тя не стига да се получи точна представа

за цялото, което по изчисленията на един съвременен учен би трябвало да се простира на осемстотин печатни страници.

В центъра на вниманието в гръцката любовна повест са събитията, в „Сатирикон“ е по-дейна стихията на наблюдението. Сюжетната нишка е като че ли само повод да се види и преживее. Разказвачът Енколпий, представител на градската низина, разкрива в безцелното си движение от град на град един ненаблюдаван досега свят. Пазар и пристанище, пиршество у забогатял освободен роб, баня — това са пространства от опакото на живота, дето социалните противоречия се отлагат с драстичността на всяка низина.

Реалността в „Сатирикон“ не е постигната направо, без литературна рамка. Дори при фрагментарността е ясно, че Петроний пародира гръцката повест. Скитането на Енколпий има сюжетен мотив — той също изпитва гнева на едно божество и несгодите на любовта като героя на любовната повест. Но при допира с несъответното ниско съдържание в „Сатирикон“ те се превръщат в смешна материя.

Нужният реалистически кадър е получен най-напред в пародията, но може би за пръв път у Петроний античният реализъм прави и трудната крачка към пластиката на наблюдението. В това отношение ярко се откроява помещеният в настоящия сборник откъс „Гощавка у Трималхион“. Тия петдесетина страници са може би най-добрият извор за Нероновото време. От „Аналите“ на Тацит също може да се научи, че в първи век освободеният роб е икономическа и политическа сила, служила за опора на императорите в борбата със сенатската опозиция. Но в „Гощавката“ благодарение на обемната разностранна информация, която може да се съхрани само в художествен текст, този факт придобива отчетливост.

В „Гощавката“ също има литературни опори — едно подобно угощение в сатира на Хораций, самият жанр симпозиум с такива общи места като идването на весели гости в разгара на пиршеството. Забележими само за специалиста, те са тъничкото скеле, върху което е положена непосредствената истина.

Не се знае точно в кой град на Италия живее Трималхион. И това не е важно. Незнанието дори допринася да прозвучи типично неговият случай. Попаднал на угощението му, Енколпий се удивява на невероятното богатство и чудовищното невежество на домакина. Тъй

като не принадлежи на никоя среда, той е подвижният герой, способен да наблюдава. Трималхион е самото общество, обектът на наблюдение.

В „Гощавката“ всичко е материално до крайност — и видимият свят, и човекът. Материални са и стихииите, които го владеят — потреблението, крайно грубата веселост и прозиращото под нея дълбоко униние. Трималхион е тяхна жертва — яде, говори неистово, смее се и плаче. Той е шут, глези се, позира, демагогства. Влече го проникналата в нищожеството на природата му самота, породена от безбрежното богатство.

Ако не беше толкова пластичен, романът на Петроний щеше да бъде вероятно най-мрачната творба на римската древност. Разбира се, това е имагинерно положение. Тъгата едва ли би породила енергия за създаването на подобно произведение. Но все пак, ако се отклони струята на веселието, в „Сатирикон“ като че ли липсва положителен ъгъл на зрение, онази добра сериозност, характерна за всички велики романни творби.

В този смисъл романът на Апулей е крачка напред и няма да бъде тавтология, ако се каже, че „Златното магаре“ е по-романна книга от „Сатирикон“.

По произход Апулей е неримлянин и също като съвременника си Лукиан е представител на космополитната двуезична литература на втори век от н.е., която си служи еднакво добре с латински и с гръцки език. „Златното магаре“, чието първоначално название всъщност е „Метаморфози“, принадлежи към латинските съчинения на Апулей и е достигнало до нас изцяло, с незначителни пропуски.

Заемането на сюжети, дори на готови откъси, е нещо обичайно в античността. Затова съвременният читател не бива да се изненадва, че романът е разработка на недостигнала до нас повест на гръцкия писател Лукий от Патра. Сравнението с подобна по-кратка разработка на същия разказ, извършена от Лукиан, разкрива, че Апулей е създал по същество ново произведение с оригинална концепция и с цялостност, рядка за античната художествена проза.

Едно от значителните нововъведения на Апулей са дванадесетте вставни новели. Благодарение на него този способ на вкадряване на разказ в разказ бива възприет по-късно от ренесансовата повествователна техника.

По-значителна е обаче концепционната промяна, която претърпява гръцкият оригинал. У Лукий магарето отново се превръща в човек, за да се огорчи от човешкия свят и да пожелае магарешката кожа. У Апулей животното е етап в йерархическото движение към човешкото. Превърнал се отново в човек, Апулеевият Луций поема в последната единадесета книга пътя към съвършенството на духа и открива щастието в мистическата аскеза в служба на богиня Из ида.

Историческата основа на това решение е искрената нужда от сериозно отношение към света. Но все пак ученото слово на последната книга не привлича. Също като „Адът“ в „Божествена комедия“ на Данте за нас етапът на магарето има повече действена сила.

Докато разказва прежеждията на животното, Апулей е скептик и епикуреец като Петроний. В последната книга той изведнъж се превръща в религиозен адепт. И все пак контрастът между книгите на магарето и тази на човека Луций е донякъде впечатление. Между тях съществува и концепционна спойка. Луций не е играчка на външните обстоятелства. Подвижността му се охранва от негово собствено качество — от любопитството. Именно то го отвежда в Тесалия в дома на опитната в магията Памфила и става причина да се покрие с магарешка кожа. От своя страна загубата на човешкия лик става условие да се осъществи и вътрешното движение в Луций. Под прикритието на магарешката кожа той набира нужния опит. Всичко, което му се случва, се отлага в него, за да се подготви обратното движение към съвършенството на човека.

Най-напред у Апулей се явява така важният за реалистическия роман на новото време термин „опит“ и за пръв път у него той се проявява като ключова дума за разбирането на една романна структура. Опитът е ъгълът на зрение, който дава единство на следването на епизодите и на вътрешното развитие на героя.

Но опитът е и знание само по себе си. В по-сложния Луций е вплетен неутралният наблюдател Енколпий. Магарето е съвършеното средство да се надникне в тайните на социалната и нравствената низина. Петната чист реализъм у Апулей са като моментни затишия в шумното движение през условните прегради към щастието, които са създадени, само и само за да се изпита удоволствие от преодоляването им. Погледът се спира, условността се разсейва и се откроява нещо

невероятно действително. В един такъв момент магарето успява да види мъртвешката бледина на мелничните роби, в която няма нищо условно.

Съвременното око може да се помами и да смеси тоя реализъм с реализма, който иде от фолклорната основа на романа. Не всички убийства и побоища в „Златното магаре“ са нещо действително. Наистина те отразяват един свят, изпълнен с жестокост. Но преди да изпълнят тази задача, те изразяват волността и разпуснатостта на народния празник, мимическото своеволие и демократическото единение с материалното. За своето време Апулей разказва с древния реалистически език на площадния живот. Затова у него се яде и пие много, затова така бързо се мени веселието със скръбта и затова убийствата стават някак смешно прибързано.

Не всички повествователни елементи в „Златното магаре“ са реалистически. За да изобрази сериозното, Апулей използва сантименталния тон на любовната повед. Оттук и контрастът между романтичната устойчивост на героите в някои вставни новели и реалистическата променчивост на човека от останалите части.

Художественият свят на тази книга като че ли се разширява, за да включи вече създаденото и да го превърне в средство за по-разностранно, но и по-обемно постигане на действителността, за каквото в античността са способни само епосът и трагедията. Именно поради това „Златното магаре“ е по-романна проза от „Сатирикон“.

Античният роман напомня съвременния и с произхода, и с природата си, дори ако тя се изчерпва само с определението на Гюте, че „романът е субективна епопея, която позволява на своя автор да гледа на света по свой начин“. И все пак в приликите има граница. Античният роман има кратък път на развитие и върху основата му не израства епохална творба. По това, че изразява идейния хаос на своето време, той напомня ситуацията на рицарския роман в късното средновековие. Но както парната машина на Херон Александрийски не се превръща в локомотив, така и античният роман не създава ни един „Дон Кихот“. Би било невъзможно. Гениите на романната форма ще се родят много векове след края на античността.

Богдан Богданов

**ЛОНГ
ДАФНИС И ХЛОЯ**

ВЪВЕДЕНИЕ

Когато веднъж ловувах на остров Лесбос^[1] в свещената дъбрава на Нимфите^[2], видях най-прекрасното нещо, което съм виждал някога — едно рисувано изображение, разказ за една любов. И дъбравата беше прекрасна, с много дървета, осеяна с цветя, напоена от поточета. От един извор пиеше всичко — и цветя, и дървата. Но още по-голяма наслада изпитваше човек от картината, понеже беше изпълнена със свършено изкуство и защото разказваше за съдбата на една любов. Затова там ходеха много хора, идваха и чужденци, привлечени от мълата, на Нимфите да се помолят, но и картината да видят. Върху нея можеха да се видят жени, които раждат, други, които повиват бебета в пелени, подхвърлени деца овце да ги хранят, овчари да ги намират, млади хора да се свързват с любовни клетви, набег на разбойници, враже нападение. Видях и много други неща, всичките любовни, удивих се и ме обхвана силно желание да създам разказ, съответстващ на изображението. Намерих и човек, който ми разтълкува картината, потрудох се и създадох тези четири книги, дар за Ерос^[3], за Нимфите и за Пан^[4], дело, носещо радост на всички хора, което може да излекува болния, да утеша и скръбния, може да събуди спомен у тоя, който е бил обичан, и да въведе в любовта тоя, който още не е бил обичан. А никой не е избягнал любовта, нито ще я избегне, додето съществува красота и човешки взор. А на мен нека бог ми даде да описвам спокоен и благоразумен любовта на другите.

---

[1] Лесбос — остров в източната част на Егейско море, близо до малоазийския бряг. — Б.пр. ↑

[2] Нимфите — женски божества, дъщери на Зевс от различни богини, които олицетворяват природните сили и явления. — Б.пр. ↑

[3] Ерос — бог на любовта, едно от най-древните божества на гръцката религия. Отначало бил считан за син на Кронос, а по-късно на Арес и Афродита. Изобразяван като юноша, а от елинистическо

време като детенце със златни крилца, с лък и колчан, понякога с горящ факел. — Б.пр. ↑

[4] *Пан* — бог на горите и храсталаците, син на Хермес, подобен на козел, покровител на пастирите и изобретател на сирингата. С вика си можел да обърне в бягство дори войска. Атиняните смятали, че на неговата намеса дължали победата си при Маратон и Саламин в Гръко-персийските войни. Оттук и епитетът му Войника — срв. кн. IV, гл. 39. и кн. II, гл. 39. — Б.пр. ↑

КНИГА ПЪРВА

1. Има на остров Лесбос голям и красив град, наречен Митилена. Прорязан е с канали, в които кротко се втича морето, красят го мостове от полиран мрамор. Като че ли виждаш пред себе си не град, а остров.

На около двеста стадия^[1] от града един богат човек притежавал земя, цяло съкровище — хълмове, богати на дивеч, житоносни поля, покрити с лозя склонове, пасбища за стадата. А и морето обливало с вълни дългия бряг, покрит с най-фин пясък.

2. Пасял козите си по тия места един козар на име Ламон. Намерил той един ден дете, кърмела го негова коза. Детето лежало върху нежната трева в оплетения с бръшлян гъстак на една дъбрава. Козата често изчезвала от стадото, за да ходи там, и толкова се привързала към бебето, че изоставяла козлето си. На Ламон дожаляло за козлето и задебнал тия нейни изчезвания, додето веднъж по обяд не я проследил и не видял как прекрачва внимателно детето, та да не го стъпче с копита, и как то като от майчина гръд лакомо поглъща обилното мляко. Естествено учудил се, приближил и намерил там момченце, едро и красиво, повито в чудесни пелени, които не отговаряли на съдбата му на подхвърлено дете. Било увито в пурпурна наметка, забодена със златна тока, до него лежала кама с дръжка от слонова кост.

3. Отначало помислил да вдигне само вещите за разпознаване^[2], а детето да остави. След това го досрамяло, че дори козата отстъпва по човеколюбие, изчакал нощта и занесъл всичко на жена си Миртала — и вещите, и детето, и козата. Тя се изумила да не би козите да раждат деца, но той всичко й разказал — как го намерил, как го видял да бозае, как го досрамяло да го остави да погине. Тя одобрила постъпката му. Тогава скриват вещите, а детето признават за свое, на

козата оставят да го кърми. И за да бъде и името му овчарско, решили да го нарекат Дафнис^[3].

4. Минали две години оттогава, когато на един овчар, който пасял в съседство, на име Дриас, се случва да види подобно и се натъква на подобно откритие. Имало пещера, свещена на Нимфите, дълбоко навътре в огромна скала, която била кръгла отвън. От камък били изваяни и изображенията на самите Нимфи, боси, с ръце, голи до раменете, с коси, разпуснати по плещите, с пояс около бедрата, с усмивка във визора. Хванати за ръце, извивали хоро. Входът на пещерата бил точно в средата на огромната скала. От едно изворче бликала вода и тръгвало поточе. Пред пещерата се простирала свежа поляна с гъста нежна трева, подхранвана от влагата. Имало в пещерата ведра, извити флейти^[4], сиринги^[5] и тръстикови свирки, свещени дарове на отколешни овчари.

5. Една овца, която наскоро се обагнила, често влизала в тая пещера и дори понякога мислели, че се е изгубила. За да я накаже и да я върне в стадото, овчарят сплел от върбови клони нещо като примка и приближил към скалата, за да я хване. Като стигнал, видял нещо, което не очаквал да види. Също като жена овцата поднасяла виме на едно сучещо дете, а то, без да плаче, лакомо местело ту на едната, ту на другата гърд устицата си — чисти и светли, тъй като овцата облизвала с език лицето му, щом усетела, че свършвало да суче. Момиченце било детето и при него имало вещи за разпознаване — златовезана панделка, златни пантофки и златни гривни за краката.

6. Решил, че в това откритие имат пръст боговете, и научен от овцата да съчувствува и да обича детето, вдигнал го в обятията си, поставил вещите в торбата и се помолил на Нимфите да окрилят с щастие своята малка молителка. Като дошло време, подкарал стадото, тръгнал за вкъщи и като пристигнал в кошарата, разказал на жена си какво видял, показал й намереното и я уговорил да приемат детето за тяхна дъщеря и тайно да го отгледат като свое. Напа, тъй се казвала

жената, веднага се почувствувала майка и обикнала детето, като че ли се уплашила да не би овцата да я надмине със своята обич. Тя също поставила на детето овчарско име, за да не се съмняват, че е нейно. Нарекла го Хлоя^[6].

7. Двете деца бързо израсли чудно красиви и красотата им съвсем не отговаряла на тия селски места. Дафнис бил на петнадесет години, а Хлоя на тринадесет, когато една нощ Ламон и Дриас видели следния сън. Присънили им се Нимфите, тия от пещерата, където бил изворът и където Дриас намерил Хлоя; предали те Дафнис и Хлоя на едно твърде хубаво наперено момче с крила на раменете, което носело лъкче и малки стрели; то ги уболо с една и съща стрела и наредило за в бъдеще Дафнис да пасе козето стадо, а Хлоя овчето.

8. След тоя сън Дриас и Ламон изпаднали в униние, че трябвало да пасат овци и кози деца, чиито пелени обещаваха много по-добра съдба. Затова те им дали по-изтънчено възпитание: и на четмо ги научили, и на всичко, което се смята на село за добро. Но нямало как, трябвало да се подчинят на боговете, след като божият промисъл ги спасил. Те си споделили съня, принесли при пещерата на Нимфите жертва на момчето с крилата — името му не знаели — и пратили Дафнис и Хлоя със стадата, като ги научили кое как се прави — как се пасе преди обяд и как след пладне, когато мине горещината, по кое време се води стадото на водопой и кога се връща в кошарата; кога да си служат с кривака и кога само да подвикват. А те поели всичко това като нещо съвсем сериозно и с радост, обикнали козите и овците повече от другите пастири, защото Хлоя дължала живота си на една овца, а Дафнис помнел, че коза го кърмела като подхвърлен.

9. Било началото на пролетта, цъфтели цветята в дъбравата, по поляните и в планината. Бръмнали вече пчелите, разнесла се песента на сладкопойните птици, заподскачали наскоро обагнени агънца. Тичали козлета по хълмовете, жужали по ливадите пчели, гъстака огласявали птици. Увлечени като природата от радостта на сезона,

нежните деца подражавали на всичко, което виждали, и на всичко, което чували. Щом чуели птици да пеят, пеели, щом видели агънца да скачат, високо подскачали, на пчелите подражавали, като берели цветя. С една част пълнели пазвите си, също и венчета сплитали и ги носели на Нимфите.

10. Всичко правели заедно, тъй като стадата им пасели в съседство. Често Дафнис подбирал овцете, които се отделяли, често Хлоя смъквала от някоя стръмнина палавите кози на Дафнис. Случвало се един от двамата да наглежда и двете стада, додето другият бил записан в някоя игра. Игрите им били детски и овчарски. Случвало се да накъса Хлоя стъбълца на асфодел^[7] от някой мочур и да седне да плете клетчица за скакалци и увлечена в работата, да забрави за овцете. Случвало се Дафнис да нареже тънка тръстика, да я продупчи по коленцата, после да свърже цевите с мек восък и чак до вечерта да се учи да свири на тия свирки. Понякога си делели млякото и виното и наедно събирали яденето, дето носели от къщи. Човек можел да види разделени по-скоро овцете и козите, отколкото Хлоя и Дафнис.

11. Живеели те в радост и игри, додето един ден Ерос им създал ето какви грижи. Вълчица, която хранела малките си, често нападала другите стада в околността, нужна ѝ била много храна за изхранването на вълчетата. Събрали се селяните една нощ и изкопали ями, широки един разтег и дълбоки четири. Повечето пръст, дето изкопали, разпръснали надалече, върху ямите опънали дълги сухи вършини, а тях покрили с останалата пръст. На вид повърхността по нищо не се различавала от по-рано, тъй че и заек да прибегнел, вършините, по-слаби и от сламки, щели да се счупят и чак тогава щяло да стане ясно, че земя всъщност няма, а само нещо подобно. Макар да изкопали много ями и в планината, и в полето, вълчицата не успели да хванат. Усецала тя къде би я измамила земята. Това обаче погубило много кози и овце, а за малко и сам Дафнис не загинал. Ето по какъв начин.

12. Два козела се разярили и влезли в двубой. И тъй жестоко се били, че на единия му се строшил рогът. Запъхтян от болка, побягнал. А победителят се втурнал подир него и не го оставял на мира. На Дафнис му дожаляло за отчупения рог и ядосан от дързостта на козела, грабнал кривака и погнал преследвача. Но понеже козелът бързал да избегне кривака, а Дафнис, ядосан, искал да го стигне, и двамата не гледали много-много къде стъпват и паднали в една яма — по-напред козелът, после Дафнис. Това и спасило Дафнис, козелът го понесъл на гърба си при падането. Чакал да дойде някой да го изтегли и плачел. А Хлоя видяла какво се случило и бързо дотичала до ямата, разбрала, че е жив, и повикала един воловар от съседната земя да помогне. Той дошъл и затърсил дълъг прът да го изтегли от ямата. Но прът не намерили и Хлоя развързала превръзката^[8] си и дала на воловаря нея да спусне на Дафнис. И тъй, те застанали на ръба на ямата и затеглили, а Дафнис се изкачил, като следвал с хватките си техните дърпания. Изтеглили и нещастния козел, на когото се отчупили и двата рога — ето какво възмездие получил за победения. Подарили го на воловаря в знак на благодарност за спасението и решили да излъжат вкъщи, ако попитат за него, че дошли вълци и го отвлекли. И като видели, че козите и овцете пасат спокойно и че всичко е наред, седнали на един повален дъб и огледали да не би при падането Дафнис да се е наранил някъде. Никъде нямало нито ударено, нито кръв, но целият бил в пръст и кал — и косите, и тялото му. Затова решили да се измие, та Ламон и Миртала да не разберат какво се е случило.

13. Отишли с Хлоя при пещерата на Нимфите, той й дал да му пази дрехата и торбата, застанал край извора и започнал да мие косите и цялото си тяло. Имал гъсти черни коси и мургаво загоряло от слънцето тяло — човек би рекъл, че го потъмнява сянката на косите. Видяла Хлоя колко хубав е Дафнис и понеже никога по-рано не й изглеждал такъв, решила, че къпането му придава тая хубост. И като миела гърба му, усетила в пръстите си колко мека и нежна е неговата кожа. Затова скришом се попипала няколко пъти да опита дали нейната не е по-нежна. Тогава на залез-слънце те подкарали стадата към дома и Хлоя не изпитвала нищо друго, само дето пак й се искало да види Дафнис да се къпе. Когато на следния ден извели стадата на паша,

Дафнис седнал под дъба, дето обичал да седи, засвирил на сиринга и наглеждал козите, които лежали, като че ли заслушани в неговата песен. А Хлоя приседнала наблизко, към стадото овце поглеждала, но повече в Дафнис гледала. И пак ѝ се сторил красив, докато свирел, и пак решила, че от свиренето е тая красота. Затова, като оставил сирингата, грабнала я и засвирила, да види дали и тя ще стане красива. Накарала го пак да се къпе, гледала го, допряла го с ръка, възхитила се и с това възхищение започнала нейната любов. Не знаело какво става с него малкото момиче, на село било отраснало и от никого не било чувало думата „любов“. Мъка обхванала душата ѝ, не владеела вече погледа си, все Дафнис гледала, все за Дафнис говорела. Да се храни престанала, нощем будувала, за стадото нехаела. Ту се смее, ту плаче. Както е задрямала, изведнъж ще скочи. Лицето ѝ ту бледно, ту се залива в огън^[9]. Дори с телица, от стършел ухапана, не се случва такова нещо. И ето какво си казала веднъж насаме:

14. „Болна съм аз, но от каква болест, не зная. Боли ме, а никъде нямам рана. Скръбна съм, а не съм загубила овца. Горя, а под такава дебела сянка съм седнала. На колко трънака съм се издирала и не съм плакала. Колко пчели са ме жилили и не съм преставала да се храня. Но това, дето пробожда сърцето ми сега, е по-горчиво от всичко. Хубав е Дафнис, цветята също. Хубаво пее неговата сиринга, също и славеите. Но безразлични са ми те. Защо не съм сиринга, мене да надуе, или коза, за да ме води на паша! Жестока вода, ти само Дафнис направи красив, а аз напразно се къпах. Отивам си, мили Нимфи. Дори вие не можете да спасите момичето, кърмено край вас. Кой ще ви вие венци, като умра? Кой ще пасе нещастните агънца? Кой ще се грижи за бърбивия щурец, който хванах с толкова мъка на входа на пещерата, за да ме приспива с песента си? Но сега будувам заради Дафнис и щурецът напразно пее.“

15. Това изпитвала Хлоя, това говорела и се мъчела да открие името на любовта. А воловарят Доркон, който измъкнал Дафнис и козела от ямата, имал вече мъх по бузите и познавал делата и думите на любовта. Та той в оня ден изведнъж изпитал любовно влечение към

Хлоя. Любовта му се разгаряла с всеки изминал ден и понеже се отнасял отвисоко към Дафнис като към момче, решил да постигне целта си с подаръци или насила. Отначало им занесъл дарове — на него воловарска сиринга, девет тръстики, свързани с бронз вместо с восък, на нея сърнешка кожа, от тия, с които се замаят вакханките^[10], космите ѝ били в най-различни цветове като рисувани. След това решил, че спечелил приятелството на Дафнис, и започнал да го пренебрегва лека-полека и по цял ден носел на Хлоя прясно сирене, венец от цветя или някоя зряла ябълка. Веднъж ѝ довел току-що родено теленце, друг път позлатена чаша или малки птичета, уловени в планината. Тя не познавала хитростите на любовта, взимала даровете с радостно сърце, но се радвала още повече, че може да ги подари на Дафнис. И ето един ден — време било вече и Дафнис да усети какво нещо е любовта — заспорили двамата с Доркон кой е по-красив, Хлоя трябвало да отсъди. Този, който победял, за награда щял да целуне Хлоя. По-напред Доркон казал следното:

16. „Аз, Хлоя, съм по-голям от Дафнис и съм воловар, а той е козар, и съм толкова по-силен от него, колкото говедата от козите. И съм бял като мляко и рус като пшеница преди жътва, и ме е отгледала майка, не животно. А той е малък и безбрад като жена и черен като вълк. Пасе козли и поради това страшно вони, и е толкова беден, че дори куче не може да гледа. И ако, както казват, коза го е кърмила, по нищо не се различава от козле.“

Ето това горе-долу рекъл Доркон, а след него започнал Дафнис:

„Мене ме е кърмила коза, както и Зевс го е кърмила^[11]. Паса козли, по-едри от неговите говеда. И не мириша като тях, както и Пан не мирише, макар че самият той повечето е козел. Стига ми сиренето, печеният на шиш хляб и бистрото вино — това е трапезата на заможните селяни. Безбрад съм, но и Дионис^[12] е безбрад. Тъмен съм, но и зюмбюлт е тъмен. А Дионис стои по-горе от Сатирите^[13] и зюмбюлт от лилията. Доркон е риж като лисица, долната му челюст е дълга като козя брада и е бял като гражданка. Ако целунеш мене, ще ми целунеш устата, а ако него целунеш, ще целунеш космите по брадичката му. Спомни си, Хлоя, че и теб овца те е откърмила и въпреки това си красива.“

17. Хлоя не чакала повече: понеже се зарадвала от хвалбата на Дафнис, а и отдавна копнеела да го целуне, скочила и го дарила с целувка, проста и безизкуствена, но напълно достатъчна, за да запали сърцето му. Огорчен, Доркон побягнал, но решил да търси друг път, за да се добере до любовта на момичето. А за Дафнис човек би казал, че бил не целунат, а по-скоро ухапан. Изведнъж станал мрачен, тръпки го побивали, сдържал ударите на сърцето си, искал да гледа Хлоя и като я гледал, обливал се в руменина. Тогава за пръв път се удивил колко руси са косите ѝ, че очите ѝ са големи като на юница и че лицето ѝ наистина е по-бяло от козе мляко. Като че ли едва сега прогледнал, а по-рано изобщо нямал очи. Престанал да се храни: ще сложи една хапка в уста, и това е всичко. Накарат ли го да пие, само ще накваси устни. Мълчалив станал, а по-рано бил по-бъбрив от щурец. Ленив станал, а по-рано подскачал повече от козите. Нехаел и за стадото. Захвърлил сирингата. Лицето му станало по-зелено от тревата през лято. Само на Хлоя говорел. И когато останел насаме, ето какво си приказвал:

18. „Какво ми стори Хлоината целувка? Устните и са по-нежни от розов цвят и устата ѝ по-сладка от медена пита. Но целувката ѝ е по-парлива от жило на пчела. Колко пъти съм целувал козлета, колко пъти току-що родени палета. И теленцето, което Доркон подари на Хлоя, също съм го целувал. Но тази целувка е непозната — секва ми дъхът, сърцето ми се свива и подскача, душата ми се топи. И въпреки това пак желая да я целуна. Нещастна моя победа над Доркон! Непозната болест, чието име дори не мога да кажа! Дали не е пила някаква отрова Хлоя, преди да ме целуне? Но тогава как сама не е загинала? О, как пеят славеите, а моята сиринга мълчи. Как подскачат козлетата, а аз седя. Как цъфтят цветята, а аз не плета венчета. Цъфтят теменугите и зюмбюльът, а Дафнис вехне. И Доркон ли ще изглежда по-красив от мене?“

19. Ето какво изпитвал и ето какви думи нареждал милият Дафнис, когато за пръв път вкусил и делата, и словата на любовта. А

воловарят Доркон, дето се влюбил в Хлоя, издебнал един ден Дриас, когато садял дръвче до една лоза, приближил с едно чудесно сирене и му го дал в дар — те били приятели от по-рано, когато Дриас сам пасял стадото. След това от дума на дума споменал за сватба с Хлоя и че ако я вземе за жена, обещава много дарове, и то големи като от воловар — впряг волове за оран четири кошера пчели, петдесет ябълкови присада, една бича кожа, добра за цървули, и всяка година по едно теле, което вече не суче. Дриас се съблазнил от даровете и за малко да даде съгласие. Но съобразил, че Хлоя е достойна за по-високопоставен жених, и се побоял да не би един ден всичко да се разкрие и злото да стане непоправимо, затова отказал, помолил да го извини и не приел обещаните дарове.

20. Така пропаднала и втората надежда на Доркон. Той загубил хубавото сирене, без нищо да получи. Тогава решил да издебне Хлоя насаме и да я грабне. Забелязал, че двамата се редуват за водопоя: един ден Дафнис водел стадата, на следващия Хлоя, и измислил следната хитрост съвсем по пастирски. Взел кожата на едър вълк, който веднъж един бик убил с рогата си, защитавайки кравите, наметнал я на гърба си и тя го покрила до земята, тъй че предните крака на кожата покрили ръцете, задните — петите, а в зиналата паст скрил главата си като в шлем на хоплит^[14]. Тъй горе-долу заприличал на звяр и отишъл при извора, дето козите и овцете идели на водопой след паша. Изворът се намирал в падина, а наоколо мястото било диво, обрасло с тръни, къпини, ниска хвойна и магарешки бодил. Лесно можел и истински вълк да се скрие, без да го видят. Доркон се вмъкнал на това място и зачакал времето на водопоя. Бил сигурен, че тоя му вид ще изплаши Хлоя и тя ще попадне в ръцете му.

21. Не след дълго Хлоя подкарала стадата към извора, а Дафнис останал да насече зелена шума за козите за след паша. Кучетата, дето следвали овцете и козите, за да ги пазят, с естественото за тяхната природа любопитство тичали насам-натам да душат и открили Доркон тъкмо когато се готвел да нападне момичето. Залаяли злобно и се хвърлили отгоре му като върху вълк. Заобиколили го, захапали кожата,

а той от страх не могъл да стане. Отначало се боял да не го открият, пък и кожата отгоре му го пазела. Лежал в гъстака и зъб не обелвал. Но когато, уплашена от това, което видяла, Хлоя завикала Дафнис на помощ, кучетата вече смъкнали кожата от гърба му и започнали да го хапят. Доркон заревал с глас и завикал на помощ момичето и Дафнис, който вече бил там. Двамата свикали кучетата и те скоро се умирили, като чули познатите гласове, а Доркон, изпохапан по раменете и краката, го отвели при извора, умили го, дето имало следи от зъби, и като сдъвкали зелено листо от бряст, превързали раните. Дафнис и Хлоя не познавали любовните хитрости, затова решили, че тая история с кожата е просто пастирска шега, и не се разсърдили, ами го ободрили и го изпратили донякъде, дори с ръце го подкрепяли.

22. Доркон, изложен на такава опасност и изваден едва ли не от устата на кучето (а не — както казват — на вълка), се заел да си оправи здравето. А Дафнис и Хлоя с голяма мъка събирали козите и овцете чак до здрач. Изплашени от кожата и объркани от лая на кучетата, едни се покатерили по скалите, други добягали чак до морето. Уж свикнали да се отзовават на повикване, да се умиряват от звуците на сиринга и да се събират при плясък с длан, но тогава тъй се изплашили, че забравили всичко. Много труд им струвало, додето ги открият по следите като зайци и додето ги отведат в кошарите. Само тая нощ потънали в дълбок сън, тъй като умората послужила за лекарство срещу любовната мъка. Но с изгрева на слънцето отново ги обзели старите чувства. Радвали се да се гледат, скърбели, когато се разделяли, желаели нещо, а не знаели какво желаят. Само това им било ясно, че нея я погубило къпането на Дафнис, него — нейната целувка.

23. Разпалвало ги и годишното време. Пролетта вече преваляла, започвало лятото и всичко било в разцвета си. Дърветата виснели от плод, полето — от едро зърно. Приятна била песента на щурците, сладък дъхът на плодното лято, сладостно блеенето на овцете. Човек би казал, че пее и спокойно течащата вода на реките и че вятърът омайно свири в клоните на елата като със сиринга, че ябълките копнеят да паднат на земята и слънцето, което обича красотата, има желание да

съблече всички. Сгорещен от всичко това, Дафнис скачал в реките, къпел се, ловял рибата, която плувала край него. Често пиел вода, за да угаси огъня, който го горял отвътре. А Хлоя издоявала овцете и повечето кози на Дафнис и много време отивало, додето подкваси млякото. А мухите ѝ пречели и я хапели, когато ги гонела. Тогава измивала лице, увенчавала се с елови клонки, загръщала се в сърнешката кожа, напълняла ведрото с вино и мляко и пиели заедно с Дафнис.

24. Станело ли обед, те се омайвали да се гледат. Щом видела Дафнис гол, тя едновременно се опивала от красотата му, едновременно изпитвала болка, че не може да открие недостатък по тялото му. Той пък, като я зърнел в кожата и с еловия венец как му поднася ведрото, мислел си, че вижда една от Нимфите в пещерата. Грабвал еловия венец от главата ѝ и си го слагал, като го целувал понапред. Хлоя пък обличала дрехата му, когато я оставял и отивал да се къпе, също я целувала, преди да я облече. Понякога и с ябълки се замеряли^[15], красели главите си с венчета, като сплитали косите си. Тя оприличавала неговите на мирта^[16], понеже били смугли, а той лицето ѝ на ябълка, понеже било бяло и румено. Научил я да свири и на сиринга. Почнела ли да свири, грабвал сирингата и пробягвал с устни по цевите. Уж ѝ изправял грешките, но всъщност, като целувал сирингата, Хлоя целувал.

25. Както свирел по обед и овцете пладнували на сянка, неусетно Хлоя задрямала. Дафнис забелязал, оставил сирингата и я загледал цялата с ненаситни очи. Вече нямало от какво да се свени и скришом тъй си зашепнал: „Колко прекрасни са нейните спящи очи и колко сладък дъхът ѝ. Дори ябълките и цъфналите храсти не са тъй прекрасни. Но страх ме е да я целуна. Целувката пробожда сърцето и ме влудява като млад мед. Страх ме е да не я събудя, ако я целуна. Бъбриви щурци, не я оставяте да спи с цвърченето си! А козлите удрят рогове и се борят. Къде сте вие, вълци, по-страхливи от лисици, та не грабнете тия козли?“

26. Тъкмо това си шепнел; един щурец бягал от лястовицата, която искала да го хване, и паднал в пазвата на Хлоя. Лястовицата го погнала, не успяла да го хване, но в гонитбата приближила Хлоя и крилата допрели бузите ѝ. Без да знае какво става, пробудила се изведнъж и извикала уплашена. Като видяла лястовицата да лети край нея и Дафнис да се смее на уплахата ѝ, успокоила се и затъркала очи, още ѝ се спяло. А щурецът запял в пазвата ѝ като че ли благодарствена песен, задето намерил убежище. Отново писнала Хлоя уплашена, а Дафнис се разсмял. И понеже имало повод, пъхнал ръце по гърдите на Хлоя и извадил милия щурец, който не млъкнал дори върху дланта на Дафнис. Като видяла щурчето, тя се зарадвала, взела го и го целунала, а то не млъквало и Хлоя отново го пуснала в пазвата си.

27. Веднъж ги зарадвал гласът на див гълъб, който пеел от съседната гора овчарска песен. Хлоя пожелала да узнае какво пее и Дафнис ѝ разказал известната приказка:

„Имало едно време, Хлоя, едно момиче, хубаво като тебе, което пасяло много крави в гората, както ти пасеш твоите овце. То пеело прекрасно и кравите се омайвали от песента му. И никога не си служело с кривак или остен, седяло под някоя ела, увенчано с елов венец, и пеело за Пан и нимфата Питюс^[17], а кравите притихвали под звуците на нейния глас. Недалеч пасял своите крави юноша, също красив и също тъй гласовит като момичето. Той решил да се състезава с нея по песен и понеже бил мъж, гласът му бил по-силен, но също тъй сладък, понеже бил млад. Тъй той омаял осем от нейните най-хубави крави и те се отбили от стадото. Замъчило се момичето от загубата и от това, че я победил в песента, и се помолила на боговете да я превърнат в птица, преди да се върне дома. Послушали боговете и я превърнали в птица, която да живее в планината като момичето и да пее като нея. И ето тя още пее и разказва за нещастията си и още продължава да търси своите загубени крави.“

28. Ето какви радости им донесло лятото. Но навръх есен, когато гроздето зрее, тирски^[18] разбойници, които, за да не ги познаят, че

са варвари, плавали на лек карийски^[19] кораб, приближили брега и слезли, въоръжени с ками и защитени с нагръдници. Започнали да грабят каквото им попадне — благоуханно вино, чували жито, пити мед. Подкарали и няколко крави от стадото на Доркон. Хванали и Дафнис, който скитал край морето; Хлоя извеждала овцете на Дриас по-късно, бояло се момичето от закачките на пастирите. Разбойниците видели какъв строен и красив юноша е Дафнис и веднага съобразили, че ще им донесе повече пари от плячката, събрана от нивята. Затова оставили и козите, и посевите, подкарали го към кораба, а той плачел отчаяно и призовавал с виковете си Хлоя. Бързо отвързали въжето на кораба, налегнали енергично греблата и отплавали навътре в морето. Хлоя подкарала стадото, носела дар на Дафнис нова сиринга. Като видяла пръснатите кози и чула гласа на Дафнис, който продължавал да я зове, оставила овцете, хвърлила сирингата и бегом се озовала при Доркон да го моли за помощ.

29. Той лежал на земята страшно пребит и едвам дишал, толкова кръв загубил. Като видял Хлоя, старата обич го стоплила малко и рекъл: „Аз, Хлоя, ще умра след малко. Искях да защита стадото си и нечестивите разбойници ме пребиха като говедо. Ти трябва да спасиш Дафнис, да отмъстиш за мене и тях да погубиш. Научил съм кравите да се отзовават на гласа на сирингата и да тръгват подир песента, колкото и далече да пасат. Хайде, вземи тая сиринга и изсвири на нея песента, на която някога научих Дафнис, а той тебе научи. Другото ще го стори сирингата и кравите в морето. Подарявам ти тая сиринга, с която се състезавах и с която победих много воловари и козари. А ти в замяна дари ми целувка, докато съм още жив, и оплачи ме, като престана да дишам. И като видиш друг да пасе моите крави, спомни си за мене.“

30. Тия думи изрекъл Доркон, целунал я с прощална целувка и заедно с нея го напуснала и душата. А Хлоя грабнала сирингата, приближила я до устни и засвирила колкото можела по-силно. Кравите чули, познали песента, измучали и като една скочили в морето. Всички скочили тъй поривисто от едната страна на кораба, че при падането се образувала падина в морската повърхност, която след малко се

затворила и погълнала кораба. Тия, които изпадали, не случили еднаква съдба — разбойниците били препасани с меч, на гърдите с нагръдници с метални люспи, на краката с наколенници до средата на прасеца, а Дафнис бил бос, както пасял в полето, полугол, понеже било още горещо. Разбойниците плували известно време, но тежестта на въоръжението ги увлякла към дъното. Дафнис лесно изул дрехата си, но се изморил да плува — по-рано плувал само в река. След малко нуждата го научила как да постъпи. Вмъкнал се между кравите, хванал се с ръце по за един рог на две от тях и изплувал на брега без труд и без мъка, все едно, че се е возил на каруца.

31. Тъй се спасил Дафнис и съвсем неочаквано избягнал две опасности — измъкнал се от разбойниците и се спасил от корабокрушение. Намерил на брега Хлоя, която ту се смеела, ту плачела. Хвърлил се той на скута ѝ и запитал защо свирела със сирингата. А тя всичко му разказала — как изтичала при Доркон, на какво научил той кравите, как я накарал да свири и че Доркон е вече мъртъв. Само за целувката не споменала, досрамяло я. Решили да почетат своя благодетел, отишли и заедно с близките му погребали нещастния Доркон. Натрупали много пръст върху гроба, посадили плодни дръвчета и всеки принесъл жертва това, което произвеждал — възлели ѝ мляко, изстискали грозде и счупили отгоре много сиринги. Нажалените крави мучели наоколо, бягали край могилата объркани и безредни, а овчари и воловари казвали, че тъй кравите оплакват своя погинал пастир.

32. Като погребали Доркон, Хлоя завела Дафнис при пещерата на Нимфите и му помогнала, да се измие. Тогава за пръв път и тя измила пред Дафнис своето бяло и чисто от красота тяло, толкова чисто и красиво, че нямало защо да го мие. Накъсали цветя, които цъфтели в оня сезон, накичили статуите на Нимфите и окачили на скалата като дар сирингата на Доркон. След това се върнали да нагледат козите и овцете. Всички лежали, нито трева хрупали, нито блеели, сякаш от тъга, че не виждат своите пастири. Но щом Дафнис и Хлоя се появили и щом подвикнали обичайните думи, щом засвирили на сиринга,

овците скочили на крака и започнали да пасат, козите весело запръхтели и заскачали като че ли от радост, че е жив техният обичан козар. Ала Дафнис не можал да се развесели в душата си, тъй като видял Хлоя гола и се разкрила пред очите му потулената по-рано красота. Сърцето му се свивало като отровено, дишането му ставало ту често и буйно, като че ли някой го гонел, ту секвало, все едно, че се изморил до смърт преди малко в тичане. Къпането при пещерата му се сторило много по-страшно от корабокрушението и мислел, че душата му останала при разбойниците. Простичък юноша, не познавал още разбойничеството на любовта.

---

[1] *Стадий* — гръцка мярка за дължина, приблизително равняваща се на 180–190 метра. — Б.пр. ↑

[2] *Вещите за разпознаване* се оставяли при подхвърленото дете, за да може по-късно да бъде разкрит произходът му. Но това е по-скоро традиционен литературен мотив, идещ от новата атическа комедия, не толкова житейска практика. — Б.пр. ↑

[3] *Дафнис* — традиционно пастирско име; в митологията легендарен сицилийски пастир, син на Хермес и на една нимфа, с необикновена красота, възпитан от Пан и от Нимфите. — Б.пр. ↑

[4] *Извита флейта* (или по-точно косата) — свирка, която има странично приспособление, втъкнато в нея, през което се духа. — Б.пр. ↑

[5] *Сиринга* (или флейтата на Пан) — музикален инструмент, състоящ се от пет, седем или девет свързани тръстикови цеви с различна дължина. Сравнявали я с крило на птица (срв. описанието в кн. I, гл. 10). — Б.пр. ↑

[6] *Хлоя* — традиционно буколическо име; по произход епитет на Деметра, покровителка на младите растения; в превод означава „млада шума“. — Б.пр. ↑

[7] *Асфодел* (или бардун) — лилиеподобно растение с бели цветове. — Б.пр. ↑

[8] *Превръзка* е кърпата, с която жените в античността опасвали гърдите си под или върху дрехата. — Б.пр. ↑

[9] Това описание крие много прилики с прочутото стихотворение на Сафо (№2 от нейния сборник), от което вероятно е

инспирирано. Срв. също „по-бледа от тревата...“ в кн. I, гл. 17, което се покрива със ст. 14–15 на същото стихотворение. — Б.пр. ↑

[10] *Вакханки* — жени, почитателки на Дионис; името им се образува от неговото прозвище Вакх (Бакх); наричат се още менади или басариди. З шествието в чест на Дионис те вървели, увенчани с бръшлян, облечени в еленови кожи, в ръцете държали тирсове — тояга, увита с бръшлян, лозови листа, на върха с борова шишарка. — Б.пр. ↑

[11] Според мита козата Амалтея кърмила Зевс на остров Крит, където майка му Рея го укрила от Кронос. — Б.пр. ↑

[12] *Дионис* — бог на растителността, покровител на лозарството, представян през по-късната епоха като красив безбрад изнежен юноша. — Б.пр. ↑

[13] *Сатири* — горски божества, демони на плодородието, причислени към свитата на Дионис, когато той бил приет в Олимпийския пантеон. В по-ранната епоха са конски, а по-късно козлоподобни същества, подобни на бог Пан. — Б.пр. ↑

[14] *Хоплит* — тежковъоръжен войник. — Б.пр. ↑

[15] Замерването с ябълки означава символично любовно предложение. Ябълката в античния свят е любовен символ. — Б.пр. ↑

[16] *Мирта* — вечнозелено дърво или храст в Средиземноморието, смятано в античността за символ на младостта и на красотата и за свещено на Афродита. — Б.пр. ↑

[17] *Питюс* предпочела според мита любовта на Борей, затова Пан я убил, като я блъснал от скала, а тя се превърнала в ела. — Б.пр. ↑

[18] *Тирски разбойници* — морски пирати, финикийци от град Тир, които се занимавали също и с търговия на роби, както се разбира и от пасажа. — Б.пр. ↑

[19] *Карийски кораб* — т.е. построен в Кария, област в Южна Мала Азия, прочута с корабостроенето си. — Б.пр. ↑

КНИГА ВТОРА

1. Есента била в разгара си. Наближавал гроздобер и всички работели усилено: един стягал линовете, друг миел делвите, трети плетял кошове. Един острел косерите, с които режат чепките, друг търсел камък, удобен за пресоване на зърната, трети пък сечел сухи клони, които палели нощем, за да е светло, когато пренасят ширата. И Дафнис и Хлоя оставили козите и овцете и вложили в друго силата на своите ръце. Дафнис пренасял грозде в кошове, хвърлял го в линовете и го тъпчел, после наливал виното в делви. А Хлоя приготвяла храна за берачите, поднасяла им да пият старо вино и беряла от по-ниските лози. Лозата в Лесбос е ниска, не прораства като асма и не лази по дърветата, а стели пръчките си на ниско и пълзи като бръшлян; и едно детенце, току-що освободило ръчици от пелените, и то може да стигне чепките грозде.

2. Както винаги в тия Дионисови дни, когато се ражда виното, повикали от околността да помагат жени. Като гледали Дафнис, те се възхищавали и говорели, че е красив като Дионис. А една по-смела дори го и целунала. Това развълнувало Дафнис, а Хлоя натъжило. Момците пък край линовете подхвърляли какви ли не закачки на Хлоя и като сатири край вакханка подскачали лудо и викали, че искат да бъдат овце и тя да ги пасе. Сега пък тя се радвала, а Дафнис се нажалявал. И двамата копнеели по-бързо да свърши гроздоберът, да се върнат по старите места и далеч от грубите викове, отново да слушат гласа на сирингата и блеенето на стадата. И не след дълго лозите били обрани, делвите се изпълнили с шира и нямало нужда от толкова ръце. Тогава Дафнис и Хлоя подкарали стадата към пасбището и с радост изтичали да се поклонят на Нимфите, отнесли им гроздове заедно с лозова клонка, първия плод на гроздобера. А и по-рано никога не минавали, без да ги почетат — и сутрин, като излизали на паша, отивали за поздрав, и вечер, на връщане, за поклон, и какво ли не им

носели — цветя, плодове и зелени клонки и мляко възливали. По-късно богините им се отблагодарили. А тогава Дафнис и Хлоя също като кученца, пуснати от синджира, скачали, свирели на сиринга, пеели и се боричкали с козлите и овните.

3. Един ден, както играели, изправил се пред тях старец в козя кожа, на краката с цървули, през рамото с торба, и то старовремска. Седнал до тях и рекъл следното:

„Старият Филетас съм аз, деца. Изпял съм толкова песни на тия Нимфи, толкова песни съм изсвирил на Пан, много стада крави съм водил само със свирка и песен. Ида да ви разкажа какво видях, да ви предам какво чух. Имам градина, отгледал съм я с ръцете си. Само тя ми е грижата, откак от старост престанах да излизам със стадото. Носи ми тя всички плодове и цветя, които ражда земята от ранна пролет до късна есен. Напролет рози, лилия, зюмбюл, тъмни и светли теменуги, лете мак, круша, разни видове ябълки, а есен грозде, смокини, нар и зелена мирта. Събират се сутрин в моята градина ята птици — едни, за да се нахранят, други — да пеят. Хладно и сенчесто е там и три изворчета я поят и ако не беше тръненият плет, който я опасва, човек би я взел за гора.

4. Влизам днес към обед в градината и виждам между наровете и миртата гледа детенце, а в шепите му нарове и миртов плод. Момченце, бяло като мляко и русо като огън, кожата му блести, като че ли току-що се е окъпало. Голичко беше и самичко. Къса си весело плодове, все едно, че е в собствената си градина. Аз се втурнах да го хвана — каквото беше палаво, страх ме беше да не изпочупи наровете и миртовите храсти. А то леко и ловко се изплъзва, пъхне се под трендафила, скрие се под маковете, пъргаво като яребиче. Колко пъти съм гонил козлета сукалчета, колко пъти съм се задъхвал подир наскоро родени телета. Но това детенце беше страшно хитро и неуловимо. Уморих се аз, старецът, опрях се на тоягата, дебна го да не избяга и го питам на кой съсед е дете и какво търси да бере плодове в чужда градина. То нищо не отвърна, изправи се наблизко, усмихна се чаровно и започна да ме замеря с мирта и бог знае как, стопи ми гнева.

Помолих го да приближи, без да се страхува, заклех се в миртата, че ще го пусна да върви, че ще му дам ябълки и нарове и че ще му позволя да си къса плодове и да бере цветя колкото си иска, само да ми подари една целувка.

5. Тогава то звучно се разсмя и чух гласа му. Такъв глас не може да има нито славей, нито лястовица, нито лебед, дори да е на моите години. «Мене, Филетас, не ми свиди да те целуна, защото желанието ми за целувки е по-голямо от твоето желание да ти се върне младостта. Но я виж подхожда ли на възрастта ти тоя дар. Веднъж само да те целуна, и старостта няма да те спре да ме гониш. Мен не може да ме улови ни ястреб, ни сокол, ни ако има друга птица, по-бърза и от тях. И не съм дете, макар на дете да приличам, а съм по-стар^[1] и от Кронос, и от самото време. И те зная от годините, когато в крехка младост пасеше в оная планина широкото стадо говеда. До тебе бях, когато свиреше на сиринга край ония букове и когато обичаше Амарилида. Но ти не ме виждаше, макар да стоях тъй близо до момичето. И аз ти я дадох за жена. И ти се родиха деца, вече добри воловари и земеделци. А сега се грижа за Дафнис и Хлоя като пастир. И когато сутрин ги събера заедно, идвам в твоята градина, радвам се на цветята и храстите, къпя се в тия извори. Затова ти са красиви цветята и дърветата, защото моето къпане ги оросява. Я виж има ли някъде счупена клонка, откъснат плод, стъпкано цвете, размътено изворче и се радвай, че си единственият човек, видял на стари години това дете.»

6. Тъй рече, подскочи на миртата като малко славейче и от клон на клон промъкна се през листака и пропълзя на върха на дървото. Погледнах го и видях крилцата на гърба му, лъкчето между крилата. Повече нищо не видях, нито лъкчето, нито него. Ако тия коси не са побелели напразно и ако с възрастта не съм загубил ума си, вие, деца, сте посветени на Ерос и Ерос се грижи за вас.“

7. Дафнис и Хлоя слушали омаяни разказа му, все едно, че слушали приказка. Тогава попитали Филетас какво всъщност е Ерос,

дете или птица, и каква му е силата. Филетас пак заговорил: „Той е бог, деца, млад, красив и с крила. Затова се радва на младостта, търси красотата и окрилява душите на хората. Мощта му надминава мощта на Зевс. Той владее изначалните неща, владее звездите, владее другите богове. Има повече власт, отколкото вие над вашите кози и овце. Всички цветя са дело на Ерос, както и ето тия дървета. Той кара да текат реките и да веят ветровете. Виждал съм влюбен бик да мучи като ужилен от стършел, виждал съм козел как люби коза и я следва по петите. И аз сам съм бил млад и лудо обичах Амарилида. Нито за ядене мислех, нито вода поднасях до устни, нито съм ме хващаше. На душата ми беше болно, сърцето ми биеше тревожно, тялото ми потръпваше от студ. Виках, като че ли ме биеха, мълчах като мъртъв, в реката се хвърлях да угася огъня. Пан зовях да ми помогне, тъй като и той е бил влюбен в Питюс. Благодарях на Ехо, че повтаря след мене името на Амарилида. Чупех моите сиринги, задето омайваха кравите, но Амарилида не ми довеждаха. Срещу Ерос няма цяр, който да се яде или пие, нито пък с песен се лекува. Любовта само целувки и прегръдки я лекуват и ако влюбените легнат и се притиснат голи.“

8. Това ги поучил Филетас и си тръгнал. Дарили го със сирене и с един млад козел, вече с рога. Чули вече името Ерос, като останали сами, усетили как сърцата им се свиват от мъка. А вечерта се върнали в кошарите и започнали да сравняват това, което разказал старецът, с това, което изпитвали: „Страдат влюбените, ние също. До храна не се докосват, както и ние не се докосвахме. Да спят не могат, а ето това се случва и с нас в момента. Струва им се, че горят, и нас ни гори огън отвътре. Желаят да се гледат един друг, затова се молим да дойде по-скоро денят. Като че ли това е любовта и ние се обичаме, без да знаем. А ако това не е любов и аз не съм обичан, защо страдаме толкова и защо се търсим? Прав е Филетас за всичко, което каза. Детето от градината се е явило насън и на бащите ни и е наредило да ни пратят със стадата. Възможно ли е човек да го хване? То е малко и винаги се изплъзва. И възможно ли е човек да му избяга? Има крила и винаги ще те достигне. От Нимфите ли помощ да подирим? Но Пан не е помогнал на Филетас, когато обичал Амарилида. Към тия лекарства, дето спомена, към тях трябва да се обърнем — трябва да се целунем,

да се прегърнем и да легнем голи на земята. Хладно е сега, но ще търпим, щом и Филетас е търпял.“

9. Такъв урок си дали те насаме онази нощ. Извели на другия ден стадата на паша и щом се зърнали, целунали се и нещо, което по-рано не правели — прегърнали се. Но третото се побоели да сторят — да се съблекат и да легнат. Твърде смело било то не само за едно невинно момиче, но и за юношата козар. Нощта отново прекарвали в безсъница, за станалото мислели, за нестаналото се укорявали. „Целунахме се, не помогна. Прегърнахме се, и от това нищо не излезе. Сигурно лежането заедно е единственото лекарство срещу любовта. Трябва да опитаме и него. Несъмнено има то някоя сила, по-голяма от целувката.“

10. При тия мисли естествено сънували и любовни сънища, целувки и прегръдки. И това, дето не сторили през деня, сторили го насън — лежали заедно голи. На следния ден скочили още по-луди от силата на бога, подкарали със свирукане стадата и бързали да се целуват. Щом се видели, затичали се с усмивка един срещу друг. Целували се, прегръщали се, но към третото не пристъпили. Дафнис не смее да спомене, а Хлоя не искала да бъде първа. Но случаят сам им помогнал.

11. Седнали един до друг при ствола на един дъб, вкусвали от сладостта на целувката и не можели да се наситят. Прегръдките им позволявали да се целуват дълго. При една по-силна прегръдка Дафнис привлякъл Хлоя към себе си и тя полегнала възник. И той се отпуснал до нея, увлечен от целувката. Тогава познали това, което видели насън, и дълго лежали така като привързани. Но понеже не знаели какво да сторят, сметнали, че това е то границата на любовната наслада, и тъй напусто прекарвали по-голямата част от деня. Привечер подкарали стадата, изпълнени с омраза към нощта. И може би щели да открият истината, ако едно събитие не объркало цялата околност.

12. Богати младежи от Метимна^[2] решили да се позабавляват по време на гроздобера във от града, спуснали в морето малък кораб, поставили на греблата свои роби и заплавали по крайбрежието на Митилена. Брегът бил с удобни заливи, застроен с богати вили, имало приятни плажове, градини и гори. Някои създали природата, други — човешката ръка. И всичко това било точно за весела младежка компания. Плавали те, някъде спирали, после пак потегляли. Лудория никаква не сторили, какви ли не приятни занимания не измислили — ловили риба между камъните, като закачали на някоя скала край морето въдици от тръстикова пръчка с лека връв и кукичка на върха; ловели с кучета и мрежи зайци, които прогонвали в лозята, като вдигали шум. И с ловитба на птици се занимавали, в капаните им се хващали диви гъски, диви патици и дропли. Забавлявали се и в същото време си набавяли храна. А ако им трябвало нещо, купували го от селяните в околността, плащали им скъпо и прескъпо. Имали нужда само от хляб, вино и покрив, защото не било много безопасно да се ношува край морето есен. Така че изтеглили корабчето на брега да не би някоя нощ да излезе буря.

13. Веднъж един селянин търсел въже, трябвало му, за да изтегли камъка, с който се мачка гроздето; другото му се скъсало. Без да го забележат, слязъл на брега и понеже не пазели корабчето, развързал въжето, отнесъл го у дома си и си послужил за каквото му трябвало. На сутринта младежите от Метимна затърсили въжето, но никой не признал, че го е взел, помърморили малко срещу домакините си и отплавали. Минали тридесет стадия и хвърлили котва край земите, където живеели Дафнис и Хлоя. Решили, че полето е удобно за лов на зайци. Понеже нямали въже да вържат корабчето, изплели от зелено лико нещо като въже и с него вързали за сушата кърмата. После пуснали кучетата да душат и където им се сторило най-подходящо, поставили мрежи. Кучетата се разтърчали, разлаяли се и изплашили козите. Те хукнали от склоновете към морето. И понеже на брега нямало какво да хрупат, като приближили корабчето, намерили се сред тях някои по-дръзки и изгризали ликото, с което било вързано.

14. А в момента в морето се вдигнало вълнение, духал вятър от планината. Обратното вълнение малко по малко отвлякло корабчето в морето и то скоро се оказало доста навътре. Като усетили, едни от младежите дотичали на брега, другите засъбирали кучетата. Понеже се развикали, скоро се стекли всички селяни от околните земи, но вече било късно. Вятърът се усилвал и течението бързо отнасяло корабчето навътре. Не била малка загубата на младежите от Метимна. Затова затърсили чии са козите. Намерили Дафнис, заудряли го и опитали да му смъкнат дрехата. Един грабнал каиш за куче и му извил ръцете да ги върже. Дафнис викал, дърпал се и молел селяните, зовял на помощ Ламон и Дриас. А те били старци, жилави в ръцете, груби и калени от полската работа, затова успели да го отърват и наложили случаят да бъде решен от третейски съд.

15. Другата страна искала същото. Тогава избрали за арбитър Филетас воловаря. Бил най-възрастен от присъстващите и се ползувал сред селяните с името на изключително справедлив човек. Първи изнесли обвинението си младежите от Метимна. Говорили кратко и ясно като за пред арбитър воловар:

„Пристигнахме в тия земи на лов. Вързахме нашето корабче със зелено лико, оставихме го край брега и тръгнахме с кучетата на лов. В това време на брега слезли козите на това момче, изяли ликото и отвързали корабчето. Виждаш го, носи се в морето. Знаеш ли с какви ценни неща е пълно? Колко дрехи загубихме, колко такъми за кучета, колко пари! С тях бихме могли да купим всичките тия земи. В замяна, на загубеното ще отведем този негоден козар, който пасе козите си край морето, като че ли е моряк.“

16. Такива били обвиненията на младежите от Метимна. Дафнис се чувствувал много зле след ударите, които му нанесли, но като видял, че и Хлоя е сред присъстващите, превъзмогнал всичко и ето как се защитил:

„Аз добре паса козите си. И никога никой селянин не ме е корил, че моя коза е пасла в нечия градина или е скършила лозов ластар. Тия ловци са негодни и кучетата си зле са дресирали, защото се разтичаха

навсякъде, лудо се разляяха и подгониха като вълци моите кози от склоновете и полето към морския бряг. Изгризали били ликото. Естествено е, на голия пясък не расте трева, не растат храсти, нито мащерка. Корабчето са отнесли вятърът и морето. Лошото време е виновно, не козите. Имало вътре дрехи и пари. Може ли да се повярва, че нормален човек ще върже в такъв случай корабчето с лико?“

17. Това рекъл Дафнис и заплакал. Всички селяни се нажалили, а Филетас, арбитърът, се заклел в Пан и в Нимфите, че Дафнис няма никаква вина, нито козите му и че са виновни вятърът и морето, но тях той не може да съди. Думите на Филетас не убедили младежите от Метимна, гневът им избухнал и те опитали да вържат Дафнис и да го отведат. Тогава селяните се възмутили и се спуснали отгоре им като ято скорци или чайки. Отървали Дафнис, който също се биел, и като ги наложили здраво със сопите си, скоро ги обърнали в бяг. И ги гонили чак докато ги изхвърлят извън границите на тяхното землище.

18. Додето селяните гонели младежите, вече в пълна безопасност Хлоя отвела Дафнис при пещерата на Нимфите и умила окървавеното му лице — някой успял да му разбие носа. После измъкнала от торбата парче хляб, отчупила сирене и му дала да яде. И за да го утеши и успокои напълно, целунала го сладко с нежните си устни.

19. Ето това зло се случило на Дафнис. Но разправията не свършила дотук. Младежите от Метимна едвам се добрали до дома си. Тръгнали те по море, а се върнали пеша, тръгнали надут и весели, а се върнали пребити и изранени. Събрали те гражданите и излезли пред тях с клончета на молители^[3] — молели да им помогнат и да отмъстят за тях. Разбира се, истината напълно скрили, за да не станат посмешище, че така били наредени от овчари. Обвинили митиленците, че им отвлекли кораба и им разграбили имуществото също като във военно време. Като видели раните, гражданите повярвали и решили, че е редно да отмъстят на митиленците за тия юноши, които били от най-видните домове на града. Взели решение да започнат без предизвестие

война с Митилена. Наредили стратегът^[4] да излезе с десет кораба и да опустоши митиленското крайбрежие. Тъй като зимата вече приближавала, сметнали, че не е много сигурно да доверят на морето по-голям флот.

20. Стратегът вдигнал котва още на следния ден. Войниците сами гребели. Доплавал до крайбрежните земи на Митилена, заграбил много овце, много жито и вино, тъй като наскоро завършил гроздоберът, пленил и немалко хора, които работели по тия земи. Доплавал и до местата, дето живеели Дафнис и Хлоя, мълниеносно дебаркирал и отнесъл всичко, което му попаднало. В това време Дафнис не пасял козите, ами насичал зелена шума в гората, храна за козите през зимата. Като зърнал отгоре грабителите, скрил се в хралупата на един издъхнал бук. А Хлоя се грижела за стадата и като я погнали, намерила убежище при Нимфите и помолила войниците да пощадят нея и животните в името на богините. Но не чули молбата ѝ. Подиграли се надменно със статуите на Нимфите, подгонили стадата, отвлекли и Хлоя, като я подкарали с ликови камшици също като коза или овца.

21. Понеже корабите им били натъпкани догоре с каква ли не плячка, отказали се да плават нататък и решили да се отправят назад, бояли се и от враговете, и от зимата. Отплавали те и доста труд положили — трябвало да гребат, тъй като нямало вятър. Щом усетил, че си отишли, Дафнис слязъл в пасбището, дето пасели, и не намерил нито козите, нито овцете, нито Хлоя. Пусто и тихо било наоколо; сирингата, на която сладко свирела Хлоя, лежала захвърлена. Дафнис се развикал, жално завайкал; тичал ту при бука, дето седели, ту на морския бряг, надявал се, че ще я намери, ту при пещерата на Нимфите, където потърсила убежище, когато я подгонили. Там се хвърлил на земята и укорил Нимфите, задето предали Хлоя.

22. „При вас е била Хлоя, когато са я грабнали, и вие сте можели да гледате спокойно! А тя ви плетеше венчета, възливаше ви първото

мляко, ето и нейната сиринга, неин дар за вас. Вълк не успя да ми грабне дори една коза. А враговете грабнаха и цялото стадо, и другарката ми. Ще одерат козите ми, ще жертвуват овцете, а Хлоя ще живее отсега нататък в някой град. Имам ли сили да се вдигна и да се върна при татко и мама без козите, без Хлоя? И какво ще върша отсега нататък? Няма вече какво да паса. Тук ще лежа и ще чакам смъртта или някое друго нападение. А ти, Хлоя, дали страдаш? Спомняш ли си тия поляни, спомняш ли си пещерата на Нимфите и мене, твоя другар? Или те утешават овцете и козите, също станали пленници заедно с тебе?“

23. Както нареждал и плачел в скръбта си, потънал в дълбок сън. И ето изправят се до него трите Нимфи, красиви и стройни жени, боси, полуголи, с разпуснати коси, подобни на статуите. Отначало като че ли само жалели нещастния Дафнис. А после най-възрастната рекла следното, за да го ободри:

„Недей ни кори, Дафнисе. За нас Хлоя е по-голяма грижа, отколкото за тебе. Ние я пожалихме, когато я подхвърлиха като бебе в тая пещера, и се погрижихме за храната ѝ. Тя няма нищо общо нито с поляните, нито с овцете на Дриас. И сега сме се погрижили за нея — няма да я отведат в Метимна и няма да стане робиня, нито пък ще бъде част от военната плячка. Познаваш ли Пан, чийто образ е поставен, под оная там ела? Него вие никога не сте почитали с цветя. Но ние го помолихме да ни стане помощник, за да спасим Хлоя. Той познава по-добре военните дела, водил е много войни. Той вече се отправи срещу метимняните и няма да им е лесно с такъв враг. Недей да се мъчиш, стани и иди да те видят Ламон и Миртала. И те са се проснали от скръб на земята, мислят, че и ти си част от плячката. А утре Хлоя ще се върне с козите и с овцете, пак ще пасете заедно стадата и пак ще свирите заедно на сиринга. За всичко друго грижа ще има за вас Ерос.“

24. Това видял и чул Дафнис насън. Събудил се, скочил и облян в сълзи от радост и от мъка, поздравил ничком статуите на Нимфите и обещал, щом Хлоя се върне, да им принесе в жертва най-хубавата коза. Изтичал при елата, където стояло изображението на Пан с кози крака и

с рога на главата, в едната ръка държал сиринга, с другата козел, който се дърпал и подскачал. Дафнис поздравил ничком и Пан, помолил го за Хлоя и обещал да му принесе в жертва козел. И чак надвечер, когато слънцето залязвало, пресъхнали сълзите на Дафнис и се свършила молитвата му. Тогава вдигнал шумата, дето насякъл, и тръгнал към кошарата. На Ламон и Миртала олекнало на сърцето и те се изпълнили с радост. Дафнис хапнал малко, после потънал в сън и в съня със сълзи се молил пак да види Нимфите, молил се по-скоро да дойде денят, в който обещали да му върнат Хлоя. Оная нощ му се сторила най-дългата от всички. А ето какво се случило в нея.

25. Като минал десетина стадия, стратегът на метимняните решил да даде отдых на войниците, които били крайно изморени от набезите по крайбрежието. Достигнал до един нос, който навлизал дълбоко в морето и образувал залив с формата на полумесец. В него морето било много по-спокойно, отколкото дори в пристанище. Там наредил да закотвят корабите доста далече от брега, тъй че селяните от околността да не могат да ги нападнат. Тогава пуснал метимняните да почиват и да се веселят. Те имали подръка каквото пожелаят, при толкова плячка започнали да пият, да се веселят, също като на победен празник. Но малко след като се стъмнило, веселието вече утихвало с идването на нощта, изведнъж цялата земя като че ли пламнала в огън и чули ясно шум на гребла — все едно, че към брега приближавал огромен флот. Някой викнал „на оръжие“, друг призовавал стратега, на трети му се сторило, че е ранен, друг пък се прострял на земята също като мъртъв. Човек би казал, че гледа нощно сражение, а врагове нямало никакви.

26. Тъй прекарвали нощта. А денят бил много по-страшен от нощта. Козлите и козите на Дафнис се увенчали с вързал бръшлян, а Хлоините овни и овце завили като вълци. Тя пък имала на главата си венец от елови клонки. И в морето се случили невероятни неща. Когато опитали да вдигнат котвите от дълбината, те останали на дъното. Щом загребали с веслата, всички до едно се строшили. Делфини започнали да подскачат край корабите, заудряли ги с опашки

и строшили железните скоби^[5]. Дочули и свирнята на сиринга от стръмната скала на носа. Но тая свирня не доставяла радост, ами плашела като военна тръба. Объркали се, хукнали към оръжието, завикали към невидимите врагове, молели отново да се стъмни, за да се отпуснат и починат. За ония, които не загубили разсъдък, било ясно, че всички тия необясними шумове и видения идат от Пан, който е нещо разгневен на моряците. Но не можели да схванат причината — светилище на Пан не били грабили. Докато около пладне стратегът не без божия повеля потънал в дълбок сън. В съня му се явил Пан и рекъл следното:

27. „О вие, най-безбожни и най-престъпни от всички хора, какво дръзнахте с безумните си сърца? Вдигнахте война в полята, които толкова обичам, отвлякохте стада, крави, кози и овце, които аз закрилям. Откъснахте от жертвеника момичето, което Ерос иска да направи героиня на една любовна история. Не се посвенихте да го направите пред очите на Нимфите, пред моите очи, очите на Пан. Няма да видите Метимна, натоварени с такава плячка, нито ще убегнете на тая сиринга, която ви обърква. Ще ви удавя, храна на рибите ще станете, ако не върнете незабавно Хлоя на Нимфите, а също стадата на Хлоя, козите и овцете. Стани и свали на брега момичето, а заедно с нея и това, което ти наредих. А тебе аз ще те вода по морето, както и нея по сушата.“

28. Съвсем объркан и уплашен, Бриаксис, тъй се казал стратегът, скочил, повикал капитаните на корабите и наредил незабавно да издирят Хлоя измежду пленниците. Веднага я открили и я отвели при него. Не било трудно, седяла на едно място, увенчана с венец от елови клонки. И това му доказало верността на съня. Той веднага я свалил от главния кораб на брега. Не минало много време, от скалата прозвучала сирингата, но мелодията не била войнствена, не всявала страх, била овчарска, с такива песни водели овцете на паша. И овцете затичали по поставените дъски към брега, но копитата им се плъзгали, също и козите, но те били по-смели, понеже привикнали да се спускат по стръмно.

29. Обиколили те Хлоя в кръг, като че ли щели да играят хоро, заскачали, заблели и всякак се радвали. А козите, овцете и кравите на другите пастири останали в трюмовете на корабите, без да мърдат от местата си, като че ли песента на сирингата не се отнасяла за тях. Всички се удивили на силата на Пан и го приветствували. Тогава се случили още по-чудни неща в морето и на сушата. Корабите заплавали, преди да вдигнат котва, а пред главния кораб подскачал и ги водел делфин. Овцете и козите повел очарователен звук на сиринга. Но свирещия никой не виждал. Те вървели напред, хрупали трева, доволни и разнежени от песента на сирингата.

30. По време на следобедната паша Дафнис съгледал от една височина стадата и Хлоя и възкликнал: „О, Нимфи! О, Пане!“ Затичал надолу в полето към Хлоя, прегърнал я и паднал, обезумял от радост. Тя едвам го свестила и стоплила с целувки и прегръдки. Тогава се вдигнали и отишли при техния бук. Седнали до ствола и Дафнис запитал как успяла да се измъкне от толкова много врагове. А тя му разказала всичко поред — как рогата на козите се увенчали с бръшлян, разказала за воя на овцете и как главата ѝ се обкичила с елови клонки, как земята като че ли била обхваната в огън, разказала за първата и втората свирня на сирингата, първата войнствена, другата мирна, разказала за страшната нощ и как песен на сиринга я водела по пътя, който не познавала. Тогава Дафнис си спомнил съня с Нимфите и разбрал, че всичко това сторила ръката на Пан. И той разказал на Хлоя какво видял и какво чул, и как Нимфите го принудили да се върне към живота в момента, когато решил да умре. А после Дафнис пратил Хлоя да доведе Дриас и Ламон и да донесе всичко необходимо за жертвоприношение. В това време той хванал най-хубавата коза, увенчал я с бръшлян, както се явила на враговете същия тоя ден, възлял мляко върху рогата ѝ и я заклал в жертва на Нимфите. След това я увесил, одрал я и принесъл кожата като свещен дар.

31. Когато дошли Хлоя и другите с нея, Дафнис запалил огън, една част от месото сварил, другата опекол. След това поднесъл на Нимфите свареното и възлял кратер, пълен с шира. После настлал зелена шума, възлегнали и се отдали на пиене и веселба. Но Дафнис не забравил да наглежда стадата да не би да изскочи вълк и да направи същата пакост, която искали да сторят враговете. Изпели няколко хвалебни песни към Нимфите, дело на пастири от стари времена. А като се стъмнило, останали да спят в полето. На следния ден поменали и Пан. Окичили козела, дете води стадото, с елов венец, отвели го до елата пред изображението на Пан, възлели на главата му вино и с благословии към бога го принесли в жертва, после го увесили и одрали. Част от месото сварили, другата част опекли, после положили всичко надалече върху поляната сред листака. А кожата заедно с рогата забили върху елата до статуята на Пан. Тъй по пастирски дарили пастирския бог. От месото най-напред поднесли на него, извършили и възлияние с един по-голям кратер, Хлоя изпяла химн, а Дафнис свирил на сиринга.

32. После възлегнали да пируват. В това време приближил воловарят Филетас, който носел венчета и свежа лозова клонка с чепка грозде за Пан. Съпровождал го най-малкият му син Титир, светлооко рижо момче с бяла кожа и палав поглед. Вървял той след баща си и леко подскачал като козле. Всички скочили и увенчали заедно с Филетас статуята на Пан, окичили в клоните на елата лозовата пръчка, после поканили Филетас и сина му да възлегнат на трапезата. И като пийнали, старците се разбърбали, спомнили си как пасели едно време като млади, колко набези на разбойници избягнали; един се поперчил, че убил вълк, друг — че след Пан бил най-добрият свирач на сиринга. Филетас бил тоя, дете се похвалил за свиренето.

33. Дафнис и Хлоя как ли не го молили да научи и тях на своето изкуство и да посвири на празника на бога, който толкова обича сирингата. Съгласил се Филетас, макар да обвинил старостта, че му отнела силата на дъха, и взел сирингата на Дафнис. Но малка била тя за неговото умение; добра била за устата на малко момче. Затова

Филетас пратил Титир да донесе неговата сиринга; кошарата им се намирала на около десет стадия. Момчето хвърлило горната си дрешка и по ризка хукнало като сърне. Тогава Ламон решил да им разправи приказката за сирингата, която някога му изпял един козар от Сицилия срещу един козел и сиринга в замяна.

34. „Тази сиринга едно време не била музикален инструмент, а красиво и сладкопойно момиче. Пасяло козите, играело с Нимфите и пеело тъй, както пее тя днес. А Пан я гледал как пасе, как си играе и пее. Един ден приближил и замолил това, което желяел. Обещал й да стори тъй, че всичките й кози да близнят. А тя се надсмяла над любовта му и рекла, че никога няма да се съгласи да има любим, който не е нито козел, нито човек. Погнал я Пан, решил да я грабне със сила. Сиринга обаче побягнала и Пан не успял да я хване. Уморила се от бягането, скрила се сред тръстиките и изчезнала в мочура. Разгневен, Пан изсякъл тръстиките, но момичето не намерил. Тогава разбрал какво зло сторил и измайсторил тая свирка, като свързал с восък неравни по дължина тръстики тъй, както любовта им със Сиринга била неравна. И онова хубаво момиче сега е тази чудна свирка сиринга.“

35. Едва свършила приказката, едва Филетас похвалил Ламон, че разказът му е по-сладък от песен, и ето — Титир се върнал със сирингата на баща си. Голяма била тя, от едри тръстики, а там, дето ги свързвал восък, и с бронз украсена. Човек би казал, че това е оная първа сиринга, която измайсторил едно време Пан. Вдигнал се Филетас, седнал на ложето от шума. Най-напред опитал една по една цевите, няма ли някоя запушена. Щом се уверил, че всичко е наред, вдъхнал дълбоко, по младежки, и силно засвирил. Човек би помислил, че свири не една, а няколко сиринги. Толкова звучна и силна била сирингата. Малко по малко Филетас намалил силата и подкарал по-нежнo песента. Показал им целия майсторлък на овчарската свирка: как трябва да се свири, за да се водят кравите, кое подхожда за козите и кое обичат овцете. Нежна била свирнята за овцете, силна за кравите, а за козите остра. На една само сиринга той можел да имитира всички други.

36. Всички лежали мълчаливо и се наслаждавали. Тогава Дриас станал и помолил Филетас да засвири Дионисовата песен и заиграл пред тях гроздоберов танц. Показал бране на грозде, пренасяне на кош с грозде и мачкане на зърната, също как се пълнят делви и как се отпива шира. Показал Дриас в танца си всичко тъй картинно и тъй точно, че пред очите им изникнали лозите, линовете и делвите и като че ли наистина Дриас отпивал шира.

37. След Ламон и Филетас и старият Дриас получил похвали за танца си. Той целунал Дафнис и Хлоя, а те бързо скочили и изиграли в танц приказката, дето разказвал Ламон. Дафнис играел Пан, а Хлоя — Сириंगा. Той я молел и предумвал, а тя пренебрежително се смеела. Погнал я той, бягал на върха на пръстите си, уж като Пан с копитата си, а Хлоя пък се правела на уморена от бягането. Накрая тя изчезнала в леса, уж че той бил тресавището. Дафнис взел голямата сириंगा на Филетас и засвирил скръбно, за да покаже, че обича; любовно, за да я предума; призивно, за да я извика. Филетас се възхитил, станал бързо, целунал го и му подарил сириngата, като му пожелал и той един ден да я остави на достоен наследник.

38. А своята малка сириंगा Дафнис принесъл дар на Пан. После целунал Хлоя, все едно, че наистина изчезнала и наистина я намерил, и подкарал стадото със свирнята на сириngата, защото вече се здрачавало. И Хлоя подкарала овцете, и тя ги водела с песента на своята сириंगा. И козите вървели до овцете, и Дафнис близо до Хлоя, тъй че чак до здрач се радвали един на друг и се уговорили да изведат по-рано утре стадата. Тъй и сторили. Едва-що се съмнало, излезли на паша. Първо поздравили Нимфите, после Пан, после седнали под дъба и засвирили. Целували се и се прегръщали, лежали на земята и се вдигнали и пак нищо повече не направили. Хапнали и пили вино, смесено с мляко.

39. От ден на ден милувките им ставали по-горещи и по-дръзки. И на любовни наддумвания се отдали, а скоро стигнали и до любовни клетви. Дафнис отишъл при изображението на Пан под елата и се заклел, че сам, без Хлоя, няма да живее дори и ден. А Хлоя се заклела на Дафнис, като влязла в пещерата на Нимфите и там изрекла, че ще обича само него и в живота, и в смъртта. И толкова простодушно момиче била тя, че като излязла от пещерата, поискала Дафнис да ѝ се закълне втори път. Ето какво казала: „Дафнисе, Пан е бог влюбчив и неверен. Бил е влюбен в Питюс бил е влюбен в Сирина. И вечно ще тича подир Дриадите^[6], вечно ще тревожи със задирията си Епимелидите^[7]. Немарлив е той в своите клетви, затова ще немари и да те накаже, дори да идеш при повече жени, отколкото са цевите на сирингата. Ти ми се закълни с оная овчарска клетва, закълни се в оная коза, която те е откърмила, че няма да оставиш Хлоя, додето и тя ти е върна. Но ако съгреши спрямо тебе и спрямо Нимфите, бягай от нея, мрази я и я убий като вълчица.“

Радвал се Дафнис на нейната невяра, застанал на сред козето стадо, с едната ръка хванал коза, с другата козел, и се заклел да обича Хлоя, додето и тя го обича. Заклел се още, че ако предпочете друг пред Дафнис, ще убие не нея, а себе си. Зарадвала се тя и повярвала, понеже била пастирка и мислела, че за овчарите и козарите козите и овцете са богове.

---

[1] *И от Кронос по-стар* — често срещана поговорка, означаваща по-стар и от света. — Б.пр. ↑

[2] *Метимна* (днес Моливос) — античен град на северния бряг на Лесбос на около четиридесет и пет километра от Митилена. — Б.пр. ↑

[3] *Клончета на молители* — обикновено маслинени, увити с вълна. Те служат като знак за молба за протекция в храм на божество или пред народното събрание. — Б.пр. ↑

[4] *Стратег* — т.е. военачалник. — Б.пр. ↑

[5] В случая направеното от делфините напомня ролята на военна машина с название „делфин“, с която били обстрелвани неприятелските кораби. — Б.пр. ↑

[6] *Дриади* — горски нимфи. — Б.пр. ↑

[7] *Епимелиди* — нимфи, които се грижат за стадата. — Б.пр. ↑

КНИГА ТРЕТА

1. Щом научили за експедицията на десетте кораба, а и селяните от околността отишли в града и разказали за грабежа, митиленците решили, че не могат да се оставят на метимняните и трябва веднага да се вдигнат на оръжие. Събрали три хиляди пехотинци и петстотин конници и ги пратили начело с Хипас срещу Метимна по суша; бояли се от морето, било зима.

2. Хипас тръгнал. Но не грабел полята на метимняните, не откарвал стадата на пастирите и имуществото на селяните, смятал, че това подобава на разбойник, не на военачалник. Отправил се на право към Метимна с намерение да нахлуе в града, преди да успеят да завардят портите. На около десет стадия от града го пресрещнал пратеник с предложение за мир. Метимняните научили от пленените, че митиленците нямат нищо общо с тая работа, всичко сторили селяните и пастирите, предизвикани от младите хора, затова съжалили, че постъпили тъй неразумно и крайно спрямо един съседен град, и се постарали да върнат цялата плячка и да възстановят търговските си отношения и по суша, и по море. Хипас пратил вестител в Митилена, въпреки че го избрали за пълководец с право да решава, и разположил лагера си на десетина стадия от Метимна в очакване на нарежданията от Митилена. След два дена пристигнал вестител с нареждане да докара плячката и да върне войската в града, без да причинява щети. Принудени да изберат война или мир, предпочели мира; решили, че е по-изгодно.

3. И тъй, войната между Метимна и Митилена завършила така неочаквано, както и започнала. А за Дафнис и Хлоя зимата била много по-страшна от войната. Ненадейно паднал дебел сняг, затрупал пътищата и всички селяни затворил в домовете им. Потоците

придошли буйни, водата замръзнала. Клоните на дърветата щели да се строят от тежестта. Земя се виждала само край изворите и рекичките. И никой не извеждал стадо на паша и не прекрачвал прага. Щом пропеел петелът, палели голям огън, сучели лен, влачели козя вълна, капани за птици майсторели. Грижа им било да хвърлят слама на кравите в обора, шума на козите и овцете в кошарата, жълд на свинете в кочината.

4. И тъй, зимата затворила всички вкъщи. Селяните и пастирите се радвали, че можели малко време да отдъхнат и починат, да разстелят сутрин закуска и повече да поспят. За тях зимата била по-приятна и от лятото, и от есента, дори от пролетта. Но Хлоя и Дафнис не можели да забравят миналите радости, как се целували и прегръщали, как закусвали заедно. Затова нощите им минавали тъжно, в безсъние, чакали те пролетта като че ли от смърт да ги възкреси. Сърцето им се свивало, когато им попаднела в ръка някоя торба, от която се хранели заедно, когато зърнели някое ведро, от което пиели общо, когато видели небрежно хвърлена сиринга, получена любовен дар. Молели се на Нимфите и на Пан да ги освободят от тия мъки и пак да грейне слънцето за тях и за стадата им. Молели се и гледали да измислят нещо, та да се видят. Хлоя нямала никаква възможност, понеже тая, дете минавала за нейна майка, била постоянно край нея, учела я да влачи вълна, да върти вретено, подговаряла я за женитба. А Дафнис като момче бил по-свободен и по-изобретателен. И ето какво измислил, за да види Хлоя.

5. Пред къщата на Дриас до самата ограда растели две големи мирти и един бръшлян — миртите близо една до друга, а бръшлянът помежду им; виел клоните си по миртите като лоза и от листака се образувало нещо като беседка. По клоните висял едър и обилен плод като чепки грозде. Привлечени от глада, там се събирали много зимни птици, много дроздове и скорци, много диви гълъби и какви ли не други птици, които се хранят с плода на бръшляна. Уж на лов, Дафнис напълнил торбата с медени питки, взел птичи клей и примки и наистина като на лов се отправил. Имало дотам не повече от десет

стадия. Снегът още не се топял и не му било лесно, докато стигне. Но любовта нищо не може да я спре — нито огън, нито вода, нито скитски сняг.

6. Бегом той се озовал пред кошарата на Дриас, отърсил снега от краката, поставил примките и намазал няколко по-дълги клона с клей. После седнал с грижа за птиците, но и за Хлоя. Долетели много птици и достатъчно се хванали, тъй че не му било лесно, додето ги излови, избие и оскубе. От кошарата обаче никой не излизал — нито мъж, нито жена, нито домашна птица. Вътре всички седели край огнището. Разбрал Дафнис, че в лош час дошъл, и не знаел какво да прави. Решил да потърси някакъв предлог и да почука на портата. И затърсил той нещо по-убедително в ума си. „За огън дойдох.“ — „Но нямаше ли поблизо до вас съседи?“ — „За хляб ида.“ — „А торбата защо е пълна с ядене?“ — „Вино да ми дадете.“ — „Нали ако не вчера, то завчера завърши гроздоберът?“ — „Вълк ме гонеше.“ — „Къде са тогава вълчите следи?“ — „Дойдох птици да ловя.“ — „Защо не си тръгна след това?“ — „Хлоя искам да видя...“ Но може ли на майка или на баща на момиче да се каже такова нещо. Всичко му се опряло. „Всичко това — тъй си рекъл — събужда подозрение. По-добре е да не се обаждам. Хлоя ще видя напролет, щом като така ми било писано да не я виждам тая зима.“ Тъй си мислел. Събрал мълком лова и се готвел да тръгне. Но Ерос, изглежда, го съжалил и сто какво се случило.

7. Семейството на Дриас било на трапезата. Месото разделяли, поднасяли хляба и размесвали виното в кратера^[1]. Едно овчарско куче издебнало, грабнало парче месо и побягнало навън. Ядосал се Дриас, негово било това парче, грабнал сопа и като пес, погнал го по следите. Като стигнал до бръшляна, видял Дафнис с лова на рамо как се готви да изчезне. Веднага забравил месото и кучето и с пълен глас завикал: „Здрав да си, сине.“ Целунал го и го прегърнал, за ръка го хванал и го повел навътре. Като се зърнали с Хлоя, само дето на земята не се строполили. Но намерили сили да се задържат на крака, поздравили се и се целунали. И целувката като опора им послужила, та да се удържат да не паднат.

8. Ето как, без да очаква, Дафнис намерил и Хлоя, и целувка случил. Седнал близо до огнището, смъкнал от раменете товара и поставил на трапезата дивите гълъби и дроздовете, разказал как му омръзнало да седи вкъщи и тръгнал на лов и как изловил с примките и клея птиците, когато накацали по миртите и бръшляна. Похвалили те неговата съобразителност и го поканили да си хапне от това, което оставило кучето. Накарали Хлоя да разлее, за да пият. Радостна, Хлоя поднесла на другите, накрая и на Дафнис. Правела се, че е сърдита, задето дошъл дотук, а щял да се върне, без да я види. Но преди да му поднесе съда, отпила, след това го подала. А той, макар че бил жаден, пиел бавно, та да продължи по тоя начин удоволствието да се допира до мястото, където са били устните на Хлоя.

9. Бързо се опразнила трапезата, изчезнали хлябът и месото. И както били седнали, разпитали Дафнис за Миртала и Ламон, облажили ги, дето имат такава опора в старостта. Той се радвал на тия похвали, понеже ги чувала Хлоя. А когато го задържали да остане за утрешната жертва на Дионис, за малко дето не паднал от щастие ничком пред тях вместо пред изображението на Дионис. Веднага измъкнал от торбата медените питки и птичия улов. С тях щели да наредят вечерната трапеза. Втори път напълнили кратера и втори път огън наклали и понеже скоро се стъмнило, втори път разстлали трапеза. След това прекарали някое време в разкази и песни и отишли да спят. Хлоя легнала с майка си, Дриас с Дафнис. На Хлоя не ѝ се щяло за нищо друго да мисли, освен как утре ще види Дафнис. А Дафнис изпитвал привидно удоволствие — удоволствието му било само в това, че спял заедно с бащата на Хлоя. Прегръщал го той и неведнъж го целувал и си представял, че прегръща и целува Хлоя.

10. На следния ден било страшно мразовито, северният вятър вледенявал всичко. Те се вдигнали и принесли в жертва на Дионис едногодишен козел. После запалили голям огън и заприготвяли обяда. Напа месела хляба, Дриас печал козето месо, а Дафнис и Хлоя

останали свободни, изскочили от къщата и отишли там, дето бил бръшлянът. Пак поставили примките, намазали клоните с клей и наловили немалко птици. През цялото време се целували сладко и весело разговаряли. „За тебе дойдох, Хлоя.“ — „Зная, Дафнисе.“ — „Заради тебе погубвам нещастните дроздове.“ — „Какво да направя за тебе?“ — „Помни ме.“ — „Помня те, кълна се в Нимфите, както се клех преди време в оная пещера, дето ще идем веднага щом се стопи снегът.“ — „Много е наваляло. Хлоя, боя се аз да не се стопя преди това.“ — „Не се отчайвай, Дафнисе, топло е вече слънцето.“ — „Дано да стане топло като огъня, който гори моето сърце.“ — „Шегуваш се, не е истина.“ — „Кълна се в козите, в които ме накара да се закълна.“

11. Тъй като ехо отвърщала Хлоя на Дафнис, додето не ги повикала Напа. Влезли те в къщата и донесли улов, несравнимо по-богат от вчерашния. Възлели от кратера вино на Дионис и седнали на трапезата, увенчани с бръшлян. И щом станало време, след като отпоздравили и викове в чест на Дионис^[2], напълнили торбата на Дафнис с хляб и месо и го изпроводили. Дали да занесе на Ламон и Миртала гълъбите и дроздовете — те щели да наловят други, докато е зима и докато бръшлянът има плодове. А той целунал по-напред Дриас и Напа, накрая Хлоя, та да остане чиста целувката ѝ, и си тръгнал. А после идвал още много пъти под различни предлози, тъй че и зимата не прекарвали съвсем без любов.

12. Настъпила пролетта, снегът се затопил, показала се земята, поникнала и трева. Всички пастири повели стадата на паша, а преди всички Дафнис и Хлоя, тъй като тях ги подкарвал много по-мощен пастир. Бегом веднага се озовали при Нимфите и в пещерата, след това при Пан и при елата, после при бука. Настанили се под него, наглеждали стадата и се дарявали с целувки. Берели цветя да вият венчета за божите изображения. Току-що се били показали, примамени от западния вятър и от топлото слънце. Виждали се вече теменуги, нарцис, зюмбюли и всички пролетни цветя. Дафнис и Хлоя увенчали статуите на Нимфите и като надоили младо козе и овче мляко, направили им възлияние. Засвирили те и свещена песен на сиринга за

първото си излизане със стадата и като че ли подбуждали към песен славеите. А те им отговаряли от гъстака и гласовете им лека-полека започнали да нагаждат жалбата по Итюс^[3], като че ли си спомняли песента след дългото мълчание.

13. Блеело стадото. Подскачали козлетата, подгъвали крачка и жадно дърпали майчиното виме. А овните гонели неродилите овце и кой която стигнел, запирал я и я качвал. И козлите също търчали, подскачали любовно и се биели за козите. И всеки имал свои кози и зорко бдял друг да не ги приближава. А старите кози, като гледали тия неща, също жадували за любов. А Дафнис и Хлоя, в цветуща възраст, млади и силни, толкова дълго копнели любовта, в огън се обливали, като слушали, и сърцата им се топели, като гледали; търсели и те нещо по-силно от Целувка и прегръдка, особено Дафнис. Възмъжал той през свободните зимни месеци, които прекарал у дома, зажаднял за целувки, набуял за прегръдки и станал много полюбопитен и по-дързък във всичко.

14. Молел той Хлоя да му дари всичко, което желаел, да се притисне гола до голото му тяло и да остане тъй по-дълго, отколкото по-рано, защото това само не изпълнили от урока на Филетас, а то било единственият лек за любовта. Но Хлоя попитала има ли нещо повече от целувката и прегръдката и от това да лежат притиснати един до друг и какво мисли да прави, като легнат голи. „Ами това — рекъл, — което вършат овните с овцете и козлите с козите. Виждаш, че след това козите не бягат от тях и че козлите не се трепят да ги гонят, а наситили се взаимно на удоволствието, кротко пасат едни до други. Изглежда, сладко е това нещо и лекува горчилката на любовта.“ — „Но не виждаш ли, Дафнисе, че козлите и овните правят това нещо прави и че козите и овцете също са прави, че козлите и овните скачат върху тях, а козите и овцете са гърбом. А ти искаш да легна до тебе, и то гола. Та в козината те не са ли по-облечени от мене самата?“ Послушал Дафнис, притиснал се до нея, лежал тъй дълго време, но не знаел как да стори това, за което жаднеел, затова я вдигнал и обгърнал отзад също като козел. Но това съвсем не помогнало, седнал и заплакал от мъка, че е по-невеж и от козел в любовните дела.

15. Живеел край Дафнисови един селянин, който имал земя. Хромис се казвал. Не бил вече млад. Той си бил довел жена от града, млада, хубава и по-изтънчена от жените на село. Казвала се Ликенион. Та тази Ликенион гледала как всяка сутрин Дафнис подкарва стадото на паша покрай тяхната къща, гледала го как се връща вечер и решила да го примами с дарове да ѝ стане любовник. Няколко пъти го издебвала насаме, сиринга му подарила, пита мед и торба от еленова кожа. Но не смеела нищо да му каже, защото се досещала, че е влюбен в Хлоя — виждала, че целият бил отдаден на момичето. Досетила се най-напред по усмивките и погледите, които си отправяли. Една сутрин рекла на Хромис, че отива при една съседка, която уж щяла да ражда, и тръгнала подире им; следвала ги наблизко, скрила се в един храсталак, за да не я видят, и оттам видяла всичко, което правили, и чула всичко, което си казали. Забелязала също и сълзите на Дафнис. Домъчняло ѝ наистина за бедните влюбени и решила, че ѝ се отдава двойна възможност — да им помогне, но и своето желание да изпълни. И ето какво намислила.

16. На следния ден пак излязла уж при родилката, но всъщност отишла при бука, дете седели Дафнис и Хлоя, изправила се и отлично се престорила на отчаяна. „Помогни на мене, клетата, Дафнисе — рекла тя. — Орел грабна най-хубавата от двадесетте ми гъски. И понеже е тежка, не успя да я вдигне и да я отнесе на високата скала, дете му е гнездото, ами падна заедно с бедната гъска в тая гора. Моля те, в името на Нимфите и този тук Пан, ела с мене вътре в гората — страх ме е самичка, — помогни ми да спася гъската, помогни ми да не намалее броят на моето гъше стадо. Може би ще убиеш и самия орел и той няма да граби повече вашите агнета и козлета. В това време Хлоя ще пази стадото. Козите ти добре я познават, тъй като вие пасете винаги заедно.“

17. Дафнис не можел да предположи какво ще се случи, скочил веднага, грабнал кривака и тръгнал след Ликенион. Тя го отвела

колкото се може по-далече от Хлоя. И когато влезли в най-гъстото място, накарала го да седне близо до извора и рекла: „Дафнисе, ти си влюбен в Хлоя. Научих това нощес от Нимфите. Явиха ми се в съня и ми разказаха за твоите сълзи вчера и ми наредиха да ти помогна и да те обуча в любовните дела. Защото те не са само целувки, прегръдки и това, дето вършат овните и козлите. И тук се подскача, но по друг начин, и то е много по-приятно, защото удоволствието е по-дълго. Ако искаш да се отървеш от злото и да станеш опитен в сладостите, които дириш, хайде, предай се в моите ръце, стани мой сладък ученик. Аз ще те науча на тия неща, за да изпълня заръките на Нимфите.“

18. При тия думи Дафнис не успял да сдържи радостта си. Понеже бил обикновен козар, при това млад и влюбен, паднал в краката на Ликенион и замолил колкото се може по-бърже да го научи на това изкуство, посредством което ще успее да стори на Хлоя това, което желаел. И понеже наистина вярвал, че ще научи нещо изключително важно, идещо свише, обещал да ѝ се отплати с млад козел, да ѝ даде прясно сирене от първо мляко и козата, от която е издоено. Ликенион съвсем не очаквала, че Дафнис е толкова наивен, и ето как започнала да го учи. Накарала го да седне до нея, както си е, и да я целува, както си знае и колкото си иска, а също да я прегръща и да легне с нея на земята. И той направил всичко това. А тя, като усетила, че е готов и вече изгаря от страст, изместила го от това положение на една страна, умело се пхнала под него и така го повела в тоя път, който търсел дотогава. Оттам нататък всичко му било познато, защото самата природа го научила какво е нужно да стори.

19. Като свършил любовният урок, Дафнис с протичкото си пастирско сърце веднага хукнал към Хлоя да направи това, дето научил, като че ли се страхувал да не го забрави. Но Ликенион го спряла и казала следното: „Още нещо трябва да научиш, Дафнисе. Аз съм вече жена и затова нищо не ми стана. Друг мъж отдавна ме е научил на тия неща, като ми е взел в отплата девичеството. Но когато започнеш с Хлоя тая борба, тя ще плаче, ще вика и в кръв ще се облее. Но ти не се плаши от кръвта. Като я убедиш да ти се остави, доведи я

на това място, та дори да вика, никой да не чуе, дори да плаче, никой да не види, дори в кръв да се облее, да се измие в извора. И помни, че аз те направих мъж преди Хлоя.“

20. Тъй го посъветвала Ликенион и поела през гората в друга посока, уж продължавала да търси своята гъска. А Дафнис преценил това, дете му казала, и се отказал от предишното си желание, побоял се да иска нещо повече от целувките и прегръдките и не искал тя да вика като срещу враг, да плаче от болка и да се облее в кръв, като че ли е убита. Понеже бил още новак, страх го било от кръвта и мислел, че кръв тече само от рана. Решил да се радват с Хлоя само на старите удоволствия и тъй излязъл от гората. Намерил я на същото място. Плетяла венче от теменужки. Излъгал, че успял да измъкне гъската от ноктите на орела. След това я прегърнал и целунал, както направил преди малко с Ликенион. Това си позволил, понеже било безопасно. А Хлоя му нагласила венчето на главата и му целунала косите, които били по-дъхави от теменужките. Извадила от торбата парче сладкиш и хлебчета и му дала да яде. И докато ядял, поемала от устата му и тя като малко птиче от човката на своята майка.

21. Тъй те се хранели, но повече целувки си давали, отколкото храна, когато зърнали рибарска ладия да плава край брега. Било ясно и безветрено време и рибарите трябвало да гребат. Гребели те с все сили. Бързали да отнесат прясна риба на един богат човек в града. С движението на веслата рибарите правели това, което вършат обикновено моряците, за да облекчат умората: шефът им давал ритъм с моряшка песен, а те като хор в един глас му пригласяли. В открито море гласът се губел, тъй като се пръскал в широкото пространство. Но когато минали покрай един нос и влезли в дълбоко изрязан лунообразен залив, тогава гласът се чул по-силно и ясно прозвучала на брега песента, с която се подканяли, понеже навътре към полето се образувала дълбока теснина, която поемала звука като музикален инструмент и отвръщала с глас на всичко, което звучало отсреща — както ударът на лопатите, така и гласовете на гребците. Било много приятно за слушане: най-напред се чувал гласът от морето, а после от

брега, и колкото по-късно прозвучавал от брега, толкова по-късно се губел.

22. Понеже знаел защо става така, Дафнис слушал само гласа от морето, радвал се на ладията, която се движела покрай брега по-бързо от крило на птица, и се опитвал да запомни някоя мелодия, за да я изсвири на сирингата. А Хлоя за пръв път тогава чувала това, дето го наричат „ехо“, и ту към морето поглеждала, когато гребците се подканяли, ту се обръщала към земята да търси кой отговаря. Когато отминали и в теснината утихнало, попитала Дафнис да не би зад носа да има друго море и там някоя друга ладия да плава и други гребци не пеят ли същата песен, и след това и едните, и другите да не би да са спрели да пеят. Сладко се засмял Дафнис, дарил я с още по-сладка целувка, поставил на главата ѝ венчето от теменужки и започнал да ѝ разказва приказката за нимфата Ехо, като ѝ поискал десет целувки награда за това, че ще я научи от него.

23. „Голям е родът на Нимфите, мило момиче. Има Мелии^[4], Дриади и Хелии^[5]. И всички са красиви, и всички умеят да пеят и да свирят. Ехо била дъщеря на една от тях — смъртна, защото се родила от смъртен баща, но красавица като майка си. Нимфи я отгледали, Музи^[6] я научили да свири на сиринга, на флейта, на лира и на китара, научили я на всички видове песни. Достигнала тя девича зрялост, но продължавала да играе с Нимфите и да пее заедно с Музите. Бягала от мъжете — и от хора, и от богове, — пазела своето девичество. Пан ѝ се разгневил, завидял ѝ за пеенето и свиренето, яд го било, че му бяга толкова хубаво момиче, и вдъхнал лудост на овчарите и козарите. А те като кучета и вълци я разкъсали и разхвърляли по всички краища на земята частите на нейното тяло, които продължавали да пеят. Земята от обич към Музите събрала всички късове и ги погребала. И съхранила тя песента на Ехо и в угода на Музите издава глас и отглася на всичко, както правела по-рано Ехо, наподобява гласове на богове, хора, музикални инструменти и животни. Отглася и на Пан, когато засвири на сиринга. А той, щом чуе, скача да я гони по планината. Не че иска да я намери, само това иска — да узнае кой е тоя негов таен ученик.“

Като свършил приказката, Дафнис получил от Хлоя не десет целувки, а много повече. А Ехо разказала почти всичко като свидетелство, че Дафнис нищо не е измислил.

24. От ден на ден слънцето ставало все по-топло, било вече края на пролетта и началото на лятото. И те отново се отдали на летните игри и радости. Дафнис плувал в реките, Хлоя се къпела при изворите. Той свирел на сиринга, състезавал се с песента на елите, тя пък обявявала състезание на славеите. Ловели бърбиви скакалци, хващали сладкогласни щурци, цветя берели, отръсквали дървета, плодове ядели. Вече и голи лягали един до друг и се покривали с една козя кожа. И не било трудно да стане жена Хлоя, но Дафнис се боял от кръвта. Та затова от страх да не загуби някой път власт над себе си не позволявал на Хлоя да остава съвсем гола. Това много я учудвало, но я било срам да го запита коя е причината.

25. Същото лято дошли много ергени да искат Хлоя от много места, идели един след друг при Дриас и искали ръката ѝ. Едни носели някакъв дар, други обещавали какво ли не, ако им я дадат. Окрилена от надежди, Напа съветвала Дриас да я даде, казвала, че не е разумно да държат вкъщи такова момиче, както ходела по паша, лесно можела да загуби девичеството си и да я вземе някой овчар за няколко ябълки и рози; по-добре било да я направят господарка на къща, пък и те да спечелят нещо от нейния брак и да го запазят за своя законен син — родило им се момче не преди много време. Дриас понякога се размеквал от приказките ѝ: обещавали му много по-големи дарове, отколкото подхожда за пастирка. Но понякога се сецал, че момичето съвсем не е за ергени селяни и че ако открие истинските си родители, тя ще им се отблагодари богато и щедро. Затова отлагал отговора, постоянно променял уговореното време и спечелил с това немалко дарове. Хлоя знаела, живеела в тъга и гледала да крие от Дафнис. Но понеже той упорито молел и настоявал с въпросите си и това, дете не знаел, го мъчело повече, отколкото ако знаел, тя му разказала всичко — колко много и колко богати младежи я искат и какви думи казала Напа,

която бързала да я омъжи, и че Дриас не отказал, но отложил за гроздобера.

26. Обезумял при тия думи Дафнис, седнал, облял се в сълзи и рекъл, че ще умре, ако Хлоя престане да пасе заедно с него. И то не само той, но и козите му заедно с козаря си. После се опомнил, успокоил се и решил да предума баща си. Представил си, че е един от кандидатите на Хлоя, и вярвал, че ще победи всички други. Едно само го тревожело: Ламон не бил богат човек. Това само правело нелека неговата надежда. Въпреки всичко решил да я поиска и Хлоя била съгласна. Но на Ламон не посмял нищо да каже, престрашил се, открил на Миртала любовта си, а също споделил и намерението да поиска ръката ѝ. Тя споделила това с Ламон още същата нощ. Той посрещнал думите ѝ сърдито и неодобрително, нахокал я, че иска да омъжи дъщерята на пастири за едно момче, което, както показват знаците за неговия благороден произход, ще има щастлива съдба и което, като намери своите роднини, ще им се отблагодари, ще ги освободи и ще ги направи притежатели на много земя. Миртала се страхувала да не би, загубил напълно надежда, че ще получи Хлоя, Дафнис да сложи край на живота си от любов, затова по друг начин обяснила отказа на баща му. „Бедни сме, моето момче, и имаме нужда от снаха, която ще донесе нещо повече. А те са богати и търсят богат жених. Хайде, иди предумай Хлоя, а тя нека предума баща си да не искат много и тъй да се ожените. Съвсем сигурно е, че и тя те обича и ще предпочете да спи с едно хубаво бедно момче, а не с някоя богата маймуна.“

27. Миртала била съвсем сигурна, че Дриас никога няма да приеме тия условия, след като имало толкова богати кандидати, и мислела, че отклонила Дафнис от неговите намерения по най-дипломатичния възможен начин. Дафнис нищо не можел да отговори на нейните думи. Понеже молбата му останала без резултат, той сторил това, което правят нещастно влюбените. Облял се в сълзи и призовал отново Нимфите на помощ. И през нощта те се явили в съня му в същия образ, както по-рано. Най-възрастната заговорила като преди:

„За брака ти с Хлоя се грижи друг бог. А ние ще ти дадем дар, който ще накара Дриас да отстъпи. Корабът на младежите от Метимна, дето твоите кози тогава му изядоха ликото, с което беше вързан, беше отнесен в онзи ден далече в морето навътре. Но през нощта морският вятър вдигна високи вълни и блъсна кораба в скалите на носа. Там той се разби заедно с имуществото в него. На брега вълните изхвърлиха кожена торба с три хиляди драхми^[7]. Тя лежи замотана във водораслите близо до трупа на един делфин. Затова и никой не приближава поради миризмата на гниеция труп. Но ти иди, вземи я и дай на Ламон. Това сега е достатъчно, за да не те считат за беден, а по-късно ще станеш и богат.“

28. Тъй рекли те през нощта и си отишли. На сутринта Дафнис скочил безкрайно радостен и подкарал с шумно подсвиркване козите на паша. Хлоя целунал, поздравил с поклон Нимфите и слязъл на морския бряг, уж да се очисти с морска вода. Тръгнал по пясъка, дето се разбиват вълните, и затърсил торбата с трите хиляди драхми. Не било нужно дълго да търси, скоро усетил лошата миризма на изхвърленото на брега гниещо тяло на делфина. Като водач тази миризма на гнило скоро го отвела до мястото, той махнал водораслите и намерил пълната с пари торба. Вдигнал я и я пхнал в своята овчарска торба. Но преди да тръгне, произнесъл благодарствена молитва към Нимфите, а също към морето. Макар да бил козар, сметнал морето за помило от земята, защото то му помагало да се ожени за Хлоя.

29. Като станал притежател на тия три хиляди, решил да не чака, понеже се смятал за най-богатия човек не само сред тамошните селяни, но и изобщо, и веднага отишъл при Хлоя и ѝ разправил за съня, показал ѝ торбата, оставил ѝ да пази стадото, додето се върне, и хукнал към Дриас. Намерил го на гумното, вършеели с Напа малко пшеница, и направо отворил дума за женитба: „Дай ми Хлоя за жена. Аз и да жъна знам хубаво, и лози да подрязвам, и да окопавам дръвчета, и жито да отвявам. А как паса кози, свидетел ми е Хлоя. Започнах с петдесет, а станаха двойно повече. Отгледах и козли, едри и

красиви, а по-рано оставяхме нашите кози на чужди. А и млад съм, пък и добър съсед съм ви. И коза ме е отгледала, както овца е отгледала Хлоя. По това аз бия всички други съперници, но и по дарове няма да им отстъпя. Те са готови да дадат кози, овце и чифт шугави волове и жито, дете не става дори кокошки да го ядат. А от мене ще получите тия три хиляди. Само нека никой да не знае за това, дори и сам Ламон, баща ми.“ Като казал това, дал му ги, прегърнал го и го целунал.

30. Като видели неочаквано толкова много пари, те веднага се врекли да му дадат Хлоя; и Ламон обещаха да предумат. Напа останала там заедно с Дафнис и продължила да подкарва воловете в кръга и да изкарва зърното от класовете с диканята. А Дриас скрил торбата с парите при вещите за разпознаване, с които намерили Хлоя, и бързо се понесъл към Ламон и Миртала, и то за нещо, дете никой не бил чувал — да им иска момче за жених! Намерил ги, тъкмо се готвели да мерят ечемика, който отвели преди малко. Недоволни били, че само дете не е по-малко от това, което засели. Дриас ги утешил, казал им, че не само у тях, ами навсякъде е така. После поискал Дафнис за Хлоя и рекъл, че други дават какво ли не за нея, но той няма да им вземе нищо, дори ще им даде нещо свое; заедно били израсли двамата и докато пасели заедно, свързали се с обич, която не можела лесно да се разруши, а вече достигнали и възрастта да могат да спят заедно.

Това казал и много други неща, каквито говори човек, който за награда, че е склонил, получава три хиляди драхми. А Ламон не можел да изтъкне като предлог за отказ бедността си — те не се отнесли с презрение към нея, нито възрастта на Дафнис — бил вече юноша, а истината премълчал — това, че според него тоя брак не му подхожда. Помислил известно време и тъй отговорил:

31. „Право постъпвате, като поставяте съседите си пред чуждите хора и не считате богатството за по-силно от честната бедност. Нека ви обикнат за това дело Пан и Нимфите. И аз също желая тоя брак не по-малко от вас. Стар съм вече и чувствавам нужда от повече ръце в къщната работа. Затова бих бил луд, ако не сметна за голямо благо това да бъда свързан с вашия мил дом. Освен това Хлоя си я бива — хубаво,

зряло момиче, във всичко отлично. Но понеже съм роб, аз нищо свое не владея. Трябва да съобщим на господаря и той да си каже думата. Затова нека отложим сватбата за есента. Дойдоха при нас хора от града и казаха, че господарят щял да дойде тогава. Тогава да станат мъж и жена. Сега нека се обичат като брат и сестра. Само това искам да ти кажа да знаеш, Дриас: дошъл си да искаш момче, което по род стои по-високо от нас двамата.“ Казал това, целунал го и му поднесъл да пие. Било вече пладне. После го изпратил донякъде и във всичко се показал мил и любезен.

32. А на Дриас не му минало покрай ушите това, дето рекъл Ламон накрая. Вървял и си мислел: „Какъв ли е Дафнис? Коза го откърми. Явно боговете са се погрижили за това. Красив е, по нищо не прилича на тъпоносия старец и на плешивата баба. Сдобил се и с три хиляди драхми. Един козар дори и дива круша толкова не може да има. И него ли го е подхвърлил някой като Хлоя? И него ли го е намерил Ламон, както и аз нея? Дали и той също не е намерил вещи за разпознаване, подобни на тия, които намерих и аз? Ако това е така, Пане господарю, и вие, мили Музи, може би като открие своите родители, ще разкрие нещо и от тайната на Хлоината съдба.“ Такива неща си мислел и мечтаел чак до гумното. Пристигнал там и заварил Дафнис, целият в очакване да чуе какво е станало. Ободрил го Дриас, като го нарекъл „свой зет“, и обещал тържествено да отпразнуват сватбата наесен и десницата му подал, за да го увери, че Хлоя ще бъде само за него, за никой друг.

33. По-бърз от мисъл, без да пие вода, без залък да сложи в уста, дотичал Дафнис при Хлоя. И я намерил да дои овцете и да прави сирене. Вестил ѝ радостната вест за брака и понеже я смятал за съпруга, целувал я съвсем открито и започнал да ѝ помага. Доял млякото във ведрата, подсирвал сиренето и го слагал в панерките, поставял агънцата и козлетата под майките им. Като свършили добре всички тия работи, изкъпали се, нахранили се и тръгнали да търсят зрели плодове. Имало премного, в това годишно време какво ли не се намирало: дива и питомни круши, много ябълки — едни вече

изпопадали по земята, други още по дърветата. Тия по земята били подъхави, тия по клоните — по-свежи на цвят. Само едно ябълково дърво било обрано и нито плодове имало, нито листа. Голи били всичките му клони. Една-единствена ябълка греела на самия му връх^[8], голяма и хубава, биела всички със свежия си цвят. Побоял се берачът да се качи толкова високо и се отказал да я откъсне. А може би била запазена за някой влюбен пастир.

34. Като я зърнал, Дафнис тръгнал да се катери да я откъсне. Хлоя го спирала, но той не послушал. Тя се разсърдила, дете не я слуша, и се върнала при стадата. Дафнис бързо се изкатерил, успял, да откъсне ябълката и я отнесъл дар на Хлоя. Ето какво казал на сърдитото момиче:

„Девойко, тази ябълка я родиха красивите Хори^[9], красивото дърво я отгледа и тя узря под лъчите на слънцето, а Тихе^[10] я опази. И аз не можах да я оставя да падне пред очите ми на земята и там да я стъпче стадо, което пасе, или някое влечуго да пропълзи по нея и да я отрови или пък да изгние там горе на клонката, гледана само и хвалена. Нея Афродита я взела награда за красотата си. Нея аз ти давам като награда за твоята победа. Вие двете имате подобни съдници. Той беше пастир^[11], а аз съм козар.“ Казал това и я пуснал в скута ѝ. И както бил приближил, тя го целунала, тъй че Дафнис не съжелявал, дете дръзнал да се качи толкова високо, понеже получил целувка, по-скъпа и от златна ябълка.

---

[1] Кратер — съд, в който размесвали виното с вода и от който възливали и черпели. Да се пие несмесено вино, за античните хора е белег на варварство и разпуснатост. — Б.пр. ↑

[2] Става дума за традиционния възглас в чест на Дионис „евое“, както и за поздравяването на едно друго божество — т.нар. Иакх, атическо божество от свитата на Деметра, което по-късно се слива с Дионис и му дава името си като прякор. — Б.пр. ↑

[3] Под *жалбата по Итюс* се разбира песента на славея и лястовицата. В тия птици според мита били превърнати Прокна и Филомела. Тракийският цар Терей, съпруг на Прокна, ѝ изменил с нейната сестра Филомела, като я насиллил, а после отрязал езика ѝ, за

да не го издаде. Но тя изтъкала на килим случилото се и тогава двете сестри, за да отмъстят на Терей, убили сина му от Прокна — Итюс. Спасявайки се от преследването му, по тяхна молба Зевс ги превърнал в славей и лястовица. — Б.пр. ↑

[4] *Мелии* — нимфи на ясеновата гора. — Б.пр. ↑

[5] *Хелии* — нимфи на езерата. — Б.пр. ↑

[6] *Музи* — деветте дъщери на Зевс и Мнемосина, покровителки на изкуствата и науките, които античните хора обединявали в понятието „музика“. — Б.пр. ↑

[7] *Драхма* — сребърна монета, която се равнявала на шест обола. — Б.пр. ↑

[8] Целият пасаж е парафраза на прочут фрагмент на Сафо (№93 от нейния сборник), сватбена песен за омъжването на една стара мома. — Б.пр. ↑

[9] *Хори* — богини, които се грижат за смяната на сезоните и за порядъка в природата. Смятат ги също за спътници на Афродита и за богини на плодородието. — Б.пр. ↑

[10] *Тихе* — богиня на случая и съдбата. Представяли я като млада жена с корабно кормило в едната ръка и с рога на изобилието в другата. Нейният култ се разпространява в елинистическата епоха. — Б.пр. ↑

[11] Става дума за Парис, който като пастир на планината Ида отсъдил по поръка на Зевс златната ябълка на Афродита, което според мита станало причина за избухването на Троянската война. — Б.пр. ↑

КНИГА ЧЕТВЪРТА

1. Дошъл от Митилена роб от същия дом и съобщил на Ламон, че малко преди гроздобера господарят ще пристигне да види дали нападението на метимняните не е нанесло някакви щети на имота. И вече лятото клоняло към края си, идеала есента, а Ламон се готвел да зарадва погледа на господаря си още със стъпването му на тукашна земя. Изчистил изворите, та да е прозрачна водата им. Изнесъл тора от двора да не дразни с вонята си. За парка се погрижил да добие красив вид.

2. Великолепно нещо бил този парк, съвсем като царски. Простирал се на дължина цял стадий — бил разположен на една височина, — а на ширина достигал четири плетра^[1]. Можел да се сравни с цяло едно поле. Имало в него всякакви дървета — ябълки, мирти, круши, също нарове и смокини, маслини. От другата страна висока лоза лазела по ябълките и крушите и с тъмните си гроздове като че ли се състезавала с тях по плод. Това били плодните дървета. Но имало кипариси и лавър, платани и ели. По всички тях вместо лоза се виел бръшлян. Неговите едри чернеещи се плодове наподобявали гроздове. Вътре стояли плодните дървета, един вид като пазени. От външната страна стояли неплодните като стена, от човешка ръка издигната. Но и те били оградени в прегръдката на лек трънак. Всичко било отделено и размерено. Стволовете на дърветата се издигали на равно разстояние, но горе клоните се сплитали и сливали зеленината си. На човек му се струвало, че и това, дето сторила природата, е дело на човешка ръка. Имало също лехи с цветя, едни от тях саморасли, други били засадени. Розите, зюмбюлт и лилиите били засадени от човешка ръка. Теменугите, нарцисите и кокичетата растели сами. Имало там лете сянка, напролет цветя, а есенес плодове. По всяко годишно време този парк бил разкошен.

3. Оттам добре се виждало полето и стадата по него, виждало се морето и ладите, които плували край брега. Това правело парка още по-прелестен. А в самата му среда, точно дето се пресичали дължината и ширината, се издигало светилище с олтар на Дионис. Бръшлян обвивал олтара, лоза — светилището. А вътре в него имало изображения, които представлявали сцени от живота на Дионис — раждащата Семела^[2], спящата Ариадна^[3], окования Ликург^[4], разкъсания Пентей^[5]. Била изобразена също победата над индусите^[6] и преобразяването на тиренците^[7] в делфини. Навсякъде можели да се видят Сатири, тъпчещи грозде, навсякъде танцували вакханки. Не бил забравен и Пан. Приседнал върху скала, свирел на сиринга, като че ли пригласял едновременно и на Сатирите, дето тъпчели гроздето, и на танцуващите вакханки.

4. Такъв бил този прекрасен парк, за който се грижел Ламон. Отчупил той сухите клонки, прикрепил лозниците, с венец накичил Дионис, напълнил вадите между лехите с вода. Имало изворче, което Дафнис открил за цветята. Макар то да се грижело за цветята, наричали го все пак изворчето на Дафнис. На Дафнис Ламон наредил също да угои своите кози колкото може повече, защото господарят, щом не бил идвал толкова време, непременно щял и тях да поиска да види. А Дафнис го успокоил, рекъл му, че ще получи похвала за тях. Откакто почнал да ги пасе, двойно повече станали и нито една не грабнал вълк, и от овци били по-тлъсти. Но искал да спечели сърцето на Ламон за сватбата, затова бил страшно усърден в грижата си за тях, извеждал ги още по мръкнало и ги връщал късно вечер. Два пъти ги водел на водопой. Търсел най-добрите места за паша. Погрижил се и за съдовете, сменил старите с нови, погрижил се да има много ведра и панерките, дето цедят сиренето, да побират повече. Дотам се стараел, че дори рогата на козите лъскал с масло и козината им решел с гребен. Човек би казал, че това е свещеното стадо на Пан. И Хлоя споделяла всичко от грижите на Дафнис за козите, дори своите овце забравяла и повече време се грижела за неговото стадо. Затова и Дафнис си казвал, че благодарение на нея козите му изглеждат толкова хубави.

5. От тия грижи били погълнати, когато дошъл втори път вестител от града, който поръчал да почнат колкото се може по-рано гроздобера, като казал, че лично ще дочака, докато стане ширата, а чак след като приключели есенната работа, щял да слезе в града и да доведе господаря. Еудром^[8] — тъй се наричал тоя човек, понеже работата му била да тича — бил приет както подобава. Веднага подир това започнали гроздобера, поставяли гроздето в линовете, сипвали ширата в делвите. Откъснали и зрели гроздове заедно с клонките, та и гостите от града да видят като на картина гроздобера и да вкусят удоволствието от него.

6. Канел се вече да поеме към града Еудром. Какво ли не му дал Дафнис. Дал му всичко, което дарява козар — добре подквасено сирене, малко козле, козя кожа, бяла и космата, да си я намята зиме, като бърза. А той се радвал, целувал Дафнис и обещавал, че ще каже хубави думи за него пред господаря. И тръгнал, изпълнен с добри чувства, а Дафнис останал с тревогите си да пасе заедно с Хлоя. А и тя си имала немалко стракове, мислела как ли ще посрещне господаря си Дафнис, чието име досега само бил чувал, като бил свикнал да гледа само кози и овце, селяните и нея. За Дафнис се грижела как ли ще се изправи пред господаря и за брака била тревожна в душата си, да не би напразно да мечтаят за него. Постоянно се целували, постоянно били прегърнати, като че ли вече се сраствали. Но целувките им били плахи и прегръдките неспокойни, като че ли господарят бил вече пристигнал и те се бояли и се криели от него. А ето още каква тревога се прибавила към другите.

7. Имало един нахален воловар Лампис. Той също искал Хлоя от Дриас и в домогването си да сполучи бил му дал вече много дарове. Като разбрал, че ще я вземе Дафнис, ако господарят си даде съгласието, затърсил да разгневи господаря срещу тях. И понеже знаел, че той се радва особено на парка, решил да го порази доколкото може и да го загрози. От дърветата се отказал, понеже ударът на брадвата щял да го издаде. Решил да налети на цветята и да ги унищожи. Дочакал да

се стъмни, прескочил плета, едни цветя от корен изтръгнал, други изпочупил, трети изпотъпкал също като свиня. И си отишъл, без никой да го усети. На следния ден Ламон влязъл в парка, искал да полее цветята с вода от изворчето. И като зърнал как е опустошено цялото място — злодеяние, което не би сторил разбойник, а само враг, веднага разкъсал дреха и с викове призовал боговете. Чула го Миртала, пунала, каквото държала, и хукнала. И Дафнис оставил козите и дотичал. И като видели, завикали, завайкали се и заплакали.

8. И това била съвсем нова скръб, оплакването на цветята. Разбира се, те ги оплаквали, тъй като се бояли и от господаря. Но и чужд човек би се спрял и би заплакал. Било погрозняло мястото, било вече пръст и кал, нищо повече. Тук-там някое цвете, оцеляло от престъплението, подавало цвят и светело; макар и полегнало на земята, още било красиво. А пчелите не преставали да кацат, жужели неспирно и като че ли плачели. А Ламон, ужасен от станалото, ето какво говорел:

„Ох, розовите ми храсти как са изпочупени. Ох, теменугите как са изпотъпкани. Ох, зюмбюла и нарциса някой зъл човек ги е изскубнал. Ще дойде пролет, а те няма да цъфнат. Ще стане лято, няма да пораснат, наесен ничия глава не ще увенчат. И ти ли, господарю Дионисе, не съжали тия клетки цветя, които гледаш, край които живееш и с които толкова пъти съм те увенчавал? Как ще покажа сега градината на господаря? Какво ще направи той, като погледне? Ще ме обеси мене стареца на някоя борика, както Марсий^[9] е бил обесен. А може би с мене и Дафнис, ако реши, че козите са сторили това.“

9. И още по-горещи сълзи залели, оплаквали вече не цветята, а самите себе си. И Хлоя плачела да не би да обесят Дафнис и се молела вече господарят да не идва, дните минавали в мъка, като че ли пред очите ѝ вече шибали Дафнис. И вече се стъмнило, когато Еудром им съобщил, че старият господар ще пристигне подир три дена, а синът още на следващия. Затова седнали да помислят как да оправят случилото се; обърнали се за съвет към Еудром как да постъпят. Той мислел доброто на Дафнис и ги посъветвал да разкрият какво е

станало най-напред на младия господар и сам обещал да помогне, ползувал се с доверие пред него, били млечни братя. И ето как постъпили на другия ден.

10. Пристигнал Астил на кон с един свой паразит^[10], и той на кон. На господаря брадата била току-що набола, а Гнатон — тъй се наричал паразитът — отдавна се бръснел. Ламон заедно с Миртала и Дафнис паднал в краката на господаря и замолил да пожали нещастния старец и да го отърве от гнева на баща си, тъй като в нищо не бил виновен, а ведно с това разказал всичко подробно. Изпълнил се с жал към молбите Астил, отишъл в парка и като видял погубените цветя, казал, че лично ще се застъпи за него пред баща си и ще хвърли вината върху конете, уж че ги вързали там и те сторили тази пакост — отвързали се, изпомачкали, изпотъпкали и изкоренили цветята. Благодарили му с пожелание за щастие за тия думи Ламон и Миртала. А Дафнис донесъл и дарове — няколко кози, сирене, птици с малките им, гроздове заедно с лозовите клонки, клончета с ябълки. Имало сред даровете и благоуханно вино от Лесбос, най-доброто, което човек може да си представи.

11. Астил похвалил даровете и тръгнал на лов за зайци, нещо съвсем естествено за един богат младеж, който обича развлеченията, и като излезе вън от града, търси ново удоволствие. А Гнатон като човек, който знае само да яде и пие без мярка и като се напие, да развратничи, и който не бил нищо друго, а една уста, един стомах и това, дето е под стомаха, хвърлил око на Дафнис, додето поднасял даровете. Понеже и по природа бил наклонен да обича момчета, а пък и хубост видял, каквато дори в града не можела да се намери, решил да се завърти около Дафнис, очаквал лесно да го склони, щом е козар. Наумил си и не отишъл на лов с Астил, а слязъл там, дето пасял Дафнис, уж за да погледа козите, а всъщност него да погледа. И за да го разположи към себе си, и козите захвалил, и поискал да посвири на сирингата козарска песен, и му казал, че без труд ще го направи свободен, всичко бил можел.

12. Като му се видял послушен, издебнал го една вечер, когато връщал козите от паша, изтичал насреща му, най-напред го целунал, а после поискал да се обърне към него гърбом, както застават козите към козлите. Дафнис не можал веднага да схване и рекъл, че е редно козлите да качват кози и че никой никога не е виждал козел да качва козел, нито овен овен вместо овца, петел петел вместо кокошка. Тогава Гнатон протегнал ръце и се опитал да го насили. Но понеже бил пиян и с мъка се държал прав, Дафнис го отблъснал, свалил го на земята и като кученце хукнал и там да лежи го оставил. Имало нужда от мъж, не от дете, за да бъде отведен. И вече стоял по-далече от него. Веднъж, на едно място пасял козите, друг път на друго, бягал от него, Хлоя гонел с поглед. Но и Гнатон престанал да го преследва, разбрал, че не само е красив, ала също и як. Задебнал случай да поговори с Астил и се надявал, че младежът, който бил разположен да го отрупва с щедрост, ще му го даде в дар.

13. Но тогава било невъзможно, пристигнал Дионисофан с Клеариста, вдигнал се шум от животни, роби, мъже и жени. След това Гнатон съчинил дълга реч на любовна тема. Дионисофан бил вече с прошарени коси, но едър, красив и способен да се мери с младежите. Освен това бил богат като малцина и честен като никой друг. Като пристигнал, още първия ден принесъл жертва на боговете, които надзирават полския живот — на Деметра^[11], на Дионис, на Пан и на Нимфите. Наредил да поставят общ кратер за всички присъстващи. Останалите дни направил преглед на Ламоновата работа. Като видял дълбоките бразди по полето, подрязаните лози, хубостта на парка — вината за изпотъпканите цветя поел върху себе си Астил, — зарадвал се безкрайно, наградил Ламон с похвали и обещал да го направи свободен. Слязъл подир това и при козето стадо да разгледа и козите, и пастира им.

14. Хлоя се скрила в гъстака, срамувала се и се страхувала от толкова много хора. Но Дафнис останал на място, препасан бил с космата козя кожа, през рамото му висяла току-що съшитата торба, в

едната ръка държал прясно подквасено сирене, в другата — козленца сукалчета. Ако Аполон някога в служба на Лаомедонт^[12] пасял волове, бил е такъв, какъвто изглеждал Дафнис тогава. Сам нищо не рекъл, облял се в руменина и като свел поглед, протегнал ръцете с даровете. А Ламон рекъл: „Господарю, това е козарят на твоето стадо кози. На мене ти ми даде петдесет да ги паса и два козела, той ти ги умножи на сто и на десет козела. Виждаш как са охранени и колко гъста е тяхната козина и колко читави рогата им. Направи също и музика да разбират. Когато засвири на сиринга, изпълняват всичко, каквото ги накара.“

15. Клеариста, която присъствувала там, като чула, пожелала да се увери, че наистина е тъй, и накарала Дафнис да посвири на козите, както и друг път, и обещала да го дари за свирнята с хитон^[13], вълнена наметка и чифт сандали. Той ги наредил като в театър, застанал под бука, извадил сирингата от торбата, първо я надул леко, а козите спрели и надигнали глави. След това засвирил мелодията за паша, те навели глави и запасли. После засвирил звучно, вкупом легнали. Засвирил и някаква остра мелодия, побягнали в храсталака, като че ли приближавал вълк. След малко пуснал призивна песен, излезли из храсталака и се стекли досами нозете му. Не е възможно човек да види дори роби да се подчиняват тъй на заповед на господар. Всички се удивили, а Клеариста повече от всички и се врекла да даде обещаните дарове на хубавия, толкова вещ в музиката козар. Качили се в кошарата, седнали да закусят и на Дафнис пратили от закуската. А той ядъл с Хлоя и приятно му било да вкуси от изкусната градска кухня, изпълнен с добрата надежда да случи и брака, като предума господарите.

16. А Гнатон пламнал още повече след случката със стадото и решил, че не е живот това, ако не получи Дафнис; издебнал Астил, когато се разхождал в парка, отвел го в храма на Дионис, зацелувал му краката и ръцете. Попитал го Астил защо прави това, настоявал да каже и да му помогне се закълел. „Погива твоят Гнатон, господарю — рекъл. — Доскоро само в трапезата ти беше влюбен. Преди се кълнеше, че нищо не е по-красиво от старото вино, и казваше, че

твоите готвачи имат повече сила над него, отколкото митиленските юноши. Но сега и за в бъдеще единствено Дафнис е хубав за мене. Не се допирам и до най-скъпото блюдо и макар всеки ден да приготвят толкова месо, толкова риба, толкова сладкиши, на драго сърце бих станал коза: и трева бих ял, и шума, стига да слушам сиригата на Дафнис и да паса в неговото стадо. Но ти спаси своя Гнатон и победи непобедимия Ерос. Иначе, кълна се в тебе, моя бог, ще грабна камата, ще си натъпча корема с храна и ще се убия пред Дафнисовите порти. И вече няма да ми казваш «Гнатончо», както толкова пъти си ми казвал по-рано в шегите си.“

17. Не издържал младежът да го гледа как плаче и как му целува отново нозете, пък не бил и без опит в любовната мъка, обещал да го измоли от баща си и да го отведе в града като свой роб и като негов любимец. И понеже искал да му върне доброто настроение, усмихнал се и попитал не се ли срамува да обича сина на Ламон, ами дори мисли сериозно да легне с момче, което пасе кози. И в същото време направил физиономия, уж че му мирише на козел. Но Гнатон бил научил цялата любовна митология в компанията на разпуснати хора и не без сполука рекъл в защита на себе си и на Дафнис: „Никой влюбен, господарю, не обръща внимание на тия неща, ами се влюбва, независимо в чие тяло открие красотата. Поради това има случаи човек да се влюби и в растение, и в река, и в животно. И кой не би съчувствувал на влюбен в същество, от което човек би трябвало да се страхува? Аз обичам тялото на роб, но красотата на свободен. Виждаш, че има коси, подобни на зюмбюл, блестят под веждите очите като камък върху златен пръстен. А лицето му е румено, устата му с бели зъби като от слонова кост. Кой влюбен не би се молил да получи от такава уста сладка целувка? Ако съм се влюбил в пастир, на боговете съм подражавал. Воловар беше Анхиз^[14], а Афродита го прие. Кози пасеше Бранхос^[15], а Аполон го обикна. Овчар беше Ганимед^[16], а го грабна царят на вселената. Нека не презираме момчето, на което и козите се подчиняват, като че ли са влюбени в него. Нека отдадем благодарност на орлите на Зевс^[17], ако са оставили такава хубост на земята.“

18. Сладко се засмял Астил най-вече на тия думи, казал, че Ерос създава големи умници, и зачакал случай, когато ще може да поговори с баща си за Дафнис. Без да го забележат, Еудром чул всичко това и понеже обичал това добро момче Дафнис и щяло да му бъде неприятно такава хубост да бъде поругана от Гнатон, веднага разказал всичко на него и на Ламон. Ужасил се, Дафнис и замислил да побегне заедно с Хлоя или да умре, като я вземе за другарка и в смъртта. А Ламон извикал въвн от двора Миртала и рекъл: „Загубени сме, жено. Дойде време да разкрием тайната. Свършено е и с козите ми, и с всичко останало. Но не, кълна се в Пан и в Нимфите, дори да остана като вол в обора^[18], няма да премълча каква е съдбата на Дафнис, ще кажа, че го намерих подхвърлен, ще открия как е сукал, ще покажа и вещите за разпознаване, с които го намерих. Нека научи мръсникът Гнатон, той, който е никакъв, в какъв се влюбва. Ти сало извади вещите, нека са готови.“

19. Тъй се наговорили те и отново влезли вътре. А Астил, щом баща му останал свободен, изтичал при него и го замолил да му даде да отведе Дафнис в града; понеже бил красив и способен, не му отивало да живее на село и Гнатон бързо щял да го обучи на градските нрави. Бащата с радост дал съгласие и пратил да повикат Ламон и Миртала за хубавата вест, че отсега нататък вместо на козите и козлите Дафнис ще прислужва на Астил, и с обещание да им даде на негово място двама козари. Стекли се вече всички роби, радвали се, че ще имат такъв хубав другар, тогава Ламон помолил да каже нещо и ето как започнал: „Чуй от мене, стареца, истината, господарю. Заклевам се в Пан и в Нимфите, че нищо няма да излъжа. Не съм баща на Дафнис и не се ощастливи Миртала да стане майка. Други са родителите му и те го подхвърлили вероятно защото са имали достатъчно деца. Аз го намерих подхвърлен, от моя коза хранен. Когато умря, погребях я край градината, обичах я, задето беше изпълнила майчиното дело. Намерих заедно с него и вещи за разпознаване. Заявявам го, господарю, че ги пазя. Те говорят за по-високо положение от нашето. Че ще бъде роб на Астил, към това не се отнасям надменно — хубав слуга на хубав и благороден господар ще бъде. Но не мога да допусна да стане играчка

на разпуснатия Гнатон, който сериозно се надява да го отведе в Митилена и да се отнася към него като към жена.“

20. Това рекъл Ламон, млъкнал, а от очите му затекли сълзи. Захулил го Гнатон и с бой го заплашил. Дионисофан се изумил от казаното и наредил Гнатон да млъкне, стрелнал го и смръщил вежди. Наново разпитал Ламон и го накарал да каже истината, а не да съчинява неща като в приказка, за да задържи сина си. Но понеже упорствувал и се кълнял във всички богове и предлагал с мъчение да го изпитат дали лъже, седнали с Клеариста да обмислят казаното от Ламон. „Защо ще лъже Ламон, щом като получава вместо един-двама козари? Възможно ли е селянин да измисли такава история? Не е ли направо невероятно от такъв старец и такава проста майка да се роди толкова красиво дете?“

21. Решили да не гадаят повече, ами да погледнат по-добре дали вещите за разпознаване говорят за блестящо и по-високо положение. Отишла Миртала да ги донесе. Пазела ги всички в стара торба. Като ги донесла, най-напред ги погледнал Дионисофан и като видял пурпурната дреха, златокваната тока, камата с дръжка от слонова кост, извикал високо: „Зевсе господарю!“ Повикал и жена си да види. А тя, като видяла, също извикала високо: „Мили Орисници. Не сме ли ние тия, които поставиха тези вещи до нашето дете? Не по тия ли места изпратихме Софросина да иде да го остави? Това е не друго, това са същите тия вещи. Мили съпруже, наше е детето. Твой син е Дафнис и бащините кози е пасъл.“

22. Тя още говорела, Дионисофан целувал вещите и плачел от голямата радост, а Астил, като разбрал, че му е брат, хвърлил плаща и хукнал към парка, искал пръв да целуне Дафнис. Дафнис, като го съгледал да тича заедно с толкова много хора и да вика „Дафнисе“, решил, че намерението му е да го хване, хвърлил торбата и сирингата и се понесъл към морето, за да се хвърли от високата скала. И вероятно най-неочаквано намерен, тъй неочаквано Дафнис и щял да загине, ако

Астил не се сетил и не викнал отново: „Спри, Дафнисе, недей да се плашиш! Аз съм ти брат, а досегашните господари са твои родители. Току-що ни разказа Ламон за козата и ни показа вещите за разпознаване. Обърни се и виж ги, идат весели и радостни. Но най-напред мене целуни. Кълна се в Нимфите, не е лъжа.“

23. Едва след клетвата се спрял и дочакал Астил да дотича и като се приближил, целунал го. Додето го целувал, пристигнала тълпата слуги и слугини, самият баща и майка му с него. Всички го прегръщали, целували, плачели от радост. Най-напред той приветствувал баща си и майка си и като че ли ги познавал отдавна, притиснал ги към гърдите си и не желаел да се откъсне от тяхната прегръдка. Толкова бързо гласът на природата събужда доверието. За късо време забравил дори Хлоя. Отишъл в кошарата, сложил си скъпа дреха, седнал до собствения си баща и го заслушал. А той разказал следното:

24. „Ожених се, деца, съвсем млад. Измина малко време и станах щастлив баща, така мислех. Роди ми се най-напред син, след това дъщеря, а третият беше Астил. Реших, че съм осигурил поколението, затова подхвърлих това дете, което се роди след всички тях, като поставих тия вещи не за разпознаване, а като погребална украса. Но Съдбата друго решила. По-възрастният син и дъщерята починаха от еднаква болест, в един ден. А ти по божието провидение оцеля, за да имам повече синове, които да ме водят за ръка на стари години. Недей никога да ми се сърдиш за подхвърлянето — решението взех против волята си, — нито пък ти, Астиле, се огорчавай, че ще получиш част, а не цялото имущество — за разумния човек няма нищо по-ценно от брата, но се обичайте, а колкото до имуществото, по него можете и с царя да се мерите. Ще ви оставя много земя, много сръчни слуги, злато, сребро и каквито други богатства има у богати хора. На Дафнис отделно давам тази земя, също Ламон и Миртала и козите, които сам е пасъл.“

25. Той още говорел, когато Дафнис подскочил и рекъл: „Добре, че ми напомни татко. Отивам да отведа на водопой козите. Те очакват сега някъде жадни моята сиринга, а аз тука седя.“ Разсмели се сладко всички, че господар е станал, а още желае да бъде козар. И отишъл друг да се погрижи за козите, а те принесли жертва на Зевс Спасител и се събрали на угощение. На това угощение не отишъл само Гнатон. Боял се, затова и деня, и нощта прекарал като молител в храма на Дионис. До всички стигнала новината, че Дионисофан намерил сина си и че се намерил господарят на тая земя — козарят Дафнис. Призори от всички страни се стекли хора да споделят радостта на момчето и да донесат дарове на неговия баща. Между тях пръв бил и Дриас, който отгледал Хлоя.

26. Всички задържал Дионисофан да споделят след радостта също и празничната трапеза. Пригответо било много вино, много хляб, диви патици, прасенца сукалчета, какви ли не видове сладки. Много жертви били принесени на местните божества. Тогава Дафнис събрал всичките пастирски вещи и едно по едно ги принесъл в дар на боговете. На Дионис дарил торбата и кожата, на Пан сирингата и извитата флейта, на Нимфите гегата и ведрата, които сам бил измайсторил. Но това, с което човек е привикнал, е много по-приятно от новото благосъстояние. Затова и Дафнис на раздяла плакал над всяка от тия вещи. И нито ведрата дарил, преди да издои в тях козите, нито кожата, преди да я облече, нито сирингата, преди да посвири. Дори целунал всички тия вещи и сбогом е козите си взел, и козлите по име повикал. И от извора пил, откъдето често пиели с Хлоя. Но за любовта си още не говорел, чакал удобния момент.

27. Додето Дафнис вършел тия жертви, ето какво правела Хлоя. Овцете пасели, а тя седяла и плачела и говорела неща, които било естествено да помисли: „Забрави ме Дафнис. Бълнува за богат брак. Защо го накарах да се закълне в козите, а не в Нимфите? Изостави и тях, както и Хлоя. Дори като принасяше жертва на Нимфите и на Пан, не пожела да види Хлоя. Вероятно е намерил слугини при майка си, по-красиви от мене. Сбогом, Дафнисе. Аз повече няма да живея.“

28. Това говорела, това замисляла Хлоя, когато се изпречил воловарят Лампис с дружина другари и я грабнал, решил бил, че Дафнис вече не ще я вземе за жена, а и Дриас ще го одобри за жених. Тя жално викала, додето я носели. Видели хората, един съобщил на Напа, тя на Дриас, а Дриас на Дафнис. А той обезумял, но нито на баща си посмял да каже, нито можел да се владее, влязъл в градината, заридал и говорел: „Горчиво разкритие! Колко по-добре ми беше да съм козар. Колко по-щастлив бях като роб. Тогава виждах Хлоя, тогава... А сега Лампис я грабна и изчезна. Като стане нощ, ще спи с нея. А аз пия и се наслаждавам! Напразно се заклехме в Пан, в козите и в Нимфите.“

29. Тъй говорел Дафнис, а Гнатон, който се криел в градината, го чул и решил, че е дошло време да се помири с него, взел няколко момчета от слугите на Астил и бързо намерил Дриас. Наредил му да го води, бегом хукнал към кошарата на Лампис и го заварил току-що въвел вътре Хлоя. Нея освободил, а селяните здравата наложил с пръчка. Канел се да върже Лампис и да го отведе също като пленник от някаква война, но той успял да избяга. Намерил Дионисофан да спи, а Дафнис да будува и да плаче още в градината. Отвел Хлоя при него, дал му я, всичко му разказал и го помолил да не му се сърди повече, а да го задържи като слуга, който няма да е без полза, и да не го лишава от трапезата си, без която той ще умре от глад. Като видял Хлоя и като я държал в ръце, Дафнис се помирил с него, както е редно с благодетел, а от нея поискал прошка за своята немарливост.

30. Помислили и решили да крият за брака; той единствено на майка си да признае за любовта, а Хлоя да държи тайно при себе си. Но Дриас не се съгласил, смятал за редно да каже на баща му, като обещал лично да го склони. На другия ден сложил в торба вещите за разпознаване и се приближил към Дионисофан и Клеариста, които седели в градината. Били там и Астил, и самият Дафнис. Настанала тишина и Дриас започнал да говори: „Подобна причина като

Ламоновата ме кара да говоря за неща, които досега считах за нужно да останат в тайна. Това момиче Хлоя аз нито съм създам, нито съм хранил в началото, ами други са й родители, а овца я е кърмила в пещерата на Нимфите, дете беше подхвърлена. Видях това сам и се удивих на гледката, удивих се и я отгледах. Говори за това и красотата — по нищо не прилича на нас. Говорят и вещите за разпознаване — по-богати са, отколкото върви за овчар. Вижте ги и потърсете близките на момичето, ако ви се стори достойна за Дафнис.“

31. Това нито Дриас изрекъл без скрито намерение, нито Дионисофан изслушал немарливо. Като погледнал към Дафнис и видял, че бледнее и плаче скришом, веднага се досетил за любовта му. И понеже повече мислел за собственото си дете, отколкото за чуждото момиче, преценил думите на Дриас крайно точно. Като видял и донесените за разпознаване вещи — златните пантофки, гривни и панделка, обърнал се към Хлоя и поръчал да бъде спокойна, понеже вече имала мъж, а скоро щяла да намери и баща си, и майка си. А Клеариста я взела със себе си и се заела да се погрижи за облеклото и външния й вид като за съпруга на сина си. На ставане Дионисофан само запитал Дафнис дали е девица. Той се закле, че нищо друго не е имало освен целувки и любовни клетви. Дионисофан се зарадвал на тяхното съзаклятничество и ги поканил на трапезата.

32. Тогава се явил случай да се разбере какво нещо е красотата, когато се прибави украса към нея. Облечена, със сплетени коси и измито лице, на всички Хлоя се сторила толкова хубава, че дори Дафнис едвам я познал. Човек би се закле, дори без да разполага с вещите, че Дриас не може да бъде баща на такава девойка. Но присъствувал и той, участвувал в гощавката заедно с Напа, а техни сътрапезници, възлегнали също на едно ложе, били Ламон и Миртала. Следващите дни отново принесли жертви, отново смесили вино в кратерите, а Хлоя също дарила пастирските си вещи — сирингата, торбата, кожата, ведрата. Изляла вино в извора в пещерата, понеже там сукала и често се къпала. Увенчала и гроба на овцата, показал й го Дриас, и също изсвирила нещо на стадото, а подир това отправила

молитва към Нимфите да намери своите родители, които да бъдат достойни за брака ѝ с Дафнис.

33. Като празнували достатъчно на село, решили да идат в града да потърсят родителите на Хлоя и да не отлагат повече сватбата. На сутринта приготвили багажа, дали на Дриас други три хиляди драхми, а Ламон получил правото да прибира половината реколта от нивите и лозята, получил още козите заедно с козарите, четири впряга волове, зимни дрехи и свобода за себе си и за жена си. Подир това в разкошно шествие потеглили на коне и в коли към Митилена.

Гражданите не забелязали връщането им, понеже било нощ. Но на следния ден се събрала тълпа мъже и жени пред портите. Мъжете, за да споделят радостта на Дионисофан от намирането на момчето, но още повече, за да се уверят с очи в красотата на Дафнис; жените, за да споделят радостта на Клеариста, която си довела и син, и снаха. Те също останали изумени от красотата на Хлоя, която не можела да се сравни с нищо. Целият град изпаднал в почуда по момчето и момичето. И вече пожелавали да бъде щастлив бракът им и също дано родът, който се намери, да бъде достоен за момичето. Жени от най-заможните семейства отправяли молитви към боговете да излезе, че са майки на тази толкова красива дъщеря.

34. След дълъг размисъл Дионисофан заспал дълбоко и ето какъв сън видял. Присънило му се, че Нимфите искат от Ерос да се съгласи вече с брака. Той отпуснал лъкчето, свалил колчана и накарал Дионисофан да събере на угощение всички благородни митиленци и когато напълни последния кратер, да покаже на всеки един вещите за разпознаване и подир това да изпеят сватбената песен.

Като видял и чул това насън, станал на сутринта и наредил да пригответ блестяща трапеза, на която да има всичко, което раждат земята, морето, езерата и реките, и събрал на общо угощение всички знатни митиленци. Когато вече настъпила нощта и бил напълнен кратерът, от който се прави възлияние на Хермес^[19], един прислужник внесъл вещите за разпознаване върху сребърен съд, разнесъл ги от ляво на дясно и ги показал на всички.

35. От гостите никой не ги разпознал. Но един гражданин, Мегаклес, който поради преклонната си възраст бил възлегнал пръв^[20] от дясната страна, като ги видял, разпознал ги и извикал гръмко като младеж: „Какво е това, дете виждам? Какво е станало с тебе, дъщеричке моя? Дали и ти си жива, или някой овчар е попаднал на тебе, отмъкнал е това, а теб те е изоставил? Моля те, Дионисофане, кажи ми, откъде имаш вещите на моето дете? Не ми отказвай след Дафнис и аз да откроя нещо!“ Дионисофан го накарал по-напред да разкаже за подхвърлянето. Без да понижава тона си, Мегаклес рекъл: „Беше скромен животът ми по-рано, защото, каквото имах, бях го изхарчил като хорег и триерарх^[21]. По това време именно ми се роди дъщеричка. Побоях се да я отгледам в бедност, украсих я с тия вещи и я подхвърлих. Знаех, че има много хора, които искат да станат родители и по този начин. И тъй детето беше подхвърлено в пещерата на Нимфите, оставено на грижите на богините, а моето богатство с всеки изминал ден ставаше все по-голямо, без да имам наследник. Нямах вече щастие да стана баща дори на дъщеря, а боговете като че ли ми се присмиват, като ми пращат нощем сънища, с които известяват, че овца ще ме направи баща.“

36. Извикал Дионисофан по-високо от Мегаклес, скочил и въвел великолепно наредената Хлоя и казал: „Ето детето, което си подхвърлил. По божието провидение това твое момиче ти го откърми овца, както коза откърми Дафнис за мене. Вземи вещите и дъщеря си, а като я вземеш, дай я на Дафнис за жена. И двамата бяха подхвърлени, и двамата бяха намерени, и за двамата положиха грижи Пан, Нимфите и Ерос.“ Одобрил това Мегаклес, пратил да повикат жена му Рода и приел в прегръдките си Хлоя. И там останали да спят, тъй като Дафнис се бил заклел на никого да не оставя Хлоя, дори на собствения ѝ баща.

37. На другия ден се уговорили и отново поели към полето. Измолили това Дафнис и Хлоя, не можели да свикнат с живота в града. А родителите им също решили да направят тяхната сватба по

пастирски. Като пристигнали у Ламон, довели Дриас при Мегаклес, запознали Напа с Рода и започнали с широка ръка да се готвят за празничния ден. Бащата предал още веднъж на Нимфите Хлоя и заедно с много други неща отдал в дар вещите за разпознаване, а на Дриас направил парите му да станат десет хиляди драхми.

38. Времето било чудесно. Затова Дионисофан наредил да направят пред пещерата на Нимфите ложета от зелена шума, поканил всички селяни и богато ги нагостил. Там били Ламон и Миртала, Дриас и Напа, близките на Доркон, Филетас и неговите синове, Хромис и Ликенион. Дори и Лампис не отсъствувал, бил измолил прошка. И както става на такива угощения, всичко било просто и по селски. Един пеел жетварски песни, друг подхвърлял шеги, както се прави край линовете. Филетас свирил на сиринга. Лампис на флейта, Дриас и Ламон играли танц, Хлоя и Дафнис един друг се целували. Пасели наблизко и козите и сякаш и те участвували в празника. Това не било съвсем приятно за хората с градски вкус. А Дафнис дори викал по име някои кози, давал им зелена шума, хващал ги за рогата и ги целувал.

39. И това не било само тогава. Додето били живи, повечето време прекарвали по пастирски. От боговете почитали Нимфите, Пан и Ерос, държали големи стада овце и кози и смятали за най-сладка храна плодовете и млякото. И първородния си син поставили да суче от коза, а момиченцето, което им се родило след него, накарали да бозае от овца и ги нарекли — него Филопимен, нея Агела^[22]. Украсили пещерата и изображения поставили, и олтар издигнали на Ерос Пастир. И на Пан му дали жилище — наместо елата храм, като го нарекли на Пан Войника.

40. Но това направили и посветили по-късно. А тогава, като настъпила нощта, всички ги съпроводили до брачната стая; едни свирели на сиринга, други на флейта, трети държали нагоре големи факли и когато наближили портите, запели с грубия си суров глас,

сякаш не пеели хименеи^[23], а с вили разцепвали земята. Дафнис и Хлоя легнали заедно голи и започнали да се целуват и прегръщат и тая нощ били по-будни от кукумявки. Дафнис сторил това, което научил от Ликенион, а Хлоя тогава за пръв път разбрала, че тия неща, дето ги правили в гората, били само пастирски закачки.

---

[1] *Плетър* — мярка за дължина, приблизително тридесет метра. — Б.пр. ↑

[2] *Семела* — дъщеря на тиванския цар Кадъм, любима на Зевс и майка на Дионис. Според преданието послушала ревнивия съвет на Хера да поиска от Зевс да ѝ се яви в естествен вид. Загинала от мълниите на олимписеца, който успял да спаси недоносения Дионис и да го пришие към бедрото си. — Б.пр. ↑

[3] *Ариадна* — дъщеря на критския цар Минос. Изоставена от Тезей на остров Наксос, тя става съпруга и жрица на Дионис. — Б.пр. ↑

[4] *Ликург* — тракийски цар, прогонил Дионис и свитата му, за което бил наказан от Зевс. — Б.пр. ↑

[5] *Пентей* — тивански цар, който се опитал да забрани на жените да чествуват Дионис. Бил жестоко наказан за това от него. Изпадналите в религиозен екстаз вакханки, между които била и неговата майка Агава, го разкъсали. Този мит служи за сюжет на Еврипидовата трагедия „Вакханки“. — Б.пр. ↑

[6] В похода си на изток бог Дионис покорил и Индия. — Б.пр. ↑

[7] Попаднал на кораба на тиренски (етруски) пирати, бог Дионис бил окован от тях, за да бъде продаден в робство. Но оковите сами паднали от ръцете му, а мачтата на кораба прораснала с бръшлян. Изумени, пиратите се хвърлили в морето и били превърнати в делфини. — Б.пр. ↑

[8] *Еудром* означава в превод „добре бягащ“. — Б.пр. ↑

[9] *Марсий* — фригийски силен, осмелил се според мита да се състезава в свирене с бог Аполон, който го победил, одрал кожата му за наказание и я увесил на едно дърво. — Б.пр. ↑

[10] *Паразит* — беден безделник, който живее на чужда сметка, като срещу това върши услуги и забавлява господаря си. — Б.пр. ↑

[11] *Деметра* — богиня, която се грижи за земеделието; изобразявали я със сноп класове в ръце. — Б.пр. ↑

[12] *Лаомедонт* — троянски цар, баща на Приам. По негово време била изградена крепостната стена на Троя от Посейдон и Аполон, който, наказан за извършеното от него убийство, служил като пастир при Лаомедонт. — Б.пр. ↑

[13] *Хитон* — долната дреха на античните гърци; без ръкави, тя се обличала през главата като риза и се препасвала; можела да бъде покъса — до коленете, или по-дълга — до глезените. — Б.пр. ↑

[14] *Анхиз* — братовчед на троянския цар Приам, възлюбен на Афродита. От тяхната връзка се ражда Еней. — Б.пр. ↑

[15] *Бранхос* — любимец на Аполон; смятан за основател на прочутия храм с оракул при Дидима край Милет. — Б.пр. ↑

[16] *Ганимед* — син на дарданския цар Трой; красив юноша пастир, той бил похитен от Зевс и отнесен на Олимп, дето става според мита виночерпец на боговете. — Б.пр. ↑

[17] Загатва се това, че Зевс, превърнат в орел, грабнал и отнесъл на Олимп Ганимед. — Б.пр. ↑

[18] *Вол в обора* — поговорка, която според лексикографа Хезихий се употребявала за същества, от които няма полза. — Б.пр. ↑

[19] На *Хермес* се прави последното възлияние, тъй като според вярването той се грижи за заспиването. — Б.пр. ↑

[20] *Възлегнал пръв* ще рече — на почетното най-високо ложе отдясно. — Б.пр. ↑

[21] Службите *хорегия* и *триерархия* са почетни задължения, възлагани на богати граждани, които понякога ги разорявали; хорегът плаща за наемането и обучаването на хор за лирическо или драматическо представление, а триерархът за снаряжаването на военен кораб. — Б.пр. ↑

[22] *Филопимен* — в превод означава „който обича пастирството“, а *Агела* — „стадо“. Повечето имена в повестта са образувани от нарицателно име и имат символичен характер — например: Дриас от *drys* (дъб), Напа от *paré* (долина), Миртала от *мирта*, Ликенион от *lykania* (вълчица, т.е. развратница). — Б.пр. ↑

[23] *Хименей* — сватбена песен; във фолклорно време се пеела при сватбеното шествие, което съпровождало момичето до къщата на жениха. — Б.пр. ↑

**ПСЕВДО-КАЛИСТЕН
ЖИВОТЪТ НА АЛЕКСАНДЪР
МАКЕДОНСКИ**

КНИГА ПЪРВА

1. Премъдрите египтяни, потомци на боговете, които установиха размерите на сушата, укротиха вълните на морето, измериха реката Нил, установиха разположението на небесните светила, откриха и предадоха на поколенията още едно умение — магията. Казват, че Нектанеб^[1], последният египетски цар, след когото Египет загуби авторитета си в това отношение, надвишавал всички с магическите си умения. С една дума, той можеше да направи подвластни всички световни първоначала. Ако налетеше ненадейно облакът на войната, не се мъчеше да събира войска, нито да прави военни прегледи, нито да точи мечове, нито да приготвя военни съоръжения, а влизаше в двореца, взимаше един меден леген и като го напълнеше с дъждовна вода, пускаше вътре малки восъчни корабчета и човечета, запяваше заклинателна песен и ги направляваше с абаносова тояга, като призоваваше божите вестители и бога на Либия. Амон^[2]. И така посредством това легеногадание корабчетата в легена надвиваха нашествениците и те погиваха. Същото вършеше и срещу тия, които го нападаха по суша.

2. Така поради опитността му царството оставаше непокътнато. Доста време по-късно дойде при него един негов съгледвач или, ако се каже по латински, експлоратор, и рече следното: „Велики Нектанеб! Остави всичко друго и се погрижи да запазиш мира, тъй като приближава огромен облак войска, наброяваща десетки хиляди войници. Има в нея скити, араби, оксидраки, ибери, сирийци, каукони, лапати, боспорци, агри, залби, халдейци, месопотамци, агриофаги, еунимити и от всички останали големи народи на Изтока. Неизброима войска десетки хиляди войници бърза да завладее твоя Египет.“ Така каза военният, а Нектанеб се усмихна и рече: „Достойно и будно вардиш на поста, който ти е поверен, но ти говори страхливо, както не подобава на войник. Силата не е в количеството на войската, а в

нейното мъжество. Защото един човек със своя ум може да подкара множество хора и храбрата десница да им даде закрила.“ Така рече и го отпрати.

3. А той се върна в двореца и нареди да го оставят. Като остана сам, положи легена и го напълни с вода. Постави на повърхността восъчните корабчета и като вдигна жезъла, запроизнася магическите думи. Но когато се взря в легена, видя, че боговете на Египет стоят на кърмите на корабчетата на враговете варвари и ги направляват. Заклучи по това, че блажените богове са изоставили царя на египтяните, обръсна си косата и брадата, за да не го познаят, и като грабна злато, колкото можеше, измъкна се от Египет през Пелузий^[3]. Обиколи много страни и пристигна в столицата на Македония Пела. Облечен в ленена дреха като египетски предсказател и астролог, той гледаше на всеки, който отиваше при него. Та това за тия неща.

А в Египет, когато Нектанеб изчезна, египтяните се обърнаха с въпрос към праотеца на боговете Хефест какво се е случило с царя на Египет. Той им даде прорицание да идат при невидимия оракул на Синопий^[4], който им отговори следното: „Побягналият от Египет могъщ защитник, старейшина, цар и владетел, ще се върне след време млад, отхвърлил лика и белезите на старец. Обиколил целия свят, ще се върне в равнината на Египет и ще ви донесе подчинението на враговете.“ Като получиха това предсказание, не разбраха какво означава и затова написаха текста му върху пиедестала на статуята на Нектанеб, за да се помни, в случай че се сбъдне.

4. В Македония Нектанеб стана до такава степен известен с гадателството си, че и Олимпиада пожела да ѝ гледа. Един път, когато Филип се случи на война и отсъствуваше, прати да го повикат. Той отиде в двореца и като я видя, заплени се от хубавия ѝ лик, който беше по-красив от лунния. И иначе имаше слабост към жените, та любовното желание заостри ума му, протегна ръка за поздрав и рече: „Бъди здрава, царице на македонците.“ Видя му се нередно да я нарече „господарка“, понеже имаше чувство за царското си достойнство. Олимпиада рече: „Бъди здрав и ти, съвършени астроложе. Приближи и

седни.“ Като седна, Олимпиада рече: „Ти наистина ли си египтянин?“ Нектанеб рече: „Тия, които са проверили, могат да ти кажат.“ Тя рече: „Какъв е твоят начин за узнаване на истината?“ Той рече: „Правилно се изрази, царице, защото много са начините да се гледа. Съществуват сънегататели, гадатели по поличби, птицегадатели, гледачи по пясък, съставители на хороскопи, магове, астролози. Бидейки истински египетски предсказател, аз познавам всички тия гледания и съм маг и астролог.“ И като каза това, погледна я пронизващо. Тя улови погледа и рече: „Каква мисъл ти мина на тебе, истински предсказателю, че ме погледна с тъй неприкрито любопитство?“ Нектанеб рече: „Спомних си едно предсказание, царице. Преди време чух от моите богове, че ще се случи да гледам на царица и че всичко, което ѝ кажа, ще излезе истина.“

Ведно с тия думи извади дъска, царска и много ценна, която не може да бъде описана с думи, направена от слонова кост, абанос, злато и сребро, разделена на три пояса. Върху първия бяха изобразени тридесет и шестте декани^[5], върху втория — дванадесетте знака на зодиака, върху най-вътрешния — слънцето и луната. Постави я на канапетото и подир това отвори, малко сандъче, също от слонова кост. Извади седемте звезди и хороскопа^[6], направени от осем обработени камъка, и състави едно небе от тях, като ги разположи в малък кръг, и то блесна. Представи слънцето с кристал, луната с диамант, Арес с хематит, Хермес със смарагд, Зевс с етерит, Афродита със сапфир, Кронос с офит, хороскопа с бял мрамор. И рече: „Кажми ми, царице, годината, месеца, деня и часа на твоето рождение.“ И като му каза, Нектанеб се зае да изчисли часа на неговото рождение и на нейното дали са в едно и също съзвездие. И като видя, че разположението на звездите е благоприятно, попита: „Какво желаяш да чуеш, царице?“ Тя рече: „За Филип желая да науча. Защото дочувам, че след войната щял да ме остави и да се ожени за друга.“ Нектанеб рече: „Лъжлив е слухът, че сега ще те остави. Но след време това наистина ще стане. Аз обаче, като египетски пророк и маг, мога да ти помогна в тая работа, когато стане нужно. Според рождението ти, както ми го разкри, предстои ти да се събереш със земен бог, да заченеш от него и да родиш чедо, което ще отмъсти за греховете, които Филип има пред тебе.“ Тя рече: „И кой е богът, който, казваш, ще преспи с мене?“ Той рече: „Рогатият бог на Либия, дето донася богатства, Амон.“ А тя рече:

„На каква възраст е той, млад ли е или на средна възраст? И какъв е на вид?“ Той рече: „На средна възраст е, с посивяла коса и с рога на овен на слепоочията. И сън ще видиш, и в него богът ще се събере с тебе.“ Олимпиада рече: „Кога?“ Той рече: „Не след дълго. Днес. Затова те съветвам да се погрижиш за себе си като за царица, тъй като ще те обгърне тая нощ в съня ти.“ Тя рече: „Ако видя това, ще те почитам не като маг или пророк, а като бог.“

5. След тоя им разговор излезе Нектанеб от двореца. И без да се бави, отиде в пусто място, накъса треви, които докарват сънувка, омагьоса^[7] с тях Олимпиадиния сън и й докара да види, каквото искаше. Така щото Олимпиада наистина видя в съня си да я прегръща и да се събира с нея Амон. Каза й, ставайки: „Жено, имаш в утробата си чедо, което ще отмъсти за тебе.“

6. Като се вдигна от съня, Олимпиада се изуми от точното изпълнение на словата, прати да повикат астролога и му каза: „Видях бога, за когото ми говори, и се събра с мене действително като блажен. Затова искам и денем будна да се сблizza с него. Ти ще се погрижиш и за това. Бих се учудила, ако не знаеш как да го сториш.“ А той рече: „Зная как да го сторя. Но понеже заявяваш, че искаш да се събереш с него будна, нужно е да се направи нещо предварително. Едно е насън, друго е наяве. Затова ще бъде добре да ми дадеш място близо до твоята спалня, за да бъда в помощ с моите заклинания, та да не се уплашиш, когато влезе богът при тебе. Защото, влизайки, ще бъде най-напред змия^[8], ще пълзи по земята и ще съска, след това ще се превърне в рогатия Амон, след това в храбрия Херакъл^[9], след това в тирсоносеца Дионис След това, като приближи, ще приеме вид на човек с моите черти.“ Олимпиада рече: „Имаш право, пророче. Заеми спалнята. А когато видя тоя бог будна и разбере, че съм приела божието потомство, ще те почета тъй, както подобава на царица, и ще те прославя, все едно, че ти си баща на детето.“ Той рече: „Казах ти предварително за съскането на змията, за да не се изплашиш от чудовището и да го посрещнеш ласкаво и без боязън.“

7. И когато всичко стана тъй, както я предупреди Нектанеб, царицата не изпита страх, а понесе смело превръщанията на бога. Като се вдигна от нея, той допря с ръка корема ѝ и рече: „Нека това семе бъде неподчинимо и непобедимо!“ И след тия думи отиде да си почине. А след това техните събирания станаха обичайни и тя беше доволна, като мислеше, че я взима змията, Амон, Херакъл и всебогът Дионис.

Когато коремът ѝ нарасна, повика Нектанеб и рече: „Пророче, какво да сторя, когато Филип се върне и ме завари бременна?“ А той рече: „Недей да се боиш, царице. В това ще ти помогне триликният бог Амон, който ще се яви в сън на Филип така, щото да нямаш вина пред него.“ Тъй Нектанеб мамеше Олимпиада и тя се събираше като с бог с един развратен човек, само дето беше египетски цар.

8. И тогава хвана морски ястреб^[10], омагьоса го и прати с него сън на Филип. Видя той бог с красив лик, с посивели коси и с рога като Амон, който възлегна с Олимпиада и като стана от ложето, каза ѝ: „Имаш в утробата си чедо от мене и то ще отмъсти за тебе и за баща си Филип.“ Забеляза също да зашива естеството и с нилска тръстика и да го запечатва със златен пръстен, на чийто камък бе издълбана лъвска глава, лъчащо слънце и копие. И му се стори, че ястребът го събуди с крилата си.

Като видя това, вдигна се, прати да повикат сънегадател и му разказа знамението. А той каза: „Царю, според това, което си видял, Олимпиада е заченала, и то от бог. Сигурно е така, щом някой е запечатал естеството ѝ. Тъй като човек запечатва пълен съд, а не празен. А щом като естеството е съшито с папирус, египетско е потомството. Тъй като никъде другаде не расте папирус освен в Египет. При това поради златния пръстен е зачената не обикновена, а бляскава, знатна и бележита съдба. Има ли нещо по-знатно от златото, с което изразяваме почитта си и към боговете? А ето какъв смисъл има това, че на камъка е издълбано слънце, лъвска глава и копие. Също като лъв роденото ще успее да покори на копието си всички градове на изток. А това, че богът е с рога на овен и с посивели коси, означава, че негов създател е богът на Либия Амон.“ След това тълкувание на

сънегателя Филип се угрижи, дето Олимпиада беше заченала, макар и от бог.

9. Когато победи във войната, върна се в Македония. Като влезе в двореца, Олимпиада го посрещна смутена. А Филип я погледна и рече: „Кому си се оставила, Олимпиада? Но знам, че в греха си не си съгрешила, защото бог те е насиллил, за да родиш дете на Филип и него да наречеш баща на детето. Видях в съня си всичко, което ти се случи. Затова си оневинена. Ние царете можем всичко, но срещу боговете нищо не можем.“ Тия думи върнаха доброто настроение на Олимпиада.

10. Но междувременно Нектанеб, който продължаваше да живее скришом в двореца, чу Филип да казва на Олимпиада: „Измами ме, жено. Не от бог си заченала, а от човек.“ И веднъж на едно пиршество Нектанеб си послужи с магия, превърна се в змия, много по-голяма от предишната, и премина през залата, като съскаше високо и страшно. Ужас и паника обхвана пируващите. А Олимпиада, като видя своя любим, седна на ложето и протегна десница. Змията се надигна, опря глава на ръката ѝ и като сви цялото си тяло, качи се на скута ѝ, проточи двойния си език и я целуна, с което показва на присъстващите и на самия Филип своята любов и привързаност. И като ги показва, изчезна. А Филип каза подир това: „Когато влязохме в стълкновение с враговете, видях тая змия да пълзи и множеството им да отстъпва пред нея.“ След тоя случай Филип се облажаваше, че ще бъде назован баща на божие потомство.

11. Само след няколко дена Филип седеше на едно сенчесто място край двореца и хвърляше храна на птиците, които обитаваха там. И като потъна в четенето на учена книга, една ярка скочи в скута му и снесе яйце, което се плъзна, падна на земята и се счупи. А отвътре изпадна малко змийче, което обиколи яйцето, отдето излезе, опита се да влезе и още преди да вмъкне глава, умря. Разтревожи се Филип от това събитие, и то не малко, и прати да повикат Антифонт^[11], най-

изтъкнатия гадател на онова време, и му разказа станалото. Той рече следното: „Ще ти се роди син, който ще се възцари, ще обиколи целия свят и ще подчини всички на властта си. И когато тръгне да се връща, ще умре още млад. Защото змията е царско животно, а яйцето, от което се е излюпило змийчето, прилича на света. След като е обиколило яйцето и е пожелало да се върне, умряло е във, преди да допре чело в родната твърд, която го е създала.“ Така изтълкува знамението, получи дарове и си отиде.

12. Когато времето на бременността се изпълни, Олимпиада седна на стола за освобождаване и се замъчи. А Нектанеб застана до нея, измери движението на небесните светила спрямо движението на зодиакалния цикъл и рече: „Вдигни се малко от стола и се поразходи. В центъра е Скорпионът, и всесветлият Хелиос, като види четворицата въздушни животни да слизат надолу, ще смъкне напълно от небето тоя, който се ражда в тоя час. Помъчи се да надмогнеш себе си, достопочтена, и при тая звезда. В центъра е Ракът и Кронос^[12], лишил баща си от плодотворната сила, срещу когото се вдигат на бунт собствените му чада и го смъкват в царството на моревладетеля Посейдон и подземния Плутон... Рогатата Луна с чифт бикове, като напусне най-високите селения, слиза на земята, за да прегърне красивия юноша, пастиря Ендимион. Затова, блеснал в огън, загива. Така раждането не е Бесело... Обичащата спалните Афродита, майката на стрелеца Ерос, ще загуби Адонис^[13], когото ще погуби глиган. Затова този, който се ражда в тоя час, ще погине млад... и ще надигне скръбните вопли на жените от Библос. А сега е часът на лъва Арес^[14]. Той е войнствен и конелюбив, но в момента лежи гол и без оръжие: Хелиос го е показал на боговете върху прелюбодейското ложе. Затова роденият в тоя час ще бъде опозорен. Почакай, царице, звездата на Хермес да премине покрай омразния Козирог. Защото ще родиш човек многокнижен, но свадлив и особняк... Седни сега удобно на стола, царице, който върши благодеяния, и помогни родилните болки да станат по-силни и по-здрави. В този час ти раждаш необикновено дете. Защото Зевс, който се грижи за младите жени и който извади и показа отраслия в бедрото му Бакх-Дионис^[15], разположен спокойно в центъра на небето, овенът Амон, дошъл във Водолея и Рибите, ще

направи да се роди отново един египетски цар и владетел на света. Роди в този час.“ Ведно с тия думи детето падна на земята и се яви светкавица, изгърмя, стана земетръс и целият свят потрепера.

13. Тогава Филип рече: „Жено, смятах да не го отгледам, понеже не е мое. Но тъй като забелязвам, че отрочето има семето на бог, а рождението му е белязано от световните елементи, нека бъде отгледано и в памет на починалото дете от предишната ми жена да се нарича Александър.“ След тия негови думи детето получи подобаващите грижи. И по цяла Пела, Тракия и Македония всички се окичиха с венци. И детето растеше, но по външен вид не приличаше нито на Филип, нито на Олимпиада. Беше като с лъвска грива и с разноцветни очи — едното бяло, а другото черно. Зъбите му бяха остри като гвоздеи и имаше устрем на лъв, така щото беше ясно предварително какво ще излезе от него.

Когато излезе от детската възраст, стана му педагог Леонидас, възпитател Леуконидес, учител в писмената Полинейкес от Пела, по музика Алкип от Лемнос, по геометрия пелопонесецът Менип, по риторика атинянинът Аристоменес, по философия Аристотел от Милет^[16]...

Момчето растеше от година на година и докато усвояваше науките, учеше се и да царува, сякаш обучавано от някой бог. Всеки ден, когато свършеше уроците, разделяше съучениците си на две групи и устройваше сражения. Като предвождаше едновременно и двете страни, отиваше при по-слабите и им помагаше, додето надвият.

По това време управителите на Кападокия донесоха дар на Филип едно невероятно едро жребче, родено в техните конюшни, вързано с много ремъци и синджири, било човекоядно — така казаха. Като видя колко е красиво, Филип рече: „Наистина се изпълва поговорката, че злото се ражда близо до добро. Но след като сте го донесли, така, както е необюздано, вземете и го заключете в желязна клетка, та да му хвърляме осъдените на смърт за разбойничество или убийство.“ Заповедта на царя бе веднага изпълнена.

14. Александър възмъжаваше и когато стана на 12 години, започна да ходи с баща си на учения, сам се въоръжаваше, участвуваше в щурмовете, яздеше и на кон, а Филип го гледаше и казваше: „Чедо, обичам нрава ти, но мразя чертите ти. Приличаш ми по характер, но външните ти черти са различни.“

Веднъж, когато Филип отсъствуваше, Олимпиада прати да повикат Нектанеб и му каза: „Погледни какво е намислил да стори с мене Филип.“ Той извади дъската, нареди звездите и загледа. А Александър, който седеше редом, рече: „Чичо, тия камъни, дето ги наричаш звезди, могат ли да се видят и на небето?“ Той рече: „Разбира се, чедо.“ Александър рече: „А мога ли да ги видя?“ — „Можеш“. А той: „Кога?“ Отговори му: „Довечера.“

Когато се свечери, Нектанеб поведе Александър. И той, пророкът, който беше сторил такива неща благодарение на магическата си способност и беше толкова силен в астрологията, щото можеше да предвиди бъдещето, как попадна тогава в ръцете на Александър и не успя да узнае предварително каква участ му предстои? Отведе го вън от града Нектанеб, вдигна очи към небето и започна да показва звездите на Александър и да го учи на своя занаят. А Александър го вдигна на рамене и го пусна по едно стръмно скалисто място. Падайки, Нектанеб се удари страшно в главата и каза: „Чедо Александре, защо направи това?“ Той рече: „На себе си да се сърдиш, астроложе.“ Нектанеб каза: „Защо на себе си?“ Той рече: „Защото не знаеш земните неща, а си тръгнал небесните да изучаваш.“^[17] Нектанеб рече: „Умирам, Александре. Страшно се ударих. Не е възможно смъртен да надмогне това, което му е писано. Защото се допитах за съдбата си и открих, че трябва да погина от ръката на собственото си дете. И не убягнах ориста, и погинах от твоята ръка.“ Рече Александър: „Та аз твой син ли съм?“ Рече му: „Да, чедо.“ Той рече: „Как стана това?“ И Нектанеб му разказа за бягството от Египет и как влязъл при Олимпиада като бог Амон и как се събрал с нея. И докато разказваше тия неща, издъхна.

Тогава, като разбра, че мъртвият е негов баща, Александър се побоя да го остави в рова, за да не стане плячка на зверовете. Настъпи нощ и мястото бе пусто. Изпита обич към родителя си и каза: „Не стори добре, татко, какъвто казваш, че си ми, дето не сподели с мене приживе твоето деяние, та да познавам родителя си и да се отнасям

към него с подobaващата взаимност, ами го пази в тайна до смъртта, която е заслужено възмездие за всички твои хитрини и за това, дете си мамил Филип и Олимпиада. Мене ме боли от това, дете ти сторих, татко. Но съм невинен. Ти сам си си виновен за твоята кончина. Ще вдигна тялото ти на рамене, ще го отнеса на майка си, ще ѝ разкажа какво се случи и ще я посъветвам да се погрижи за твоето погребение.“

След тия думи го постави благородно на рамене и го отнесе в града. Като влезе при майка си, разказа ѝ всичко, което научи от него, и настоя да получи погребение. А тя се удиви и разбра, че мамена от магиите му, е постъпила неразумно, като му се е предала в ръцете. Но уреди подobaващо погребение на Нектанеб, направи му гроб и го положи в него.

15. Когато Филип се върна в двореца, прати в Делфи^[18] да попитат оракула кой ще царува след него и кой ще подчини всички на своето копие. Оракулът рече: „Този, който премине през центъра на Пела яхнал коня Буцефал.“ Конят беше наречен Буцефал, понеже имаше на бедрото си белег от изгорено във формата на бича глава. Като чу предсказанието, Филип зачака да се появи новият Херакъл.

16. Аристотел от Милет бе единственият наставник на Александър във висшата наука. Имаше той много ученици, между тях и царски синове. И рече на един: „Ако наследиш бащиното си царство, какво ще ми отредиш на мене, твоя учител?“ Той рече: „Ще те направя всемодържец, равен на себе си, и ще станеш прочут сред всички хора.“ Попита един друг: „Чедо, ако получиш царството на баща си, как ще се отнесеш към мене?“ Той рече: „Управител ще те направя и ще искам съвета ти при всички мои отсъди.“ И тъй поставяше въпрос на всички под ред и всички му обещаваха нещо. Рече и на Александър: „А ти, чедо, как ще се отнесеш към мене, твоя учител, ако получиш царството от баща си?“ Той рече: „Защо ме питаш за далечното бъдеще, след като нямаш залог за утрешния ден? Когато дойде времето и обстоятелствата позволят да изпълня обещаното, тогава, ако реша, ще ти дам нещо.“ И рече Аристотел: „Бъди поздравен, владетелю на света. Ти ще станеш

най-могъщ цар.“ Та всички обичаха Александър, защото беше умник и смелчак, но Филипските чувства бяха колебливи — радваше се, когато го гледаше колко е запален да воюва, но скърбеше, че чертите му са различни от неговите.

17. Когато стана на 14 години, случи се един ден да мине през мястото, дето беше поставен Буцефал, и чу страхотно цвилене. Обърна се към другарите си и каза: „Момчета, това цвилене на кон ли е или рикание на лъв?“ Птолемей^[19], наречен по-късно Сотер, който вървеше до него, каза: „Това е Буцефал. Баща ти нареди да го държат затворен, защото е човекоядец.“ Конят дочу приказката на Александър и изцвили втори път, но не както по-рано печално и заплашително, а меко, като че ли някой бог му нареждаше. И като съгледа Александър, протегна предните си крака и целият се заклати, все едно, че отправяше молба към собствения си господар. Като забеляза как се промени държането му и като видя костите на толкова хора, загинали от насилствена смърт, изпита съжаление като към човек, разблъска пазачите и отвори клетката... Хвана се за гривата и го яхна и въпреки че беше необюздан, конят му се подчини. А един човек веднага хукна и разказа на Филип случката. Той си спомни прорицанието, посрещна сина си и го приветствува с думите: „Бъди поздравен, Александре, повелителю на света.“

18. От тоя момент нататък Филип живееше с радостта за щастливото бъдеще на сина си. Когато стана на 15 години, Александър завари един ден баща си свободен, целуна го и каза: „Татко, моля те, позволи ми да отплувам в Писа^[20].“ Той рече: „Искаш да видиш Олимпийското състезание, затова ли?“ Момчето каза: „Не, татко. Искам да се състезавам.“ Филип каза: „В каква дисциплина си се подготвил, та искаш да идеш. Защото зная, че като царски сия ти си обучен само във военни дисциплини и не си се упражнявал нито в борба, нито в панкратий^[21], нито в някоя друга гимнастическа дисциплина.“ Александър рече: „Искам да се състезавам с колесница, татко.“ Той рече: „Чедо, ще наредя да изберат и да ти дадат коне от моите конюшни, но ти трябва да покажеш усърдие, защото

състезанието е прочуто.“ Александър рече: „Ти само дай позволениято си, аз съм си приготвил коне, отгледал съм ги от малки.“ Целуна го Филип, възхити се на усърдието му и каза: „Тръгвай, чедо, щом си решил.“

Отиде тогава на пристана, нареди да спуснат във водата нов кораб и да натоварят на него конете заедно с колесницата. Качи се заедно със своя другар Хефестион^[22] и след успешно плаване пристигна в Писа. Слезе посрещнат, както подобава, и като нареди на слугите да се погрижат за конете, тръгна да се поразходи заедно с Хефестион. Среца ги един човек на име Николай, цар на акарнаните^[23]. Едър и снажен, той се перчеше с богатството и щастливия случай, двете несигурни божества, и беше твърде упован в телесната си сила. Приблужи, поздрави Александър и ведно с въпроса „защо е дошъл“ рече: „Здравей, момче.“ Той отвърна: „Поздрав и за тебе, който и откъдето и да си.“ А той каза: „Знаеш ли с кого говориш? Името ми е Николай, цар съм на акарнаните.“ Александър рече: „Недей да се пъчиш толкова, цар Николай, сякаш имаш залог, че утре ще бъдеш жив. Щастieto не стои на едно място и не обича самохвалците, нещата се променят.“ Той каза: „Право казваш. Но защо си пристигнал? Научих, че си син на Филип Македонски.“ Той рече: „Дойдох да се състезавам, но не в конно надбягване, възрастта не ми позволява, и не в надбягване с двойки коне нито в други подобни състезания.“ Той рече: „А в какво тогава?“ Отговори: „С колесница ще се състезавам.“ Кипна от гняв Николай, отнесе се с пренебрежение към възрастта му и понеже не знаеше какъв дух носи, заплю го и каза: „Нищо да не случиш.“ Обучен да се владее, Александър изтри обидната плюнка, усмихна се смъртоносно и каза: „Николай, кълна се в светото семе на моя баща и в свещената утроба на майка си, че и тук ще те победя с колесница и в отечеството ти Акарнаия ще дойда и ще те пленя с копие.“ Това си рекоха един друг и се разделиха с омраза в сърцето.

19. След няколко дена настъпи определеният за състезанието час. Деветима излязоха да се състезават в колесница. Между тях четирима бяха царски синове — самият Николай, беотиецът Ксантиас, коринтиецът Кимон и Александър. Останалите бяха синове на царски

сатрапи^[24] и пълководци. Изнесоха делва и разпределиха с жребие местата. Най-вътрешното се падна на Николай, втори беше Ксантиас, трети Кимон, четвърти ахеецът Клитомах, пети олинтиецът Аристип, шести фокеецът Пиер, седми спартанецът Линдий, осми македонецът Александър, девети локриецът Никомах. Подкараха след това колесниците и застанаха на старта. Прозвуча мелодията на салпингса, която открива състезанието. Прислужниците вдигнаха бариерата и всички се понесоха стремително. Обиколиха един, два, три, четири пъти. Изоставащите отпадаха духом... Александър караше четвърти, а след него Николай, с намерение не толкова да победи, колкото да го погуби, защото Филип беше убил баща му по време на война. Като разбра това и понеже тия пред него бяха вече изпопадали, съобразителният Александър остави Николай да го надмине. И той премина с мисълта, че е надвил Александър и с надеждата, че ще бъде увенчан като победител. Но след две-три обиколки десният кон на Николай се спъна и цялата колесница заедно с колесничаря се строполи на земята. А Александър налетя и с устрема на конете си незабавно уби Николай. И се изкачи увенчан с венец от дива маслина до статуята на Зевс Олимпийски. И жреецът му каза: „Александре, както победи Николай, тъй ще победиш и много други свои врагове.“

20. Взе тоя венец Александър и тръгна за дома. Пристигна в Пела и завари Олимпиада изоставена от Филип, а той се жени за сестрата на Атал — Клеопатра^[25]. Влезе Александър с победния олимпийски венец на пира в деня на сватбата, възлегна и каза: „Татко, приеми победния венец за моето първо усилие, а когато и аз заженя майка си, ще те поканя на нейната сватба.“ Филип се огорчи от думите му.

21. Имаше един шут на име Лизиас. Той каза: „Филипе, недей да се огорчаваш и да се разстройваш. Нека ти върне доброто настроение твоята млада съпруга, която ще ти роди синове, заченати не в прелюбодейство, а законни деца, които ще имат твоите черти.“ При тия думи Александър се разгневи и както държеше бокал в ръка, запрати го в Лизиас и моментално го уби. Филип скочи с меч в ръка срещу

сина си с намерение да го убие. Но при подскачането се препъна и падна близо до ложето, а Александър рече: „Филип, който се е отправил да превземе Азия и да преобърне из основи Европа, не успя да направи една крачка.“ След тия думи грабна меча от ръцете му и направи полумъртви всички, които бяха на пира. Така остави Филип и отиде при майка си, отмъстил за брака, който ѝ нанасяше обида.

22. След няколко дена влезе при баща си и каза: „Филипе! Наричам те с името ти, за да не ти бъде неприятно, ако те нарека «татко». Влязох при тебе не като син, а като приятел, който иска да посредничи и да те защити пред жена ти Олимпиада за неправдите, дето ѝ стори, без да те е обидила с нещо... Александър стори добре, като уби Лизиас. Но ти не постъпи добре, като се вдигна срещу сина си Александър и като реши да се ожениш за друга. Вдигни се и ела на себе си. Знаем от какво си омаломощен. Имам пред вид не тялото, а душата ти, която е изтерзана от твоите грешки...“ А Филип, който още беше като ударен и като болен от наскорошното порицание на младежа, реши, че е по-разумно да замълчи и да не отвръща на Александровите думи. Затова го изслуша внимателно, но не отвори уста.

Александър излезе от Филип, отиде при майка си и каза: „Майко, недей да се възмущаваш от това, дето ти стори Филип, защото той не знае за твоята грешка, но аз мога да те изоблича. Затова иди първа при него. Редно е жената да се подчинява на мъжа.“ Така рече, вдигна майка си, отведе я при Филип и каза: „Татко! Сега те наричам «татко», тъй като и ти послуша своя син. Дълго увещавах майка си да забрави твоите грешки и ето тя е тук. Прегърнете се сега пред мене. Не е срамно, защото от вас съм се родил.“ Така рече Александър и помири родителите си и всички македонци му се възхищаваха.

23. Имаше един град Мотона^[26], който се отцепи от царството на Филип. И прати там Александър да го завоюва. Той обаче убеди с думи гражданите да оставят оръжието и да се подчинят. Те на драго сърце се съгласиха да дават данък три таланта^[27] и две хиляди войници. Тогава се върна назад и влезе при баща си. Завари да стоят пред него мъже

във варварски одежди и попита: „Какви са тия мъже?“ Рекоха: „Сатрапи на Дарий^[28].“ Той каза: „За какво са дошли?“ Те рекоха: „Да поискаме от баща ти данъците, които ни плаща.“ Той каза: „За какво са им тия данъци?“ Те рекоха: „За нашата и за Дариевата земя.“ Александър каза: „Ако боговете са дали тия пари на хората, за да се изхранват, той защо ще им отнема божия дар? Не е справедливо.“ И като се обърна към варварите, рече им: „Идете и кажете на Дарий. Когато Филип беше сам, плащаше ти данъци. Но тъй като му се роди син Александър, вече няма да ти дава, ами и тия, дето си взел, Александър ще дойде, ще си ги поиска обратно и ще си ги вземе.“ Отпрати с тия думи данъкосборците и дори с писмо не почете царя, който ги беше пратил.

А Филип се радваше, като гледаше какъв е Александър. Тогава се разбунтува и един друг град и прати Александър да го завоюва. Като пристигна, убеди с думи гражданите да оставят оръжието и да се подчинят. Взе им данък и се върна.

24. Имаше един човек от Тесалоника на име Павзаний^[29], властен и много богат, който разполагаше с голяма военна свита. Той се влюби в Олимпиада и прати хора, като смяташе, че ще успеят да я предумат да остави Филип и да се омъжи за него. Но Олимпиада не се съгласи. Тогава Павзаний реши да си послужи със сила и зачака кога ще се случи Александър да отсъствува. И в един такъв момент, когато Александър водеше война с някакви градове, а в Пела имаше театрални състезания, като научи, че го няма, а Филип е на представленията, въоръжен с меч, Павзаний нахълта в театъра, хвърли копие във Филип и го улучи в хълбока. Но той не умря веднага. Тогава в града настана голяма суматоха. И Филип беше още жив, а Павзаний хукна към двореца, за да отмъкне Олимпиада. Успя да влезе, още додето Филип издъхваше и стенеше от болката, която му причиняваше раната, но и от това, че още е жив, а жена му насилена отива да стане съпруга на друг. Ведно с това изказваше желание да види Александър, отпътувал преди толкова време, припомняйки си и съобразителността, и храбростта му. И рече на тия край себе си: „Ако Александър беше тук, никой враг не би дръзнал да стори нещо на баща му и майка му. Ако пък дръзнеше, подтикван от лошия си корен, щеше да загине. А

сега завършвам живота си с такава болка и в такава униние. Но ви поръчвам — когато си дойде моят син Александър, кажете му: «Баща ти Филип иска да отмъстиш с тежката си ръка за неговата смърт и за отвличането на майка си Олимпиада.»“

Още същия този ден Александър се завърна победител. Като видя суматохата, запита за причината и научи какво се беше случило и че Павзаний е вътре в двореца. Влезе заедно със съратниците си и видя Павзаний хванал Олимпиада през кръста и я мъкне. И както държеше копие, щеше да го метне, но се побоя да не би да убие и Олимпиада. Като научи, че баща му е жив, отведе Павзаний при него и каза: „Ида, татко, да дам отплата на враговете ти. Бъди жив, царю, и нека името ти бъде безсмъртно. Погледни, твоят враг стои вързан и трепери.“ Филип погледна към него. Вече не можеше да говори поради загубата на кръв, но прегърна Александър, целуна го и даде знак с глава да му подаде меч. И като му подаде, нанесе със собствената си ръка смъртоносен удар на Павзаний и веднага го уби. След като изпрати врага си, Филип бързо се съживи — повлия му присъствието на Александър и бързото отмъщение, и рече: „Чедо Александре! Писано ти е да станеш владетел на света. Помни баща си Филип и не се отказвай да ме наричаш свой родител. Защото това, дете ми бе отсъдено, вече се изпълни.“ Това рече и издъхна. Оплаквайки го, Александър рече: „Татко, царю на царете Филипе! Додето беше жив, никой не можа да изпита удоволствие, че се е отнесъл с пренебрежение към тебе... Как е възможно да погине от рана един владетел на света? Циклопът^[30] Павзаний те изпрати при боговете преди определеното време, за което получи веднага справедлива отплата.“ Оплака с тия думи баща си, изгради му скъп гроб и положи тялото му, а върху гроба издигна храм. И Олимпиада беше разстроена от това, дете се случи, и македонците бяха объркани, но присъствието на Александър им беше утеха.

25. И когато след известно време дойдоха на себе си, Александър се качи на бащината си статуя и ето какъв извика със силен глас: „Чедо на Пела, амфиктиони^[31], тесалийци, лакедемонци и вие, останали елински племена! Елате при мене и ми се поверете. Нека се вдигнем на поход срещу варварите.“ След тия думи разпрати поръка до всички. И в Македония започнаха да пристигат младежи доброволци, призовани

като от божи глас. Александър отвори бащината оръжейна и раздаде на младежите пълно въоръжение. Събра и Филиповите съратници, които бяха вече старци, но те му казаха: „Остаряхме в служба на баща ти и вече не е останала сила в телата ни. Затова отказваме да вземем участие в твоя поход.“ Александър рече: „Държа да ви поведе, независимо че сте стари или по-скоро затова. Тъй като старостта е много по-силна от младостта. В млада възраст се уповаваме на телесната сила и често се отклоняваме в неразумна посока... Додето старецът по-напред обмисля и тогава се впуска в действие и по този начин с разум преодолява опасността. Затова вие ще дойдете с мене не за да воювате с враговете, а за да дадете сила на младите да се бият умело и храбро. Така ползата ще бъде взаимна... Вие ще помагате с опита и ума си и няма да забравяте, че победата в полза на държавата е равна на вашето спасение. В случай че младите бъдат победени, враговете ще се нахвърлят и върху тия, чиято възраст ги е направила слаби. А в случай че победят, победата ще бъде свързана с разума на тия, които са давали съвет.“ Тия думи на Александър убедиха да го последват дори най-престарелите.

26. Като събра по-раншната войска на Филип, направи преброяване и намери, че македонската и съюзническата пехота наброява 72 000, македонската конница — 2000, траките, пефлагонците и скитите, които му служеха за лековъоръжени — 800. И като прибави към тях и тия, които се събраха, получи се 77 000 плюс 4600. Въоръжи ги заедно с войниците, които имаше от баща си, като взе за тази цел от македонската хазна 70 златни таланта пари. Построи триери и либурнски съдове^[32] и се отправи от Македония през река Термодонт^[33] към намиращата се на север Тракия, която естествено се беше подчинила на Македония поради силата на баща му Филип. И като получи оттам наемни войници и 500 сребърни таланта, отправи се за Ликаония^[34]. Като принесе жертва заедно с тамошните управители, отправи се към Сицилия. Покори тия, които отказаха да му се подчинят, и се прехвърли в земите на Италия. Римските консули пратиха по консула Марк Емилий венеца на Зевс Капитолийски, сплетен от бисери, и му казаха: „Александр, ще те даряваме ежегодно със златен венец на стойност 100 литри^[35].“ Той прие тяхното

подчинение и обеща да ти направи велики. Получи още 1000 войника и 400 таланта. Казаха, че щели да му дадат и повече войници, ако не водели война с Картаген.^[36]

30. Потегли оттам, прекоси морето и пристигна в Африка. Управителите на африканците го посрещнаха и замолиха да накара римляните да отстъпят от града им. Александър порица тяхната немощ и им рече: „Или надвийте, или плащайте данък на тия, които ви надвият.“

И като натоварва по-голямата част от войската на корабите, нарежда да отплува и да го чака на остров Фарос. А той заедно с малко войници прехвърли цяла Либия и пристигна в земята на Амон. Лично приветствува бога и му принесе жертва, понеже си спомни думите на майка си, че е роден от Амон. И рече в молитвата си: „Татко, отговори ми с прорицание дали истината говори моята майка, че ме е родила от тебе.“ И като каза това, тръгна си още същия ден. Но когато заспа, видя в съня си Амон да се прегръща с майка му Олимпиада. Вдигна се от съня и понеже повярва в действителната мощ на Амон, нареди да изградят светилище и го освети с надпис: „На своя баща бог Амон посвещава Александър“. Поиска още да му прорицае къде да основе град на своето име, та да остане вовеки веков. И видя насън самия бог, който му каза: „Царю, говоря ти аз, Феб Овчерогият. Ако си решил да бъдеш млад вовеки веков, основи град многославен на острова на Протей^[37], бранен от подземния цар Плутон, който върти света с петовърхия си остен.“ Като получи тоя отговор, Александър затърси този остров на Протей и заразпитва кой е богът, който го закриля. Принесе жертва на баща си Амон, продължи нататък и даде почивка на войската в едно либийско село.

31. И додето се разхождаше, видя в една падина да пасе огромен елен. Повика един стрелец и му рече да се прицели в животното. Но той трепна, като опъна лъка, и стрелата мина покрай животното, без да го улучи. Александър рече: „Човече, напразно беше.“ Затова по възгласа на Александър нарекоха това място Паратоний^[38].

И като се отправи оттам, стигна в Тафозирис и научи от местните хора, че това е светият гроб на Озирис^[39]. Принесе жертва и продължи нататък. Като пристигна в тая земя, видя огромно селище, което се простираше без край и обхващаше 16 села. Те бяха: Стейрамфейс, Фаненти, Еудем, Акамес, Еупюр, Ракотида, Хегиоса, Хюпонес, Крамбентай, Крапатеис и Люидиас, Пасес, Тересис, Нефеле, Менюя, Пелас. Най-голямото се казваше Ракотида. Беше главното. Дванадесет реки течаха между шестнадесетте села и всички се вливаха в морето... Бяха засипани и така се явиха улиците и булевардите на града. Оставиха само две, които продължиха да се вливат в морето. Засипаха реката на Ракотида, сега булеварда на великия Сарапис, канала на пазарната улица, голямата река Ксулер, сега Аспендия, канала при храма на Тихе, голямата река Копроник, голямата река Неферотес, където сега се намират гробищата и храмът на неферотската Изиди, най-древният в Александрия, най-голямата от всички реки Аргей, дето се намира Аргейона... канала при Каноповата река, която се влива при Зефириона. От Пандизия до Херакловото устие очерта Александър дължината на града, а ширината от Мендезий до малкия Хермуполис. Но го наричат не Хермуполис, а Хормуполис, тъй като и на тръгване, и на идване в Египет там се пуска и вдига котва^[40]. Затова в земята на Александрия беше включено и това място.

Посъветваха цар Александър Клеоменес^[41] от Навкратида и Дейнократес от Родос да не се основава град на толкова обширна площ. Няма да може да го изпълни с хора. Ако пък го изпълни, търговците няма да могат да им доставят нужните припаси. При тия му огромни размери жителите щели да враждуват помежду си. В малките градове имало повече съгласие за всичко, отнасящо се до общия интерес. Толкова много хора в толкова голям град няма да могат да се познават.

Александър отстъпи и нареди на строителите да изградят града, в каквито размери решат. Те очертаха дължината от селището Драконт, намиращо се на ивицата земя на Тафозирис, до река Агатодаймон, която тече към Канобското устие, а ширината от Мендезий до Еврилох и Мелантий. Главните надзорници на селата бяха тогава Еврилох и Мелантий, откъдето останаха имената на улиците и кварталите. Александър нареди на жителите на разстояние тридесет мили да се преселят в града, като им дари жилища и ги нарече александрийци.

Александър покани и други строители за града, между които бяха олинтиецът Кратер и либиеецът Херон^[42]. Той имаше брат на име Хипоном, който посъветва Александър, преди да постави основите на града, да прокара канали, които да изтичат в морето. Той се съгласи и нареди да прокарат. Такова нещо има само в Александрия и тръбите се наричат хипономи, защото Хипоном се казваше либиеецът, който предложи да ги направят.

Няма друг град по-голям от Александрия. Защото всички бяха описани и измерени. Най-големият град в Сирия е Антиохия — дълъг е осем стадия^[43] и седемдесет и две стъпки. А африканският град Картаген — шестнадесет стадия и осемдесет и осем стъпки. Варварският град Вавилон — дванадесет стадия и двеста и седем стъпки, Рим — четиринадесет стадия и двадесет стъпки. Александрия е дълга шестнадесет стадия и триста деветдесет и пет стъпки.

32. Когато Александър пристигна в тая земя, видя реките, каналите и свързаните едно с друго селища. И видя от сушата един остров в морето и попита как му е името. Местните хора рекоха: „Фарос. Там обитава Протей и има паметник на Протей на висок хълм, който почитаме.“ Отведоха го на мястото, което сега се нарича Хероон, и му показаха погребалната урна. Принесе жертва на героя Протей и понеже видя, че паметникът се е порутил от времето, нареди веднага да го оправят. — Тогав нареди да очертаят града в периметър. Хвърлиха пшенично брашно и го очертаха. Долетях всякакви птици, изкълваха брашното и отлетяха. Разтревожи се Александър, прати за гадатели и им разказа какво се случи. Те отговориха: „Градът, който нареди да изградят, ще изхранва целия свят, а хората, родени в него, ще идат навсякъде, защото птиците обикалят целия свят.“

Започнаха изграждането на Александрия от Месопедий и това място получи названието Началото, тъй като оттам започнаха изграждането на града. И колкото пъти отиваха там, излизаше огромна змия и плашеше работниците. И те прекъсваха работа, щом излезеше. Предадоха това на Александър и той нареди, където и да се яви на следния ден, да я хванат. Те задебнаха, а тя се появи на мястото, което днес се нарича Стоа. Нападнаха я, успяха да я хванат и я убиха. Александър нареди да издигнат на това място светилище и да я

погребат в него. И нареди още да поставят венци наоколо в памет на добрия дух, който се яви.

И нареди никъде другаде да не изхвърлят изкопаната от основите пръст освен на едно място. Образува се висок хълм, който стои и до днес и се нарича Коприя. Като положи основите на по-голямата част от града, разчерта го и обозначи отделните части с петте букви А, В, Г, Д, Е. Буквата А означаваше Александър, В — цар (bāsīléu), Г — по род (génos), Д — син на Зевс (Diósus), ЕС — основа град достопамятен (éctis).

Когато издигаха Хероона... ненадейно плъпна множество змии, полазиха и се вмъкнаха във вече изградените четири къщи. Александър, който още беше там, положи основите на града и на самия Хероон на 25 Тюби^[44]. Та затова вратарите почитат тия змии като добри духове, които влизат в къщата. Те не са отровни и дори прогонват отровните змии. И също принасят жертва на змиеродния герой. В тоя ден увенчават също добичетата и им дават почивка, задето са им помагали и са мъкнели заедно с тях при изграждането на града. Александър нареди да раздадат дажба жито на пазачите на тия къщи. А те взеха, смелиха го, приготвиха булгур и раздадоха на жителите. Отдето и до днес у александрийците се пази тоя обичай да увенчават добичетата на 25 Тюби, да принасят жертва на добрите духове, които вардят къщите, и да раздават булгур.

33. Върху пет високи хълма Александър откри светилище с колони в чест на Хелиос. Потърси и храма на Сарапис според това, което се казваше в прорицанието, дадено му от Амон, най-мощния от всички богове... Затърси Александър бога, който вижда всичко, и издигна срещу светилището олтар, огромен и великолепен, който днес се нарича олтарът на Александър. Извърши великолепна жертва на него и рече в молитвата си: „Който и да си ти, боже, който се грижиш за бъдещето на тоя град, отправил поглед към безкрайния свят, приеми жертвата и бъди ми помощник във войните.“ След тия думи постави жертвата на олтара. Неочаквано долетя огромен орел, грабна вътрешностите на жертвата, понесе се във въздуха и ги пусна на някакъв друг жертвеник. Отидоха съгледвачи и известиха мястото на цар Александър. Той пристигна бързо и видя, че вътрешностите лежат

на жертвеник, и видя храм, издигнат в древно време, а вътре статуя, седнала, която смъртен човек не е способен да опише, и до нея огромна статуя на изправена млада жена. Запита тамошните жители кой е този бог. Казаха, че не знаят, но че според предаденото им от предците светилището било на Зевс и на Хера. Видя там и обелиските, които и досега лежат в Сарапейона. Тогава те се издигаха въвн от досегашните очертания на храма и върху тях бяха изчукани йероглифни писмена. Александър запита чии са обелиските. Те рекоха: „На цар Сесонхосис^[45], владетел на света.“ Ето какво казваше йероглифният надпис: „Царят на Египет Сесонхосис, владетел на света, издигна на бог Сарапис, който се явява на хората.“ Тогава Александър погледна към бога и рече: „Велики Сарапис! Ако ти си богът на света, открий ми се.“ И му се яви насън великият бог и му рече: „Забрави ли, Александре, какво рече, додето принасяше жертвата. Не каза ли «който и да си ти, боже, който се грижиш за бъдещето на този град, отправил поглед към безкрайния свят, приеми жертвата и бъди ми помощник във войните»? И ненадейно не долетя ли орел, не грабна ли вътрешностите и не ги ли тури на жертвеника? Не можа ли да разбереш по това, че аз съм богът, който се грижи за всичко.“ Тогава Александър се обърна към бога в съня си и го попита: „Вести ми ще оцелее ли този град, който основах и нарекох на името си Александрия, и няма ли да отстъпи моето име пред името на друг цар.“ И вижда богът го улавя за ръка, отвежда го на висока планина и казва: „Можеш ли, Александре, да преместиш тая планина на друго място?“ Помисли и каза: „Не мога, господи.“ Богът рече: „Тъй и твоето име не ще отстъпи пред името на друг цар. Но ще пребъде с блага Александрия и ще надмине градовете по-древни от нея.“ Александър рече: „Господи, открий ми и това — кога и как ще напусна живота.“ А богът рече: „Безскръбно, красиво и ценно е смъртният да не знае кога ще достигне границата на живота. Когато не знаят какво им предстои, смъртните не предполагат, че тъй разнообразният живот има край. Затова и за тебе най-добре би било да не искаш да знаеш предварително своето бъдеще. Но щом питаш и желаеш да научиш, може. Ето накратко какво ти предстои... Много хора навсякъде и по всякакви начини ще те приветствуват като бог. И след смъртта си ще бъдеш обожествен и ще получиш дарове от царе. И вечно ще живееш в

тоя град, и приживе, и след смъртта, и градът, който основа, ще ти бъде гроб^[46]...“

Като прорица това, богът си отиде. Александър се вдигна от съня, спомни си казаното и разбра, че това е великият бог на вселената Сарапис. Нареди да издигнат огромен олтар и да донесат жертви, достойни за бога, и като ги заколят, да ги положат на олтара. Нареди също да натрупат много тамян и различни благовония и уреди угощение за всички.

Нареди на скулптора Парменион да направи изображение и да издигне храм, също като в онова място от „Илиада“, дето е казал прочутият Омир:

*„Каза и кимна тогава със своите вежди възчерни
и от главата безсмъртна на Зевса божествени
къдри
в миг се развяха; гигантският стръмен Олимп се
разтърси.“^[47]*

Тогавя Пармениск издигна т.н. Сарапейон на Пармениск. Та така протече изграждането на града.

34. Александър вдигна войската и бързо потегли навътре в Египет, като прати либурнските съдове да го чакат в Триполис. Труден беше пътят и войската изпита мъка. Във всеки град го посрещаха пророците, като носеха изображенията на боговете си и го наричаха новия Сесонхосис, владетел на света. Като пристигна в Мемфис^[48], тронясаха го в тронната зала на храма на египетския Хефест и го облякоха като египетски цар.

Александър видя в Мемфис свещена статуя от чер камък, която носеше следния надпис на основата си: „Побягналият цар ще дойде отново в Египет и ще бъде не стар, а млад, и ще подчини нашите врагове персите.“ Запита чия е тая статуя. Пророците рекоха: „Това е статуята на последния наш цар Нектанеб. Когато персите дойдоха да завоюват Египет, той се възползува от своята дарба на маг и видя, че

египетските богове водят чуждата войска срещу Египет и като разбра тяхното предателство, избяга. Ние го търсихме и попитахме боговете къде е нашият цар. Богът от светилището на Синопий ни прорица, че царят, който избяга, ще се върне отново в Египет, но не стар, а млад, и ще подчини нашите врагове персите.

Като чу това, Александър скочи при статуята, обгърна я и каза: «Моят баща е това и аз съм негов син. Истина е това, което предава прорицанието. Но чудно ми е как са успели да победят варварите, като имате такива непревземаеми стени, които като че ли не са правени от човешка ръка. Наоколо протичат реки, които бранят града ви. И пътищата са тесни, извити и трудни, не е лесно да мине голяма войска. И аз, който дойдох с малко войници, усетих умора от лошия път. Но това трябва да се обясни с божие провидение — вие, които имате плодородна земя и плодотворна река, да бъдете подчинени на варварите, които са лишени от всичко това. Ако ведно с всички тия дарове разполагате и с царска мощ, варварите нямаше да имат нищо и щяха да измрат. Затова те имат военна сила, а вие, които умеете да обработвате земята, робувате на тия, които не умеят, и по този начин те взимат от вас това, което им липсва.»

След тия думи поиска на него да дадат данъците, които бяха приготвили за Дарий, и рече следното: «Дайте ми данъците не за да ги внесе в собствената си каса, а за да ги употребя за вашия град Александрия, който е в Египет и който ще стане столица на целия свят.» Това рече, а египтяните му дадоха от сърце много пари и го изпратиха с много почести през Пелузий.“

35. Вдигна войската и се отправи към Сирия. Подчини околните градове и като събра оттам 1000 мъже броненосци, достигна до Тир^[49]. Противопоставиха му се гражданите на Тир и не му позволиха да премине през града, като се основаха на следното прорицание, дадено им в старо време: „Когато цар премине през вас, ще се сравни със земята градът ви.“ Затова се вдигнаха да му попречат да не влезе. Обградиха с вал целия град и излязоха срещу него. Завърза се голяма битка и много македонци паднаха. Войската изпита затруднение и Александър се върна назад. Като се оправи, затърси начин да опустоши Тир. И видя насън човек, който му каза: „Александре, да не

решиш да идеш в Тир вестител сам на себе си.“ Вдигна се от съня и прати в Тир пратеници с писмо със следното съдържание: „Царят на македонците Александър, син на Амон и дете на цар Филип, велик цар на Европа, Азия и Либия, казва на жителите на Тир, които скоро няма да съществуват... Искан да вляза при вас с мир и добра воля. Щом като вие, гражданите на Тир, първи ми се противопоставихте не на начинанията, а на пътя ми, чрез вас ще бъде показано на останалите народи каква сила ще изправят македонците срещу вашето безразсъдство. Ще бъде спазено и даденото ви прорицание. Защото ще премина през града ви и той ще погине. Приемете поздрава ми и в случай че постъпите разумно, и ако сте решили гибелта си.“

Като прочетоха писмото на царя, техните старейшини веднага наредиха посланиците да бъдат подложени на бичуване. И попитаха: „Кой измежду вас е Александър?“ След като казаха, че никой помежду им не е Александър, побиха ги на кол.

Александър научи това и затърси как да овладее Тир... И видя в съня си Сатир, един от слугите на Дионис, който му подаде сирене, а той го взе и го стъпка с крака. Като се вдигна, разказа съня на един сънегадател. Той рече: „Ще подчиниш Тир, щом като Сатир ти е дал сирене^[50] и ти си го стъпнал с крака.“ Така разгада съня сънегадателят, а след няколко дена Александър тръгна на бой заедно стриж съседни села и като се биха храбро под водачеството му, отвориха портите. И като избиха защитниците, опустошиха целия Тир и го сравниха със земята, та и до ден-днешен се казва „беда като в Тир“. Трите села, които се биха храбро заедно с него, свърза в границите на един град и му даде името Триполис.

36. Постави за управител на Тир своя сатрап във Финикия, вдигна се и премина през цяла Сирия. И го пресрещнаха пратеници на Дарий, които донесоха писмо, кожен бич, кълбо и сандъче, пълно със злато. Александър разгърна писмото и прочете следното: „Царят на царете и божи роднина, който е възседнал до бог Митра и изгрява ведно със слънцето, и сам е бог, аз, Дарий, заповядвам и нареждам на тебе, моя слуга Александър. Да се върнеш назад при родителите си, които са мои роби, и да седнеш в скута на майка си Олимпиада. За твоята възраст подхожда да имаш бавачка и да си учиш уроците.

Затова ти пращам бич, кълбо и злато, за да си вземеш, което пожелаеш. Бичът иска да ти каже, че още имаш нужда да се учиш. Топката — да играеш с връстниците си, а не тъй надменно да уговаряш толкова младежи и да ги мъкнеш със себе си като главатар на банда разбойници и да объркваш градовете. Дори да се съберат наедно мъже от целия свят, пак не ще бъде възможно да се унищожи огромната войска на персите. С толкова войници разполагам, колкото пясък човек не би могъл да изброи, и с толкова злато и сребро, че да се покрие цялата земя. Затова ти пращам и това ковчеже, пълно със злато, та ако нямаш средства да тръгнеш назад, да дадеш и да помогнеш на твоите другари разбойници, та да могат да се завърнат в своята родина. Ако не се подчиниш на заповедите ми, ще пратя хора срещу тебе, които да те заловят. Не ти върви чак дотам, че да се изплъзнеш от моите войници. И като те хванат, няма да те пратя на училище като дете на Филип, ами ще бъдеш набит на кол като отстъпник и главатар на разбойници.“

37. След като Александър прочете това, всички изпитаха страх. А той усети страха им и рече: „Македонци, защо се объркахте от думите на Дарий? Сякаш писмото му казва истината. С това, дето е написал, той само се перчи. Иначе то няма нищо общо с истината. Когато не се надяват на мощта на тялото си, и някои кучета лаят високо, сякаш могат с лаенето да извадят на показ своята сила. Подобен е и Дарий. Понеже е слаб на дело, иска в писмото да се покаже силен, както и кучетата в лаенето. Но да приемем, че написаното е истина. Тогава то ни осветлява и ни помага да видим срещу кого ни предстои да се сражаваме храбро. Не да бъдем изненадани и победени, а да се бием смело и да се увенчаем с победа.“

След тия думи нареди да вържат отзад ръцете на Дариевите писмоноски, да ги отведат и да ги набият на кол. А те се уплашиха и казаха: „Какво зло ти сторихме, Александре, та нареждаш да ни убият така жестоко?“ Александър рече: „Укорявайте вашия цар, не мене. Дарий ви прати с това писмо не като при цар, а като при главатар на разбойници. Затова ви убивам, все едно, че сте дошли при жесток човек, а не при цар.“ Те рекоха: „Дарий ти е написал това, понеже не знае. Но ние виждаме с каква войска разполагаш и разбираме, че си

велик и умен цар. Затова, като син на цар Филип, подари ни живота.“ Александър рече: „Ще ви освободя не защото се уплашихте от наказанието и се молите, а защото не съм имал намерение да ви убивам. Искан да ви покажа каква е разликата между един елински цар и един варварски тиран. Не очаквайте да ви сторя някакво зло, тъй като цар никога не убива вестители.“

След тия думи ги покани на угощение, възлегна с тях и се отдаде на веселие. Някои от писмоносците решиха да кажат на Александър как да хване Дарий със засада, без да прави война. А той рече: „Не ми казвайте нищо. Ако не се връщате при Дарий, щях да ви изслушам. Но понеже си отивате, не искам да науча, за да не ви наклевети пред Дарий някой от вас за думите ви и за да не стана виновник за наказанието ви, след като съм ви освободил от наказание.“ След тия думи неговите сатрапи и писмоносците на Дарий изразиха почитта си.

38. На следния ден Александър написа писмо на Дарий и го прочете на своите сатрапи тайно от Дариевите писмоносци. „Цар Александър, син на Филип и на Олимпиада, поздравява великия цар на персите Дарий, царя на царете и потомък на боговете, който възсяда заедно с най-великия бог слънцето и изгрява ведно с него. Позорно е за един толкова могъщ цар, какъвто е царят на персите Дарий и който се уповава на такава сила, освен това възсядащ заедно с боговете, да попадне в долно робство у някакъв си човек Александър. Когато божите наименования минат върху човека, дават му не велика сила и разум, а му създават по-скоро негодувание, че божието име се поселява в тленно тяло. Тъй че разобличен си вече. Нищо не можеш, а само се кичиш с божите имена и опитваш да смъкнеш на земята за себе си тяхната сила. Аз обаче тръгвам на война срещу тебе не като срещу бог, а като смъртен срещу смъртен, а провидението горе ще реши изхода. Защо ми пишеш, че притежаваш толкова много злато и сребро? За да знаем и да се бием още по-храбро и за да стане наше твоето. Когато те победя, ще се прославя и ще бъда наречен велик цар и у варварите, и у елините, задето съм унищожил могъщия цар на персите Дарий. Ако пък ти ме победиш, няма да си сторил кой знае какво. Ще си победил разбойник, както ми писа, че съм, а аз ще съм победил цар Дарий. Изпратил си ми бич, топка и ковчеже със злато. Пратил си ги да ми се

надсмееш, но аз ги приех като добри знамения. И взех бича, за да поразя варварите с моите копия и щитове и за да ги отведе ръката ми в робство. А с кълбото ми даде знак, че ще завладея света, защото светът е кръгъл и кълбовиден. Ковчежето със злато ми прати като важно предсказание. С него ми вести подчинението си. Защото ще ми плащаш данъци, когато те покоря.“

39. Това прочете Александър пред войската, запечатана писмото и го предаде на Дариевите писмоноосци. И им дари златото, което донесоха. А те приеха и напуснаха мъдрия и великодушен Александър. Той вдигна войската, покори цяла Сирия и се отправи към Азия. Дарий получи писмото и написа обезпокоен следното на своите сатрапи: „Цар Дарий поздравява своите сатрапи отвъд планината Тавър^[51]. Съобщават ми, че Александър, синът на Филип, е полудял, преминал е в Азия и опустошава моята земя. Затова заловете го и ми го доведете, без да му причинявате телесен уцърб. Аз сам ще му смъкна порфирата, ще го нашиbam и ще го върна в неговата родина Македония при майка му Олимпиада, като му дам ашици и кастанети, с които си играят македонските деца. Ще изпроводя с него и един персиец педагог, учител по благоразумие, с един бич, който няма да му позволи да се чувства мъж, преди да е станал мъж. Потопете на дъното на морето триерите, които е докарал, заедно с екипажа. Войниците, които го следват в престъпния му път, пратете да живеят в Червено море. Конете и обоза задръжте при вас и ги раздайте на приятели.“

В отговор сатрапите на ония места написаха и му пратиха следното: „Хидаспес и Спинтер поздравяват бог Дарий. Чудим се как не си узнал досега каква маса народ нахлу в земята ни. Пращаме ти оковани в железни пранги петима измежду тия, които хванахме да ходят насам, за да ги разпиташ по-напред ти. Добре ще сториш да дойдеш бързо с много голяма войска.“

Като получи и прочете писмото, Дарий им писа: „Царят на царете, великият бог Дарий, поздравява Хидаспес и Спинтер и другите свои сатрапи. Ако напуснете земята си, не се надявайте на мене. Покажете ми го унищожен или заловен — това ще бъде доказателство за вашата смелост. Какъв е тоя звяр, дето изскочи и ви уплаши? Вие, дето можехте да угасите светкавица, не понасяте гърменето на един

страхливец. Така ли? Какво можете да кажете? Че някой е умрял по време на бой или е получил рана, или е попаднал в плен? Какви мерки да взема спрямо вас, след като посрамахте моето царство и отстъпихте пред един разбойник?“

40. Като научи, че Александър е наблизил, Дарий се установи на стан край река Пинар^[52], написа следното писмо и го прати на Александър: „Аз, царят на царете и великият бог Дарий, господар на сто и двадесет народа, нареждам това на Александър. Изглежда, единствено за тебе на тая земя е неизвестно името Дарий, когото почитат и боговете, като не ми отказват да възсядам заедно с тях, и дръзна да прекосиш морето, и не ти стига, че без мое позволение и знание царуваш над Македония, ами на това отгоре, щом намериш земя без господар, прогласяваш се за цар. Събираш подобни на тебе несретници и воюваш с елинските градове, които нямат никакъв военен опит и се боят да приемат подчинението на господар и които за мене са бreme, и като съм ги отхвърлил от себе си, не търся да им вземам данък. Вярваш ли, че съм такъв, какъвто предполагаш? И недей да се перчиш, че държиш местата, които си превзел. Лоша сметка си си направил. Затова най-напред трябва да поправиш безразсъдството си и да дойдеш при мене, твоя господар, като слуга и да престанеш да събираш все повече и повече разбойници и майцеубийци. Поне до тоя момент аз съм се отнасял милостиво към хората, тъй както подобава на един бог. Но понеже достигна дотам, че и писмо очакваш от Дарий, пиша ти да дойдеш и да се поклониш на бог Дарий. И ако се заемеш с някое ново безразсъдство, ще те накажа с нечувана смърт и още по-страшно ще си изпатят твоите другари-разбойници, ако не ти наложат да постъпиш благоразумно. Кълна се в Зевс, великия отец, ще ти простя това, което си сторил.“

41. Александър прочете писмото и не се уплаши от надутите слова. Напротив, те го наостриха и той се отправи на война през Арабия. Като видяха, че е повел срещу тях войската си, Дарий и хората му решиха да го надвият с бойните колесници, които имат ножове на осите. Успяха да заемат по-високото място и построиха насреща

колесниците и целия боен ред. Александър не допусна да се врежат навътре във фалангата, нито да я разкъсат с конница, нито да ги върнат назад. Повечето колесници бяха унищожени, тъй като колесничарите получаваха удари отвсякъде, а друга част бяха разпръснати. Александър се отправи срещу останалата войска и насочи десния фланг, дето беше нареден, срещу левия на персите. И като яхна коня, нареди свирачите да нададат сигнала за нападение. И заедно с тръбачите нададоха вик и войските и се вдигна голямо сражение^[53]. Биха се дълго и напрегнато, нападаха с остри флангове, сипеха се копия и се местеха от място на място. Побеждаваха ту едни, ту други и се разделяха. Войската на Александър отблъсна Дариевата и разкъса с натиска си редиците. И понеже бяха много, объркаха се и падаха един върху друг. Получаваха рани и от врагове, и от свои. Нищо не можеше да се различи в общата маса проснати на земята коне и трупове на убити хора. И в облака прах беше невъзможно да се отличи стрелецът персиец от пешака македонец или конник. Не се виждаше нито небето, нито земята от кърви и трупове. Покъртено от събитието, и слънцето не издържа да гледа невероятното клане и потъна в облак. Персите отстъпиха силно назад и се обърнаха в бягство. Сред тях беше Аминтас, син на Антиох, по-рано македонец, който беше дезертирал при Дарий. На персите помогна и часът, защото вече се мръкваше. Дарий се уплаши, че колесницата му се съзира отдалече, и подпомогнат от нощта, свърна в една теснина, остави я, скочи на кон и побягна. Александър беше решил на всяка цена да го залови и хукна да го преследва, ако ще и на другия край на света. Гони го шестдесет стадия, залови колесницата, лъка, майката, жената и децата на Дарий, а него самия го спаси нощта и още това, че разполагаше с все нови и нови коне, които подменяше на известно разстояние.

Македонците настъпиха и плениха лагера на персите. И понеже беше среднощ, разположиха се да стануват върху мъртвите. Като плени Дариевата палатка, Александър се установи в нея.

Въпреки че надви противника и провидението го почете с такава победа, той не стори нищо надменно. Нареди да погребат благородните перси, които се биха и погинаха храбро. Майката, жената и децата на Дарий отведе със себе си, като ги ограда с почит. Постъпи по същия начин и с останалите пленници — ободри ги и им върна духа. Броят на падналите македонци пешаци беше 550, а на конниците

— 160. От варварите загинаха 120 000. Беше вдигната плячка на стойност 4000 златни таланта.

42. След като избяга и се спаси, Дарий започна да събира срещу Александър войска по-многобройна, отколкото преди това. И написа до всички подчинени народи да се явят при него с голяма военна сила. Един съгледвач на Александър научи, че Дарий събира войски при Ефрат и че станът му е там и написа на Александър. Като научи, той написа следното на своя управител Скамандър: „Цар Александър поздравява своя управител Скамандър. Бързо да дойдеш при мене заедно с пехотата и цялата войска, която командуваш, понеже казват, че варварите не са далече.“

А сам той вдигна войската, която беше с него, и се отправи към Ахея^[54], подчини там много градове и като събра оттам 170 000 войска, прехвърли планината Тавър, заби в земята огромно копие и рече: „Ако някой як елински, варварски или друг цар вдигне това копие, ще бъде лош знак за него, тъй като държавата му ще бъде разрушена из основи.“

Тогава пристигна в град Пиерия^[55] в Бебрикия, където имаше храм със статуя на Орфей^[56], а около нея стояха скулптурните изображения на пиерийските музи и на животни, наобиколили певеца. Когато Александър отправи поглед към статуята на Орфей, тя цялата се обля в пот. Запита какво означава тоя знак и гадателят Мелампус^[57] му каза: „Цар Александре, предстои ти с пот и с мъка да се потрудиш над подчинението на варварските народи и гръцките градове и да минеш през земи, дето живеят зверове, както Орфей успяваше да уговори елините с песен и с лира и да накара варварите да се влюбят и да укроти със сладкото си слово зверовете.“ Като чу това, Александър почете щедро гадателя.

Пристигна във Фригия^[58] и като влезе в самия град Илион^[59], принесе жертва на Хектор, на Ахил и на останалите герои... И като видя, че река Скамандър, дето прескочил Ахил, няма и пет лакътя и че направеният от седем волски кожи щит на Аякс не е нито особено голям, нито тъй невероятен, както го описва Омир, рече: „Блажени сте вие, че сте случили такъв глашатай като Омир. Велики сте в поемите му, но по това, което се вижда, не сте заслужили написаното от него.“

Приблѝжи един поет и му рече: „Цар Александре, ще напиша за тебе нещо още по-добро.“ А Александър отвърна: „Предпочитам да бъда Терсит у Омир, отколкото Ахил у тебе.“

43. Оттам отиде в Пила и като събра македонската войска с тия, които плени в битката с Дарий, отправи се към Абдера^[60]. Но жителите заключиха портите на своя град. Разгневен, Александър нареди на своя военачалник да подпали града. Те пратиха пратеници и му казаха: „Заключихме града, не защото искаме да се противим на твоята сила, а от страх пред персийското царство, да не би Дарий да запази властта си и да унищожи града ни, задето сме те приели. Затова ела и отвори портите. Ние се подчиняваме на цар, който е по-силен от нас.“ Александър ги изслуша, усмихна се и каза на пратените от тях вестители: „Значи, се страхувате от цар Дарий да не би да запази властта си и да ви унищожи след време. Вървете, отворете града си и си гледайте работата, както му е редът. Няма да вляза във вашия град, докато не победи Дарий, от когото се боите. Чак тогава ще приема подчинението ви.“ Това рече на пратениците и продължи пътя си.

44. И след два дена пристигна в Беотия и в Олинт^[61], опустоши цялата земя на халкидците и покори съседните племена. И оттам пристигна в Евксинския понт и подчини всички градове в околността. Започнаха да липсват припаси и храна на македонците и да ги грози гладна смърт. Тогава Александър измисли нещо невероятно изобретателно — изкла всички коне от конницата, накара да ги одерат и опекат и да утолят глада си. И те го сториха, принудени от глада, но някои започнаха да говорят: „Защо Александър реши да избие всичките коне? Ето за момента се заситихме, но без конете ще бъдем неприкрити по време на бой.“ Чу Александър какво говорят, влезе в стана и рече: „Войници, заклах конете, макар да ни са крайно нужни в битка, за да утолите глада си. За какво са ни конете, когато умират конниците ни. Когато едно зло се замени с по-малко, по-малка става и болката. Ние ще достигнем приятелска земя и лесно ще намерим други коне. Но ако загинете от глад вие, откъде да взема други македонци?“

45. С тия думи успокои войската и продължи нататък. Мина покрай други градове и пристигна в Локри^[62]. Войските прекараха там един ден и после достигна Акрагант^[63]. Влезе в храма на Аполон и поиска от жрицата да му вещае. Тя каза, че прорицалището не иска да му пророкува. Тогава Александър се разгневи и рече: „Щом не иска да пророкува, и аз ще вдигна триножника, както Херакъл вдигна гадателския триножник, подарен от царя на лидийците Крез^[64].“ И се чу глас от светилището: „Херакъл, Александре, направи това на бог като бог. А ти си смъртен и затова недей да се противиш на боговете. Нека делата ти стигнат до боговете.“ Когато гласът изчезна, жрицата на Феб рече: „Сам богът ти прорица, като те назова с по-силно име, защото извика от светая светих «Херакъл Александре». Предрича ти с това, че ще надминеш всички с делата ти и че ще бъдеш помнен вовеки веков.“

46. Когато Александър пристигна в Тива^[65] и поиска от тиванците да му дадат 4000 войника измежду най-добрите, те заключиха портите и не пратиха вестители, нито приеха неговите, ами въоръжиха войска, готова да тръгне срещу него. Пратиха 500 войника в пълно въоръжение да известят на Александър от крепостта — или да се бие с тях, или да си върви от града им. Той се усмихна и рече: „Смелчаци тиванци! Защо се затворихте в крепостта и оттам нареждате на тия, дето са вън, да се бият или да си вървят? Кълна се в Зевс, ще се бия, но не срещу град и срещу храбреци, които знаят да се бият, а срещу обикновени страхливци. И всички, дето сте се заключили в града, ще паднете под моето копие. Смелият мъж се сражава в открито поле, а да се заключваш, е женска работа.“

Това рече и нареди четирихилядна конница да направи набег срещу крепостта и да обсипе със стрели защитниците. На други две хиляди нареди със секири и двуостри брадвички, с дълги куки и железни лостове да подкопаят основите и да срутят свързаните от лирата на Амфион и Зет^[66] камъни и да подпалят портите, и да заудрят силно стената със стенобойните овни, за да я разпукат. Тази машина, направена от дърво и желязо, е поставена на колела. Войниците я засилват отдалече и я блъскат в стената и от удара се разделят и най-

здро̀во скрепените камъни... Начело на други хиляда прашка̀ри и копиетметци и той тръгна да руши Тива. Летяха нао̀коло камъни и стрели, върхове на ко̀пия и огъ̀н. И тиванците па̀даха от стената, у̀дрия̀ни ся̀каш от бо̀жия̀ ръ̀ка, спу̀сна̀ла се от нѐбето, а други на̀пус̀ка̀ха са̀мово̀лно, без да мо̀гат да ока̀жат съ̀проти́ва.

За три дни ця̀ла Тива бе обгър̀ната в пла̀мъ̀к. Най-на̀пред се разчу̀пи Ка̀дмѐйската пор̀та, дѐто во̀юва̀ше Алекса̀ндър. През край̀но тѐсния̀ про̀цеп той се вмъ̀кна са̀м и вѐдна̀га. И мно̀го тиванци се разбя̀га̀ха прѐд нѐго. Той улучи ѐдни, други отстъ̀пиха от стра̀х. Нахлу̀ха и през дру̀гите пор̀ти оста̀налите во̀йнѝци, всѝчки на брой 3000. Избива̀ха всѝчки и стѐната вѐче се ру̀шеше и па̀да̀ше. Стра̀шна е ма̀кедонската ар̀мия, го̀това е на всѝчко, ко̀гато я ръ̀ководи Алекса̀ндър. И се обля̀ с чо̀веш̀ка кр̀въ̀в пър̀воос̀нова̀ната крѐпост на Ка̀дъм^[67] и тѐснината по̀гъл̀на тѐлата на мно̀го тиванци. Ра̀дваше се Кѝтерон^[68] на во̀плите на сво̀ите ро̀дни и се на̀сла̀жда̀ваше на тѐхните мъ̀ки. Не оста̀на нѐразру̀шена къ̀ща и огъ̀н по̀гъл̀на цѐлия̀ гра̀д на тиванците. Не се у̀морѝха ма̀кедонските ръ̀це да сѐкат и да то̀пят оръ̀жието в кр̀въ̀в. По̀гина̀ха бѐзумните и бѐзпо̀мо̀щни тиванци от ръ̀ката на Алекса̀ндър.

То̀гава Ис̀мениас, ѐдин тиванец, опитен в свѝренето на фл̀ей̀та, мъ̀дър и зна̀ещ чо̀век, ка̀то вѝдя ка̀к Тива се ру̀ши и срива и ка̀к за̀гива нѐйната мла̀дост, за̀рида за ро̀дината и рѐши да я за̀щити с у̀мението си на му̀зикант. Взе сво̀ята фл̀ей̀та и се отп̀рави къ̀м ца̀ря. Бѐше на̀мислѝл да ко̀ленѝчи в кра̀ката му̀ и да изп̀ее жа̀лна и у̀мо̀лителна пѐсен, прѐдизвѝква̀ща съ̀чувствие. На̀дя̀ваше се да съ̀бу̀ди мѝлостта на Алекса̀ндър с у̀мо̀лението на фл̀ей̀тата и ка̀то изп̀ълни ѐдна жа̀лостива мѐло̀дия. Най-на̀пред се обър̀на къ̀м ца̀ря с про̀шение. Протег̀на ръ̀ка и обля̀н в съл̀зи, ѐто ка̀к за̀почна:

„Алекса̀ндре, вѐче усетѝхме тво̀ята бо̀горавна мо̀щ и те по̀чита̀ме. Вдѝгни нѐпобѐдимите си ръ̀це от тиванците. Нѐдей да забравя̀ш и нѐдей да по̀стъ̀пваш бѐзчѐстно спря̀мо тво̀ите блѝзки и ро̀дни. Дио̀нис, за̀ченат от Зѐвс и Сѐмела, ѐ ро̀ден в огъ̀н в Тива, Хѐракъл ѐ син на Зѐвс и Алкмѐна. Те бяха за̀щитнѝци и мѝрни па̀зители на сѝгурно̀стта за̀ всѝчки хо̀ра. А те са̀ тво̀и прѐдци, Алекса̀ндре, и ти тря̀бва да подра̀жаваш бла̀годѐя̀ния̀та им и ка̀кто по̀доба̀ва на ро̀ден от бо̀гове, да не оста̀вяш да по̀гива Тива, ко̀ято откър̀ми Дио̀нис и Хѐракъл, и да не сриваш гра̀да, мя̀стото на чѝето основа̀ване бѐ по̀сочѐно от кра̀ва. То̀ва ще до̀несе по̀-къ̀сно у̀кори за

македонците. Не знаеш ли, Александре, че не си от Пела, а от Тива? Чрез моя глас те умолява цялата тиванска земя, създала твоите предци богове, Дионис Лией, предводителя на радостните танци, и Херакъл, справедливия защитник на хората. Стани подражател на твоите предци, които в почти всичко бяха достойни и благородни, остави гнева си и се обърни към благоденствие. Да постъпиш милостиво, е по-лесно, отколкото да накажеш...“^[69]

Така се помоли Исмениас и падна в краката на цар Александър. А той насочи поглед в него, изскърца със зъби и изпусвайки гняв, ето какви думи му каза: „О, проклето кадмейско изчадие... като си знаел цялото ми родословие... не можа ли да известиш на тиванците — Александър е наш близък, нека не се отцепваме от нашия съгражданин и да му дадем управление и да станем съюзници... След като не успяхте в сражението и военното ви дръзновение бе посрамено, тогава се променихте и се обърнахте към недостойни молби... Но аз ще изгоря Тива. И нареждам на тебе, прочутия флейтист, да застанеш пред обхванатите от пламък домове и да надуеш двойния глас на флейтата, додето погива Беотия.“ Така рече и нареди на войниците да сринат седмовратната крепост и града на тиванците...

И както по-рано крепостта бе изградена и издигната от мелодията на Амфионовата лира, така сега Исмениас съпровождаше нейното рушене. Та това, което бе съградено с музика, също бе срутено с музика.

Погинаха всички ведно с града. Останаха малцина, за които Александър прогласи, където и да идат, никой да не ги приема и да бъдат без родина. И оттам се отправи към други градове.

47. А тиванците, които оцеляха, пратиха човек да попита оракула в Делфи дали някога ще получат отново Тива. Аполон им предрече следното: „Хермес, Херакъл и ремъкоборият Полидевк^[70] ще се състезават за тебе и пак ще те вдигнат, Тиво.“ След това прорицание зачакаха да видят какво ще се случи.

Александър пристигна в Коринт и завари, че там се провеждат Истмийските игри^[71]. Коринтците го поканиха да ръководи състезанието. Той се съгласи и седна. Влязоха състезателите, той увенча победителите и раздаде награди на отличилите се. А един атлет,

изключителен мъж, тиванец по род, на име Клитомах се беше записал за три състезания — за борбата, за панкратия и за бокса. Показа по време на борбата какви ли не хватки на стадиона, срази противниците си и получи похвалата на Александър. Когато отиде при него да получи венеца за борбата, царят му рече: „Ако победиш и в другите две състезания, в които си се записал, ще те увенчая с три венеца и ще изпълня едно твое желание.“ Той победи и в бокса, и в панкратия, и още веднъж в борбата и отиде при Александър да получи трите обещани венеца. Когато вестителят го запита как се казва и от кой град е, за да обяви за него, той рече: „Наричам се Клитомах, но нямам родина.“ А царят рече: „Благородни момко, как можеш да си такъв прочут атлет и да победиш на един стадион и в трите дисциплини, в борба, в бокс и панкратий, и да си увенчан от мене с венци от дива маслина, а да нямаш родина?“ Клитомах рече: „Имах, преди да се възцари Александър. Но когато той стана цар, загубих отечеството си.“ Александър разбра какво иска да каже и какво ще пожелае и рече: „Нека отново да бъде изградена Тива в чест на трите божества Хермес, Херакъл и Полидевк, за да се изпълни като дар от мене твоето желание.“ И тъй се сбъдна предсказаното от Аполон...

---

[1] *Нектанеб* е гръцки вариант на египетското име Нахтархаби. Става дума за египетския фараон от дванадесетата династия Нахтархаби II. По време на царуването му Египет бил нападнат и поробен от персийския цар Артаксеркс III (358–333 г. пр.н.е.) Именно това събитие е отразено неточно в романа. В действителност Нектанеб избягал не в Македония, а в Етиопия. ↑

[2] Богът на *Либия* (античното название на Африка) *Амон* е древното египетско божество Амон Ра, чийто култ още в IV век пр.н.е. силно се разпространява в Елада, като се смесва с култа на Зевс. ↑

[3] *Пелузий* е египетско морско укрепление срещу нападение от Азия, разположено на най-източния канал на Нил. Нектанеб не би могъл да тръгне оттам, тъй като тогава то било в ръцете на персите. ↑

[4] *Синопий* е епитет на Сарапис, оформен по името на един хълм край Мемфис, дето се намирало светилището и прорицалището, за което става дума. *Sarapis* е синкретично елино-египетско божество, въведено в Египет от Птолемей I Сотер. Отначало подземен бог с чертите на Плутон, то обединява постепенно в себе си Амон, Зевс,

Посейдон, Дионис, бога на реката Нил и Асклепий и получава своеобразна пантеистична окраска. Неговият храм, т.нар. Сарапейон се намирал в централния квартал на Александрия. ↑

[5] *Деканит* е са тридесет и шестте регенти на зодиакалния кръг, като всеки владее върху една трета от знака. ↑

[6] *Хороскопът* според астрологическата система е звездата, която изгрява при раждането на детето. ↑

[7] Една по-късна версия развива това място — Нектанеб изстиска сок от тия треви, после прави от глина женска фигурка, на която написва името на Олимпиада, поставя я върху малко легло, запалва огън и полива фигурката със сока, като казва заклинание. Именно това докарва желанието на Олимпиада. ↑

[8] *Змията* е символ на хтоническата мощ на бога-лечител Асклепий. В елинистическо време тя става символ и на такива синкретични божества като Сарапис и Амон. Може би разпространението на питомни змии в Македония лежи в основата на вярването, че бог Амон влязъл при Олимпиада в образа на змия. ↑

[9] *Херакъл* е митически герой, извършил цяла редица подвизи, за да изкупи омразата на Хера. Чрез един свой потомък Каран той е далечен пращядо на македонците. От епохата на класиката той се счита за покровител на спорта и символ за спортно съвършенство, с което трябва да се обясни и титлата „новия Херакъл“, развила се в римско време. Както личи от много места в романа, Александър се стреми да прилича на Херакъл. ↑

[10] Според египетското вярване *ястребът* е птица, носеща сън. ↑

[11] *Антифонт* е прочут атински гадател от времето на Сократ (втората половина на V в. пр.н.е.). ↑

[12] *Кронос* е син на Уран. Подпомогнат от майка си Гея, той се вдига на бунт срещу баща си, побеждава го и го скопява. Но и Кронос има подобна съдба. В съюз с братята и сестрите си неговият син Зевс също се вдига на бунт срещу него и го оставя окован в подземното царство. ↑

[13] *Адонис* е древно финикийско божество на умиращата и възкръсваща природа, център на чийто култ е финикийският град Библос. Според един мит той става любим на *Афродита*, която от ревност го оставя да загине от един глиган. ↑

[14] Става дума за известния мит, според който *Хелиос* издава на Хефест прелюбодеянието на неговата съпруга Афродита с *Арес*. Хефест изработил невидима примка на леглото и когато Арес и Афродита били хванати в нея, показал ги на боговете. ↑

[15] Според мита Хера причинила смъртта на Семела още докато тя била бременна с Дионис. Но Зевс успял да го спаси, пришил го в бедрото си, където той доотрасъл до момента на раждането. В случая се подчертава защитата на раждането, една особена функция на божеството Зевс. ↑

[16] В различните версии тази поредица от учители, действително съществували лица, е доста различна. *Аристотел* (384–322 г. пр.н.е.), чийто баща бил лекар на бащата на Филип Аминтас, действително е преподавал на Александър в годините 345–344 г. пр.н.е. В случая му се приписва произход от Милет, а не от Стагира на Халкидическия п-в, както е било в действителност. ↑

[17] Този пасаж се основава на Езоповата басня за астролога, който вечно гледал към небето и затова паднал в един кладенец. Развитие на същия мотив е разказът за философа Емпедокъл, който паднал в кратера на Етна. ↑

[18] *Делфи* е град в подножието на Парнас с прочуто светилище и прорицалище на Аполон. Жрицата на бога, т.нар. Пития, предрича в състояние на екстаз. ↑

[19] *Птолемей Сотер* (т.е. Спасител) е съратник и генерал на Александър, негов наследник и пръв цар на елинистически Египет, основател на династията на Птолемеите. Особената му роля в романа трябва да се обясни с египетско-александрийската тенденция на оригиналната версия, създадена вероятно в III век пр.н.е. ↑

[20] *Писа* е древен град в Елида, близо до който в местността Олимпия били провеждани на четири години общогръцките Олимпийски състезания. Поради малкото разстояние по традиция Олимпия и Писа биват смесвани. ↑

[21] *Панкратий* е една от най-трудните дисциплини на Олимпийското състезание, обединяваща борбата и бокса. ↑

[22] *Хефестион* е най-близкият другар на Александър и един от най-способните му генерали. Умира в 324 г. пр.н.е. в Екбатана. В романа не му се отделя особено място поради общото премълчаване на

всичко пряко македонско, което се обяснява с египетско-александрийската тенденция. ↑

[23] *Акарнаните* са племе в Средна Гърция, с което Филип воюва в 342 г. пр.н.е. ↑

[24] *Сатрап* е персийска дума и означава наместник на персийския цар, а в по-широк смисъл изобщо управител на област. ↑

[25] Женитбата на Филип с *Клеопатра*, която е племенница, а не сестра на *Атал*, както се твърди в романа, става през 337 г. пр.н.е. Според историческите източници Олимпиада и Александър напускат Пела. Той отива в Илирия, а тя в родината си Епир. ↑

[26] *Мотона* или по-точно *Метона* е град на полуостров Халкидика, унищожен от Филип още докато Александър е дете. В случая това събитие му се приписва, като се смесва с първото му юношеско дело — подчиняването на тракийското племе меди. ↑

[27] *Талант* е единица за тежест и за парична стойност с високо съдържание. Един вавилонски и персийски талант се равнявал на сто мини. ↑

[28] *Дарий* е персийският цар Дарий III Кодоман, царувал от 336 до 330 г. пр.н.е. ↑

[29] *Павзаний* всъщност е бил телохранител на Филип. Събитието е станало на сватбата на Филипова дъщеря в лятото на 336 г. пр.н.е. Причината за убийството не е известна. ↑

[30] *Циклопите* са митически еднооки великани, между другото символ на лакомство и сладострастие, поради което и Павзаний бива наречен циклоп. ↑

[31] *Амфиктионите* са представители на гръцки държави, обединени в религиозно-политически съюз, т.нар. Амфиктиония. Съществували различни Амфиктионии, най-важните от които са делфийската и делоската. В случая се има пред вид делфийската, обединените беотийски градове. ↑

[32] *Триерите* са военни кораби с три реда гребци, а *либурнските съдове* — бързоходни кораби от илирийски тип (Либурния е крайморска област в Илирия). ↑

[33] *Термодоните* река в Беотия, която се влива в река Асоп. ↑

[34] *Ликаония* е област в южната част на Мала Азия. ↑

[35] *Литра* е римската единица за тежест, т.нар. либра или римски фунт. ↑

[36] В най-старата версия на романа, която лежи в основата на този превод, глава 27, 28 и 29 липсват, а текстът на по-новите повтаря събития, за които става дума по-нататък. ↑

[37] Островът на Протей е *Фарос*, който се намирал в устието на Нил и на който бил издигнат огромният маяк (фар), едно от седемте чудеса на античния свят. При построяването на Александрия островът бил свързан с брега. *Протей* е предсказател, подчинен на Посейдон. Той има магическа сила и може да претърпява различни превъплъщения. Според преданието бил закрилник на Фарос. Предсказанието на Амон в оригинала е в хекзаметри. ↑

[38] *Паратоний* е малко селище край Александрия, което по времето на Цезар (I век пр.н.е.) още съществувало. Названието в случая се извежда от гръцката дума, употребена от Александър, *parátonos*, което означава също и „напразен“. ↑

[39] *Озирис* е египетско върховно божество, бог на слънцето, отъждествяван от гърците с Дионис поради природата му да умира и отново да възкръсва. ↑

[40] Народна етимология от гръцкото *hormein* — „на котва съм“. ↑

[41] *Клеоменес* е действителен строител на Александрия. След напускането на Египет Александър го оставя за управител. По-късно бил отстранен от Птолемей Сотер. ↑

[42] *Херон* е прочутият александрийски математик и инженер (II в. пр.н.е.), поставен анахронично от автора на романа сред строителите на Александрия. ↑

[43] Под *стадий* в случая не се разбира известната антична мярка за дължина, а хиляда крачки, т.е. някъде към километър. ↑

[44] *Тюби* е египетски месец, който отговаря на януари. Считал се за рожден на Александър, който всъщност е роден на 22 юли 356 г. пр.н.е. Основаването на Александрия става в този месец на 332/331 г. пр.н.е. ↑

[45] *Сесонхосис* или *Сесострис* е египетският фараон от деветнадесетата династия Рамзес II (XIV век пр.н.е.). ↑

[46] Прорицанието на Сесонхосис е в стихове (шестостъпен ямб) и в по-голямата си част се отнася до бъдещето на Александрия. В превода се предава само това, което се отнася до Александър. ↑

[47] Омир, „Илиада“ II, 528 сл. Стиховете са в превод на Ал. Милев и Бл. Димитрова. ↑

[48] Не Александър, а египетският цар Птолемей Епифан е бил тронясан като фараон в храма на Птах в Мемфис. ↑

[49] *Тир* е главен град на Финикия. Александър го превзема в началото на 332 г. пр.н.е. преди основаването на Александрия. ↑

[50] Предсказанието се основава на подобие на името „Тир“ и на гръцката дума за сирене τυρός. ↑

[51] *Тавър* е планината между Армения и Месопотамия. ↑

[52] *Пинар* е река в Киликия. ↑

[53] По всичко личи, че става дума за прочутото поражение на Дарий III при град Ис в Киликия през 333 г. пр.н.е. Но в него са примесени и някои факти от по-късното поражение при Арбела. ↑

[54] *Ахея* е област в Северен Пелопонес. Образованата в римско време провинция Ахея обхваща много по-широка област, която вероятно се има пред, вид и в случая, без да има място в тия събития. ↑

[55] *Пиерия* е област в Югозападна Македония, родина на Орфей и любимо място на Музите. Но в случая авторът, който а интерполирал следващия текст до глава 6 на втората книга, име пред вид планина с аналогично име в Сирия, като я помества във Витиния там, дето живеело полумитическото племе *бембрики*, Връщането на Александър назад е действително само в известна степен и е станало след битката при Граник (334 г. пр.н.е.), за която в романа не става дума. ↑

[56] *Орфей* е митически певец и музикант, живял преди Троянската война, син на тракийския цар Ойагър и на музата Калиопа. При участието си в похода на аргонавтите отвличал вниманието на варварите с песента си, за което се наемква в текста. ↑

[57] *Мелампус* е митически прорицател и лекар, който се счита за основател на култа на Дионис в Елада, в случая анахронично вплетен в повествованието. ↑

[58] *Фригия* е област в източната част на Мала Азия. ↑

[59] *Илион* е другото название на Троя. Интересно е, че според други версии Александър не омаловажава делата на Омировите герои, а се стреми да ги подражава, като представя себе си за Ахил, а другаря си Хефестион за Патрокъл. ↑

[60] *Абдера* е тракийски град на брега на Егейско море, през който Александър преминава в действителност, но преди сраженията

си с Дарий. ↑

[61] *Ботия* е област в Македония, а *Олинт* се намира на полуостров Халкидика, откъдето е родом историкът Калистен, съпровождал Александър в Азия и убит от него в 328 г пр.н.е. На него се приписва авторството на най-старата верния на романа. ↑

[62] *Локри* е име на няколко града в древна Елада. В случая не е ясно за кой от тях става дума. ↑

[63] *Акрагант* е дорийски град на южното крайбрежие на Сицилия. Но по-вероятно е да става дума за Акрагант на остров Евбея или в Тракия. ↑

[64] *Крез* е последният лидийски цар (560–546 г. пр.н.е.). Името му е синоним на богатство. От „Историята“ на Херодот се знае, че подарил на светилището в Делфи златен триножник, който се свързва от автора на текста с едно от т.нар. странични дела на Херакъл. При подобен отказ героят изнесъл вѳн от храма жертвения триножник. ↑

[65] *Тива* е главен град на Беотия. Александър я напада и разрушава в първата година на царуването си (335 г. пр.н.е.). ↑

[66] *Амфион* и *Зет* са митологически персонажи, синове на Зевс и Антиопа, които укрепяват Тива. Според преданието камъните сами се свързали в стената от Амфионовата свирня на лира. ↑

[67] *Кадъм* е легендарен основател на Тива, който издига акропола на града. Делфийският оракул му наредил да тръгне след кравата, която срещне, и да построи град там, където тя спре. ↑

[68] *Китерон* е планина на границата на Атика и Беотия. Според вярването бил превърнат в планината и ѳ дал името си митически цар на Платея, който се отличавал с жестокостта си. Планината се смята за любимо място на Ериниите, богините отмъстителки, отдето и мотивът за радостта от смъртта на тиванците, акта на Александровото отмъщение. ↑

[69] Нататък следва дълга песен в шестостъпен ямб, която повтаря вече изложените от Исмениас аргументи. В същия размер е и отговорът на Александър, предаден с известни съкращения. ↑

[70] *Хермес*, *Херакъл* и *Полидевк* се смятат за първи победители в трите дисциплини на Олимпийското състезание. Полидевк е наречен „ремъкоборец“, тѳй като боксьорите обвързвали ръцете си с ремъци с жезла. ↑

[71] *Истмийските игри* са общогръцки състезания, които се уреждали всеки две години на Коринтския провлак. ↑

КНИГА ВТОРА

1. Александър потегли от Коринт и пристигна в подчинената на Атина Платея^[1], където почитат Коре^[2]. И влезе в светото място на богинята в момента, когато тъчаха нейната свещена дреха, и жрицата му рече: „В добър час влизаш, велики царю. Ще се прочуеш по цялата земя и ще се покриеш с блясък.“ Александър я почете със злато. След няколко дена влезе в светилището на богинята Стасагорас, управителят на Платея, и жрицата му рече: „Стасагорас, предстои ти да бъдеш смъкнат.“ А него го обзе гняв и рече: „Недостойна пророчице! Когато влезе Александър, посрещна го с хвалебни думи, а на мене казваш, че ще бъда свален.“ Тя рече: „Нека това не те сърди, тъй като боговете явяват всичко на хората със знамения, особено на личните. Когато Александър влезе тук, случи се моментът на въткването на пурпура в дрехата на богинята — затова му предрекох така. А ти влезе, когато дрехата беше вече готова и вдигахме стана. Затова нека ти бъде ясно — ще бъдеш смъкнат.“ А той нареди да я свалят от жречеството и рече: „Тоя знак ти разгада за себе си.“ Щом научи, Александър веднага смъкна Стасагорас от длъжността управител, а жрицата възвърна на мястото ѝ.

Тайно от него отиде Стасагорас в Атина — атиняните го бяха назначили за управител — и им разказа със сълзи на очи как бил смъкнат. Те извънредно много се възмутиха и охулиха Александър. А той, като научи, прати им писмо със следното съдържание:

„Цар Александър казва на атиняните. Като поех царството след смъртта на баща си, уредих с писма отношенията си с градовете на запад и с повечето земи. Въпреки че бяха готови да ми бъдат съюзници, изслушах ги благосклонно, но ги убедих да останат в положението, в което бяха дотогава... И те на драго сърце ме избраха за цар^[3] и благодарение на тяхната храброст усмирих бунтовете в Европа и погубих тиванците и унищожих из основи техния град, понеже се отнесоха зле към мене. И сега, когато тръгвам към Азия, казвам на атиняните да ме посрещнат благосклонно и пръв ви пиша, и

то главното, а не дълги послания и камари писма, както постъпвате вие без всякакво чувство за мярка. На владетели подобава да нареждат. Това означава, че трябва да се подчините на Александър. Затова в най-близко време или ме надвийте, или ми се покорете като на по-силен и ми плащайте ежегоден данък хиляда таланта.“

2. Като прочетоха писмото, атиняните му написаха в отговор: „Градът на атиняните и ние десетимата отлични оратори^[4] казваме на Александър. Докато беше жив баща ти, изпитвахме голяма мъка, а като умря, голяма беше радостта ни да споменаваме трижди проклетия Филии. Същото смятаме и за теб, нахални Филип сине. Искаш атиняните да ти плащат ежегодно хиляда таланта — това означава, че се мислиш за храбър и си решил да воюваш. Ако действително е така, идвай! Готови сме.“

И цар Александър отговори на атиняните: „Пращам по-напред моя вестител Леонат да ви отреже езиците и бързо да ми ги донесе и да отведе вашите неразумни оратори. Иначе ще предам на огън и вас, и вашата съюзница богиня Атина, задето не изпълнявате нарежданията ми. Предайте десетимата оратори, които ви водят, за да взема решение за споровете помежду ви и да пожалея вашата родина.“ Те отговориха: „Няма да го сторим.“ И след няколко дена свикаха народното събрание и поставиха на обсъждане въпроса как да постъпят. При обсъждането излезе ораторът Есхин^[5] и рече:

„Атиняни, защо е нужно да се бавите? Ако решите да ни пратите, ние ще идем спокойни. Наистина Александър е син на Филип. Но Филип израсна в дързостта на войните, а Александър укрепна, обучавайки се в науките на Аристотел. Затова ще се отнесе с уважение, като вади учителите си, ще се изчерви, като погледне тия, които са го учили на изкуството да царува, и благосклонността ще смекчи чувствата, които сега храни към нас.“

След Есхин излезе Демад^[6], талантлив оратор, и се противопостави на Есхин, казвайки следното: „Докога, Есхине, ще излизаш пред нас с речи, които плашат и разлагат с предложението да не му се противопоставяме с война? Какъв е тоя дух, дето се е вселил в тебе, та говориш подобни неща? Ти, който произнесе толкова дълги речи и подтикна атиняните да воюват срещу царя на персите, сега

сееш уплаха и караш атиняните да треперят пред това момче, пред тоя нахален тиран, който се опитва да продължи дръзките дела на баща си. Защо да ни е страх да влезем в стълкновение с него? Ние, които прогонихме персите, надвихме спартанците, победихме коринтийците, осъдихме на изгнание жителите на Мегара, воювахме докрай с фокейците и опустошихме остров Закинтос, се страхуваме да се бием с Александър, така ли? Но казва Есхин — щял да си спомни за вас, неговите наставници, и да изпита срам от погледите ви. Това е смешно. Той оскърби всички ви, като свали от управление поставения от нас Стасагорас и въпреки че градът е наш, постави за върховен управител моя враг Китоонт. Той взе вече Платея под своя власт. А ти казваш, че ще изпита срам, когато срещне погледите ви. Напротив, ще ви смъкне дрехата и ще ви подложи на наказание. Затова да се вдигнем на война срещу недоброжелателния Александър и да не му вярваме. Ако се уповава на младежкото дръзновение, то не е нещо, на което човек може да вярва: способно е да воюва храбро, но не да размишлява благоразумно и правилно. Опустошил град Тир — така казва Есхин. Но гражданите му не разполагаха със сила. Сравнил със земята Тива, която не била толкова слаба. Но не беше ли изтощена от много войни! Поробил пелопонесците — но не сам, погубиха ги морът и гладът. И Ксеркс покори морето с корабите си, ося цялата земя с войските си, засенчи небето с оръжие и изпълни Персия с пленници. И въпреки това ние го прогонихме и изгорихме неговите кораби и в битките с него се отличиха Кинегирас, Антифонт, Мнесохарес и много други. А сега се страхуваме да се бием с Александър, с това дръзко момче, и с неговите сатрапи и съратници, които са още по-неразумни от него. И искате да пратите нас, десетимата оратори, които поиска? Ако решите, че е полезно, направете го. Но ето какво искам да ви предупредя, атински граждани — често се случва именно десет кучета, които лаят храбро, спасяват цялото страхливо стадо овце, когато го нападнат вълци.“

3. Така говори Демад в събранието, а след това атиняните призоваха да излезе Демостен^[7] и да ги посъветва какво да сторят за спасението на отечеството. Той излезе и рече: „Съграждани! Няма да ви нарека «атиняни». Щях да се обърна с това наименование, ако бях

ваш приятел от чужбина. Но сега въпросът за спасението на Атина и за това да воюваме ли, или да се подчиним на Александър е наше общо дело. Словото, с което се обърна към вас Есхин, бе умерено. Понеже вече е на възраст и е участвувал в много дела на събранието, той не ви подтиква да воювате и да отвърщате на обидата с обида. А Демад, понеже е млад човек, каза това, което съответствува на дръзновението на младежкия ум — изгонихме Ксеркс, Кинегирас и останалите се отличиха тогава. Но, Демаде, хайде дай ми сега тия хора и ние пак ще воюваме. Ще се поверим, на тяхната прославена мощ. Но ако не е възможно да разполагаме с тия мъже, в никакъв случай не бива да воюваме. Всяко време си има своята сила и своите водачи. Ние сме оратори и можем да държим речи, но не сме способни да държим оръжие. Наистина Ксеркс разполагаше с огромна армия, но беше варварин и затова бе победен от елинския разум. А Александър е елин, направи вече тринадесет войни и в никоя не претърпя поражение. Освен това повечето градове го приеха без битка. Демад твърди, че жителите на Тир били слаби. Да, но в морската битка с Ксеркс те го победиха и изгориха неговите кораби. Защо да са слаби и тиванците? Те воюват, откакто е основана Тива, и никога не са търпели поражение, а сега бяха поробени от Александър. Твърди, че пелопесците били победени не от него, а от глада. Но тогава Александър им прати жито и когато неговият сатрап Антигон рече: «Защо им пращаш храна, след като ще воюваш с тях?», Александър отвърна: «Именно защото ще воювам. За да не погинат от глад, а в битка да ги победя.» Сега сте недоволни, задето свалил Стасагорас. Но той пръв се разбунтува, като рече на жрицата: «Ето виж, ще те сваля от жречеството заради прорицанието.» Александър разбра, че е неразумен човек, и го махна от управителството. Не беше справедливо Стасагорас да сърди царя. Демад твърди, че бил противник на царя, а царят и управителят имали равни права. Тогава защо укорявате Александър, че го е смъкнал. Той бил атинянин, твърди Демад. Добре, ами пророчицата, която Стасагорас махна, не беше ли атинянка? Александър направи това във ваша защита и върна на вашата пророчица правото да пророкува.“

4. Атиняните посрещнаха тия думи на Демостен с одобрителни викове. Демад не каза нищо, Есхин одобри, Лизий^[8] се изказа в негова

полза, Платон^[9] се нареди на негова страна, амфикионите гласуваха за него... и цялото народно събрание прие мнението на Демостен. А той продължи: „Мога да кажа в подкрепа на думите си още това. Демад казва, че Ксеркс превърнал в крепост морето със своите кораби и че осеял земята с войските си и засенчил небето с оръжието си и че изпълнил Персия с пленници елини. И досега атиняните възхваляват с право варварския цар, задето успя да вземе в плен елини. А Александър, който е елин, не отведе в плен елините, които се вдигнаха срещу него, но ги направи войници. Накара да воюват с него враговете му, като им каза в реч следните думи: «Ще завладея всичко, като правя благодеяния на своите приятели и като превръщам в приятели своите врагове.» И сега, атиняни, понеже сте приятели и наставници на Александър, не можете да се наречете негови врагове. Позорно е вие, учителите му, да се покажете невежи, а той, дето се е учил при вас, да излезе по-умен от своите учители.

Никой елински цар не отиде в Египет^[10] освен Александър. И то не за да воюва, а за да му бъде пророкувано къде да основе град, който да носи вовеки веков неговото име. И получи прорицание и тутакси изкопа основи и го вдигна, защото е ясно — всяко нещо, чието начало е поставено ревностно, бързо достига до свършека си. Отиде в Египет по времето, когато го владееха персите и египтяните пожелаха да ги поведе срещу тях, но отвърна им умният младеж: «По-добре е, като сте египтяни, да се трудите над пълноводието на Нил и обработването на земята, а не да се нагърбвате с военно начинание.» И подчини Египет с разум... Нищо не представлява един цар, ако не притежава земя, която да му носи блага. Затова пръв измежду елините завладя Египет и пръв стана цар на елини и варвари. Знаете ли колко войска може да изхрани оная земя? Не само тия, които се намират наблизо, но и тия, дето се бият на война. Знаете ли колко празни градове може да засели и да изпълни? Защото колкото е житна оная страна, толкова е и многолюдна. И всичко, което поиска царят, тя ще му го даде на драго сърце... А вие, атиняни, искате да воювате с Александър, който разполага с толкова средства, за да посрещне всяка нужда на войската си. На вас може да ви е приятно, може да го желаете, но обстоятелствата не ни позволяват.“

5. Така говори Демостен и всички единодушно послушаха да пратят на Александър като победен венец петстотин литра злато заедно с благодарствено постановление и делегация от други славни пратеници. Не му пратиха ораторите. Пратениците пристигнаха в Платея и предадоха на царя постановлението. Той го прочете, научи за речта на Есхин, за изявата на Демостен в на родното събрание, за това, че в обсъждането са участвували амфикиционите, и написа на атиняните следното писмо: „Александър, син на Филип и на майка си Олимпиада. Няма да се наричам цар, додето не подчиня всички варвари на елините. Писах ви да ми пратите десетимата оратори не за да ги накажа, а да ги почета като наставници. Нямах да си позволя да вляза с войската, та да не ме вземете за враг. Наместо с войска с ораторите щях да вляза, за да ви освободя от всякакви страхове. Но вие се отнесохте към мене по същия начин. Собственото ви неблагоприятие ви изобличава. Колко пъти, възползувайки се от случая, сте постъпвали зле срещу македонците! Когато баща ми Филип воюваше със закинтците, вие останахте техни съюзници, а когато ви нападнаха коринтците, македонците станаха ваши съюзници и ги прогониха. Ние издигнахме в Македония медна статуя на богиня Атина, а вие свалихте от вашите храмове статуите на баща ми. Все пак вие ми се отблагодарихте подобаващо за доброто, което сме ви сторили. Но понеже моето мнение за грешките ви не ви успокоява, боите се да не би, упован на царската си сила, да тръгна да ви отмъщавам. Едва ли бих се решил на това, освен ако сам не бях атинянин... Имало ли е случай да сте постъпили достойно спрямо вашите изтъкнати хора?! Евклид, който ви даде отличен съвет, поставихте в затвора. Осъдихте на изгнание Демостен, който изпълни полезна за вас мисия при Кир. Опозорихте Алкивиад^[11], който беше ваш ценен военачалник. Убихте Сократ^[12], учителя на Елада. Постъпихте неблагоприятно спрямо Филип, който ви бе съюзник в три войни. Укорявате Александър заради управителя Стасагорас, който постъпи несправедливо и спрямо мене, и спрямо вас: той смъкна божията жрица, която е атинянка, а аз ѝ дарих отново мястото на пророчица. Одобрявам речите, които са произнесли пред вас ораторите — добре ви е посъветвал Есхин, достойно е говорил Демад и полезни са съветите на Демостен. Отново ще бъдете атиняни и недейте да се боите — няма да ви сторя никакво зло. Би било абсурдно да воювам с

варварите за свобода, а да унищожавам Атина, средището на свободата.“

6. Прати това писмо, вдигна войската и пристигна в Спарта^[13]. А спартанците решиха да покажат своята храброст и да засрамят атиняните, задето се уплашиха от него. Затова заключиха портите на града и съоръжиха корабите — биеха се повече по море, отколкото по суша. Научил за приготовленията им, по-напред им прати писмо:

„Александър пише на лакедемонците. Съветвам ви най-напред да пазите славното име, което са ви оставили предците. А поздравленията ще получите по-късно, когато ги заслужите и се покажете войнствени и непобедими. Сега внимавайте да не загубите славата и в желанието да покажете пред атиняните силата си да не станете за смях пред тях, когато Александър ви победи. Затова слезте доброволно от корабите, за да не ви изгори огънят.“

Прочетоха това писмо, но не послушаха и се хвърлиха в бой. И тия, които се биеха на стените, падаха пред оръжието на Александър и в огън погинаха техните кораби. Дойдоха оцелелите като молители и замолиха да не ги взима военнопленници. А той рече: „Когато флотата ви стана на въглен, тогава идвате да ме молите. Но не ви укорявам. Понеже имахте в ума си, че прогонихте Ксеркс, мислехте, че ще успеете и с Александър. Но не издържахте на напора на моето оръжие.“

Така каза, принесе жертва заедно с военачалниците и остави града на спартанците незасегнат от войната и необложен с данъци. Оттам през Киликия^[14] се отправи към варварските земи.

7. Дарий събра военачалниците си и каза:

„Аз предполагам, че Александър има разбойнически намерения, но той предприема дела, достойни за цар. И колкото и велики перси да сме, Александър ни надвишава по дръзновение. Пратих му бич и топка да има с какво да играе и с какво, да бъде поучаван. Но той като че ли се е изучил вече и вдига оръжие срещу мене, своя наставник. Затова нека обсъдим какво е полезно за общото дело. Помислете как да оправим положението и да не се отнасяме повече към Александър,

сякаш не представлява нищо. Страх ме е да не би по-голямото да се окаже по-незначително от по-малкото и провидението горе да се отвърне от нас. Нека му отстъпим Елада, та да не би, желаяйки да си върнем владението над нея, да загубим и Персия, и властта си над другите народи.“

Това каза Дарий. А брат му Оксиатрес рече: „Ти вече величаеш Александър и му приписваш повече смелост. Но ако му отстъпиш Елада, ще тръгне срещу Персия. Сам подражавай на Александър и тъй ще запазиш царството. За разлика от тебе той не поверява войната нито на военачалниците, нито на сатрапите, а сам е военачалник и предводител и се сражава начело на войските. Когато воюва, сваля царските отличия, и щом победи, тогава си поставя диадемата.“ Дарий рече: „Защо да го подражавам?“ Един друг, който седеше там, каза: „Истина е, Александър надви всички с това, че нищо не оставя друг да го върши. И с храброст овладява всичко. Действително подхожда на храбростта му лъвският образ.“ Дарий рече: „Откъде знаеш тия неща?“ Той рече: „От времето, когато ме прати в Македония при баща му Филип за данъците. Тогава усетих и ума му, и видях чертите му. Затова прати да повикат твоите сатрапи по цялата суша. Владееш персийски, партски, елимейски, вавилонски, месопотамски и илирийски племена, да не споменавам бактрите, индусите и тия край чертозите на Семирамида^[15]. Броят им е сто и осемдесет. Вдигни войска от тях и броят на нашата варварска сила ще изуми враговете.“

Друг рече: „Добър е съветът ти, но е безсмислен. Защото само една елинска мисъл е достатъчна, за да бъдат победени варварските тълпи, както едно лаконско куче подкарва цяло стадо овце.“ Така размишляваха те, а Дарий събираше войските.

8. На път през Киликия Александър достигна до една река на име Океан^[16]. Водите ѝ са чисти и прозрачни. Пожела да се изкъпе, съблече се, поплува и излезе. Но банята му се отрази зле, веднага го заболя глава и се почувствува неразположен. Легна той и униние обхвана душите на македонците да не би Дарий да научи за болестта му и да нападне войската. Защото Александровият дух вдъхваше смелост на всички.

Филип, който бе лекар и близък приятел на Александър, обеща да му даде отвара и да го оправи. И се заема да я приготви. В този момент предават на Александър писмо от Парменион^[17], негов военначалник, който му пише, че Филип бил наговорен от Дарий, ако се удаде случай, да отрови Александър; обещал да му даде за жена собствената си сестра Дедифарта и да го направи свой съвладетел. „Затова пази се от Филип.“ Като прочете писмото, Александър не се обърка, тъй като познаваше добре чувствата на Филип. Сложи писмото под възглавницата. Влезе лекарят и даде лекарството на Александър. Той пое чашата и дълго задържа поглед върху Филип. А Филип рече: „Недей се страхува, господарю. Лекарството е безупречно.“ Александър поднесе чашата към устата, изпи лекарството и след това подаде писмото на Филип. Той прочете написаното и рече: „Ще разбереш, Александре, че не съм тоя, за когото ти пишат.“ Избави се от болестта Александър, прегърна Филип и рече: „Разбра какво мисля за тебе. Доверих се на доброто ти име и първо пих, а после ти дадох писмото. Знаех, че Филип не може да реши да стори зло на Александър.“ А Филип рече: „Сега, Александре, накажи тоя, дето ти прати писмото. Защото именно той опита да ме наговори да го направя и да взема за жена сестрата на Дарий. Но понеже отказах, виж какво зло намисли, за да ме погуби.“ Александър разследва работата, открива, че Парменион е виновен и го наказва.

9. Вдигна войските оттам, отправи се бързо срещу медите и Велика Армения и ги пороби. И като вървя доста дни през безводната изпълнена с пропасти Ариака, достигна до река Ефрат. И като направи мост посредством подпорки и железни куки, нареди на войските да преминат. И понеже виждаше, че се боят, накара най-напред да преминат говедата, овцете и обоза, след това и самата войска. Но като виждаха пълноводието на реката, те се бояха да не се откъснат коловете. Тогава Александър взе своите другари и премина пръв...

Като преминаха, нареди да унищожат всички мостове на Ефрат. Това създаде страхове у войниците и заговориха: „Ако се случи да се върнем назад, как ще преминем?“ Чу ги Александър, събра военначалниците и цялата войска и рече: „Хубави надежди ми давате с тая мисъл в главите си! Сторих го, за да победим във войната или да

погинем, ако бъдем победени. Защото война се води от войска, която преследва, а не от такава, която бяга. Кълна се, ще се върна в Македония, но ще поемем назад към Елада само като победители на варварите. Нека мислите ви бъдат спокойни и сражението ще ви се стори детска игра.“

Така ги окуражи той, а те изразиха почитта си и се разположиха на стан. Дариевите войски се разположиха нагоре по Тигър. Водеха ги петима негови сатрапи. Влязоха в стълкновение и храбро се биха и двете войски. А един персиец се промъкна зад Александър — беше взел македонско оръжие, за да не се различава, — замахна с меч към главата му и му счупи шлема. Войниците го улавят и го изправят пред Александър. Той му казва: „Защо стори това, храбрецо?“ Той рече: „Господарю, недей да мислиш, че съм македонец. Персиец съм и обещах на Дарий да ти отсека главата и дар да взема в замяна. Обеща да ми даде царска земя и дъщеря си.“ Като чу това. Александър събра цялата войска и пред очите на всички освободи персиеца с думите: „Македонци, ето какви войници трябва да бъдете.“

10. По това време започнаха да привършват припасите на варварите. Затова те отстъпиха и се събраха в Бактрия. А Александър овладя местата и остана там. Един друг персиец, Дариев сатрап, решил се да се изложи на риск, идва при него и казва: „Господарю Александър, аз съм сатрап на Дарий и големи добрини му сторих, но той се отнесе неблагоприятно към мене. Затова дай ми десет хиляди войници и ще ти предам нашите войски и самия Дарий.“ Александър рече: „Върви и помогни на своя цар. Няма да поверя чужди хора на човек, който предава своите.“

Писаха на Дарий неговите сатрапи в тия земи: „Хидаспес и Спинтер поздравяват великия бог Дарий. Бърза ме да ти съобщим понапред за нахлуването на Александър. Известяваме ти още, че той приближава, укрепява страната и е избил повечето от нас. И ние самите сме в крайна опасност. Затова побързай с войската, за да преварим нахлуването му. Могъща е македонската армия. Бъди здрав.“ Получи го Дарий, прочете го и прати писмо на Александър:

„Дарий казва на Александър. Написал си ми надменно писмо, с което опитваш да ме накараш да се срещна с тебе. Не си още толкова

силен, щото да преселваш боговете от изток на запад. Кълна се в тия, посредством които се опитваш да ме благоразположиш. Смятам, че майка ми е отишла при боговете и че не съм имал жена. Никога не ще се откажа от намерението да ти отмъстя за твоето високомерие. Писаха ми с колко уважение си се отнесъл към моите близки... За в бъдеще ти позволявам да не ги щадиш. Терзай ги и им отмъщавай като на чада на враг, тъй като няма да ти стана нито приятел, ако ги облагодетелствуваш, нито пък враг, ако се отнасяш несправедливо към тях. И в двата случая е все едно. Затова извести ми окончателния отговор, та да знам.“

Прочете Александър, засмя се и му писа: „Цар Александър поздравява цар Дарий. На боговете до гуша им дойде от твоите празни приказки, от суетните ти безразсъдства и лудости. Няма ли да престанеш с кощунствата си? Отнесох се с почит към твоите близки не от страх, нито те поласках с надежда, че ще дойдеш при мене, за да ми благодариш. Недей да идваш. Моята диадема не е достойна за твоята... Пиша ти последно писмо. За мене е по-лесно да воювам с тебе, отколкото да се срещна с тебе.“

11. Прати писмото и се приготви. И написва общо послание до сатрапите под негова власт: „Цар Александър поздравява своите сатрапи в Сирия, Киликия, Кападокия, Пафлагония, Арабия и в останалите страни. Искам да пригответе по хиляда хитона и да ги пратите в град Антиохия в Сирия. И кожите на измрелите добичета да се пращат в Антиохия, за да има от какво да се обуят войниците и от какво да се направят наколенници. Определените оръжейни арсенала на брой сто също ги изпратете. Разпоредено е от Ефрат до Антиохия да се движат смени от камили, които да посрещат всички товари. Бъдете здрави.“

И един сатрап пише на Дарий за положението: „Ойметадес поздравява бог Дарий. Боя се да ти пиша такива неща, но обстоятелствата ме принуждават. Аз съм ранен, двама велможи загинаха, Комаркес получи рана и отстъпи в своя лагер. Наниас и подчинените му велможи минаха на страната на Александър заедно с приходите. Предадох му царски селища с намиращите се в тях наложници... и опожариха селата.“

Като научи това, Дарий нареди с писмо на Пенгал, сатрапа на близката област, да се подготви и да бъде в бойна готовност. Писа и на съседните царе: „Докато обърсваме потта си, ѝ вие трябва да се сражавате срещу македонското племе. Сигурен съм, че и на вас не се нравят особено техните дръзки дела.“ Нареди и на Кобарзес да се вдигне и да поведе напред хората си.

12. Пише и на цар Пор^[18], молейки го за помощ. Като получи писмото, Пор отговори: „Пор, царят на индусите, поздравява царя на персите Дарий. Мъка изпитах, когато прочетох писмото. И веднага щях да се отправя към тебе, но пречи ми моята постоянна болест. Затова нека се зарадва сърцето ти, като разбереш, че и аз не мога да понеса този позор. Пиши ми от какво се нуждаеш и на твое разположение ще бъдат всичките ми войски и ще ти се подчинят тукашните племена.“

Като научи за това, майката на Дарий му прати тайно следното писмо: „Родогуна поздравява своето чедо Дарий. Чух, че събираш пълчища и че си решил да влезеше още едно сражение с Александър. Внимавай да не разбъркаш света и да не го обърнеш. Защото наистина неясно е бъдещето. Затова отпрати надеждата си към по-доброто, недей да упорствуваш и да се излагаш на сигурна смърт. Оградени сме с почит при Александър и той не ни погуби като чада на враг. Това ме кара да се надявам, че ще дойдете до добро съглашение.“ Дарий прочете писмото и си спомни своите родни и заплака. Но ведно с това не се усмири духът му и превърна в защитен вал земята на бактрите.

13. Александър приближаваше Персида^[19] и македонците вече съзираха стените на града, които бяха невероятно високи. И ето какво измисля съобразителният Александър. Подкара стадата овце, които пасяха по ония места, начупи клони от дърветата и ги върза за гърба на животните. Вървяха стадата зад войската, а клоните се влачеха и вдигаха страхотна прах. И достигна тя до облаците, а персите помислиха, че води безброен народ. А когато се свечери, нареди да вържат за рогата на овцете факли и восък, да ги запалят и да горят.

Равни бяха ония места и се виждаше цялото поле сякаш обхванато от пламък. И се уплашиха персите.

Като наближи на пет дена път от Персида, реши да прати вестител при Дарий да се уговорят кога да влязат в сражение. Заспива Александър и вижда бог Амон в образа на Хермес с жезъл на вестител, в хламида и македонска плъстена шапка му казва: „Чедо Александре, идвам при тебе, когато изпадаш в нужда, и ти разкривам истината. Ако пратиш вестител при Дарий, ще те предаде. Изложи се на опасност и иди сам вестител на себе си, като приемеш моя образ. Наистина опасно е, като си цар, сам да си бъдеш вестител, но щом бог ти помага, не те чака никаква опасност.“ Видя на сън прорицанието, стана и с радост го сподели с другарите си. Те го посъветваха така да постъпи.

14. Взе със себе си храбрив сатрап Еумел и три яки коня, отпрати се на път и достигна до реката Странга. Тя замръзва от снега и става твърда като камък, така щото по нея преминават каруци и животни, а след няколко дена изведнъж се разтопява и отново се превръща в дълбока река. Александър я завари тогава замръзнала, прие образа, който видя на сън, яхна един кон и се отпрати сам през реката. Еумел искаше да тръгне с него да не би да му се случи нужда от подкрепа, но Александър рече: „Ти остани. Мене ми е подкрепа тоя, дето ми прорица.“ Тъй рече, премина реката, която бе широка един стадий, слезе от коня и продължи пеша. Пристигна до портите на Персида. Видяха пазачите странния му вид и предположиха, че е бог. Попитаха го кой е, а Александър им каза: „Отведете ме при цар Дарий. На него ще кажа кой съм и за какво съм дошъл.“ Учудиха се те на смелата му реч и го отведоха при Дарий. Той бе въвн от града на един хълм, обучаваше войските и строяваше бойните редици. Като зърна великолепия му вид, Александър за малко дето не го приветствува ничком. Стори му се като бог Митра, слязъл от небето и нареден във варварско одеяние. Подобен на него и по вид и по младост, Дарий носеше диадема от скъпоценни камъни, вавилонска дреха със златоткани нишки, царска порфира и обувки от злато и пурпур... И държеше в ръка жезъл... А край него стоеше десетхилядна войска. Като видя човек с вид, какъвто никога не бе виждал, Дарий запита кой е. Той рече: „Аз съм вестител на Александър. И ще ти известя каквото

съм дошъл да вестя. Александър е вече тук и ти казва чрез мене: «Длъжен си да знаеш, цар Дарий, че като отлагаш битката, показваш на своя противник, че духът ти е слаб за воюване. Затова недей да се бавиш, ами съобщи ми кога искаш да влезеш в сражение.»“ Дарий рече: „Да не би ти да си Александър? С такава дързост ми говориш като че ли си самият той, а не вестител. Но няма да ме смутиш. Хайде, трябва да те покана на обичайното за вестителите угощение, понеже и Александър угости моите писмоноски.“ Така рече, хвана го за дясната ръка и го въведе вътре в двореца. А Александър запази в сърцето си това като знак, че скоро ще победи и ще надвие властителя на персите. И като влезе в чертога на Дарий, веднага бе поканен на пир.

На първото ложе възлегна Дарий, на второто брат му Оксиатрес, на третото Ох, сатрапът на оксидраките. След тях бяха Адулитес, сатрапът на Суза, и Фраортес. След него шести възлегна Митридатес, после Тиридатес, първенецът на стрелците. Беше възлегнал и Кандаулес по цвят подобен на нощ и Меноп, после царят на етиопите и до него великият вожд Полиарес... А срещу тях сам на едно ложе възлегна във всичко отличният македонец.

15. Чудеха се персите на ниския му ръст, но не знаеха, че обикновено в малък съд се влага голяма сполука. Виночерпците наливаха чашите една след друга. Пирът беше в разгара си, когато Александър измисли следната хитрост. Щом вдигнеше чаша, пускаше я в пазвата си. Видяха виночерпците и обадиха на Дарий. Вдигна се той от ложето и рече: „Защо ги пъхаш в пазвата, благородни човече?“ Александър рече: „По тоя начин Александър дарява чашите, когато събира на пир другарите и командирите си. Помислих, че и ти имаш такъв обичай И ги пъхах в пазвата си, все едно че съм при моя цар. Но ако за тебе е необичайно, ето, връщам ти ги.“ След тия думи насочиха поглед към Александър и се зачудиха. Случи ли се човек да повярва на измислена приказка, обърква се.

Настъпи пълно мълчание, а един персиец на име Парасангес, който беше военачалник на Персида, се вгледа в него. Знаеше го по лице от времето, когато ходи в столицата на Македония Пела, пратен от Дарий да иска данъците. И си каза: „Не е ли това тоя, когото наричат Александър? Сигурно е той. Трябва да си припомня чертите

му.“ И като си спомни, каза си втори път: „Той е със сигурност. Гласът му го издава и лицето му е същото.“ След като го позна със сигурност, наведе се Парасангес към Дарий и рече: „Велики царю, този посланик е самият Александър, синът на Филип.“ Настана голяма суматоха на царското угощение и Александър разбра, че го познаха. Както си беше със златото в пазвата, скочи и побягна. Видя навън един персиец на пост с факли в ръцете, грабна ги и го закла. Яхна веднага коня и се понесе. А персите се втурнаха подире му да го хванат. Пришпорваше Александър с пети коня, подпомаган от бога, държеше напред факлата и тъй сочеше пътя на животното. Бе тъмна нощ. Преследвачите поеха, който накъдето случи, и изпопадаха в урвите, а нему светеше факлата като звезда.

Седеше Дарий на ложето и се ядосваше на лошия случай. Изведнъж пред очите му се яви истинско знамение: разтвори се покривът и падна изображението на Ксеркс, което той ценеше особено високо. А македонецът напредваше и капнал от умора достигна до река Странга. И в момента, когато се прехвърляше на другия бряг и конят поставяше предните си нозе на земята, реката се разтопи и течението отнесе коня. Но Александър успя да скочи и да се спаси. Достигнаха и персите да Странга, разбраха, че е преминал отвъд и понеже не можеха да направят нищо, върнаха се назад. През тая река не беше възможно да се преплува. И разказаха на Дарий за Александровата сполука. А той се съвзе от умората, повървя малко пеш, намери Еумел, който вече го оплакваше с гръмки вопли, и му разказа случилото се.

16. Съвзе се и на сутринта събра войската. Застанал в средата, отличаваше се като Зевс сред небесните божества. И извърши преброяване. Множеството на персите, което видя, го подбуждаше. И като преброи всичките войни, излязоха двадесет и две милиади. Видя му се доста малък броят, но беше умен и остана спокоен. Излезе на високо място и вдъхна смелост на войската, като каза следното: „Войници, мои другари и приятели! Зная, че вашият брой е малък, но нека това не ни разколебава. Враговете ви са толкова мудни, че само един от вас може да надвие стотина от тях, ако се уповава на мъжеството си. Има милиарди мухи, които могат да покрият небето. Но когато им се изпречат оси, помитат ги със звъна на крилетите си.

Множеството на мухите е чисто и просто множество. Явят ли се оси, то се превръща в «нищо».“

Така рече царят и всички посрещнаха думите му с одобрителни викове. Тогава се отправи към бреговете на Странга. И Дарий вдигна цялата си сила и също достигна до Странга и като видя колко малка е войската на Александър, надсмя се като над едно нищо. И понеже завари реката замръзнала, премина я, решен да се изпречи на Александровата войска и му праща вестител да го призове на бой^[20]. Неизброима беше персийската войска и разполагаше с колесници с коси на осите. Александър поведе македонците, яхнал Буцефал. Божествеността му го пазеше и никой не можеше да приближи до него. Когато военната тръба призова двете войски, вдигна се страшна глъч и звънна оръжие. Влязоха в боя с готовност. Едни се биеха с камъни, други изпълниха въздуха със стрели, трети беснееха с мечове. Мнозина падаха и ечеше нескончаем вопъл. Едни лежаха посечени, други полумъртви. Когато нещастно погинаха много перси, Дарий обърна назад поводите на своята колесница и цялото персийско множество се впусна да бяга. Летяха назад бойните колесници и пешаците падаха пожънати като жито със сърп.

Достигна Дарий до Странга и премина от другата страна, понеже я завари замръзнала. Но когато пристигна останалата тълпа и тръгна да минава, разтопи се отдолу водата и погълна всички. А тия, дето не успяха да стигнат реката, погинаха от македонците. Така Дарий стана беглец и както влезе в двореца, хвърли се на пода, заплака и се завайка какво множество мъже погуби и как от цяла Персия направи пустиня. Ето какво говореше: „Каква бе тая небесна звезда, дето удари персийското царство, та Дарий, който подчини толкова градове и племена и който пороби толкова острови и който изгряваше заедно със слънцето, сега стана беглец? Истина е, никой не знае със сигурност своето бъдеще. В решителния момент случаят бързо взима превес и ту издига обикновения човек над облаците, ту смъква в мрака тоя от висината.“^[21]

17. Дарий лежеше усамотен и като се вдигна и дойде на себе си, съчини писмо и го прати на Александър:

„Цар Дарий поздравява своя господар Александър. Преди всичко помни, че си се родил човек. Да не забравяш това е достатъчно, за да не се възгордяваш. И Ксеркс^[22], който ми даде светлина, се отнасяше с презрение и високомерие спрямо всички хора и понеже беше ненаситен за злато и за всичко друго, обхвана го голямо възделение по Елада. И дали му липсваше нещо? Злато ли, скъпоценни камъни ли, украшения ли, които и ти видя, че при нас има в изобилие? И понеже виждаш какво нещо е случаят, пожали ме сега, когато се обръщам с молба към тебе. Умолявам те в името на Зевс молител и в персийската знатност, която ми е останала, върни ми моята майка, съпругата и децата. Обещавам да ти покажа в замяна къде лежат съкровищата в Миниада, в Суза и в Бактрия, които предците ми скриха в земята. Вричам ти се, че ще бъдеш господар на персите, медите и останалите хора вовеки веков. Нека Зевс те направи велик. Бъди здрав.“

Като прочете това писмо, Александър повика войската на събрание. Заобсъжда заедно с войниците. Рече тогава военачалникът Парменион: „Аз, Александре, бих взел съкровищата и земята, която ти дава, и бих върнал майка му и децата.“ На това Александър отвърна: „И аз щях да ги взема, ако бях Парменион. Но се учудвам, че Дарий иска да откупи своята майка, жена и деца с мои богатства. Нещо повече — обещава да ми даде моя земя. Очевидно той не знае, че тия неща са мои, ако не ме победи в сражение. Щом е по-слаб от мене, нека да не ми обещава нищо мое. Ако се сражава и победи, тогава не той ще води преговори за своите жена, майка и деца, а аз ще преговарям с него за своите. Изобщо нямаше да дойда в Азия, ако не смятах, че тая земя е моя, защото иначе бих посегнал на чуждо имущество и бих постъпил несправедливо. Ако по-рано Азия е била негово владение, нека бъде доволен, че толкова време е владял чужда земя, без да му се случи нищо лошо.“ Нареди персите да предадат това на Дарий и заповяда да се заемат с лекуването на ранените, а мъртвите да погребат на мястото, дето са паднали. Остана там, додето минат големите студове, извърши жертвоприношение на местните богове и даде нареждане да опожарят тамошния дворец на Ксеркс, който беше великолепен. Но веднага промени решението си и накара да угасят пожара.

18. Разгледа и гробниците на персите. В тях имаше много изделия от злато и сребърни кратери. И Кир^[23] имаше такава гробница. Тя представляваше каменна кула на десет етажа. Той беше поставен на най-горния в златен саркофаг, от всички страни кристален, така че се виждаше брадата му и той целият. Имаше там майстори елини, осакатени — едни без крака, други без носове, трети без уши. Бяха оковани в пранги. Скупчиха се те тогава и рекоха на Александър да ги освободи. Страшна гледка бяха тия сакати елини. Александър се просълзи и натъжи, като ги видя. И нареди да се дадат всекиму по хиляда драхми и да ги върнат по родните градове. Те взеха парите, но предпочетоха да останат там. Отидоха при царя и поискаха да не ги връща, ами да им даде земя — щели да бъдат позор за домашните си. И Александър разпореди да им отмерят земя и да им дадат зърно за сеитба и по шест вола всекиму и още пари и всичко, което е нужно за обработването на земя.

19. А Дарий се готвеше за ново сражение. И пише на Пор писмо със следното съдържание:

„Царят на царете Дарий поздравява цар Пор. Пиша ти да ми съчувствуваш за нещастieto, сполетяло моя дом. Врагът, който налетя, има сърце на див звяр и душа бурна като морето и не иска да ми върне майката, жената и децата. И не се съгласява да ползува заедно с мене богатствата и властта ми. Затова съм принуден да вляза в още една схватка с него, за да защитя народа си или повече да не бъда на тоя свят. Затова пожали бедите ми, възнегодувай и отмъсти за моето поругание, спомняйки си справедливите дела, които са си вършили един друг нашите предци. Събери повече войска и ела при Каспийските порти^[24]. Ще осигуря на тия, които събереш, по три златни статера^[25] месечно на пешак, по пет на конник, жито, кърма и цялата прехрана. От плячката, която вдигна, ще ти пратя половината. Подарявам ти и коня Буцефал заедно с царските земи и сто и осемдесет наложници с накитите им. Като получиш писмото, недей да се бавиш.“

Александър научи тия работи от един Дариев беглец, вдигна войската и потегли към Медия. Беше чул, че Дарий е в Екбатана. Не искаше да царува над Азия, преди да презре до край славата на Дарий.

И забърза, като му съобщиха, че е наблизо. Дойде при него като беглец евнухът Багистан, който му предаде всичко съвсем достоверно и ходът на Александровото преследване^[26] стана още по-решителен.

20. Дариевите сатрапи Бес и Ариобарзанес разбраха, че Александър приближава, отвърнаха се от Дарий и решиха да го убият. Надяваха се да получат дар от Александър, задето са убили неговия враг. С мечове в ръцете се нахвърлиха срещу Дарий. А той рече на злосторниците: „О, вие, мои господари и по-раншни мои роби, какво зло ви сторих, та ме убивате? Не ме мислете за по-лош от Александър. Оставете ме тъй, както съм проснат в чертога, да оплаквам бедите си, от които няма никакво избавление. Ако цар Александър дойде и открие, че цар е жертва на разбойническо злодеяние, ще отмъсти за мене. Недопустимо е цар да понесе да види друг цар скръбна жертва на коварна ръка.“ И Дарий оказа съпротива на злосторниците. Но ударите на меча му не бяха точни и не попадаха в целта.

Македонците завариха река Странга замръзнала и преминаха. И Александър нахлу в двореца на Дарий. Като научиха за влизането му, нечестивците оставиха полудиханния Дарий и побягнаха, додето не научиха по-късно какво е решил да направи за тях Александър. И така той завари Дарий полудиханен. Изправи се пред него, заплака и покри тялото му с царската си хламида. И като положи ръце върху гърдите му, изрече тия съчувствени думи^[27]: „Вдигни се от нещастиято, Дарий, и отново стани господар на твоите земи. Приеми диадемата и задръж величието на своята слава на властител. Кълна ти се, Дарий, във всички богове, че е истина това и че искрено ти говоря. Единствено на тебе отстъпвам диадемата, знака на царската власт, защото споделих с тебе твоята трапеза, когато дойдох като вестител на Александър. Но вдигни се и властвуй над земята си. Не е редно цар да се чувства огорчен от нещастие... Но кажи, Дарий, кой те рани. Назови го, та да мога да отмъстя за тебе.“ Това каза Александър, а Дарий изстена, привлече го, целуна ръцете и гърдите му и рече: „Александрче чедо, дано никога не се възгордееш от славата на властител. И когато постигнеш дело равно на божие и ти се стори, че с ръка си докоснал небето, гледай към бъдното. Съдбата не различава цар от разбойник и еднакво зле се отвърща от всички. Виж мене клетия кой бях и какъв

станах. Доскоро владеех толкова земя, а сега умирам, без да съм господар дори на себе си. Погребите ме с твоите благочестиви ръце и нека ме почетат с траур македонци и перси. Нека родът ти стане общ с Дариевия. Предавам ти аз клет моята майка и пожали моята съпруга, като да е от същата кръв. И ти давам за съпруга дъщеря си Роксана^[28], та ако на мъртвите оцелява малко съзнание, двама родители да се гордеят с децата си — с тебе Филип, а Дарий с Роксана.“ Това рече цар Дарий и изпусна дъх в ръцете на Александър.

21. Александър нареди тялото му да бъде погребано по царски и съответно на местните обичаи и първите македонци и перси в пълно въоръжение да го изпратят. И заедно с персите сам подложи рамо и вдигна ложето на Дарий. А персите не толкова оплакваха Дарий, колкото съчувстваха и изпитваха привързаност към Александър. И той го постави в царския гроб, принесе жертва и като уреди надгробно състезание, обяви на персите с наредба следния закон:

„Цар Александър, роден от бога цар Амон и царица Олимпиада, казва на всички перси, които живеят по селата и градовете. Не беше желателно да загиват толкова мириади хора, но все пак благодаря на боговете, задето пожелаха да дойда в Персия увенчан с победа. Знайте, че поставям сатрапи да ви управляват, на които трябва да се подчинявате както при Дарий и да не знаете друг цар освен Александър. Не забранявам да си служите с вашите обичаи, да спазвате празниците, сборовете и племенните традиции. Всеки от вас да продължи да живее там, дето е живял, и ако персиец напусне града или селото си и се премести другаде, ще бъде наказан като отстъпник. Оставям ви имуществото и нека всеки владее своята собственост с изключение на златото и среброто, които възгордяват и благородника, и човека от народа. Оставям ви останалите монети, които имате. Нарещдам цялото отбранително оръжие да се отнесе в определените складове. А на сатрапите, които одобря, ще определя какъв брой войници да държат и колко въоръжение. Състезанията, които имате обичай да уреждате, да стават по волята на сатрапа. Племя с племе да не се събира освен в случаите за търговия, и то до двадесет души. В противен случай ще се налага наказание като на враг според персийския обичай. Всички търговци да търгуват със същите продукти

както при Дарий. Ще взимам данък върху нивите и всички насади както при Дарий. Искам благополучие да зацари в земята ви. Искам също да оправя пътищата на Персия и да установя мир по тях, та който иде от Елада, да може без мъка да достига до всеки град на Персия. От брода на река Ефрат и началото на пътя нареждам на всеки сатрап да направи път на разстояние тридесет стадия и на всеки шестдесет стадия да се отбележи накъде води пътят и да се постави някакъв знак, ако се събират два или повече пътя... Данъците, събирани при Дарий за оправянето на пътищата, дарявам на светилищата на боговете, най-вече за Сарапис и Зевс. Понеже освен Кировия рожден ден искате да празнувате и моя, нареждам на моя сатрап Мосхил да се погрижи да чествувате и моя и Кировия с угощения и състезания. Нека участници и зрители в състезанията да бъдат перси... Състезанието да се урежда на празнично подредено място както в град Пела. Докато съм жив, лично ще определям къде, а след смъртта ми — владетелите, на които ще дам тая земя. На победителите в състезанието с бойни колесници да бъде давана златна паница и други пет сребърни, всяка побираща толкова, колкото е достатъчно, за да се опие разумен човек. На победител в конно състезание паница със същото тегло и персийска тържествена дреха... Уредници на състезанията да бъдат нашите александрийски жреци в храма на Александър. Мосхил, основателят на храма, има право да носи златен венец и пурпурна дреха, особено в дните на празника... Не желая сами да оправяте споровете, които имате помежду си, нито пред когото вие решите, особено за углавно престъпление. И ако някой бъде хванат, че събира за тази цел свои другари във от съвета на сатрапите, ще бъде убит като враг.“

Като довърши това, Александър каза следното: „Великият властник вашият господар Дарий и мой враг беше убит. Но не аз го убих, а някакви хора, които не познавам и на които дължа големи дарове. Ще им даря обширни земи и които сатрапии пожелаят, понеже убиха моя враг.“ Така рече Александър и смущение обзе персите...

А той разбра и рече: „Искам да почета тия, които убиха моя враг. Затова ако го е убил някой македонец, да дойде спокоен, и ако е някои персиец, нека не се страхува. Кълна се в живота на майка си, че ще направя да ги споменават всички хора.“ Така се закле той... А ония проклети сатрапи Бес и Ариобарзанес сами отидоха при Александър и рекоха: „Господарю, ние убихме твоя враг Дарий.“ Щом чу, нареди да

ги оковат и да ги побият на кол край гроба на Дарий. Те казаха: „Господарю, ти се закле в живота на Олимпиада.“ Александър рече: „Не за вас изричам това оправдание, а за хората. Щеше да бъде невъзможно да ви откроя, ако не се бях престорил за кратко време, че одобрявам убийството на Дарий. А истински аз се врекох да накажа неговите убийци. Щом са дръзнали да вдигнат ръка срещу своя господар, ще вдигнат и срещу мене. Но и пред вас не се заклев лъжливо. Заклев се да направя така, щото да ви споменават всички хора. И ще ви споменават, и ще ви сочат с пръст, когато бъдете провесени на кола.“ И ведно с тая присъда цяла Персия го приветствува като бог.

22. След няколко дена Александър възстанови реда и мира в Персида и нареди да попитат хората кого смятат за редно да постави за сатрап. И те извикаха: „Искаме Адулитес, братовчеда на Дарий по баща.“ Александър се съгласи.

След това написа следното писмо: „Александър поздравява Статейра и Родогуна. Дарий влезе в сражение с мене и аз се защитих успешно, както божеството реши. Искях да живее под моя власт, но го намерих паднал ранен от свои хора и вече издъхващ. Обхвана ме жал и го покрих с хламидата си и го попитах кой го е ранил. Но той ми повери дъщеря си Роксана и ми я даде за съпруга, а за останалото не успя да каже. Затова открих с хитрост виновниците за неговата гибел и ги наказах със смърт, както им се полагаше. Реших да пратя свещеното му тяло да го оплачете с погребални песни и да го наредите за погребение. Навярно вече са ви съобщили за тия събития и скръбта ви е безкрайна. Наредих още да му изградят храм като на герой в съседство с храмовете на неговите предци. Пратих да осветят тялото му. А вие оставете вече скръбта — аз ще ви установя в двореца и ще позволя да царувате над племената, които изберете. В момента останете там, където сте, докато не оправя тукашните работи, защото някои беснеят и още отказват да се подчинят. Съгласно разпоредбата на Дарий аз също смятам за достойно Роксана да седне до мен на трона. Затова оказвайте ѝ почести като на моя съпруга.“

И те отговориха на Александър следното: „Родогуна и Статейра поздравяват цар Александър. Отправихме молитви към боговете, които

свалиха Дариевата диадема и величието на персите, да те направят цар на света веќе веќе, понеже по ум, разум и сила ти имаш равен жребий с олимпийските божества. Ние знаем, че ще живеем щастливо под твоето крило. Молим се на случая да ти даде най-доброто, да живееш неизмеримо дълго време, тъй като се отнесе към нас не като към военнопленници, попаднали под твоя власт, а като към хора, които са стояли високо и на които се е случило по-късно да слязат ниско. Сега ние не сме пленници и падаме ничком пред Александър, новия Дарий. Писахме на персийския народ да измоли боговете в Персида да ти поставят трон редом със Зевс и да ти отдават божески почести. А на Роксана, която си решил да седне до теб на трона, ще отдаваме почести, както заповядаш, когато Зевс я направи твоя жена. Писахме на персийския народ да знае, че сега пред нас стои новият Дарий и че благодарение на богоравния Александър, благодетел на персите, Дариевият скиптър е отново на своето място... Отправяйте молитви към всички богове. Върнете всички богове на Персида и ги отведете при Александър с благодарствени молитви, задето вдигна още по-високо величието на персите.“

Александър прочете писмото и отвърна: „Отказвам богоравните почести. Родил съм се смъртен човек и се боя от подобно нещо. То внася смут в душата на човека. Другите ваши начинания одобрявам и приемам. Ще се опитам да бъда достоен за вашето благородство. Бъдете здрави.“

Написа писмо и на майка си Олимпиада, в което съобщаваше за сватбата си, и го прати в Македония, а след това на Роксана със следното съдържание: „Александър поздравява сестра си Роксана. Писах на Олимпиада, моята майка, и за някои други неща, а освен това ѝ наредих да върне по Каран женските накити и тържествената одежда на Родогуна и Статейра, които ѝ пратих по-рано... Стреми се да бъдеш достойна за Александър и мислите си и да изпитваш страхопочитание към Олимпиада. Ако правиш това, ще постъпиш благоприлично и спрямо себе си, и спрямо мене. Бъди здрава!“

И като принесе жертва на местните богове, събра войската, понеже научи, че Пор се готви да помогне на Дарий, и потегли срещу индусите.

[1] *Платея* е град в южна Беотия, който по време на акцията на Александър срещу Тива е на негова страна, а не на страната на съюзените Тива и Атина, от които тя страда твърде много. ↑

[2] *Коре* или Персефона е дъщеря на Деметра и съпруга на подземния бог Плутон. ↑

[3] На т.нар. Втори конгрес на гръцките държави в Коринт (335 г. пр.н.е.) Александър бива избран за върховен стратег на елините, с неограничени права. Именно този факт се има пред вид в изрази „*ме избраха за цар*“. ↑

[4] С изрази „*десет отлични оратори*“ анахронично се поместват във времето на конфликта на Александър с Атина (336–335 г. пр.н.е.) канонизираните десет най-добри оратори, някои от които са живели значително по-рано. Според източниците Александър поискал да му пратят девет или осем атиняни и те не всички били оратори. ↑

[5] *Есхин* (389–314 г. пр.н.е.) е атински оратор, противник на Демостен и глава на промакедонската партия. ↑

[6] *Демад* е атински оратор от промакедонската партия. В случая му се приписват думи и аргументи на Демостен. В романа ролите им са разменени. ↑

[7] *Демостен* (381–322 г. пр.н.е.) е прочутият оратор и държавен деятел, враг на македонците и водач на антимакедонската партия в Атина. В случая му се приписва исторически невярна роля. ↑

[8] *Лизий* (458–378 г. пр.н.е.) очевидно е прочутият оратор, който по време на описваните събития е вече покойник. ↑

[9] *Платон* (427–347 г. пр.н.е.) очевидно е известният философ, който в 335 г. пр.н.е. е вече покойник. ↑

[10] Отиването на Александър в Египет става всъщност три години по-късно. ↑

[11] *Алкивиад* (450–404 г. пр.н.е.) е атински пълководец и политически деятел от времето на Пелопонеската война. Подведен под съдебна отговорност от атиняните, минал на страната на Спарта и служил при персите. ↑

[12] *Сократ* (469–399 г. пр.н.е.) е известният атински философ. Подведен под съдебна отговорност за свободомислие и атеизъм, бива осъден на смърт. ↑

[13] Това място отразява отказа на Спарта да участва във Втория коринтски конгрес и може би един по-късен бунт, който

спартанците вдигат след смъртта на Дарий в 330 г. пр.н.е. То е недостоверно, тъй като Спарта не притежавала крепостна стена. ↑

[14] *Киликия* е област в югоизточната част на Мала Азия. ↑

[15] Семирамида е царица на древна Асирия, съпруга на цар Нин. Прочут бил нейният дворец и т.нар. „висящи градини“, едно от седемте антични чудеса. ↑

[16] *Океан* е названието на реката, която според най-древните антични представи обтича цялата земя. Но в случая с това име е обозначена река Кидн в Киликия, където станало описваното събитие.

↑

[17] *Парменион* е пълководец на Филип и Александър. В 330 г. пр.н.е. бил убит по заповед на Александър по обвинение в участие в заговор. ↑

[18] *Пор* или на индуски Паурава е бил действително цар на част от Индия по времето на Александровите походи. ↑

[19] *Персида* е столицата на Персия Персеполис. ↑

[20] Вероятно става дума за битката при Гавгамела (1.X.330 г. пр.н.е.), част от която е предадена и в гл. 9 като друга битка. Освен това авторът си представя полесражението непосредствено до Персеполис, което му дава възможност да свърже поражението с кончината на Дарий. ↑

[21] Последните редове от писмото са стихове от трагедия. ↑

[22] Няколко пъти споменатият в текста *Ксеркс* е царят на Персия (485–465 г. пр.н.е.), воювал срещу гърците и победен от тях. Естествено той не може да бъде баща на Дарий III Кодоман. ↑

[23] *Кир* е основателят на персийската държава, царувал от 559 до 529 г. пр.н.е. ↑

[24] *Каспийските порти* е название на проход в планината Тавър. ↑

[25] *Златен статер* или т.н. дарейка е персийска монета с доста висока стойност. ↑

[26] Александър преследва Дарий в действителност в продължение на повече от два месеца. В хода на това преследване бива превзета Екбатана, където се намирала лятната резиденция на персийските царе. ↑

[27] Събитието става през юли 330 г. пр.н.е. Думите на Александър, както и част от предходните думи на Дарий, са в стихове.

↑

[28] *Роксана* всъщност не е дъщеря на Дарий, а на бактрианеца Оксиарт. Тя също е била съпруга на Александър. Той действително се оженва за дъщеря на Дарий, но по-късно (324 г. пр.н.е. в Суза). Нейното име е Статейра също като на майка ѝ, която се споменава няколко пъти в текста. ↑

КНИГА ТРЕТА

1. Вървя дълго през пуста й безводна земя, по долини, осеяни с урви; и войските се умориха дотам, че офицерите започнаха да говорят: „Достатъчно е, че воювахме чак до Персия и подчинихме Дарий, който искаше дан от елините. Защо ни е тая мъка да бием път срещу индусите, да ходим в диви места, които нямат нищо общо с Елада? Щом Александър се е възгордял като войн и иска да подмени всички варварски народи, защо се съобразяваме с него? Нека сам върви и воюва и да не ни мъкне със себе си. Нас ни тежи умората^[1] от толкова войни, битки и нескончаеми опасности.“ Паднаха на земята и с ридания започваха изпотрошените си оръжия и износените си плащове. Изброяваха дванадесетте години, които прекарали във войни, кой кого загубил — едни братя, други синове, трети бащи. Като чу това, Александър събра войската, построи на една страна персите, а на друга македонците заедно с елините и рече: „Другари по оръжие и мои съюзници, македонци и елини — не споменавам персите, тъй като в битките те бяха наши врагове. Щом ми нареждате да тръгна срещу варварите сам, ще ида сам. Искам обаче да ви припомня, че сам победих в ония войни и сам ще победя варварите, които решат да подчинят на властта си. Една умна моя мисъл вдъхваше смелост в сърцата ви, когато ви обземаше униние пред пълчищата на Дарий. Не бях ли аз в първата редица и не ви ли закрилях в боя? Не отидох ли лично при Дарий като пратеник на самия себе си? Не се ли излагах на опасности? Вървете си в Македония без мене, спасете живота си и се пазете от раздори. Но ще разберете, че войска, лишена от промисъла на царя, е безсилна.“

Това рече той, и те започнаха да молят да не им се сърди и да ги задържи докрай за свои другари във войната. Тогава нареди да си идат тия, които бяха на възраст, и сам ги изпроводи.

2. И след няколко дена стигнаха до границите на Индия. Пресрещнаха ги писмоноски на Пор и му предадоха писмо, и той прочете следното:

„Аз, Пор, царят на индусите, нареждам на Александър, който опустошава моите градове. Щом като си човек, можеш ли да сториш нещо на бог? Е, какво? Ти унищожи благополучието на персите, защото се сражава с по-слаби, но дали ще се окажеш по-силен и от други? Защото аз съм непобедим. Царувам не само над хора, но и над богове. Когато ме нападна богът, когото наричат Дионис, индусите го прогониха, и то само със собствената си войска. Затова не само те съветвам, но също ти нареждам веднага да се отправиш към Елада. Не ще ме уплаши нито сражението ти с Дарий, нито с останалите народи, защото нещастията, дето ги сполетя, се дължи на тяхната немощ. А ти не си по-силен от мене. Ако ние, индусите, имахме нужда от Елада, още преди Ксеркс да сме я покорили. Не сме се обърнали към нея, защото там няма нищо достойно за царски поглед. А всеки желае да притежава нещо по-добро, не по-малкото. Затова ето трети път ти казвам — вдигай се и не желай да владееш това, което не е по силите ти.“

Александър прочете писмото пред всички и рече: „Мои другари войници! Нека не ви обърква писмото на Пор, което ви прочетох. Припомнете си какви неща пишеше Дарий. Действително варварите познават едно-единствено състояние на ума — тъпоумието. Зверовете, които живеят в земите им, тигри и пантери, лъвове и слонове, лесно биват улавяни от човешката мисъл, понеже се перчат с присъщата на тяхната природа сила и с пъстрата си кожа. Така и варварските царе се перчат с броя на войските си, но лесно биват покорявани от елинския ум.“

Така заяви, даде им кураж за похода и написа в отговор на Пор:

„Цар Александър поздравява цар Пор. Вдъхна ни още посече желание да влезем по-скоро в битка с тебе, като казваш, че Елада не притежава нищо, което би могло да се мери с богатствата на Индия, и че вие индусите сте имали всичко. А знаеш, че всеки човек желае по-доброто. Тъкмо защото не разполагаме с тия неща, а вие сте ги придобили, желаем по-доброто и идваме да ви ги вземем. Пишеш ми, че си цар на боговете, така щото си способен на по-големи дела и от тях. Но аз ида на война срещу тебе не като срещу бог, а срещу

варварин и самохвалко. Оръжието на бога не би могъл да удържи дори целият свят, да издържи блясъка на светкавицата и трясъка на гърма. Така че не ти се удивяват народите, които завоювах и подчиних, нито ме плашат твоите самохвалства.“ Това написа и го изпрати.

3. Когато Пор прочете писмото, изпита гняв и събра войските си заедно с извънредно много слонове и други диви зверове, които помагат на индусите по време на битка. Македонците и персите приближиха, видяха бойните редици на врага и се уплашиха не от броя на хората, а от зверовете. Като видя необикновените зверове, усети боязън и Александър, защото беше навикнал да воюва с хора. И дълго обмисля насаме и превърта в ума си как да прогони и избие зверовете и ето как постъпи умникът Александър. Медните статуи, които му бяха под ръка, нареди да ги нажежат грижливо на огън и когато се влезе в стълкновение, да ги изстрелят, посредством железни куки пред животните. И при щурма зверовете се впуснаха и ведно с впускането на лапахта нажежените статуи и те свързаха устите им. Така отблъсна съобразителният Александър набега на животните.

Най-голям натиск върху индусите оказала персите, преследваха ги на коне и ги обстрелваха със стрели. Мнозина паднаха в тая битка и на мнозина се случи да убият човек. Там погина Александровият кон Буцефал, улучен от Пор, и Александър престана да се владее — забрави за битката и сам започна да мъкне коня, та да не би враговете да го вдигнат.

4. Двадесет и пет дена продължиха да се бият и Александровата войска беше дотам изтощена, щото беше готова да се предаде. Усети Александър, накара да се възцари мълчание и обяви на Пор: „Не в това е силата на царя, Пор, да гине необмислено войската, а в собствената му храброст. Затова нека всеки от нас излезе в единоборство за царството.“ Зарадва се Пор на това предложение и обеща да излезе, понеже виждаше, че Александър му отстъпва по ръст. Пет лакътя висок беше Пор, а Александър три. Изправиха се тогава един срещу друг и двете войски нададоха вик. Внезапно се вдигна глъч във войската на Пор и той се обърна назад обезпокоен. Тогава Александър

приклепна, скочи срещу него, прободде го с меча си в слабините и веднага го уби^[2].

А войските отново влязоха в стълкновение. И Александър рече: „Клети индуси, за какво воювате, щом като царят ви е убит?“ Те рекоха: „Воюваме, за да не попаднем в плен.“ Той рече: „Престанете да воювате и влезте в града си, тъй като не вие се вдигнахте на война срещу войските ми, а Пор.“ Рече това, понеже войската му отстъпваше по численост на индийската. Нареди да погребат Пор, както подобава на цар, и като вдигна всички ценности, продължи нататък.

8. След това се отправи към оксидраките, не защото бяха воинствени. Беше чул, че тия гимнософисти^[3] обитават в прости къщурки и пещери. Те му написаха писмо: „Ние брахманите гимнософисти пишем на човека Александър. Ако идеш при нас с война, никаква полза не ще имаш, тъй като няма какво да ни вземеш. Ако пък искаш това, което имаме, не е нужно да воюваш, тъй като воюването е твоя работа, а нашата е да постъпваме мъдро.“

Александър прочете писмото и се отправи към тях с мир. И видя, че всички са без одеяние.

Тогава запита: „Нямате ли гробове?“ Те рекоха: „Мястото, дето живеем, то ни е гроб.“ Обърна се към един от тях и рече: „Кои са повече, живите или мъртвите?“ Той рече: „Мъртвите са повече, ако не броиш тия, които още не са се появили.“ Постави въпрос и на друг: „Кое е по-силно: животът или смъртта?“ Той рече: „Животът — понеже на изгрев-слънцето грее с по-силни лъчи, а на залез отслабва.“ Запита отново друг: „Кое е повече, земята или морето?“ Той отговори: „Земята — тъй като и морето е върху земя.“ И следващия запита: „Кое животно е по-хитро от всички други?“ Той рече: „Човекът“... Рече на друг: „Кого не можем да измамим, ами винаги му казваме истината?“ — „Бога — тъй като не можем да измамим тоя, който знае всичко.“ Обърна се към друг: „Кое е станало по-напред, нощта или денят?“ Той рече: „Нощта — тъй като това, което е заченато в мрака, нараства и после от утробата детето излиза на светлина.“ Рече на друг: „Коя страна е по-добра, дясната или лявата?“ Той рече: „Лявата — тъй като и самото слънце се вдига от ляво и се движи към дясната част на небето. И първо на лявата гърд майката кърми своето чедо, после на

дясната.“ Подир това ги попита Александър: „Имате ли цар?“ Те рекоха: „Да, имаме човек, който ви води.“ Той рече: „Искам да го приветствувам.“ Показаха му Дандимис, който лежеше върху земята. Бяха му постлали листа и клонки и бяха поставили до него смокини и други зрели плодове. Като го видя, Александър го приветствува и той му рече: „Бъди здрав!“ Но не се вдигна, нито го почете като цар^[4]. Запита го Александър дали имат имущество и той рече: „Имущество са ни плодните дървета, светлината, слънцето и луната, роякът на звездите, струенето на въздуха, водата. Когато сме гладни, отиваме при гъстокосите дървета и ядем плодовете им... и когато сме жадни, отиваме при реката, пием вода и сме доволни...“ Като чу това, Александър им рече: „Поискайте от мене, каквото желаете и ще ви го дам.“ Те всички извикаха: „Дай ни безсмъртие.“ А Александър рече: „Това не ми е възможно, тъй като и аз съм смъртен.“ Те рекоха: „Щом си смъртен, защо воюваш толкова много? За да вдигнеш всичко? Но къде ще го отнесеш? Нали и ти трябва да го оставиш на свой ред на други?“ Александър рече: „Така е наредило провидението горе. Ние сме негови слуги и вършим всичко по негова разпоредба. Не се движи морето, ако не духа вятър, и не се люлеят дърветата, ако не ги огъва повей. И не действа човек, ако не е провидено горе. И аз искам да престана да воювам, но не ме оставя господарят на моя ум. Защото, ако всички бяхме на еднакъв ум, светът щеше да застине в бездействие. Нямаше да се движи морето и земята щеше да стои необработвана, нямаше да се празнуват сватби и да се зачеват деца. По време на войните, дето водих, колко хора загубиха имуществото си. Но в замяна на това други се облагодетелствуваха от чуждото. Всеки Може да вземе всичко, но също и да го отстъпи другиму. Затова всъщност никой нищо не притежава.“

Това рече Александър и докара на Дандимис пари, одежди, вино и елей. „Вземи това, пророче, да си спомняш за мене.“ Дандимис се засмя и му рече: „Безполезни са за нас тия неща. Но за да не излезем надменни, ще вземем от тебе елея.“ Натрупа купчина клони, запали огън и изсипа пред очите на Александър елея в огъня.

(36).^[5] Като видя всичко това, Александър се удиви до крайност... Пристигна при войниците, разказа им всичко, което чу от

Дандимис и като ги вдигна, потегли нататък.

След пет дена път достигнаха до една река, в която имаше дървета. И ведно с изгрева на слънцето дърветата започваха да растат и големееха до шестия час, а от седмия започваха да намаляват, така щото в един момент изчезваха. И вместо плодове имаха сълзи като капка, голяма колкото смокиня. Издаваха прекрасен съвършено приятен дъх. Тогава Александър нареди да отсекаат дърветата и да оберат сълзите им с гъби. Но докато беряха, някакви невидими духове зашибаха войниците. Чуваше се свистенето на пръчките, виждаше се следата, която оставяше ударът върху гърбовете, но кой ги налага, не можаха да разберат. И се чу глас, който каза да не секат и да не берат. „Ако не престанете, войската ще онемее.“ Уплаши се Александър и нареди да не секат повече дърветата и да не взимат нищо от тях. Имаше в реката черни камъни и който се допреше до тях, получаваше същия цвят като камъните. Имаше в нея и змии, и много видове риба, която можеше да се сготви без огън направо в студена вода. Един войник хвана риба, очисти я и я остави в една съдина. И след малко намери рибата сготвена. Живееха край реката птици подобни на тия по нашите места, но ако някой ги допреше, изпускаха огън.

(37). На следния ден вървяха без посока. И водачите казаха на Александър: „Не знаем накъде вървим, господарю. Нека се върнем назад, за да не попаднем в опасно място.“ Но той не искаше да се върне... И достигна до място покрито с пясък, отдето излязоха животни подобни на диви магарета, на дължина по двадесет лакътя. Имаха не две, а шест очи. Гледаха обаче само с две. Бяха кротки и не нападаха. Войниците наловиха доста и от тях, и от останалите животни. И като продължи нататък, достигна до едно място, дето обитаваха хора с кучешки глави. Иначе говореха на човешки език. Бяха покрита с гъста козина и се хранеха с риба. Ловяха я от морето и носеха на войниците. Имаше там и много тюлени — огромни животни, които лазеха по земята. И колко уговаряха Александър неговите другари да се върне назад. Но отказваше, беше решил да види края на земята.

(38). Оттам потегли към морето през пустиня. И нищо не срещаше по пътя, — нито звяр, нито птица. Виждаше се само небе и земя. И вече нямаше слънце. Десет дена вървяха в здрач и достигнаха до едно място край морето. Александър нареди да разгънат палатките и да се установят на лагер. Качи се с отряд войници на няколко ладии и се отправи към един остров, разположен недалеч от брега. Дочуха оттам гласове на хора, които говореха по елински. Но никой не виждаше хората. Няколко войници решиха да се изложат на опасност и тръгнаха с лодка да огледат острова. Но изведнъж се появиха раци и ги отмъкнаха във водата. Уплаши се Александър и нареди да се върнат на земята.

Като слязоха от ладии, Александър тръгна да се разходи по брега и се натъкна на рак с огромни размери, който беше излязъл на сушата. Щипците му се насочиха разтворени към Александър. Войниците го заудряха с копия, но не беше лесно да го убият. Желязото не можеше да пробие черупката, а щипците му чупеха техните копия. Като го убиха, разтвориха го и намериха в него седем невероятно ценни бисера. Като ги видя, Александър реши, че се образуват на дъното на това море, тъй като по тия места не плуват никакви кораби. И ето какво измисли. Нареди да изработят голяма желязна клетка, а в нея да вкарат стъклена делва дебела една педя. Нареди да има отвор на дъното на делвата, през който да може да се провира човешка ръка. Беше решил да слезе в морето и да види какво има долу. Затова искаше да му е под ръка тоя отвор, захлупен откъм вътрешната страна, та като слезе долу да го отхлупи, да извади ръка и без да се бави, да вдигне от пясъка, каквото намери на дъното, отново да си вмъкне ръката и да запуши отвора. И направиха всичко това. Нареди също да намерят верига дълга двеста лакътя и заповяда никой да не дърпа нагоре, додето не се разклати веригата. И след като всичко беше готово, влезе Александър в стъклената делва, поставена в клетката, решен да стори невъзможното. Като влезе, затвори с олово отвора. Спусна се на сто и двадесет лакътя дълбочина, но мина голяма риба, удари с опашка клетката и го вдигнаха, защото веригата се разтърси. Александър заповяда пак да го спуснат. И пак се случи същото. На третия път слезе на около двеста лакътя дълбочина и видя през стъклото множество риби, които кръжаха край него. И ето приближи риба с невероятни размери, лапна го заедно с клетката в

уста и го измъкна на земята на разстояние една миля от ладиите. Сто и петдесет души го спуснаха и рибата помъкна всички заедно с четирите ладии. И падна заедно с клетката на сушата и като се освободи, помагайки си със зъби, хвърли се на земята. Полудиханен бе цар Александър и разтреперан. И като се съвзе от уплахата, благодари на провидението горе, заедно го запази от онзи пагубен звяр. А ведно с това си каза: „Въздръж се, Александре, да предприемаш невъзможни неща, та да не би, докато изследваш дълбината, дете не е стъпвал човешки крак, да загубиш живота си.“ И веднага нареди войската да се вдигне оттам и да продължи нататък.

(39). И вървя дълго оттам и достигна до някаква равнина. По средата минаваше пропаст, която я делеше на две. Тогава Александър построи мост върху нея и написа с елински, персийски и египетски букви. Надписът гласеше следното: „Тук стъпи Александър и вдигна мост, по който премина с цялата си войска, понеже искаше да достигне края на земята, както е решило провидението.“ И след три дена достигна до място, дете не светеше слънце... Вървяха по тоя мрачен път деветстотин стадия и достигнаха до едно място, дете течеше бистър поток, чиято вода просветваше като светкавица. Въздухът там беше благоуханен и услаждащ. Испита глад цар Александър и поиска да вкуси храна. Повика готвача и му рече да приготви риба. А той взе сушена риба и отиде, при бистрата вода на потока да приготви яденето. И щом я потопи във водата, тя оживя и избяга от ръцете му. А той с никого не сподели случилото се...

(40). Като се нахрани, Александър потегли отново, измина хиляда и осемстотин стадия път и достигна до място, откъдето нататък беше светло, без да има слънце, луна и звезди. И видя да летят три птици и едната от тях с човешко лице. И му изграчиха от висината на елински: „Земята, дете тъпчеш, Александре, принадлежи единствено на бога. Испитай боязън и се върни. Не може да тъпчеш земята на блажените. Затова се върни, човече, и тъпчи земята, дете ти е дадена, и недей да си създаваш мъки.“ Изтръпна Александър, като чу гласа, който издадоха птиците, реши да умилюсти провидението горе и

нареди на Антиох да обяви на войниците: „Нека всеки си вземе оттук, каквото пожелае, било камък, било парче глина или дърво.“ И едни го сториха, а на други Александровата наредба се стори глупава. И рече по пътя на Филон: „Слез от коня и вземи, каквото се случи под ръка.“ Слезе Филон и видя камък ненужен като всички други, така си помисли. Но го вдигна и продължи с Александър...

(41). Когато излязоха на светлина... и се огледаха един друг, откриха, че са отнесли бисери и скъпоценни камъни. И съжалиха тия, които не взеха нищо... А Филон донесе камъка на Александър. Беше се превърнал в чисто злато. Тогава готвачът разказа как рибата оживяла. Разгневи се Александър и нареди да го набият жестоко... И разбра по тия знаци, че там е краят на земята...

Тогава заповяда да хванат две от тамошните птици — бяха едри и силни, но кротки, не бягаха от хора. И два дена не им даваха храна. А на третия заповяда да изработят от дърво нещо като ярем и да го закрепят на шиите им. След това сам постави по средата на ярема копие дълго един лакът, а на върха му дроб. Птиците веднага литнаха подир дроба и Александър се издигна заедно с тях високо във въздуха. И се разтрепера от хладината. Но веднага му се изпречи хвъркато с човешки образ и му каза: „Като не си познал нещата върху земята, защо си тръгнал в небесните да проникваш... Обърни поглед надолу към земята.“ Уплашен отпрати поглед надолу и видя огромна змия навита в кръг, а вътре в нея равно пространство. Каза му хвъркатото: „Разбираш ли какво е това? Равното пространство е светът, а змията е морето, което обвива земята.“ Той се подчини на волята на провидението горе и се спусна на земята на разстояние седем дни път от войската. Имаше там негов сатрап и взе от него триста конника, тръгна с тях и достигна до войската. И се отказа да предприема неща, които не бяха по силите му...

17. И написа писмо на Аристотел, в което сподели своите преживявания:

„Цар Александър поздравява Аристотел. Трябва да ти разкажа невероятните неща, които ми се случиха в Индия. Когато

пристигнахме в град Прасиаке^[6], който е главният в земята на индусите, забелязахме в околността му доста голям нос, който се вдаваше в морето. Отправих се с неколцина другари да го обгледам и открих, че там живеят женоподобни човешки същества, които се хранят с риба. Заговорих ги и разбрах по езика им, че са варвари. Разпитах ги и за тия места и те ми показаха остров, който се виждаше ясно наред морето. Казаха, че е гробница на цар от дълбока древност и че там имало много златни свети дарове. Додето се оглеждахме, те изчезнаха, като ни оставиха дванадесет ладии. И Фейдон, моят най-верен другар, и Хефестион, Кратер^[7] и другите ми другари не ме пуснаха да се кача и да ида. Фейдон каза: «Остави аз да ида преди тебе, та ако се изпречи опасност, да рискувам аз, а не ти. Ако всичко е наред, ще пратя ладията да те вземе. Защото и да загина, ти ще си намериш други приятели. Но ако погинеш ти, Александре, нещастие ще сполети целия свят.» Убеди ме и отстъпих да иде той. И слезе със спътниците си на това, дето го мислехме за остров, но то се оказа животно. Мина около час и то се гмурна в дълбината. Ние се развикахме, но животното изчезна и така загина най-верният ми другар заедно със спътниците си. Затърсихме варварите, но никого не намерихме.

Осем дена чакахме на носа и на деветия отново видяхме животното. На гърба му имаше слонове... Вървахме доста дни и какви ли не невероятни неща видях. Видях най-различни зверове и странни места, които се нуждаят от естествоизпитателско обяснение. Но най-чудното от всичко беше затъмнението на слънцето и луната... И всичко това, прочути мой учителю, трябва да споделя с тебе...

Вървахме дванадесет дена и достигнахме до един град, който беше наред реката. Имаше там огромни тръстики, тридесет лакътя високи и четири лакътя в обиколка. От тях бяха направени и покривите на града. И не лежеше върху земята, а върху тия тръстики. Наредих там да отседнем на стан. Прекарахме на това място до третия час на деня и като приближихме до реката, открихме, че водата е по-горчива от кукуряк. Няколко души опитаха да доплуват до града, но се появиха хипопотами и ги грабнаха. Същата опасност ни заплаши още веднъж и тогава се наложи да се махнем оттам. Дадох знак за тръгване и вървахме пет часа и толкова страдахме за вода, че някои войници пиха от собствената си пикоч. По една щастлива случайност достигнахме

едно благодатно езеро, заобиколено с гора. Събрахме се там и пихме от водата му, която ни се стори по-сладка от мед. Бяхме доволни и радостни. И видяхме на единия му край каменен стълб, на който беше написано следното: «Аз, Сесонхосис, владетел на света, направих водоизточник за тия, които плуват към Червено море.»

Наредих да се разположи станът, войниците да се приготвят за сън и да запалят огънове. Към третия час на нощта, когато пълната светла луна се вдигна високо, от цялата гора излязоха животните на водопой. Имаше скорпиони дълги един лакът и пясъчни гуцери, едни бели, други червени... И се завърза необикновена битка. И вече имаше паднали и отвсякъде се чуваха страхотни писъци и вопли, когато се зададоха четириноги зверове, които също идеха на водопой. Имаше сред тях лъвове, по-едри от нашите бикове, и носорози. И какви ли животни не излязоха от тръстиковия лес — диви свини по-едри от лъвове (зъбите им бяха по един лакът дълги), рисове и пантери, тигри и скорпионопашати, слонове и волоовни, бикослонове, шесторъки и ремъкокраки хора, кучеяребици и всякакви други същества с чудовищен вид. И сражението продължи без отдих чак до разсъмване...

Двадесет дена вървахме добре и без произшествия, установихме се на стан, вдигнахме се и след пет дена овладяхме град Прасиаке заедно с Пор и с хората му. Беше пълен с блага, за които вече ти писах. Уредих всичко в околността, а индусите се събраха готови да ме умилостивят... И няколко мъдреци казаха: «Царю, можем да ти покажем нещо невероятно, достойно за тебе. Ще ти покажем дървета, които говорят по човешки.» И ме отведоха в някаква градина, наред която се намираще светилището на Слънцето и Луната. Имаше там две дървета на вид като кипариси, а наоколо и други подобни на египетския миробалан. Смятаха едното за мъжко същество, а другото за женско. И на едното името беше Слънце, и на другото Луна. Както ми казаха, на своя си език ги наричаха Митора и Майоза. Бяха отрупани с кожи от най-различни животни, мъжкото с кожи от мъжки животни, а женското от женски. Попитах от какви животни са тия кожи. Отговориха: «От лъвове и пантери.» Там те се обличат в такива кожи и почитат дърветата с тях.

Попитах ги кога говорят дърветата и казаха: «Рано сутрин, когато слънцето се вдига, дървото издава глас и втори път, когато дойде

насред небето и трети непосредствено преди залез. Същото се получава и при движението на луната.» Жреците им приближиха и рекоха: «Влез чист и падни ничком.» Влязох заедно с десетимата си другари... Жрецът рече: «Царю, не е позволено да влиза желязо в светилището.» Тогава наредих на другарите си да оставят мечовете вън от оградата. Влязоха с мене и двеста невъоръжени войника. Заповядах да огледат мястото наоколо. И повиквам един от моите спътници индуси да ми превежда. И се врекох да го убия, ако нещо премълчи... И ведно със залеза дървото проговори на индуски и индусът, който беше с мене, започна да превежда. Но се уплаши и отказа да продължи. Обезпокоих се и го отведох настрана и ето какво рече: «Предстои ти скоро да погинеш от ръцете на твоите.» Останахме поразени от тия думи и реших още същата вечер при изгрева на луната пак да поискам прорицание. Искях да разбера бъдещето, влязох и попитах дали ще прегърна майка си Олимпиада и своите роднини. Отново бяха край мене другарите и ведно с изгрева на луната дървото проговори със същия глас, но тоя път на елински: «Цар Александре, трябва да умреш във Вавилон. Ще бъдеш убит от твоите хора и няма да бъдеш отнесен при майка си Олимпиада.»

Удивени бяхме до крайност и аз, и другарите ми и реших да даря на боговете най-прекрасни венци. Но жрецът каза: «Това не е възможно да стане. Но ако настояваш, направи, каквото си решил. Защото законът не е писан за царя.» Обзе ме скръб и крайно униние. Парменион и Филип ме подканяха да си легна, но аз отказах. Вдигнах се рано сутринта и съпроводен от десетимата другари и жреца, отидох на изгрев отново в светилището. Оставих ги на разстояние и приближих с жреца. Положих ръка върху дървото и попитах: «Щом като се е изпълнило времето на живота ми тогава искам да науча от вас дали ще бъда отнесен в Македония и дали ще прегърна своята майка и съпругата си...» И ведно с изгрева на слънцето, когато първият лъч падна върху най-високите клони на дървото, чу се глас, който изрече ясно: «Изпълнено е времето на живота ти и няма да бъдеш отнесен при майка си Олимпиада, но ще загинеш във Вавилон. Не след дълго ще погинат зле от ръцете на твоите хора и майка ти, и жена ти и сестрите ти ще погинат от ръцете на твоите приближени^[8]. И за тия неща повече недей да искаш да знаеш. Защото вече нищо не ще чуеш.»

Вдигнах се оттам и се върнах в Прасиаке, а оттам се отправих към Персида и сега бързам към двореца на Семирамида. Това реших да споделя с тебе. Бъди здрав“.

18. Като написа това писмо на Аристотел, Александър поведе войската си към двореца на Семирамида. Изпитваше силно желание да го види. Какво ли не разправяха за него в Елада и по целия свят. Царуваше над града жена, която се отличаваше с необикновена хубост. Беше вдовица на средна възраст, майка на трима сина, потомка на Семирамида, на име Кандака. Прати ѝ писмо Александър със следното съдържание: „Цар Александър поздравява царицата на град Мерое^[9] Кандака и владетелите под нейна власт. Когато бях в Египет, научих от тамошните жреци и видях вашите гробници и сгради, които сочеха, че известно време сте властвували над Египет и че Амон е воювал на ваша страна и че по божествената му воля това време е минало и отново сте се върнали във вашия град. Затова ви пращам вестители. Пренесете храма и статуята на Амон на границата, за да му пренесе жертва. В случай, че не желаете да дойдете с него, нека да се срещнем веднага в Мерое и да обмислим. Пратете ни вест тук какво смятате.“

Написа му в отговор Кандака: „Царицата на Мерое Кандака и владетелите под нейна власт поздравяват цар Александър. Преди години Амон прорица да тръгнем на поход срещу Египет, а сега да не го вдигаме от мястото му и никой друг да не напада Египет, а тия, които дойдат при нас, да ги считаме за неприятели и да воюваме с тях. Недей да подценяваш цвета на нашата кожа, защото духовете ни са побели и по-бляскави и от най-белите при тебе. Разполагам с осемстотин хиляди души войска, готова да отвърне със зло на всеки нашественик. Ще постъпиш правилно, като окажеш почит най-напред на Амон. Моите вестители ще ти донесат сто масивни златни тухли, петстотин млади етиопци, двеста папагала, двеста маймуни и венец от смарагди и непробити бисери за нашия бог Амон, който живее в границите на Египет. Още осемдесет ковчезета от слонова кост. Пращам ти и следните видове животни — триста и петдесет слона, триста леопарда, осемдесет носорога, четири хиляди пантери, деветдесет човекоядни кучета в клетки, триста бойни бика. И още триста леопардови кожи, деветдесет слонски зъба и две хиляди и петстотин абаносови клона.

Прати веднага хора да получат тия неща и ни пиши, когато подчиниш на властта си целия свят.“

19. Като го получи и прочете, Александър прати да приеме тия неща Клеомен, управителят на Египет. И реши да иде лично при нея. А Кандака, като научи как Александър напада градовете и надвива такива могъщи царе, повика Хелен, един от нейните ографи, и му заповяда да иде уж да се срещне с Александър, а всъщност тайно да го нарисува. И той го стори, върна се и даде на Кандака портрета. Тя го взе и го постави на скрито място.

И ето какво се случи. Синът на Кандака Кандаулес начело на малък отряд ездачи нахълта в лагера на Александър. Залови го стражата и го отведе при Птолемей Сотер, който беше вторият по власт след царя. В момента Александър почиваше. Започна да го разпитва: „Кой си?“ Той рече: „Син на царица Кандака.“ — „Какво правиш тук?“ — „Отивах заедно с жена си и малък отряд на годишното тайнство у амазонките. Като ме видя с жена, владетелят на бевриките изскочи с голяма сила, грабна я и изби повечето от войниците ми. Затова тръгнах назад да взема повече войска и да разоря Беврикия.“ Като го изслуша, Птолемей стана и влезе при Александър. И като го разбуди, разказа му всичко. Щом чу, Александър се вдигна, взе диадемата и я сложи на Птолемей, загърна го в царската дреха и му каза: „Върви, уж че ти си Александър и кажи: «Повикайте ми моя другар Антигон.» И като дойда, разкажи ми това, дето ми предаде, и кажи: «Какво да направим за него? Дай ми съвет!»“

Излезе Птолемей и като го видяха, войниците се уплашиха какво ли пак е намислил умникът Александър. Като го зърна в царската дреха, Кандаулес също се уплаши да не би да нареди да го убият, защото помисли, че той е Александър. А Птолемей рече: „Нека някой повика моя другар Антигон.“ Дойде Александър и Птолемей рече: „Антигоне, това е синът на царица Кандака. Владетелят на бевриките отвлякъл жена му. Какво ще ме посъветваш да сторя?“ Той рече: „Ще те посъветвам, Александре, да въоръжиш войската и да тръгнеш срещу бевриките, за да освободим неговата жена и да му я предадем в израз на почит към неговата майка.“ Зарадва се Кандаулес при тия думи, а Птолемей рече: „Щом предлагаш това, Антигоне, хайде да го

направиш. В качеството си на мой другар нареди на войската да се приготви.“

20. Приготвиха се те след разпоредбата на Птолемей, а Александър достигна още същия ден до мястото. И рече на Птолемей: „Александре, да не се оставяме да ни видят бебриките през деня, та да не би, като разбере, владетелят да убие жена му преди битката. И за какво ни е тая победа, ако Кандаулес загуби жена си? Затова да се вмъкнем в града през нощта и да подпалим къщите. Хората сами ще ни предадат жената.“ Това рече Антигон, а Кандаулес падна пред него и рече: „Умни ми Антигоне, дано ти да беше Александър, а не само негов другар.“ И през нощта проникнаха в града и докато бебриките спяха, подпалиха предградията. Те се разбудиха и додето се питаха коя е причината за пожара, Александър нареди да извикат: „Цар Кандаулес начело на огромната си войска ви нарежда: върнете ми жената, преди да съм изгорил пелия град.“ Хукнаха всички и като стигнаха в двореца на владетеля, влязоха, грабнаха насила жената от леглото му и я предадоха на Кандаулес, а него убиха.

Изпълнен с благодарност към Александър за съвета и изобретателността му, прегърна го Кандаулес и рече: „Антигоне, довери ми се и ела при майка ми, та да те даря по царски.“ Зарадва се Александър и каза: „Помоли царя. Защото и аз желая да разгледам града.“ И нареди на Птолемей да го прати като свой вестител. Птолемей рече на Кандаулес: „Искам да приветствувам с писмо твоята майка. Затова приеми моя вестител Антигон и пак ми го върни здрав и читав и ти също да пристигнеш здрав и читав заедно с жена си.“ Той рече: „Царю, отвеждам тоя човек със себе си тъй, както бих отвел самия Александър. И ще ти го върна заедно с царски дарове.“

21. И взе Александър на тръгване доста войници, коли и добитък за пътя. И удивяваше се, додето пътуваха, на красивите покрити със сняг планини, които достигаха до облаците в небесата, на високите дървета, потънали в зеленина и в плодове, каквито нямаше в Елада. Имаше там ябълки, златни на цвят като елинските лимони, и чепки грозде, дето в шепи не се побират, и нарове, по-едри от любеници. По

дърветата се виеха змии и гущери, по-големи от фараонова мишка^[10], подскачаха маймуни, които не отстъпваха по големина на мечките в Елада, и хиляди други животни, разнообразни по цвят и странни на вид. В някои места имаше божие присъствие; в скалите имаше пещери, в които се слизаше надолу. Кандаулес рече: „Антигоне, тия места ги наричат дом на боговете. И ако ги покани цар, случва се да може да ги види възлегнали вътре в пещерата. Затова, ако искаш, извърши възлияние и жертвоприношение и ще ти се явят.“ Така рече Кандаулес, продължиха пътя и достигнаха в двореца. Посрещнаха го братята му и неговата майка. Спуснаха се да го прегърнат, а Кандаулес рече: „Преди да прегърнете мене, братя, поздравете тоя, който ме спаси и стана благодетел на жена ми — Антигон, вестителя на Александър.“ Те рекоха: „От какво те спаси?“ И той им разказа как бебриките отвлекли жена му и как после била спасена. Тогава майката и братята прегърнаха Александър и устройоха блестящ царски пир.

22. На следния ден Кандака се появи с царска диадема и показа едрият си ръст и своята осанка на полубожество, а на Александър му се стори, че вижда майка си Олимпиада. И разгледа двореца, който блестеше със златоукрасените си тавани и каменните си стени. Имаше там килими, тъкани със злато и коприна, ложета с крака от оникс и берил, кресла, изплетени от златни ремъци, и масички, инкрустирани със слонова кост. Всичко това не можеше да се изброи — имаше изработени от порфирит бойни колесници с колесничарите и конете дотам майсторски, щото на човек му се струваше, че сякаш наистина са се впуснали в бяг. Имаше слонове от слонова кост издялани, които тъпчеха в крака и увиваха в хоботите си врагове. Имаше цели храмове ведно с колоните изсечени от един камък и изображения на варварски богове със страшен вид, които разтреперваха човек, когато ги гледа. Имаше греди, високи до небето като кипариси и платани, и река росеше земята, която плискаше златотканите си води също като Пактол^[11] в Лидия...

Удиви се Александър на всичко това и възлегна на угощение заедно с братята на Кандаулес. Той повика майка си и помоли да даде на вестителя дарове, достойни за неговия ум, и да го пусне да си върви. На следния ден Кандака поведе Александър за ръката и му

показа спални направени от аерит, който беше толкова прозрачен, щото на човек му се струваше, че слънцето прониква не през стените, ами грее вътре в помещението. Имаше там триклин^[12] от неразруσιμο дърво, който не гние и не гори в огън. Зданието не лежеше върху основи в земята, а беше поставено върху огромни четириъгълни греди и колела и двадесет слона го влачеха. Когато царят тръгнаше на война, пренасяше се в тоя дом. Рече Александър на царица Кандака: „На всичко това човек би се удивил, ако беше в Елада, но не и в твоята страна, дето има подобни красиви планини.“ Разгневи се Кандака и рече: „Прав си, Александре.“ Изуми се, като чу името си, и се отвърна, а тя рече: „Защо се отвърщаш от името Александър?“ Той рече: „Аз, господарке, се казвам Антигон и съм вестител на Александър.“ — „Дори Антигон да се казваш, за мене си цар Александър. Ето сега ще ти покажа.“ Хвана го за ръката и го въведе в нейната спалня и каза: „Познаваш ли образа си? Защо трепериш? Защо се обърка? Ти, дето погуби Персия и Индия и вдигна победни знаци в Мидия и Партия, падна сега без война и сражение в ръцете на царица Кандака. Трябва да разбереш, Александре — когато човек реши, че надвишава всички по ум, непременно се случва някой да излезе по-умен от него.“ Разсърди се Александър и изскърца със зъби. Рече Кандака: „Защо се сърдиш и защо скърцаш със зъби? Какво можеш да сториш?“ Той рече: „Ако ми беше под ръка мечът, най-напред тебе щях да убия, за да се отърва от подчинението, а после себе си, защото сам се предадох.“ Тя рече: „Би било благородно и по царски. Но недей да се безпокоиш, Александре. Ти спаси детето ми и неговата жена от бебриките и аз ще запазя пред варварите тайната, че не си Александър. Иначе ще те убият, ако разберат, че си Александър, задето и ти си убил Пор. Жена на най-малкия ми син е дъщеря на Пор. Затова наричай се Антиген. Аз ще запазя твоята тайна.“

23. След тия думи излезе заедно с него и каза: „Сине Кандаулес и ти, дъще Марпеса. Ако не бяхте попаднали щастливо на Александровата войска, нямаше да те видя повече, нито ти щеше да намериш твоята жена. Затова да почетем вестителя на Александър и да му дадем дарове.“ Рече нейният втори син: „Да бъде тъй, майко. Александър спаси моя брат и неговата жена. Да дадем на вестителя му,

каквото пожелае.“ А Караг, нейният трети син, рече: „Майко, недей. Жена ми ще се сърди. Александър е убил баща ѝ. Затова тя желае да му причини мъка и понеже ѝ е под ръка неговият вестител Антиген, иска да го убие.“ Тя рече: „И каква полза за тебе, чедо, ако накажеш тоя човек? Нищо няма да му е на Александър, ако го убиеш.“ А Кандаулес рече: „Този човек е мой спасител и аз трябва да го изпратя жив и здрав при Александър.“ Караг рече: „Тогава ще се бием помежду си за него.“ Кандаулес отговори: „Аз не желая, но щом ти искаш, готов съм.“ Угрижи се Кандака да не би синовете ѝ да влязат в двубой, отведе Александър настрана и му рече: „Ти винаги си бил умен. Не можеш ли и сега да намериш някакво средство да предотвратиш двубоя на синовете ми?“ Рече Александър: „Чуйте, Караг и ти Кандаулес. Ако ме убие, нищо няма да му стане на Александър. За вестител не се влиза във война. Дори да ме убие, ще му останат много други вестители. Но ако искате да направя да го уловите лесно, обещавайте да ми дадете част от даровете след известно време, та пак да се върна при вас и да направя така, че да дойде Александър. Тогава ще заловите вашия враг и ще си отмъстите.“ Съгласиха се братята, а Кандака се удиви на Александровия ум и му каза насаме: „Дано и ти да беше мой син, Александре. Щях да завладея чрез тебе всички народи. Не с оръжие си подчинил толкова градове, а с острия си ум.“ И тъй Кандака запази в строга тайна истината за него.

На тръгване тя му даде царски дарове — диамантен венец, тежък много таланти, ризница от оникс и берил, пурпурна златошита хламида, светла като звездното небе, и го изпрати, като му даде за свита отряд свои войници.

24. Като вървя толкова дни, колкото и преди, достигна до онова място, дето Кандаулес му рече, че богове живеят в пещерата. Принесе жертва на мястото, извърши възлияние и влезе вътре съпроводен от малко войници и видя през лъчащата в светлина мъгла блясъка на звезди по тавана, а по-надалече образа на призрачни същества и дочу говор, който потъва в тишината. Бяха възлегнали няколко и от очите им проблясваше светлина като пламък и един му каза: „Бъди здрав, Александре! Знаеш ли кой съм аз?“ А той каза: „Не, господарю.“ — „Аз съм Сесонхосис, царят владетел на света. Боговете ме направиха

свой сътрапезник. Но твоите успехи надминаха моите и ти ще придобиеш безсмъртна слава.“ Попита Александър: „Кога, господарю?“... Рече Сесонхосис: „Щом си смъртен, редно е да не знаеш кога ще умреш. Защото мъртъв е човек от деня, в който узнае кога ще умре. Кат ме знае кога ще се случи, забравя и въпреки че умира, все пак не го тревожи мисълта за смъртта. Градът, който основа, ще бъде почитан от всички хора. И много царе ще идат там да те приветствуват като бог. И ще живееш в него и приживе, и след смъртта си. Защото градът, който основа, ще ти бъде и гроб.“

25. Тъй рече божият вестител и излезе Александър, взе своите войници и продължи пътя си. Дойдоха насреща му сатрапи и го увенчаха с диадема и му дадоха царска одежда. И се отправи към амазонките^[13]. Като пристигна в земите им, прати им писмо със следното съдържание:

„Цар Александър поздравява амазонките. Предполагам, че сте научили за поражението на Дарий. След това воювах с индусите и ги покорих с помощта на провидението горе. После се отправих към гимнософистите. И понеже те ме поканиха, не им взех данък и ги оставих да живеят на своята земя. И като установих мир, отправих се към вас. Посрещнете ме приятелски, защото не идвам с лоши намерения: искам да разгледам земята ви и едновременно с това да ви сторя благодеяния. Бъдете здрави.“

След като прочетоха това писмо, те също му писаха: „Водачките на амазонките поздравяват цар Александър. Пишем ти, за да знаеш, преди да си нахлул в нашите земи и преди да си отпътувал безславно. Искаме да ти стане ясно с това писмо каква е земята ни и какви противници сме ние. Отвъд Амазонската река сме и живеем на остров. Една година е нужна, за да го обходи човек в периметър. Обтича го река, която няма начало. Има само едно място, откъдето може да се влезе. А ние, жителките на тая земя, сме воинствени девиси на брой двадесет мириади. И нищо мъжко не съществува при нас. Мъжете ни живеят отвъд реката. Всяка година в чест на Зевс, Посейдон и Хефест чествуваме празник, който продължава тридесет дни и на който принасяме жертва коне. И които от нас искат, минават отвъд, събират се с мъжете и остават при тях. А момичетата, които се раждат, биват

отглеждани там и когато станат на седем години, довеждат ги при нас. Когато ни нападнат врагове, излизаме повечето — дванадесет мириади на брой на коне, а останалите пазят острова. И излизаме да посрещнем сражението на границата. А мъжете ни следват, наредени в боен ред. И ако някоя бъде ранена, устройваме шествие и я приветствуваме, увенчаваме я и тя става вечнопаметна. Ако някоя падне в боя, нейните близки получават не малко пари. Ако някоя донесе тяло на враг, получава висока награда от злато и сребро и прехрана до живот. Така че ние се бием за собствената си слава. И когато надвием враговете и те побегнат, покриват се завинаги с позор. А ако ни победят, стават победители на жени. Затова внимавай, царю, да не се случи същото и с тебе. Ще ти даваме ежегодно златен венец на стойност, каквато определиш. Размисли и ни прати отговор. Ще намериш нашия стан на границата.“

26. Когато прочете писмото, Александър се засмя и отговори следното: „Цар Александър поздравява амазонките. Завладях три четвърти от света и не остава много време да положа победен знак над всички хора. Затова ще бъде позорно, ако не воювам и с вас. Ако сте решили да загинете и земята ви да стане необитаема, стойте на границата. Но ако желаете да живеете в родината си, да ви видя да преминете реката назад! Нека се завърнат в полето също така и мъжете ви. И ако го направите, кълна се в моя баща Зевс, в Хера, в Арес и в победоносната Атина, няма да се отнеса несправедливо към вас: ще ви взема данъка, който определите, и няма да нахлуя в земята ви. Тия, които изберете, пратете на кон при мене. Ще ви давам на месец за всяка по пет златни мини.^[14]

И след година те ще се завърнат у дома и ще ми пратите други. Вземете решения по тия въпроси и ми пратете отговор. Бъдете здрави.“

Получиха и прочетоха писмото на Александър, направиха събрание и като обмислиха, отговориха следното: „Водачките на амазонките поздравяват цар Александър. Позволяваме ти да дойдеш при нас и да разгледаш земята ни. Ще ти даваме данък сто златни таланта и пращаме да те посрещнат петстотин измежду най-добрите. Те ти носят парите и сто благородни коня. Ще останат при тебе една година и ако някоя загуби девството си от чуждорoden мъж, ще се

смята за напуснала родината си. Пиши ни колко евентуално ще останат при тебе, а останалите ни върни и ще ти пратим други. Ще ти се подчиняваме и в твое присъствие, и в отсъствието ти. Защото разбрахме, че си благороден и храбър човек. Ние сме незначителна част в сравнение със света, който си пребродил, и затова не е възможно да се мерим с тебе. Решихме да ти се подчиняваме и да продължим да живеем на родна земя.“

27. Като уреди тия неща, отправи се към земите на пресите. И крайно униение обзе войниците. Беше насред лято, а в продължение на четиридесет дена не престана да вали. Дървените калъфи, в които носеха щитовете, започнаха да гният и юздите на конете се покриха с ръжда. И много пехотинци останаха без обувки от влагата и краката им се израниха. И едва-що престана дъждът, настана такава горещина, каквато човек не би могъл да издържи. И започнаха да се чуват гласове на недоволство във войската.

Готвеше се да мине река Хипанида^[15], която служи за граница, и разпита местните жители за числеността на царската войска, която беше отвъд в земите на пресите покрай океана. И местните жители му рекоха, че царят държи в оборите си пет хиляди слона и десет хиляди колесници и много мириади войници. Като научил това, ограби умникът Александър храната от крайокеанската област и от останалата земя на индусите и като направи от нея огнени жертвеници в стана си, тъй отдаде почит на боговете.

Получи там следното писмо от Аристотел: „Аристотел поздравява цар Александър. Свидетели са ми Зевс и Посейдон, крайно затруднен съм за кое от твоите дела да те похваля по-напред. Благодарен съм на всички богове и богини за сполуките ти, за бляскавите ти и славни дела... Храбър военачалник и боен, ти се прояви като истински Нестор по ум, а в боя като храбреца Одисей, който:

Много поселища хорски видя и позна обичаи^[16].

Говоря за тия неща, които стори на тридесетгодишна възраст. И хората казват: «Александър Македонски премина от запад на изток и го приеха с радост етиопи и скити, които:

*Слънцето дете захожда, живеят, и дете
изгрява^[17].»*

А тия, които дръзнаха да ти се противопоставят, пратиха да молят да им станеш приятел. Бъди здрав и щастлив, богоравни царю.“

Вдигна войската и се отправи към Вавилон. И като пристигна там, посрещнаха го с блясък и почести. Принесе жертва на боговете и устрои спортни и музикални състезания.

Там написа писмо и на майка си Олимпиада, в което и разказа своите преживявания:

„От предишните ми писма, уверен съм, ти знаеш за всичко, сторено от мене до делата ми в Азия. Но мисля, че е добре да ти разкажа и за походите си нататък. След похода срещу Вавилон взех седемдесетхилядна войска и отново се отправих на път“... „и достигнах за деветдесет и пет дена до Херакловите стълбове^[18]. Казвах, че Херакъл поставил тия знакове, за да ограничи земята, до която достигнал. Те са два стълба, единият златен, другият сребърен, на височина тринадесет лакътя и два лакътя широки. Аз не вярвах, че целите са от метал. Затова принесох жертва на Херакъл и пробих единия. Оказа се, че целият е от злато и за да запълня отново дупката, употребих хиляда и петстотин жълтици. Потеглих оттам през пуста и камениста земя. И мъглата беше толкова гъста, че човек не можеше да познае кой стои до него... И след седем дена достигнахме реката Термодонт^[19], която тече в плодородна равнина. Там живеят амазонките, жени, които се отличават по едрия си ръст и по хубост. Одеждата им е пъстра, а оръжието им е сребърна брадва — там не познават желязото и бронза. Отличават се по ум и съобразителност. И аз спрях с войниците край реката. Беше невъзможно да се мине отвъд, дето живеят, защото е голяма и непроходима: пълна е с много животни и големи камъни. А те преминаха и се наредиха срещу нас. Но аз им писах писмо и ги убедих да ми се подчинят.

28. И като взех данък от тях, отправих се към Червено море по една теснина. От дясната ни страна се издигаше висока планина, а от лявата плискаше вълни морето. Принесохме жертва на Посейдон десет жребела, отморихме се, потеглихме и достигнахме до река Атлас^[20]. И не се виждаше нито небе, нито земя. Обитаваха по ония места множество странни племена. Видяхме кучеглави хора и без глави, с очи и уста на гърдите...

И видяхме остров, който отстоеше на сто и петдесет стадия от земята. Доплувахме и открихме там града на Слънцето, който беше сто и двадесет стадия в периметър. Имаше двадесет и четири кули, съградени от злато и смарагд. Насред града се извисяваше олтар, изграден също от злато и смарагд. Имаше шестдесет стъпала, а на върха запрегната в коне колесница от злато и смарагд. Но от мрака не се виждаше ясно. Жрецьт на Слънцето беше етиопиец с одежда от чисто ленено платно. Каза ни по варварски да напуснем ония места. Принесохме жертва на Слънцето, тръгнахме и вървахме седем дена. А мрачината стана още по-гъста и аз отново жертвувах на Слънцето и тогава боговете осветиха пътя ни със сребърни светилници.

Достигнахме до река Танаида^[21], която тече покрай Азия и Европа, и пристигнахме в двореца на Кир и на Ксеркс. Имаше вътре многобройни прекрасни зали, изпълнени със злато и сребро, с великолепна посъда и всякакви други скъпоценности. Имаше там огромна дълга зала, в която царят се допитвал до оракула. Висеше от средата на тавана златна клетка, а в нея беше затворена птица, подобна на гълъб. И тя ми каза по елински: «Александре, престани да се изправяш срещу боговете. Върни се в твоите чертози и не се хвали, че ще се качиш на небето.» Искях да я вдигна като трофей и да ти я пратя, но жрецьт каза, че е свещена.

А в двореца в Суза има сребърен кратер, който побира триста и шестдесет метрета^[22]. Измерих го по време на голямото угощение, когато принесохме жертва на боговете-спасители. Имаше там и една голяма зала, в която Ксеркс беше наредил да изрисуват морската битка срещу атиняните. Издигаше се в средата златен трон е балдахин. Казват, на него сядал царят, когато разговарял с елински вестители. Видях там и една «майстория на Главк»^[23] — добре настроена лира,

която свири сама. В кръг около трона беше разположен златен шкаф, двадесет и шест лакътя дълъг и с двадесет и два реда нагоре. А край стената имаше и още един шкаф, в който се поставяха чаши, дълъг тридесет и седем лакътя. Отгоре му беше поставен златен орел, който покриваше с крилата си целия шкаф. Имаше и лоза със седем клона, цялата златна, също бяла топола, платан и мирта, всичките изработени съвършено. Толкова много неща видях, че ми е трудно да си ги спомня. Бъди здрава, майко.“^[24]

30. Това писа на майка си от Вавилон и няколко депа по-късно, когато настъпи време да напусне живота, божеството вести това събитие с ужасно знамение. Една от местните жени роди бебе, горната част на чието телце до пъпа беше съвсем като на дете, само че мъртва. А долната беше покрита с муцуни на диви зверове, така щото на вид силно наподобяваше Сцила^[25], тъй както я рисуват, ако се изключи това, че у детето зверовете бяха повече на брой и от друг вид. Муцуните бяха на лъвове, леопарди и вълци, движеха се и ясно можеха да се различат. Веднага щом роди това бебе, жената го пъкна в пазвата, покри го, отиде в двореца на Александър и каза: „Въведете ме при царя. Искам да му съобщя нещо важно.“ Беше по обед и той почиваше в една спалня. Като го събудиха и научи за жената, заповяда да я повикат. Тя влезе и накара да отстрани тия, дето бяха вътре. И като излязоха, откри се и му показа чудовището, като каза, че тя го е родила.

Удиви се Александър, като го видя, повика маговете халдейци и нареди да изтълкуват знамението, като ги заплаши със смъртно наказание, ако не му кажат истината. Петима бяха най-умните и най-прославени халдейци. Но тоя измежду тях, който надвишаваше всички с гадателското си изкуство, тогава не беше в града. А тия, които дойдоха, предказаха, че Александър ще бъде невероятно силен и страшен за враговете и ще властвува над всички хора. Рекоха, че тия толкова могъщи зверове са племената, подчинени на човешкото тяло. Това казаха те и си отидоха. Връща се от пътуването другият халдеец и идва след тях при Александър. И като видя разположението на знаците върху знамението, извика високо, разкъса дрехата си и заоплакна на глас и със сълзи в очи предстоящата кончина на толкова младия Александър.

А той се обезпокои силно, като го видя така опечален, и го накара да разкаже спокойно какво съобщава знамението. Халдеецът му каза следното: „Царю, вече не се броиш между живите и тялото ти е оставило човешката природа.“ Когато Александър настоя да разбере смисъла на случилото се, отговори му: „Най-могъщи, човешкият образ — това си ти, а животинските ликове — тия край тебе. Ако горната част на тялото се движеше и беше жива, това щеше да означава, че ще владееш над всички. Но както горната част на телцето е напуснала живота, така и ти си го напуснал, царю. И както зверовете не са в единомислие, ами са настроени диво спрямо хората, тъй са настроени спрямо тебе и твоите приближени. Ще настъпят големи размирици по света след смъртта ти, твоите хора ще влязат в разпри и ще се избиват.“

Рече това и си отиде халдеецът, а детето нареди да изгорят. Като чу това, Александър рече: „Дай ми, Зевсе, да изпълня докрай плановете си. Но щом си решил тъй, приеми и мене, третия смъртен.“ Искаше да каже с това, че и Дионис, и Херакъл са сред боговете за подвизите, които са сторили, и че смята себе си за третия след тях, достоен да стане сътрапезник на боговете заради делата си, които извърши по целия свят.

31. Майка му Олимпиада често му пишеше за Антипатър^[26] и му се оплакваше, че не я зачита като негова майка и че Антипатър говорел, каквото пожелал, и я обвинявал, че имала странно поведение; затова искала да си иде в Епир. Александър реши да оправи това, прати в Македония Кратер и нареди Антипатър да дойде при него. Той предусети прикритото в служебните дела намерение на Александър и замисли да го убие, понеже се боеше да не би да бъде опозорен и наказан. Беше научил, че сполуките бяха направили Александър още по-невъздържан. Достави си силна отрова, чието действие беше страшно. И за да се съхрани количеството, сипа я в издълбано копито на катър. Никакъв друг съд — нито меден, нито глинен, не беше в състояние да издържи въздействието ѝ. Постави го в желязна кутия, предаде го на сина си Касандър^[27] и го прати на гости у Александър с поръка да се уговори с брат си Иолас как да поднесат отровата.

Касандър пристигна във Вавилон и завари Александър да върши жертвоприношения и да приема гости от чужбина. И сподели с Иолас, които беше главен ви почерпен на Александър. Няколко дена преди това Александър го беше пернал с пръчка по главата за някаква негова недисциплинираност, момчето още беше разгневено и затова на драго сърце прие безчинното дело. И взе за съучастник тесалиеца Медий^[28], който беше другар на Александър. Той беше любовник на Иолас и също се чувствуваше оскърбен поради Александровата грубост и обеща да му даде да изпие отровата. Александър прекарваше приятно и весело, заобиколен от другарите си и от майсторите на Дионис^[29], които бяха дошли да отдъхнат във Вавилон... И стана, искаше да иде да си почине, когато приближи Медий и го покани да влезе при неговите другари. Каза, че събрал най-добрите му приятели. При тия думи Александър прие неговата покана и отиде на угощението. Двадесет души бяха участниците — Пердикас^[30], Мелеагър, Питон, Леопат, Касандър, лекарят Филип, Певкестес, Птолемей, Лизимах^[31], Неарх от Крит, Стасанор, Хераклид от Тракия... Европий, Аристон от Фарсала, инженерът Филип, Филотас, Менандър... Измежду тях Пердикас, Птолемей, Олкиас, Лизимах, Евменес и Асандър не знаеха какво предстои да се случи. Всички останали бяха съучастници и се бяха заклели и дали съгласието си пред Иолас и Касандър. Вече бяха станали амбициозни и се бояха от властта на Александър и от прекомерното му високомерие. Възлегна Александър и Иолас му поднесе бокала. После присъстващите поведоха разговор да стане по-весело и пирът продължи известно време, когато Александър изведнъж извика като ударен със стрела в черния дроб. Но бързо се овладя, надмогна болката и си тръгна, като поръча да продължат пиенето.

32. Те обаче се обезпокоиха, веднага преустановиха пиршеството и се изправиха пред портите му да разберат какво ще стане. Александър реши да избълва многото вино и поиска перо. Беше навикнал да повръща по тоя начин. Иолас намаза едно с отровата и му даде. Затова подействува толкова силно, понеже беше вкарана в тялото му обилно. Загърчи се Александър в ужасни спазми и болки. И тъй прекара нощта, като показва невероятно търпение. А на следния ден,

като усети колко е болен и че говорът му е неясен поради подуването на езика, помоли да излязат всички, за да може спокойно и насаме да размисли за някои пеша. Касандър се уговори с брат си и през нощта отпътува. Когато пристигна в Киликия, остана там да дочака Иолас, който трябваше да тръгне веднага щом Александър издъхне, а по море изпрати в Македония мъжа на кърмачката си, за да съобщи на баща си с предварително уговорени знаци, че работата е доведена докрай.

Когато настана нощ, Александър нареди всички да напуснат сградата. Отпрати също Комбафес и жена си Роксана. Имаше една порта, дето водеше към река Ефрат, която протича през Вавилон. Нареди да я отворят и да не застава там вратар, както в други случаи. Всички си отидоха и в полунощ Александър се вдигна от леглото, загаси светилника, мина през портата на четири крака и се отправи към реката. Като наближи и се огледа, видя да тича насреща му Роксана. Беше подозряла от наредбата, че е намислил да предприеме нещо достойно за дръзновението си и затова тайно бе следвала неговото движение в мрака и стенанието му. Спря, прегърна го и рече: „Убиваш ме и ме оставяш, така ли, Александре?“ Той рече: „Роксано, няма да бъде голяма благодарността ми, задето ме лишаваш от слава. Но нека никой да не знае за това!“ Опря се на нея и без никой да забележи, се върна в сградата.

Когато се съмна, нареди да влязат при него Пердикас, Птолемея и Лизимах и им каза никой друг да не влиза, додето не се разпореди с работите си. И се зае да пише завещанието си, като накара да седнат до леглото му юношите-писари Комбафес и Хермесгенес. А Пердикас подозря, че ще остави всичко на Птолемея поради това, че Александър често бе говорил пред него за рождението на Птолемея и поради това, което му бе разкрила Олимпиада, че бил син на Филип. Затова взе настрана Птолемея и го накара да се закълне, че ще му отдели тая част, която се реши общо, че е негова, в случай че стане наследник на Александър. Птолемея се закле, но изобщо нямаше представа какво си мисли Пердикас. От своя страна, понеже сам смяташе, че Пердикас ще наследи властта — беше него по-напред от всички останали в очите на Александър по ум и по храброст, накара го да даде същата клетва.

Оня ден и следната нощ Александър прекара в писане. А после нареди да повикат Пердикас, Олкиас, Птолемея и Лизимах. Те влязоха при него и изведнъж македонците се стекоха с викове пред двореца.

Заплашваха, че ще избият телохранителите, ако не им покажат царя. Попита Александър каква е тая суматоха и Пердикас му предаде думите на македонците. Тогава заповяда да поставят леглото на удобно място, така щото войската да премине и да го види. Войниците да влизат само по един хитон през една врата и да излизат през друга, за да не стане някакъв бунт. Пердикас предаде на македонците царската заповед и те почнаха да минават. Ободряваха го и нямаше никой, който да не се просълзи пред нещастieto, което сполетя техния толкова млад цар. Имаше сред тях един македонец с външност не недостойна, но иначе човек простоват и недисциплиниран. Приблужи той до Александър и рече: „За добро царува над Македония баща ти Филип и ти също за добро.“ После се обля в сълзи и продължи на македонски: „Ако ни оставиш ти, погинала е Македония. Ако умреш, редно е да умрем и ние македонците с тебе, който издигна Македония до небето.“ И Александър заплака, протегна десница и като хвана македонца за ръката, направи знак да не губи крак.

33. След като преминаха македонците, повика отново Пердикас и другите. И като се обърна към Олкиас, нареди да прочете завещанието. Това, дето Александър даде на Олкиас, беше препис на част от завещанието:

ЗАВЕЩАНИЕ НА АЛЕКСАНДЪР^[32]

Цар Александър, син на Амон и на Олимпиада, за момента посочва за цар на Македония Аридей^[33], сина на Филип. Но ако Роксана роди на Александър син, той да бъде цар и да получи името, което решат македонците. Ако пък се роди момиче, нека македонците да изберат когото пожелаят за цар, в случай че не искат Аридей, сина на Филип. А избраният нека пази властта на аргейадите^[34] и македонците да празнуват заедно с царя обичайния празник на аргейадите. Нека бъде позволено на Олимпиада, майката на Александър, да живее в Родос, ако родосците са съгласни. Защото без тяхното съгласие не

може да стане. Ако не желае да живее в Родос, нека се установи, където пожелае, като получава същите доходи, които получаваше и при своя син Александър.

Докато македонците решат кого да поставят за цар, цар Александър, син на Амон и Олимпиада, назначава за управители на своето царство: Кратер и жена му Кинана, дъщеря на предишния македонски цар Филип, за цяла Македония, Лизимах и жена му Тесалоника, дъщеря на предишния македонски цар Филип, за Тракия. Дава сатрапията в Хелеспонта на Леонат и жена му Клеодика, сестра на Олкиас, Пафлагония и Кападокия на своя мемоарист Евменес^[35]. Остава островите свободни под закрилата на Родос. Памфилия и Киликия оставя на Антигон^[36], Кария на Азандър. Над Исаврия и всички области до река Халис да управлява Филон. За управител на Сирия до Месопотамия определя Питон. Областта на Вавилон и съседните земи да управлява моят адютант Селевк^[37]. Финикия и тъй наречената Койлесирия оставям на Мелеагър. За управител на Египет назначава Пердикас, а на Либия Птолемей и неговата съпруга Клеопатра, сестра на Александър. На земите над Вавилония за военачалник и управител определя Фанократес и жена му Роксана от Бактрия.

Заповядвам управителите на царството да се погрижат да бъде направен саркофаг от двеста таланта злато, в който да бъде поставено тялото на царя на Македония Александър. И да бъдат върнати в Македония възрастните и болните македонци. По същия начин да се постъпи и с възрастните и болните тесалийци. Да им се раздадат три таланта злато. И да се прати в Аргос въоръжението на цар Александър и петдесет таланта златни пари като военен трофей в дар на Херакъл. И да се пратят в Делфи слонските зъби, змийските кожи и тринадесет златни блюда като трофей от похода. Нека бъдат дадени на гражданите на Милет сто и петдесет таланта златни пари за застрояването на града им...

Цар Александър поставя за цар на земята на индусите край река Хидасп Таксил, а на земята от Хидасп до река Инд Пор, а на паропанисадите бактрианеца Оксиарт, бащата на Александрсвата жена Роксана... Бактрия и областта на Суза дава на Филип, Партия и земите до Хиркания на Фратаферн, Кармания на Тлеополем, Персида на Певкестес...

Цар Александър поставя за цар на Илирия Олкиас. Дава му да отнесе от Азия петстотин коня и триста таланта и да изгради с тия средства храм и да вдигне в него статуи на Амон, Херакъл, Атина. Олимпиада и Филип... И Пердикас да постави в Египет изображения на Александър, Амон, Херакъл, Атина, Олимпиада и Филип.

И нека олимпийските богове и Херакъл, поставил началото на рода на нар Александър, бъдат надзорници за извършването на всичко това.

Дойде при него Птолемея и му рече: „Александре, кому оставяш царството?“ Той каза: „На този, който може и желае да го задържи и опази цяло.“ И ведно с тия думи се спусна облак, настана мрак и от небесата падна в морето огромна звезда, а с нея и огромен орел и се поклати бронзовата статуя на Зевс във Вавилон. И вдигна се отново на небето звездата и орелът, който летеше със светлата звезда. И щом изчезна звездата в небесата, Александър тутакси склопи очи.

34. Персите настояваха да отнесат Александър в Персида и да го почетат като бог Митра. Македонците от своя страна искаха да го вземат със себе си в Македония. Каза им Птолемея: „Има прорицалище на Зевс във Вавилон. Него ще попитам къде да отнесем тялото на Александър.“ Попита го и ето какво прорица богът: „Лично ви давам отговор, който е угоден за всички вас. Има град на бреговете на Нил, невероятно богат, близо до земята на амазонките, на име Мемфис. Там отнеси и положи в покой сина на безсмъртните и почети самия цар, който носи рога.“

След като получи това прорицание, вдигна го Птолемей и го понесе към Египет. Взе оловен ковчег, постави в него мед от островите, столетник и пещерна мирта, постави го върху каруца, теглена от мулета, и потегли към Египет. И когато достигна в Пелузий, жителите на Мемфис го срещнаха с музика и тържествени украшения, както е обичаят, и го въведоха в Мемфис като Сесонхосис, полубог, владетел на света. Върховният пророк на мемфиския храм рече: „Въведете го не тук, а в града, който основа в Ракотида. Защото там, дето е тялото му, това място ще бъде непревземаемо.“ Тогава Птолемей му издигна гробница в Александрия, която и до ден-днешен се нарича „паметникът на Александър“, и го погребва там бляскаво.

35. Не победи във война толкова царе Александър, колкото остави свои наследници след смъртта си. Живя тридесет и две години и осем месеца. Започна да воюва от петнадесетата си година и воюва седемнадесет години. Останалите осем месеца прекара в мир и спокойствие. Подчини двадесет и две варварски и десет елински племена. Основа дванадесет града, които и до днес са обитавани и живеят в мир — Александрия в чест на коня Буцефал, Александрия в подножието на Пиерия при Ис, Александрия в чест на победата над Пор, Александрия при Граник, Александрия в Скития, Александрия на реката Тигър, Александрия във Вавилония, Александрия в Трояда, Александрия при Иаксертес, Александрия при Оритите, Александрия при Маргиана и Александрия в Египет.

Роди се на първо число в месец Тюби на изгрев-слънце, а умря в четвъртия ден на месец Фармути^[38] на залез.

---

[1] В 326 г. пр.н.е. войниците на Александър действително отказват да вървят нататък. ↑

[2] Сражението на Александър с Пер, в което той противоположно на версията в романа побеждава, но запазва живота на Пор, става в 326 г. пр.н.е. По-късно Александър го прави управител на Индия (срв. кн. III, гл. 33). ↑

[3] *Гимнософисти* е название, с което гърците означавали индийските философи-аскети. ↑

[4] Тази сцена е вариант на известната сцена между Александър и Диоген при срещата им край Коринт. Също като Дандимис Диоген не се вдига от делвата, за да приветствува Александър. Пасажът е от по-нова версия на романа. ↑

[5] Текстът, който следва (гл. 36–41), е включен в превода от една по-късна версия на романа, в която, както личи, фантастическият елемент има превес. ↑

[6] *Прасиаке* е град Паталипутра на Ганг. Всъщност Александър не достига до тия места. ↑

[7] *Кратер* е действително лице, пълководец на Александър. От 323 г. пр.н.е. управлява заедно с Антипатър Македония и Гърция. ↑

[8] В междуособиците след смъртта на Александър някои негови близки действително били избити (напр. жена му Стагейра). ↑

[9] Разказвачът смесва древна Асирия с Етиопия. *Мерое* е древната етиопийска столица, а *Кандаке* е не лично име, а титул на етиопийските царици. В основата на разказа стои вероятно прославената царица на Етиопия, която създава трудности на римляните (24–23 г. пр.н.е.). В следващия първи век от н.е. и император Нерон вдига война срещу една друга Кандаке. ↑

[10] *Фараонова мишка* е хищен бозайник т.нар. *Herpestes ichneumon*. ↑

[11] *Пактол* е златоносна река в Лидия. ↑

[12] *Триклин* е комплекс от три свързани под прав ъгъл ложета за обед, в преносен смисъл означава трапезария. ↑

[13] *Амазонките* са митическо племе от войнствени жени. Според Омир те живеели в Понта, а според други автори в Скития или в Либия. ↑

[14] *Мина* е парична единица, равняваща се на сто драхми. ↑

[15] *Хипанида* е река Хюфазис, където според източниците войската на Александър действително била сполетяна от проливни дъждове. Лошото време и умората на войниците стават причина да поеме назад. ↑

[16] Стих от «Одисея» на Омир (I, 3). Преводът е на Г. Батаклиев (Омир, «Одисея», София, «Народна култура» 1971). ↑

[17] Стих от «Одисея» на Омир (1,24). Преводът е на Г. Батаклиев. ↑

[18] *Херакловите стълбове*, т.нар. Калпе и Абиле или по друга версия Гибралтар и Сеути, били поставени от Херакъл при днешния Гибралтар. В случая посоките са напълно объркани и неправдоподобни. ↑

[19] Река *Термодонт* тече в Понта (Мала Азия). Да не се смесва с реката със същото име в Беотия (срв. кн. I, бел. 25). ↑

[20] *Атлас* е вероятно Арабис, реката, която служела за граница между индите и оритите. ↑

[21] *Танаида* е река в Скития, съвременната река Дон. ↑

[22] *Метрет* е мярка за течност, равняваща се на четиридесет литра. ↑

[23] „*Майстория на Главк*“ е поговорка, която иска да каже „нещо невероятно изкусно“. *Главк* от Хиос, живял през V век пр.н.е. бил прочут скулптор и приложник. ↑

[24] В най-старата версия липсва глава 29. В по-новите липсата е запълнена с продължение на писмото на Олимпиада. Настоящото описание е пълно с реминисценции на Херодот. ↑

[25] *Сцила* е митологическа фигура, шестолаво чудовище, което обитавало на един нос на входа в Сицилийския пролив и поглъщало преминаващите моряци. ↑

[26] *Антипатър* е пълководец на Филип, оставен от Александър да управлява Македония в негово отсъствие. ↑

[27] *Касандър* е син на Антипатър, по-късно цар на Македония от 306 до 297 г. пр.н.е. ↑

[28] *Медий* става най-близкият другар на Александър след смъртта на Хефестион. ↑

[29] „*Майсторите на Дионис*“, ще рече — актьорите-изпълнители, които се считат за служители на бога на театралното изкуство Дионис. ↑

[30] За пръв път тук споменатият *Пердикас* е един от първите Александрови генерали и негов наследник. Убит в Египет в 321 г. пр.н.е. ↑

[31] *Лизимах* е военачалник на Александър, а по-късно цар на Тракия. Воюва с царя на одрисите Севт III (322 г. пр.н.е.), когото побеждава и овладява цяла Тракия. ↑

[32] В превода не се предава част от оригиналния текст — писмо на Александър до жителите на Родос. ↑

[33] *Аридей* е незаконен син на Филип, когото според Плутарх Олимпиада повредила от малък с магия и отрови. ↑

[34] *Аргейадите*, т.е. потомците на македонския генерал Аргеас, от когото тръгва родът на Александър. ↑

[35] *Евменес* (326–316 г. пр.н.е.) е частен секретар и дипломат на Александър, създал след смъртта му негов култ в Мала Азия. ↑

[36] *Антигон* (380–301 г. пр.н.е.) е военачалник и наследник на Александър в Мала Азия, водил завоевателна политика. ↑

[37] *Селевк* е основател на Сирийската монархия и неин пръв цар (312–281 г. пр.н.е.). ↑

[38] *Фармути* е египетски месец, който отговаря на април, В действителност Александър умира на тринадесети юни 323 г. пр.н.е. ↑

ЛУКИАН
ИСТИНСКА ИСТОРИЯ

КНИГА ПЪРВА

1. Както атлетите и тия, които се занимават с физически упражнения, имат грижа не само за укрепяващите телесната сила занимания на палестрата, но и за полагащата се в определеното време почивка — те я смятат за една от най-важните страни на физическата подготовка, — така, смятам, би трябвало и тия, които залягат в науката, след дълги сериозни занимания да отпуснат своята мисъл, да я освежат и да я подготвят за предстоящото усилие.

2. Би било подходящо да си отдъхнат с такива четива, които ще им доставят не само голо развлечение с приятното си остроумие, но ще им дават възможност и да научат нещо по начин, нелишен от изисканост. Предполагам, че като такъв вид литература горе-долу читателите ще оценят и моето съчинение. Те ще бъдат привлечени не само от странността на сюжета и от интересния замисъл, нито само от това, че като достоверни и истински съм разказал какви ли не измислици, но и от това, че всяка отделна случка загатва не без хумор за определени древни поети, историци и философи, автори на невероятни и чудновати истории. Бих ги назовал и по име, ако не бях сигурен, че читателят ще се досети по време на четенето сам.

3. Ктезий, син на Ктезиох от Книдос, е написал за земята на индусите и за тамошния живот неща, които нито лично е видял, нито е чул от друг. И Ямбул е писал за живота във Великия океан какви ли не небивалици, съчинявайки лъжа, явна за всички, но въпреки това съвсем не неприятна^[1]. И мнозина други, вървели по техния път, са описвали въображаемите си пътешествия в далечни земи, разказвали са за огромни животни, за диви хора и необичайни форми на живот. Техен учител и водач в това шегобийство е Омировият Одисей, който разказва на Алкиной и хората му за робуването на ветровете, за

еднооки, за човекоядци и за някакви диви хора, и още за многоглави животни, за превращението на другарите си, причинено от биле, с много подобни измислици той обърква простите глави на феаките.

4. При четенето на нито една от тия книги не се е случило да укоря особено много автора за това, дето говори неистини, тъй като вече виждам, това е навик и за тия, които твърдят, че се занимават с философия^[2]. Чудно ми е било само това, че са очаквали да остане незабелязано, че не е истина написаното от тях. Подбуден от тщеславието и аз да оставя нещо на поколенията, за да не бъда единственият непричастен в това свободно съчинителство и понеже не можех да разкажа нищо действително — не ми се беше случило нищо, което би заслужавало да се сподели, — обърнах се към измислицата, но по начин, значително по-честен. И ако единственото вярно нещо от всичко, което казвам, е заявлението, че ще измислям, считам, че избягвам обвинението, отправяно към другите автори, като обявявам сам, че от това, което говоря, нищо не е истина. Пиша впрочем за неща, които нито съм видял, нито са ми се случили, нито съм научил от други и които отгоре на това изобщо не съществуват, нито пък е възможно по начало да се случат. Затова и читателите не трябва ни най-малко да им вярват.

5. Отправих се веднъж на път по море от Херакловите стълбове и попътният вятър ме понесе навътре в Западния океан. Подбуди ме и стана причина да тръгна любопитството, което изпитваше умът ми, страстта към приключения и желанието да узная какво има на другия край на океана и какви са хората, които обитават отвъд. Именно с тая цел натоварих разнообразни провизии, запасих се с достатъчно вода и привлякох петдесет младежи на моята възраст и те на същия ум. Взех освен това и доста оръжие, наех и отличен кормчия срещу високо възнаграждение, стегнах и кораба, както е редно преди подобно дълго и опасно плуване — беше лек бързоходен съд.

6. Един ден и една нощ вятърът беше попътен. Докато се виждаше земята, напредвахме умерено. Но на следния ден с изгрева на слънцето вятърът се усили, вдигнаха се вълни, спусна се мрак и стана невъзможно дори да се свие платното. Оставихме всичко и се поверихме на вятъра. Бурята продължи седемдесет и девет дни, а на осемдесетия слънцето изведнъж огря и съзряхме недалеч остров, обрасъл с гори и обливан от не особено големи вълни. Бурята беше почти утихнала. Приближихме, слязохме на сушата и както обикновено се случва след подобно прежеждие, дълго лежахме на земята. Като се вдигнахме, отделихме тридесет от нас да пазят кораба, а двадесетината начело с мене отидохме да огледаме острова.

7. Бяхме се отдалечили около три стадия от морето през една гора, когато видяхме бронзов стълб с неясен и изтрит надпис на елински, който казваше: „До тия места достигнаха Херакъл и Дионис“. Имаше и две следи наблизко върху една скала — едната дълга плетър, другата по-малка. Едната вероятно на Дионис, по-малката, а другата на Херакъл^[3]. Паднахме ничком и после продължихме. Не бяхме минали много път и пред нас се изпречи река, която течеше с вино, по вкус съвсем подобно на хиоско. Течението беше обилно и пълноводно, така щото на места можеше да се мине и с кораб. Съобразихме тогава, че при очевидните белези на Дионисовото пребиваване има още повече основание да се вярва на надписа върху стълба. Пожелах да науча откъде изтича реката и затова тръгнах нагоре по течението. Но достигнах не до извор, а до огромни лози, отрупани с грозде. До корена на всяка една се стичаше капка прозрачно вино, от което се образуваше реката. Видяхме в нея и много риба, която по цвят и по вкус приличаше съвсем на вино. Уловихме няколко, ядохме и се опихме. Като ги разрязахме, естествено открихме, че са пълни с тригия. А по-късно ни дойде на ум да ядем тая риба заедно с друга, която живее във вода, и така с примеса намалявахме силата на винената гозба.

8. На едно място, дето беше възможно, преминахме реката и открихме невероятен сорт лози. Долната им част до земята беше ствол,

дебел и с клонки, но от слабините нагоре бяха жени и си имаха всичко, както трябва. Така изобразяват у нас превръщащата се в дърво Дафне^[4], малко преди да я хване Аполон. Върховете на пръстите им продължаваха в клонки и целите виснеха с гроздове. А по главите им вместо коса растяха лозови ластари, листа и грозде. Когато приближихме, те се ръкуваха и ни приветствуваха. Едни говореха лидийски, други индийски, а повечето по елински. И ни целунаха в устата, а целунатите веднага се опиха и си загубиха разума. Не позволиха обаче да късаме от гроздето, болеше ги и щом някой почнеше да тегли, викаха. Пожелаха и да се съвокупят с нас. И двама наши другари, които се събраха с тях, не можаха вече да се отделят и така си останаха свързани в половите части: веднага се сраснаха, пуснаха корен, от пръстите им прораснаха клонки, обвиха се с лозови филизи, само дето не изплодиха пред очите ни.

9. Оставихме ги и побягнахме към кораба. Като стигнахме, разказахме за всичко, което видяхме, също и за лозовата любов на нашите другари. Взехме няколко амфори, запасихме се и с вода, и с вино от реката и прекарахме нощта близо там на брега, а рано на другата сутрин потеглихме, водени от не особено напористия вятър. По пладне, когато островът вече не се виждаше, изведнъж се вдигна ураган, корабът попадна във въртоп, вдигна се на около три хиляди стадия височина и повече не се спусна върху морето. Вятърът наду платната и го понесе.

10. Седем дни и толкова нощи летяхме във въздуха, а на осмия съгледахме голяма земя като остров, блестяща и кълбовидна, осветена от обилна светлина. Приближихме, хвърлихме котва и слязохме. Огледахме земята и открихме, че е обитавана и обработвана. През деня нищо друго не видяхме, но когато настана нощ, появиха се наблизко и много други острови, едни по-големи, други по-малки. По цвят приличаха на огън. А долу видяхме и една друга земя, по нея имаше градове, реки, морета, гори и планини. По това установихме, че е нашата земя.

11. Решихме да идем и по-нататък и се натъкнахме на така наречените конеорли, които ни арестуваха. Те са мъже, които яздят орли и си служат с тях като с коне. Орлите там са огромни и почти всички са триглави. Ето по какво може да се получи представа за големината им — всяко от крилата им е по-дълго и по-дебело от мачтата на голям търговски кораб. Та тия конеорли имат за задача да облитат земята и ако открият чужденец, отвеждат го при царя. Ние също бяхме заловени и отведени. Той ни погледна, досети се по вида и облеклото ни какви сме и рече: „Вие, чужденци, елини ли сте?“ Като потвърдихме, той попита: „Тогава как сте успели да минете толкова въздушно пространство и да дойдете тук?“ Ние му разказахме всичко. И той също ни разказа своята история, като почна съвсем отначало — бил човек на име Ендимион от нашата земя и веднъж, както си спял, бил отвлечен и като дошъл тук, станал цар на страната. Каза ни, че тая земя е Луната, която ни свети долу. Да сме бъдели спокойни, не ни очаквала никаква опасност. Всичко, от каквото сме имали нужда, щял да ни предостави.

12. „И ако се оправя с войната, която започвам сега срещу обитателите на Слънцето, рече Ендимион, ще прекарате живота си при мене щастливо като никой друг.“ А ние запитахме кои са враговете и какво ги е скарало. Той каза: „Фаетон^[5], царят на тия, които обитават Слънцето — също като Луната и то е обитавано, — воюва с нас вече дълги години. Ето каква беше причината. Преди години събрах най-бедните жители на моята държава с намерение да създам колония на Зорница, която е пуста и необитавана. Фаетон обаче завидя и като ни посрещна със своите конемравки на средата на пътя, спря колонията. Тогава ни победи и ние се върнахме — не можехме да се мерим с тях по военна подготовка. Но сега искам да възобновя войната и да изпратя колонията. Затова, ако искате, можете да вземете участие в нашия поход. Освен другото въоръжение ще дам на всеки от вас по един царски орел. Утре се отправяме на поход.“ — „Щом като искаш, така да бъде“ — казах аз.

13. Тогава останахме у него на угощение, а на сутринта като станахме, построихме се в боен ред. Съгледвачите известиха, че враговете са наблизно. Броят на войската беше сто хиляди души, без да се смятат тия от обоза, от обсадните машини, пешаците и чужденците-съюзници. От тях осемдесет хиляди бяха конеорлите, а двадесет хиляди зелкоперите. Тая птица също е огромна и вместо пера е гъсто обрасла със зелени листа, а крилата ѝ силно приличат на листа от салата. След тях бяха наредени просохвъртачите и тия, които се бият с чесън. Присъединиха се съюзници и от Голямата мечка — тридесет хиляди бълхострелци и петдесет хиляди ветробегачи. Бълхострелците язدهа огромни бълхи, отдето идеше и името им. На големина тия бълхи се равняваха на дванадесет слона. Ветробегачите бяха пешаци, които се носят във въздуха, без да имат крила. Ето как става това. Носят хитони, дълги до петите, които привързват с пояс. Вятърът ги издува като платно и така ги носи като ладии. По време на битка те обикновено са пелтасти^[6]. Говореше се също, че щели да дойдат от звездите над Кападокия седемдесет хиляди жълдоврабчета и петдесет хиляди коньожерави. Но не успях да ги видя, понеже не пристигнаха. Затова и не си позволявам да опиша какви са на вид. За тях се говореха какви ли не странни и невероятни неща^[7].

14. Такъв беше съставът на Ендимионовата войска. И всички имаха еднакво въоръжение: шлемове от бобови шушулки. Бобът там е огромен и много як. А ризниците им бяха от шушулки на вълчи боб. Обелват го, съшиват шушулките и така се получава ризница. Шушулката на вълчия боб там е непробиваема и твърда като рог. А щитовете и мечовете им бяха като елинските.

15. Когато настана моментът, ето как се наредиха. Десния фланг заеха конеорлите и царят заедно с най-отбраните воини. Левия фланг заеха зелкоперите, центъра — съюзниците, всеки народ поотделно. Пехотната войска беше на брой около шестдесет милиона души. Ето по какъв начин я разположи Ендимион. Там има много на брой огромни паяци, всеки един по-голям от който и да е от Цикладските острови. Царят нареди да покрият с паяжина въздушното пространство

между Луната и Зорница. И щом като изпълниха поръката и съоръжиха равнина, построи пешаците върху нея. Предвождаха ги Нюктерион, син на царя на хубавото време, и други двама.

16. Лявото крило на враговете заемаха конемравките, сред тях беше и Фаетон. Конемравките са огромни крилати животни подобни на нашите мравки, ако се изключи големината. Най-голямата от тях стига до два плетра. Биеха се не само ездачите им, но и самите те — най-вече с рогата си. Казваха, че били на брой към петдесет хиляди. На десния им фланг бяха наредени въздухокомарите, които също бяха към петдесет хиляди. Те бяха стрелци, яхнали огромни комари. След тях идеха въздушните бойци, леко въоръжени пехотинци, също отлични бойци. Мятаха отдалече с прашки огромни репи. Улученият не можеше да устои и умираше, а от раната му се разнасяше отвратителна миризма. Говореше се, че натривали репите с отрова от слез. Непосредствено до тях бяха построени стъблогъбите, тежковъоръжени близкобойни войници, на брой десет хиляди. Наричаха се стъблогъби, тъй като щитовете им бяха от гъби, а копията от стъбло на аспержа. Близо до тях стояха кучежълдите, пратени на Фаетон от обитателите на Сириус. Броят им беше пет хиляди, а на вид представляваха същества с кучешки муцуни, които воюват яхнали хвъркати жълди. Говореше се, че и от техните съюзници закъснели за битката повиканите от Млечния път прашкари и облакокентаври, които пристигнаха, когато сражението вече беше решено. Дано да не бяха идвали! А прашкарите пък изобщо не дойдоха, поради което, казват, Фаетон се разгневил и опожарил земята им по-късно. Такава беше силата, с която тръгна срещу нас Фаетон.

17. След като беше даден знак — и от двете страни изреваха магарета, които служат там за тръбачи, — войските се смесиха и сражението почна. Левият фланг на тия от Слънцето веднага побягна, дори преди да влезе в схватка с конеорлите. Подгонихме ги и започнахме да ги избиваме. Десният им фланг обаче надви нашия ляв и при преследването аерокомарите достигнаха чак до пехотата. Но тогава тя дойде на помощ и аерокомарите се обърнаха и побягнаха,

особено след като усетиха, че лявото им крило е победено. Победата беше блестяща. Мнозина попаднаха в плен, мнозина бяха убити и тече толкова кръв, че облаците се боядисаха и станаха червени също както у нас при залез-слънце. Много кръв изкапа и върху земята, та ми дойде на ум да не би и по-рано да е ставала такава битка тук горе, а Омир да е помислил, че Зевс праща кървав дъжд във връзка със смъртта и Сарпедон^[8].

18. Като се върнахме от преследването, издигнахме два победни паметника — единия върху паяжината в чест на пешата битка, а другия в чест на въздушната върху облаците. Едва-що привършихме тая работа, когато съгледвачите съобщиха, че насам препускат облакокентаврнте, които трябваше да дойдат в помощ на Фаетон преди битката. И вече се виждаше как приближават. Представляваха нещо крайно невероятно. Състояха се от хора и от крилати коне. Човешката им част беше на големина колкото горната половина на родоския колос, а конската колкото голям товарен кораб. За броя им не съобщавам да не би да се стори някому невероятен — толкова голям беше. Водеше ги Стрелецът от Зодиака. Като разбраха, че приятелите им са победени, пратиха вест до Фаетон пак да нападне, а те се прередиша в боен ред и нападнаха войската на лунните жители, която, разтурила реда, се беше пръснала по време на преследването и събирането на плячката. И обърнаха всички в бягство, а самия цар преследваха до града и избиха повечето от неговите птици. Изтръгнаха паметниците, опустошиха изтъканото от паяците поле и плениха мене и двама мои другари. Пристигна и Фаетон и на мястото на старите паметници бяха издигнати други. Същия ден ни отведоха на Слънцето с ръце отзад, вързани с късчета паяжина.

19. Слънчевите обитатели решиха да не обсаждат града, ами се върнаха назад и наскре въздуха издигнаха преградна стена, така щото лъчите на Слънцето да не достигат до Луната. Стената беше двойна, направена от облаци. Очевидно поради това на Луната настъпи затъмнение и тя беше обгърната от непрекъсната нощ. Това принуди Ендимион да прати вестители да помоли да махнат стената и да не ги

оставят да живеят в мрак. Обеща да плаща данък, да бъде съюзник и никога да не вдига война срещу тях. Искаше да даде и заложници в уверение, че ще изпълни обещанията си. Първия ден Фаетон и хората му се събраха два пъти на съвещание, но гневът още ги държеше.

20. Но на следващия омекнаха и беше сключен мирен договор със следното съдържание: „Обитателите на Слънцето и съюзниците им сключват договор с обитателите на Луната и техните съюзници при следните условия — слънчевите обитатели да разрушат преградната стена и да не нападат повече Луната, да върнат пленниците, всеки срещу определен откуп; обитателите на Луната да оставят автономни останалите звезди и да не вдигат оръжие срещу слънчевите обитатели; в случай на нападение да бъдат съюзници един на друг; всяка година царят на лунните жители да плаща на царя на слънчевите десет хиляди амфори роса и да му даде десет хиляди свои заложници; на Зорница да направят обща колония, в която да вземат участие и други, ако има желаещи; договорът да бъде написан на янтаров стълб, който да бъде издигнат наред въздуха в граничното пространство.“ Положиха клетва от страна на слънчевите жители Пожарен, Летен и Пламен, а от страна на лунните — Нощен, Лунен и Многосвет.

21. Така беше установен мирът. Преградната стена бе вдигната, а нас военнопленниците ни върнаха. Когато пристигнахме на Луната, бяхме посрещнати и приветствувани със сълзи на очи от нашите другари и от самия Ендимион. Той ни предложи да останем при него и да вземем участие в колони ята, като обеща да ми даде ръката на своя син. У тях няма жени. Аз казах, че за нищо на света не съм съгласен, ами поисках да ни изпрати надолу към морето. Като разбра, че е невъзможно да ме придума, даде ни угощение, което трая седем дни. И тогава ни изпрати.

22. А сега искам да разкажа какви странни и нечувани неща видях на Луната през времето, което прекарах там. Най-напред това, че се раждат не от жени, а от мъже. Мъжете се женят помежду си и дори

не са чували името жена. До двадесет и пет години всички там се омъжват, а след това пък се женят. Забременяват не в утробата, а в прасеца. След като зачене, той започва да дебелее, а след известно време го разрязват и изваждат плода мъртъв. Тогава го излагат на вятъра със зинала уста и така го оживяват. Мене ми се струва, че елинската дума прасец се образува по този начин^[9], тъй като лунната бременност протича в него. Ще разкажа и нещо още по-невероятно. Има у тях един вид хора, т.н. дървесници, които се получават ето по какъв начин. Отрязват десен тестикул на човек и го посадят в земята. От него пораста доста голямо дърво, месесто като фалос. То си има клонки и листа, а плодовете му са жълъди, големи един лакът. Когато узреят, обират ги и като ги олюпят, получават се хора. На Луната срамната част може да се поставя и да се маха. На едни тя е от слонова кост, а на бедните дървена...

23. Когато човек остарее, не умира, а се разпръсква като дим и се превръща във въздух. Всички там се хранят по един и същи начин. Палят огън и пекат жаби на въглените. У тях има много жаби, летят по въздуха. И докато ги пекат, насядат около огъня като на трапеза, гълтат дима, който се вдига, и така се угощават. Такава им е храната. А питието им е въздух, изстискан в чаша, при което той се превръща във влага, нещо като роса. По малка и по голяма нужда не ходят и дори нямат отвърстия като нас и при любов... се използва свивката на крака над прасеца.^[10] На това място са пробити. У тях човек се счита за красив, ако е плешив и без коса, а от човек с коса се отвращават. На звездите-комети обратно — за красиви се считат тия, които са с коса.^[11] Срецнахме тамошни хора, които ни разказаха за обичаите и по ония места. На Луната си пускат бради малко над коляното. И всички са с по един пръст на крака и без нокти. И на всички над задника расте зелка, дълга като опашка, която винаги е зелена и не се къса, когато паднат назад.

24. И ако се изсекнат, излиза благоуханен мед. И когато се трудят или правят физически упражнения, тялото им се поти с мляко. Като капнат малко от меда, става на сирене. Произвеждат мазно и

благоуханно като балсам олио от лук. Отглеждат и много водоносни лози. Зърната на гроздето са като парчета град и според мене, когато задуха вятър и разтърси тия лози, гроздовете се разкъсват и в същото време у нас пада град. А стомахът им е като торба. Слагат си вътре всякакви неща. Може да; се затваря и да се отваря и не се виждат нито черва, нито черен дроб в него, ами отвътре целият е обрасъл в гъсти косми, та когато на бебетата им е студено, пъхат ги в него.

25. На богатите дрехите са от фино меко стъкло, а на бедните от медна тъкан. По ония места има много мед и го обработват, като го навлажняват също като вълна. Колебая се дали да кажа какви са им очите да не би невероятността на това, дето ще река, да накара някой да помисли, че измислям. Все пак ще го кажа. Очите им могат да се вадят. И ако някой рече, маха си ги и става сляп, додето не реши отново да вижда. Тогава си ги слага и гледа. Често се случва да си загубят своите и да използват чужди, за да гледат. А някои, обикновено богатите, имат и повече, които им стоят настрана. Ушите им са листа от платан. Само на тия, които се раждат от жълъди, са дървени.

26. В двореца на царя видях и едно друго чудо. Над един не особено дълбок кладенец има огледало и ако човек слезе в кладенеца, чува всичко, каквото се говори у нас на земята. А ако погледне в огледалото, вижда всички градове и всички народи, все едно че се намира до самите тях. Видях там домашните си и цялата си родина. Но дали и те ме видяха, това не мога да твърдя със сигурност. А който не вярва, че всичко това е така, ако му се случи някога да иде там, ще се убеди, че говоря истината.

27. Та тогава се простихме с царя и с хората му, качихме се и отплувахме. На мене Ендимион ми даде и дарове — два стъклени хитона и пет медни и пълно въоръжение от шушулки на вълчи боб. Но всички те останаха в търбуха на кита. Изпрати също и хиляда конеорли да ни изпроводят на разстояние петстотин стадия.

28. По време на плуването минахме покрай много земи, хвърлихме котва също и на Зорница, която току-що беше заселена. Слязохме и се запасихме с вода, влизане в Зодиака преминахме и покрай Слънцето. То беше отляво на незначително разстояние, но не слязохме, въпреки че другарите ми доста настояваха — не позволи вятърът. Видяхме, че страната е цветуща, с хубава земя, добре напоена и изобщо изобилствуваща с блага. Щом ни забелязаха облакокентаврите, които служеха като наемници у Фаетон, налетяха на кораба, но като разбраха, че сме съюзници, се оттеглиха.

29. Конееорлите се бяха върнали вече назад. Следната нощ и деня плувахме надолу към земята и надвечер достигнахме до Лампоград. Разположен е във въздушното пространство между Плеядите и Хиадите, значително по-ниско от Зодиака. Слязохме и не срещнахме никакъв човек, а голямо количество лампи, които бързаха насам-натам по пазара и вършеха нещо на пристанището. Едни бяха дребни — вероятно бедните, а други, по-малко на брой, твърде ярки и светеха силно — вероятно знатните и влиятелните. Всяка си имаше отделен дом — поставка за светилник. И те като хората имаха имена и се чуваше да разговарят. Нищо лошо не ни направиха и дори ни поканиха на угощение. Но въпреки гостоприемството страхувахме се и никой не посмя нито да яде, нито да спи. Насред града се намираще домът на управлението, дето управителят им седи по цяла нощ и извиква всяка една по име. И която не отговори, се осъжда на смърт като изоставила поста си. Смъртта се състои в това да угасне. Бяхме там, видяхме всичко и слушахме как лампите се оправдават, като излагат и причините, поради които са се забавили. Там познах и нашата лампа, обадох и се и я попитах как са у дома. И тя ми разказа всичко. Оная нощ прекарахме там, а на следния ден вдигнахме котва и продължихме плуването вече близо до облаците. Именно там видяхме град Облакокукувичино^[12] и се изумихме, но не слязохме в него, тъй като вятърът не позволи. Казваха, че над жителите му царува Гарванът, синът на Черния дрозд. И аз си спомних за поета Аристофан, човек сведущ и правдив и без основание подозиран, че измисля. На третия

ден подир това вече ясно се видя океанът, но земя, като се изключат въздушните острови, не се виждаше никъде. А и те вече бяха далече и изглеждаха огнени и лъчисти. На четвъртия ден по пладне, когато вятърът утихна и спря, се спуснахме върху морската повърхност.

30. Щом докоснахме водата, обхвана ни невероятна радост и възторг. Устроихме си великолепно веселие с това, което ни беше останало от припасите. Скачахме и плувахме в морето. Беше затишие и нямаше вълни. Но, изглежда, често се случва — голямото зло започва с промяна към добро. Тъй и ние плувахме само два дена в добро време, а на третия при изгрев-слънце изведнъж виждаме различни зверове, а сред тях и много китове. Един надвишаваше всички по големина — на дължина беше към хиляда и петстотин стадия. Приближаваше със зинала уста и на голямо разстояние пред себе си пенеше водата и вдигаше вълни. Виждаха се зъбите му, които бяха много по-дълги от колоните, представящи фалос у нас в Сирия^[13], всички остри като колове и бели като от слонова кост. Като се прегърнахме и си казахме последно сбогом, зачакахме. А звярът наближи, насърба вода и ми погълна заедно с кораба, който не се разчупи о зъбите, ами мина през гърлото и попадна във вътрешностите му.

31. Когато се оказахме вътре, в първия момент от мрака нищо не се виждаше. Но по-късно китът зина и видяхме, че се намираме в пещера, достатъчно широка и висока, за да може да се разположи град с десет хиляди жители. Наоколо лежеше дребна риба и части от много други животни, корабни платна и котви, човешки кости и товари. По средата се беше образувала и земя с хълмове, според мене от утаяването на тинята, която поглъщаше китът. На земята растеше гора с най-различни дървета, имаше и зарзават и всичко това сякаш беше създадено от човешка ръка. Обиколката на земята беше двеста и четиридесет стадия. Можеха да се видят също морски птици — чайки и алкиони, които мътеха по дърветата.

32. Плакахме дълго тогава, но после ободрих другарите си и подпряхме кораба. Насякохме дърва, запалихме огън и приготвихме ядене от това, което ни беше подръка. Наоколо имаше неограничено количество всякаква риба. Разполагахме и с още малко вода от тази, която взехме от Зорница. Вдигнахме се на следния ден и щом китът зинеше, виждахме ту земя, ту планини, понякога само небе, често и острови. И разбрахме, че се носи стремително от единия до другия край на океана. Когато привикнахме с обстановката, взех седмина от другарите си и навлязохме да огледаме гората. Не бяхме минали и пет стадия, когато открихме светилище на Посейдон — разбираше се от надписа. А не след дълго се натъкнахме на много гробове с паметници, а наблизко и на извор с бистра вода. Чухме освен това кучешки лай, показва се дим отдалече и решихме, че там някъде вероятно има колиба.

33. Усилихме крачка и ни се изпречиха старец и момче, които с усърдие обработваха зеленчукова градина — прокарваха в нея вода от извора. Спряхме радостни, но в същото време и обезпокоени. Вероятно и те изпитваха същото, защото стояха, без да продумат. Мина малко време и старецът рече: „Кои сте вие, чужденци? Морски божества ли сте, или клетки хора със съдба, подобна на нашата? Защото ние сме хора, родени и живели на земята. Но сега сме морски обитатели и плуваме заедно с това чудовище, на което сме пленници. Не знаем какво сме точно — приличаме на мъртви, но, от друга страна, вярваме, че сме живи.“ На това аз отговорих: „И ние сме хора, чичо. Отскоро сме тук. Оня ден бяхме погълнати заедно с кораба. А днес излязохме да проучим какво има в гората. Видяхме, че е голяма и гъста. И, изглежда, някое божество ни доведе тук, за да те видим и да разберем, че не сме единствените пленници на това животно. Но разкажи ни своята история, кой си и как си попаднал вътре.“ Той каза, че нито ще ни разкаже, нито ще ни изслуша, преди да ни угости с това, с което разполага в момента. И ни отведе в къщата, която се оказа напълно удобна. Имаше и легла от шума, и всякаква друга уредба. Предложи ни зеленчук, овошки и риба, сипа ни и вино. И като си хапнахме добре, разпита какво сме преживели. Разказах му всичко подред — и за бурята, и какво видяхме на острова, и за въздушното плаване, за войната и всичко друго до потъването ни в кита.

34. Старецът се удиви на всичко това и на свой ред заразказва своите патила: „По род съм от Кипър, мои гости. Отправих се от родината си на търговия заедно с моя спи, когото виждате, и с много други слуги. Плувах към Италия с разнообразен товар на голям кораб, части от който вероятно сте забелязали в устата на кита. До Сицилия плавахме щастливо. Но оттам ни подхвана ураганен вятър, носи ни три дена и ни отвлече в океана, дето ни се изпречи китът и ни погълна до един. Другите загинаха, оцеляхме само ние двамата. Погребахме другарите си, изградихме светилище на Посейдон и ето как живеем, сами виждате. Отглеждаме зеленчук, храним се с риба и плодове. Както виждате, гората е голяма, в нея има и много лози, от които получаваме най-добро вино. Видели сте вероятно и извора, от който черпим чиста студена вода. Направихме си легла от шума, палим и огън, има достатъчно дърва. Ловим и птици, които попадат в кита, и жива риба ловим при хрилете му. Там също се къпем, когато пожелаем. Недалече има солено езеро двадесет стадия в периметър, пълно с най-разнообразна риба. Там също се къпем и плуваме на малка ладия, която си построих сам. Минаха вече двадесет и седем години, откакто сме погълнати.

35. Вероятно бихме понесли всичко друго, ако съседите ни, които обитават наоколо, диви и необщителни същества, не се отнасяха толкова зле с нас.“ — „И други ли обитатели има в кита?“ — попитах аз. „Има — отговори старецът, — и то много, негостоприемни и със странен вид. В западната част на гората откъм опашката обитават соленоядите, племе с очи на змиорка и с лице на бръмбар; войнствени и дръзки, те ядат сурово месо. Откъм дясната плешка на кита живеят тритонокозлите, които в горната част на тялото си са като хора, а в долната приличат на невестулка. Но в сравнение с другите имат подобър нрав. Наляво живеят ракоръките и рибоглавите, които са свързани с приятелски съюз. Централната част заемат кривораците и калканоногите, които са войнствени и бързоноги. Източната част, която обитавам аз, е обърната към устата и в по-голямата си част е пуста, понеже я залива морето. И въпреки това плащам за нея данък на

калканоногите всяка година по петстотин стриди. Това са обитателите на страната. Вие трябва да помислите как да окажем съпротива на толкова племена и как ще живеем за в бъдеще.“

36. Тогава попитах: „Колко са всички на брой?“ Той каза: „Повече от хиляда.“ — „И какво име оръжието?“ — „Никакво — рече старецът, — само риби кости.“ — „Нищо по-лесно тогава. Ние имаме оръжие и щом са невъоръжени, ще ги нападнем“ — рекох аз. „Ако ги победим, животът ни за в бъдеще ще бъде сигурен.“ Това решихме, върнахме се при кораба и започнахме да се готвим. Повод за войната щеше да бъде отказът да се предаде данъкът. Беше настъпило вече определеното време. И те пратиха да го поискат, но старецът отговори надменно и пропъди вестителите. Разгневени, калканоногите и кривораците с крясък и викове нападнаха първи Скинтар — така се казваше старецът.

37. Понеже очаквахме нападението, въоръжихме се и завардихме мястото. Устроихме засада с отряд от двадесет и пет човека. Получиха нареждане да изскочат веднага щом враговете преминат. И те направиха така — изскочиха и започнаха да ги секат в тил. А ние, двадесет и пет души на брой — Скинтар и синът му се биха в този отряд, — ги посрещнахме и влязохме в бой. Бихме се с цялото си сърце и всичките си сили. Накрая ги обърнахме в бяг и ги преследвахме чак до пещерите им. От враговете загинаха сто и седемдесет души, от нашите един и кормчията, който бе пронизан в гърба с гръбначна кост от морска лястовица.

38. Деня и следващата нощ прекарахме на бойното поле. Поставихме и победен паметник — изсъхнал гръбнак на делфин. На следния ден останалите научиха и също дойдоха. На дясното крило бяха соленоядите, водеше ги Паламуд, на лявото — рибоглавите, а центъра заемаха ракоръките. Тритонокозлите запазиха мира и не станаха съюзници нито на едната, нито на другата страна. Пресрещнахме ги при светилището на Посейдон и ги нападнахме със

силни викове. Търбухът на кита отекваше като пещера. Обърнахме в бяг противниците, понеже бяха слабо въоръжени, и ги прогонихме в гората. Така овладяхме цялата земя.

39. Не след дълго пратиха вестители, вдигнаха труповете и направиха опит да влязат в преговори за сключване на мир. Но ние решихме да не сключваме примирие. На следния ден настъпихме и унищожихме всички до крак, с изключение на тритонокозлите. Но те, като видяха какво става, побягнаха и се хвърлиха през хрилете в морето. Тогава преминахме на вече свободната от врагове земя и заживяхме спокойно. Спортувахме и ловувахме, работехме на лозята, беряхме плодове от дърветата. Живеехме свободно и в удобство в този огромен затвор, от който беше невъзможно да се побегне. Така прекарахме година и осем месеца.

40. В петия ден на деветия месец, когато китът разтвори за втори път уста — правеше го веднъж на всеки час, така че по отварянията определяхме и времето, — та по време на второто отваряне изведнъж се чува викове и шум, подвижвания и плясък на весла като при гребане. Разтревожени, долазихме до самата уста на звяра, заставахме зад зъбите и видяхме най-голямото от всички виждани дотогава чудеса. Огромни мъже, на ръст половин стадий, плуваха на огромни острови също като върху триери. Зная, че ми предстои да разкажа неща, които наистина изглеждат невероятни, но все пак ще ги разкажа. Островите бяха не особено високи, но иначе дълги и в периметър към сто стадия. Върху всеки един плуваха около сто и двадесет такива мъже. Седяха на две редици от двете страни на острова и също като с гребла гребяха подред с огромни кипариси направо, както са си с листата и клоните. Отзад — изглежда, това беше кърмата — върху висок хълм седеше кормчията и държеше медно кормило, дълго пет стадия. А на носа воюваха около четиридесет въоръжени мъже, които, ако се изключи косата, по всичко друго приличаха на хора. Тя беше огнена и гореше, тъй че нямаха нужда от шлемове^[14]. Вместо платна на всеки остров имаме голяма гора, вятърът духаше в нея, издуваше я и носеше острова натам, накъдето кажеше кормчията. Гребците имаха и

началник, който подвикваше. При гребането островите се придвижваха бързо също като големи кораби.

41. Отначало видяхме два-три. По-късно се показаха към шестстотин, които се отделиха на известно разстояние едни срещу други и започнаха морска битка^[15]. Много сблъскваха нос в нос, много биваха ударени и потъваха. Тия, които влизаха в схватка, се биеха жестоко и не се отделяха лесно един от друг. Наредените на носа войници проявяваха цялото си усърдие при абордажа на чуждия остров и при унищожаването на противника. Никой не попадаше жив в плен. Вместо железни куки хвърляха огромни свързани един с друг полипи, а те се увиваха в гората на вражия остров и по този начин го задържаха. Стреляха и се раняваха със стриди, големи колкото каруци, и с гъби дълги един плетър.

42. Техни предводители бяха Еолокентавърът и Морският пияч. Битката, изглежда, беше предизвикана от един грабеж. Както можеше да се разбере от взаимните подвиквания и назовавания на имената на царете, Морският пияч отвлякъл много делфинови стада на Еолокентавъра. Накрая победиха Еолокентавър и хората му, които потопиха сто и петдесет неприятелски острова и плениха три заедно с екипажите им. Останалите обърнаха нос и побягнаха. Гониха ги известно време, но понеже се свечери, върнаха се при разбитите кораби, овладяха повечето вражи и прибраха своите. И от техните острови потънаха не по-малко от осемдесет. Вдигнаха и паметник в чест на морската победа, като поправиха един от вражите острови и го поставиха върху главата на кита. Оная нощ прекараха край животното, като привързаха за него въжетата и пуснаха наблизко котвите, които бяха огромни, стъклени, но яки. На следния ден извършиха жертвоприношение върху кита, погребяха на него близките си и отплуваха радостни, като пееха нещо като пеан^[16]. Това бяха събитията, които станаха по време на битката на островите.

---

[1] Съчиненията на *Ктезий* и *Ямбул* са изгубени. Нещо повече се знае за фантастическата повест на *Антоний Диоген* „Чудесата отвъд

Тулe“, която e извор за много ситуации в Лукиановото съчинение. ↑

[2] Прави се намек за Платоновата „Държава“ (кн. X, 614 и сл.). ↑

[3] Намеква се за едно място у Херодот (кн. IV, 82). ↑

[4] Според мита бягащата от преследването на Аполон *Дафне* била превърната в дърво. ↑

[5] В разказа си Лукиан пародира митологията, като включва известни митологически фигури като Фаетон и Ендимион. ↑

[6] *Пелтастите* са вид леко въоръжени войници в гръцката войска. ↑

[7] Лукиан напомня и пародира антични историографи (Херодот, I, 193, Тукидид, III, 113, Тацит, „Германия“ 46). ↑

[8] Напомня се едно място от Омир, „Илиада“ (XVI, 459–461). ↑

[9] Основание за тази измислица дава на Лукиан гръцката дума за прасец, която е сложна и има като съставна част *gaster* (т.е. корем, утроба.). ↑

[10] Основание за тази измислица дава на Лукиан гръцката дума за прасец, която е сложна и има като съставна част *gaster* (т.е. корем, утроба.). ↑

[11] Игра на думи, която се основава на значението на гръцката дума *cometes*, която значи „човек с дълга коса“. ↑

[12] Този град е измислица на комика Аристофан в неговата комедия „Птиците“ (ст. 819 и сл.). ↑

[13] Описани са в съчинението на Лукиан „За сирийската богиня“ (гл. 28). Лукиан е родом от сирийския град Самосата. ↑

[14] Напомня се едно място у Омир („Илиада“, V, 4). ↑

[15] Пародира се описанието на морската битка между Коринт и Коркира у Тукидид (1.48). ↑

[16] *Пеан* е военна песен най-често в чест на бог Аполон. ↑

КНИГА ВТОРА

1. От тоя момент нататък престанах да понасям живота в кита и затова затърсих някакво средство да се измъкнем. Най-напред решихме да прокопаем десния хълбок и оттам да избягаме. Започнахме да копаем, но като изминахме пет стадия, без да се вижда никакъв край, отказахме се и решихме да подпалим гората. По този начин китът щеше да умре. Ако успеехме, струваше ни се, че излазът навън ще бъде лесен. Подпалихме най-напред откъм опашката. Седем дни и седем ноци китът не показва, че усеща пожара, а на осмия и деветия усетихме, че вече се мъчи. Едвам-едвам си отваряше устата и щом я отвореше, веднага я затваряше. На десетия и на единадесетия започна да издъхва и да изпуска зловоние. И чак на дванадесетия ни дойде на ум, че ако в момента, когато си отвори устата, не му подпрем челюстите така, че да не може да ги склучи повече, съществува опасност да останем затворени в неговия труп и да загинем. Подпряхме тогава устата с огромни колове и заподготвихме кораба. Натоварихме колкото се може повече вода и всякакви други провизии. Кормчия щеше да ни бъде Скинтар. На следния ден животното бе вече мъртво.

2. Извлякохме кораба през гърлото, вързахме го за зъбите и полека го спуснахме в морето. Тогава се качихме на гърба и принесохме жертва на Посейдон до победния паметник. Три дена прекарахме там — беше затишие, — а на четвъртия отплувахме. Наоколо имаше много трупове, останали от битката. Приближихме и се изумихме от дължината на телата им. Няколко дена плавахме с умерено силен вятър. После задуха силен северен вятър, настана страшен мраз и цялото море замръзна, и то не само на повърхността, но и на дълбочина около четиристотин разтега, така щото можеше да се слиза от кораба и да се тича по леда. Вятърът продължаваше и студът стана непоносим. Ето какво измислихме тогава — идеята беше

на Скинтар. Изкопахме в леда доста голяма пещера и прекарахме вътре тридесет дена. Палехме огън и се хранехме с риба. Набавяхме си я с копане. Когато провизиите се свършиха, излязохме, измъкнахме кораба от леда и като опънахме платното, вятърът ни повлече. Гладко и приятно се пързалихме по леда, все едно че плувахме. На петия ден вече се стопли, ледът се разтопи и отново се превърна във вода.

3. Плувахме около триста стадия и достигнахме до малък пустинен остров, където се запасихме с вода — беше ни се свършила вече. Пронизахме със стрели два диви бика и отплувахме. Тия бикове имаха рога не отгоре на главата, а под очите, както искал Мом^[1]. Не след дълго навлязохме в море не от вода, а от мляко. В него се издигаше бял остров, покрит с лози. В периметър двадесет и пет стадия островът представляваше буца сирене, отлично съсирено, както узнахме по-късно, когато вкусихме. Лозите виснеха с грозде. Но това, което пиехме, като изстисквахме зърната, беше не шира, а мляко. Насред ветрова се издигаше светилище на nereидата Галатея^[2], както можеше да се разбере от надписа. За времето, което прекарахме там, земята ни даваше храна, а питие — млякото на лозите. Говореше се, че тия места владее царица Тиро^[3], дъщеря на Салмоней, която получила тая почит от Посейдон, след като напуснала живота.

4. На острова останахме пет дена, а на шестия отплувахме. Вятърът беше попътен, а вълните малки и тихи. На осмия ден напуснахме млякото и заплувахме в солена тъмносиня вода. И видяхме много хора да тичат по морето. По нищо не се различаваха от нас, нито по външен вид, нито по ръст, единствено по краката. Бяха им от корк. Вероятно поради това се наричаха корконоги. Чудно ни беше как не потъват, как се задържат върху вълните и колко спокойно си бродят. Приближиха, поздравиха ни по елински и казаха, че бързат към Корка, тяхната родина. Известно време тичаха заедно с кораба, а подир това ни пожелаха добър път, отделиха се и изчезнаха. След малко се показва група острови. Наблизо от лявата страна беше и Корка, към който бързаха корконогите. Представляваше град, разположен върху огромен

объл корк. А доста по-далече отляво се виждаха други пет острова, големи и твърде високи, на които горяха много огньовете.

5. Непосредствено пред нас се изпречи широк и нисък остров, на разстояние не по-малко от петстотин стадия. Когато приближихме, облъхна ни чуден ветрец, благ и уханен. Такъв полъх имало, както казва историкът Херодот, в щастливата Арабия. Усетихме сладостен дъх на рози и нарциси, на зюмбюл, лилия и теменуга, още на мирта, лавър и цъфнала лоза. Зарадва ни приятният мирис и ни обхвана надежда, че след толкова премеждия ще случим и добро. Бяхме вече съвсем наблизко, когато забелязахме, че целият остров е заобиколен с добре защитени от вълните заливи. В морето безшумно се вливаха реки с прозрачни води. Видяхме поляни, гори. Сладкопойни птички огласяваха брега и клоните на дърветата. Беше приятно да се вдъхва лекият въздух. В гората духаше тих и спокоен ветрец и при движението си клоните издаваха протяжен сладостен звук, който напомняше свирене на коса флейта в безлюдно място. Дочухме и шум от много гласове, но не тревожни, а като на угощение, когато едни свирят, други казват нещо одобрително, трети ръкопляскат на изпълнението на флейта и китара.

6. Омаяни от всичко това, приближихме, хвърлихме котва и слязохме. Оставихме там Скинтар и двама другари и тръгнахме. На минаване през една цветна поляна се натъкнахме на пограничната стража. Вързаха ни с розови венци — у тях това е най-страшната верига — и ни отведоха при управителя. Научихме по пътя от стражата, че това бил Островът на блажените, управляван от критянина Радамант^[4]. Отведоха ни и застанахме в редицата на подсъдимите. Бяхме четвърти поред.

7. Първото дело беше на Аякс^[5], сина на Теламон, по въпроса дали е редно да живее сред героите, или не. Обвиняваха го, че е полудял и се е самоубил. Говориха мнозина, а накрая се произнесе Радамант, който нареди най-напред да пие кукуряк^[6] и после да бъде

предаден на лекаря Хипократ от Кос. Можел да участвува в пира, след като си оправел душевното здраве.

8. Второто дело засягаше любовен въпрос и беше между Тезей и Менелай. Те спореха на кого от двамата е редно да бъде съпруга Елена. Радамант отсъди, че е редно да бъде на Менелай, тъй като той извършил толкова подвизи и на толкова опасности се изложил в името на брака, докато Тезей имал и други жени — и амазонката Иполита, и дъщерите на Минос Ариадна и Федра.

9. Третото дело беше за първенство между Александър, сина на Филип, и картагенеца Ханибал. Реши се, че първенство има Александър и му беше поставено кресло редом с персийския цар Кир Стари.

10. Четвърти изведоха нас. Радамант попита какво се е случило, че сме стъпили живи на светото място. Ние разказахме всичко поред. Той ни отстрани и дълго време обмисля нашия случай, като се съветва и с другите съдии от състава. Между останалите му колеги беше и атинянинът Аристид Справедливият^[7]. Накрая той взе решение и го обяви — да бъдем наказани за любопитството и скитането си след смъртта, а сега да останем определено време на острова, да бъдем поканени на пира на героите, а после да отпътуваме. Определи срокът на пребиваването ни да не надвишава седем месеца.

11. В този момент венците, с които бяхме вързани, паднаха от само себе си и станахме свободни. Отведоха ни в града на пира на блажените. Целият град беше от злато, а крепостната стена от смарагд. Имаше седем порти, всичките направени от цяло канелено дърво. А земята вътре в града беше от слонова кост. Храмовете на всички богове бяха изградени от берил, а жертвениците, върху които принасят хекатомба, от огромни монолитни аметисти. Около града тече река от най-fino благовоние, широка сто царски лакътя, дълбока петдесет,

така щото в нея спокойно можеха да плават кораби. Там има бани, огромни стъклени сгради, отоплявани с дърва от канела, дето ваните вместо с вода се пълнят с топла роса.

12. Дрехите им са пурпурни на цвят и са изтъкани от най-фина паяжина. Самите те нямат тела, а са безплътни и неосезаеми. Имат само външния вид на хора. Но въпреки че са безтелесни, съществуват, движат се, мислят и говорят. Те са като безплътни движещи се души, покрити само с нещо, което е подобие на тяло, и ако човек не ги докосне, не може да разбере, че това, което е пред очите му, не е тяло — приличат на изправени светли сенки. Там никой не остарява, ами си остава на възрастта, на която е дошъл. Нямат нощ, но и денят им не е съвсем светъл. Светлината е като на видело, все едно че слънцето никога не ще се вдигне на изток. Известно им е едно годишно време. Винаги е пролет и духа един-единствен вятър — зефирът.

13. Земята там е покрита с цветя, с всякакви облагородени сенчести дървета. Лозите им връзват дванадесет пъти и дават плод всеки месец. А за нара, ябълката и другите плодни дървета казваха, че са тринадесетоносни, тъй като в тамошния месец Минос плодели два пъти. Пшеницата наместо зърна ражда на върха на стъблото направо хляб във формата на гъбена шапчица. Край града изтичат триста шестдесет и пет водни извора и също толкова с мед. Има и петстотин благовонни, но те са по-малки. Текат седем млечни и осем винени реки.

14. Пируват във от града на Елисейското поле. То представлява великолепно поле на, заобиколена с гъста гора от какви ли не дървета. Тя прави сянка на пируващите, които възлягат на цветното ложе. Като се изключи разливането на питието, всичко друго се разнася от ветровете. От виночерпци няма, тъй като наоколо растат огромни дървета от прозрачно стъкло, чиито плодове са най-разнообразни по големина и по форма чаши. Когато някой дойде на угощението, откъсва си една-две, слага ги пред себе си и те

моментално се изпълват с вино. По този начин пият. Наместо венци славеите и другите сладкопойни птички късат цветя с човчици от близките поляни, летят над пируващите, ръсят ги като със сняг и пеят. А ето как се парфюмират. Гъсти облаци попиват благовония от изворите и от реката и като дойдат над пируващите, вятърът слабо ги натиска и се изсипва дъждец, спокоен и лек като роса.

15. На угощението се забавляват с музика и песни. Най-често се изпълняват поемите на Омир. Той лично присъствува там, възлегнал до Одисей. Има и хорове от момчета и девойки. Еуном от Локри, Арион^[8] от Лесбос, Анакреон и Стезихор^[9] ги водят и пеят с тях. И него видях там — Елена беше му се отсърдила вече. След тях излиза втори хор, който се състои от лебеди, лястовици и славеи. След тях подемат песен ветровете и цялата гора отвърща като съпровод на флейта.

16. Но ето от какво зависи най-вече радостното им настроение. Близо до поляната има два извора — единият на смеха, а другият на удоволствието. Преди угощение всички пият и от двата и затова после прекарват в смях и веселие.

17. Искам да кажа и кои прочути хора видях там. Видях всички полубогове, воювали при Троя, с изключение на Аякс от Локри. Говореха, че той единствен бил наказан^[10] в страната на нечестивите. От варварите видях двамата Кировци^[11], скита Анахарзис^[12], тракиеца Замолксис^[13] и италиеца Нума: Видях също спартанеца Ликург^[14] и атиняните Фокион и Телос^[15], също и седемте мъдреци с изключение на Пернандър^[16]. Видях и Сократ, сина на Софрониск, който бърбореше с Нестор и Паламед^[17]. Край него бяха спартанецът Хиацинт, теспиецът Нарцис, Хилас и много други красавци. А мене ми се стори, че беше влюбен в Хиацинт, тъй като най-често него опровергаваше^[18]. Говореха, че Радамант му се сърдел и че много пъти заплашвал, че ще го изхвърли от острова, ако не престане да

иронизира по време на пира. Единствено Платон отсъствуваше. Казваха, че живеел в измисления от него град^[19] и се подчинявал на устройството и законите, които създал.

18. Първото място там имат Аристип^[20], Епикур и техните ученици, хора приятни, благоразположени и отлични сътрапезници. Сред тях видях и фригиеца Езоп, който им беше донякъде като шут. Диоген^[21] от Синопа си беше променил нрава. Беше взел за жена хетерата Лаида, често скачаше да танцува и под действието на пиенето се държеше неприлично. От стоиците нямаше никой — говореше се, че още изкачват стръмната височина на добродетелта. Чухме, че на Хризип^[22] било забранено да стъпва на острова, преди да премине четири пъти курс на лечение с кукуряк. За тия от Академията^[23] казваха, че искали да дойдат, но се бавели и обмисляли — дори още не били установили дали съществува такъв остров. Но според мене те се страхуват от присъдата на Радамант, която ги очаква за това, дето унищожиха твърдия критерий за истина. Говореха, че мнозина от тях поемали заедно с другите, но от мудност изоставали, не успявали да ги настигнат и се връщали назад от средата на пътя.

19. Та това бяха най-изтъкнатите обитатели на Острова на блажените. Най-много почитат Ахил, а след него Тезей. Ето какви са обичаите им за любовните наслади. Любят се пред очите на всички и с жени, и с мъже и в никакъв случай това не се счита у тях за срамно. Единствено Сократ се кълнеше, че общувал с младежите без лош помисъл. Но всички бяха на мнение, че клетвата му е лъжлива. И Хиацинт, и Нарцис неведнъж признаваха, че е тъй, той обаче отричаше. Жените там са общи и никой не завижда на ближния си. По този въпрос те са съвсем като в Платоновата държава. А момчетата допускат до себе си всеки, който пожелае, без да имат каквото и да е против.

20. Два-три дена след пристигането ни отидох при поета Омир. И двамата се случихме свободни. Разпитах го и за други неща, но също

и откъде е родом. Казах му, че по този въпрос продължава да се спори на земята. Сподели, че му било известно, дето едни смятат, че е роден на Хиос, други в Смирна, а мнозина в Колофон. Каза, че е от Вавилон, където го наричали не Омир, а Тигранес. По-късно попаднал като заложник^[24] у елините и променил името си. Попитах го и за спорните стихове дали са написани от него. А той заяви, че всички са негови и разбрах, че филолозите Зенодот, Аристарх и техните последователи доста са преливали от пусто в празно. Тия отговори ме задоволиха и тогава попитах защо е започнал „Илиада“ с думата „гняв“. А той рече, че това начало не е продиктувано от никакво съображение. Пожелаях да разбера още дали „Одисея“ е създадена преди „Илиада“, както твърдят мнозина, и той отрече. А това, че не е бил сляп, както говорят, разбрах веднага. Гледаше си, така че нямаше нужда и да го питам. Разговаряхме няколко пъти, когато виждах, че е свободен. Отивах, поставях му въпроси, той отговаряше на драго сърце, особено след процеса, който спечели. Беше го дал под съд за обида Терсит за това, че го подиграл в поемата си. С помощта на Одисей, който свидетелствува в негова полза, Омир бе оправдан.

21. По това време пристигна и Питагор от Самос. Седем пъти беше умирали и толкова пъти беше живял в седем животни и вече беше преминал кръговрата на душата. Цялата му дясна страна бе златна. Реши се да живее на острова, без да се изясни само това дали е редно да го наричат Питагор или Еуфорб^[25]. Също и Емпедокъл^[26] пристигна, целият добре изпържен и опечен. Но въпреки настоятелните му молби отказаха да го приемат.

22. Дойде времето и за един техен празник със състезания, наречен Смъртници. За уредници бяха избрани Ахил — за пети път, и Тезей — за седми. От много място би имало нужда, за да предам всичко. Затова ще разкажа само основните събития. В борбата победи потомъкът на Херакъл, Каран, който се състезава с Одисей за венец. В боксовата среща между египтянина Арий, който е погребан в Коринт, и Елий резултатът беше равен. Там не се урежда състезание по панкратий. В бягането не си спомням кой беше победител. От поетите

Омир беше подчертано най-добрият, но въпреки това първото място получи Хезиод. За всички наградата беше венец, сплетен, от паунови пера.

23. Непосредствено след завършването на състезанията пристигна вест, че тия, които търпят наказания в страната на нечестивите, са разчупили оковите, надвили са стражата и напредват към острова. Водели ги Фаларис от Акрагант, египтянинът Бусирис, тракиецът Диомед, Скирон, Питиокампт^[27] и хората им. Щом научи това, Радамант построи героите в боен ред на морския бряг. Предводители бяха Тезей, Ахил и Аякс Теламонов — беше дошъл вече на себе си. Двата отряда влязоха в стълкновение. Победа удържаха героите, най-вече благодарение на Ахил. Отличи се и Сократ, който се биеше на десния франг, и то много повече, отколкото приживе при Делион^[28]. Когато враговете настъпиха, той не побягна, а ги посрещна, без да трепне. По-късно му определиха и награда, голям красив парк в околността на града, дето събираше другарите си на разговор. Той нарече това място Мъртвата академия.

24. Плениха победените, оковаха ги и ги пратиха обратно за още по-големи наказания. Омир описа и тая битка и на тръгване ми даде съчинението си да го отнеса на земята. По-късно обаче заедно с останалия багаж загубих и него. Такова беше началото на поемата:

Музо, запей ми за боя сега на героите мъртви.

Съгласно техния обичай при военна победа свариха бакла и уредиха голямо празнично угощение. Единствено Питагор не присъствуваше на обета. Отдалечи се и не хапна, понеже се отвращавал от яденето на бакла.

25. Бяха се изпълнили вече шест месеца от нашето пребиваване и на средата на седмия се завърза ето каква интрига. Кинир^[29], синът на Скинтар, който беше едър и красив младеж, доста време вече беше влюбен в Елена. Не остана скрито, че тя също се е привързала към момчето. Често си кимаха по време на угощение, вдигаха чаши един за друг, ставаха и се разхождаха сами в гората. Кинир беше толкова влюбен и объркан, че реши да грабне Елена и да избягат. Тя прие да заминат и да отидат да живеят на някой от околните острови — било на Корка, било на остров Сирене. Бяха привлекли като съмишленици и трима от най-смелите ми другари. Но Кинир не споделил своите планове с баща си, понеже знаеше, че ще му попречи. В определеното време привел в изпълнение замисленото. И щом настанала нощ — аз не съм бил там, спял съм на Елисейското поле, — без да забележи никой, взели Елена и бързо отплували.

26. Към полунощ Менелай се събудил. Като усетил, че леглото на жена му е празно, надал вик, грабнал брат си и отишъл при Радамант. А на сутринта съгледвачите съобщиха, че видели кораба навътре в морето. Тогава Радамант натовари петдесет героя на кораб, направен от цял дънер на асфодел, и нареди да ги преследват. А те се постарали и по обед ги настигнали в момента, когато навлизали в млечния океан близо до остров Сирене. Чак дотам успели да достигнат. Привързали кораба им с верига от рози и заплували назад. Елена плачела от срам и стояла с покрита глава. Радамант разпита най-напред Кинир и съучастниците му и след като заявиха, че нямат други съмишленици, нареди да ги бичуват със слез. После ги оковаха за срамната част и ги пратиха в страната на нечестивите.

27. Освен това взеха решение да отпратят и нас от острова преди определения срок, като позволиха да останем само още и следния ден. При мисълта каква благодатна страна ще напусна, за да се заскитам отново по света, заплаках и замолих да ме оставят. Но те ме утешиха, че няма да минат много години и пак ще се върна при тях. И дори ми показаха отреденото ми за бъдното време кресло и ложе близо до най-благородните. Тогава отидох при Радамант и настоятелно помолих да

ми предскаже бъдещето и да ми покаже пътя по морето. А той рече, че ще скитам дълго, че ще преживея много опасности и чак тогава ще достигна родината си, но не пожела да определи точно кога ще стане това. Посочи ми петте острова, които се виждаха наблизко, и един шести по-далеч и рече, че тия, близките, където горяха големи огньове, били земята на нечестивите, шестият бил градът на сънищата, а по-нататък следвал островът на Калипсо, който не се виждал. „Когато преминеш тия острови, рече Радамант, ще достигнеш до голям континент на противоположната страна на вашия свят. Там ще ти се случат много неща, ще преминеш през различни племена, ще видиш диви хора и чак след това ще достигнеш до вашия континент.“ Това рече Радамант.

28. След това изтръгна от земята слезово коренче^[30], подаде ми го и ме посъветва да му се моля, когато попадна в голяма опасност. Посъветва ме също, когато достигна в тази земя, да не разравям огън с кама, да не ям вълчи боб и да не спя с момче над осемнадесет години. Ако съм помнел тия неща, имало надежда да се върна на острова. Тогава се пригответе за отплуването и когато дойде времето за ядене, угостихме се за последен път заедно с блажените. А на следния ден отидох при поета Омир и го помолих да ми съчини епиграма от два стиха. И като я съчини, накарах да я издълбаят върху стълб от берил, който издигнах с лице към пристанището. Ето каква беше епиграмата.

*„На боговете блажени бе мил Лукиан и видя той
всичко по тия места и във родния град се завърна.“*

29. Прекарахме там и оня ден, а на следния отплавахме, изпроводени от героите. Тогава Одисей приближи и предаде незабелязано от Пенелопа да занесе писмо на Калипсо на остров Огигия. А Радамант изпрати с нас кормчията Навплий, та ако слизаме на островите, да казва, че нямаме лоши намерения и да не ни залавят. Напредвайки, излязохме извън границите на благоуханието и ни

посрещна страшен мирис като от едновременно изгаряне на асфалт, смола и сяр и гъст облак непоносим дим, все едно че наблизко печеха направо хора. Беше тъмно и мъгливо и от въздуха капеше смолиста роса. Дочухме също свистене на бичове и вопли на множество хора.

30. На другите острови не хвърлихме котва, а ето какъв беше тоя, на който слязохме. Беше стръмен и почти отвесен, от всички страни обкръжен с остри скали. И никъде не се виждаше нито дърво, нито вода. Въпреки това успяхме да изпълим по стръмнината и тръгнахме по един път, обрасъл с тръни и бодли. Земята наоколо беше отвратителна. Достигнахме затвора и мъчилището и най-напред ни учуди странната природа на тия места. Вместо с цветя от единия до другия край земята беше прорасла с камии и шишове. Наоколо течаха реки — едната от нечистотии, другата от кръв, а най-вътрешната от огън. Тя беше огромна и неизбродима и течеше съвсем като че ли беше от вода. Имаше и вълни също като в морето и много видове риба. Едни приличаха на главни, а малките на нажежени въглени, наричаха ги фенерчета.

31. Към всички тия места водеше един-единствен тесен вход, на който за вратар беше поставен Тимон Атински^[31]. Водени от Навплий, влязохме все пак и видяхме как изтърпяват наказанията си много царе и много обикновени хора, Успяхме и да познаем някои. Видяхме и Кисир, увесен за срамната част, де се пече на бавен пушещ огън. Получихме и разводачи, които ни разказваха живота на всеки един и прегрешенията, за които търпят наказание. Но от всички най-голямо възмездие получаваха тия, които са говорили някаква лъжа в живота си, и писателите, които са писали неверни неща. Между тях бяха и Ктезий от Книд, и Херодот, и мнозина други. Като ги гледах, реших, че мога да се надявам на добро бъдеще, тъй като знаех, че никога не съм разказвал лъжи.

32. Очите ми вече не издържаха гледката. Затова бързо се върнахме на кораба, простихме се с Навплий и отплувахме. И не след

дълго наближихме Острова на сънищата, който беше неясен и мътен за погледа. Имаше и в него нещо, което приличаше на сън: с приближаването ни се отдръпваше, убягваше и отстъпваше по-далече. Накрая достигнахме и влязохме в пристанището, което се наричаше Сън. Спуснахме котва близо до портите от слонова кост, дето има светилище на Петела. Привечер слязохме на брега. На влизане в града видяхме много най-разнообразни сънища. Но по-напред искам да опиша, града, тъй като за него не е писал никой, а Омир, който единствен го е споменал, е допуснал някои неточности^[32].

33. В кръг около целия град расте гора. Нейните дървета са едри макове и мандрагори, по които живее огромно множество прилепи. Те са единствените хвъркати на острова. Близо край града тече река, наречена от жителите Нощен брод, а покрай портите извира два потока, чиито имена са Непробуден и Всенощен. Градската крепостна стена е висока и пъстра на цвят, съвсем като небесна дъга. Но портите не са две, както е казал Омир, а четири — две гледат към полето на Леността, едната е желязна, а другата кирпичена (от тия врати, казват, тръгвали страшните, мъчителните и свързаните с убийство сънища), а другите две гледат към пристана и морето, едната е рогова (ние минахме през нея), а другата от слонова кост. Когато се влиза в града, отдясно се пада храмът на Нощта. От боговете почитат най-вече нея, както и Петела. На него са издигнали светилище близо до пристана. Наляво е дворецът на Съня. Той управлява при тях с помощта на двама сатрапи и заместници — Смутителя, син на Празнородия, и Богатослава, син на Фантазион. Насред града изтичва извор, наричан от тях Приспивателният. Наблизо са храмовете на Измамата и на Истината. Там се намира и тяхното светилище и прорицалище, чийто началник и профет е известният сънегадател Антифонт. Тази почетна длъжност той получил от Съня.

34. А що се отнася до сънищата, те се отличават и по характер, и по външен вид. Едни са едри, меки, красиви и хубаволики, други — дребни, остри и грозни. Първите ни се сториха скъпи, а вторите обикновени и евтини. Имаше сред тях и крилати, и чудновати, и други

наредени като за шествие — като царе, като богове, като други подобни същества. Много от тях успяхме и да познаем, въпреки че бяхме ги виждали преди много време. А те приближаваха с поздрав като стари познати, канеха ни на гости и като ни приспиваха, угощаваха ни благосклонно и блестящо. Във всичко останало приемът беше великолепен, обещаваха ни също да ни направят царе и сатрапи. Някои от нас отведоха и по родните места, показаха ни нашите близки и същия тоя ден ни върнаха назад.

35. Тридесет дена и тридесет нощи прекарахме при тях в сънни угощения. След това изведнъж изтрещя страшен гръм, събудихме се, скочихме на крака и щом се запасихме с храна, отплувахме. Нататък пътувахме три дена и хвърлихме котва на остров Оигия. Като слязохме, аз най-напред разпечатах писмото и го прочетох. Ето какво пишеше: „Одисей поздравява Калипсо. След като отплувах от тебе на сала, който сам си построих, сполетя ме корабокрушение и с помощта на Левкотей с мъка успях да се спася в земята на феаките, които ме изпроводиха до родината ми. Заварих там цяла дружина женихи за моята съпруга, които пируваха и съсипваха дома ми. След като ги избих, погинах по-късно от ръката на Телегон, моя син, който ми роди Кирка. Сега съм на Острова на блажените и доста съжалявам, дето се отказах от безсмъртието, което ми предлагаше, и от възможността да живея при тебе. Ако се удаде удобен случай, ще избягам и ще се върна при тебе.“ В писмото се казваше още да ни посрещне добре.

36. Отдалечих се малко от морето и открих пещерата точно такава, каквато я описва Омир^[33], а в нея седи Калипсо и przede вълна. Тя взе писмото, прочете го, най-напред дълго плака, а после ни покани на гости. Угости ни великолепно и ни разпита за Одисей и Пенелопа. Интересуваше се как изглежда тя и действително ли е целомъдрена, както се перчел едно време Одисей. А ние отговорихме това, което ни се стори, че ще я зарадва. После се върнахме на кораба и прекарахме нощта близо до брега.

37. На сутринта потеглихме понесени от доста силен вятър. Бурята продължи два дена, а на третия се натъкнахме на тиквопиратите. Те са диви хора, които грабят минаващите покрай техните острови кораби. За плавателни съдове им служат големи тикви, дълги шестдесет лакътя. Като изсушат тиквата, издълбават я, махат сърцевината и плуват в корубата. Мачтите им са от тръстика, а платната от тиквени листа. Нападнаха ни с два екипажа и ни обстрелваха вместо с камъни с тиквени семки, като нараниха мнозина. Дълго време, сражението беше без превес на никоя от двете страни, когато по обед видяхме, че в гръб на тиквопиратите приближават орехоморяните. Те били врагове помежду си, както сами показаха. Щом усетиха, че приближават, тиквопиратите ни оставиха, обърнаха се и започнаха да се сражават с тях.

38. В този момент вдигнахме платното и побягнахме, като ги оставихме да се бият. Ясно беше, че ще победят орехоморяците. Те бяха и повече — имаха пет екипажа, и корабите им бяха по-яки. Представляваха празна черупка от орех, всяка достигаща до петнадесет разтега на дължина. Като се отдалечихме, заехме се да лекуваме ранените и цялото останало време бяхме нащрек — все ни се струваше, че ще се натъкнем на опасност. И не се излъгахме.

39. Слънцето още не беше залязло, когато от един пустинен остров потеглиха срещу нас двайсетина мъже, яхнали огромни делфини. Те също бяха разбойници. Делфините ги носеха внимателно и като скачаха, цвилеха също като коне. Приближиха, разделиха се на две и едните от едната страна, другите от другата започнаха да ни обстрелват с изсушени сепии и очи на раци. Ние също ги обсипахме със стрели и копия и те не удържаха. Повечето получиха рани и побягнаха към острова.

40. Към полунощ настана затишие и без да забележим, се натъкнахме на огромно гнездо на алкион. Имаше обиколка шестдесет стадия. В момента птицата мътеше яйца. Беше не много по-малка от

гнездото и като литна, за малко не потопи кораба с въздушната вълна, която се образува при замахването на крилата. Побягвайки, издаде и някакъв печален вик. На разсъмване слязохме да разгледаме гнездото. Приличаше на голям сал и беше сплетено от огромни дървета. Върху него имаше петстотин яйца, всяко едно по-тежко от хиоска делва. Вече се виждаха и пиленцата, които писукаха отвътре. Разсякохме едно от яйцата с брадва и измъкнахме пиленцето. Още нямаше пера, а беше по-силно от двадесет орела.

41. Продължихме плуването и бяхме се отдалечили около двеста стадия от гнездото, когато ни се случиха чудни и важни знамения. Краят на корабната кърма, който имаше формата на гъска, изведнъж се покри с пера и изграчи. И на кормчията Скинтар, който беше плешив, порасна коса. Но най-невероятното от всичко беше това, че мачтата на кораба пушна филизи и клонки, а на върха върза и плод, още неузрели смокини и черно грозде^[34]. Естествено при тия ужасни видения обхвана ни смут и се обърнахме към боговете с молитва.

42. Не бяхме минали и петстотин стадия, когато видяхме висок и гъст лес от ели и кипариси. Най-напред помислихме, че сме достигнали до суша. Но там си беше също бездънно море, а върху него дърветата растяха без корен: стояха неподвижни и прави, като че ли плуваха насреща ни. Като приближихме и огледахме, разбрахме истината и се объркахме. Не знаехме как да постъпим. Не беше възможно да се плува през дърветата — те растяха гъсто едно до друго, — а не беше лесно и да се върнем назад. Аз се качих на най-високото дърво, огледах какво има нататък и видях, че на петстотин стадия или малко повече разстояние напред е гора, а после отново започва друго море. Тогава решихме да вдигнем кораба на короните на дърветата, които образуваха плътна маса, и да опитаме да го прекараме до другото море. Така и направихме. Вързахме го с голямо въже, качихме се на дърветата и едвам го изтеглихме горе. И като го поставихме върху клоните, опънахме платната, все едно че бяхме в море, и заплувахме. Вятърът духаше в платната и ни теглеше. Тогава

ми дойде на ум един стих от поета Антимах, който казва на едно място:

Също като по море по гората пътници бяха.

43. Въпреки всички препятствия успяхме да преминем гората и достигнахме до водата. Тогава спуснахме кораба по същия начин и заплувахме през чиста прозрачна вода, додето ни се изпречи огромна пукнатина, образувала се от разстъпването на водата. Нещо подобно често става на земята при земетресение. Едвам успяхме да смъкнем платната и да спрем кораба. За малко не полетяхме в пропастта. Надвесихме се и видяхме страшна и невероятна на вид цепнатина на дълбочина хиляда стадия. Водата стоеше разделена и неподвижна. Огледахме се и забелязахме недалече отдясно мост от вода, който течеше от едното към другото море и свързваше морската повърхност. Натиснахме греблата нататък и въпреки че ни се струваше невъзможно, с огромни усилия успяхме да минем по него.

44. От другата страна ни посрещна спокойно море и неголям остров, населен и леснодостъпен. Обитаваха го диви хора, т.нар. бикоглави, които имаха рога като Минотавъра според това, както го изобразяват у нас. Слязохме и тръгнахме да се запасим с вода и ако е възможно, също и храна да вземем — вече ни се беше свършила. Вода открихме наблизко, но нищо друго не се виждаше. Чуваше се само мученето на много бикове, което идеше не отдалече. Решихме, че това е стадо бикове, повървахме малко и се натъкнахме на хора. А те, щом ни видяха, погнаха ни и заловиха трима наши другари. Останалите добяхахме до морето, въоръжихме се и решихме, че не можем да оставим приятелите си неотмъстени и нападناхме бикоглавите в момента, когато си разпределяха месото на убитите. Подплашихме ги и ги погнахме, избихме към петдесетина, хванахме двама живи и заедно с пленниците пак се върнахме назад. Не намерихме обаче никаква храна. Другите предлагаха да заколим заловените. Аз обаче не

приех, ами ги вързах и реших да ги държа, додето дойдат пратеници от бикоглавите с молба да им върнем пленниците срещу откуп. И скоро ги забелязахме да кимат с глава и да мучат жално, като че ли молеха за нещо. Дадоха ни за откуп много сирене, сушена риба, лук и четири сърни, всяка с по три крака — два отзад, а предните бяха сраснали в един. Върнахме срещу всичко това пленниците, прекарахме там деня и отплувахме.

45. Вече се появи риба и започнаха да прелитат птици. Явиха се и разни други признаци, които говореха, че наблизо има земя. Малко след това срещнахме мъже, които плаваха по начин, непознат за нас. Те си бяха и кораби, и моряци едновременно. Ето какъв е този начин на плаване. Лягат по гръб върху морската повърхност и си изправят срамната част, която им е голяма. Закачат на нея платното, а краищата му държат в ръка. Вятърът го надува и така се придвижват. След тях срещнахме други, които подкарваха впряг от два делфина и пътуваха седнали върху корк. Делфините се движеха напред и носеха след себе си корка. Нито ни попречиха с нещо, нито се отстраниха. Пътуваха си спокойно и мирно, само дето се учудиха на вида на нашия кораб и отвсякъде го обгледаха.

46. Вече се свечери ваше, когато достигнахме до неголям остров. Населяваха го жени, които ни се стори, говореха по елински. Приближиха, ръкуваха се и поздравиха дружелюбно. Бяха облечени съвсем като хетери с хитони чак до петите и всички бяха млади и красиви. Островът се наричаше Магарево, а градът Хидамардия. Те ни взеха и всяка отведе по един от нас у себе си на гости. Предусетих, че тая работа не е на добро. Затова изостанах малко и огледах повнимателно наоколо. Видях разпръснати човешки кости и черепи. Стори ми се, че не е разумно да надам вик и да дам знак на другарите да се съберат и да грабнат оръжие. Реших да се обърна към слезовото коренче. Извадих го и му се помолих да се измъкнем от предстоящата опасност. След малко, когато жената, у която бях поканен, започна да ми прислужва, видях, че вместо човешки крака има магарешки копита. Тогава измъкнах меча, хванах я и като я вързах, разпитах я за всичко.

Тя отначало не искаше да говори, но после разказа, че са морски жени, наречени магарекраки, които се хранят с попаднали у тях чужденци. „След като ги напием, каза ми тя, лягаме с тях и като заспят, убиваме ги.“ Щом чух това, оставих я, както си беше вързана, качих се на покрива и призовах другарите си. Те се събраха и аз им разкрих всичко, показах им и костите и ги въведох вътре при вързаната. А тя моментално се превърна във вода и изчезна. И когато за всеки случай спуснах меча във водата, за да се уверя в това, което виждам, превърна се в кръв.

47. Бързо се спуснахме към кораба и отплувахме. И когато денят просветна, видяхме, че приближаваме континент. Установихме, че това е земята, която е срещуположна на нашата. Паднахме ничком, отправихме молитви и започнахме да обмисляме какво да сторим. Едни предлагаха само да слезем и веднага да се върнем назад, други да оставим тук кораба, да влезем във вътрешността ѝ да се срещнем с местните хора. И докато обмисляхме, връхлетя върху ни страшна буря, блъсна кораба в брега и го разчупи. А ние едвам успяхме да се спасим с плуване, всеки грабнал, каквото попадне, оръжие или нещо друго.

Това бяха приключенията, които преживяхме по пътя до другата земя в морето и по островите, и във въздуха, и след това в кита, а като се измъкнахме от него, при героите и при сънищата и накрая при бикоглавите и магарекраките. А какво преживях на сушата, ще разкажа в следващите книги^[35].

---

[1] *Мом* е божество, което укорило бога, задето поставил рога на бика пред очите му. Персонификация и синоним на неоснователно критикуване. ↑

[2] Лукиан свързва *Галатея* с този остров поради съставката *gala* в името ѝ, която на старогръцки означава „мляко“. ↑

[3] И тук игра на думи — *Турó* шеговито се свързва с гръцката дума за сирене (*tyrós*). ↑

[4] *Радамант* е брат на критския нар Минос и с един от тримата съдии в подземното царство. ↑

[5] *Аякс*, син на саламинския цар Теламон, е участник в Троянската война; изпаднал в изстъпление и се самоубил, когато след

смъртта на Ахил не той, а Одисей получил неговите доспехи. ↑

[6] *Кукурякът* се смята от античните хора за лечебно средство срещу душевни болести. ↑

[7] *Аристид*, един от водачите на аристократическата партия в Атина по време на Гръко-персийските войни (първата половина на V век пр.н.е.), бил прочут със своята справедливост. ↑

[8] *Еуном* и *Арион* са музиканти и поети от епохата на архаиката. ↑

[9] *Анакреон* и *Стезихор* са прочути лирически поети от VII–VI век пр.н.е. Според преданието Стезихор написал оскърбителна песен за Елена, за което тя го ослепила, след като станала богиня. По-късно той съчинил песен с обратен смисъл, тя му се отсърдила и той прогледнал. ↑

[10] *Аякс* от Локри, т.нар. Малкият Аякс, е участник в Троянската война, извършил насилие над пророчицата Касандра в храма на Атина. ↑

[11] *Двамата Кировци* са Кир Стари, основателят на персийската държава, и Кир Млади, по-малкият син на Дарий II, загинал в битката при Кунакса (401 г. пр.н.е.) в сражение с брат си Артаксеркс. ↑

[12] *Анахарзис* е знатен скит, посетил Атина по времето на Солон (VI век пр.н.е.); интересувал се от елинската култура и бил считан по-късно за мъдрец. ↑

[13] *Замолксис* или по-добре Залмоксис е тракийско божество според гръцкия миг; бил роб на Питагор; освободен от него, се завърнал в родината си и разпространил питагорейството. ↑

[14] *Нума* е легендарен римски цар, на когото се приписват редица държавни мероприятия. *Ликург* е легендарният спартански законодател. ↑

[15] *Телос* е атинянинът, който според думите на Солон (Херодот I 30) бил най-щастливият човек на земята. ↑

[16] *Периандър* (VII–VI век пр.н.е.) е коринтски тиран, извършил редица културни нововъведения. Счита се за един от седемте мъдречи на елинския свят. ↑

[17] *Нестор* и *Паламед* са митически царе, участници в Троянската война, известни със своя ум и мъдрост. ↑

[18] Намеква се за разговорния (т.н. диалектически) метод на търсене на истината, застъпван от Сократ. ↑

[19] Става дума за Платоновата утопическа държава, чието устройство е предмет на диалога „Държавата“. ↑

[20] *Аристип* (IV век пр.н.е.) е основател на т.нар. киренайска философска школа, която изтъква удоволствието като критерий на истината, поради което се нарича още хедонистическа. ↑

[21] *Диоген*, е прочутият цинически философ, живял през IV век пр.н.е., пословичен със своята скромност и непосредственост. ↑

[22] *Хризип* (III в. пр.н.е.) е един от главните представители на стоическата философска школа. ↑

[23] *Академията*, философската школа на Платон, в по-късно време става подчертано скептическа. ↑

[24] Името на Омир се свързва в случая с гръцката дума *hómēros*, която означава „заложник“. ↑

[25] *Еуфорб* е един от най-смелите троянци в „Илиада“, убит от Менелай. *Питагор* (VI век пр.н.е.), който проповядва прераждането на душите в седем степени, твърдял, че по-рано душата му живяла в Еуфорб и затова се наричал с неговото име. ↑

[26] *Емпедокъл* е прочутият натурфилософ от средата на V век пр.н.е., за когото се разказва, че загледан в небето, паднал в кратера на вулкана Етна. ↑

[27] Изброените митически и исторически лица са прочути разбойници или царе, известни с жестокостта си. *Фаларис* е тиран, управлявал през VI век пр.н.е.; *Бусирис* — египетски цар, който избивал всички чужденци; *Диомед* е тракийски цар, който притежавал човекоядни коне; *Скирон* — разбойник, който блъскал пътниците от една скала в морето; *Питиокампт* е прозвището на разбойника Синид, който разкъсвал пътниците, като ги привързвал за върховете на две ели. ↑

[28] *Делион* е градче близо до границата на Атика. В 424 г. пр.н.е. атиняните претърпели поражение, на това място. В битката участвувал и Сократ. ↑

[29] Синът на Скинтар е наречен с името на митичен цар на Кипър, с което се намеква за неговата влюбчивост, като се има пред вид, че Афродита е родена на Кипър. ↑

[30] *Слезът* бил свещено растение за питагорейците. И това, и следващите предписания пародират питагорейски обичаи. ↑

[31] *Тимон* е прочутият мизантроп, атинянин от времето на Пелопонеската война (втората половина на V век пр.н.е.). Лукиан му посвещава специално съчинение. ↑

[32] Омир, „Одисея“ XIX, 560 и сл. ↑

[33] Омир, „Одисея“ V, 55 и сл. ↑

[34] Лукиан пародира един епизод от мита за бог Дионис, предаден в Омировите химни (VII 38). Срв. Лонг, Дафнис и Хлоя, кн IV, бел. 7. ↑

[35] Очевидно Лукиан не е продължил съчинението си. ↑

ПЕТРОНИЙ

ГОЩАВКА У ТРИМАЛХИОН

(Авантюристите Аскилт и Енколпий, когото придружава любимецът му Гитон, отиват на угощение у Трималхион. Следното разказва Енколпий.)

27. Ето ненадейно виждаме плешив старец, облечен в червена туника, който играе на топка сред къдрокоси момчета. Не толкоз момчетата бяха привлекли нашия поглед, при всичко че го заслужаваха, колкото самият домакин, който по пантофи се упражняваше в хвърляне на зелени топки. Щом някоя от тях паднеше на земята, той не я улавяше вече, но един роб държеше пълен с топки мех и подаваше на играчите. Забелязахме и други необикновени неща. Двама евнуси стояха на другата страна на кръга. Единият от тях държеше сребърно ношно гърне, а другият броеше топките, и то не тия, които хвърчаха между ръцете на играчите, но тия, които падаха на земята. Додето се чудехме на тоя разкош, притече се Менелай^[1] и каза: „Този е, у когото ще обядвате. Ето, виждате вече началото на пира.“ Менелай не беше още издумал и Трималхион цъкна с пръсти. При тоя знак евнухът му подложи гърнето, а той си продължаваше играта. Когато си изпразни мехура, поиска вода за ръцете и изтри едва наквасените си пръсти в косата на едно момче.

28. Щеше да ми отнеме много време да отбележа всичко подробно. Влязохме и ние в банята и щом като се сторецихме и изпотихме, излязохме да се полеем със студена вода. Вече изтриваха Трималхион, който беше намазан с благовонно масло; и то не с платнени кърпи, но с фланели от най-мека вълна. Между това трима ятралипти^[2] пиеха пред очите му фалернско^[3] вино и докато, карайки се, разливаха повечето от виното, Трималхион казваше, че те пият за негово здраве. След това го увиха в алена мъхната завивка, поставиха

го на носилката, а пред него тръгнаха четирима бързоходци, украсени с фалери^[4]. Също в един фотьойл возеха неговия любимец, възстарило момче с гуреливи очи, по-грозно и от господаря си. Когато пък понесоха Трималхион, до главата му пристъпи музикант със съвсем къса флейта и свири през целия път, като че ли тайно му шепнеше нещо на ухото.

Следваме го и ние, преизпълнени от удивление, и стигаме с Агамемнон до вратата, на чиято рамка беше прикована обява със следното съдържание: „Който роб излезе без господарско позволение, ще получи сто удара.“ При самия вход стоеше вратарят, облечен в зелено, опасан с вишнев пояс, и чистеше грах в сребърна табличка. Над вратата висеше златна клетка, в която шарена сврака поздравяваше влизащите.

29. Впрочем, докато се удивлявах на всичко това, насмалко щях да падна по гръб и да си счупя краката: наляво от входа, именно близо до стаичката на вратаря, беше изписано на стената голямо куче, завързано с верига, и над него стоеше надпис с главни букви: „Пази се от кучето!“ Другарите ми се изсмяха, а пък аз, като дойдох на себе си, не престанах да разглеждам внимателно цялата стена. Беше нарисуван пазар на роби с надписите на шиите им. Виждаше се и самият Трималхион, още дългокосо момче, с жезъл^[5] в ръка да пристига в Рим, воден от Минерва^[6]; после как се научил да смята и станал касиер^[7] — всичко това грижливият живописец бе изрисувал точно с обяснителни надписи. На края на колонадата Меркурий бе го вдигнал за брадата и го водеше към висока трибуна. Насреща му стоеше Фортуна^[8], снабдена с препълнен рог, и трите Парки, които предяха златна нишка. В колонадата забелязах и тълпа скороходци, които се упражняваха с треньора си. Освен това видях в къта голям шкаф, в чиято едикула^[9] стояха сребърни лари^[10], мраморна статуя на Венера и доста голяма златна кутия, в която, както казваха, се пазела първата брада на домакина.^[11] Попитах пазителя на атриума^[12] какво представят картините в средата. Той ми отговори: „Илиадата“ и „Одисеята“ и гладиаторските игри на Ленат.“ Не ми беше възможно да разгледам всичкото това богатство...

30. Бяхме достигнали вече до трапезарията, в предната част на която управителят^[14] приемаше сметки. Но онова, което особено ме учуди, бяха прикрепените върху рамката на вратата на трапезарията снопчета пръчки със секири, долният край на които завършваше като бронзов нос на кораб и носеше следния надпис: „На Гай Помпей Трималхион, августов сеvir^[15], от касиера му Кинам“, Със същия надпис висеше от тавана и лампа с два фитила; от двете страни на вратата бяха заковани също две дъсчици, на едната от които имаше написана, доколкото помня, следното: „На 30 и 31 декември нашият господар Гай обядва вън.“ На другата беше нарисуван пътят на луната и образите на седемте планети; също бяха означени и благоприятните и неблагоприятните дни на годината с разноцветни топчици.

Наситени от всички тия прелести, когато искахме вече да влезем в трапезарията, един роб, поставен нарочно за това, извика: „С десния крак!“ Несъмнено малко се посмутихме от страх да не прекрачи някой от нас прага не според заповедта. Но едва-що бяхме изнесли напред всички едновременно десния си крак, пред нозете ми се просна съвсем гол роб и почна да се моли да го спасим от наказание. Престъплението, заради което искали да го накажат, не било голямо. Откраднали му в банята дрехите на касиера, които стрували едва десет сестерции^[16]. Дръпнахме назад, десния си крак и помолихме касиера, който броеше в атриума златни монети, да прости наказанието на роба. Той повдигна гордо глава и каза: „Не ме ядосва толкова загубата, колкото небрежността на тоя негодник роб. Изгуби ми обедните дрехи, които ми подари един мой клиент за рождения ми ден — чист тирийски пурпур, но вече прани веднаж. Но какво? Прощавам му заради вас.“

31. Крайно задължен за тая толкова голяма милост, когато влязохме в трапезарията, ето, притече се насреща ни оня същият роб, за когото молихме прошка, и за наше учудване от благодарност за човещината ни ни обсипа с безброй целувки. „Да, каза той, скоро ще узнаете кому сте направили добро. Господарското вино е признателността на виночерпеца.“

Най-последно се настанихме на трапезата и александрийски роби ни поляха на ръцете снежна вода. След тях идеха други, които коленичиха при краката ни и с голяма грижливост ни очистиха зажулеците на ноктите. Дори и е това тъй досадно занятие те не мълчаха, но го съпровождаха с песен. Поисках да узная дали всички от прислугата пеят и затова пожелах да пия. Един много услужлив роб ми отговори с не по-малко писклива мелодия, също така и всеки друг, от когото поисквахме нещо. Човек би помислил, че се намира пред хор на пантомима, а не в трапезарията на господарска къща.

Поднесоха ни твърде фин ордъовър, тъй като всички се бяха вече настанили освен самия Трималхион, за когото според една нова мода беше запазено първото място. На подноса стоеше направено от коринтски бронз магаре с дисаги, в които имаше от едната страна бели, а от другата — черни маслини. Отгоре над магарето имаше две блюда, които образуваха свод. По ръба им беше изрязано името на Трималхион и тежестта на среброто им. На мостчета, споени от едното до другото блюдо, висяха печени реавки^[17], посипани с мед и маково семе. Освен това върху малка сребърна скара бяха сложени горещи наденици и под тях — сирийски сливи и нарови семки.

32. Вкусвахме вече от тия деликатеси, когато внесоха Трималхион под звуците на музика и го положиха сред малки възглавнички. Не можахме да сдържим смеха си при тая гледка. Гладко обръснатата му глава се беше подала из алената дреха. Около шията си, която беше омотана в дрехата, бе турил още една кърпа с широк червен кенар и ресни, които висяха от едната и от другата страна. На малкия пръст на лявата си ръка носеше голям леко позлатен пръстен, а на крайната става на следващия пръст имаше един по-малък, както ми изглеждаше, чисто златен пръстен, който обаче беше обсипан като че ли с железни звездички.^[18] И за да покаже, че има и други скъпоценности, заголи си дясната ръка, която бе украсена със златна гривна и с халка от слонова кост, скачена с лъскава плочка.

33. След това, като си очисти зъбите със сребърно перо, каза: „Приятели, не ми се искаше още да дойда на трапезата, но за да не ви

задържам повече с отсъствието си, отказах се от това си удоволствие. Ще ми позволите обаче да си довърша играта.“ След него вървеше роб с дъски от теребинтово дърво и кубчета от кристал. При това забелязах нещо много фино: вместо черни и бели пулове имаше сребърни и златни денари^[19]. А докато той през време на играта изчерпи своя репертоар от всевъзможни плоски шеги и ние все още ядяхме ордьовъра, поднесоха ни табла с кошница, в която имаше дървена кокошка с разперени крила като квачка. Приблжиха се веднага двама роби и под звуците на музиката започнаха да претърсват сламата и раздадоха на гостите пауновите яйца, които намериха в нея. Трималхион обърна погледа си към тая сцена и каза: „Приятели, аз поръчах да насадят кокошката на паунови яйца. Боя се, бога ми, да не са вече размътени. Но нека опитаме дали още могат да се сърбат.“ Дадоха ни лъжици, които не бяха по-леки от половин фунт^[20]. С тях разчупихме приготвените от тесто яйца. Насмалко щях да изхвърля моя дял, защото ми се виждаше вътре нещо като пиле. Но когато чух един от постоянните гости да казва: „Тук трябва да има нещо добро“, опипах черупката с пръсти и намерих един много тлъст бекас, увит в яйчен жълтък с пипер.

34. Вече Трималхион, който беше прекратил играта, бе поискал да му дадат от всичко и с висок глас бе ни поканил, ако някой от нас иска да вземе повторно медовина^[21], когато изведнъж музиката даде знак и подносителите от ордьовъра бърже бяха вдигнати от пеещ хор. Но в бъркотията едно блюдо падна случайно на земята и един роб го вдигна. Когато Трималхион забеляза това, заповяда да ударят на роба плесница и да хвърлят пак блюдото. После дойде роб от отдела за покъщнината^[22] и измете среброто заедно с другата смет. Веднага след това влязоха двама къдрокоси етиопци с малки мехове, подобни на тия, с които посипват пясък в амфитеатъра, и ни поляха вино на ръцете, защото вода никой не ни поднесе.

Когато похвалихме домакиня заради тоя разкош, той каза: „Марс обича равенството. Затова заръчах да се постави пред всекиго отделна маса. При това и вонящите роби ще ни причиняват по-малко задух с навалищата си.“

В същия миг донесоха стъклени амфори, запечатани грижливо с гипс. На гърлата им бяха залепени етикети с надпис: „Стогодишно фалернско вино от годината на Опимий“^[23]. Докато четяхме тия надписи, Трималхион плесна ръце и каза: „Уви, виното, значи, живее по-дълго от бедния човек! Затова нека си попийнем здравата! Виното е животът. Поднасям ви чисто Опимиево вино. Вчерашното не бе тъй добро, при все че обядвах у мене много по-отбрани хора.“ И тъй, додето пиехме и изказвахме най-подробно учудването си от тоя разкош, един роб донесе сребърен скелет, който бе тъй пригоден, че ставите и разхлабените му прешлени се извиваха на вси страни. Като го хвърли два-три пъти на масата и подвижните му стави образуваха няколко фигури, Трималхион каза:

*Уви, нещастни ний, човек е жалко нищо.
Така ще бъдем вси, щом Адът ни погълне.
Затуй нека да се веселим, докато сме здрави.*

35. След тая надгробна реч внесоха една гозба, съвсем не така голяма, както очаквахме, обаче нейната необикновеност привлече погледите на всички ни. Един овален поднос съдържаше дванадесетте небесни знака, разположени в кръг. Над всеки знак готвачът бе поставил по едно подходно и съответно ястие: над овена — нахут, над бика — къс говеждо месо, над близнаците — бърберици и мъдета, над рака — венец, над лъва — африкански смокини, над девицата — матка от неопрасвала се свиня, над везните — едни теглилки, в едното блюдо на които имаше пита със сирене, а в другото — млин, над скорпиона — морска риба, над стрелеца — оклопета^[24], над козиорога — морски рак, над водолея — гъска, над рибите — две червеноперки. В средата пък имаше чим, изрязан заедно с тревата, върху който бе поставена медена пита. Един египетски роб разнасяше наоколо хляб в сребърна подница...^[25]

... И сам изпя с отвратителен глас една песен из мима „Търговецът на лозерпиций“^[26]. Когато ние, малко недоволни,

пристъпихме към тия прости ястия, Трималхион каза: „Предлагам да почнем обета. Такъв е законът му.“^[27]

36. След тия думи, танцувайки под звуците на оркестъра, четирима слуги се завтекоха и отнесоха горната част на подноса. Отдолу се показаха (разбира се, в друг поднос) тлъсти пилета, свинско виме и в средата заек, нагизден с криле, та изглеждаше като Пегас^[28]. В краищата на подноса забелязахме и четири фигури на Марсиас^[29] с малки мехове на рамо, от които течеше рибен сос с пипер върху рибите, които плуваха като в басейн. Всички изръкопляскахме, като прислугата започна първа, и усмихнати се нахвърлихме върху тия отбрани деликатеси.

Трималхион, не по-малко зарадван от успеха на сюрприза си, извика: „Карпе!“ Тозчас пристъпи разрезвачът и под такта на музиката нарязва яденето с такива ритмични жестове, че бихме повярвали, че гладиатор се сражава от колесница под звуците на воден орган^[30]. Въпреки това Трималхион непрестанно повтаряше с провлечен глас: „Карпе, Карпе!“ Понеже подозирах, че в тая толкоз пъти повтаряна дума ще да се крие някоя остроумица, пресрамах се и попитах легналия над мене гост. А той, понеже често бе виждал подобни сцени, отговори: „Виждаш ли оногова, който разрязва яденето. Името му е Карп. И тъй, колчем каже «Карпе», със същата дума го вика и му заповядва^[31].“

37. Не можах вече да взема нито залък, но обърнат към съседа си, за да науча колкото се може повече, започнах отдалеч и го запитах коя е оная жена, която постоянно тича нагоре-надолу. „Жената на Трималхион, ми отвърна той, казва се Фортуната. Пари мери с шиник. А пък скоро, много скоро каква беше? Да ме извини твоя милост, не би приел късче хляб от ръката ѝ. Сега, бог знае защо и как, се въздигна до небето и е дясна ръка на Трималхион. С една дума, ако му каже посред бял ден, че е нощ, ще ѝ повярва. Той сам не знае колко притежава: толкова е богат! Но тая вълчица^[32] вижда всичко, дори и това, което не предполагаш. Пестелива, трезва, главата ѝ сече, струва си парите! Но езикът ѝ е лош. Сврака домашарка! Когото обича, обича; когото мрази,

мрази. А земите на самия Трималхион се простират толкова далече, колкото летят ястребите, и има пари на парите. А пък робите му! Охоо! Не вярвам десетата част от тях да познават господаря си. С една дума, може да вкара в миша дупка всекиго от тия разгащени младежи^[33].

38. И вярвай ми, той не купува нищо. Всичко му се ражда у дома: вълна, лимони, пипер. От пиле мляко да подириш, ще намериш у него. Накъсо, вълната, която произвеждаше, не му се виждаше достатъчно фина. Какво направи? Докара си овни от Тарент и ги пусна в стадото си, за да подобри расата. А за да добива атически мед у дома си, поръча си пчели от Атина; същевременно и тукашните ще се подобрят чрез гръцките. Ето на, напоследък пък писа да му пратят гъбено семе от Индия. Колкото за мулетата му, няма нито едно, което да не произхожда от диво магаре. Виждаш ли всички тия възглавници? До една са напълнени с пурпурна или алена вълна. Всичко може да има, каквото му пожелае сърце. Пък и другите му гости — освободени роби — не са за презиране. Доста са тлъсти. Виж онзи, който лежи последен на последния диван. Днес си има свои осемстотин хиляди^[34]. Почна с нищо. Доскоро носеше на гърба си дърва. Но, както казват — аз не зная нищо, чул съм да приказват, — откраднал шапчето на таласъм и намерил имане.^[35] Никому не завиждам, ако му е дал бог нещо. Но бузата му гори още от плесницата^[36] и той не си желае злото. Неотдавна залепи обявление със следния надпис: «От 1 юли наемното жилище на Гай Помпей Диоген се дава под наем, понеже сам той си купи къща.» А пък оня там, дето лежи на мястото на освободен роб, колко добро състояние имаше! Не го одумвам. Едно време имаше милион, но му се разклатиха краката. Вярвам, че е заложил и косите на главата си. Но сам не е виноват, ей богу! По-добър човек от него няма. Ала тия обесници, освободените роби, те дръпнаха всичко към себе си! Знай добре; орташкото гърне не завира^[37] и щом някому работите тръгнат назад, приятелите му дим да ги няма. И какъв приличен занаят упражняваше, дето го виждаш на тоя хал! Беше предприемач на погребения. Обядваше като цар: панирани глигани, сладки, птици, готвачи, сладкари. Под масата се проливаше повече вино, отколкото има някой в избата си. Не човек, а принц от приказка! Когато му тръгна надире и се боеше, че заемодавците му ще почнат да го мислят

несъстоятелен, обяви публичен търг по следния начин: «Гай Юлий Прокул ще извади на публичен търг излишните си вещи.»“

39. Тия тъй сладки приказки прекъсна Трималхион. Блюдата бяха вече вдигнати и гостите весело бяха почнали да пият вино и водят общ разговор. Облегнат на лакътя си, той каза: „Това вино вие сами трябва да усладите. Рибите трябва да плуват. Моля, мислите ли, че съм доволен от ястието, което видяхте върху капака на подноса?“

Така ли ви е познат Одисей.^[38]

Е, какво мислите? И когато обядваме, трябва да познаваме литературата. Да почиват в мир костите на някогашния ми господар, който ме направи човек между човеците. Защото на мене не може да ми се покаже нищо ново, както поднесеното ви вече доказателство. Това небе, дето живеят дванадесетте богове, се превръща в също толкова фигури и скоро то става Овен. И тъй, който се роди под тоя знак, има много добитък, много вълна, освен това твърда глава, безсрамно чело, остър рог. Под тоя знак се раждат повечето педанти и извъртвачи.“ Похвалихме остроумието на нашия астролог, а той продължи: „След това цялото небе става Бик. Затова тогава се раждат такива, които хвърлят къч, и воловари, и хора, които сами си изкарват хляба. Под знака на Близнаците се раждат двойка коне, волове, мъдета и такива, които намазват и двете стени^[39]. Под Рака съм роден аз. Затова стоя на много крака и притежавам много и по сухо, и по море. Ракът именно приляга еднакво добре и към едното, и към другото. Ето защо вече от дълго време нищо не съм слагал върху него, за да не потискам звездата си. Под Лъва се раждат лакомците и властниците. Под Девицата — жените, избягалите роби и окованите във вериги. Под Везните — месари, търговци на парфюми и такива, които продават чрез размерване. Под Скорпиона — отровителите и убийците. Под Стрелеца — кривогледите, които гледат към зелето, пък задигат сланината.^[40] Под Козирога — нещастници, на които от беди израстват рога. Под Водолея — кръчмари и кратуни. Под Рибите — готвачи и

ретори.^[41] Така се върти колелото като воденица и докарва постоянно някакво зло, като се раждат хора или умират. Колкото пък за чима, който виждате по средата, и за медената пита върху него, знайте, че нищо не правя без смисъл: земята, нашата майка, се намира в средата кръгла като яйце и също като медена пита съдържа всичко добро.“

40. „Браво“ — викаме всинца и се кълнем с вдигнати към тавана ръце, че нито Хипарх, нито Арат^[42] могат да се сравняват с него. След това влязоха слуги и постлаха пред диваните килими, по които бяха изписани мрежи, ловни в засада с ловджийски копия и пяло ловно снаряжение. Не знаехме още накъде да насочим нашите предположения, когато извън трапезарията се вдигна голям вик и ето втурнаха се лаконски кучета и почнаха да тичат дори и около масите. След това внесоха табла, на която бе положен глиган от първа величина, и то с плъстена шапка на главата. От зъбите му висяха кошнички, изплетени, от палмови вейки. Едната бе пълна с пресни фурми, другата — със сухи. Около него малки прасета, изпечени от банично тесто, като че ли се готвеха да бозаят и показваха, че животното е женско. Те бяха предназначени за домашен подарък на гостите. За да нареже глигана, дойде не онзи Карп, който разряза пилетата, но един едър брадат мъж с връзки на краката, облечен в къса кабаница. Той измъкна ловджийски нож и удари силно глигана в хълбока. От раната изхвъркнаха дроздове. Птицеловци с наклеени прътове стояха готови и веднага изловиха дроздовете, които хвърчаха из залата. Трималхион заповяда да дадат всекому по една птица и каза: „Вижте също какви великолепни жълди е яла тази дива свиня.“ Тозчас се приближиха роби до кошничките, които висяха от зъбите на глигана, и разпределиха по равно между гостите пресните и сухите фурми.

41. Между това в тихото си кътче аз не малко размишлявах защо глиганът бе внесен с плъстена шапка като освободен роб. След като прекарах през ума си всички най-безумни предположения, реших се да попитам моя сведущ съсед за това, което ме измъчваше. „И това може, отвърна той, да ти разясни твоят покорен слуга, понеже не е гатанка, а

нещо явно. Тоя глиган вчера беше предназначен за главно блюдо, но гостите се отказаха от него. Затова днес той се връща на обета като освободен роб.“^[43] Укорих се за недосетливостта си и не питах вече за нищо, за да не помислят, че никога не съм обядвал с прилични хора.

Докато говорехме това, един хубав млад роб, увенчан с лозови и бръшлянови листа, който подражаваше Бакх ту като Бромий, ту като Лией, ту като Евхий^[44], поднесе грозде в кошничка и изпя на много висок глас няколко стихотворения, съчинени от господаря му. При тоя писклив звук Трималхион се обърна и каза: „Дионисе, бъди свободен.“^[45] Младият роб свали шапката от глигана и я тури на главата си. Тогава Трималхион добави: „Вие не ще откажете, че имам свободен баща.“^[46] Похвалихме духовитостта на Трималхион и, естествено, нацелувахме момчето, което обикаляше масите.

След това блюдо Трималхион стана да иде повън. Освободени от присъствието на нашия тиран, опитахме се да поведем общ разговор между гостите. И така пръв Дама, като поиска по-голяма чаша, каза: „Денят се не вижда. Докато се обърнеш, мръква се. Затова най-добре е да идеш в трапезарията направо от леглото. А пък хубав студ беше! Банята едва ме стопли. Но топлото питие е като кожух. Видях дъното на каната и съвсем съм пиян. Виното ми се качи в мозъка.“

42. Тук го прекъсна Селевк: „Аз, каза той, не се къпя всеки ден. Банята е като тепавица, водата има зъби и ежедневно топи нашето сърце. Но като му дръпна едно гърне медовина, м... му на студа. Впрочем не можах да ида на баня. Бях на погребение. Прекрасният мъж, добрият Хрисант предаде богу дух. Скоро, много скоро ме срещна. Струва ми се, че още говоря с него. Уви, уви! Ходим като мехове, пълни с въздух. Не струваме ни колкото мухи. Те имат поне донякъде сила. Ние не сме нищо друго освен водни мехури. И какво щеше да стане, ако той не бе пазил диета! Пет дни не турна в уста ни капка вода, ни троха хляб и все пак отиде там, където ще идем всички. Лекарите му видяха работата, или не, така му било писано. Лекарят не е друго освен утеха на сърцето. Но погребението му беше прилично: погребални носилки, хубави покривки. Добре бе и оплакан: беше освободил неколцина, само че жена му не го оплакваше искрено. А какво щеше да бъде, ако не бе я гледал тъй добре? Но жените, една

като друга, същински ястреби. Никой не трябва да им прави добро. Все едно, че го хвърляш в калта. Но старата любов е неизперима като рак.“

43. Той стана досаден и Филерос извика: „Да мислим за живите! Онзи си получи каквото му се падаше. Прилично живя, прилично умря. За какво има да се оплаква? Почна с ас^[47] и беше готов да вдигне четвърт ас със зъби от лайната. И така порасте, колкото порасте, бърже като медена пита. Вярвам, бога ми, че е оставил чисти 100 000 сестерции, и всичко в сухи пари. Но за да кажа истината, понеже, както казват, съм ял кучешки език^[48], имаше твърда зурла, лош език, същинска кавга, не човек! Брат му беше отличен мъж, приятел на приятеля си, ръката му бе пълна и трапезата му — добре подредена. Отначало нямаше щастие, но първият гроздобер го изправи на крака. Продаде си виното за колкото искаше. А най-много се оправи с това, че получи наследство, от което задигна повече, отколкото му беше завещано. И оня дръвник, понеже беше сърдит на брата си, завеща имота си на не знам чий си син. Свой своего не храни, тежко му, който го няма. Но имаше роби, които слушаше като оракули. Те унищожиха брата му в неговите очи. Никога не постъпва добре той, който се бърже доверява, а най-вече един търговец. Истина е обаче, че добре се порадва на живота си. Дадено е комуто е дадено, а не комуто е обречено. Истинско дете на щастieto! В ръката му оловото ставаше злато. Лесно е, когато всичко върви от само себе си. А колко години мислиш, че занесе със себе, си? Седемдесет и отгоре. Но беше твърд като от рог, не усещаше старостта и още с черна коса като гарван. Познавам го отдавна, отдавна. И все още налиташе. Вярвам, бога ми, не е простил в къщи и на кучетата. Напротив, гонеше също и момчетата. Човек, сръчен във всичко. Не го укорявам. Това само занесе в гроба си.“

44. Това каза Филерос, Ганимед пък — следното: „Разказваш ни работи, които не се отнасят нито до небето, нито до земята. А пък никой не пита в каква сме неволя поради скъпотията на житото. Не можах, бога ми, да намеря днес залък хляб. И както сушата продължава! Ето вече гладуваме от година насам. Дявол да вземе

едилите^[49], които ядат с хлебарите от една паница. «Запази ме и аз ще те запазя.»^[50] Затова народът тегли. За големите акули всеки ден е празник. Хе, де да имаме ония лъвове, които заварих тук, когато дойдох най-напред от Азия! Това беше живот. Ако сицилийското първокачествено брашно не даваше добър хляб, те набиваха така тия караконджовци, като че ли сам Юпитер изсипваше гнева си над тях. Още помня Сафиний. Живееше тогава при старата арка. Аз бях още момче. Не бе човек, а чист пипер! Където стъпваше, изгаряше земята. Искрен, сигурен приятел на приятелите си. С него би могъл свободно да играеш мора^[51] в тъмнината. В курията пък как ги чешеше! И говореше не празни приказки, но винаги направо. Когато говореше на форума, гласът му растеше като из тръба. Никога не се потеше, нито плюеше. Мисля, че имаше нещо азианско^[52]. И как вежливо отговаряше на поздравленията, наричаше всекиго по име, като че ли бе един от нас! Заради това тогава житото беше по-евтино и от ряпа. Един хляб, купен за ас, не можеха да го изядат двама души. А сега окото на вол е по-голямо. Ах, от ден на ден по-лошо! Градът ни върви назад като рак. Но защо имаме едил, който не струва три смокини — човек, който предпочита аса пред живота ни? И тъй радва се потайно у дома си, получава всекидневно повече пари, отколкото притежава някой в имоти. Зная много добре от кого получи хиляда златни денара^[53]. Но ако бяхме мъже, нямаше да се усеща тъй добре. Сега нашите граждани у дома си са лъвове, а вънка — лисици. Колкото за мене, изядох си и парцалите от гърба и ако тая скъпотия не престане, ще трябва да си продам и колибите. Какво ще стане, ако нито боговете, нито хората не се смилят над тоя град? Да не видя добро от децата си, ако не съм убеден, че всичко това иде от боговете. Никой не вярва вече, че небето е небе, никой не пости, никой се не бои от Юпитер, но всинца си броят парите със затворени очи. По-рано, когато биваше суша, жените боси, с дълга дреха, с разпусната коса и чисто сърце отиваха на хълма и просеха дъжд от Юпитер. И веднага рукваше като из ведро, тогава или никога. И мокри като мишки, всички се смееха. И тъй за нас боговете имат подагра^[54], защото не сме праведни. Полята лежат необработени...”

45. „Моля те, каза Ехион, фабрикант на покривки от парцали, не говори тъй лошо. «Ту тъй, ту иначе» — казал селянинът. Бил си загубил шарено прасе. Каквото не е днес, ще бъде утре. Така върви животът. Бога ми, не би могъл да намериш по-добро отечество, ако хората му бяха умни. Сега не му върви добре, па не само нему. Не трябва да сме придирчиви, навсякъде едно слънце грее. Ако идеш на друго място, ще кажеш, че тук прасетата се разхождат опечени. Ето на, наскоро ще имаме отлични гладиаторски игри, пели три дни на празнините. И то не професионални гладиатори, но твърде много освободени роби^[55]. Нашият Тит е смелчага и разпалена глава. Ще бъде така или иначе, но все ще бъде нещо хубаво. Аз съм му близък, не върши нищо наполовина. Ще даде най-добри мечове, не ще има бягство, ще ги заколят посред арената^[56], за да види пелият амфитеатър. И има отгде. Наследи тридесет милиона. Баща му умря. Да похарчи 400 000 кесията му няма да сети и името му ще се споменува навеки. Има вече неколцина: една жена, която ще се сражава на колесница, и касиера на Гликон, който бил уловен, когато забавлявал господарката си. Ще видиш как се карат в публиката ревнивите и влюбените. А пък Гликон, тоя негодник, дето предаде касиера си на дивите зверове! Това ще рече да се самоопозориш. Каква вина има робът, който бил принуден да извърши това? По-скоро оная пачавра заслужаваше да бъде вързана на рогата на бик. Но който не може да бие магарето, удря самара. Как можеше Гликон да вярва, че плевелът на Хермоген^[57] ще излезе стока? Той можеше да отреже ноктите на хвърчащ ястреб^[58]. Но змията не ражда въже^[59]. Гликон, Гликон е опозорен. Догдето живее, ще носи белег, който ще бъде изтрит само от смъртта. Ала всеки си пати от главата. — Та що исках да кажа: подушвам, че Мамея ще ни даде угощение. Аз и другарите ми ще получим по два денара^[60]. Ако направи това, съвсем ще удари крак на Норбан. Знай добре, ще го срази напълно^[61]. Наистина, какво добро е направил за нас? Даде игри с гладиатори, които не чинеха две пари: дъртаци, да ги духнеш, биха паднали. Видял съм осъдени да се борят със зверове да се държат по-добре в амфитеатъра. Конниците, които заповяда да убият, като че ли бяха фигурки от лампени капачета. Човек би ги взел за петли. Единият — същинско натоварено муле, другият си влачеше краката. Заместникът на падналия тоже полумъртъв, със скъсани жили. Само

един имаше донейде стойка — тракиецът^[62]. Само той се би според правилата. С една дума, всички бяха после бити. Публиката викаше много: «Наложете ги хубаво.» Същински зайци! И отгоре на всичко ти казва: «Дадох ти гладиаторски игри.»“ И аз ти ръкоплясках. Сметни и ще видиш, че си ми останал длъжен! Ръка ръка мие.

46. Изглеждаш ми, Агамемноне, като че ли искаш да кажеш: „Какво бърби тоя досадлив човек?“ Защото ти, който можеш да говориш, не говориш. Не си от нашата черга и затова се надсмиваш на думите на простите хорица. Знаем, че от много учение си оглупял. Но какво си мислиш? Ще те убедя да дойдеш някой ден на моето чифличе и да видиш колибите ми. Ще намерим какво да похапнем: кокошчица, яйчица. Добре ще бъде, при всичко че тая година лошото време всичко опропасти. Ще се наиде що да е. Няма да останем гладни. И при това имам ученик, който расте за теб. Той е моето голямо момченце. Знае вече да дели с четири. Стига да е жив, ти ще имаш добър слуга^[63]. Колкото време е свободен, не вдига глава от плочата. Разумен е и с добри обноски, само че обича много птиците. Това е болестта му. Утрепах му вече три кадънки, па му казах, че ги изяла невестулката. Но той намери други зальгалки и много обича да рисува. Впрочем почна вече гръцки и латинския следи с голямо прилежание, при всичко че учителят му си въобразява много и не се спира на едно място. Идва рядко, разбира си от работата^[64], но не иска да работи. Имам и друг един, който не е много учен, но съвестен и преподава повече, отколкото знае самичък. Дохожда обикновено и в празнични дни и каквото му дадеш, с това е доволен. Купих сега на сина няколко книжки с червени надписи, защото искам да клъвне нещо от правото колкото за домашна потреба. Тая работа дава хляб. Образование има вече достатъчно. Ако ли пък се откаже, намислил съм да го науча някой занаят: бръснар или глашатай, или поне адвокат. Това не ще може да му отнеме кой освен смъртта. Затова му говоря ежедневно: „Примигение, вярвай ми. Каквото учиш, учиш го за себе си. Виждаш адвоката Филерон. Ако не беше учил, нямаше що да яде днес. Доскоро, съвсем доскоро носеше на гърба си стоката, която продаваше. А сега иска да се мери даже с Норбан. Учението е злато и занаят никога не се изгубва.“

47. Подобни разговори се слушаха, когато се върна Трималхион. Той си изтри челото, уми си ръцете с миризлива вода и каза след къса пауза: „Извинете, приятели. Ето вече много дни, откак стомахът ми не ме слуша. И лекарите не знаят що ми е. Но помогнаха ми кори от нар и борина в оцет. Надявам се, че пак ще почне да изпълнява дълга си както по-рано. Впрочем понякога около стомаха ми къркори, сякаш чувам бик да реве. Ето защо, ако някой от вас иска да си върши работата, няма защо да се срамува. Никой от нас не се е родил затикнат. Мисля, че няма по-голяма мъка, отколкото да се стискаш. Това е едничкото, което не може да запрети и сам Юпитер. Смееш се ти, Фортунато, която не ме оставяш ноще да спя. Дори и на трапезата не запрещавам никому да си достави облекчение. Пък и лекарите ни забраняват да се стискаме. Или ако ви дойде по-голяма работа, всичко е готово вън: вода, гърнета и другите дреболии. Вярвайте ми, ако изпаренията се качват в мозъка ви, те причиняват влага в цялото тяло. Зная, че мнозина са загинали, понеже не са слушали гласа на природата.“

Ние му благодарим за великодушната снизходителност и посръбваме често, за да укроем смеха си. Но не знаехме още, че не сме достигнали, както се казва, върха на наслажденията, но сме на половина път. След като очистиха масите под звуковете на музиката, вкараха в трапезарията три бели свине с намордници и звънчета, от които едната, както казваше номенклаторът^[65], била на две, другата — на три, третата — дори на шест години. Помислих, че са влезли фокусници и че свинете ще направят някои фокуси, както това става пред уличната публика. Но Трималхион тури край на очакването ни с думите: „Коя искате да се пригответи тозчас за обед? Петел и Пентеево фрикасе^[66] и подобни дреболии правят селяните. Моите готвачи са навикнали да приготвяват в котела дори цели телета.“ Веднага заръча да повикат готвача и без да дочака избора ни, заповяда му да заколи най-старата свиня и го попита с висок глас: „От коя си група?“ Когато той отговори: „От четиридесетата“, Трималхион отново попита: „Купен ли си, или си роден у дома?“ — „Нито едното, нито другото, каза готвачът, но съм ти завещан от Панса.“ — „Гледай, рече Трималхион, да я пригответиш грижливо. Иначе ще заповядам да те

турят в групата на прислужниците.“ А готвачът, уведомен за силата на господаря си, напипа кухнята, съпроводен от шопара.

48. Трималхион пък ни погледна любезно и каза: „Ако не ви харесва виното, ще го променя. Вие трябва да го направите ценно. Благодарение на боговете сега не купувам нищо, но всичко, от което ни текат слюнките, ми расте в едно крайградско имение, което още не съм видял. Казват, че граничи с именията ми при Тарацина и Тарент. Сега желая да прибавя към именницата си и Сицилия, та ако ми хрумне да ида в Африка, да мога да пътувам все през моя земя.

Но кажи ми, Агамемноне, каква реч декламира днес? Що се отнася до мене, ако и да не защитавам дела, пак съм добил образование за домашна потреба. И недей мисли, че презирам учението. Имам три библиотеки, от които едната гръцка, другата латинска. И тъй, кажи ми, моля те, предмета на твоята реч.“ Когато Агамемнон начена: „Един бедняк и един богаташ били неприятели...“, Трималхион попита: „Какво е това бедняк?“^[67] — „Прелестно“, каза Агамемнон и разправи някакъв процес. Веднага Трималхион забеляза: „Ако това се е случило, по него не може да се спори. Ако ли не се е случило, то не е нищо.“ Когато придружихме тия му думи и други подобни с възторжени похвали, Трималхион каза: „Драги ми Агамемноне, кажи ми, помниш ли дванадесетте подвига на Херкулеса и историята на Одисея, как циклопът му изтръгнал палеца с клещи?“^[68] Когато бях млад, четях това у Омира. Колкото за сибилата, видях я сам с очите си в Куми как виси в едно шише. Когато децата ѝ кажеха: «Сибילו, какво искаш?», тя отговаряше: «Искам да умра.»^[69]

49. Още не бе издумал всичко и масата се зае от голяма табла с огромна свиня. Чудехме се на бързината и се кълняхме, че дори петел не бе могъл да се свари тъй скоро, толкоз повече, че свинята ни се виждаше много по-голяма, отколкото глиганът преди малко. Но ето че Трималхион започна да се взира в нея все по-внимателно И по-внимателно и извика: „Какво, какво, свинята не е изкормена? Не е, бога ми! Викай, викай по-скоро готвача тук!“ Когато готвачът се яви натъжен пред масата и каза, че е забравил да изкорми свинята,

Трималхион извика: „Какво, забравил! Би помислил човек, че той никога не е пипал пипер и кимион. Съблечете го!“ Незабавно готвачът бе съблечен и застана между двама мъчители. Всинца почнаха да се молят за него и думаха: „Случват се подобни неща. Молим, прости му! Ако повторно го направи, никой от нас не ще се застъпи вече за него.“ Аз останах жестокосърдечен и строг и не можах да се сдържа, но се наклоних към ухото на Агамемнон и му пошушнах: „Тоя роб трябва да е истински негодник. Да забрави да изкорми свинята! Не бих му простил, бога ми, дори ако би пропуснал да изкорми риба.“ Но не и Трималхион, който, усмихнат, с разведрено лице, пак каза: „Понеже паметта ти е слаба, хайде изкорми я пред нас!“ Готвачът, който получи пак тогата си, взе ножа и разряза предпазливо корема на свинята вдясно и вляво. Веднага през разрезите, които се разшириха поради натиска извътре, се изсипаха наденици и кървавици.

50. Прислугата изръкопляска на тая изненада и извика дружно: „Да живее Гай!“ И готвачът биде почетен не само със сребърна корона, но и с питие, което получи в чаша върху коринтско блюдо. Когато Агамемнон разглеждаше блюдото по-отблизо, Трималхион каза: „Само аз притежавам истински коринтски произведения.“ Очаквах, че с обикновената си безочливост ще каже, че му донасят съдовете направо от Коринт. Но то излезе още по-добре. „Може би ще попиташ, каза той, защо само аз притежавам истинска коринтска стока. Защото фабрикантът, от когото купувам, се казва Коринт. А какво е коринтско, ако не това, което е купено от Коринт? И за да не ме мислите за невежа, аз зная много добре как е произлязъл коринтският бронз. Когато била завоювана Троя, Ханибал, мъж лукав и коварен, натрупал всички медни и сребърни статуи на една клада и ги запалил. Така стопени, те образували една сплав. От тая маса взели после леярите и направили съдове, блюда и фигурки. Така е произлязъл коринтският бронз, всичко в едно, ни риба, ни месо^[70]. Простете ме за това, което ще кажа. Предпочитам стъклото. Поне не мирише. Ако не се чупеше тъй лесно, бих го предпочел и пред златото. Сега обаче то е негодно.

51. Но имало някога един майстор, който направил стъклена чаша, която не се чупела. Той бил допуснат пред императора^[71] и му я поднесъл в дар. После я взел от ръката му и я хвърлил на пода. Императорът страшно се уплашил. Майсторът обаче вдигнал чашата от земята. Тя била вгъната като меден съд. След това извадил от пояса си чукче и спокойно я поправил. Като свършил това, вярвал, че държи Юпитер за м..., а особено когато императорът му рекъл: «Познава ли някой друг тоя начин за произвеждане на стъкло?» Но гледай само! Когато майсторът отговорил отрицателно, императорът заповядал да му отрежат главата. Разбира се, защото, ако тайната му станеше известна, щяхме да ценим златото колкото калта.

52. Към среброто имам голяма страст. Имам кани, които събират по една урна^[72], на брой около сто^[73]... как Касандра^[74] убива синовете си и мъртвите дена лежат така, че би ги взел за живи. Имам съд за гребане с дръжка, който ми остави един от моите патрони^[75]... където Дедал затваря Ниоба в троянския кон^[76]. Също имам на чаша борбите на Хермерот и на Петрайт^[77], всичко масивно. Разбирам аз от тия неща. Това си изкуство не бих дал за нищо на света.“

Докато казваше това, един роб изпусна чаша. Трималхион го погледна и каза „Бързо се набий самичък, защото си диване!“ Веднага робът увиси устни и почна да се моли. Но онзи каза: „Защо ме молиш? Като чели искам да ти направя нещо! Съветвам те, моли себе си да не бъдеш диване?!“ Най-после Трималхион отстъпи на молбите ни и прости роба, който, вече опростен, припна около масата...^[78] и Трималхион извика: „Водата вън, виното вътре!“...^[79] Приехме шегата с одобрение, а най-вече Агамемнон, който добре знаеше как да си изкара нова покана за обяд. Впрочем след тая похвала Трималхион пиеше все по-весело и вече почти пиян, каза: „Никой от вас не поканва Фортуната да потанцува? Вярвайте ми, никой не танцува по-добре от нея кордакс^[80].“ И самичък, с вдигнати ръце над главата подражаваше пантомима Сир^[81], докато цялата прислуга пееше в хор: „Мадея, Перимадея.“^[82] И той щеше да стане да танцува пред нас, ако да не бе се приближила Фортуната до ухото му. Предполагам да му е казала, че подобни долни шегички не приличат на достойнството му. Нямахше нищо

по-непостоянно от обноските му. Ту благоговееше пред Фортуната, ту изпадаше отново под влиянието на собствената си природа.

53. Желанието му да танцува се прекъсна от един секретар, който прочете като от държавния вестник: „На 26 юли в имението при Куми, което принадлежи на Трималхион, са родени 30 момчета и 40 момичета. Занесени са от гумното в житницата 500 000 шиника^[83] пшеница, 500 вола, приучени да се впрягат. На същия ден робът Митридат разпнат, защото бе злословил гения на нашия господар Гай.^[84] В касата вложени десет милиона сестерции, понеже не можеха да се пласират. На същия ден в Помпейанския парк избухна пожар. Огънят произлязъл от къщата на управителя Наста.“ — „Как, прекъсна го Трималхион, кога е купен за мен Помпейанският парк?“ — „Миналата година, каза секретарят, и затова още не е вписан в книгите.“ Трималхион побледня от гняв: „Ако се купи за мене, каза той, каквото и да е имение и аз не узная вътре в шест месеца за покупката му, забранявам да се вписва в книгите ми.“ След това се прочетоха заповеди на едилите, завещания на горски пазачи, в които Трималхион се изключваше от наследство по указана причина; после имената на управителите и разводът на една освободена робиня с един нощен пазач, понеже била уловена, че живее с един бански слуга; интернирането на един къщен управител в Баи; после, че някой си касиер бил даден под съд за някаква съдебна разправия между камердинерите.

Най-после дойдоха акробати. Един съвсем безвкусен дебелак застана със стълба и накара едно момче да играе по стъпалата и по върха ѝ под съпровода на песен; после да скача през запалени обръчи и да държи със зъби амфора. На тия фокуси се удивляваше само Трималхион и казваше, че е неблагоприятно това изкуство. Две неща имало на света, които най-много обичал да гледа: акробати и хорнисти. Всичко друго — борби с животни, концерти — било чиста глупост. После каза: „Купил бях и актьори За гръцки комедии, но предпочетох да представят ателани^[85]. И гръцкия си флейтист, който акомпанира на хора, накарах да свири латински мелодии.“

54. Тъкмо казваше това и момчето падна точно върху софата на Трималхион... Прислугата нададе вик, също и гостите, и то не заради тоя вонящ човек, на когото със задоволство биха видели и врата счупен, но от страх да не би угощението да завърши зле и да стане нужда да оплакват мъртвец, който им беше съвсем чужд. Когато Трималхион изпъшка тежко и легна върху ръката си, като че ли бе наранена, притекоха се лекарите и най-напред Фортуната с разпуснатата коса и с чаша в ръка. Тя оплакваше с висок глас бедата и нещастиято си. Колкото за момчето, което беше паднало, то отдавна вече пълзеше наоколо в краката ни и ни молеше за прошка. Лошо ми беше разположението. Боях се да не би тая молба да е част от някаква комедия, с която се готви някаква изненада. Помнех още оня готвач, който бе забравил да изкорми свинята. Затова почнах да оглеждам цялата трапезария, да не би да излезе от стената някоя изненада, особено когато почнаха да бият роба, който бе превързал натъртената ръка на господаря си с бяла вместо с пурпурна вълна. Догадките ми не бяха много далеч от истината, тъй като вместо наказание последва решението на Трималхион, с което освобождаваше момчето, за да не може да каже никой, че такава важна особа е била наранена от роб.

55. Одобряваме решението му и повеждаме разнообразни разговори върху непостоянството на човешките работи. „Да, каза Трималхион, тая случка не трябва да отmine без надпис, който да я увековечи.“ Веднага поиска дъсчица за писане и без да се мъчи дълго с размишления, издекламира следното:

*Какво се не надеем,
това ще преживеем.
Че нас Фортуна ни владей.
Затуй, момче, фалернско вино ти налей!*

Тая епиграма наклони разговора към поетите. Дълго се признаваше за пръв Мопс от Тракия^[86]... додето Трималхион каза: „Моля, учителю, каква е според тебе разликата между Цицерон и

Публилий?^[87] Аз мисля, първият бе по-красноречив, вторият — по-нравствен.^[88] Какво по-хубаво от следното място?

*Какво ли не поглъщат ти устата?
За твойто гърло се гоят пауни,
кат губерите вавилонски пъстри;
кокошки нумидийски и петели тлъсти;
и щъркел тънконоги, дългоклюни,
що знае детски дълг, на зима врага
желани гост, на топли дни предвестник —
сега и нему е гнездо тиганът.
Индийски бисерни зърна защо са?
Не ли с гердани морски за да скита
жена безпътна из по чужди къщи?
Защо смарагд зелени, скъпо стъкло
и огнесияйни камъни защо са?
Да не искри пък от елмаза честност?
И бива ли жените да излизат
по тънка риза само, полуголи?^[89]*

56. Кое изкуство обаче, каза той, считате за най-мъчно след учението? Аз мисля — да бъдеш лекар и сарафин. Лекарят, защото знае какво имат бедните човеци в гърдите и в стомаха си и кога дохожда треската, макар и да не мога да ги търпя, понеже ми предписват често патешко месо.^[90] Сарафинът, защото през сребърната покривка вижда медта. От животните пък, които са лишени от реч, най-работни са воловете и овците: воловете, защото им дължим хляба, който ядем; овците, защото с тяхната вълна се гордеем. И какво престъпление! Някой яде овнешко и при това носи туника. Пчелите смятам за божествени животни, защото бълват мед, ако и да се казва, че го донасят от Юпитер. А пък затова жилият, защото, дето има сладко, там ще намериш и горчиво.“

Беше вече дошъл и редът на философите, чието занимание той не признаваше, когато бяха разнесени лотарийни билети в чаша и един

роб, натоварен с тая работа, прочете печалбите...^[91] Много се смяхме. Подобни шеги бяха безчет. Не ги помня вече.

57. Когато Аскилт твърде дръзко с вдигнати ръце се подиграваше на всичко и се смееше до сълзи, един от другарите на Трималхион, освободен роб, същият оня, който лежеше над мене, побледня от гняв и каза: „Защо се смееш, говедо? Или не ти харесват хубавите забавления, които дава господарят ни? Ти навярно си по-богат и си навикнал на по-добра гощавка. Кълна се в богинята покровителка на това място; ако бях близко до него, щях да му затикна зурлата. Хубава стока! И осмива другите! Бог знай кой пропъден никаквик, нощен скитник, що не чини колкото пикочта си. С една дума, ако припикая наоколо му, не ще знае къде да избяга.^[92] Бога ми, лесно не кипвам, но в развалено месо се раждат червеи. Смее се! За какво има да се смее? Да не е на шарената крава теле? Ти си римски конник? А пък аз съм царски син. Но защо съм бил роб? Защото доброволно отидох да служа и предпочетох да бъда римски гражданин, а не да плащам харач.^[93] И сега, мисля, тъй живея, че никой не може да ми се смее. Човек съм между човеците, ходя с вдигната глава, никому не дължа ни пара. На съд още не съм викан; никой не ми е казал на стъгдата: «Плати си дълга!» Купих си малко земица, спечелих си парици. Храня двадесет гърла и едно куче. Откупих своята другарка-робиня, за да си не изтрива никой ръцете на гърдите й. За собствената си свобода заплатих хиляда денара. Севир ме направиха даром.^[94] Надявам се, така ще умра, че да не се червя след смъртта си. А ти толкова ли си записан, че нямаш време да погледнеш зад себе си? Виждаш въшката у другиго, у себе си кърлежа не виждаш. Ето твоя учител, човек по-възрастен, нему се харесваме. А ти! Устата ти миришат още на мляко. Не знаеш гък да кажеш, чиреп или по-скоро разкиснат ремък, който от водата става помек, но не и по-добър. Ти си по-богат! Закусвай тогава два пъти, обядвай два пъти! За мене кредитът е по-скъп от богатството. С една дума, кой ме е подсещал два пъти? Четиридесет години служих и никой не знаеше роб ли бях или свободен. Бях още момченце с дълга коса, когато дойдох в тоя град, базиликата не беше още съградена. Старах се всякак да угодя на господаря си, човек, благороден и високо почитан, на когото нокътят чинеше повече, отколкото ти цял. Имаше

наистина в къщи хора, които искаха тук-таме да ми турнат крак, но при все това — нека изкажа благодарността си към гения му — изплувах. Това е истинска заслуга. Да се родиш свободен, е толкова лесно, колкото да кажеш: «Ела тук!» Какво се звериш сега като пръч в леща?“

58. При тия думи Гитон, който стоеше до краката ни, не можа да се сдържи вече и прихна да се смее неприлично. Когато неприятелят на Аскилт забеляза това, обърна ругатните си срещу момчето и каза: „И ти ли се смееш, сресана лукова главо? Ура, да живеят Сатурналиите! Слушай, да не мислиш, че е месец декември?^[95] Кога заплати двадесетъка си?^[96] Какво иска тоя обесник? Гарвани го яли! Ще се погрижа да почувствуващ гнева на Юпитер не само ти, но и онзи, дето не ти стяга юздите. Кълна се в хляба, който ме насища: оставям те от уважение към другаря си. Иначе щях да си разчистя сметките с тебе ей сегичка! Ние тук се забавляваме отлично, но ония глупци, които не ти стягат юздите! Разбира се, какъвто господарят, такъв и слугата. Едвам се сдържам и по природа не съм гневлив, но щом един път кипна, не пощадявам и собствената си майка! Добре! Ще те срещна някой път на улицата, мишко или по-скоро гъбо! Да не раста ни нагоре, ни надолу, ако не вкарам господаря ти в миша дупка. Пък и тебе няма да пощадя, та ако ще би да викаш на помощ и Юпитер от Олимп. Ще се погрижа да не ти помогне никаквата ти коса и господарят ти негодник. Добре! Ще ми паднеш на ръка! Или аз не познавам себе си, или няма вече да смееш, та ако ще да имаш и златна брада^[97]. Ще направя да усетиш гнева на Атина и ти, и онзи, който пръв те направи така непоносим...^[98]

Не съм учил геометрия, естетика и други подобни дивотии, но буквите по надписите познавам и разделям на сто всякаква сума в асове, литри и сестерции. С една дума, ако искаш, да направим един малък бас. Ела, тук слагам парите. Сега ще видиш, че баща ти напразно е пръскал пари да те учи, ако и да знаеш реторика. Внимавай!

«Кой от нас? Ходя надлъж, ходя нашир. Отгадай ме!» Ще ти кажа кой от нас се движи и не се помества, кой от нас расте и става по-малък.^[99] Тичаш, чудиш се, мъчиш се като мишка в нощно гърне. И тъй или мълчи, или не досаждай на по-добри хора, които не искат да знаят за твоето съществуване. Да не мислиш, че се безпокоя от

жълтите ти като чемшир пръстени, които си откраднал от любовницата си! Свети Окупоне^[100], помагай ми! Да идем на форума и да искаме пари назаем; ще видиш тогава, че този железен пръстен^[101] има доверие. Ей! Хубаво нещо е мокра лисица! Да не спечеля вече ни пара, да умра като куче, ако не те преследвам, докато те премахна. Наистина прилича му и на оня, който те учи на това. Маймуна, не учител! На наше време учехме друго. Учителят ни казваше: «Всичко ли е в ред? Право в къщи! Да не се обръщате, да не псувате по-старите!» А сега цялото учение е празна работа. Вземи кой да е от тях, ще видиш, че не чини счупена пара. Аз пък, както ме виждаш, благодаря на боговете за всичко, което съм научил.“

59. Аскилт искаше да отговори на тия ругатни, но Трималхион, зарадван от сладкодумството на другаря си, каза: „Хайде, оставете кавгите настрана! По-добре да е мир! И ти, Хермероте, пощади младежа! Кръвта му ври, но ти бъди по-разумен! В подобни случаи победеният е винаги истинският победител. И ти, когато беше петленце, кукуригаше и нямаше разум. По-добре е пак отново, да се развеселим и да гледаме омиристите.“^[102] В този момент влязоха трупа актьори и удариха копия о щитове. Сам Трималхион седна на възглавницата и четеше с писклив глас един латински текст, докато омиристите според своя нетърпим обичай разменяха помежду си гръмки стихове. Когато след малко настъпи мълчание, той каза: „Знаете ли каква пиеса представят? Имало двама братя, Ганимед и Диомед. Те имали сестра Елена. Агамемнон я откраднал и подложил на Диана вместо нея сърна. И тъй Омир разказва сега как се сражават помежду си троянците и тарентинците.“^[103] Той победил и дал дъщеря си Ифигения на Ахил за жена. Поради това Аякс е луд и това ще ви обясни веднага съдържанието.“ След като каза това, омиристите нададоха вик и докато слугите сновяха насам-нататък, бе внесено сварено теле с шлем на главата, поставено на сребърна табла, тежка двеста либри^[104]. След това влезе Аякс, изтегли меча си, като че ли беше луд, и почна да сече и да жестикулира с ръцете под такт в разни посоки. После набоде късовете с ножа си и ги раздаде на слисаните гости.

60. Не можахме да се удивляваме дълго на тия елегантни изненади, защото ненадейно от украсения таван се раздаде шум и цялата зала потрепера. Скокнах уплашен, като мислех, че ще слезе някой акробат през покрива. И другите гости, не по-малко учудени, вдигнаха глави и чакаха какви изненади ще ни прати небето. И ето таванът се отвори и веднага се спусна голям обръч, навярно изваден от някоя огромна каца. Наоколо по него висяха златни корони и алабастрови шишенца с благовония. Докато ни канеха да вземем тия неща като подаръци за в къщи, погледнах отново към масата...

Там беше поставена вече табла с няколко млина. В средата се намираше един Приап^[105], направен от тесто, който както обикновено държеше в доста голямата си престилка различни плодове и грозде. Жадно простряхме ръце към тия лакомства, но нова една изненада ни развесели още повече. Всички млинове и плодове дори и при най-малък натиск изпускаха шафран и тая неприятна течност пръскаше чак до устата ни. Понеже мислехме, че яденето, което бе поляно с тая обредна течност^[106], е свещено, станахме прави и казахме: „На императора, баща на отечеството, щастие.“^[107] Но когато и след тая молитва някои си взеха от плодовете, и ние също си напълнихме кърпите, особено аз, понеже никой подарък не ми се виждаше достатъчно добър, за да напълня пазухата на Гитон.

Между това влязоха три момчета с високо препасани бели туники. Двете от тях сложиха на масата лари^[108] с медальони на шията, а третото разнасяше наоколо паница с вино и викаше: „Богове, бъдете благосклонни!“...

Трималхион пък казваше, че единият се нарича Кердон, другият — Фелицион, третият — Лукрион^[109]. Понеже всички целунаха образа на Трималхион^[110], и нас ни беше срам да го отминем.

61. След като си пожелахме всинца „добър разум и добро здраве“, Трималхион погледна Никерот и каза: „Ти обикновено биваше на трапезата по-весел. Не зная защо сега мълчиш и гък не казваш. Моля ти се, ако искаш да ме видиш щастлив, разкажи оная история, която ти се случи.“ Зарадван от вниманието на приятеля си, Никерот каза: „Да не спечеля вече нищо, ако отдавна вече не се пръскам от

радост, че те виждам така разположен. Затова нека владее чисто веселие, при все че се боя от тия учени да не ми се смеят. Но тяхна работа! При все това ще разкажа. Какво ще ми стори тоя, който ми се смее? По-добре е да предизвикваш смях, отколкото да бъдеш осмиван.“ Като издума това^[111], почна да разказва следната история:

„Когато бях още роб, живеехме в една тясна уличка. Сега къщата принадлежи на Гавил. Там, види се, по божия воля, залюбих жената на кръчмаря Теренций. Вие познавате тарентянката Мелиса, прекрасна женица. Но, бога ми, влечението ми към нея не бе заради плътски или любовни удоволствия, но заради добрия ѝ характер. Каквото поисках от нея, никога не ми се отказваше. Спечелеше ли един ас, аз получавах половината. Каквото спестявах, отиваше в нейния джоб и никога не ме излъга. Мъжът на тая жена умря в полската къща, където живееха. Аз направих всичко, за да ида при нея. Както знаете, добрите приятели се показват в нужда.

62. Случайно господарят ми беше отпътувал за Капуа, за да уреди куп стари закачки. Възползувай от случая, убедих един наш гост да ме придружи до петия милиарен камък. Беше войник, силен като самия Плутон.^[112] Тръгнахме около първи петли. Месечината грееше като ден. Стигнахме между гробовете.^[113] Моят човек се отби настрана към надгробните плочи, за да си свърши работата, а аз сядам, тананикайки си, и броя надгробните плочи. После, като се извърнах към другаря си, видях го да съблича и да поставя всичките си дрехи край пътя. Душата ми дойде в зъбите. Стоях като мъртъв. А пък той препика наоколо дрехите си и веднага се обърна на вълк.^[114] Не мислете, че се шегувам. Добро да не видя, ако ви лъжа! И тъй, както казах, като стана вълк, почна да вие и избяга в гората. А аз отначало не знаех къде се намирам. После пристъпих да вдигна дрехите му. Те се бяха обърнали на камъни. Кой не би умрял от страх на мое място? Но все пак изтеглих меча си и по целия път сечах мрака, додето стигнах полската къща на приятелката си. Влязох блед като мъртвец. Насмалко щеше да ми излезе душата. Пот течеше чак под кръста ми. Очите ми бяха изцъклени. Едва можах да се съвзема. Моята Мелиса почна да се чуди, че съм на път толкова късно, и каза: «Ако беше дошъл по-рано, поне щеше да ни помогнеш. Влезе вълк в двора ни и пусна кръв на

всички добичета като някой касапин. Но не можа да ни надхитри, ако и да избяга. Слугата ни му прободеше шията с копие.» Като чух това, не можах вече да мигна, но щом съмна, побягнах като обран кръчмар към къщата на нашия Гай и когато дойдох до мястото, дето дрехите бяха станали камъни, не намерих нищо друго освен кръв. А когато стигнах у дома, моят войник лежеше в леглото си като вол и лекарят връзваше шията му. Разбрах, че той е върколак, и след това не можех вече да разделя с него късче хляб дори и да ме убиеха. Другите да мислят за това каквото щат. А на мене, ако лъжа, нека ми се разгневят висшите гении-пазители.“

63. Онемяхме всинца от учудване, а Трималхион каза: „Вам лъжа, мене истина. Ако вярвате, настръхнаха ми косите, защото зная, че Никерот не приказва що да е. Не, нему може да се вярва. Не е бърбрица. И аз искам да ви разкажа една страшна история. Магаре на покрив.^[115] Когато още носех дълга коса (защото още от детинство съм водел изнежен живот), умря любимото момче на господаря ни. Наистина бисер, рядкост, съвършенство във всяко отношение! Когато бедната му майка го оплакваше и мнозина от нас споделяха жалбите ѝ, ненадейно вещиците почнаха да вият. Би помислил човек, че куче гони заек. Имахме тогава един кападокиец, висок мъж, сърцат и силен. Можеше да повдигне разярен бик. Той изтегли меча си и като уви внимателно лявата си ръка, смело изскочи пред къщната врата и прободеше една от тях приблизително на това място — здраво да остане каквото пипам! Чухме пъшкане, но (не искам да лъжа) самите тях не видяхме. Нашият глупак обаче, щом се върна, се хвърли на леглото. Цялото му тяло беше посиняло. Като от лоша ръка. Затворихме вратата и отново се заловихме за работата си. Но когато майката поиска да прегърне тялото на сина си, вижда и допира сvezка сено. Нямаше сърце, нямаше черва, нямаше нищо. Очевидно вещиците бяха вече откраднали момчето и на мястото му бяха поставили сламена кукла. Моля ви, трябва да вярвате, има жени, които знаят повече от нас; има магесници, които свалят месечината на земята. Впрочем след оная случка на нашия дангалак не се възвърна вече цветът на лицето, а след няколко дни умря от лудост.“

64. Чудим се на всичко това и го вярваме, па целуваме масата и молим вещиците да си стоят у дома, додето се върнем от гощавката.

Струваше ми се, че числото на лампите се е умножило и че цялата трапезария се е променила, когато Трималхион подзе отново: „Плокаме, тебе думам, няма ли да разкажеш нещо? Не искаш ли да ни позабавляваш? Ти обикновено биваше по-весел, декламираше хубави драматически сцени, пееше песни. Ах, ах! Отминаха вече хубавите дни!“ — „Колата ми вече не върви, каза онзи, откак ме е уловила подагра. А то, когато бях млад, от песни насмалко щях да охтичасам. Ами танцът, декламацията, бръснарницата!^[116] Кой можеше да се сравни с мене освен Апелес?“^[117] След това си тури ръката на устата и изсвири нещо отвратително, за което казваше после, че е гръцко.

А и Трималхион, за да не остане по-назад, започна да подражава тръбачите, после погледна любимеца си, когото наричаше Крез. Това гуреливо момче с много нечисти зъби увиваше едно черно и неприлично дебело кученце със зелена лента, туряше един полуизяден хляб на леглото и го хранеше, при всичко че то се противеше от пресита. Тая сцена припомни на Трималхион задължението му, така да се каже, и той заповяда да доведат Скилакс, „пазителя на къщата и на нейните обитатели“. Веднага доведоха огромно куче, вързано с верига, и когато вратарят го ритна, за да легне, то се просна пред масата. Трималхион му хвърли бял хляб и каза: „Никой в къщи не ме обича повече от това куче.“ Момчето, ядосано, че хвали толкова Скилакс, сложи кученцето на пода и го насъска срещу Скилакс. По кучешкия си обичай той изпълни трапезарията с ужасен лай и насмалко щеше да разкъса „Бисера“^[118] на Крез. Но шумът не се ограничи само със сборичкването на кучетата. Върху масата се катурна и един свещник, счупи всички кристални съдове и напръска неколцина гости с горещо масло. За да не се покаже опечален от загубата, Трималхион целуна момчето и каза да му се качи на гърба. Без да се мае, то го яхна като кон, потупа го с юмрук няколко пъти по раменете и извика със смях: „Бузо, бузо, колко са тук?“^[119]

След като се успокои малко, Трималхион заповяда да смесят вино в голяма делва и да почерпят всички роби^[120], които седяха при краката на господарите си, като прибави следната забележка: „Ако

някой не иска да вземе, излей му го на главата. Денем сериозно, сега весело!“

65. След тая любезност дадоха деликатни ястия, споменът за които само, ако ми вярвате, ми е неприятен. Вместо дроздове раздадоха на гостите по една угоена кокошка и гъши яйца с качулки. Трималхион ни покани най-настоятелно, като казваше, че на кокошките костите са извадени.

Между това на вратата на трапезарията потропа ликтор и влезе нов гуляйджия, облечен в бяло и придружен от голяма свита. Аз се уплаших от величествения му вид и помислих, че е дошъл преторът^[121]. Затова се опитах да стана и да стъпя с босите си крака на земята. Агамемнон се засмя на безпокойството ми и каза: „Успокой се, глупави човече, това е севиърът Хабинас, притежател на каменарница, който е прочут с това, че прави най-хубавите надгробни паметници.“

Успокоен от тия думи, заех пак мястото си и разглеждах влизация Хабинас с голямо учудване. Вече пиян, той беше опрял ръце върху раменете на жена си. Главата му бе натоварена с няколко венеца, а благовонна вода струеше по челото в очите му. Той зае почетното място и веднага поиска вино и топла вода. Зарадван от веселото му разположение, Трималхион поиска също по-голяма чаша и го попита как е бил приет.

„Нищо не липсваше, каза той, освен ти, тъй като очите ми бяха все тук. И, бога ми, хубаво беше. Сциса даваше великолепа гощавка за деветината на бедния си роб, когото бе освободила при смъртта му. И вярвам, че ще трябва да даде на откупвачите на двадесетъка^[122] голяма прибавка, понеже те го оцениха на петдесет хиляди.^[123] Но пак беше весело, ако и да бяхме принудени да изливаме половината от пиенето за неговите бедни кости.“

66. „Ами какво имахте за ядене?“, попита Трималхион. „Ще ти кажа, отговори той, ако мога. Паметта ми е тъй силна, че често забравям собственото си име. Най-напред получихме свиня, накачена с наденици и наоколо кървавица и птичи дреболии, отлично приготвени, и, разбира се, ряпа и домашен хляб от непресято брашно, който

предпочитам пред белия, едно, че дава сила, и друго, когато ида повън, не плача. Следното блюдо бе студена баница, полята отгоре със смес от разтопен мед и испанско вино. Добре си хапнах и от баницата, а с меда се натъпках хубавичко. Наоколо нахут и вълчи боб, орехи, кой колкото иска, и по една ябълка за всеки. Но аз си задигнах две и ето ги тук вързани в кърпата, защото, ако не занеса никакъв подарък на малкия си роб, ще си имам разправия. Да, добре ме подсеща госпожа съпругата ми. За допълнително имахме къс мечешко месо. Сцинтила хапна от него необмислено и насмалко щеше да си избълва червата. Аз, напротив, изядох повече от либра^[124], защото вкусът му бе също като на дива свиня. И казвам си, ако мечката изяде бедния човек, колко по-голямо право има човекът да изяде мечка. Като завършек най-последно имахме меко сирене и гъсто сварена шира и по един охлюв, и чревца, и дробчета, нарязани в чинийка, и яйца с качулка, и ряпа, и горчица, и по едно рагу с неприличен вид, и толкова. Поднесоха на гостите и блюдо с кимион и оцет, от което неколцина безсрамници си взеха по три шепи. Колкото за шунката, от нея се отказахме.

67. Но моля ти се, Гайе, кажи ми, защо Фортуната не е на трапезата?“ — „Както я знаеш, каза Трималхион, ако не прибере сребърните съдове, ако не раздели остатъците от храната на робите, не туря капка вода в уста.“ — „Но, отговори Хабинас, ако не дойде на трапезата, мене дим да ме няма оттук“ и искаше да стане, ако по даден знак Фортуната не бе повикана от цялата прислуга най-малко четири пъти. И тъй тя се яви. Горната ѝ дреха бе опасана високо с жълто-зелен пояс, тъй че отдолу се показваше вишневочервена туника и вити гривни на глезените, и бели позлатени чепици на краката. Като си изтриваше ръцете с кърпа, която висеше на шията ѝ, тя седна на софата, на която се беше настанила Сцинтила, жената на Хабинас, и докато последната ръкопляскаше, тя я целуна и каза: „Най-сетне можем да те видим.“

После разговорът им стигна дотам, че Фортуната свали гривните от предбелите си ръце и ги показваше на учудената Сцинтила. Най-сетне откопча и гривните за глезените си и свали и златната мрежа на косата си, за която казваше, че е от свършено чисто злато. Трималхион забеляза това и заповяда да донесат вино: „Виждате, каза

той, оковите на жената. Така ни скубят нас, глупците. Трябва да тежат шест либри и половина. Впрочем и сам аз имам гривна, тежка десет либри, направена от хилядната, обречена на Меркурий^[125].“ Най-после, за да не помислим, че лъже, заповяда да донесат везни и да ги поднесат на гостите за проверка на теглото. Но и Сцинтила не остана назад. Тя сне от шията си малка златна кутийка, която наричаше своето „щастие“^[126], извади от нея две висящи, украсени с перли обици и ги даде на Фортуната да ги разгледа. „Благодарение на моя господин съпруг, каза тя, никоя няма по-хубави.“ — „Да, каза Хабинас, опоска ме до петаче, за да ти купя тия стъклени бобчета. Наистина, ако имах дъщеря, щях да ѝ отрежа ушите. Ако нямаше жени, бихме имали всичко без пари. А сега, дето го казват, топло го пикай, студено го пий.“^[127]

Между това попийналите жени се смееха помежду си и в пианството си се целуваха. Едната се хвалеше с грижливостта си като домакиня, другата говореше за капризите и нехайството на мъжа си. Докато те се прегръщаха така, Хабинас стана незабелязано, улови краката на Фортуната и ги сложи на софата. „Ай, ай!“, извика тя, докато туниката ѝ се запретна над коленете. После се сгуши в скута на Сцинтила и от срам закри със своята кърпичка съвсем грозното си лице.

68. След една пауза Трималхион заповяда да сложат десерта. Робите вдигнаха всичките маси, донесоха други, боядисани с шафран и с червено и слюда, стрита на прах — нещо, което по-рано не бях виждал. Веднага Трималхион каза: „Можех да се задоволя с това блюдо, защото получихме вече втора маса.“^[128] Но ако имаш нещо хубаво, донеси го.“

Между това един александрийски роб, който наливаше топла вода, почна да подражава славей, при което Трималхион викаше непрекъснато: „Друга мелодия!“ Но ето друга игра. Робът, който седеше до краката на Хабинас, по заповед, както се вижда, на своя господар, внезапно задекламира с повлечен глас:

Вече всред морето Еней с корабите беше.^[129]

Никога по-противен тон не е раздирал ухото ми. Не стига, че обезобразяваше варварски текста и ту си повишаваше, ту си снишаваше гласа, но примесваше и стиховете на ателани^[130], тъй че тогава за пръв път не ни се понрави и Вергилий. Когато най-последой престана поради умора, Хабинас добави: „Той никога не е ходил на училище, но го обучих, като го изпращах при уличните фокусници. Затова никой не може да се сравни с него в подражание на фокусниците и магаретарите. Има ужасно много дарби. Той е същевременно обуцар, готвач, хлебар, роб, който разбира от всичко. Има обаче два недостатъка, които ако нямаше, би бил съвършен: обрязан е и хърка. Че е малко кривоглед, не искам и да зная. Гледа като Венера^[131]. Затова нищо не премълчава, защото очите му са все отворени. Купих го за триста денара.“

69. Тук Сцинтила го прекъсна: „Още не си изброил всички качества на тоя нехранимайко. Той е твой сводник, но аз ще се погрижа да си получи белега.“^[132] Трималхион се засмя и каза: „По това познавам кападокиеця. От нищо не се лишава.“^[133] И, бога ми, похвалявам го. Това само занасяме в гроба. А пък ти, Сцинтило, не бъди ревнива. Вярвай ми. Познаваме и вас. Да загубя здравето си, ако и аз не обслужвах господарката си така, че господарят ми се усъмни и ме прати да управлявам едно имение. Но мълчи, езико, ще ти дам хляб.“ Проклетият роб, като че ли бе похвален, измъкна от пазухата си глиненя лампичка и повече от половин час подражаваше на тръбачите, при което Хабинас го придружаваше с песен, като бе дръпнал надолу долната устна с ръка. Най-последой пристъпи в средата на залата и ту подражаваше хоровите флейтисти с късове от тръстика, ту представяше с дреха за дъжд и с камшик сцени из живота на магаретарите, додето най-последой Хабинас го викна при себе си, целуна го и му даде да пие: „Отлично, Маса, каза той, подарявам ти обуца.“

Това мъчение нямаше да свърши, ако да не беше внесен десертът: дроздове от префино тесто, напълнени със стафида и орехи. След това дадохя дюли, набодени с тръне, та приличаха на ежове. И това беше все още поносимо. Но ето че донесоха едно много по-

чудновато блюдо, което не бихме докоснали дори да умрехме от глад. Когато бе сложена, както си мислехме, угоена гъска и около нея риби и разни видове птици, Трималхион каза: „Приятели, всичко, което е сложено тук, е направено от една материя.“ Аз, какъвто бях умник, веднага разбрах какво е и погледнах Агамемнон. „Ще ми бъде чудно, казах аз, ако всичко това не е направено от лайна или поне от кал. Видял съм в Рим на Сатурналиите наподобени ястия от този вид.“

70. Още не бях свършил да говоря, когато Трималхион поде: „Колкото е истина, че желая да се уголеми имотът ми, не, разбира се, тялото ми, толкова е вярно, че всичко това готвачът ми е направил от свинско месо. Не може да се намери по-ценен човек. Ако пожелаеш, от свинска матка ще ти направи риба, от сланина — гълъб, от бут — гургулица, от бедро — кокошка. И затова ми хрумна гениалната мисъл да му дам прекрасно име: казва се Дедал. И понеже е толкова надарен, донесох му от Рим подарък ножове от норейско желязо.“ Веднага заповяда да ги донесат, разгледа ги и изрази своето възхищение. Позволи и нам да опитаме на бузата си дали са остри.

Ненадейно влязоха двама роби, които като че ли се бяха карали на кладенеца: поне амфорите им бяха още на шията. Когато Трималхион искаше да разреши спора им, нито единият, нито другият не прие разрешението му, но с тоягите си взаимно си счупиха амфорите. Слисани от нахалството на пияните роби, ние обърнахме погледи към зрелището, което представляваше техният бой, и видяхме, че от амфорите паднаха стриди и миди, които едно момче събра в блюдо и ги раздаде на гостите. Изобретателният готвач не се остави да бъде посрамен чрез тия изненади. Той донесе охлюви на сребърна скаринка и при това изпя една песен с треперлив и много неприятен глас.

Срамувам се да разкажа това, което последва: по нечут досега обичай дългокоси роби донесоха благовонно масло в сребърен леген и намазаха краката на възлежаващите гости, като преди това бяха увили бедрата и глезените им с венци. После част от същото масло наляха във вински съд и в лампите.

Вече Фортуната искаше да танцува, вече Сцинтила по-често ръкопляскаше, отколкото говореше, когато Трималхион каза:

„Позволявам да заемете място край трапезата, Филаргире и Карионе, при все че си прочут привърженик на зелените^[134]. Кажи и на другарката си Менофила да стори същото!“ Защо да говоря повече? Насмалко щяхме да бъдем изтикани от софите. Дотолкова прислугата беше изпълнила цялата зала.

Видях, че над мен се беше разположил готвачът, който бе направил гъската от свинско месо. Той вонеше на саламура и подправки. Но не се задоволи с това, че се намира на трапезата, а веднага почна да подражава на трагическия актьор Ефес^[135] и да кани многократно господаря си на бас, че зеленият ще спечели първа награда при предстоящите игри в цирка.^[136]

71. Развеселен от това предизвикателство, Трималхион каза: „Приятели, и робите са хора и са пили същото мляко, както и ние, ако и да ги е притиснала лоша съдба. Но още докато съм жив, те ще вкусят от свободата. Във всеки случай освобождавам всички в завещанието си. На Филаргир освен това завещавам едно имение и другарката му, също и на Карион — една многожилищна сграда, двадесетъка^[137] и легло с постелки. Фортуната, разбира се, оставям за моя наследница и я препоръчвам на всички мои приятели. А всичко това оповестявам, за да ме обича прислугата ми още отсега така, както би ме обичала, ако бих бил вече мъртъв.“ Всички бяха почнали да изказват благодарност на господаря си за добрината му, когато той, забравил вече шегата, заповяда да се донесе препис от завещанието му и го прочете цялото от начало до край, при което прислугата въздишаше. После погледна Хабинас и каза: „Какво ще кажеш, драги ми приятелю? Строиш ли паметника ми, както съм ти поръчал? Моля те много да изобразиш до краката на статуята ми моето кученце и венци, и шишета с благовония, и всичките борби на Петрайт^[138], за да живея благодарение на тебе и след смъртта си. Освен това да има лице сто стъпки, дълбочина двеста. Искам около праха ми да има всякакъв род овошки и изобилно лози. Наистина много е странно, че приживе домовете ни са украсени, а не се грижим за жилищата, в които ще трябва да живеем по-продължително. Ето защо искам да се надпише преди всичко: «Тоя паметник не бива да мине върху наследника ми.» Впрочем ще се погрижа чрез завещанието си да не ми се прави зло след смъртта ми.

Ще назнача един от моите освободени роби да пази гроба ми, за да не ходи народът по нужда на паметника ми. Моля те още да направиш на паметника също кораби, които плуват с разперени платна, и как аз самият седя на трибуна, облечен в претекста^[139] и с пет златни пръстена, и как пръскам пари от кесията си. Ти знаеш, че дадох обща гощавка и по два денара на човек. Можеш да направиш, ако намериш за добре, и трапезария. Изобрази и цялото гражданство как се угощава. На дясната ми страна постави статуята на моята Фортуната с гълъб в ръка. Нека и тя да води кученце. И любимото ми момченце, и големи амфори, затикнати с гипс, за да не изтича виното. Можеш да изобразиш и счупена урна и над нея плачещо момче. В средата слънчев часовник, та всеки, който погледне часа, ще не ще, да прочете и името ми. Колкото за надписа, премисли добре дали е достатъчно следното: «Тук почива Гай Помпей Трималхион Меценациан. Севиратът му бе даден през време на отсъствието му. Той можеше да добие в Рим достъп във всички декурии^[140], но не пожела. Беше благочестив, храбър, верен. С малко захвана, остави тридесет милиона сестерции и никога не е слушал философ. Бъди здрав и ти също!»

72. Като каза това, Трималхион почна да плаче обилно. Плачеше и Фортуната, плачеше и Хабинас, най-последно и цялата прислуга, като че ли бе поканена на погребение, изпълни трапезарията с оплаквания. И аз вече щях да заплача, когато Трималхион каза: „Като знаем, че ще умрем, защо да не се наслаждаваме от живота? Кълна се в щастието ви, нека влезем в банята. На моя отговорност, няма да се разкаете. Топла е като фурна.“ — „Наистина, наистина, каза Хабинас, нищо не е по-приятно, отколкото от един ден да направим два.“ И стана и с боси крака последва зарадвания Трималхион.

Погледнах Аскилт и казах: „Какво мислиш? Само като видя банята, веднага ще издъхна.“ — „Да се съгласим привидно, отговори той, и додето те отиват в банята, ние да се измъкнем в навалищата.“ Одобрихме това предложение и предвождани от Гитон през колонадата, достигнахме до пътната врата, дето вързаното куче ни посрещна с такъв лай, че Аскилт от страх падна в басейна. И аз, не помалко пиян, който се бях уплашил дори от изписаното куче, докато се опитвах да помогна на плувачия Аскилт, бях завлечен в дълбочината

заедно с него. Спаси ни обаче намесата на дворника, който успокои кучето и извлече нас, разтреперани от студ, на сухо. Гитон отдавна се бе откупил от кучето по най-разумен начин: всичко, каквото му бяхме дали от гощавката, беше хвърлил на разгневеното псе и то, заето с ядене, се бе успокоило. Но когато, измокрени и премръзнали, помолихме дворника да ни пусне през вратата, той отговори: „Лъжеш се, ако мислиш, че можеш да излезеш по същия път, по който си дошъл. Никой от гостите досега не е пуснат през същите врата, през които е влязъл. През едни влизат, през други излизат.“

73. Какво да правим ние, нещастници, затворени в този нов вид лабиринт? Банята почна вече да става предмет на желанието ни. И тъй ние сами го помолихме да ни заведе там. Като си хвърлихме дрехите, които Гитон почна да суши при входа, влязохме в басейна, който беше тесен и подобен на цистерна за студена вода. Там Трималхион стоеше прав. Но и тук не можахме да избегнем досадното му пустословие. Казваше, че нищо няма по-добро, отколкото да се къпеш без навалица, и че това същото място някога било фурна за печене. После, когато се измори и седна, съблазнен от резонанса на банята, разтвори пианните си уста чак до свода и почна да обезобразява песните на Менекрат^[141], както казаха тия, които разбираха от езика му. Другите гости тичаха около ваната за изплакване, като се държеха за ръце и ревяха с висок глас някакъв рефрен^[142]. Други с вързани отзад ръце се опитваха да вдигнат с уста пръстени от пода или пък клякаха на едно коляно и се мъчеха да си извият назад врата толкова, че да досегнат краищата на палците на нозете си. Докато другите се забавляваха с игри, ние влязохме във ваната, дето се приготвяше вода за Трималхион.

След като поотрезняхме, заведоха ни в друга трапезария, дето Фортуната бе изложила скъпоценностите си. Над лампи забелязах бронзови фигурки на рибари и маси, цели от сребро, и наоколо позлатени глинени чаши, и вино, което пред очите ни се прецеждаше през торбичка. След това Трималхион каза: „Приятели, днес един от робите ми празнува първото си стрижене на брадата, момък, да не му са уроки, честен и пестелив до трохичка. Затова нека изпразваме чашите и да продължим гощавката до съмнало!“

74. Докато казваше това, изкукурига петел. Смутен от неговия глас, Трималхион заповяда да се излее вино под масата и да се поръси и лампата с чисто вино. После премести пръстена си от лявата ръка на дясната и каза: „Не без причина тоя тръбач даде знак. Или трябва да стане пожар, или някой от съседите ще предаде богу дух. Тука живот и здраве! И тъй, който донесе тоя вестител, ще получи награда.“ Едвам бе издумал и петелът от съседите бе донесен. Трималхион поръча да го сварят в медника. Оня изкусен готвач, който бе направил риби и птици от свинско месо, нарязва петела и го натуря в медника. И додето Дедал изпразваше чаша топло питие, Фортуната мелеше пипер във воденична от чемширово дърво...

След като бяха погълнати деликатесите, Трималхион погледна към слугите и каза: „Какво? Вие не сте още обядвали? Идете си! Нека дойдат други да прислужват!“ И тъй дойде друга смяна и ония извикаха: „Сбогом, Гайе!“, а тия: „Здравей, Гайе!“ Сега за пръв път се развали веселието ни. Между новите слуги бе влязло и едно много хубаво момче. Трималхион се втурна към него и почна да го целува продължително. Фортуната, за да докаже своето право на равенство, започна да обижда Трималхион и да го нарича „изверг“ и „мръсник“, понеже не можел да обуздава страстта си. Най-сетне дори го нарече „куче“. Докачен от злословията ѝ, Трималхион хвърли чаша в лицето ѝ. Тя изписка, като че ли бе ѝ извадено око, и закри лицето си с разтреперани ръце. Разтревожи се и Сцинтила и се сгуши на гърдите на приятелката си, която не можеше да се успокои. Един млад услужлив роб сам поднесе до бузата ѝ съд със студена вода, над който Фортуната наведена започна да пъшка и плаче. На свой ред Трималхион каза: „Какво? Тая улична свирачка не се ли помни? Свалих я от скелята на робския пазар, направих я човек между човеците! А пък тя се надува като жаба и не си плюе в пазухата.^[143] Който е роден в бордей, не мечтае за палат. Кълна се в благосклонността на моя гений-пазител, ще се погрижа да дойде умът на тая Касандра в ботуши^[144]. И аз, глупак, можех да получа десет милиона сестерции! Знаеш, че не лъжа. Агатон, търговецът на парфюми, хей на, вчера беше,^[145] ме отведе настрана и ми каза: «Съветвам те, не оставяй да изгасне родът ти!» А пък аз, понеже съм много добродушен и не искам да ме смятат лекомислен, сам си забих

брадвата в крака. Добре! Ще те накарам да гребеш пръстта с нокти заради мене. И за да разбереш още сега какво си си направила, чуй, Хабинас, не искам да поставяш нейната статуя в паметника ми, за да нямам разпавии и след смъртта си. А за да знае, че мога и аз да наказвам, не позволявам да ме целува след смъртта ми.“

75. След това мълниеносно избухване Хабинас почна да го моли да прекрати гнева си: „Никой от нас, каза той, не е безгрешен. Човеци сме, не богове.“ Същото каза и Сцинтила с просълзени очи и назовавайки го Гай, го заклеваше в гения му да склони. Трималхион не можа да сдържи повече сълзите си и каза: „Моля те, Хабинас, както ти желая да се наслаждаваш дълго на имота си, така те моля да ме заплюеш в лицето, ако съм направил нещо лошо. Целунах това превъзходно момче не защото с хубаво, но защото е добро. Дели на десет, чете книга от пръв поглед. Купи си от дневната си порция тракийски костюм^[146], един стол и два черпака. Не заслужава ли да му се радвам? Но Фортуната забранява. Така ли мислиш, горделивко? Съветвам те да сърбаш, вещице, каквото си надробила и да не ме караш да се зъбя. Иначе ще опиташ, миличка, гнева ми. Познаваш ме, каквото съм решил веднъж, заковано е като с гвоздей на дъска. Но нека мислим за настоящето. Моля ви, приятели, забавлявайте се! И аз съм бил тъй, както сте вие, но чрез дарбите си достигнах до това положение. Да имаш нещо в главата, това прави човека, всичко друго е празна работа. «Купувам добре, продавам добре». Друг ще ви каже друга. Пукам се от щастие. А ти, хъркало, още ли хленчиш? Ще се погрижа да оплакваш съдбата си. Та, както бях започнал, до това богатство ме доведе моята пестеливост. Когато дойдох от Азия, бях колкото тоя свещник. С една дума, ежедневно се мерех на него и аз да добия по-скоро косми на човката си, мажех си устните с масло от лампата. При все това четиринадесет години си останах любимец на господаря. Не е срамно, що заповяда господарят. Но аз задоволявах и господарката. Вие знаете какво искам да кажа; премълчавам го, защото не съм от ония, които обичат да се хвалят.

76. Впрочем с божия воля станах господар в къщи и взех ума на патрона си. Да не се простирам, направи ме сънаследник с императора^[147] и получих сенаторско наследство. Но никои не е доволен от това, което има. Поисках да търгувам. За да не ви отегчавам с много думи: построих пет кораба, натоварих вино — тогава то струваше злато — и ги пратих в Рим. Човек би помислил, че тъй съм заръчал. Всички кораби потънаха. Действителност, не приказка. В един ден Нептун ми погълна тридесет милиона. Мислите ли, че се отчаях? Бога ми, дори не усетих тая загуба, като че ли нищо не бе станало. Направих други, по-големи, по-добри и по-щастливи, тъй че всеки ме наричаше смел човек. Вие знаете, голям кораб има голяма устойчивост. Натоварих пак вино, сланина, боб, парфюми, роби. Тогава Фортуната направи добро нещо: продаде всичките си златни украси, всичките си дрехи и ми даде на ръка сто жълтици^[148]. Това бе квас за богатството ми. Каквото желаят боговете, скоро се сбъдва. С едно пътуване спечелих десет милиона. Веднага откупих всички имения, които принадлежаха по-рано на господаря ми. Съграждам къща, закупувам цели пазари роби, товарни животни, каквото бутнех, растеше като медена пита. След като вече притежавах повече, отколкото целият ми роден град, турих точка. Оттеглих се от търговията и почнах да давам под лихва на освободени роби. Наистина, аз не исках да се занимавам повече с моята търговия, но ме насърчи в намерението ми един астролог, който случайно беше дошъл в града ни, гърче на име Серапа, който би могъл да участвува в съвета на боговете. Той ми каза това, което бях забравил. Изложи ми всичко от игла до конец. Познаваше червата ми. Не ми каза само какво съм ял вчера. Човек би помислил, че винаги е живял с мене.

77. Моля те, Хабинас, мисля, че ти присъствуваше: «Ти си взел госпожа съпругата си от онова известно място^[149]. Не си щастлив с приятелите си. Никой никога не ти благодари тъй, както заслужаваш. Притежаваш обширни имения. Храниш змия в пазухата си.» И защо да ви не кажа и това? Че има да живея още тридесет години, четири месеца и два дни. Освен това, че скоро ще получа наследство. Това ми казва моята съдба. Ако ми се удаде да свържа Апулия с именията си, ще съм постигнал достатъчно приживе. Между това с помощта на

Меркурий съградих тая къща. Както знаете, беше колиба. Сега е храм. Има четири трапезарии, двадесет спални, две мраморни колони, горе стаички за робите, моята спалня, гнездото на тая ехидна, много хубава стаичка за вратаря. А спалните за гости побират всичките ми приятели. С една дума, когато е дохождал тука Скавър^[150], не е искал да живее на друго място, ако и да има при морето приятели, които с готовност биха го приели. И аз имам още много други неща, които ще ви покажа веднага. Вярвайте ме: ако имаш ас, струваш ас; колкото имаш, толкова струваш. Така вашият приятел, който бе жаба, сега е цар. Между това, Стихе, я донеси облеклото, в което искам да бъда погребан. Донеси и парфюмите и от виното в оная амфора, с която заповядвам да се умият костите ми.“

78. Стих незабавно донесе в трапезарията бяла покривка и тога, обшитата с пурпур. Трималхион ни покани да ги попипаме дали са от добра вълна. После каза усмихнат: „Гледай, Стихе, да не ги налегнат мишки или молци. Иначе ще те изгоря жив. Искан да бъда погребан бляскаво, за да ме облажава целият народ.“ В същия мит отвори шишенце с нардов балсам, намаза ни всинца и каза: „Надявам се, че и след смъртта ми то ще ми бъде тъй приятно, както приживе.“ Колкото за виното, заповяда да го излеят във виенския съд и каза: „Представете си, че сте поканени на помена ми.“

Работата ставаше вече съвсем противна. Трималхион, вече мъртвешки пиан, заповяда да доведат в залата хорнисти за нов концерт. След това се подпря на много възглавници, просна се чак до края на дивана и каза: „Мислете, че съм умрял. Изсвирете нещо хубаво!“ Хорнистите засвириха като на погребение. Особено един роб на она предприемач на погребения, който бе най-почтен в това общество, засвири тъй силно, че разбуди цялата околност. Затова пожарникарите, които се намираха наблизо, като помислиха, че гори Трималхионовата къща, ненадейно изкъртиха вратата и в своето право да употребяват вода и секири внесоха невъобразим смут. Ние използвахме този удобен момент, излъгахме Агамемнон и избягахме бърже като от истински пожар.

[1] Менелай е помощник на ретора Агамемнон, който завежда Аскилт и Енколпий на угощението. ↑

[2] Вид лекари, които лекували с разтривки и масажи. Това изкуство било на мода във времето на императора Нерон (54–68 г.). ↑

[3] Прочуто в древността вино от Фалернската област в Кампания (Италия). ↑

[4] Металически украшения, с които били награждавани войниците за проявена храброст. ↑

[5] С жезъла, който е атрибут на покровителя на търговията Меркурий, се означава, че Трималхион е бъдещ търговец. ↑

[6] Минерва е покровителка на изкуствата и дарованията, на които се дължат успехите на Трималхион. ↑

[7] Най-високата доверена длъжност (*dispensator*), достъпна за роб. ↑

[8] Богиня на щастието, на добрата съдба. ↑

[9] Ниша. ↑

[10] Според древноримската религия ларите са били покровители на къщите, пътищата, полетата и горите. ↑

[11] Първата брада се посвещавала на боговете. Тоя акт, наречен *depositio barbae*, се извършвал с жертвоприношение и празненство. ↑

[12] В старата римска къща атриумът е централен хол, който бил осветляван отгоре и около който били наредени стаите за живеене. В него се намирало огнището и жертвеник за боговете. По-късно към атриума бил прибавен заетият от гърците перистил, а самия атриум почнали да украсяват и използват за гостна зала. ↑

[14] Управител (*procurator*) на Трималхионовите имения. ↑

[15] Августовите севири (*seviri Augustales*) били религиозни общества, чиято грижа бил култът на императорите. Членовете им се избирали и между дребните хора и освободените роби и образували преходното съсловие между простия народ и муниципалната аристокрация (т.нар. *decuriones*). Трималхион е получил тия подаръци за спомен на сеvirата си. ↑

[16] 10 сестерции се равняват на 0,65 златни франка. ↑

[17] Българското название реавки за лат. *glires* е съобщено от д-р Буреш. ↑

[18] Трималхион не носи златни пръстени, понеже не се числи към съсловието на конниците. Само когато е изпълнявал длъжността

сефир, той е могъл да носи златен пръстен. Ср. 71 гл. ↑

[19] Един сребърен денар е бил равен на четири сестерции (10,40 зл. франка), а един златен денар се е равнявал на двадесет в пет сребърни денара. Играта, която играе Трималхион, е вид дама или шах.

↑

[20] Половин фунт (*selibra*) се равнява на 166,73 грама. ↑

[21] Вино, смесено с мед. ↑

[22] Многобройните роби в богатите домове са били разпределени съобразно службата, която изпълнявали, на няколко отдела. ↑

[23] Виното, което е било добито през 121 г. пр.н.е. при консула Опимий, е било необикновено висококачествено. Разбира се, в амфорите не е имало същинско Опимиево вино, но изобщо старо вино.

↑

[24] Съществуват различни тълкувания на думата *oclopete*, без досега да е намерено задоволително обяснение. Касае се за някакво животно или птица, може би гарван (от *oculus* и *peto*), както предполагат някои. ↑

[25] Тук има загубени няколко реда. ↑

[26] За тоя мим нямаме други сведения. Лозерпиций или силфион е растение, което е било твърде много отглеждано в Киренайка и е било предмет на оживена търговия. ↑

[27] В последните думи се крие може би някакъв каламбур, който не ни е достъпен. ↑

[28] Според легендата Пегас е името на крилатия кон на героя Белерофонт. Тоя кон излязъл от тялото на закланата Медуза. ↑

[29] Марсиас е най-известният от смлените, йонийско-фригийски речни и изворни божества. ↑

[30] Разрязването на яденето (*ars scindendi*) било цяло изкуство и се учело при майстор и специалисти. В присъствието на гостите то често е ставало под съпровода на музика. Петроний сравнява тук движенията на разрезвача с движенията на гладиаторите при борбите им в амфитеатъра, които също ставали под такта на музика (обикновено воден орган). Тук става дума за така наречения вид гладиатор-колесничар (*essedarius*). ↑

[31] Формата „*carpe*“, която стои в латинския текст, може да се схване едновременно и като звателен падеж от името *Carpus*, както се е

наричал тоя роб, и като заповедна форма от глагола „carpo“ — „режа“. В личното име Carpus се крие племенното име на тоя роб. ↑

[32] Lupatria според едни означава «уличница», според други — «дебнеща вълчица». ↑

[33] Тълкуването на думата babaecalus (или -а), която превеждаме така, не е съвсем сигурно. ↑

[34] Подразбират се сестерции = 208 000 златни франка. ↑

[35] Народно вярване, според което онзи, който открадне шапчицата на таласъма (incubo) — пазител на съкровища, ще го принуди да каже къде се намират пазените от него съкровища. ↑

[36] Т.е. той помни неотдавнашното си положение на роб. При освобождаването си робите са получавали плесница от господаря си. ↑

[37] Подобна поговорка на български: Орташкото месо и кучетата не го ядат. ↑

[38] Стих от Енеида на Вергилий (II, 44). ↑

[39] Касае се тук за някаква поговорка, чийто смисъл не е напълно ясен. ↑

[40] Поверие, че кривогледите са същевременно и крадливи. ↑

[41] Астрологическият коментар към зодиакалния кръг, който дава Трималхион, не е негова измислица. Той отразява тогавашните астрологически схващания. ↑

[42] Арат (около 270 г. пр.н.е.), автор на известно астрономическо съчинение „Феномена“, превеждано често на латински. Хипарх (160–125 г. пр.н.е.), прочут астроном и основател на тригонометрията. Запазен е неговият коментар към съчинението на Арат. ↑

[43] При освобождението си робът получава като знак на свободата си плъстена шапка (pileus). ↑

[44] Прякори на Бакх, бога на виното. ↑

[45] На това място латинският текст представи игра на думи, понеже думата liber (свободен) е от друга страна римското название на гръцкия бог Дионис, както е и името на младия роб. ↑

[46] Нова игра на дума. Liberum patrem „свободен баща“, означава още и римския бог Liber (Дионис), който също има епитет „баща“. ↑

[47] Един ас се равнява на 0026 златни франка. ↑

[48] Народна пословица. ↑

[49] Едилите упражнявали надзор над улиците, обществените здания, баните, пазара и особено се грижели за вноса на жито и контрола над мерките. ↑

[50] Поговорка със значението на „ръка ръка мие“. ↑

[51] *Мора* е игра, която и до днес се играе в Италия: играчите седят един срещу друг и разтварят много бърже по няколко пръста на дясната си ръка, като при това отгатват броя на разперените пръсти. ↑

[52] На това място текстът не е много сигурен. А папската школа в красноречието се отличава с по-голяма свобода на имотните средства и държането на оратора. ↑

[53] Един златен денар се равнява на около 26 златни франка. ↑

[54] В текста стои „имат крака от вълна“, т.е. не желаят да вървят, не желаят да изпълнят молбите ни. ↑

[55] От доброволно излезли да се бият освободени роби могло да се очаква повече, отколкото от професионални гладиатори. ↑

[56] Обикновено гладиаторите, които не могли вече да продължат борбата, били убивани в тъй наречения *spolarium*. Тук това нещо ще се извършва пред очите на зрителите. ↑

[57] Т.е. дъщерята на Хермоген, неговата жена. ↑

[58] Т.е. можеше да обере и самия разбойник. ↑

[59] В смисъл: крушата не пада далеч от корена си. ↑

[60] Два денара се равняват на 0,52 златни франка. ↑

[61] Мамея ще победи Норбан в предстоящите избори за дуумвири и едили. Дуумвирите са длъжностните лица в колониите, които отговарят на консулите в Рим. ↑

[62] Вид гладиатор с тракийско въоръжение. ↑

[63] Освободеният роб не е загубил навика си да смята за роби себе си и сина си. ↑

[64] Тук текстът не е сигурен и съществува разногласие относно тълкуването му. ↑

[65] Роб, който е съобщавал имената на минавачи, срещнати и пр., когато е придружавал господаря си на улицата. ↑

[66] Гозба, която е носела името си от това, че месото за нея било нарязано на дребни късчета, както според легендата Пентей е бил разкъсан от менадите. ↑

[67] Отношенията на бедния и богатия са били много често предмет на реторически упражнения. Трималхион дава вид, че му е

чужда думата „бедност“. ↑

[68] Тук Трималхион явно издава литературното си невежество. ↑

[69] Сибили се наричали пророчиците на Аполон. Най-известната за римляните между многото в гръцките градове била сибилата от кампанския град Куми. Народът вярвал, че сибилата живее твърде дълго. ↑

[70] Трималхион в своето невежество контаминира три събития: превземането на Троя (12 в. пр.н.е.), Втората пуническа война, водена от Ханибал — 218–201 г. пр.н.е. — и превземането на Коринт от Мумий (146 г. пр.н.е.). ↑

[71] Историята за нечупливото стъкло е разказана и от Плиний Стари (Nat. hist., 36, 195), който я свързва с Тиберий (14–37 г.). ↑

[72] Една урна се равнява на 13 литра. ↑

[73] Загубен текст. ↑

[74] Трималхион смесва Медея с Касандра. Сцената е била изобразена на съд, за който се е говорело на повреденото място в текста. ↑

[75] Тук текстът е също повреден. ↑

[76] Трималхион бърка, от една страна, Ниоба и Пасифая, която се затваряла в дървена крава, а от друга, мита за Троянския кон и превземането на Троя. ↑

[77] Известни гладиатори по това време. ↑

[78] Тук имаме пропуск в текста. Следват думи на Трималхион. ↑

[79] Също на това място има пропуск в текста. ↑

[80] Комичен танц от старата гръцка комедия, твърде подобен на ключек и особено неприличен за жените. ↑

[81] Познат артист от това време, за когото нямаме други сведения. ↑

[82] Гръцки текст на песента, която придружавала танца. ↑

[83] 43 770 хектолитра. ↑

[84] Геният на Трималхион, т.е. божеството, което покровителствувало Трималхион и било олицетворение на неговата сила. ↑

[85] Староиталийски народен фарс, който бил литературно обработен за пръв път в 90 г. пр.н.е. от Помпоний. ↑

[86] Митически поет. ↑

[87] Публилий Сир живял през Цицероново време и писал мимове за театъра, които имали голям успех и се играели още и през Нероново време. ↑

[88] Трималхион иска да си даде вид, че притежава образование.

↑

[89] Преводът на тия стихове е направен от проф. Ал. Балабанов.

↑

[90] Или според друго тълкуване „анасонова вода“. ↑

[91] Следват няколко реда, в които се съобщават печалбите според билетите и какво в действителност е било донесен®. В повечето случаи се касае за хумористично тълкуване на означените в печалбите думи. Поради това текстът е непреводим. ↑

[92] Народно вярване, ср. гл. 62. За подобно староиндийско вярване ср. Pischel, Abhandlungen für M. Hertz, 1888, 68. ↑

[93] Освободените роби са стояли в правил отношение по-високо от така наречените peregrini, т.е. свободните жители на римската империя, които не са били римски граждани. Последните са плащали не само поземлен, но и поголовен данък, който в древността се смятал признак на робство. ↑

[94] При встъпването си в длъжност севириите трябвало да заплатят в общинската каса известна сума. Считало се за голяма чест, когато севирият е бил освобождаван от вноската. ↑

[95] Празникът Сатурналии, който се празнувал на 17 декември, бил предимно празник на робите. Отличавал се е със своите обществени веселия, пирове и пр. ↑

[96] При освобождаването на роб са били внасяни в държавната каса 5% от стойността му. ↑

[97] Поговорка. Обичай е било да позлатяват брадите на статуите на най-почитаните богове. ↑

[98] Тук текстът е развален. ↑

[99] Грите гатанки се отгадават: крак, око, коса. Но съществуват и други тълкувания на тия гатанки. ↑

[100] Староримско божество, което било почитано като закрилник на търговията и земеделието. ↑

[101] Железен пръстен са носели ония римски граждани, които не са принадлежали на коннишкото съсловие, както и освободените роби. ↑

[102] Омиристите представяли сцени от „Илиадата“ и декламирали на гръцки части от нея или от други произведения. ↑

[103] Трималхион смесва може би името на тарентинците (в Южна Италия), чиято война срещу римляните е оставила спомени в тия места, и името на Парис, сина на Приам. Литературното невежество на Трималхион е представено великолепно. ↑

[104] Двеста либри се равняват на 64,4 кг. ↑

[105] Бог на градините. ↑

[106] Шафранът (soccus) се употребявал при жертвоприношенията. ↑

[107] Отдаване почит към гения на Август. ↑

[108] За ларите виж заб. 10. ↑

[109] Гръцкото име Кердон е от дума със значение „печалба“. Фелицион — от felix, „щастлив“. Лукрион — от lucrum, „добив“. ↑

[110] В пропуската е било казано, че е бил внесен и поставен на масата образът на гения на Трималхион. ↑

[111] Стих от „Енеидата“, II, 790. ↑

[112] Богът на смъртта. ↑

[113] Античните гробове са се редели от двете страни на пътищата, които са излизали от селищата. ↑

[114] Поверието, че има хора, които могат да се обръщат във вълци, т.нар. върколаци, е разпространено у много народи, също и у нас. ↑

[115] Пословичен израз, за да се означи някаква чудновата история. ↑

[116] Подражание на бръснарския занаят. ↑

[117] Прочут трагически актьор от времето на Калигула (37–41 г.). ↑

[118] Така Крез именува кученцето си. ↑

[119] Игра, при която яхнатиот отгадава колко пръста показва другият. ↑

[120] Робите на гостите. ↑

[121] В някои италиански градове имало двама претори, които били най-висшите муниципални магистрати и съответствували на консулите в Рим. ↑

[122] Данъкът, който се внасят в държавната хазна при освобождаване на роб. ↑

[123] 50 000 сестерции се равняват на 3250 златни франка. Тая оценка показва, че робът е бил любимец на притежателката си. ↑

[124] Една либра (libra) — 0,327 кг. ↑

[125] Хилядната част от състоянието е била обречена на Меркурий, но използвана за покупката на гривната. ↑

[126] Един вид талисман. ↑

[127] Смисълът на тая поговорка е приблизително следният: те ни излизат по-скъпо, отколкото сами струват. ↑

[128] Игра на думи. *Secundae mensae* освен „втора маса“ значи и десерт. ↑

[129] Началото на V песен от „Енеидата“. ↑

[130] Вж. заб. 85. ↑

[131] Т.е. настрана. Алюзия за дяволития поглед на Венера. ↑

[132] Робите, които били извършили някакво престъпление, били жигосвани на челото с нагорещено желязо. ↑

[133] Кападокийците, какъвто е бил Хабинас, са се славели в древността със своето сладострастие. ↑

[134] Партията на зелените в цирка. ↑

[135] Тоя актьор се споменава само тук. ↑

[136] Става дума за цирковите игри в Рим. ↑

[137] Виж заб. 96. ↑

[138] Често върху надгробните паметници били изобразявани гладиаторски игри. ↑

[139] При изпълнение на длъжностите си августиалите, какъвто е бил Трималхион, се обличали в претекста (тога с пурпурна ивица) и седели на трибуна. ↑

[140] Помощниците на римските магистрати и жреци били организирани в декурии. Повечето от тях били освободени роби. ↑

[141] Прочут музикант през Нероново време. ↑

[142] Рефрен от някаква гръцка танцова песен. ↑

[143] Обичай, когато се искало от боговете нещо необикновено. ↑

[144] Обиден израз, чийто смисъл не е уяснен точно. ↑

[145] Друго четене: в къщата на съседката. ↑

[146] Т.е. костюм, какъвто са носели гладиаторите, които са имали тракийско въоръжение. Това е било мода всред момчетата, както напр. неотдавна матроската носия. ↑

[147] Видните римляни завещавали част от имота си на императора. ↑

[148] Една жълтица (aureus) се равнява на 26 златни франка. ↑

[149] Т.е. пазарът на робите. ↑

[150] Някой виден римлянин. ↑

АПУЛЕЙ
ЗЛАТНОТО МАГАРЕ

ПЪРВА КНИГА

1. А сега аз ще ти сплета в милетски стил^[1] низ от всякакви историйки и ще погаля благосклонния ти слух с приятно бърбене, стига само да благоволиш да надникнеш в египетския папирус, изписан с острие от нилска тръстика^[2]. Ти ще се удивляваш на образите и ориста на хора, които се преобразяват в други същества и по същия начин отново получават предишния си вид. Започвам. Кой ли пък съм аз?^[3] Чуй накратко.

Атическият Химет^[4], ефирският Истъм^[5] и спартанският Тенар^[6], щастливи места, възхвалени навеки в още по-щастливи книги, са откърмили в древността моя род. Там още с първите занимания на моето детство овладях атическият език^[7]. По-късно в столицата на Лациум^[8] като новак в науките с непосилен труд усвоих и изучих родния език на квиритите^[9] без помощта на учител.

Ето защо моля предварително за снизхождение, ако в неопитността си в този чужд за мен език употребя понякога неподходящ израз^[10]. Но, разбира се, и самото преминаване от единия на другия език отговаря на този стил на неочаквани обрати^[11], към който пристъпвам сега. Започвам гръцки разказ. Читателю, внимавай: ще останеш доволен.

2. В Тесалия^[12] — оттам именно води произхода си майчиният ми род, който се гордее с потеклото си от прочутия Плутарх^[13] и внука му, философа Секст^[14], — та именно в тази Тесалия отивах по работа. Пребродих планински стръмнини и прелестни долини, росни морави и плодородни поля, възседнал снежнобял местен кон. Когато усетих, че той вече се заморява, за да се раздвижи и аз, претръпнал от дългото седене, скочих на крака, изтрих потта на коня с шума, разтърках му грижливо челото, помилвах го по ушите, свалих му юздата и го поведох полека, с бавна стъпка, докато отстрани умората, като облекчи

стомаха си по обикновения и естествен начин. И докато той, навел глава, вървешком уталожва глада си с трева по края на ливадата, аз застигам двама пътника, които вървяха малко по-напред. И докато давам ухо да разбере за какво приказват, единият от тях избухва в смях:

— Остави — казва — тези приказки, те са толкова глупави и са такива дебели лъжи!

Като чувам това, жаден както винаги за нещо ново, аз се обаждам:

— Напротив! Позволете и на мен да взема участие във вашия разговор. Аз наистина не съм любопитен, но бих желал да зная ако не всичко, поне нещичко повече. В същото време забавните и приятни истории ще облекчат изкачването ни по голямата стръмнина.

3. Този, който беше почнал, добави:

— Разбира се, тези измислици са толкова верни, колкото ако някой каже, че с магически шепот бързите реки се връщат към извора си, морето лениво се сковава, ветровете безжизнено стихват, слънцето спира, от луната закапва на земята пенлива роса^[15], звездите се отронват, денят се скрива, нощта се задържа. Тогава аз се окуражих да кажа:

— Ей ти, който беше започнал да разказваш, не се стеснявай и не се докачай, ами продължи разказа си.

А на другия:

— Ти със запушени уши упорито отхвърляш това, което може би с право се казва. Бога ми, ти си на погрешно мнение, като мислиш, че е лъжа онова, което изглежда ново за слуха ти или необикновено за окото или което ни изглежда по-трудно за разбиране. А ако вникнеш в него малко по-внимателно, ще разбереш, че то е не само ясно за разбиране, но и лесно за изпълнение.

4. Ето, аз вчера вечер, докато се надпреварвах с мои сътрапезници да надвия една по-големичка ечемичена питка със сирене, насмалко не загинах, понеже някаква мазна, леплива хапка ми заседна на гърлото и запуши дихателния ми път. Обаче неотдавна на

Шарената колонада^[16] в Атина видях с тия две очи фокусник да гълта остър кавалерийски меч с острието напред и веднага след това, подмамен от няколко дребни монети, заби в корема си ловджийско копие откъм смъртоносния му край. И ето на обкованата с желязо дръжка, където дървото на обърнатото копие стърчи от корема към тъпия край, се покатери момче с нежна хубост и изпълни гъвкав и ловък танц със сложни извивки, като че ли нямаше кости, за учудване на всички ни, които присъствувахме там. Сякаш около чепатия кривак с полуокастрени клони на бога на лекарите^[17] се е омотала с бързите си извивки благородната змия. Но хайде, ако обичаш, ти, който беше започнал, довърши разказа си. Аз ще ти повярвам и сам, и заради тогава и ще те нагостя в първата срещната странноприемница. Тази награда ти е сигурна.

5. А той ми отговори:

— Това, което ми обещаващ, смятам заслужено и добро, но все пак ще разкажа отначало, което съм почнал. Най-напред обаче ще ти се закълна в Слънцето, този бог, който вижда всичко, че разказвам, каквото наистина съм видял. И у вас ще изчезне всяко съмнение, щом стигнете до най-близкия град на Тесалия, понеже там навсякъде се носи мълвата за нещо, което е станало пред очите на всички. Но преди това научете откъде съм и кой съм. Казвам се Аристомен и съм от Егион^[18]. Чуйте и от какво живея. Снова насам-натам по Тесалия, Етолия, Беотия^[19] с мед или сирене, или други такива стоки за кръчмите. Та като научавам, че в Хипата, най-богатия град в цяла Тесалия, се продава прясно и с отличен вкус сирене на твърде изгодна цена, бързо отивам да го закупя всичкото. Но както обикновено се случва — тръгнал съм с левия крак, та пропадна надеждата ми за печалба: предния ден цялото количество бил закупил търговецът на едро Луп^[20]. Привечер, уморен от напразното бързане, отивам на баня.

6. И ето че виждам моя другар Сократ. Той седеше на земята, полунаметнат със съдран плащ, съвсем неузнаваем — с бледо лице, обезобразено от жалка измършавялост, разчорлен, приличен на тези отрепки на съдбата, които просят милостиня по кръстопътищата. Като

го видях в това състояние, доближавам се до него с известно колебание, макар че ми беше близък и много добре познат.

— Хей — викам му, — драги Сократе, какво става с тебе? Какъв е тоя вид? Каква е тази срамна работа? Че у вас твоите вече са те оплакали и по име овикали^[21] като покойник! Определиха и опекуни на твоите деца с декрет на провинциалния съдия, а жена ти, след като ти отдаде погребалните почести, обезобрази лицето си от продължителна скръб и печал и изплака очите си до пълно ослепяване, вече родителите ѝ я карат да развесели нещастния си дом с радостите на нов брак. И ето че за най-голям наш срам ти се появяваш тук като призрочна сянка.

— Аристомене — казва ми той, — ти не познаваш опасните капризи на съдбата, непостоянното ѝ поведение и превратност.

При тия думи той закри със скърпени парцал своето зачервено от срам лице така, че остави голи останалите части на тялото си от пъпа чак до слабините. Аз най-после не можах да изтърпя жалката картина на неговото бедствие и протегнах ръка, за да му помогна да стане.

7. А той, както си беше покрил главата, извика:

— Остави, остави! Нека съдбата се наслаждава по-дълго време на своя трофей^[22], който сама си издигна.

Но аз го заставям да тръгне с мене, свалям едната от двете си дрехи и бързо го обличам или по-точно го покривам и начаса го водя в банята. Сам му предлагам нещо за мазане и бърсане, изтривам грижливо дебел пласт кир от него и след като се погрижих както трябва, го водя у дома на гости. Сам уморен, аз едва го придържам — толкова беше отпаднал, — но все пак го довеждам. Посъживявам го на дивана, уталожвам глада му, подкрепям го с питие, дори го забавлявам с приказки.

И ето че се събуди у него вече предразположение и склонност към разговор и шеги. Стигнахме до изтънчени подигравки, дори до боязливи закачки и неочаквано той изтръгна из дълбините на гърдите си мъчителна въздишка, яростно се заудря с ръка по челото и се провикна:

— О, аз нещастен, изпаднал в тази неволя поради увлечението си да видя някои по-прочути гладиаторски игри. Както знаеш много добре, бях отишъл в Македония по печалба. На десетия месец, след добра работа, се връщах вече по-богат. Малко обаче преди да стигна Лариса^[23], се отбих от пътя с намерение да посетя игрите, но в една отдалечена и дълбока долина бях нападнат от шайка разбойници. Те ме ограбиха напълно, но най-сетне се измъквам и в такова крайно окаяно положение стигам до кръчмата на някоя си Мероя^[24], стара, но твърде запазена. Разказвам ѝ подробностите на продължителното ми пътуване, на тревожното ми завръщане за дома и за злополучното ми ограбване. Тя се отнесе с мене прелюбезно, нагости ме безплатно с вкусна храна и веднага, възбудена от похотливост, ме примамва при себе си в леглото. Нещастиято ме сполетя неочаквано, понеже още от първата нощ, щом се отморих до нея, си навлякох съжителство с тази стара чума. Отстъпих ѝ дори дрипите си, които добрите разбойници оставиха на гърба ми, дори и грошовете, които още имах сили да припечелвам като хамалин с торба на рамо, преди тази добра жена и лоша съдба да ме докарат до това състояние, в което ме видя преди малко.

8. — Напротив — забелязвам, — ти заслужаваш да изпиташ най-лошото, ако има нещо по-лошо от това, което си изпитал, понеже си предпочел Венерината страст и една разблудна блудница пред дома си и децата си.

А той, слисан от уплаха, приближава показалец до устата си и казва:

— Мълчи, мълчи! — И оглеждайки се дали не го слуша някой, шепне: — Пази се от тази жена със свръхестествена природа да не си навлечеш беда с невъздържания си език!

— Хайде де — казвам му аз, — що пък за жена ще е твоята повелителка, тази кръчмарска царица?

— Магьосница! Има власт над природата: небето може да смъкне, земята да повдигне, изворите да вкамени, планините да втечни, мъртвите да изкара на бял свят, боговете да вкара в ада, звездите да изгаси, самия Тартар^[25] да освети.

— Моля те — казвам, — вдигни завесата^[26] и говори с обикновени думи!

— За една-две нейни измами или за повече искаш да чуеш? Да накара да се влюбят в нея безумно всички жители на страната, дори нещо повече — всички индуси или етиопци от двете страни на Нил^[27], че и самите антиподи^[28], — това е за нея дреболия, детска играчка. Но чуй що извърши тя пред очите на мнозина.

9. Един свой любовник, провинил се с друга, с една само дума превърна в див бобър тъкмо защото това животно, от страх да го не хванат преследвачите, се спасява от тях, като си къса родилните органи^[29], та и на него да се случи нещо подобно. Един съсед кръчмар поради това, че е неин конкурент, превърна в жаба и сега този старец от една бъчва, потънал във винената мътилка, кани вежливо предишните си клиенти с пресипнало квакане. Един друг пък, адвокат, понеже говорил против нея, го превърна в овен и сега тоя овен постоянно води дела. Съпругата на един свой любовник, понеже произнесла, когато вече била бременна, подигравателна хула против нея, тя я прокле на вечна бременност — да се задръсти утробата ѝ и да остане плодът в нея; затова, както пресмятат всички, клетата носи вече осемгодишно бреме, като че ли ще ражда слон^[30].

10. Понеже подобни неща се случваха често и мнозина бяха пострадали, всеобщото негодувание толкова нарасна, че бе решено да се накаже още на следния ден най-жестоко — да бъде пребита с камъни. Това намерение тя осуети със силата на магиите си. Както прочутата Медея^[31], която си измолила от стария Креонт отсрочка само за един ден и изгорила целия му дом, заедно с него и дъщеря му, в пламъците, които лумнали от венеца, така и тя, както неотдавна в пияно състояние ми разказа, постъпила по следния начин: след като извършила погребални заклинания над една яма, чрез мълчаливо насилие над духовете им принудила всички да се затворят в собствените си домове, така че цели два дни не можеха да се разбият ключалките им, нито да се изкъртят вратите им, нито да се пробият стените им, докато всички накрая, след взаимни предумвания,

единодушно не изрекоха най-святата клетва, че никога не ще дигнат ръка срещу нея и че ако някой друг я заплашва, всички ще ѝ се притекат на помощ. Само при това условие тя беше умилостивена и освободи целия град. А пък виновника за този заговор пренесе през една тъмна нощ заедно с цялата му къща — буквално заедно със стените и със самия под, и с цялата основа — така, както си беше заключена, през сто мили в друг град, разположен на върха на стръмна планина и затова безводен. И понеже нагъсто наблъсканите постройките не отстъпват място на прищълеца, тя захвърля къщата извън градските порти и след това се отдалечава.

11. — Чудни и не по-малко ужасни неща — казвам — разправяш, драги Сократе. Нещо повече, ти ме хвърли, в извънредно голяма тревога, дори в страх, убоде ме не с игла, а с копие — ами ако по същия начин, чрез услугите на някое божество, тази старица узнае нашия разговор? Затова нека по-скоро да си легнем и щом сънят ни освободи от умората, да избягаме още преди настъпването на деня колкото може по-надалеч.

Докато му давах тия съвети, моят добър Сократ, надвит от необичайното преливане и от продължителната умора, беше вече заспал и хъркаше силно. Тогава аз затворих вратата, турих резето, сложих зад вратата леглото си, нагласих го както трябва и си легнах. Известно време останах буден от страх, след това, около полунощ^[32], притворих леко очи.

Едва-що съм заспал и внезапно с трясък, по-голям, отколкото бих предположил, ако е от разбойници, вратите се разтварят, не, те по-скоро бяха избити, със строшени и изтръгнати втулки^[33]. Легълцето ми, и без това мъничко и сакато с единия крак, прогнило, от тласъка на силния удар се просва разбито и се преобръща и както бях изхвърлен и паднал на земята, се захлупва отгоре ми.

12. Тогава забелязах, че някои чувства се превръщат в своята противоположност. Защото както твърде често от радост се появяват сълзи, така и при оная силна уплаха не можах да удържа смеха си, след като бях станал от Аристомен на костенурка. Овалян в нечистотия,

надничам изпод удобното прикритие на леглото да видя какво ще стане и забелязвам две жени в напреднала възраст. Едната държи запалена лампа, а другата — гъба и изваден меч. С това снаряжение те обградиха спокойно спящия Сократ. Тази с меча започна да говори:

— Това е, сестро Пантия^[34], моят скъп Ендимион^[35], това е моят Ганимед^[36], който дни и ноци се е подигравал с моята младост. Тоя пренебрегна моята любов и не само ме срамеше с хули, но и замисли истинско бягство; а пък аз да оплаквам вечната си самота както Калипсо^[37], изоставена от хитрия Одисей!

И като протегна ръка и ме показва на приятелката си, продума:

— А пък този добър съветник Аристомен, който е подбудителят на бягството, лежи сега прострян на земята под леглото, гледа всичко и не знае, че е на косъм от смъртта, а си въобразява, че ще остане безнаказан за нанесените ми оскърбления. Но аз ще направя по-късно, впрочем още веднага, още сега, той да се разкайва за предишната си заядливост и за сегашното си любопитство.

13. Щом чух това, облях се, нещастният, в студена пот, целият се разтърсих от такъв страх, че и леглото от неспокойното ми тресене се задруса и затанцува по гърба ми. А милата Пантия каза:

— Защо, сестро, най-напред да не го разкъсаме като вакханките^[38] на парчета или пък да му вържем ръцете и краката и да му отрежем мъжките части?

На това отговори Мероя — името ѝ разбрах по описанието на Сократ:

— Не, нека поне той остане, за да покрие с малко пръст трупа на тоя окаяник.

И като извърна главата на Сократ надясно, заби целия нож до дръжката в гърлото му отляво. Бликналата кръв събра в малък мях, като го държеше внимателно, да не падне нито капка^[39]. Това аз видях със собствените си очи. А за да не се отклони, предполагам, някак от жертвените обреди, добрата Мероя бръкна с дясната ръка през раната чак до вътрешността и изтръгна оттам сърцето на моя нещастен приятел^[40], а той, като изпусна през прерязания си от силния удар гръклян някакъв глас, по-скоро неопределен хрип, избълва душата си. Пантия запуши с гъбата грамадения отвор на раната и каза:

— Ти, гъбо, родена в морето, пази се да не минеш през река^[41].

След тези думи двете се отдръпнаха, отместиха леглото и разкрачени над мене, заляха лицето ми със смрадливата си течност.

14. Едва-що излязоха през прага, и вратата се върна пак в предишното си положение: втулките влязоха в своите легла, резето падна на мястото си и ключалката щракна. А пък аз, както си бях, още проснат на земята, останал без душа, гол, треперещ и мокър, като че ли току-що излязъл от утробата на майка си, не, по-скоро полумъртъв, надживял себе си, или изтърсак, но във всеки случай сигурен кандидат за приготвения вече кръст^[42], си казах: „Какво ще стане с мене, когато на сутринта видят, че този е заклан? Кой ще даде вяра на думите ми, макар и да говоря истината? Щеше да викаш поне за помощ, ако, толкав мъж, не си могъл да окажеш съпротива на една жена. Пред очите ти са клали човек, а ти си мълчал? А как сам не си загинал при такова нападение? Защо свирепата жестокост не се е побояла от издайничество и е пощадила свидетеля на престъплението? Но понеже си се отървал от смъртта, сега иди и ти при него.“

Това си мислех непрекъснато, а нощта приближаваше към утрото. Стори ми се, че е най-добре да се измъкна неусетно преди разсъмване и бързо-бързо да поема пътя. Грабнах си вързопчето, сложих ключа и се опитах да отместя резето. Но тая послушна и вярна врата, която през нощта се отключи сама, се отвори с голяма мъка едва след като много пъти пъхах в нея ключа.

15. — Ей, къде си? — викам аз. — Отвори пътните врати, искам да тръгна преди разсъмване.

Вратарят, който спеше на земята до портата, още полусънен, ми отвърща:

— Какво, не знаеш ли, че по пътищата върлуват разбойници, та искаш да тръгнеш на път през нощта? Ако ти искаш да умреш, понеже ти тежи някакво престъпление на съвестта, моята глава не е тиква^[43], че да умирам за тебе.

— Няма още много до деня — му викам. — Освен това какво могат да вземат разбойниците по пътя от такъв бедняк? Не знаеш ли,

глупако, че голия не могат го съблече и десет атлети?

Капнал за сън и почти заспал, той се обърна на другата страна и ми отговори:

— Че отде да зная дали не си заклал своя спътник, с когото пристигна снощи късно, и сега искаш да се спасиш с бягство?

Тозчас, помня, видях да се разтваря пред мене земята дълбоко до самия Тартар и в него гладното куче Цербер^[44], готово да ме разкъса. И си спомних, че в същност добрата Мероя ми пощади гърлото не от състрадание, а от жестокост — да ме запази за кръста.

16. И така аз се върнах в стаята си и почнах да мисля по какъв начин да свърша бързо с живота си. Но понеже съдбата не ми бе предоставила никакво друго смъртоносно средство освен само леглото, обръщам се към него.

— Сега вече, скъпо мое легълце, което наедно с мене понесе толкова мъки, очевидец и съдия на това, което стана през нощта, тебе единствено мога да призова при моето обвинение като свидетел за невинността ми, дай ми спасително средство, за да отида бързо в подземното царство.

С тези думи се залавям да развържа въжето, с което то бе обтегнато. Прехвърлям единия му край и го закачвам на една греда, втикната под прозореца, която стърчеше от другата страна, а другия здраво връзвам на възел, качвам се на кревата и подигайки се на пръсти за собствената си гибел, пъхам главата си в примката. Но докато блъсках с единия крак подпората, на която се крепях, за да може въжето от тежестта ми да се затегне около гърлото и да прекъсне дихателния път, внезапно старото прогнило въже се скъса и аз тупнах отвисоко и право върху Сократ — той лежеше почти под мене — и заедно с него се търкулнах на земята.

17. В тоя миг се втурна вратарят със силен вик:

— Къде си бе? Посред нощ напираше да тръгваш, а сега си се покрил и хъркаш?

В този момент, не зная дали от падането ми или от пронизителния вик на оня негодник, Сократ се събуди, скочи пръв и

каза:

— Не току-тъй всички пътници проклинат тези кръчмари. Ето този на — нахълтва нахално в най-неудобно време, вярвам, само от желание да отмъкне нещо, и кряска, та ме събуди от дълбок сън, след като съм капнал от умора.

А аз, бодър и весел, обхванат от неочаквано щастие, се надигам и му казвам:

— Ето, неподкупни вратарю, това е моят другар и брат. А ти през нощта в пияно състояние ме набеди, че съм го убил.

С тия думи прегърнах Сократ да го целуна. Но той, ударен в носа от вонята на мръсната течност, с която ме заляха ония ламии^[45], ме отблъсна грубо.

— Махай се! Вонииш като най-мръсен нужник.

И почна да ме разпитва съчувствено за причините на тази миризма. А пък аз, нещастният, измислям веднага някаква глупава шега и се опитвам да отклоня вниманието му на друга страна. Турям ръка на рамото му и казвам:

— Хайде да вървим и да се насладим на утринната свежест.

Стегнах си вързопчето и след като платихме на кръчмаря таксата за пренощуване, поехме пътя.

18. Бяхме извървели доста път. Изгрялото слънце вече осветяваше всичко. Аз често се вглеждах нарочно с любопитство в гърлото на спътника си от тази страна, където бях видял забит ножа, и си казвах: „Безумецо; чашите и виното така те приспаха, че сънува такива неестествени сънища. Ето Сократ е жив, здрав и читав. Къде е раната, гъбата, къде е най-послед дълбокият и съвсем пресен белег?“ И се обърнах към него:

— Не без основание опитните лекари твърдят, че който е претоварил стомаха си с храна и пиянство, сънува ужасно лоши сънища. Аз например снощи, като прекалих с чашите, изкарах тежка нощ с такива страшни и жестоки сънища, че още ми се струва, че съм опръскан и оцапан с човешка кръв.

На това той се подсмихна:

— То ти си залян не с кръв, а с пикоч. А и на мене насън ми се стори, че съм заклан. Наистина хем усещах болка в гърлото, хем

мислех, че изтръгват цялото ми сърце. И сега дори дъхът ми спира и коленете ми се тресат и още залитам при вървене; ще ми се да си похапна нещо, за да се съживя.

— Ето — казах, — готова ти е закуската.

И едновременно с тия думи сних от рамото си торбата, подадох му веднага хляб и сирене и му казах:

— Да поседнем под този платан.

19. Така и сторихме. Похапвам и аз нещичко. Гледам го през това време как яде без насита. Вижда ми се доста измършавял, лицето му смъртно бледо и с отпаднали сили. Така го бе променил мъртвешкият цвят, че на мене ми се стори, като че ли отново се приближават онези нощни фурии^[46], и от страх залъкът хляб, който бях отхапал, макар и съвсем малък, застана посред гърлото ми и не можеше нито да се изкачи нагоре, нито да се смъкне надолу. При това малкото минувачи увеличаваха моя страх. Кой ще повярва, че от двама пътника единият е загинал без вина на другия? А той, след като се наяде до насита, почна да се мъчи от нетърпима жажда, защото бе изгълтал лакомо голяма част от великолепното сирене. Недалеч от корените на платана течеше тиха рекичка, ленива като спокойно блато, с цвят ту на сребро, ту на кристал.

— Ето — казах му, — утоли жаждата си с млечната течност на този извор.

Той се вдигна, подири за миг удобно място, коленичи и наведен, жадно се устреми към водата. Но едва допрял с крайчеца на устните си свежата повърхност, и на гърлото му раззина раната, дълбока и широка, а от нея изведнъж изпадна гъбата и изтече малко кръв. В този момент и тялото му, съвсем бездушно, щеше да полети в реката, ако аз не го бях хванал за единия крак и не го извлякох с мъка на високия бряг. Там оплаках, колкото ми позволяваше времето, клетия си спътник и го зарових завинаги в пясъчната пръст близо до реката. Аз самият, разтреперан и страшно изплашен за своя живот, побягнах по разни странични запустели пътища и като че ли на моята съвест тежи човешко убийство, оставих отечество и дом, за да ида доброволно в изгнание. Сега живея в Етолия^[47]. Тук се и отново ожених.

20. Това разказа Аристомен. А спътникът му, който още от началото поради някакво упорито недоверие не искаше да чуе неговия разказ, каза:

— Няма нищо по-фантастично, от тази измислица, нищо по-глупаво от тази лъжа.

И като се обърна към мене:

— И ти, такъв издигнат човек, както показват външността и държането ти, приемаш тази басня?

— Аз наистина — отговорих — не смятам нищо за невъзможно, напротив, каквото е отредила съдбата, това се случва на смъртните. И мене, и тебе, и всички хора често сполитат много странни и почти невъзможни неща, които, разказани от някой, който не ги е изпитал, губят от достоверността си. А на този човек аз, бога ми, и вярвам, и съм особено благодарен, че ни развлече с тази приятна и забавна история. Така аз извървах неравния и дълъг път без мъка и досада. Вярвам, че на това благодеяние се радва и моят кон, защото, без да го изморя, пропътувах чак до градските порти не на неговия гръб, но на моите собствени уши.

21. Тук настъпи краят на нашия разговор и на общия ни път, защото и двамата ми спътници завиха наляво към близкото имение. Аз пък се вмъкнах в първата странноприемница, която съгледах при влизането си в града, и веднага почнах да разпитвам старата кръчмарка:

— Хипата ли е този град?

Тя отговори утвърдително.

— Познаваш ли измежду първенците някой си Милон?

Тя се засмя.

— Наистина тук Милон минава за пръв — той живее извън градските стени и целия град.

— Остави шегите, добра майко, моля те, кажи ми какъв човек е той и къде живее.

— Виждаш ли крайните прозорци, които гледат навън от града, и на другата страна вратата, обърната към близката уличка? Там живее тоя Милон, натъпкан с пари и много имотен, но скъперник до немай-

къде и човек с лошата слава на най-низък подлец. Той се занимава в същност с изгодно за него лихварство срещу залог в злато и сребро. Живее затворен в своята малка къщурка, изцяло вдаден в своето користолюбие, като и жена си е направил другарка на своето мизерно съществуване. Поддържа само едно слугинче^[48] и винаги ходи в просешки дрехи.

На тия думи аз се засмях и помислих: „Любезно и предвидливо ме е напътил моят Демей, като ми даде при отпътуването препоръка за този човек. В неговия дом аз няма да се боя от дим, нито от кухненски миризми.“

22. Така си казвам и след няколко крачки приближавам до входа и почвам силно да хлопам по залостената врата и да викам. Най-последно се показва някакво момиче и извика:

— Ей ти, дете толкова силно блъскаш вратата, срещу какъв залог искаш да вземеш пари? Само ти ли не знаеш, че освен злато и сребро не приемаме нищо друго?

— Нещо по-добро ми пожелай — казвам — и по-добре ми отговори дали ще намеря в къщи твоя господар.

— Разбира се. Но защо го търсиш?

— Нося писмо от Демей от Коринт, адресирано до него.

— Докато му съобщя — казва тя, — чакай ме тук.

При тези думи затвори вратата и влезе вътре. След малко се върна, отвори вратата и ме покани:

— Моли те да заповядаш.

Влязох и го намерих възлегнал на малко диванче^[49], тъкмо се готви да яде. При краката му седеше жена му, а пред него беше сложена празна маса, която той ми посочи с думите:

— Ето, заповядай!

— Благодаря — отговорих аз и му предадох веднага писмото на Демей. Той го прочете набързо и каза:

— Благодарен съм на моя приятел Демей, че ми е пратил такъв гост.

23. При тези думи нареди на жена си да отстъпи и ме покани да седна на нейното място. А щом видя, че не се решавам от скромност, хвана края на дрехата ми и ме дръпна надолу.

— Седни! Поради страх от разбойници не можем да държим никакви столове, нито достатъчно, покъщнина.

Аз го послушах. А той продължи:

— По тази прекрасна външност и по тази почти момичешка срамежливост бих отсъдил, и то с право, че произхождаш от знатен род. А и моят Демей ми съобщава в писмото същото. И така, аз те моля да не презираш оскъдността на нашата колибка. Ти ще имаш съседната, ей оная стая. Тя е приличен подслон. Остани на драго сърце да ни гостуваш. Защото с честта, която ще ни окажеш, ще прославиш нашия дом, а и на себе си ще създадеш слава, ако се задоволиш със скромна домашна обстановка, и с това ти би постигнал добродетелите на прочутия едноименник на твоя баща Тезей^[50], който не презрял сиромашкото гостоприемство на старата Хекала.

След това извика прислужничката ѝ заръча:

— Фотида^[51], вземи багажа на нашия гост и го сложи внимателно в онази стая. След това скоро донеси тук от килера масло за намазване и кърпа за избърсване и всичко каквото там трябва и заведи моя гост в най-близката баня. Той е доста изморен от трудния и дълъг път.

24. Като чух това, аз прецених характера и пестеливостта на Милон и понеже исках да го предразположа повече към мене, му казах:

— Не ми трябва нищо от това — аз си го нося винаги при пътуване. А и банята лесно ще намеря. Което за мене е най-важно, е конят, който ме докара дотук така чевръсто. Вземи тия пари, Фотида, и купи за него сено и ечемик.

Като се разпоредих така и като пренесох багажа си в посочената стая, тръгнах за банята. Но за да се погрижа преди това за някакво ядене, се отправих най-напред към пазара да си купя нещо. Там видях изложена прекрасна риба. Попитах за цената. Поискаха ми сто нуми, но като не се съгласих, отстъпиха ми я за двадесет денария^[52]. Тъкмо реших да си отида, и ме срещна моят приятел Питий, с когото бях

съученик в Атина. Отначало не можа да ме познае, след това се спусна дружелюбно към мене, прегърна ме и ме целуна приятелски.

— Драги Луций — извика той, — доста дълго време не сме се виждам, да, бога ми, от времето, когато напуснахме нашия учител Клитий. Но по каква причина си дошъл тук?

— Утре ще узнаеш — му отговорих. — Но що е това? Поздравявам те за напредъка. Ето, виждам при тебе служители, ликтори^[53] и облекло, подобаващо на висок пост.

— Грижа се за продоволствието — отговори ми той — и изпълнявам длъжността едил^[54]. Ако желаш да си купиш нещо за ядене, непременно ще ти бъда в услуга.

Аз му казах, че няма нужда, понеже вече се бях снабдил с достатъчно риба за ядене. Но като видя кошничката, потръска рибите, за да ги разгледа по-добре, и ме попита:

— За колко купя този боклук?

— Едва склоних рибаря да вземе само двадесет денария.

25. Като чу това, веднага ме улови за ръка и ме върна на пазара.

— А от кого купи този боклук?

Показах му стареца, който стоеше в един ъгъл. Веднага се нахвърли върху него с най-груб глас, съответно на едилската си власт:

— Вие наистина съвсем не щадите нашите приятели и изобщо чужденците! На такава скъпа цена продавате нищо и никаква риба. Та вие обръщате в скалиста пустиня този град, цвета на Тесалийската област, с тия скъпи цени на хранителните продукти. Но това не ще мине безнаказано. Аз ще ти дам да разбереш как се постъпва под мой надзор с мошеници!

И като изсипа на земята кошницата, заповяда на своя подчинен да стъпи с крака върху рибата и да я смачка. Доволен от своята строгост, моят Питий ме посъветва да си ида с думите:

— Струва ми се, Луций, че на старчето му е достатъчен урок този позор.

Смутен и зашеметен от тая случка, аз се отправих за банята, лишен от енергичните мерки на моя съученик и от пари, и от ядене. Окъпвам се и се връщам в дома на Милон, като влизам направо в моята стая.

26. Но ето ти идва прислужницата Фотида и ми казва:

— Вика те господарят.

Но аз, вече запознат добре с Милон и неговата стиснатост, се извиних учтиво, че смятам да премахна умората от пътя не с ядене, а със сън. Щом получи тоя отговор, той се яви сам, сложи ръка на рамото ми и се помъчи ласкаво да ме притегли. Аз ту се колебая, ту свенливо се противя.

— Няма да изляза — казва ми той, — ако не ме последваш.

И придружава думите си с клетва. Няма как, против волята си се подчиних на неговото упорство и той ме заведе до своя диван. Веднага щом седнах, той почна да ме пита:

— Е, как е нашият Демей? Какво прави жена му? Как са децата му? Как са робите му?

Разказвам му ред по ред. После почна да ме разпитва по-подробно за целта на моето пътуване. След като я изложих както се следва, той се интересува най-подробно и за моя роден град, и за първенците, и най-последно за самия управител. Но щом забеляза, че аз, измъчен от толкова трудния път, а изморен и от продължителния разговор, както приказвам, заспивам и напразно, вече съвсем изнемощял, пелтеча някакви неразбираеми думи, ме пусна най-сетне да ида да спя. Спасих се най-последно от брътвежа и гладната гощавка на противния старец, натежал от сън, а не от храна, нахранен само с приказки, се прибрах в стаята си и се отдадох на желанието да отида.

---

[1] *Милетски разкази* се наричали сбирки от различни любовни и авантюристични новели, свързани в обща сюжетна рамка. Този литературен вид е получил името си от сбирката „Милезиака“ („Милетски истории“) на Аристид от Милет (II-I в. пр.н.е.). ↑

[2] Древните пишели върху папирус с изострена тръстикова пръчица. ↑

[3] Посочените биографични данни се отнасят до героя, а не до автора, който произхожда от Мадаура в Африка. ↑

[4] *Химет* — планина в Атика, близо до град Атина. ↑

[5] *Ефирският Истъм*, тоест Коринтският провлак. Старото име на Коринт било Ефира. ↑

[6] *Тенар* — най-южният нос на Пелопонес. Химет, Коринтският провлак и Тенар се споменават тук вместо общото име Гърция. ↑

[7] Атическо наречие вместо гръцки език. Също и Апулей, подобно на героя си, е изучил гръцки преди латински език. ↑

[8] *Лациум* — област в Средна Италия с главен град Рим. ↑

[9] *Квирити* — почетно име на римските граждани вместо римляни. Авторът често употребява името в значение „граждани“ и го отнася до гърците. ↑

[10] Извинението е по-скоро духовитост, понеже Апулей владее латински език със съвършенството на голям майстор-стилист. ↑

[11] В оригинала е употребен фигуративно изразът „*изкуството на ездач-акробат, който скача от кон на кон*“. Той се отнася до действието на романа, което не протича по права линия, а скача от едни сцени и лица върху други. ↑

[12] Област в Североизточна Гърция, която се ползвала с лошата слава на страна, в която се шири магьосничеството. ↑

[13] *Плутарх* — гръцки писател и философ (46–120 г. от н.е.), всъщност произхождал от град Херонея в Беотия, Средна Гърция. Поради близостта на двете области възможно е в Тесалия да е живял клон от рода на Плутарх. ↑

[14] *Секст*, племенник на Плутарх и учител на император Марк Аврелий, живял през II в. от н.е. ↑

[15] Вярвало се, че магьосниците могат със заклинания да предизвикат по повърхността на луната пяна, която падала на земята във вид на роса, откъдето я събирали. ↑

[16] *Колоната* (стоа) представлява дълга стена с колони пред нея и с покрив. Шарената колонада (стоа пойкиле) в Атина е построена през 450 г. пр.н.е. Наречена е шарена, понеже за възвеличаване на града известният художник Полигнот нарисувал върху стената картините „Битката с амазонките“ и „Битката при Маратон“. От 310 г. пр.н.е. при Шарената колонада се събирали учениците на философа Зенон, поради което учението почнало да се нарича стоа, стоическо учение, стоическа школа, а последователите му — стоици. ↑

[17] Жезълът с увита около него змия бил един от атрибутите на бога на лечението Ескулап (Асклепий). ↑

[18] *Егион* е град в Ахея, в северната част на Пелопонес, близо до брега на Коринтския залив. ↑

[19] Тесалия, Етолия и Беотия не граничат помежду си. Тук се изброяват, за да се означаи с тях цяла Гърция на север от Коринтския залив. ↑

[20] *Лунус* на лат.ез. значи вълк. Името не е избрано случайно. ↑

[21] Според един погребален обичай, преди покойникът да бъде изнесен вън от дома, близките му го викали неколkokратно по име. ↑

[22] Трофеят първоначално се състоял от дървен кол, на който непосредствено след победата победителите окачвали плененото оръжие на неприятеля, или просто камара със струпани военни доспехи. По-късно представя колона, която била украсявана с оръжието на противника. Най-после трофеят може да бъде паметник, издигнат дори на Капитолийския хълм в Рим, с части от плененото въоръжение, също с художествени изображения на сцени от битката. ↑

[23] Тесалийският град Лариса бил прочут с игрите, устройвани по подобие на римските гладиаторски зрелища. Тук се устройвали също и гимнастически и музикални състезания, в които участвували и много чужденци. ↑

[24] Името *Мероя* е произведено от лат. мерум — чисто, несмесено вино. ↑

[25] *Тартар* е мястото в подземното царство, където сенките на умрелите изтърпявали наказанията си. ↑

[26] В оригинала: „Махни трагическата пурпурна завеса и събери театралната завеса.“ Това са два вида завеси, които древните закрепяли на долната страна на сцената. При почване на представлението те били спускани, а след завършването вдигани отдолу нагоре. ↑

[27] Според представата на древните Етиопия се делила от р. Нил на две части, които поотделно на изток и запад са простирани чак до края на света. Населявани били от приказни същества. ↑

[28] Хора, които живеят в противоположни пояси на земята. Смятани били, също както етиопците, за приказни същества. ↑

[29] Това било възможно според представите на древните. ↑

[30] Бременността на слона трае 22 месеца. Според народните предания обаче тя траела до 10 години. ↑

[31] Магьосницата Медея, дъщеря на царя на Колхида, след като помогнала на предводителя на аргонавтите Язон да вземе златното руно от страната, живяла известно време с него щастливо в Коринт.

Язон обаче пожелал да се ожени за Главка, дъщерята на царя. Когато цар Креонт заповядал на Медея да напусне града, тя си измолила да ѝ даде един ден отсрочка. През този ден тя пратила дарове за новата невеста — златен венец и чудно хубави одежди, в които впръскала силна отрова. Щом Главка ги сложила на себе си, отровата разяла нейното тяло. След това Медея убила и собствените си от Язон деца. Самият Язон загинал под рухналите останки на кораба „Арго“. ↑

[32] В оригинала: „около третата стража“. У римляните военните постове през нощта се сменяли четири пъти. Според тях нощта се делила на четири нощни стражи, които почвали от залез-слънце и свършвали до изгрев-слънце. „През третата нощна стража“ — почти около полунощ. ↑

[33] В древна Гърция и Рим вратите били закрепвани за долния и горния праг чрез втулки, които се поставяли в съответни гнезда. ↑

[34] *Пантия* на гръцки език значи „всебожествена“ — име, подходящо за магьосница. ↑

[35] *Ендимион* бил красив младеж, в когото се влюбила Селене (Луната). Тя го приспала и отвела в една пещера на планината Латмос в Мала Азия. Там Ендимион спял вечен сън и Луната прекарвала при него всяка нощ. Тук името е употребено иронично. ↑

[36] В оригинала: Катамит, латинското име на Ганимед — красив фригийски, младеж, когото Зевс харесал и отвел на Олимп и там го направил свой виночерпец. Името е станало нарицателно за „развратно момче“, „развратник“. ↑

[37] Нимфата *Калипсо* спасила на един усамотен остров Одисей при коработурнение. След като живяла с героя осем години с надежда да се ожени за него, той я изоставил. В същност Одисей не избягал тайно от нимфата, а с нейно знание, в изпълнение на заповедите на боговете. ↑

[38] *Вакханки* или *менади* („бесни“) — почитателки на бога на виното Бакх (или Дионис). Те излизали наесен в горите и планините да чествуват своя бог. Обличали се в дълги дрехи и сърнени кожи, косите им се развявали. Увенчани с бръшлян, вакханките носели факли и размахвали тирс, вдигали голям шум и изпадали в бесен екстаз. По пътя си разкъсвали диви зверове и хора. Така бил разкъсан тиванският цар Пентей. ↑

[39] Това тя направила не само за да скрие следите на убийството, но и за да вземе кръвта от убития, понеже с нея можела да приготви някакво магическо средство. ↑

[40] Така се постъпвало при жертвоприношения. Гадателите разглеждали вътрешностите на закланите жертвени животни, особено черния дроб и сърцето, и по тях правели предсказания. ↑

[41] Предупреждението става ясно от съдържанието на същата книга, глава 19. ↑

[42] Приковаването на кръст се прилагало като наказание главно на роби и чужденци. ↑

[43] Тиквата била за древните символ на глупост. Изразът е поговорка със значение „глупав съм“. ↑

[44] Триглавото куче *Цербер* пазело вратите на подземното царство и пускало всеки да влезе, но не пускало никого да излезе оттам. Сравни III книга, 19 глава. ↑

[45] *Ламии* — красиви призрачни женски същества, подобни на вампири. Привличали по особени начини деца и особено красиви младежи и изпивали кръвта им. ↑

[46] *Фурии* или *еринии* — три сестри, богини на отмъщението и проклятието, които живеели в подземното царство. Те били неумолими. Който погледнел косите им, преплетени със змии, и святкащите им очи, ако не умирал, най-малкото обезумявал. ↑

[47] Област в Средна Гърция, на северозапад от Атика. ↑

[48] Богатите римляни притежавали по стотици и хиляди роби. Притежаването само на един роб се смятало за признак на крайна бедност. ↑

[49] Древните ядели възлегнали на легло (диван). Обикновено три дивана (т.нар. триклиниум) били нареждани около правоъгълна маса; до нея се стигало от четвъртата страна, която оставала свободна. Понякога върху диваните се поставяли възглавници. Първоначално обаче жените ядели седнали, обичай, който по-късно не се спазвал. ↑

[50] Легендарен атински герой, който извършил смели подвизи. Преди да се отправи срещу Маратонския бик, той нощувал в дома на бедната старица Хекала, която му оказала радушен прием и му дала ценни съвети за предстоящата борба с бика. ↑

[51] Името *Фотида* произхожда от гръцката дума фос, фотос, която значи светлина, също и лампа. Авторът дал това име на робинята

поради лампата, с която тя се явила пред героя му Луций, чието име впрочем е също от „светлина“, на лат. lux. ↑

[52] *Нум* (сестерций) и денарий са римски монети със стойност, която мъчно може да се определи в сегашен монетен курс. Един денарий е равен, на 4 нуми (сестерций), 100 нуми = 25 денария. ↑

[53] *Ликтори* — служители, избирани обикновено от съсловието на освободените роби. Те вървели пред римските висши чиновници и им правели път за минаване, като носели снопчета пръчки (фасцес) над лявото си рамо. Броят им се определял съобразно с достойнството на чиновниците, които придружавали. ↑

[54] *Едилите* упражнявали надзор върху пазара и снабдяването на града с хранителни продукти. ↑

ВТОРА КНИГА

1. Щом утринното слънце разпъди нощта и доведе деня, аз се разделих едновременно със съня и с леглото. И без това бях неспокоен и безкрайно жаден да преживея нещо рядко и чудно, а като си мислех, че се намирам сред Тесалия, която по единомушното мнение на целия свят се слави като родина на магьосническите заклинания, и си спомних за историята, разказана от чудесния ми спътник Аристомен, свързана пак с този град, аз разглеждах любопитно всичко, обхванат в едно и също време и от желание, и от нетърпение. В този град нямаше нищо, което да смятам, че е такова, каквото го виждам, но че всичко е превърнато в друг образ с магьосническа дума. Та дори и камъните, о които се спъвах, мислех, че са вкаменени хора, птиците, които слушах — че са хора, обвити с пера, дърветата около градската стена — че са други пък, покрити с листа, и че изворните води изтичат от човешки тела. Вече очаквах и статуите и картините да почнат да ходят, стените да проговорят, воловете и другият добитък — да дават предзнаменования, а от самото небе и от слънчевия диск внезапно да долети поличба.

2. Така поразен, не — изумял от мъчително любопитство, оглеждах всичко, но не можех все пак да открия никакъв знак или изобщо следа за задоволяване на моето желание. И както си прахосвах времето да обикалям като безделник от врата на врата, изведнъж неусетно попаднах на пазара. И ето че, ускорявайки крачките си, настигнах някаква жена, окръжена от многочислена свита слуги. Златото, вложено по украшенията ѝ и втъкано в облеклото ѝ, издаваше очевидно знатна матрона. Отстрани до нея вървеше старец, вече в напреднала възраст, който, щом ме съзря, извика:

— Бога ми, това е Луций! — целуна ме и веднага пошушна нещо неясно на ухото на жената.

— Защо — каза той — сам не дойдеш и поздравиш своята роднина?

— Не смея — му отговорих, — жената ми е непозната.

И веднага се изчервих и застанах с наведена глава. Но тя, с отправен към мене поглед, ми каза:

— Ето, та това е благородната скромност на благочестивата му майка Салвия, а и в цялата си фигура поразително точно ѝ прилича: висок, съразмерен ръст, сочна стройност, лека руменина, естествено руса коса, зеленикави очи, будни и с искрящ поглед, истински орлови, цъфтящо лице, красива и естествена походка^[1].

3. И продължи:

— Аз, драги Луций, съм те отгледала ей с тези ръце. Не е ли така? На твоята майка съм не само кръвна родственица, но и млечна сестра. Защото и двете произхождаме от рода на Плутарх и сме бозали в едно и също време от една кърмачка, и сме израснали заедно в сестринска близост. Нас не ни дели нищо друго освен положението ни. Тя се ожени за знатен, а аз за обикновен мъж. Аз съм тази Бирена, чието име може би си спомняш, тъй като често се е споменавало между тези, които са те възпитали. Затова се довери на моето гостоприемство, по-скоро смятай моя дом за твой собствен.

На това аз, след като руменината изчезна от лицето ми през време на нейната дълга реч, отговорих:

— Не ми е удобно, мила лелю, да оставя без никаква причина гостоприемството на Милон, но естествено това, което мога да направя, без да оскърбя някого, ще изпълня точно. Колкото пъти ми се удаде да дойда тук, никога няма да пропусна да отседна при тебе.

Докато разменяхме тези и други подобни думи, само след няколко крачки стигнахме до дома на Бирена.

4. В прекрасен атриум^[2] върху колони, издигнати на четири места в отделните ъгли, бяха поставени статуи на богинята с палмовото клонче. Разперили криле, те са застанали неподвижни, едва докоснали с изящна стъпка неустойчивата опора на подвижното кълбо, спрели се не на място, а струва ти се, че летят^[3]. Ето, точно на средата

на помещението се издига, изваяна от пароски мрамор^[4], прекрасна статуя на Диана. Богинята, с развят от вятъра плащ, устремена напред, посреща влизащите, като им вдъхва почит с божественото си величие. От двете ѝ страни пазят кучета, също от мрамор. Очите им заплашват, ушите им са наострени, ноздрите им разтворени, устата озъбени. Ако отблизо някъде се дочуе кучешки лай, би помислил, че идва от тези каменни гърла. Но отличният ваятел е дал най-голямо доказателство за своето майсторско изкуство с това: кучетата, изправили високо преднича, са се опрели на земята със задните си крака, в бяг с предните. Зад гърба на богинята се издига скала във вид на пещера с мъхове, треви, листа, клончета, а някъде с лози и с цъфтящи дръвчета, и всичко от камък. Вътре сянката на статуята светлее от блясъка на мрамора. На външния край на скалата са надвиснали ябълки и гроздове, най-изкусно изваяни, които състезаващото се с природата изкуство е създадо като истински. Би помислил, че ще можеш да си откъснеш от тях за ядене, щом изобилната с шира есен ги позлати с цвета на зрелостта. А ако погледнеш в извора, който се струи изпод краката на богинята и се дипли в спокойни вълнички, ще речеш, че тези гроздове се люлеят по лозите и между другите белези на естественост не са лишени и от истинско движение. Сред листата от камък се откроява статуята на Актеон, обърнат с любопитен поглед към богинята и превърнат вече наполовина в елен. Виждаш го и от камък, и в извора отразен, как дебне къпещата се Диана^[5].

5. Докато аз не преставах да разглеждам всичко това с голяма наслада, Бирена ми каза:

— Твое е всичко, което виждаш.

После тя нареди на всички други да излязат, за да разговаря насаме с мене. След като излязоха, тя ми каза:

— Тази богиня, скъпи Луций, ми е свидетел как се тревожа и как се боя за тебе и как желая да те предпазя като мой син от опасност. Пази се, добре се пази от злото изкуство и нечестивите съблазни на тази Памфила^[6], жената на Милон, който, както казваш, те е приел като гост. Тя минава за първокласна магьосница и е майсторка във всяко мъртвешко заклинание^[7]. Като духне на съчки, камъчета или други подобни незначителни предмети, може да потопи цялата онази

светлина на звездния свят в дълбочината на Тартара и в стария хаос. Щом види някой младеж с красива външност, веднага се пленява от хубостта му и насочва към него и очите си, и желанието си. Покорява го с ласки, прониква в сърцето му и го обвързва с вечните окови на ненаситна любов. А по-малко податливите и равнодушните към нея в миг превръща в камъни, в добичета и във всякакви животни, а някои и съвсем погубва. Затова аз треперя за тебе и те съветвам да се пазиш от нея. Защото тя гори непрестанно от любовна страст, а и ти по възраст и красота ѝ допадаш.

Това сподели с мене Бирена съвсем загрижено.

6. А пък аз, и без това любопитен, щом чух желаните думи „магьосническо изкуство“, не само че не поисках да се предпазвам от Памфила, но и сам почнах да копнея да се отдам доброволно, макар и на висока цена, на такова наставничество, готов да се хвърля с бърз скок стремглаво в пропастта. Тогава нетърпеливо, обхванат от безумие, се изтръгнах от ръцете ѝ като от някакви вериги и като казах набързо „сбогом!“, излетях веднага към дома на Милон. И докато, подобно на обезумял, ускоряхах крачките си, казвах: „Хайде, Луций, бъди нащрек и внимавай! Ето ти желания случай: след дълго очакване ще можеш да наситиш душата си с чудни истории. Остави настрана момчешките страхове. Отблизо се залови смело за работата, но се въздържай от любовна връзка със своята хазайка, свето зачитай брачното ложе на почтения Милон. Затова пък какво ти пречи да се заемеш със слугинята Фотида. Тя има прелестна външност, забавен нрав и е твърде остроумна. Снощи, когато ти отиваше да спиш, тя те доведе любезно до стаята, настани те нежно в леглото, доста любовно те зави и целуна по главата и като издаваше с поглед как с нежелание си отива, най-после след дълго обръщане и оглеждане се оттегли. И така на добър час, ако ще и да загазиш^[8], опитай с тази Фотида.“

7. С тия разсъждения стигам вратата на Милон и както казват, „нареждам се на страната на моето мнение“^[9]. Но не заварвам в къщи Милон, нито жена му, а само моята мила Фотида. Тя приготвяше за домашните плънка от наситнена карантия и кълцано месо...^[10] и което

усещам още отдалеч с обонянието си, извънредно вкусна наденица. Самата тя, облечена спретнато в ленена туника, препасана твърде високо, под самите гърди, с яркочервена превръзка, бъркаше с цветущите си ръце яденето в съда и докато го разклащаше начесто, като го въртеше, едновременно леко огъваше плавно тялото си, кръстът ѝ едва забележимо трептеше, а гъвкавият ѝ гръб се поклащаше спокойно в грациозно движение. Прикован от тази гледка, стоях захласнат и изумен. Стоеше и „това“, което преди бе отпуснато. Най-после се обърнах към нея с думите:

— Колко хубаво и колко приятно, моя Фотида, въртиш гърненцето заедно с бедрата си. Колко сладко ястие приготвяш! Щастлив, не — блажен е тоя, комуто позволиш да си потопи поне пръста!

Така ми отвърна тази страшно мила и закачлива девойка:

— Махни се, нещастнико! Махни се, колкото се може далеч от моето огнище. Защото само малко да те лъхне моят огнен, ще изгориш надълбоко и никой не ще изгаси твоя огън освен аз, която умея сладко да готвя и приятно да разклащам не само гърнето, но и леглото.

8. Като каза това, погледна ме и се разсмя. Обаче, преди да си тръгна, аз започнах да оглеждам внимателно цялата ѝ външност. Но защо да говоря за друго, когато моят единствен интерес е бил винаги да разглеждам внимателно на улицата главата и косата и след това и у дома да им се наслаждавам. За това предпочитание аз имам сигурно и определено основание, било, че тази част от тялото, открита и явна, най-напред се изпречва пред нашите очи и че докато за останалите части на тялото въздействува веселият цвят на шарената дреха, при главата това е естествената красота. Най-после повечето жени, за да покажат своите качества и прелести, събличат всичките си дрехи, свалят наметалата и желаят да покажат своята гола красота, за да се харесат по-скоро с розовата руменина на кожата си, отколкото със златния цвят на дрехата си. Но — нечестиво е дори да се изговори и дано да няма никъде толкова ужасен пример за това нещо — ако махнеш на която и да е красива и пленителна жена косата от главата и с това лишиш лицето ѝ от естествената му красота, дори и да е слязла от небето или да е родена от морето, израснала сред вълните, нека,

казвам, да бъде самата Венера, нека бъде заобиколена от цяла свита грации^[11] и придружена от цяла тълпа купидони^[12] и дори да е опасана със своя пояс^[13] и да ухае на канела, и да капе от нея балсам^[14], ако тръгне плешива, не ще може и на своя Вулкан^[15] да се хареса.

9. А какво ли ще е, ако под косите сияе приятен цвят и прекрасен блясък, ако срещу слънчевата светлина те дават игриви отражения или спокойни отблясъци, или пък се променят в контрастираща прелест — ту като пламтящо злато да потъват в нежната отсянка на меда, ту с гарвановата си чернота да съперничат на тъмносивото по гушата на гълъбите? Или пък, ако са намазани с капки от арабски парфюм и сресани с острите зъбци на тънък гребен, събрани над тила, отразяват в очите на влюбения като в огледало образа, още по-прекрасен? А какво ли ще е, когато са събрани в гъсти сплитъци на темето или се разливат на широки къдри по раменете? Най-последно от такова значение е великолепие то на прическата, че ако една жена се гордее със своята украса от злато, дрехи, скъпоценни камъни и всякакви други накити, може да се каже, че тя не притежава никакво украшение, щом не е причесала добре косата си.

И тъкмо на моята Фотида придаваше прелест не изкуственият, а естественият ѝ накит. Нейните буйни коси, леко разпуснати, падаха на тила ѝ, след това се разпръсваха по шията и едва забележимо се спираха на извивката на туниката ѝ, като горе бяха събрани и свързани на темето във възел.

10. По-дълго аз вече не можах да понасям мъките на прекомерната си страст, та се наведох към нея и там, където косата ѝ беше пригладена на самото теме, отпечатах най-сладка целувка. Тогава тя се извърна косо към мене и с дяволит поглед ми каза:

— Хей ти, глупчо, сладко-горчиво лакомство си отхапваш. Пази се от прекомерната сладост на меда да не си навлечеш за дълго време злъчна горчивина.

— Какво има тук — отвърщам, — моя радост, щом съм готов само за една твоя ощастливяваща целувчица да се пека на този огън?

При тия думи я притеглям силно към себе си и почвам да я целувам. А и тя гори от желание да се съревновава в любовта и отвръща с еднакво чувство на моето. Канеленият дъх на отворените ѝ уста и нектарното докосване на издадения ѝ език издаваха страстното ѝ желание. Тогава аз промълвих:

— Загивам, дори съм вече загинал, ако не се смилиш над мене.

Като ме целуна още веднъж нежно, тя отговори:

— Имай търпение, защото аз ти принадлежа по взаимно желание и нашето удоволствие не ще се отложи за дълго. Щом бъде запален първият факел, и аз ще дойда в твоята стая. Затова сега си иди и се приготви, защото през цялата нощ ще се сражавам с тебе храбро и от сърце.

11. След като си побъбрихме още, ние се разделихме. Тъкмо по пладне Бирена ми праща като дар за добре дошъл тлъсто прасе, пет кокошчици и стомна прекрасно старо вино. Тогава аз извиках Фотида и ѝ казах:

— Ето, подбудителят и оръженосецът на Венера, Либер^[16], сам дойде. Нека днес изпием всичкото това вино, което да прогони у нас срамната нерешителност и да ни вдъхне бодрата сила на страстта. Защото корабът на Венера се нуждае само от такива провизии: през нощта, преминала в бдение, трябва лампата да бъде пълна с масло и чашата с вино.

Остатъка от деня прекарах в къпане и след това в ядене. По покана на добрия Милон аз се разположих на прилично подредената му трапеза. Стараех се да се предпазя, колкото е възможно повече, от погледа на съпругата му. Помнех съветите на Бирена и тревожно, отвръщах очи от лицето ѝ, като че ли от Авернското езеро^[17]. Често поглеждах Фотида, която ни прислужваше, и така донякъде възстанових самообладанието си. Внезапно обаче Памфила, загледана в запалената лампа, каза:

— Какъв проливен дъжд ще вали утре!

Съпругът ѝ я попита откъде знае това, а тя отговори, че познава по лампата^[18]. На думите ѝ Милон се разсмя:

— В тази лампа крием прочута Сибила^[19], която като от обсерватория вижда от светилника всички небесни тела и самото

слънце!

12. Тук се намесих и аз:

— Има вече добре известни опити в това гадаене. Никак не е чудно, ако това огънче, макар и скромно и запалено от човешка ръка, пази спомена за онзи по-голям небесен огън като за свой родител и чрез божествено предвещаване и само знае, и на нас известява какво ще извърши във висините на етера небесният огън^[20]. Тъкмо сега у нас, в Коринт, пребивава някакъв халдеец^[21] и вълнува целия град със своите удивителни отговори. Той печели пари, като разкрива тайните на съдбата: кой ден укрепва брачните връзки, кой прави основите на стените да траят вечно, кой е сгоден за търговеца, кой обещава на пътника сполука, кой е благоприятен за моряка. И на мене, когато го запитах за края на моето пътуване, ми наговори много и съвсем чудни, доста различни неща: ту че ще добия цъфтяща слава, ту че ще преживея големи приключения и невероятна история, която ще се опише в цели книги.

13. На това Милон се усмихна.

— Каква беше — пита ме той — външността на този халдеец и как го наричаха?

— Висок — отговарям му аз, — възмургав, на име Диофан^[22].

— Той е самият — извиква, — и никой друг! И у нас по същия начин на мнозина предсказа много неща за немалко пари, дори си изкара добра печалба, докато, клетникът, не бе сполетян, бих казал, от дълбоко и жестоко нещастие. Един ден, както раздаваше предсказания, заобиколен отвсякъде с многоброен народ, до него се приближи един търговец, на име Кердон^[23], и пожела да узнае кой ден ще бъде благоприятен за предстоящото му пътуване. Току-що му беше посочил предпочитания ден между останалите и търговецът бе извадил кесията си, изтърсил монетите и отброил сто денария, които щеше да предложи като възнаграждение за предсказанието, ето че някакъв млад човек от знатен род се приближи незабелязано отзад, дръпна го за дрехата и когато той се извърна, прегърна го и го целуна силно. Халдеецът, след като му отвърна с целувка, се разпореди да му се

направи място до него и слиян от неочакваната среща и забравил за работата, която вършеше, му каза:

— Кога пристигна тук? Откога те очакваме!

Другият му отговори:

— Вчера привечер. Но на свой ред и ти, братко, ми разправи как пътува по море и по суша, след като набързо отплава от остров Евбея.

14. На това този забележителен халдеец Диофан, още не на себе си от изненада, отвърна:

— Нека на нашите врагове и неприятели се случи такова ужасно, истинско Одисеево странствуване. Понеже и корабът, с който плавахме, подхвърлян от различни бури и стихии, загуби и двете си кормила^[24] и накрая бе изхвърлен към отвъдния бряг, където бързо потъна, и ние едва изплувахме, след като загубихме всичко. Каквото пък успяхме да приберем било поради състрадание на непознати, било поради отзивчивост на приятели, всичко отиде в ръцете на разбойниците. А единственият ми брат Аригнот, който се противопостави на тяхната дързост, пред ей тези очи, нещастникът, беше заклан!

Докато той разказваше печално, оня търговец Кердон си прибра монетите, които беше определил като възнаграждение за предсказанието, и веднага офейка. Едва тогава Диофан се опомни и разбра грешката от своето неблагоприятно поведение, особено като видя, че и всички ние, застанали наоколо, прихнахме да се смеем.

Дано, драги Луций, поне на тебе халдеецът да е казал истината — да бъдеш щастлив и да завършиш благополучно пътя си.

15. Докато Милон се беше разприказвал надълго и нашироко, аз мълчаливо въздишах и силно се ядосвах на себе си, че сам станах причина да се разказват редица излишни истории и с това изгубих голяма част от вечерта и най-приятното удоволствие от нея. Най-последно потиснах всякакъв срам и казах на Милон:

— Нека Диофан носи своята съдба и това, което е измъкнал от хората, нека връща обратно както на морето, така и на сушата, но на

мене, който още не съм се съвзел от вчерашната умора, ми позволи по-скоро да се оттегля в стаята си.

След тия думи аз си тръгнах, забързах към моята стая и там сварих приготовления за твърде приятно угощение. Дори и за робите беше постлано извън прага по-далечко, на земята — вярвам, за да не подслушват нощния ни шепот; до моето легло стоеше малка масичка, която беше побрала прилични остатъци от цялата вечеря и големи чаши, почти пълни с вино, които чакаха само да се долее водата^[25], а до тях — отворена глинена бутилка с прекършена от удар шийка^[26] и затова удобна да се черпи от нея — истинска закуска преди любовната борба.

16. Тъкмо си легнах, и ето моята Фотида, след като вече е отвела господарката си да спи, пристъпва весела, обкичила с рози и розови венчета буйната си гръд. Тя ме целуна пламенно, окичи ме с венци и ме обсипа с цветя, след това взе чашата, сипа в нея топла вода и ми я подаде да пия. Малко преди да я опразня, тя нежно я дръпна и на малки глътки, като не откъсваше очи от мене, я допи сладко. Отново втора и трета чаша се сменят поред между нас и още други. Тогава, замаян от виното и обзет духом и телом от страстно желание, аз — и без това необуздан и вече доста възбуден, отметнах нагоре дрехата си, за да покажа на моята Фотида любовното си нетърпение, и казвам:

— Смили се и ми помогни по-скоро. Защото, както виждаш, битката, която ти ми обяви без дипломатическа подготовка^[27], вече приближава и аз съм напълно готов — веднага щом почувствувах първата стрела на жестокия Купидон, забита дълбоко в моите гърди, аз изпънах силно моя лък и много се боя, да не би да се скъса тетивата от прекомерно изопване. Но ако искаш да угодиш още повече на желанието ми, разпусни косите си и ми подари твоята мила прегръдка под покроба на вълнистите си къдри.

17. Незабавно тя бързо вдига съдовете от трапезата, сваля от себе си всички дрехи, разпуска косите си във весела безгрижност и се превръща във Венера, която красиво излиза от морските вълни^[28], и

като по-скоро засенчва изкусно с розовата си длан, отколкото да прикрие от свян гладкия си skut, казва:

— Сражавай се, смело се сражавай, защото нито ще ти отстъпя, нито ще ти обърна гръб; атакувай отблизо и фронтално, ако си мъж, и нападай усърдно, нанасяй смъртоносни удари, готов и сам да загинеш. Днешната битка не знае пощада.

С тези думи тя се качва на леглото ми, намества се постепенно върху мене и с бързи движения, извивайки гъвкавата си снага, ме насища с плодовете на люлеещата се Венера, докато най-последно, уморени душевно и обезсилени телесно, и двамата немощни падаме задъхани в прегръдките си.

В такива и подобни битки прекарваме будни времето чак до разсъмване, като от време на време с чашите премахваме умората, събуждаме желанието си и почваме отново удоволствието. А по примера на тази нощ си устройохме и още други подобни.

18. Случи се така, че един ден Бирена настоятелно ме помоли да присъствувам у нея на малко празнично угощение и макар да отказвах упорито, тя не прие извинението ми. И тъй, трябваше да се обърна към Фотида и в нейното съгласие като в божествено птицегадание^[29] да търся решението. Макар че беше против желанието ѝ да се отделям от нея повече от нокът разстояние, тя се съгласи любезно на кратък отпуск в любовната служба. Но ме предупреди:

— Моля те обаче, гледай да се върнеш от угощението по-рано. Защото една група полудели знатни млади хора обезпокоява сигурността на обществото: ще видиш навсякъде по улиците да лежат трупове на убити, а помощните войски^[30] на управителя са далеч и не могат да освободят града от такова нещастие. Твоето блестящо положение, а и ненавистта към чужденците могат да ти донесат злини.

— Не се безпокой — отговарям, — скъпа Фотидо, защото освен че пред чуждото угощение бих предпочел своето удоволствие, но и този твой страх ще разсея, като се завърна по-рано. При това не ще отида и без охрана. Като опаша своя изпитан меч, сам ще поема грижата за своята безопасност.

Стъкмен така, аз се отправям за угощението.

19. Там сварвам цяло множество поканени, както и подобава за една знатна жена — цвета на града. Великолепни маси от блестящо цитрусово дърво^[31] и слонова кост, дивани, покрити със златни тъкани, големи чаши, разнообразни по хубост, но еднакво скъпоценни. Тук стъкло, изкусно изработено с релефна украса, там чист кристал, на друго място светло сребро и блестящо злато, чуден янтар и скъпоценни камъни, издълбани за пиене, и дори това, което не съществува другаде — всичко се намира там. Много прислужници^[32], облечени блестящо, вежливо разносят отрупани блюда, накъдрени момчета в красиви туники начесто поднасят стари вина в чаши от скъпоценни камъни. Вече се внасят лампите, а разговорите на пируващите се разгарят, кънтят смехове, дочуват се волни шеги и тук-там подигравки.

Тогава Бирена се обърна така към мене:

— Добре ли прекарваш в нашия град? Доколкото зная, по храмове, бани и други сгради ние далеч надминаваме всички градове. Освен това на нас не ни липсва нищо. Явно тук има свобода и спокойствие за всички; пришелецът, който идва по работа, ще намери всичко както в Рим, а скромният чужденец ще си отпочине като на село. Най-последно за цялата провинция ние сме място на развлечения.

20. На това аз отвърнах:

— Право казваш, никъде по света не съм се чувствувал повече свободен, отколкото тук. Но аз изпитвам голям страх от невидимите и неизбежни примки на магьосническото изкуство. Говори се, че дори гробниците на мъртвите не се смятат неприкосновени, че някакви отломки от гробниците и от кладите и отпадъци от труповете служат за погубване на живите. А стари магьосници в самия момент на погребалния обред с бързината на хищни птици осуetyават чуждото погребение^[33].

Към тези мои думи се присъедини и друг:

— Та тук не се щадят дори и живите. С един се е случило нещо подобно, след като са обезобразили лицето му и го осакатили съвсем.

Тогава цялата компания избухна в необуздан смях, лицата и погледите на всички се обърнаха към един от гостите, който се беше

уединил в ъгъла. Той се смути от настойчивостта на всички, промърмори нещо и искаше да стане, но Бирена го спря:

— Не, не заслужава, скъпи Телефоне, остани още малко и разкажи още веднъж с обичайното си остроумие онази твоя история, за да може ето и син ми Луций, който е с нас, да се наслади на твоя прелестен забавен разказ.

А той ѝ отговори:

— Наистина, господарке, ти винаги си била вярна на твоята възвишена доброта, но нахалството на някои не може да се понася.

Толкова беше той раздразнен. Но настояването на Бирена, която го закле в името на своя живот, изтръгна най-последно против волята му неговото съгласие да разкаже.

21. И така той събра накуп покривките и облегал на възглавницата, опрян на лактите си, протегна дясна ръка — подобно на оратор — със свити двата крайни пръста, останалите извадени напред с издигнат заплашително палец и така започна спокойно:

— Още непълнолетен тръгнал бях от Милет за Олимпийските игри^[34]. Желаех да посетя и тези места на прочутата провинция, след като пребродих цяла Тесалия, но в нещастен час попаднах в Лариса. Понеже пътните ми пари се бяха почти съвсем свършили, аз скитах по града, за да намеря изход от затруднението си. Тогава видях сред площада някакъв висок старец. Той беше стъпил на един камък и с висок глас разгласяваше, че ако някой желае да пази покойник, да си предложи условията. Аз се обърнах към един от минувачите и попитах:

— Какво чувам? Нима тук покойниците имат навик да бягат?

— Млъкни — отговори ми той. — Ти си още твърде млад и си чужденец, та естествено не знаеш, че се намираш в Тесалия, където жени-магьосници навсякъде изгризват части от лицата на покойниците: това им е нужно в тяхното магьосничество^[35].

22. Аз го запитах отново:

— А кажи ми, ако обичаш, в какво се състои тази охрана на покойник?

— Преди всичко — каза той — цяла нощ трябва да се бди непрекъснато, с отворени очи, бодро да наблюдаваш трупа, да не отклоняваш погледа си дори за миг встрани. Защото страшните и лукави същества се превръщат във всякакви животни и така скришно се промъкват, че измамват лесно дори самите очи на слънцето и на справедливостта. Те приемат формата на птици, после на кучета и мишки, а също така и на мухи. Тогава от злобните им заклинания пазачите се покоряват на съня. И никой не може да определи точно какви хитрости измислят нечестивите жени за задоволяване на своите желания. Въпреки това за тая опасна работа не дават по-голямо възнаграждение от четири до шест жълтици. Я, и щях да забравя! Ако на сутринта някой предаде тялото не съвсем запазено, каквото от него е откъснато или взето, всичко това той се задължава да възстанови, като го отреже от собственото си лице.

23. Щом узнах това, аз се окуражих и веднага се приближих до глашатая.

— Прекрати вече това викане — казвам му. — Ето ти готов пазач, да видим възнаграждението.

— Хиляда нуми^[36] — отговаря той — ще ти се броят. Но ти, млади човече, внимавай хубаво, защото ще трябва да пазиш добре тялото на един от първенците на града от злите харпии^[37].

— Глупости ми разправяш и празни приказки — казвам му. — Ти виждаш пред себе си човек от желязо, когото сън не хваща, сигурно по-бдителен и от самия Линцей^[38] или Аргус^[39], с една дума — целият е само очи.

Едва изрекъл това, и той веднага ме поведе към някаква къща, чиято врата беше затворена, затова ме покани да вляза вътре през една малка задна вратичка. После отвори някаква тъмна стая със залостени прозорци и посочи към една нажалена матрона, облечена в черна дреха. Той се приближи до нея с думите:

— Ето, тоя е съгласен и се наема да бъде вярна стража на твоя съпруг.

Тогава тя отмести падналите от двете ѝ страни коси и разкри лицето си, прекрасно и в скръбта ѝ. Като ме погледна в очите, тя ми каза:

— Моля те, изпълни длъжността си колкото може по-бдително.

— Не се безпокой — отговорих ѝ, — само пригответи съответната награда.

24. След като се разбрахме така, тя стана и ме въведе в друга стая. Там тя разкри с ръка пред седем свидетели^[40] тялото на покойника, покрито с блестящи покривки, и след като дълго плака над него, призова честността на присъстващите и почна да показва грижливо отделните части на тялото му, а някой записваше нарочно на плочки думите ѝ.

— Ето — произнася тя, — носът е цял, очите са непокътнати, ушите са здрави, устните са недокоснати, брадичката е запазена. Всичко това вие, честни квирити, удостоверете.

След тези думи към плочките бяха прибавени печати^[41] и тя си тръгна.

А аз ѝ казвам:

— Заповядай, господарко, да ми се пригответи всичко, което ми е необходимо за случая.

— Но какво искаш? — запитва ме тя.

— Една много голяма лампа — отговарям — и масло, достатъчно, за да свети, докато просветне денят, и топла вода заедно със съд за вино, освен това чаша и поднос с наредени върху него остатъци от угощение.

Тогава тя поклати глава и каза:

— Я се махай, простако! Търсиш угощения и дела си от тях в траурен дом, където вече толкова дни ни най-малък пушек не се е показал. Ти да не мислиш, че си дошъл да пируваш? По-добре се отдай на скръб и сълзи, както подобава за такова място.

В същото време погледна слугинята и каза:

— Марина, бързо дай лампа и масло, затвори пазача в стаята и веднага излизай.

25. Така оставен самичък за утеха на покойника, аз си търкам силно очите и ги въоръжавам за бдението, след това се развличам с песни, а през това време почна да се здрачава, настъпва нощ, нощта

напредва и след това още по-напреднало време за сън и дълбока нощ^[42]. И на мене страхът ми все се увеличаваше. И изведнъж пропълзя невестулка, застана срещу мене и втренчи в мене поглед, така че аз се смутих от прекалената дързост на толкова малкото животинче. Най-после ѝ казах:

— Махай се, мръсно животно, прибери се при подобните си в градината^[43], преди да изпиташ набързо силата ми. Махай се!

Тя обърна гръб и изчезна бързо от стаята. В същия миг дълбок сън внезапно ме кара да потъна в дъното на някаква пропаст, така че и самият делфийски бог^[44] лесно не би различил кой от нас двамата легнали там е повече мъртъв. В това безжизнено състояние, сам нуждаещ се от друг пазач, аз, може да се каже, не бях там.

26. Тъкмо тогава прозвуча през тишината на нощта оглушителният вик на качулатата команда^[45]. Най-после аз се пробудих и обзет от силен страх, тичам към трупа, приближавам лампата, вдигам покривалото от лицето му и започвам да проверявам отделните му подробности — всичките бяха на мястото си. Ето влиза боязливо и нещастната съпруга със сълзи на очи заедно с вчерашните свидетели и веднага се спуска към тялото, много и дълго го целува и след това на светлината на лампата преглежда всичко. След това се обръща и извиква своя управител Филодеспот^[46] и му нарежда незабавно да изплати възнаграждението на добрия пазач. Веднага ми донесоха парите и тя ми каза:

— Крайно ти благодарим, млади момко, и, бога ми, заради тази изпълнена със старание услуга отсега нататък ще те числим към останалите наши семейни приятели.

На това аз, вън от себе си от радост поради неочакваната печалба и поразен от блестящите жълтици, които от време на време разклащах в ръката си, отвърщам:

— Нещо повече, господарко, смятай ме за един от твоите слуги ѝ колкото пъти пожелаеш моята помощ, не се колебай да ме повикаш!^[47]

Едва бях изрекъл тия думи, и веднага всички близки, проклели ме като нечестивец, ме погнаха кой с каквото му попадне — един ме удря с юмрук в челюстта, друг ме ръга с лакти в гърба, трети ме пронизва враждебно с длани в хълбока, ритат ме, скубят ми косите,

късат ми дрехите. Така разпокъсан и раздробен, също като гордия аонийски младеж^[48] или като пимплейския певец^[49], ме прогониха от дома.

27. И докато на съседната улица се съвзема и разбира твърде късно моите злокобни и непредпазливи думи — трябва да си призная справедливо, че бях заслужил и повече удари, — ето вече, след като са оплакали за последен път и са се простили с покойника, го изнесли от дома му. И по стар обичай, тъй като той е бил един от знатните, устроената на държавни разноски погребална процесия минаваше през площада. Насреща изтича, облечен в черно, някакъв старец, наскърбен и в сълзи. Като скубеше почтената си бяла коса, той хвана с две ръце носилката и с висок глас, прекъсван от чести хълцания, се провикна:

— В името на вашата честност, квирити, в името на вашата всепризната справедливост, вземете под защитата си убития си съгражданин и сурово накажете най-ужасното престъпление на ей тази нечестива и престъпна жена. Защото тя и никой друг погуби с отрова нещастния младеж, моя сестрин син, за угода на любовника си и за да заграби наследството му.

Така този старец отправяше жални оплаквания ту към едни, ту към други. Между това народът почна да се вълнува и поради правдоподобността на обвинението да вярва в жестокото престъпление. Едни викат да я изгорят, други търсят камъни да я убият, дори подтикват и децата да я замерят. А тя с престорени сълзи се кълнеше с най-светли клетви във всички божества и отхвърляше да е сторила такова ужасно престъпление.

28. Накрая старецът каза:

— Нека оставим решението за истината в ръцете на божественото провидение. Между нас се намира Затхлас, един от първите египетски пророци^[50], с когото предварително се уговорихме срещу голямо възнаграждение да извика за кратко време от подземното царство душата на мъртвия и да възвърне това тяло от смърт към живот.

И в същото време изведе пред всички някакъв младеж, облечен в ленени дрехи^[51], със сандали от палмови листа^[52] и със съвсем обръсната глава^[53]. Дълго му обсипваше той ръцете с целувки и дори му докосна коленете^[54], а после каза:

— Смили се, жрецо, смили се в името на небесните светила, на подземните божества, на природните стихии, на безмълвието на нощта, в името на мистериите на Коптос, в името на пълноводния Нил, в името на тайните на Мемфис^[55] и свещените систри на Фарос^[56]. Дай му да видя за кратко слънчевите лъчи и в навеки склопените очи влей частичка светлина. Нито се съпротивляваме на неизбежното, нито оспорваме на земята нейното право, но за да получим утехата на от мъщението, молим да се възвърне един живот за кратък срок.

Пророкът, склонен по такъв начин, постави някаква тревичка върху устата на покойника и друга на гърдите му. След това, обърнат на изток, мълчаливо призова изгряващото свещено слънце. Тържественният изглед на тази сцена възбуди така вниманието на присъстващите, че те очакваха с нетърпение голямото чудо.

29. Аз се смесих с тълпата и се качих на един малко по-висок камък зад самия ковчег, за да мога да наблюдавам всичко с любопитните си очи. Ето гърдите почват да се издигат, вените живително пулсират, духът изпълва тялото. И покойникът се изправи — младият човек проговори:

— Защо, моля ви се, след като съм вкусил от питието на Лета^[57] и съм плавал по Стигийското бласто^[58], ме възвръщате за миг към задълженията на живота? Престани, моля те, престани и ме върни към моята почивка.

От тялото се чу този глас, но пророкът извика много по-живо:

— Защо не разкажеш тук на народа подробно и не разкриеш тайната на твоята смърт? Или смяташ, че аз с моите заклинания не мога да извикам фуриите^[59] и да предам немощното ти тяло на мъчения?

Той слушаше от ковчега и с дълбока въздишка се обърна така към народа:

— Погубен от злото изкуство на младата си съпруга и обречен на отровната чаша, аз отстъпих още затопленото си легло на прелюбодееца.

Тогава примерната съпруга стана изведнъж дръзка и по светотатствен начин се опълчи срещу изобличенията на съпруга си, като започна да спори с него. Народът почна да се вълнува, изказват се различни мнения — едни предлагат коварната жена веднага да бъде погребана жива заедно с тялото на съпруга си, други смятат, че не трябва да се вярва на лъжата на един труп.

30. Но на тези колебания сложиха край следващите думи на младежа, понеже той отново въздъхна дълбоко и прибави:

— Ще ви дам съвсем ясни доказателства за безупречната истина и ще ви разкрия нещо, което абсолютно никой друг не знае, нито предчувствува.

Тогава ме посочи с пръст:

— Докато този крайно бдителен пазач на моя труп стоеше ревностно настрана, старите магьоснички, които заплашваха моите тленни останки, напразно меняха образите си. След като не можах да измамям ревностното му усърдие, накрая изсипаха върху него сънен облак и го приспаха дълбоко. И те не престанаха да ме викат по име, докато моите разхлабени стави и изстинали членове не се опитаха да изпълнят заповедите на магьосническото изкуство. Тогава този млад човек, наистина жив, но заспал като труп, понеже се нарича със същото име като мене, чувайки своето име, се надигна и сам тръгна напред несъзнателно, също като безжизнена сянка; въпреки че вратата на стаята беше внимателно заключена, през някоя дупка те му отрязаха най-напред носа и после ушите. Така че той понесе касапницата вместо мене. И за да замажат лъжата си, те му залепиха уши от восък, издялани също като неговите, и нос, подобен на неговия. И сега този нещастник стои пред вас, получил възнаграждение не за своето усърдие, а за своето обезобразяване.

Ужасен от тия думи, почвам да си опипвам лицето, хващам с ръка носа си, той остава в нея. Докосвам ушите си, те се отделят. И докато всички ме сочат с пръст, обърнали погледи към мен, а после избухва смях, аз, облян от студена пот, се измъквам между краката на

околните. И след това, така осакатен и станал за присмех, не можах да се завърна вече в бащиния си дом. Затова си спуснах косите от двете страни и така скрих раните на ушите си, а петното на носа си покрих прилично, като залепих това парче ленено платно.

31. Щом Телифрон завърши тая история, другарите по пиене, упоени от виното, отново избухнаха в гръмък смях. И докато искаха да пия обичайната наздравица в чест на бога на смеха, Бирена се обръща към мене:

— Утрешният ден е определен за този град като тържествен още от самото му основаване, защото в него ние единствено от смъртните почитаме с весели и радостни обреди най-свещения бог — Смеха^[60]. Със своето присъствие ти ще ни го направиш още по-приятен. Но дано и ти измислиш нещо остроумно и забавно в чест на бога, за да можем повече и по-пълно да почетем великия бог.

— Добре — отговарям, — ще стане, както искаш, и аз бих желал, бога ми, да изнамеря такъв материал, който да задоволи напълно великия бог.

След това, предупреден от моя слуга — понеже сам бях обременен от пиенето, — че нощта е напреднала, веднага станах, сбогувах се с Бирена набързо и с несигурни крачки поех път към къщи.

32. Но щом навлязохме в първата улица, внезапно вятърът изгаси светлината, на която се осланяхме, така че едва си пробихме път в непрогледната тъмна нощ. С пребити о камъните пръсти на краката се добрахме уморени до къщата. А когато я наближаваме, хванати един за друг, ето че трима грамадни здравеняци с всички сили се нахвърлят върху нашата врата и ни най-малко не се стряскат от нашето присъствие, но още повече се надпреварват да блъскат по-силно и по-често, така че на нас, и особено на мене, с пълно право ни се сториха за разбойници, и то най-свирепи. Тогава аз веднага сграбчих меча, който носех под дрехата си за такива случаи, и го изтеглих. Без да се колебаю, се хвърлих сред разбойниците и го забих надълбоко в първия, който ми се изпречи, докато най-последно издъхнаха пред краката ми

всички, пронизани с грамадни и многобройни рани. След това сражение, след като и Фотида се пробуди от този шум, аз се промъкнах през отворените врати, задъхан и облян в пот, и изтощен от битката с тримата разбойници, сякаш че съм убил Герион^[61], се хвърлих на леглото и веднага заспах.

---

[1] Това описание отговаря на дадения и на друго място в съчиненията на Апулей негов автопортрет. ↑

[2] Централното и най-голямото помещение в римската къща. То било осветявано от голям отвор на покрива, под който имало басейн за стичане на дъждовната вода. В него протичал интимният живот на семейството през деня. По-късно атриумът станал представителната част на къщата и служел за приемна. Тук в текста се съдържа подробно описание на атриума на една знатна матрона. Не такъв е обаче той в разбойническото свърталище, IV кн., 6 гл. ↑

[3] Това е богинята на победата Виктория, отъждествявана с гръцката богиня. Нике. Изобразявана била с криле и лаврови венци или палмово клонче в ръка, стъпила върху кълбо, което представя земния глобус. Описваната тук статуя отговаря на издигнатата от Август статуя на богинята след битката при Акциум. ↑

[4] На остров Парос, в Егейско море, бил добиван мрамор, който поради своята белота бил особено пригоден за ваяне на скулптурни фигури. ↑

[5] Според античната митология римската богиня Диана (гръцката Артемида) била дъщеря на Юпитер от Латона и сестра на Аполон. Тя била богиня на лова, луната и, отъждествена с Хеката, на нощните магии. Диана не само била пазителка на чистотата и девствеността, но и била безпощадна към оскърбленията на нейната собствена моминска непорочност. Скулптурната група в средата на описвания атриум изобразява момента на вкаменяването на Актеон, тивански ловец, който имал нещастieto да види богинята как се къпе заедно с нимфите си в един планински ручей. Диана го превърнала на елен и той бил разкъсан от собствените си кучета. ↑

[6] И в това име авторът е вложил характерни черти на лицето. Памфила на гръцки език значи вселюбеца, любвеобилна. ↑

[7] При своите заклинания Памфила си служела с трупове на покойници или с части от тях. Сравни II кн., 20 гл., и III кн., 17 гл. ↑

[8] Тук авторът видоизменил известния латински израз, който се употребявал, преди да се пристъпи към някакво ново начинание; „Нека бъде за добро, щастие, сполука и полза“ (Quod bonum, felix, fustum salutareque sit). ↑

[9] Този израз е взет из сенатската практика. Римските сенатори не гласували с вдигане на ръка, както се гласува сега, а като ставали от местата си и се присъединявали или към групата, която била „за“, или към другата група, която била „против“. ↑

[10] На това място оригиналният текст е повреден. ↑

[11] Прави се алюзия за мита, според който Венера (Афродита) била родена от морската пяна. — Грациите (у древните гърци харити) били три красиви богини на красотата, веселието и радостта. Те били подчинени на Хера и Афродита. ↑

[12] *Купидон* е друго име на бога на любовта Амур (на латински Амор), гръцкия бог Ерос. ↑

[13] Венера притежавала вълшебен пояс, с помощта на който могла да омая всеки, у когото искала да предизвика любов. ↑

[14] *Балсам* — ароматна смола, която изтича при разрязване на кората на някои дървета. ↑

[15] Според митологията най-красивата от богините — Венера, била съпруга на куция бог на огъня Вулкан (Хефест), макар че харесвала повече бога на войната Марс (Арес). Съпругът впрочем бил твърде благосклонен и отстъпчив към капризната богиня. ↑

[16] Италийско божество на плодородието, отъждествявано по-късно с гръцкия Бакх (бог на виното). ↑

[17] Авернското езеро според легендата било поместено в един вулканичен кратер в Кампания. Оградено било наоколо от стръмни високи ридове и от непроходими гори. Близо до него се намирал входът на подземното царство. ↑

[18] В древността се смятало, че може да се гадае по пламъка. Указанията за това гадаене съставляли така наречената емпиромантия. ↑

[19] Отначало била известна само една Сибила — предсказателка, жрица на Аполон, чиято родина бил малоазийският град Еритре. До него в една пещера, от която изтичала изворна вода, жрицата, изпаднала в божествен екстаз, правела предсказания за бъдещето. По-късно се споменават повече сибилы — две, три, най-после десет, както гръцки, така и латински. Най-известна била Сибила

от Кампания. Според преданието тя предала на римския цар Тарквиний, т.нар. Сибилински книги, до които се допитвали държавните органи във време на нужда и опасност. ↑

[20] Според стоическата философия на Зенон светът бил сътворен, като от първичния огън се образували четирите основни елемента: вода, земя, въздух и огън. След известно време така образуваният свят бил разрушен от общ пожар, но той пак бил възстановен от божествения огън. ↑

[21] Жителите на Халдея, югозападната част на Вавилония, от р. Ефрат до Арабската пустиня, били известни като опитни астролози и гадатели. ↑

[22] Името Диофан може да се преведе „предсказващ по Зевс“. Това име е дадено на халдееца иронично. ↑

[23] Името Кардон е образувано от гръцката дума кѐрдос — печалба, а е свързано с професията на търговеца. ↑

[24] Корабите в древността имали по две кормилни гребла, на едно от двете страни на кораба. ↑

[25] Древните гърци и римляни не пиели чисто вино, а смесвали виното с вода, обикновено 1 част вино и 2 части вода. ↑

[26] Виното било съхранявано в глинени бутилки, чийто отвор бивал запечатван с гипс. Преди пиене шийката на бутилката се пречупвала с удар на секира. ↑

[27] В оригинала: „без посредничеството на фециалите“. Фециалите били 20 на брой и образували отделна жреческа колегия, която се грижела за външните отношения на римската държава с другите племена и народи — сключване на съюзи, обявяване на война, примирия и др. Те изпълнявали своята служба със спазване на традиционен церемониал. Ако някое съседно племе нанасяло оскърбление на римската държава, главният жрец заедно с още трима жреци отивали близо до границата и искали удовлетворение. Те чакали да им бъде дадено то до 33 дни и ако това не станело, главният фециал хвърлял копие през границата с думите: „Война справедлива обявявам и почвам.“ Този церемониал бил изоставен сравнително късно. ↑

[28] Според една легенда, която предава още поетът Хезиод, Венера (Афродита) се родила от пяната на морските вълни. Гърците произвеждали името ѝ чрез народна етимология от гръцката дума афрос — „пяна“. ↑

[29] В древния Рим специални жреци, наричани авгури, наблюдавали летенето, пеенето и храненето на птиците и по тях гадаели за волята на боговете. Преди да се предприеме важен държавен акт, длъжностните лица се допитвали до авгурите. Но както съобщава Цицерон, когато авгурите се поглеждали през време на гадания, не могли да скрият усмивката си, понеже сами не вярвали в тях. ↑

[30] Помощните войски (на лат.ез. *auxilia*), в противоположност на редовната римска войска — легионите и конницата, са пехотни военни сили, съставени от местни контингенти, които изпълняват в граничните провинции служба, близка до полицейската. ↑

[31] Цитрусовото дърво или туята (*Callivitrīs quadrivalvis Vent*) прилича на кипариса, неговата дървесина има приятна миризма на лимон и е изпъстрена с красиви жилки, поради което е била много ценена. ↑

[32] В оригинала: „разрезвачи“. Специални роби, които нарязвали месото на късове, слагали го в блюдата и го разнасяли на гостите. ↑

[33] Виж бел. 7 към същата книга, 5 гл. ↑

[34] Олимпийските игри се устройвали всеки четири години в Олимпия, в областта Елида, Пелопонес. За състезанията се стичали зрители от целия античен свят (на жените било забранено да присъствуват под страх на смъртно наказание). Телифрон е тръгнал от гр. Милет в Мала Азия, пътувал на север до Хелеспонт, оттам през Тракия, Македония и Тесалия искал да се отпрати за мястото на игрите. ↑

[35] Виж бел. 7 към същата книга, 5 гл.; също III кн., 17 гл. ↑

[36] Виж бел. 52 към I кн. ↑

[37] *Харпии* — крилати същества, полуптици, полужени, с лица на момичета и с тела, покрити с пера. Те били 2 или 3 на брой. Мъчени били от неутолим глад и връхлетявали внезапно. На цар Финей похищавали винаги яденето от трапезата, като измърсявали остатъците. ↑

[38] Героят Линцей (от гр. *λυπη* — „рис“) имал толкова силно зрение, че могъл да вижда през всякакви предмети, скали и дървета. ↑

[39] Аргус според античната митология бил гигант със сто очи, от които спели и почивали само по две, а останалите гледали на всички

страни и виждали всичко. Той бил поставен от ревнивата Хера да пази любимата на Зевс нимфа Ио, превърната в крава. ↑

[40] В древността имало изградена цяла мистика на числата. Така числата 3 и 7 се смятали за свещени и били почитани, особено от питагорейците. Затова се говори за седем чудеса на света, седем мъдреци и пр. Тук призованият брой свидетели е според тогавашната съдебна практика, но употребен в пародия. ↑

[41] Плочки с написан върху тях текст, който имал характер на документ, били съединявани наедно и завързвани с връв, върху която били поставяни печатите на свидетелите. ↑

[42] Описанието следва делението на нощта на 6 части според древните: *crepusculum* — здрач, *fsx* — времето, когато се палят светилниците, *concupium* — време за лягане, *nox intempesta* — тъмна дълбока нощ, *gallicinum* — пеене на петлите, *aurora vel crepusculum matutinum* — зора или утринен здрач. ↑

[43] В някои издания на латинския текст вм. *in hortulus* — в градините, стои *in musculus* — при мишките. ↑

[44] Аполон, чието прорицалище се намирало в гр. Делфи, областта Фокида в Средна Гърция, освен другите си качества бил бог на мъдростта. ↑

[45] Нощна стража, която възвестявала края на нощта. Епитетът е даден поради формата на шлемовете им. ↑

[46] Името на управителя Филодеспот (на гръцки ез. „който обича господаря си“) е избрано твърде подходящо. ↑

[47] За древните всяка случайно и необмислено казана дума се смятала за лошо предзнаменование и имала силата на предсказание. ↑

[48] *Пентей* — цар на гр. Тива в Беотия. Аонийски = Беотийски. Виж бел. 38 към кн. I. ↑

[49] Орфей. Срв. бел. 38 към I кн. — *Пимпла* е селище в областта Пиерия в Македония близо до едноименни планина и извор, където първоначално било седалището на музите. По-късно те обитавали планината Хеликон в Беотия. ↑

[50] В Египет било много разпространено магьосничеството, което изобщо има ориенталски произход. ↑

[51] Облеклото на египетските жреци било от ленен плат. С такъв плат били покривани свещените предмети. ↑

[52] Египетската богиня Изида имала на краката си сандали от победните палмови листа, също и нейните жреци. Виж XI кн., 4 гл. ↑

[53] Жреците на Изида и посветените в тайните на тази богиня били с гладко избръснати глави. Виж XI кн., 10 гл. ↑

[54] Докосването до коленете на някого в древността се смятало за знак на настойчива и гореща молба. ↑

[55] Градовете Коптос (в Горен Египет) и Мемфис (в началото на делтата на р. Нил) били средища на различни религиозни култове. Тук са споменати като застъпници на разнообразните египетски мистерии, свързани с култовете на египетските богове. ↑

[56] На разположения пред град Александрия остров Фарос имало известно светилище на богиня Изида, към чийто култ принадлежи музикалният инструмент систър. Виж описанието му в XI кн., 4 гл. ↑

[57] *Лета* (на гръцки ез. „забравя“) — река в подземното царство. След като сенките на мъртвите пиели от водите ѝ, забравяли миналото. ↑

[58] *Стигийското блато* — застояла река в подземното царство, през която лодкарят Харон превозвал пристигащите там мъртъвци. Сравни за „мъртвата река“ VI кн., 18 гл. ↑

[59] Виж бел. 46 към I кн. ↑

[60] Богът на смеха бил почитан в Спарта, но повече подробности за неговото чествуване не се срещат у други писатели. Виж описанието на празненството в чест на бога в III кн. ↑

[61] Според митологията *Герион* бил великан с три тела и три глави. Той пазел стадо от красиви добре угоени говеда на западния край на света. Един от подвизите на Херкулес бил да отнеме стадото му, заради което той убил великана. ↑

ТРЕТА КНИГА

1. Щом Аврора, размахала розови ръце, започна да възлиза към небето върху пурпурна колесница, веднага нощта ме предаде, изтръгнат от безгрижния сън, на деня. Безпокойство обзе душата ми при спомена за снощното произшествие. Кръстосал най-после крака и преплел пръстите на ръцете си върху коленете, стоях така, превит върху леглото, и леех обилно сълзи, като си представях ту градския площад и съда, ту присъдата ѝ най-после самия палач. „Нима може да ми се случи някой толкова благ и толкова доброжелателен съдия, който ще може да ме обяви за невинен, след като съм опетнен с тройно убийство и опръскан с кръвта на толкова граждани? Това ли беше славното пътуване, което ми предсказваше упорито халдеецът Диофан?“ Така си премислях много пъти в себе ся и гласно оплаквах своята съдба. През това време се блъсна външната порта и на нашата врата отекна голяма глъчка.

2. Незабавно от силния напор къщата се разтвори напълно и всичко се изпълни с чиновници, техните прислужници и многолюдна смесена тълпа. Веднага двама ликтори по заповед на чиновниците сложиха ръце на мене и ме поведоха, без, разбира се, да им се съпротивлявам. И докато да стигнем до първата пресечка, вече целият град, излязъл на улицата, тръгна след нас в гъста тълпа. И макар че навел глава към земята, не, по-скоро към подземното царство, вървах печален, въпреки това, като обърнах малко поглед встрани, забелязах нещо, достойно за най-голямо учудване: между толкова хиляди хора, които ни заобикаляха, нямаше абсолютно никой, който да не се превива от смях. След като минахме по всички улици и аз трябваше да обикалям по всички ъгли, както развежданите около пазара жертвени животни, с които предотвратяват опасностите, предсказани от божествени предзнаменования^[1], най-после ме изправиха на площада пред съда. И вече чиновниците бяха седнали на издигната площадка,

вече градският глашатай викаше „тишина!“, когато всички в един глас заискаха поради големия наплив от хора, който създаваше големи блъсканици, такова важно дело да се разглежда в театъра. Веднага народът се втурна в безредна тълпа и зае със страшна бързина всички места, определени за зрителите. Дори и входовете, и целият покрив бяха претъпкани, мнозина се бяха покатерили по колоните, други бяха увиснали по статуите, някои се виждаха наполовина през прозорците и отворите на тавана, но всички поради силно желание да наблюдават, не се спираха пред никаква опасност за живота си. След това градската стража ме поведе като някакво жертвено животно през средата на просценя^[2] и ме остави сред орхестрата^[3].

3. Тогава, повикан от същия гръмък глас на глашатая, като обвинител се изправи някакъв старец. И след като за отмерване на времето на речта му наляха вода в малък съд, надупчен ситно като решето^[4], от който тя изтичаше капка по капка, той се обърна така към народа:

— Високоуважаеми квирити^[5], въпросът се касае не до някаква маловажна работа, а непосредствено до спокойствието на целия град и ще бъде от полза и за в бъдеще с достойния си пример. Затова повече подобава и поотделно, и общо всички вие ревностно да се погрижите за нашата чест, за да не остане ненаказан такъв отвратителен убиец за кървавата касапница, която е устроил. И да не мислите, че аз негодувам поради собствената омраза, подтикнат от лични подбуди. Аз съм началник на нощната стража и не вярвам до днес някой да може да хвърли упрек върху бдителното ми старание. Най-после аз ще ви изложа правдиво самото фактическо положение и какво се случи през нощта. Именно когато почти вече около полунощ^[6] с придирчива бдителност обхождах целия град и оглеждах поотделно къща по къща, съгледах ей този твърде жесток младеж, извадил меч, да го замахва за убийство и вече три жертви, погубени от неговата ярост, още дишаха пред краката му, гърчейки се в локви кръв. А сам той, с право смутен от съзнанието за ужасното престъпление, веднага офейка и под закрилата на тъмнината се скри в някаква къща и там се спотайваше цяла нощ. Но с помощта на божественото провидение, което не оставя никакво престъпление ненаказано, преди той да се измъкне по тайни

пътища, рано сутринта го причаках и се погрижих да го доведат пред вашия съд за най-тежка присъда. И така пред вас стои един обвиняем, опетнен с толкова убийства, обвиняем, хванат на местопрестъплението, обвиняем-чужденец. Следователно смело произнесете против тоя чужденец присъда за това престъпление, за което и ваш съгражданин биха наказали строго.

4. След като обвинителят говори така разпалено, страшният му глас замлъкна. И веднага глашатаят ме покани да почна, ако желая да отговоря нещо на това. А аз в този момент не можех нищо повече да направя, освен да заплача, като мислех не толкова за жестокото обвинение, колкото за злочестата си съвест. Но въпреки това ми дойде смелост по божествено внушение и аз отвърнах така:

— Аз много добре зная колко е трудно за тоя, който се обвинява в убийство, изправен пред трупове на трима граждани, макар и да говори истината и доброволно да прави признание за деянието си, да успее да убеди такова множество хора, че е невинен. Но ако вашата човечност ми отдели малко внимание, лесно ще ви докажа, че сега се намирам в тази опасност за живота си не по моя вина, но че вашето негодувание, напълно справедливо и възникнало поради една случайност, ми навлече омраза за едно толкова тежко престъпление, за което не съм отговорен.

5. И така, когато се прибирах малко късничко от угощение, впрочем пиян — това е в същност престъплението ми, което няма да отричам, — пред самите врати на моите домакини — аз живея у добрия Милон, вашия съгражданин — видях, че някакви свирепи разбойници се опитваха да се вмъкнат и се мъчеха да извият втулките и да изкъртят вратите на къщата. Сварих ги тъкмо когато бяха премахнали залостените старателно резета и вече се наговаряха да погубят обитателите. А единият, и в ръцете по-чевръст, и широкоплещест, подстрекаваше останалите с тия думи:

„Хей, момчета, да нападнем спящите колкото можем по-мъжки и с пресни сили! Всяко колебание, всяко малодушие въвн от гърдите ви! Извадете мечове и нека сечта мине през цялата къща! Който лежи в

дълбок сън, да бъде погубен, който се опитва да се съпротивлява, да бъде убит. Също така ще се върнем здрави — ако не оставим никой жив в къщата.“

Признавам, квирити, при вида на тия опасни разбойници — сметнал това за дълг на съзнателния гражданин и едновременно и извънредно изплашен за моите гостоприемни домакини и за самия мене, — въоръжен с късия меч, който носех със себе си за подобни опасности, се реших да ги изплаша и да ги обърна в бягство. А тия съвсем груби и ужасни хора и не мислят за бягство и макар че ме видяха с оръжие в ръка, при все това оказват смело съпротива.

6. Започна се истинско сражение. Сам главатарят и байрактар на останалите ме нападна веднага с всички сили, хвана ме с две ръце за косата и като ме изви назад, пожела да ме смаже с камък. Докато поиска да му дадат камък, аз със сигурна ръка го промуших и благополучно повалих. Веднага след това погубих с измерен удар между плешките и втория, който ме беше захапал, вкопчил се е краката ми. Третият, който се завтече непредпазливо срещу мене, прободох в гърдите. Така, понеже защитих спокойствието и взех под закрилата си дома на гостоприемните си домакини и общата сигурност, вярвах, че не само няма да бъда наказан, но и ще получа публична похвала, толкова повече, че аз наистина никога не съм бил ни най-малко обвиняван в извършване на престъпление, но винаги съм бил смятан от моите съграждани за честен, понеже съм предпочитал невинността пред всякакви изгоди. Аз също не мога да открия защо съм поставен в това положение на обвиняем заради заслуженото наказание, което наложих на най-опасни разбойници, когато никой не може да докаже, че между нас преди това е имало лични вражди или изобщо, че тези разбойници са ми били познати някога; или поне да ми се покаже някаква плячка, заради която да се приеме, че съм извършил подобно безчестие.

7. След като изрекох това, отново бликнаха сълзите ми, аз протегнах ръце за молба, като призовавах печално в името на човешкото състрадание, в името на най-скъпото им ту едни, ту други.

И когато вече вярвах, че у всички се е пробудило чувството на човечност и че всички са обладани от състрадание към моите сълзи, като призовавах за свидетел окоето на Слънцето и на Справедливостта и поверявах моята съдба на божественото провидение, надигнал малко по-високо глава, забелязах, че целият народ е съвсем развеселен — всички се заливат от силен смях, — а също и тоя мой гостоприемен домакин и баща Милон се къса от най-силен смях. Тогава си казвам така: „Що за вярност, що за съвест! За да спася в същност хазаина си, аз станах убиец и ме подвеждат под углавна отговорност, а пък той не само е доволен от това, че не ми е засвидетелствувал своята поддръжка с присъствието си^[7], но още се и присмива над нещастиято ми!“

8. Между това по средата на театъра премина някаква опечалена разплакана жена, загърната в черна дреха, с някакво дете на гърдите и зад нея друга бабичка, покрита с ужасни дрипи, също нажалена и със сълзи на очите. И двете размахваха маслинени клончета^[8]. Те заобиколиха носилката, на която лежаха покрити труповете на убитите, разревах се и почнаха жално да нареждат:

— В името на общественото състрадание и на общото човешко право смилете се над недостойно закланите младежи и чрез възмездието ни донесете утеха в нашето вдовство и в самотността ни. Притечете се на помощ поне на това дете, изоставено още в първите му години, и дайте удовлетворение на вашите закони и обществения ред с кръвта на този разбойник.

След това най-старият чиновник стана и се обърна така към народа:

— Наистина престъплението, което трябва да бъде наказано строго, не може да се отрича и от този, който го е извършил. Все пак на нас ни остава една второстепенна грижа — да потърсим останалите съучастници в това страшно престъпление. Защото не е правдоподобно сам човек да може да отнеме живота на трима толкова здрави млади хора. Поради това истината трябва да се изтръгне с изтезания. Робът, който го е придружавал, е успял тайно да се измъкне и работата е стигнала дотам, че чрез разпит обвиняемият трябва да се застави да издаде своите съучастници в престъплението, за да се премахне веднъж завинаги страхът от тази ужасна шайка.

9. В същия миг внесоха по гръцки обичай както огън и колело, така и всякакъв вид бичове^[9]. Съвсем се увеличи — не, удвои се отчаянието ми, че не ми е било позволено поне невредим да си умра. Но онази бабичка, която с плача си разстрои всички, каза:

— Преди, почетни съграждани, да приковете на кръст този разбойник, убиеца на моите клетки деца, позволете да се открият телата на убитите, та при вида на красотата и възрастта им още повече да се разгори справедливото негодувание, за да проявите при наказанието суровост съобразно с престъплението.

Тези думи се посрещнаха с одобрение и начаса чиновникът ми нареди сам да открия собственоръчно телата, които бяха положени на носилката. Понеже аз се противях и дълго отказвах, за да не се яви пред мен повторно вчерашното престъпление, по заповед на чиновниците ликторите ме подканиха най-настоятелно и най-последна дръпнаха ръката ми от хълбока и я насочиха към собствената ѝ гибел — над самите трупове. В края на краищата, надвит от принудата, отстъпих и макар против волята си, повдигнах покривалото и открих телата. О, благосклонни богове, какво е това? Какво чудо? Каква внезапна промяна на моята съдба? Макар че вече се смятах за собственост на Прозерпина^[10] и за роб на Оркус^[11], веднага смаян преминах в другата крайност. Не мога да намеря думи, с които да разкажа изненадата от онази нова гледка: тия трупове на заклани мъже бяха в същност надуты кожени мехове с различни дупки по тях и доколкото си спомням за снощното сражение, надупчени точно на тия места, по които нанасях раните на ония разбойници^[12].

10. Тогава смехът, потискан известно време от някои поради хитрината им, сега се разрази свободно по цялата тълпа. Едни от прекомерна радост се поздравяваха помежду си, други, за да успокоят болките на стомаха си, го притискаха с ръце. И несъмнено пияни от веселост, всички напускаха театъра, като се обръщаха да ме гледат. А пък аз, както бях хванал онова покривало, така се и бях вцепенил и вкаменил, че бях заприличал на някоя от статуите или колоните на театъра. И не можах да изляза от това адско вцепенение преди моят

хазаин Милон да се появи и да сложи ръка върху мене. Въпреки моето противене, докато хълцах често с отново бликналите сълзи, той приятелски ме принуди да ме отведе у дома си, като ме превеждаше по обиколни пътища през пусти улици и ме успокояваше в моята скръб и още продължаваща възбуда с различни приказки. Но въпреки това той не можа по никакъв начин да изглади негодуванието от обидата, която бе заседнала дълбоко в моето сърце.

11. Но ето че веднага идат в нашия дом и самите чиновници със своите знаци за отличие и се опитват да ме успокоят с такива напомнания:

— Ние много добре познаваме и твоето видно положение, и твоя род, господин Луций — та нали по цялата провинция се приказва за благородството на вашата прочута фамилия. Но това, за което дълбоко въздишаш, ти се случи не за да бъдеш оскърбен. Затова премахни сегашната си скръб от сърцето и прогони мъката от душата си. Защото тези забавления, които ежегодно празнуваме публично в чест на най-благосклонния бог, бога на смеха, винаги се прочуват с някоя нова история. Този бог, благосклонен и към автора, и към изпълнителя, ще те придружава навсякъде с обич и не ще допусне да скърбиш в душата си, а постоянно ще весели челото ти с блестяща прелест. На тебе целият град за това внимание ти дари отлични почести: ти си приет в числото на неговите патрони^[13] и се взе решение да ти се издигне бронзова статуя.

На тая реч на свой ред аз отговарям:

— На тебе, най-великолепен и необикновен град на Тесалия, изказвам благодарност, равна на тези големи почести, но предлагам да запазите статуите и изображенията за по-достойни и по-велики от мене.

12. Така отговарям скромно, усмихвам се за малко с весело изражение и си давам, колкото мога, по-радостен вид, след което поздравявам любезно чиновниците при тяхното оттегляне. Но ето че притича вътре някакъв слуга и ми каза:

— Вика те твоята леля Бирена и ти напомня, че вече приближава времето за угощението, за което ти даде обещание да присъствуваш.

Ужас ме обзе и отдалеч тръпки ме полазиха при споменаването дори на къщата ѝ и аз отговарям:

— Как бих желал, лельо, да се отзова на твоята покана, ако можех да сторя това със спокойна съвест. Защото моят хазяин Милон, заклевайки ме в бога покровител на днешния ден^[14], ме принуди да се задължа да присъствувам днес на неговата трапеза. Той не се отделя от мене и не ме оставя да го напусна. Затова да отложим срока за явяването^[15] на угощението.

Още докато говорех, Милон сложи на мене здрава ръка, нареди ми да взема принадлежностите за къпане и ме поведе към най-близката баня. Аз се движех сгушен от едната му страна, за да се укрия от погледите на всички и да избягна смеха на минувачите, който сам аз бях предизвикал. И от смущение не помня как се изкъпах, как се изтрих, как се върнах обратно в къщи. Толкова бях слисан и не на себе си, понеже всички ме сочеха с погледи, жестове, дори с пръст.

13. Най-последно изгълтах оскъдното ядене на Милон и се извиних с остро главоболие, което ми бе причинил постоянният плач, за да се оттегля да спя, за което лесно ми бе дадено разрешение. Прострян на кревата, прекарах печално през паметта си поред всичко, което се бе случило, докато най-последно моята Фотида, след като бе приготвила леглото на своята господарка, се яви при мене съвсем неузнаваема. Нито лицето ѝ беше весело, нито говорът ѝ закачлив, а мрачно, с дълбоки бръчки на челото. Произнасяйки най-последно колебливо и боязливо думите, тя каза:

— Аз самата, признавам си, станах причина за тая твоя неприятност.

И при тези думи извади някакъв бич от пазвата си и ми го подаде:

— Вземи — каза, — моля те, и си отмъсти на невярната жена, дори ѝ наложи още по-голямо наказание. Но все пак не мисли, моля ти се, че нарочно съм ти причинила тази мъка. На боговете да не бъде угодно заради мене да изпиташ ни най-малко безпокойство! А ако някаква неприятност заплашва главата ти, всичко това нека веднага се

изкупи с моята кръв. Но което ми бе заповядано да извърша за друга цел, по някаква моя нещастна съдба се обърна в твоя вреда.

14. Тогава аз, подбуден от присъщото ми любопитство и от желание да разбуля скритата причина за случката, започвам:

— Този ремък, най-престъпен и най-нахален от всички ремъци, който си си определила за бичуване, сам ще загине, разсечен и разкъсан от мене, преди да докосне твоята млечна и нежна като пух кожа. Но разкажи ми искрено: каква е твоята постъпка, която злата участ обърна в гибел за мене? Кълна се в твоята най-скъпа за мен главица, че не мога да вярвам изобщо на някого и на тебе дори самата, ако ме уверяваш, че ти си замислила нещо за моето злощастие. От друга страна, една несигурна или дори враждебна случайност не може да придаде вина на невинните намерения.

Веднага щом изрекох думите си, почнах с жадни и звучни целувки да пресушавам очите на моята Фотида, влажни, трептящи и чезнещи от благосклонна страст и вече полузатворени.

15. Така тя си възвърна радостта.

— Позволи ми — каза — да затворя по-напред вратата на стаята, да не би, като изхвъркне някоя дума навън поради моето безбожно лекомислие, да извърша голямо безчестие.

След тия думи тя постави резето и закачи здраво куката, после се обърна към мене, обви шията ми с двете си ръце и с нежен, съвсем тих глас ми каза:

— Боя се, силно се страхувам да ти разкрия какво крие този дом и да издам загадъчните тайни на моята господарка. Но аз се осланям повече на тебе и на твоята образованост, понеже независимо от благородното достойнство на произхода ти и възвишения ти ум ти си въведен в много тайнства и познаваш свещения обет за мълчание. И така, каквото доверя на съкровената част на това твое сърце, да го пазиш винаги затворено в здрава ограда, моля те, и откровеността на моя разказ възнагради с ненарушимостта на твоето мълчание. Защото, за да ти разкажа това, което зная единствена между смъртните, ме подтиква любовта към тебе, от която съм обладана. Ти сега вече ще

узнаеш всичко, което се върши в тоя дом, сега вече ще узнаеш чудните тайни на моята господарка, с които държи в покорност маните^[16], променя хода на звездите, подчинява божествените сили, укротява стихиите. А тя най-често прибягва до силата на това изкуство, когато ѝ се хареса някой младеж с прелестна външност, което впрочем се случва с нея обикновено често.

16. И сега точно тя е пламенно влюбена в някакъв млад беотиец, рядко красив, и със страст пуска в движение всички средства на своето изкуство, всички хитрости. Чух снощи, със собствените си уши, ти казвам, чух, че понеже слънцето не се спуснало по-бързо от небето и не отстъпило по-скоро на нощта за изпълнение на нейното любовно магьосничество, тя го заплашваше с тъмен облак и вечен мрак. Когато вчера тя се връщаше от баня, съгледа случайно този млад човек, седнал в една бръснарница, и ми поръча да отмъкна тайничко неговите коси, които, вече отрязани от бръснарската ножица, лежаха на пода. Както ги събирах, грижливо и тайно, бръснарят ме изненада и понеже и без това се ползуваме с лоша слава заради нашето нечестиво изкуство, той ме хвана и безмилостно изкреця:

— Няма ли, никаквице, най-послед да престанеш да крадеш косите на порядъчните млади хора? Ако не спреш най-послед това безчестие, без колебание ще те предам на чиновниците^[17]!

И думите му бяха последвани от действие: като бръкна с ръка, претършува между гърдите ми и разгневен измъкна скритите вече там коси. От тази случка аз се разстроих дълбоко и като си помислих за характера на моята господарка, която обикновено при такива несполуки се ядосва много силно и ме бие жестоко, вече кроях план за бягство, но си помислих за тебе и веднага го отхвърлих.

17. И когато се връщах оттам тъжна, че си идвам със съвсем празни ръце, забелязах някакъв човек да стриже кози мехове, след което ги връзва, надува ги и ги окачва да съхнат. Задигнах доста от космите, които лежаха на земята златисти и поради това съвсем еднакви с косите на онзи млад беотиец, и ги предадох на моята господарка, като скрих истината. Така при настъпването на нощта,

преди ти да се прибереш от вечерята, моята Памфила, вече обезумяла, се изкачи върху дъсчената тераса, която е от другата страна на къщата и е напълно открита и достъпна за всички ветрове и отдето се открива гледка към целия изток^[18] и към всички други посоки. Това място, твърде удобно за нейните магии, тя посещава тайно. Там тя обзавежда своята гибелна работилница с обичайните съоръжения: всякакъв вид балсами, плочки с неразбираеми надписи, оцелели остатъци от сполетени от зла съдба кораби, извънредно много части от оплакани, дори погребани трупове; на една страна носове и пръсти, на друга гвоздеи с останало по тях месо на разпънати, другаде запазена кръв от заклани хора и изгризани черепи, изтръгнати изпод зъбите на зверове.

18. Тогава, изговаряйки заклинания над трептящите още тъкани, тя направи възлияния с различни течности: ту с изворна вода, ту с краве мляко, ту с планински мед или с медовина. После сложи тези коси, сплетени помежду им и свързани на възли^[19], да изгорят заедно с много благовония върху живи въглени. Веднага по непреодолимата сила на магьосническото изкуство и тайната власт над принудените от нея божества тези тела, чиито косми димят с цвъртене, получават дух и чувство, те чуват и се движат и отиват там, накъдето ги води димът на техните кичури, и вместо онзи млад беотиец напират на вратите, за да влязат. А ето те и тебе, опиянен от винените пари и заблуден от неочакваната нощна мъгла, изваждаш дръзко меч, въоръжен като полуделия Аякс^[20]. Обаче ти не нападна като него цяло стадо да го насичаш, а още по-храбро от него взе душата на три надути кози мяха, за да мога сега, след като ти ги погуби без петно от кръв, да прегърна не човекоубиец, а мехоубиец!

19. Аз изказах на Фотида одобрението си за остроумната ѝ реч и на свой ред се пошегувах:

— Така, значи, и сам аз мога да смятам тази победа на моята храброст като първа по примера на дванадесетте подвига на Херкулес, като сравнявам погубените мехове или с трите тела на Герион^[21], или с трите глави на Цербер^[22]. Но за да ти простя от душа и сърце цялото провинение, с което ме забърка в такива неприятности, изпълни това,

което те моля с най-голямо желание: покажи ми твоята господарка, когато предприема нещо с това божествено изкуство и когато призовава боговете. Искам да я видя на всяка цена, когато се преобразява. Горещо желая лично да се запозная с магията. Впрочем и ти самата не ми изглеждаш невежа или неопитна в тези неща. Аз зная това и много добре, го разбирам, понеже, макар че иначе винаги съм презирал женските обятия, от тези твои искрящи очи, розови бузички, блестящи коси, полуотворени устица и уханни гърди съм ти присъден и отдаден в пълно робство, макар и желано. Вече толкова време не търся нито домашно огнище, нито мисля за път и нищо не предпочитам пред някоя от нашите ноци.

20. — Как бих искала, Луций, да изпълня това, което желаеш, но като оставим настрана нейния недоверчив характер, тя се посвещава на тия тайни, затворена в уединение и лишена от присъствието на всякакво общество. Все пак ще поставя твоята молба по-горе от собствената си безопасност и ще я изпълня с удоволствие при първия удобен случай. Само че, както те предупредих отначало, трябва да пазиш пълно мълчание за тая толкова опасна работа.

Докато си бърбехме така, у нас, и в душата, и в тялото, се събуди взаимно желание. Свалихме всички дрехи и най-после, съвсем разсъблечени, се отдадохме на Венерината вакханалия. Накрая, след като бях вече изморен, Фотида от собствена щедрост ми предложи и прибавка по момчешки. По очите ни, притъмнели от бдениe, вече се разля дрямката, която ни държа чак до късно през деня.

21. Така прекарахме в удоволствие няколко ноци. Един ден Фотида, крайно развълнувана, изтича при мене и ми съобщи, че нейната господарка, на която дотогава не помогнало нищо в любовта, щяла да се превърне в птица и да отлети така при обекта на своята любов. Затова да се приготвя предпазливо за наблюдение на тава голямо събитие. И вече около първата нощна стража тя ме заведе с боязлива и тиха стъпка до оная горна стаичка и ме нагласи да наблюдавам през някаква цепнатина на вратата това, което се извърши по следния начин:

Най-напред Памфила съблича всичките си дрехи и тогава вади от някакво сандъче много бурканчета; на едно от тях маха капачето и взема от него мехлем, който дълго разтрива на дланите си, с него после се намазва цялата, от краищата на ноктите чак до върха на косите, дълго шепне нещо на лампата и размахва в трептящо движение своите ръце. Докато те потрепват леко, израства ѝ мека перушина, развиват се и твърди пера, носът ѝ се втвърдява в изкривен клюн, ноктите ѝ се изкривяват. Памфила се превръща на бухал. Тогава тя издава печален крясък и подскача малко от земята, за да изпита себе си, след това се вдига нависоко и размахала криле, излита навън.

22. И тя наистина се преобрази чрез своето магьосническо изкуство по свое желание, а пък аз, без да изпитам силата на някакво заклинание, а само от това, че бях поразен от смайване пред това, което стана, изглеждах повече на всичко друго, но не и на Луций: така бях потресен, зашеметен до безумие, че сънувах наяве; и дълго търках очите си и търсех да се уверя дали наистина съм буден. Най-после се върнах към чувството за действителността, хванах ръката на Фотида и я поднесох към очите си.

— Позволи ми, моля те — казах ѝ, — докато ни се удава сгоден случай, да се насладя на плода на твоето голямо и изключително разположение към мене и ми отдели малко мехлем оттук, заклевам те в тези очи, сладичката ми. Обвържи ме така чрез това неотплатимо благодеение, за да ти бъда винаги роб, и направи така, че аз да се явя пред тебе, моята Венера, като крилат Купидон.

— Наистина ли? — отвърна тя. — Ти хитруваш като лисица, любими, и ме караш сама да си отсека краката с брадвата^[23]. Така беззащитен, едва мога да те пазя от тесалийските вълчици. А ако станеш птица, къде да те търся и кога ще те видя?

23. — Нека небесните богове ме пазят от такова престъпление — отвърнах аз, — след като прелетя с гордия полет на орела цялото небе и бъда верен вестител или весел оръженосец на великия Юпитер^[24] и след като бъда удостоен с крила, да не се завърна обратно в моето гнездище! Кълна се в тая сладка къдрица на твоята коса, с която покори

моето сърце, че не мога да предпочета никоя друга пред моята Фотида. Ето и тая мисъл ми идва на ума: да летя надалеч от всяка къща, щом веднъж се превърна от мехлема на такава птица. Но какво красиво и какво забавно ще има за матроните у един любовник-бухал^[25]! Освен това виждаме, че когато тези нощни птици влязат в някой дом, ги ловят с уплаха и ги приковават към вратите, за да изкупят със собствените си мъки нещастieto, което предвещават на семейството със злокобното си летене. Почти щях да забравя да питам какво трябва да изрека или да извърша, за да сваля отново от себе си тия пера и да се превърна отново в Луций.

— Не се безпокой, що се отнася до това — отвърна ми тя, — защото господарката ми е показала подробно всичко, което може да превърне отново такива същества в човешки образи. Да не смяташ, че тя е направила това по някаква благосклонност, не, а за да мога, когато се завръща, да ѝ окажа помощ с някакъв спасителен лек. Ето, виж с какви, дребни и незначителни билки може да се свърши тая толкова важна работа: малко копър с лаврови листа^[26], разбъркани в изворна вода, се дават за миене и пиене.

24. След като ме увери в това неведнъж, тя се вмъкна с голям страх в стаичката и извади от сандъчето едно бурканче. Аз го взех в ръцете си и като го разцелувах, се помолих да ме покровителствува за благополучен полет. След това свалих бързо всичките си дрехи и като бръкнах жадно с ръка, загребах повечко мехлем и намазах с него частите на тялото си. И заразмахал ръце нагоре и надолу, желяех да стана птица. Но никъде перца и никъде крилца, само космите ми надебеляват съвсем като четина, нежната ми кожа задебелява, по краищата на дланите ми всички пръсти се съединяват в копита и от края на гръбнака ми провисва голяма опашка. Освен това: грамадно лице, огромна уста, широко отворени ноздри, увиснали бърни; а и ушите ми се удължават прекомерно и се покриват с косми. И не виждам никаква утеха в нещастното си превръщане, освен че ми порасна естеството, макар че не можех вече да държа в обятията си Фотида.

25. И докато в своята безпомощност си оглеждах всичко по тялото и се виждах не като птица, а като магаре, поисках да се оплача от постъпката на Фотида; но понеже вече бях лишен от човешки движения и глас, правех само това, което можех: като спусках долната си устна, при това с овлажнели очи, аз я гледах отстрани и я упреквах мълком. А тя, щом ме видя в този вид, се удари ожесточено с ръце по лицето.

— Загинах, нещастната — извика тя, — в уплахата при бързината си съм сбъркала, а и приликата на бурканчетата ме е заблудила. Но добре, че има по-лесно лекарство за това превръщане. Трябва само да сдъвчеш цвят от роза и веднага отново ще се превърнеш в моя Луций. Да бях привечер приготвила както винаги някакви венчета, нямаше да чакаш толкова дълго, нито дори една нощ. Но щом се разсъмне, ще имаш веднага лекарството.

26. Тя скърбеше така. А пък аз, макар че бях истинско магаре и не Луций, а товарно животно, все пак запазвах човешкото си чувство. Най-последно дълго и много размишлявах в себе си дали не трябва да смачкам с твърдите си копита и да разкъсам със зъби, докато погине, тази негодница и престъпница. Но от необмисленото ми намерение ме въздържаше едно по-умно разсъждение да не би, ако накажа Фотида със смърт, да се лиша от помощта ѝ при спасението си. И така разтърсих ниско наведена глава и като преглъщах временното си унижение и се покорявах на най-жестоката моя съдба, се оттеглих в обора при своя кон, верен мой носач, където заварих да стои и още едно магаре — собственост на Милон, моя предишен хазаин. Мислех, че ако у немите животни съществува някакво мълчаливо и естествено чувство на задължение, моят кон, след като ме познае и ме съжали, ще ми даде гостоприемство, жилище и храна^[27]. Но о, гостоприемни Юпитере^[28], и ти, съкровено божество на Верността! Тоя мой прекрасен носач заедно с магарето доближават глави и веднага се споразумяват да ме погубят. Едва ме видяха да се приближавам до яслите, и от страх за своята храна веднага като бесни със свити назад уши ме нападаха с ритници и ме прогониха колкото може по-надалеч от ечемика, който бях сложил вечерта собственоръчно на тоя неблагодарен слуга.

27. Понеже се отнесоха така с мене и ме отблъснаха в усамотение, аз отстъпих в един ъгъл на обора. И докато си мислех за безсрамието на моите колеги и си представях как на другия ден отново ще стана Луций с помощта на розовия цвят и ще накажа неверния си кон, съглеждам почти по средата на централната греда, която поддържаше покрива на обора, статуя на богиня Епона^[29], поставена в една ниша и украсена грижливо наистина със свежи розови венци. Щом разпознах спасителното средство, изпълнен с надежда, се изправям високо, колкото можех, като подигнах предните си крака, и с протегнатата шия и силно изпънати бърни, с всичка сила се опитвах да достигна венците. Но, разбира се, за мое най-голямо нещастие моят слуга, комуто бе поверявана винаги грижата за коня, ме съгледа внезапно и скочи ядосан.

— Докога най-после — се провикна той — ще търпим тая кранта, която преди малко се нахвърли върху храната на животните, а сега върху статуите на боговете? Ей сега ще смажа и осакатя този нечестивец!

И веднага почна да търси някакво оръжие. Като намери случайно оставена връзка цепеници и извади от нея една неокастрина, по-голяма от другите, не престана да ме налага мене, нещастника, докато по едно време вратите се заблъскаха със силен трясък и страшен шум и се чу от съседите тревожен вик „Разбойници!“ и той избяга, обзет от страх.

28. В същия миг вратите се разтварят насила и цяла тълпа разбойници нахлува навсякъде. Всички помещения на къщата се обграждат от една въоръжена шайка и стеклите се оттук-оттам на помощ се натъкват на неприятелската съпротива. Всички носят мечове и факли, с които осветяват нощта; огънят и острието блестят като изгряващото слънце. Тогава се отправят към някакъв склад, преграден и затворен с много здрави втулки, намиращ се в средата на къщата и определен за съкровищата на Милон. Разбиват го със силните удари на бравите си. Като избиват всички ключалки, изнасят всичките богатства и като ги свързват набързо на вързопи, си ги поделят помежду си. Но товарите надминават броя на носачите. Тогава,

изпаднали в затруднение поради неочакваната прекомерност на богатството, изведоха, от обора нас, двете магарета и моя кон, и след като ни натовариха с колкото може по-тежки вързопи, ни изкараха от вече празната къща под заплахата на тоягите. Тогава оставиха един от разбойниците да наблюдава, за да ги осведоми за разследването на грабежа, и ни подкараха бързо с чести удари през непроходими планински пътеки.

29. От тежестта на толкова непосилните товари, от изкачването по стръмната планина и от продължителния път бях вече ни жив, ни умрял. Тогава, наистина късно, но сериозно ми дойде на ума да прибягна до помощта на държавните власти и като намесе почетното име на императора^[30], да се освободя от толкова мъки. Денят беше вече напреднал и като минавахме край някакво многолюдно и оживено поради пазарния ден село, се опитах да извикам сред навалищата на моя роден гръцки език възвишеното име на Цезар, но докато изревах „О“-то ясно и мощно, останалото име на Цезар не можах да изговоря^[31]. На разбойниците не им хареса моя неблагозвучен глас и те така нажулиха отсам и оттам нещастната ми кожа, че я оставиха в състояние, негодна дори и за решето. Най-после сам Юпитер неочаквано ми предложи спасение. Така, когато минавахме край много полски имоти и големи стопанства, аз забелязах една приветлива градинка, в която освен останалите красиви растения цъфтяха и свежи рози в утринната роса. Разтварям жадно уста към тях и поради надеждата за спасение, бодър и радостен... пристъпвам по-наблизо. Но докато да се докосна вече с пърхащи бърни, дойде ми друга по-спасителна мисъл — да не би, ако отново изоставя магарешкия си образ и се превърна на Луций, да намеря в ръцете на разбойниците сигурна гибел било поради подозрение в магьосничество, било поради обвинение в бъдещо издайничество. Затова се отдръпнах от розите, и то по необходимост, и понасяйки настоящата са съдба, почнах да хрупам сено.

---

[1] Според вярването на древните принасяните в жертва животни вземали върху себе си всички бъдещи опасности, затова преди жертвоприношението ги развеждали по всяка улица, край всеки дом. ↑

[2] *Просценият* (буквално: предсцена) представя висока площадка в римския полукръгъл амфитеатър, върху която играели актьорите. Задната стена на просценията заедно с помещението зад него се наричало сцена. ↑

[3] *Орхестра* — полукръгла равна площадка между просценията и първия ред на амфитеатъра. В древна Гърция е място за танца на хора, а в Рим там били поставяни седалища за сенаторите. ↑

[4] Това е т.нар. *клепсидра* — воден часовник. Както е описана в текста, била поставяна пред говорителите в съда, за да отмерва времето, което им се определяло за говорене (на обвиняемите няколко пъти повече, отколкото на обвинителите). Ораторите трябвало да свършат речите си през времето, докато водата се изтече капка по капка от обърнатия надолу отвор. ↑

[5] Виж бел. 9 към I кн. ↑

[6] Виж бел. 32 към I кн. ↑

[7] В древния Рим имало обичай близките и приятелите на подсъдимия да се явяват в съда и ако не излязат да го защитават, то поне да му засвидетелствуват с присъствието си своята поддръжка. ↑

[8] Маслиненото клонче било не само символ на мира, но и атрибут на този, който отправял някаква молба и търсел покровителство и защита. ↑

[9] Поради пародийния вид, в който се представя целият съдебен процес, авторът вмъква допълнителни елементи — гръцкия обичай да се приковават обвиняемите на колело, също и други изтезания. В случая Луций е третиран като уличен разбойник. ↑

[10] *Прозерпина*, дъщерята на богиня Деметра от Зевс, била похитена от бога на подземното царство Плутон и отведена с огнената му колесница в подземния свят. Там станала царица и господарка на сенките на мъртвите. ↑

[11] *Оркус* означава най-напред мястото в подземното царство, където пребивавали сенките на мъртвите. След това става име и на римския бог на това царство Плутон, отъждествяван с гръцкия бог Хадес. Освен това е име и на демон на смъртта. Виж VI кн., 8 гл.; VII кн., 7 и 24 гл. ↑

[12] Описанието не е правдиво, тъй като не е възможно надупчените мехове да останат издути. ↑

[13] Покорените от Рим провинции и градове избирали отделно сенатори за застъпници на своите интереси пред съда, в сената и пр. През време на римската империя такива патрони могли да бъдат също знатни граждани не само на Рим, но и на провинциални градове. ↑

[14] Тоест богът на смеха. ↑

[15] Авторът употребява често изрази из съдебния език, какъвто е „отлагам срока за явяване“ („vadi mōnium differo“). ↑

[16] *Мани* се наричали душите или сенките на умрелите, които се превръщали в божества на подземния свят. ↑

[17] Използуването на магията за користи и престъпни цели се смятало от древните римляни като светотатство и се преследвало от закона под страх от смъртно наказание. Сам авторът на „Златното магаре“ бил обвинен несправедливо във вълшебство и изправен пред съда. ↑

[18] Изтокът се споменава отделно и най-напред неслучайно; той бил от особено значение при магьосническите заклинания. ↑

[19] Възлите имали също значение при заклинания. С тях се целяло възбуждане на любовни чувства, понеже символизирали неразривни връзки. ↑

[20] *Аякс*, син на *Теламон*, е прочут гръцки герой от Троянската война, втори по храброст след *Ахил*. Когато умрял *Ахил* и ахейските вождове предали неговото оръжие на *Одисей*, *Аякс* изпаднал в такава ярост, че изклат цяло стадо, вземайки овцете за свои противници. Щом дошъл на себе си, се самоубил. Съдбата му станала сюжет на редица драми, също на живописиста. ↑

[21] Виж бел. 59 към II кн. ↑

[22] *Оркус* (*Хадес*) позволил на *Херкулес* да изпълни дванадесетия си подвиг, да изведе триглавото куче *Цербер* от подземното царство при условие да го хване, без да прибегва до оръжието си, и после да го върне обратно. *Херкулес* изпълнил задачата, като омаломощил и овързал свирепото куче. Виж бел. 44 към I кн. ↑

[23] „Сам сека краката си с брадва“ е поговорка, която отговаря на българската поговорка „Сека сам клона, на който седея“. ↑

[24] Според митологията орелът бил свещената птица на *Юпитер* и носел неговите мълнии. ↑

[25] Бухалът, понеже лети нощем, се смятал за птица на подземното царство и неговите обитатели. Гласът му се смятал злокобен, както някои го смятат още и днес. ↑

[26] Копърът и лавърът се употребяват в медицината, затова неслучайно са подбрани за премахване на магии. ↑

[27] Прави се намек за гостоприемството, което римският сенат оказвал на чуждестранни пратеници и видни гости. ↑

[28] Великият бог *Юпитер* се смятал закрилник на гостоприемството. ↑

[29] *Епона* била покровителка на конете, магаретата и мулетата, затова изображенията ѝ били поставяни в оборите. ↑

[30] Всеки гражданин имал право да обжалва пред императора всяко решение на провинциалните власти. ↑

[31] Луций искал да изговори името на императора на гръцки език, понеже се намирал в гръцки град. Обръщението на гръцки би било „О Кайсар“, но от него магарешкото гърло могло да изреве само първия звук. ↑

ЧЕТВЪРТА КНИГА

1. Почти около пладне, когато слънцето вече прежуряше, се отбихме в някакво село у едни старци, които бяха познати и близки на разбойниците. Макар и магаре, схванах това от първата среща, по продължителния разговор и по взаимните им целувки. А освен това ги надариха с някои неща, смъкнати от моя гръб, за които с тайнствен шепот очевидно им обясняваха, че са придобити чрез грабеж. А нас, след като ни освободиха от всичкия товар, ни пуснаха на свобода да пасем на близката ливада. Общата паша с магарето или с моя кон не можеше да ме привлече, а и без това не бях свикнал да ям сено. Но затова пък точно зад обора, премаял от глад, съгледах една градинка и смело влязох в нея. И макар със сурово зеле, напълних стомаха си, като през това време се оглеждах на всички страни и призовавах всички богове дано някъде в съседните градинки съгледам розов храст. А и самотата ме правеше да бъда уверен, че ако взема лекарството встрани от пътя и скрит в някой храст, ще мога от превитата стойка на четириногото товарно животно да се изправа в човешка фигура, без никой да ме види.

2. И както плавах в това море от размишления, малко по-надалеч видях сенчеста долина с разлистена горичка, а сред нейните различни тревички по свежата морава грееше аленочервеният цвят на искрящи рози. Веднага в моето още ненапълно животинско сърце помислих, че тази горичка, сред чиито сенчести кътчета светеше царственият блясък на празничното цвете, е посветена на Венера и на грациите^[1]. Тогава призовах радостния и щастлив Успех^[2] и се хвърлих в пълен галоп, така че, кълна се в Херкулес, сам се чувствувах не магаре, а вече, поради прекомерната бързина, яздитен кон. Но този бърз и славен опит не можа да надвие моята жестока съдба. Защото, щом вече наближих мястото, видях не ония нежни и прелестни розови цветове, овлажнели от божествена роса и от нектара, който раждат щастливите шипки и

благословените трънливи храсти, нито дори някаква долина, но само края на един речен бряг, обрасъл с гъсти дървета. Тези дървета, разлистени обилно по подобие на лавъра, разцъфтяват с дълги, леко обагрени чашки, също като благоуханните цветове, но без никакъв аромат; на простия език на селяните се наричат лаврови рози^[3]. Вкусването от тях е смъртоносно за всяко животно.

3. Отчаян от тази моя злочеста участ, вече се отказвах от всяка надежда за спасение и доброволно реших да отхапя от тези отровни рози. Но докато пристъпвах бавно, за да си откъсна, някакъв млад човек, както ми се стори, градинарят, на когото съсипах всички зелки, като видял голямата пакост, се завтече яростно с дебела сопа, нахвърли се върху мене и ме обсипа с удари по цялото тяло, така че насмалко щях да погина, ако най-последно не съобразих да си окажа сам помощ. Аз метнах нависоко задницата си и почнах да го ритам с копитата на задните си крака. След като го пребих жестоко и той падна на земята, аз потърсих спасение в бягство към склона на съседната планина. Но в този миг изскочи една жена, вероятно неговата съпруга, и щом го видя горе от височината проснат на земята и полумъртъв, нададе плачевен рев явно да предизвика състрадание към себе си, за да докара моментално смъртта ми. И наистина всички селяни, стреснати от нейния вик, веднага подбират кучетата и ги насъскват да се спуснат бясно да ме разкъсат на парчета. В този момент, когато видях да се втурват срещу мене настървените кучета, и то грамади и толкова много, че можеха да се борят с мечки и лъвове, аз се намерих без съмнение много близко до смъртта, но взех решение съобразно с опасността: прекратих бягството и отново се върнах с бърз ход в обора, в който се бяхме приютили. Тогава те, с мъка удържали кучетата, ме уловиха и ме привързаха с много як каиш за една халка. При повторния бой те сигурно биха ме свършили, ако стомахът ми, свит поради болки от ударите и пълен е онова сурово зеле, не беше хванал разстройство. Той изпусна струи нечистотия и ги прогони от пребития ми вече гръб — едни, като напръска с отвратителна течност, а други, като обля с миризмата на вонеща смрад.

4. Веднага след това, когато слънцето вече клонеше към залез, същите разбойници отново ни натовариха, особено мене много повече, и ни изведоха от обора. Бяхме изминали голяма част от пътя. Аз бях уморен от продължителното ходене, смазан от тежкия товар и изранен от ударите на сопите. Копитата ми се бяха изтрили, вече куцах и залитах, когато излязох до някакво бавно лъкатушещо поточе. Аз мислех, като използвам и щастливия случай, да подвия изкусно крака и съвсем да се отпусна на земята, готов и твърдо решен въпреки ударите да не се вдигна и да не отивам по-нататък. Дори бях готов да умра не само от тоягите, но и промушен от нож. Мислех, че понеже съм съвсем изтощен и отпаднал, ще бъда освободен като инвалид и разбойниците, било поради нетърпение да ме изчакат, било от желание да ускорят бягството си, сигурно ще разпределят товара от моя гръб между останалите две товарни животни, а мене ще оставят за по-тежко наказание като плячка на вълците и лешоядите.

5. Но злата съдба осуети прекрасния ми план. Другото магаре, отгатнало моето решение, веднага се престори на уморено и се повали заедно с целия си товар на земята. Изпъна се като мъртво, че дори и не се опита да се изправи на крака ни от тояги, ни от остени, колкото и да го теглеха на различни страни и за опашката, и за ушите, и за краката. Най-после те, отчаяни в последната си надежда, си говореха, че не си струва толкова дълго да се бавят в бягството си с грижи за едно умряло, дори вече вдървено магаре. Взеха, че разпределиха неговия товар между мене и коня, а него, след като с мечове му отрязаха сухожилията на краката, го затътриха малко встрани от пътя и го хвърлиха още неиздъхнало в стръмната пропаст на близката долина. Тогава аз, като си помислих за съдбата на нещастния си другар, реших вече да изоставя хитростите и измамите и да се покажа пред господарите си като добро и честно магаре. Освен това бях забелязал от това, което си говорят помежду си, че много наблизко ни предстои почивка и че краят на пътя е спокоен, а там било тяхното постоянно свърталище. Най-после, след като преминахме възвишение с лек склон дойдохме до определеното място. Там снеха от гърба ми всички неща и ги скриха във вътрешността. Аз, освободен вече от тежестта, се опитах да си отпочина от умората вместо с баня с търкаляне в пепелта.

6. Случаят и моментът изискват да дам описание на самите места и на оная пещера, която обитаваха разбойниците. С това аз, от една страна, ще проверя своето умение, а, от друга страна, ще ви накарам да разберете ясно дали по ум и чувство съм бил магаре. Пред нас се издигаше страшна планина, замайващо висока и обрасла със сенчести горски гъсталаци. По нейните стръмни склонове, където тя се опасва от отвесни и поради това непристъпни скали, се вият дълбоки, изпълнени с ровове и обрасли с трънаци котловини по всички посоки и те представляваха естествена защита. Един извор, който изтичаше високо, от върха, бликаше с обилна пяна и като се спускаше по склона, разливаше сребристи вълни. После се разделяше на много поточета, оросяваше тези долини с разлените си води и отново ги събираше като в затворено отвсякъде море или в лениво течаща река. Над пещерата, ей там, където свършва планината, се извисяваше стръмна кула. Отпред се забелязваше здрава ограда от гъст плет, удобна за овча кошара; пред входа и от двете страни излизаха напред страничните стени, като построена преграда, и образуваха тясна пътека. Всичко това на мой благороден риск бих нарекъл истински разбойнически атриум^[4]. И наблизо няма нищо освен малка къщурка, покрита с тръстика, където, както после узнах, стояли на стража избрани по жребие караули измежду разбойниците.

7. Разбойниците се провряха оттам един по един, след като ни бяха завързали със здрав каиш пред входа, и се обърнаха с такива груби думи към някаква превита от тежка старост бабичка, на която, изглежда, единствена беше предоставена грижата за прехраната на толкова млади мъже:

— Още ли ти, труп, годен само за гроба, най-черна отрепка на живота и от който и Оркус се отвращава, така ще лентяйствуваш в къщи и ще ни разиграваш! След толкова опасни трудности не ще ли ни възнаградещ с почивка в тоя късен час? Цял ден и цяла нощ нищо друго не вършиш, освен жадно да наливаш чисто вино^[5] в бесния си търбух!

Разтреперана от страх и с пискливо гласче, стресната, старицата им отговори:

— Но за вас, мои храбри и верни млади домакини, има всичко достатъчно: ястията, сварени и с приятно ухание, са готови, има колкото щете хляб, виното е налято обилно в добре измити чаши и както обикновено топлата вода за вашата баня е приготвена.

След този разговор те веднага се разсъбличат голи и се освежават с баня, изпотени пред огромния огън, поливат се с топла вода и се намазват с масло, след това, полягат край щедро наредената с ястия трапеза.

8. Тъкмо те се бяха настанили, и ето пристигат други момци, много повече на брой, които веднага би разбрал, че са също така разбойници. И те докараха плячка от златни и сребърни монети, съдове и дрехи от коприна, с втъкани златни нишки. И те се освежават също с такава баня и се настаняват на одъра между другарите си, а определените по жребие измежду тях почват да обслужват. Ядат и пият без ред: месото на големи късове, хлябът на камари, чашите поднесени накуп. Шегите им са викове, песните — крясъци, закачките — ругатни и всичко останало е като при угощение на лапители и кентаври^[6], полухора-полуживотни. Тогава един от тях, който се отличаваше пред другите със своята сила, каза:

— Ние наистина смело превзехме дома на Милон в Хипата; освен толкова голямото богатство, което спечелихме благодарение на нашия героизъм, се прибрахме в лагера си, без да загубим никого, и ако това е от значение, завърнахме се с едно увеличение от осем крака. А пък вие, които се упътихте към беотийските градове, намалихте броя си и се връщате без вашия най-храбър водач Ламах^[7], чийто живот с право бих предпочел пред всички тия вързопи, които домъкнахме. Но него за жалост го погуби смелостта му и славата на този велик човек ще се тачи наред с прочутите царе и пълководци. А вие, почтени разбойници, способни само на малки и робски кражби, се занимавате боязливо с вехториите в баните и в стаичките на старите жени.

9. Един от по-късно дошлите му отговори:

— Само ти ли не знаеш, че много по-лесно се ограбват по-големите къщи? Там, ако и в просторните помещения да живее голяма прислуга, всеки се грижи повече за своето спасение, отколкото за богатствата на господаря. А пестеливите и живеещи сами хорица бранят своето малко, а понякога и значително имущество, скрито тайно, и го защищават с живота си. Най-после и самите факти ще ти потвърдят верността на думите ми.

Едва бяхме достигнали седмовратата^[8] Тива и което е първата работа при нашия занаят, проучихме вече старателно състоянието на местните жители; не остана скрит от нас: сарафът Хризер^[9], притежател огромни богатства, който поради страх от данъци и обществени задължения умело укриваше голямото си имущество. Затворен сам-самичък в малка, но добре защитена къщичка, дрипав и мръсен, той лежеше върху торбите със злато. И тъй, решихме да връхлетим най-напред на него, за да завладеем спокойно и без никакъв труд цялото му съкровище. За нас не представляваше нищо нападение над един-единствен човек.

10. Незабавно, още с падането на нощта, почнахме да вардим пред неговата порта. Сметнахме, че не трябва да я повдигаме, напираме или разбиваме, да не би трясъкът от вратите да разбуди за наша беда всички съседи. Затова тогава този знаменит наш главатар Ламах уверен в своята изпитана смелост, си пъкна леко ръката там, където е дупката за слагане на ключа, и се опитва да дръпне резето.^[10] Но Хризер, този най-голям негодник измежду всички двукраки, бил буден и чул всичко в подробности. На пръсти и съвсем тихо малко по малко се промъкнал и неочаквано нанася силен удар с голям гвоздей и приковава здраво ръката на нашия водач на дъската на вратата. Остави го той така, смъртоносно прикован като на дървото на изтезанията^[11], и се изкачи върху покрива на своята колибка. Оттам се провикна, колкото му глас държи, и молеше съседите си, като зовеше всекиго по име и ги предупреждаваше за общата опасност; при това той съобщаваше, че домът му е обхванат от внезапен пожар. Така всеки: един, сепнат от близостта на непосредствената опасност, се притичваше тревожно на помощ.

11. Тогава ние, попаднали в двойна опасност — или да бъдем сразени, или да изоставим другаря си, поради заплахата избрахме с негово съгласие твърде крайна мярва. Отсичаме на нашия главатар с точно намерен удар през ставата тази част, където ръката се съединява с плешката, оставяме на място ръката му, а раната запушваме с много парцали, за да не се открият по капките от кръвта му следите ни, и това, което е останало от Ламах, отнасяме със себе си. И докато ние, смутени от силната врява, се суетим и поради страх от надвисналата опасност изпадаме в паника, този издигнат и изключителен по дух и доблест мъж не можеше при бягството нито да ни следва бързо, нито да изостане в безопасност, затова ни увещава с много думи, много молби и много оплаквания, заклевайки ни в десницата на Марс, във верността на клетвата, да освободим него, нашия добър другар по оръжие, едновременно от мъките и от пленничеството. А и защо трябва един безстрашен разбойник да надживее ръката си, която единствена е годна и да граби, и да коли? Той би бил достатъчно щастлив, ако загине доброволно от приятелска ръка. И понеже с молбите си не можа да убеди никого от нас да стане доброволно братоубиец, с ръката, която му оставаше, взе меча си, дълго го целува и със силен удар се прободде сред гърдите. Тогава ние, след като почетохме мъжеството на храбрия си вожд, покрихме с ленено платно телесните му останки и го поверихме на морето да го скрие. И сега нашият Ламах почива, погребан под морската стихия.

12. Той наистина сложи на живота си край, достоен за неговите героически дела. Но Алким^[12] не можа да склони жестоката воля на Съдбата за похвалните си начинания. След като отворил с взлом колибката на една бабичка, когато тя спяла, се изкачил в горната стая и вместо веднага да я убие, като я стисне за гръкляна, предпочел преди това да изхвърли през един по-широк прозорец навън една по една всички вещи, за да ги вземем ние. Той изхвърлил старателно всичко, не пожелал да пощади дори дюшека на спящата бабичка. Изхлузил бабата от леглото и тъкмо се канел да хвърли, изглежда, по същия начин измъкнатия изпод нея дюшек, окая негодница се хвърлила пред краката му и така му се замолила:

— Моля те, синко, защо подаряваш сиромашките и дрипави неща на клетата старица на богатите съседи, към чийто двор гледа този прозорец?

Подмамен от тая лукава реч, Алким повярвал на лъжата — помислил, че е истина. Боял се да не е направил грешка и да не би това, което ще хвърли след това, да падне не в ръцете на неговите другари, а в чужд дом, та се надвесва над прозореца, за да огледа всичко, особено богатствата на съседната къща, която му посочила бабичката. Както оглеждал внимателно, но съвсем непредпазливо, онова старо зло, макар и слабо, внезапно и неочаквано го блъска и понеже той не се държал здраво, както бил надвесен и улисан да оглежда, го изхвърлила с главата надолу. Освен че паднал от голяма височина, той се натъкнал и на някакъв лежащ наблизко камък. При падането си претроши и смачка гръдния кош. После избълва потоци кръв дълбоко от гърдите си и ни разказа какво се е случило: след непродължителни мъки се прости с живота си. По същия начин погребяхме и него в морето и го пратихме за предан спътник на Ламах.

13. Така, понеже бяхме сполетени от двойната загуба, прекратихме таванските си набези и се изкачихме в съседния град Платея^[13]. Там достигна до нас упоритата мълва за някой си Демохар^[14], който щял да устройва гладиаторски игри. Той беше мъж, знатен по произход, притежател на големи богатства, ненадминат в своята щедрост, и устройваше обществени увеселения с блясък, подобаващ на неговото богатство. Кой може да притежава такава дарба, кой — такова красноречие, че с подходящи думи да изкаже различните видове многобройни приготовления? Тук гладиатори с прочута сила, там ловци с изпитана ловкост, другаде престъпници, за които няма никакво спасение, се угощават, за да станат храна на дивите зверове^[15]; а колко разни дървени съоръжения, сглобени от дъски кули, също като подвижна къща, пъстро изрисувани — какви удобни убежища за предстоящия лов! Освен това колко много най-различни видове зверове. Той с особено усърдие ги е докарал отдалеч все такива породисти, за да станат гробница за осъдените на смърт.

Но освен останалите приготовления за блестящите зрелища той събираше, откъдето можеше, без да жали средствата на своето

богатство, голям брой грамадни мечки. Освен хванатите при собствен лов, освен купените на скъпа цена той също отглеждаше грижливо, с изразходване на големи средства, и мечки, давани му от неговите приятели в надпревара при различни случаи като подаръци.

14. Но тия толкова прочути, толкова блестящи приготовления за обществените игри не убягнаха от пагубния взор на Завистта^[16]. Съсипани от дългото си пленничество, освен това измършавели от лятната жега и отпаднали от неподвижно седене, мечките бяха нападнати от епидемия и измряха почти до една. По улиците можеха да се видят лежащи безразборно, претърпели крушение полумъртви тела на животни. Тогава простият народ, чиято жестока бедност го принуждава да търси за изтънелия си стомах без подбор на храната нечисти доставки и безплатно ядене, се спуща към струпаните навсякъде пиршества. При това положение аз и нашият Евбул^[17] намислихме следния остроумен план. Занасяме една мечка, която по размери на тялото надминаваше останалите, уж за ядене, в нашето убежище. Там внимателно одираме кожата от месото, като запазваме грижливо всички нокти, а самата глава на животното, чак до шията, оставяме непокътната, цялата кожа изтъняваме със старателно изстъргване, наръсваме я със ситна пепел и я оставяме на слънце да изсъхне. И докато тя се обезвлажнява под лъчите на небесния огън, през това време ние се нахранваме до пресищане с месо и под клетва установяваме така плана на предстоящата задача: един от нас, който се отличава от другите не толкова с телесната си сила, колкото с безстрашния си дух, и то преди всичко доброволно, като се покрие с тази кожа, да заприлича на мечка и така да бъде вкаран в дома на Демохар при подходяща нощна тишина, за да ни осигури лесен достъп през вратите.

15. Не малцина от нашата храбра дружина пожелаха да се заемат с изпълнение на този остроумен план. Но измежду тях беше определен чрез избор на отряда Тразилеон^[18], който взе върху себе си жребия на опасната хитрост. Веднага той със засмяно лице се пъкна в удобната и поради мекотата и лесно сгъваема кожа. Тогава изравнихме със, ситен

бод краищата и покрихме рязката от свързването, макар и тънка, като приближихме към нея гъста четина. Направихме така, че главата на Тразилеон да допре до самия край на гърлото, където беше изрязана шията на животното. След това пробихме малки дупчици за дишане и гледане около носа и очите му, нагласихме нашия храбър другар, станал вече напълно звяр, в купена на евтина цена клетка, в която той сам скочи бързо с твърда решителност. След като извършихме така предварителната подготовка, пристъпихме по следния начин към понататъшното осъществяване на измамата.

16. Понеже бяхме узнали името на някой си Никанор, който произхождал от Тракия и бил свързан чрез тясно приятелство с Демохар, съчиняваме писма, че уж той подарява като най-добър приятел първака на своя лов за украса на игрите. В късна вечер, възползувани от защитата на тъмнината, занасяме на Демохар клетката с Тразилеон и му предаваме това фалшиво писмо. Той се учуди на големината на животното, зарадва се на навременната щедрост на своя другар и заповяда да ни броят като на носители на радостта, за каквито той ни смяташе, десет жълтици от неговото ковчеже. Както всяко ново нещо обикновено привлича хората да видят неочаквани зрелища, стекоха се да се чудят на звера голям брой хора, чиито любопитни погледи нашият Тразилеон много опитно държеше постоянно на разстояние със заплашителни движения. В един глас гражданите прославиха Демохар като отново щастлив и доволен, че след такъв мор по животните с новата придобивка може всякак да се противопостави на съдбата. А той заповяда веднага мечката да се закара с голяма предпазливост в неговия парк за животни. Но аз се намесих:

17. — Виж какво, господине, понеже животното е изморено от слънчевия пек и от продължителния път, да не го събираш с останалите животни, които при това, както чувам, не са съвсем здрави. Защо по-добре да не му намериш място в твоя дом, просторно и проветриво, дори и близо до някое езеро, и прохладно? Нима не знаеш, че този род животни винаги обитават гъстите гори, влажните пещери и сенчестите извори?

Изплашен от тези доводи и пресметнал в себе си броя на загубените животни, Демохар без мъка се съгласи и лесно позволи да поставим клетката, където намерим за удобно.

— Но и ние сами — казвам — сме готови тук на същото място да спим нощем, за да даваме на животното, изморено от горещината и от тръскането, и храна навреме, и питие, на което е привикнало, по-навреме.

— Съвсем не се нуждаем от този ваш труд — отговаря той, — вече почти цялата прислуга от продължителния опит е упражнена в хранене на мечки.

18. След това се сбoguвахме и си тръгнахме. След като излязохме вън от градските врати, съглеждаме някаква гробница, разположена далеч от пътя на уединено и тайно място. Там откриваме различни скривалища за нашата бъдеща плячка — ковчези, полуотворени от гнилота и старост, в които почиваха станалите на прах и вече изпепелени мъртъвци; според заведения в нашата банда ред изчакваме да настъпи безлунното време на нощта, през което насрещният сън при първия още пристъп навлиза с по-голяма сила в сърцата на смъртните и ги скована. Настаняваме нашия отред, въоръжен с мечове, пред самите врати на Демохар, готов за плячка, като призовани поръчители. В същото време Тразилеон, точно улучил разбойническия момент на нощта, излиза от своята клетка и веднага погубва с меч си пазачите, които лежах наблизо дълбоко заспали, всички до един, а също и самия вратар, след това измъкна ключа и разтваря широко вратите; ние без бавене нахълтваме и навлизаме във вътрешността на къщата, а той ни показва килера, където вечерта, наблюдавайки внимателно, е забелязал, че крият голямо количество сребро. Ние веднага го разбиваме със силата на целия наш съсредоточен тук отред и аз заповядвам на всеки от другарите да дига колкото може злато или сребро и да го скрие бързо в онези жилища на най-верните ни покойници и след това да се върнат обратно с ускорени крачки, за да вземат нов товар. А за общ интерес аз оставам пред прага на къщата, за да разузнавам внимателно, докато се върнат. Впрочем и самата фигура на мечката, която сновеше посред къщата, изглеждаше достатъчна да сплаши, в случай че някой от прислугата не спи. И наистина кой, бил

той храбър и неустрашим, при вида на огромната фигура на такъв звяр, особено нощем, не би се втурнал да бяга веднага, не би спуснал резето на своята стая, разтреперан и изплашен, и не би се скрил?

19. На всички тези предвиждания на здравия разум се противопостави жестоката Съдба. Докато чакам с нетърпение да се върнат нашите другари, някакъв роб се подава навън, обезпокоен от шума или събуден от предчувствия. Като вижда звер, който свободно обикаляше навсякъде из къщата, без да издава някакъв глас, се връща обратно и съобщава на всички какво е видял. В същия миг цялата къща се изпълва с многобройна прислуга. От факли, лампи, вощеници, лоени свещи и всякакви осветителни средства мракът се разсветва. И никой от грамадната тълпа не се яви без оръжие — всички завардиха изхода с тояги, копия, с изтеглени мечове. А насъскаха и ловджийски кучета, дългоухи и рунтави, за да хванат звер.

20. Тогава, докато шумът се усилваше още повече, аз замислих вече да избягам от къщата, но скрит зад вратата, виждам как Тразилеон отлично се брани срещу кучетата. И макар че вече приближаваше краят на живота му, той въпреки това не забрави себе си и нас или предишната си храброст — пред самата уста на зиналия Цербер^[19] все още оказваше съпротива. Въпреки всичко той се държеше храбро за ролята, която доброволно си бе избрал, като ту бягаше, ту се съпротивляваше с различни положения и движения на тялото, и най-после се измъкна от къщата. Но макар че се видя на свобода, не можа да потърси в бягство спасението си, тъй като всички кучета от съседната уличка, също толкова свирепи и многобройни, се присъединиха в цяла глутница към ловджийските кучета, които току-що бяха излезли от дома, и започнаха да го преследват. Бях свидетел на нещастно и печално зрелище: нашият Тразилеон ограден и обсаден от глутница освирепели кучета и разкъсан от острите им зъби. Най-после не можах да изтърпя голямата мъка и се смесих в тълпата на шумящия наоколо народ. В това само можех да помогна тайно на добрия си другар, че се опитах да разубеждавам водачите на хайката:

— Непростимо и страшно престъпление! Погубваме голямото, наистина скъпоценно животно!

21. При все това хитрината на моите думи не помогна на клетия младеж: от дома изскочи един здравеняк-върлина, който, без да се бави, заби копието си право в сърцето на мечката, последва го и друг и накрая всички, опомнили се вече от страха си, един през друг също отблизо забиват мечовете си. Но достойният за безсмъртие Тразилеон, безпримерна гордост на нашия отред, след като бе сломен животът му, но не и смелостта му, нито с вик и нито дори и със стон не наруши верността на клетвата си: докато бе разкъсван от зъбите на кучетата и нараняван от оръжието, понасяше с благородна храброст настоящото нещастие с грубо мучене и мечешки рев и така спечели за себе си славата, а на Съдбата предаде живота си. Но вся такъв ужас и страх сред оная тълпа, че чак до разсъмване, дори и доста късно през деня никой не се осмеляваше дори и с пръст да докосне звера, макар и повален, докато най-после някакъв касапин, малко по-самоуверен, бавно и боязливо разсече утробата на звера и откри гордия разбойник. Така загина и Тразилеон за нас, но не и за славата.

Веднага след това свързахме вързопите, които ни бяха запазили верните покойници, и напуснахме с бърз ход пределите на Платея. И все си мислехме за това, че в живота не може да се намери никаква вярност, понеже от омраза към нашата двуличност тя се е преселила при душите на мъртвите. Така съвсем изморени и от товара, и от трудния път, като загубихме трима от другарите си, докарахме плячката, която виждате тук.

22. След завършването на този разказ направиха възлияния с несмесено вино в златни чаши, след това прославиха с някои песни бог Марс^[20] и се оттеглиха малко да си отпочинат. А на нас бабичката раздаде достатъчно щедро, без да го отмерва, пресен ечемик, така че моят кон, получил такова изобилие, и то само за себе си, би помислил, че се намира на пира на салиите^[21]. Но аз, който никога преди това не бях свикнал да ям суров ечемик, а само разгрухан и разкашкан от продължително варене, почнах да тършувам през това време из ъгъла,

в който бяха захвърлени накуп остатъци от хляба на целия отред, и да упражнявам гърлото си, вече разранено от дългия глад и хванало паяжина. И ето през късна нощ разбойниците се разбудиха, вдигнаха лагера и екипирани различно, едни въоръжени с мечове, а други предрешени в лемури^[22], се отдалечиха с ускорени крачки. А на мене дори застрашаващият ме сън не можа да попречи да дъвча упорито и храбро. И макар че преди, когато бях Луций, доволен с един-два хляба, напусках трапезата, сега поради толкова дълбокия си стомах предъвквах вече почти трета кошница. За моя изненада светлият ден ме завари над това занимание.

23. И така най-после, ръководен от магарешко смирение, се отделих, за да уталожа жаждата си в близкия поток. В същия миг се върнаха разбойниците, необикновено обезпокоени и възбудени, без абсолютно никакъв товар, нито дори и най-проста дреха, като с толкова мечове, с толкова мишци, с усилията на цялата банда доवлякоха всичко на всичко една девойка с благородни черти на лицето и както показваше облеклото ѝ, една от знатните в областта. Тая девойка, към която, кълна се в Херкулеса, могат да се появят чувства и у такова магаре като мен, плачеше неутешимо и си скубеше косите и раздираше дрехите си. Щом я въведоха вътре в пещерата, те се опитаха да разсеят скръбта ѝ с такива думи:

— Не се безпокой за твоя живот и твоята невинност, потърпи само кратко време, докато получим нашата печалба. Нас ни тика към това занимание голямата сиромашия, а твоите родители, макар и користолюбиви, ще отделят от целия си куп богатства нужния откуп за съществуване от своята плът.

24. Но с тези и с подобни брътвежи съвсем не се успокои скръбта на девойката. Защо? Привела глава между коленете, тя плачеше без мярка. Тогава те повикаха вътре старицата и ѝ поръчаха да седне до нея и с нежни приказки, колкото може, да я утеши, а те се посветиха на обичайните занимания на занаята си. Но девойката не само че не можа с никакви увещания на бабичката да бъде успокоена от непрекъснатия плач, а дори още по-високо застана. Нейните

непрестанни ридания така разтърсваха снагата ѝ, че и на мене ми се появиха сълзи на очите.

— Ах, нещастна! — викаше тя. — От такъв дом, от такова семейство, при толкова много любими роби, толкова достойни родители, изоставена и станала плячка на проклет грабеж, чужда собственост, заключена робски в този каменен затвор, лишена от всички радости, в които съм родена и възпитана. Така несигурна в спасението си и под угрозата на ножа на палача, между толкова и такива свирепи разбойници — страшна тълпа гладиатори^[23], мога ли да престана да плача и мога ли изобщо да живея?

Тя се вайкаше така. И накрая, измъчена от душевна скръб, от напрегането на гърлото и от телесна умора, затвори натежали за сън очи.

25. Но едва затворила очи, внезапно се пробуди от сън и като обезумяла^[24] още по-силно почна да се удря, да блъска неудържимо с ръце гърдите си и да нанася удари по красивото си лице; а на старицата, която я разпитваше за причината на новия изблик на отчаяние, тя каза с дълбока въздишка:

— Ето сега вече сигурно съм съвсем окончателно погубена, сега съм се отказала от надежда за спасение. Без съмнение трябва да хвана или въжето, или меча, или по-добре пропаства.

От това старицата се разсърди повече и с още по-свиреп поглед ѝ заповяда да каже защо, дявол да го вземе, плаче и защо, след като вече е почнала да се успокоява, отново се е появил този неудържим плач у нея.

— Изглежда, ти си решила — каза ѝ тя — да лишиш моите момчета от получаването на твоя откуп? Ако продължаваш повече, аз ще се погрижа въпреки тези сълзи, които обикновено не струват нищо за разбойниците, жива да изгориш.

26. Девойката се ужаси от тия думи и покри ръцете ѝ с целувки.

— Смили се, майко — каза ѝ тя, — спомни си човешкото състрадание и ми помогни мъничко в моята толкова жестока участ. Защото, както предполагам, у тебе, достигнала дълбока старост, при

тези почтени бели коси не е съвсем увехнало състраданието. Погледни най-после историята на моето нещастие. Един красив младеж, пръв между своите връстници, когото целият град избра единодушно за свой син^[25], впрочем мой братовчед, само с три години по-възрастен от мене, който още от детски години бе възпитан и израсна заедно с мене в неделимо другарство в същата къща, дори и в същата стая и легло, беше се свързал с мене чрез взаимното чувство на света любов. А с брачен договор бяхме определили вече деня на венчалния обред. Със съгласието на родителите ни беше дори записан като мой съпруг. Той принасяше вече жертва, придружен от многолюдното шествие на близки и родственици, пред храмовете и обществените светилища, цялата къща беше окичена с лавър, осветена от факлите, тя отекваше от сватбената песен. А моята нещастна майка, взела ме на скута си, ме красеше с красиви сватбени накити и непрестанно ме обсипваше със сладки целувки и вече с боязливо желание хранеше поникващата надежда за потомство, когато стана внезапното нападение на бандитите — безжалостно като войната, и заблестяха извадените неприятелски мечове. Разбойниците не се заловиха нито да убиват, нито да грабят, а веднага всички нахлуха в нашата спалня. И без някой от нашата прислуга да ги възпре и да окаже дори най-малка съпротива, те ме грабнаха, примряла от ужасен страх, из самия skut на майка ми. Така се разтури и осуети моята сватба също като сватбата на Атис^[26] или на Протезилай^[27].

27. Но ето сега страшен сън възвърна нещастията ми, дори го увеличи: сънувах, че от дома, от стаята, от спалнята, най-после от леглото съм отвлечена насилствено по далечни пустини и викам името на моя най-нещастен съпруг. А той, след като беше изтръгнат от моите прегръдки, така както е, още влажен от благовонното масло и окичен с венец от цветя, веднага тръгва по следите ми, докато аз бягам от него, носена от друго. А щом той надава вик против похищението на красивата си съпруга и търси помощ от народа, един от разбойниците, разсърден от досадното преследване, грабва един грамаден камък пред краката си и погубва с удар моя клет млад съпруг. Ужасена от такава чудовищна гледка, аз се събудих, изплашена от злокобния сън.

Тогава бабичката отвърна с въздишка на нейните сълзи и отговори така:

— Успокой се, господарко, и не се плаши от празни съновидения. Освен че дневните сънища се смятат лъжливи, то още повече нощните съновидения понякога предвещават точно обратни случки. Най-после плач и бой и понякога клане предвестяват изгоден и благополучен край и обратно — смехът, угояването на стомаха с медени сладкиши или срещите за любовни удоволствия означават, че човек ще бъде сполетян от душевна скръб, телесна слабост или други нещастия. Но аз ще те развлека с красиви разкази и бабини приказки. — И тя започна:

28. — Живели в един град цар и царица^[28]. Те имали три дъщери, забележителни по хубост. За по-големите две, макар и с най-красива външност, все пак можело да се намерят достатъчно думи за възхвала, обаче хубостта на най-младата девойка била толкова чудна, толкова блестяща, че в човешкия език нямало достатъчно думи да я възхваляват. Така че много от гражданите и много пришълци, които мълвата за рядката гледка събирала в любопитно множество, смаяни от недостъпната ѝ хубост, поставяли на устата си дясна ръка с показалец върху вдигнат палец^[29] със същото свещено почитание, което отдавали на богинята Венера. И вече по най-близките градове и съседни области проникнала мълвата, че богинята, която е родена от лазурните глъбини на морето и е откърмена от пяната на шумящите вълни^[30], по свое благоволение раздава навсякъде милост и ходи по хорските сборища или че сигурно за втори път от нова издънка на небесните капки не морето, а земята е създала нова Венера, одарена с цвета на девствеността.

29. Така от ден на ден тази вяра се разраствала неимоверно, така разпространяваната мълва обхождала вече най-близките острови един след друг, а после и провинция след провинция на сушата. Много чужденци се стичали от далечни страни и през дълъг път по суша и през далечни морета, за да видят чудото на века. Никой не отивал вече за съзерцание на богиня Венера в Пафос^[31], никой в Книдос^[32], никой дори на остров Китера^[33].

Жертвоприношенията на богинята престанали, храмовете ѝ запустявали, диваните^[34] се захвърляли, обредите ѝ се изоставяли. Статуите останали без венци и жертвениците стояли самотни, осквернени от изстиналата пепел. Отправляли се молитви към девойката и в човешкия ѝ образ се търсела милостта на тази толкова велика богиня. При утринното появяване на девойката тя била умилостивявана с жертви и дарове в името на отсъстващата Венера, а когато тръгвала по улиците, многобройна тълпа обсипвала пътя ѝ с венци и цветя.

Това прекалено принасяне на небесни почести към смъртната девойка възпламенило силно гнева на истинската Венера. Тя не овладяла негодуванието си, разтърсила глава и казала на себе си гневно така:

30. — Аз, древна майка на природата, първо начало на всички стихии, аз, Венера, хранителка на целия свят, оставям да ме смесват със смъртна девойка в моите почести, а моето име, утвърдено между небесните, се осквернява от земна нечистотия! Нима ще се съглася да деля с моята заместница съмнителните почести на общо жертвоприношение и обречена на гибел девойка да разнася по земята моя образ? Напразно ли прочутият овчар^[35], чиято справедливост и добросъвестност призна великият Юпитер, ме предпочете за несравнимата ми хубост пред такива велики богини? Но не за радост си е присвоила тя, която и да е, моите почести. Аз ще направя така, че да се разкайва дори за самата си незаконна хубост.

И веднага извикала своя крилат син^[36], много дързък младеж, който, поради своите лоши нрави, пренебрегва обществения ред, въоръжен с факел и стрели, тича нощем по чуждите домове и като разваля всички бракове, безнаказано върши големи безобразия и изобщо не върши нищо добро. Макар и нахален поради естествената му необузданост, тя още повече го насърчила с думите си, отвела го в онзи град и лично му показала Психея^[37] — така се наричала девойката. След като му разказала цялата история за съперничеството в красота, въздишайки, тя му казала с гневно негодувание:

31. — Заклевам те в името на връзките на майчината любов, в приятните рани на пронизващата ти стрела, в сладкото пламтене на този факел, въздай отмъщение за твоята майка, и то пълно, и я накажи жестоко за дръзката ѝ хубост — това едно-едничко нещо направи с готовност: нека тая девойка бъде обладана от най-гореща любов към най-презряно същество, на което Съдбата е отрекла и достойно положение, и богатство и е проклела самото му същество, и толкова да е долно, че по целия свят да не намери равен на своето нещастие.

Така му казала тя и с дълга и силна целувка целунала своя син, а сама отишла на близкия бряг, плискан от вълните. Щом докоснала с розови стъпала разпенените вълни, и ето че в същия миг се успокоила гълъбовата повърхност на дълбокото море. И още нежелала, и изведнъж като че по дадена от преди заповед се появила нейната морска свита. Пред нея са и дъщерите на Нерей^[38], пеещи в хор, Портун^[39] с рошавата си тъмносиня брада, Салация^[40] с натезалата от риби пазва, малкият ездач на делфини Палемон. Тук навсякъде по вълните се премятат ята от тритони^[41]: един надува нежно звучна раковина, други простира копринен воал срещу пламъка на парещото слънце, трети поднася огледало пред очите на своята господарка^[42], а някои, впрегнати на двойки, се носят в колесници. Такава свита съпровожда Венера при пътуването ѝ към океана.

32. През това време. Психея, въпреки очевидната си хубост, не се радвала на никаква облага от своята слава. Всички ѝ се удивлявали, всички я превъзнасяли, но нито цар, нито царски син, нито дори някой от народа се явявал с желание да я поиска за жена. Възхищавали се наистина на божествения ѝ образ, но всички ѝ се възхищавали като на изкусно изваяна статуя. Отдавна вече двете ѝ по-големи сестри, за чиято умерена красота не се е мълвяло толкова сред народа, сватосани за царски женихи, били встъпили в щастлив брак, а девойката Психея като вдовица седяла в къщи и оплаквала, изоставена, своята самота, болна телесно, наранена душевно, намразила в себе си своята красота, от която се възхищавали по целия свят. Тогава нещастният баща на така злочестата девойка,

усъмнил се в милостта на небето, се допитал до най-древното прорицалище на милетския бог^[43] и с молитви и жертвоприношения го помолил да получи сватба и съпруг за отхвърлената си дъщеря. А Аполон, макар и грък, и то йониец, заради автора на милетския разказ^[44] така отговорил с латинско предсказание:

33.

*Щерка си, царю, води на скалата планинска висока
и за нещастния брак булчинска тя накити.
Не възмечтавай за зет, произлязъл от смъртно
коляно —
звяр ще е страшен и див, змийски коварен и зъл,
както с крилата лети над ефира, той всичко
сразява,
с огън сломява и с меч всеки създаден живот.
Юпитер тръпне пред него, треперят небесните
сили,
всява тревога и в Стикс, мрачна подземна река.*

Царят, някога щастлив, след като изслушал думите на свещеното предсказание, се върнал разбит и печален у дома и известил на своята съпруга повелението на злокобния оракул. Скърбели, плачели и ридатели много дни наред. Но ето вече приближавало грозното изпълнение на това ужасно прорицание. Правели се вече последни приготовления за погребалната сватба на най-злочестата девойка, вече светлината на сватбения факел гаснела от пепелта на черните сажди, звукът на брачната флейта се превръщал в стенещ лидийски напев, веселите звуци на сватбената песен завършвали в скръбно ридание^[45] и невестата изтривала сълзите си със самото сватбено було. Целият народ оплаквал тъжната сватба на сломеното семейство, веднага с всеобщо одобрение се обявило разпореждане за обществен траур.

34. Но необходимостта да се подчини на небесното предсказание зовяла нещастната Психея към отреденото изпитание. След като изпълнили обреда на погребалната сватба с най-дълбока скръб, понесли живия мъртвец, съпроводжан от целия народ. Обляната в сълзи Психея придружавали не като на сватба, а като на собственото ѝ погребение. И докато съсипаните и развълнувани от това огромно нещастие родители се колебаели да извършат нечестивото престъпление, тяхната дъщеря сама ги подканяла с такива думи:

— Защо измъчвате нещастната си старост с безкраен плач? Защо съсипвате душата си, която е повече моя, с непрекъснати ридания? Защо загрозявате с напразни сълзи лицата, които обожавам? Защо убивате във вашите очи моя взор? Защо си скубете побелелите коси? Защо раздирате гърдите си, защо тази свещена за мене пазва? Това ли ще ви бъде прекрасната награда за моята чудна красота! Твърде късно вие разбирате, че сте поразени от смъртния удар на нечестивата Завист^[46]. Когато градове и народи ни почитаха с божествени почести и когато с един глас ме наричаха нова Венера, тогава трябваше да скърбите, тогава да леете сълзи, тогава още да оплаквате моята гибел. Вече разбирам, вече виждам, че ме погуби само името Венера. Водете ме и ме оставете на скалата, отредена ми от съдбата. Бързам да встъпя в този щастлив брак, бързам да видя този мой благороден съпруг. Защо отлагам още? Защо отклонявам да дойде този, който е роден за гибел на целия свят?

35. След като изрекла това, девицата замлъкнала и вече с твърда стъпка се присъединила към шествието на съпровождащия я народ. Тръгнали, към посочената скала на стръмната планина, довели до най-високия и връх девойката и всички я оставили. Сватбените факли, с които осветявали пътя ѝ, оставили на същото място, угасени от сълзите им, и свели глави, се разотишли по домовете си. А истински клетите ѝ родители, сломени от голямото нещастие, се погребали в мрака на заключения дом и се отдали на вечна нощ. Изплашената, треперееща и обляна в сълзи Психея подел неусетно от

ръба на канарата мекият полъх на нежно дишания Зефир, като ѝ развел телите и издул дрехата. Понесъл я предпазливо със своето спокойно дихание надолу от високата скала, той я спуснал бавно към ширналата се в подножието долина и я положил в скута на цъфтяща ливада.

---

[1] Виж бел. 10 към II кн. ↑

[2] *Vonum Eventus* — „Добър успех“, „Щастлив изход“. Отначало низше божество на римските селяни, после дарител на всеки успех. Представа персонификация, както божеството *Felicitas* („Щастие“). ↑

[3] Лаврова роза или розов лавър (други имена: закум, олеандър, леандро — *Nerium oleander* L.). Растението е наистина отровно. ↑

[4] Описанието контрастира с описания във II кн., 4 гл. атриум на знатната Бирена. ↑

[5] Древните гърци и римляни не пиели виното без мярка. При това го смесвали с вода (виж бел. 24 към II кн.). Пиенето на чисто вино издавало грубост и невъздържаност. ↑

[6] *Кентаврите* са митологически същества, полухора-полуконе. Приличали на конници, сраснали с конете си. Те били груби и диви, обладаващи страшна животинска сила. Живеели в пещери, из които бликали планински потоци. *Лапитите* били легендарно племе от великани в Тесалия. На сватбата на лапита Пейритой поканените кентаври в пияно състояние се опитали да похитят жените на лапитите, поради което произлязла прочутата битка между лапити и кентаври. ↑

[7] Главатарят на разбойническата шайка носел името на известен гръцки пълководец от V в. пр.н.е. *Ламах* на гръцки значи „непобедим“. ↑

[8] *Тива* е най-значителният град в Беотия през класическата древност. У Омир, Пиндар, Софокъл и др. се нарича Седмоврата Тива (в противоположност на Стовратата Тива в Египет). Така я назовават и разбойниците. ↑

[9] Името на *Хризер* (на гръцки ез. „жаден за злато“) издава неговото користолюбие. ↑

[10] Не е ясно как разбойникът успял да си пъхне ръката през дупката на ключалката. ↑

[11] Инструмент за изтезание, кръст, съставен от две напречни греди, предназначен за смъртно наказание на роби и престъпници. Двете ръце на осъдения били привързвани или приковавана от двете страни на едната греда, главата също била привързвана към дървото. ↑

[12] Разбойникът *Алким* също има достойно за него име. На гръцки ез. то значи „мъжествен“, „дързък“, „смел“. ↑

[13] *Платея* е древен град в Беотия, известен със станалата при него битка в 479 г. пр.н.е., в която гърците под предводителството на Павзаний и Аристид разбили напълно персите. Сега в развалини. ↑

[14] Името на устроителя на гладиаторските игри може да се преведе с „който радва народа“. ↑

[15] При устройваните гладиаторски игри били уреждани и борби с диви зверове. За тях били отреждани осъдените на смърт престъпници. Впрочем зрителите не се наслаждавали на някаква борба между хора и животни, а на гледката, която представляла разкъсването на нещастниците от изгладнелите зверове. ↑

[16] *Завистта* (Invidia, гр. Phthónos) — персонификация на това чувство, божество, което у римляните се развива самостоятелно и добива ясен образ. ↑

[17] *Евбул* на гръцки ез. „който дава добри съвети“. ↑

[18] Името *Тразилеон* на гръцки ез. значи „смел като лъв“ и дава точна характеристика на този разбойник. ↑

[19] За Цербер виж бел. 44 към I кн. ↑

[20] Богът на войната, на когото се приписва също качеството да убива, е покровител и на разбойниците, които го почитали и славели с песни. ↑

[21] *Салиите* са жреци на бога на войната. Името им се свързва с глагола *sálio* — „скачам“; през време на празненствата в чест на бог Марс през началото на неговия месец март те преминавали с войнствени танци през улиците на Рим. Пиршествата, които устройвали в края на празненствата, били пословични със своята пищност. ↑

[22] Т.е. като призраци или фантастични същества. *Лемури* се казвали всички духове на покойниците. Добрите от тях се почитали като лари, домашни божества, а лошите — ларви, понеже не могли да намерят покой в подземното царство, блуждаели по земята. ↑

[23] Гладияторите в повечето случаи били вербувани из средата на робите, пленниците и престъпниците и изобщо не се ползували с добро име. ↑

[24] На това място оригиналният текст е повреден. ↑

[25] Син на града, Дъщеря на града са почетни титли, давани на съграждани подобно на титлите Син на римската войска, Син на римския сенат, които получавали някои императори. ↑

[26] Според преданието *Атис* бил млад фригийски овчар, когото богиня Кибела обикнала и направила свой жрец, след като той ѝ обещал, че не ще встъпва в брак. Обаче въпреки обещанието си той решил да се ожени за една нимфа. Тогава богинята, измъчвана от силна ревност, се явила на сватбеното тържество и вселила безумие у всички сватбари. Женихът обезумял, избягал в планината и там се пробол с нож. ↑

[27] *Протезилай*, цар на гр. Филака в Тесалия, трябвало да потегли заедно с гърците на похода срещу Троя още докато траяла сватбата му. Той могъл да прекара със съпругата си Лаодамия само един ден. При това веднага след слизането си на малоазийския бряг бил убит пръв от всички гърци. ↑

[28] Легендата за Амур и Психея е превеждана досега на български език в следните издания: 1 Апулей, Л., „Амур и Психея“, превел Н. Соколов (Г. Бакалов), София, 1911 г. 2 Апулей, „Амур и Психея“, превел Г. Бакалов, II изд., София, 1918 г. 3 Апулей (Апулеюс), Л., „Амур и Психея“, превела Блага Пенева, под редакцията на Конст. Сагаев, София, 1918 г. ↑

[29] Религиозен жест, с който се изразявало свещено почитание към някой бог. Когато благочестивите минавали край светилище и статуя на божество, целували по този начин ръката си. ↑

[30] Виж бел. 27 към II кн. ↑

[31] Град *Пафос* на остров Кипър бил известен с култа на Венера. Там се намирал най-старият и най-прочут храм на богинята. ↑

[32] *Книдос*, град на малоазийското крайбрежие в областта Кария, бил също известен като култово място на богиня Венера. Там в прочутия неин храм била поставена още по-прочутата статуя на Венера Книдоска, изваяна от гръцкия скулптор Праксител (IV в. пр.н.е.). ↑

[33] *Китера* — е остров срещу най-южната част на Пелопонес. Смятан е за свещен на Венера, понеже край неговите брегове според легендата Венера се родила от морската пяна и излязла из вълните. ↑

[34] *Pulvinaria* — свещени дивани, покрити с добре украсени покривки. През време на празненствата lectisternia ги нареждали като за обикновени пирове и върху тях поставяли статуите на боговете пред маса, на която били слагани принесените в жертва предмети. ↑

[35] *Парис* е син на троянския цар Приам и израснал като овчар на планината Ида; той трябвало да отсъди на коя от трите богини — Юнона (Хера), Минерва (Атина) или Венера (Афродита), да предаде златната ябълка с надписа „На най-хубавата“. В X кн., 30–31 гл., Апулей описва във вид на пантомима спора между богините и присъдата на Парис. ↑

[36] *Амур* (на лат. Амор, Купидо, гръцкият Ерос) — персонификация на любовта, желанието, страстното желание, копнежа. Бог на любовта, син на Венера, изобразяван като малко момченце, окичено с рози. Със стрелите си напада и сразява сърцата не само на хората, но и на боговете. ↑

[37] *Психея* (гръцката форма на името е Психе, запазено и в латински ез.) — персонификация на гръцкото понятие psyche — душа. Един от видовете пеперуди също се нарича psyche. Психея се изобразявала с крила на пеперуда или като пеперуда. ↑

[38] *Нерей* бил бог на красивото и спокойно море и живеел на дъното на Егейско море. Имал 50 или 100 дъщери, наречени nereidi. Яхнали делфини, тритони и други морски животни, те били в непрестанно движение като морските вълни. ↑

[39] *Портун* — римски бог на пристанищата (лат. portus — „пристанище“), отъждествяван с гръцкия Палемон. Брадата на Портун има цвета на морските вълни. Майка му Ино, подгонена веднъж от побеснелия си съпруг Атамант, се хвърлила заедно със сина си в морето, където се превърнали в морски божества; според една версия Палемон бил изнесен на брега от делфини. ↑

[40] *Салация* е римската богиня, която отговаря на гръцката черноока и многошумна nereida Амфитрита, съпругата на главния морски бог Посейдон (римския Нептун). ↑

[41] На nereidите отговарят мъжките морски божества тритони, служителя на главния морски бог. Те били подобни на сатирите, които

бродели по суша, и били изобразявани като полухора-полуриби. ↑

[42] Родена в морето от вълните, Венера била смятана също за морска богиня. ↑

[43] Тоест Аполон, чийто храм в Дидима, близо до гр. Милет, бил в древността прочуто и много посещавано прорицалище. ↑

[44] Тоест Апулей. Виж бел. 1 към I кн. ↑

[45] В друго съчинение, „Флорида“, IV кн., Апулей дава следната характеристика на различните ладове в древността: простотата на еолийския лад, разнообразието на йонийския, тъгата на лидийския, бодростта на фригийския и войнствеността на дорийския. ↑

[46] За Завистта виж бел. 16 към IV кн. ↑

ПЕТА КНИГА

1. Психея се отпуснала на меката ливада върху ложе от свежа росна трева и след като голямото ѝ вълнение стихнало, сладко заспала. И вече укрепнала от достатъчен сън, тя се вдигнала с успокоено сърце. Видяла лес от високи дебели дървета, видяла извор кристален с бистра вода. Сред леса в близост до ромонещия извор се издигал дворец, построен не от човешка ръка, а от изкуството на божество. Още при първото си влизане ще разбереш, че пред тебе стои светлото и приятно убежище на някой бог. Таванът, изкусно направен от цитрусово дърво^[1] и слонова кост, се поддържал от златни колони, всички стени били покрити от инкрустирано сребро с изображения на зверове и други животни, които като че ли веднага ще се нахвърлят срещу влизащия. Наистина съвсем необикновен човек, не полубог или дори бог бил онзи, който с уменията на голям художник е превърнал толкова сребро в диви зверове. А самият под, съставен от изгладени късчета скъпоценни камъни, образувал различни картини. Щастливи, триж щастливи са тези, които стъпвали върху мозайката от гами и бисери! И останалите помещения на тази надълго и нашироко разположена постройка по ценност били безценни: целите стени, сглобени от плътни късове злато, сияели от собствен блясък — дворецът сам си създавал дневна светлина дори когато слънцето не светело — така блестели стаите, така колонадите, така самите врати! Не по-малко и останалата наредба отговаряла на великолепието на този дом, така че наистина с право могло да се вземе за небесен дворец, построен от великия Юпитер за общуване с хората.

2. Привлечена от прелестта на тези места, Психея дошла по-наблизо и прекрачила прага с малко повече доверие. Скоро, покорена от любопитство към омайната гледка, тя почнала да оглежда всеки ъгъл и на другата страна на жилището съзряла съкровищница,

изградена с изящно изкуство и изпълнена с богати съкровища. Не съществувало нищо, което да не се намери там. Но освен големите богатства особено удивително било това, че съкровищата от цял свят не се пазели от никаква верига, от никаква ключалка, от никаква стража. И както наблюдавала всичко с най-голяма наслада, изведнъж до нея достигнал глас, а нямало никой:

— Защо, господарко, се чудиш на това богатство? Всичко това е твое. Затова иди в спалнята си, почини си от умората на леглото и когато пожелаеш, се освежи в банята. Ние, чиито гласове ти чуваш, сме твои робини. Ревностно ще ти служим. Щом се приготвиш, не ще закъснее царската трапеза.

3. Психея почувствувала блаженство от божественото покровителство, послушала съветите на тайнствените гласове и първо със сън, а после с баня премахнала от себе си умората. Веднага след това тя видяла до себе си полукръгъл диван^[2] и по сложените прибори решила, че е именно за нея, и охотно възлегнала на него. Изведнъж се наредили пред нея вино като нектар и изобилни блюда с различни ястия, без никой да ги поднася, но движени като от някакъв дух. Тя не могла да види никого, а само слушала, че се разнасят гласове, и имала само тях за прислужнички. След богатата трапеза влязъл някой и запял невидим, друг засвирил на китара, а и тя също не се виждала. После до слуха ѝ достигнали съзвучните гласове на мелодично пеещо множество и макар че някакъв човек не се появявал, ясно било, че това е хор.

4. След като завършили развлеченията, Психея се оттеглила, поканена от вечерта, за сън. В късна нощ някакъв тих звук долетял до ушите ѝ. Тогава, изплашена при тая самотност за девството си, тя тръпнела, ужасявала се и се бояла от някаква беда, толкова повече, че не я познавала. Ето че се появил неизвестният ѝ съпруг, възкачил се на леглото ѝ и направил Психея своя съпруга, но още преди изгрев бързо се оттеглил. Веднага гласовете, очакващи я в спалнята, почнали да утешават новата невеста за загубеното моминство. И всичко протичало така, както става обикновено в природата — от

постоянния навик новостта започнала да ѝ доставя удоволствие и звукът на неизвестния глас станал утеха за нейната самота.

През това време родителите ѝ стареели в неотслабваща скръб и мъка, и понеже мълвата се разпространила нашироко, по-големите ѝ сестри узнали всичко. Те веднага напуснали опечалени и нещастни своите домове и побързали една през друга да споходят родителите ся и да поговорят с тях.

5. През тази нощ съпругът така заговорил своята Психея — само с очи тя не могла да го вижда, но го чувствувала с ръце и уши:

— Сладка Психея и скъпа съпруго моя, жестоката съдба те заплашва с гибелна опасност, от която трябва да се пазиш, смятам, с голяма предпазливост. Сестрите ти, обезпокоени от мисълта за твоята смърт, са тръгнали по твоите следи, скоро ще дойдат на тази скала. Ако случайно чуеш техните вопли, не им отговаряй и съвсем не поглеждай към тях. Иначе на мене ще причиниш тежка мъка, а на себе си неминуема гибел.

Тя се съгласила и обещала да постъпи според желанието на съпруга си, но щом заедно с нощта си отишъл и той, целия ден клетата прекарала в сълзи и степания, повтаряла непрестанно, че сега тя вече е загинала напълно, здраво затворена в този разкошен затвор и лишена от разговори и общуване с хората, като не може дори да даде помощ и утеха на своите сестри, скърбящи за нея, и дори изобщо не може да ги види. Без да се ободри нито с баня, нито с ядене, нито с някакво друго подкрепление, се оттеглила за сън, лееща обилни сълзи.

6. Не минало много време, когато малко по-рано от друг път съпругът ѝ се явил при нея в леглото, прегърнал я, все още разплакана, и така я упрекнал:

— Това ли ми обеща, моя Психея? Какво вече мога да очаквам от тебе аз, твоят съпруг, на какво да се надявам? И денем, и нощем, дори в съпругеските ми прегръдки не преставаш да се измъчваш. Хайде тогава прави каквото желаеш и се покори на твоето желание,

щом търсиш гибелта си. Само си спомни моето строго напомняне, когато, твърде късно, започнеш да изпитваш разкаяние.

Тогава тя с молби и заплахи, че иначе ще умре, придумала съпруга си да се съгласи с желанието ѝ да види сестрите си, да утеши скръбта им и да поговори с тях лично. Така той отстъпил пред молбите на младата си съпруга и освен това ѝ позволил да ги надари с каквито желяе златни накити и скъпоценни камъни. Но неведнъж ѝ напомнил, така че да я сплаши, да не би да се вслуша в гибелните съвети на сестрите си и да пожелае да види образа на съпруга си, защото така ще се сгромоляса поради светотатствено любопитство от високия връх на своето щастие и ще загуби след това неговата прегръдка. Тя благодарила на своя съпруг и вече с прояснено лице му казала:

— Че аз по-скоро сто пъти ще умра, отколкото да се лиша от това твое най-сладко съпружество. Защото те обичам, и то страстно, който и да си, любя те като душата си и не те сравнявам дори със самия Купидон. Но, моля те, изпълни и тая моя молба и нареди на твоя служител Зефир да пренесе тук сестрите ми по същия начин, както и мене.

И за да го склони, тя обсипала с целувки лицето му, говорила му думи гальовни и притиснала тялото си към него, като прибавила към ласките си и това:

— Мой любими, мой съпруже, ти, сладка душа на твоята Психея!

Пред силата и властта на любовния шепот, против волята си, съпругът отстъпил и обещал, че ще направи всичко, а при приближаването на деня изчезнал от прегръдката на съпругата си.

7. А нейните сестри, след като разпитали за скалата и за мястото, където е била оставена Психея, бързо дошли и там така изплаквали очи и се удряли в гърдите, че скалите и канарите отеквали с еднакъв звук техните чести стонове. След това почнали да зоват нещастната си сестра по име, докато проникващите вопли на плачевния им глас се спуснали през стръмнината и Психея, безразсъдна и тревожна, излязла от дома и им извикала:

— *Защо се погубвате напразно с горки ридания? Ето, тук съм аз, която оплаквате. Прекъснете вашите печални викове и изсушете най-последно влажните си от продължителни сълзи бузи, защото вече можете да прегърнете тази, която оплаквате.*

Тогаваш тя повикала Зефир и му напомнила заповедта на съпруга си. Без да се бави, той се подчинил на поръката и веднага ги пренесъл с най-тих полъх по безопасен начин. Ето те вече изпитвали пълна радост във взаимните си прегръдки и бързи целувки, а спрени сълзи отново рухнали, сега вече от щастие.

— *Но влезте весели в моята къща и в моя дом — казала им тя. — И успокойте изтерзаните си души при вашата Психея.*

8. *Такива думи им казала тя. След това им показала несметните богатства на златния дом, запознала слуха им с многолюдния хор прислужващи ѝ гласове, възстановила силите им с прекрасна баня и с великолепието на божествената трапеза, но те, вече съвсем преситени от голямото изобилие на небесни богатства, закърмили дълбоко в душите си завистта. Най-последно едната от тях започнала с голяма настойчивост и любопитство да разпитва кой е господарят на тези небесни неща, кой и какъв е нейният съпруг. Но Психея не нарушавала поръката на съпруга си и не издавала сърдечната тайна, а начаса измислила, че той е някакъв млад човек красавец, на когото първият мъх току-що е покрил бузите, и че обикновено е зает с лов по полето и планините. И за да не би при по-нататъшния разговор да наруши обещанието си да мълчи, отрупала ги със златни предмети и накити от скъпоценни камъни и веднага повикала Зефир и му ги поверила да ги отнесе обратно.*

9. *Това станало бързо. А отличните сестри по пътя за дома, пламнали от отровата на растящата завист, разговаряли много и оживено една с друга. Най-последно едната от тях почнала така:*

— *Ех, сляпа, жестока и несправедлива Фортуна^[3]! Така ли е решила — ние, дъщери на едни и същи родители, да понасяме различни съдби? Ето ние, по-възрастните, сме дадени на съпрузи-пришелци като робини, прокудени и от дом, и от отечество, и живеем далеч от*

баща и майка като изгнанички, а тази, най-малката, последна рожба на преситената майчина утроба, владее такива богатства и има бог за съпруг, която дори не може добре да се ползва от тия обилни блага! Ти сама видя, сестро, колко и какви накити има в дома ѝ, какви одежди блестят, какви скъпоценни камъни искрят, освен това колко злато лежи навсякъде под краката ѝ. Ако съпругът ѝ е толкова красив, както твърди, сега няма в целия свят друга по-щастлива от нея. А може би, като се увеличи привързаността му и се засили още повече страстта му, съпругът ѝ като бог ще направи и нея богиня. Така се държеше и носеше тя, бога ми. Сега вече гледа отвисоко, носи се жената като богиня, щом има за прислужници гласове и заповядва на самите ветрове. А аз, нещастната, съм отредена на съпруг, по-стар от баща ми, освен това по-плешив от тиква и по-хилав от всяко момче, държи цялата къща затворена под ключ и в синджири.

10. Другата подхванала:

— А аз трябва да понасям съпруг сгърбен, превит от подагра и затова много рядко отговаря на любовната ми страст. Аз трябва винаги да търкам неговите разкривени и втвърдени като камък пръсти и да развалям тези толкова нежни ръце с миризливи компреси, нечисти парцали и отвратителни пластири. Не изглеждам вече на законна съпруга, а на наета болногледачка. Наистина ти, сестро, изглежда, търпеливо или по-скоро робски — ще кажа откровенно каквото чувствавам — понасяш това. Но аз не мога повече да търпя толкова щастлива съдба да се падне на една недостойница. Спомни си впрочем колко горделиво, колко надменно се държа тя с нас и със своето самохвалство, проявено прекалено силно, издаде надменната си душа, а от несметното богатство ни подхвърли с такова нежелание нищожна част и веднага, отегчена от нашето присъствие, заповяда да ни изпъдят, да ни отваят, да ни освиркат. Да не бъда жена, да престана да дишам, ако не я смъкна от върха на могъществото ѝ. Ако и тебе също, както е редно, те е възмутило нанесеното ни оскърбление, нека двете заедно потърсим едно твърдо решение. А подаръците, които носим, да не показваме нито на родителите си, нито на друг някой и съвсем да не казваме, че знаем нещо за нейното спасение. Достатъчно е, че ние сме видели това, за

което се разкайваме, че сме го видели, камо ли да славим пред родителите си и пред целия народ нейното щастие. Не са щастливи тези, чието богатство никой не знае. А тя трябва да знае, че има не робини, а по-големи сестри. Сега нека идем при съпрузите си, да се приберем в нашите бедни, но прилични домове и след като на спокойствие обмислим точните си планове, да се върнем, вече решени, да накажем нейната гордост.

11. На двете коварни сестри се харесал следният коварен план. Като скрили всички онези скъпи дарове, почнали да скубят косите си и да раздират лицата си — както и заслужавали — и престорено подновили плача си. Така те всели скоро ужас и у родителите си, у които скръбта отново се разгоряла с пълна сила, и обхванати от безумие, се отправили за своите домове, където замислили престъпно коварство, равно на братоубийство, срещу невинната си сестра.

През това време в своите обичайни нощни разговори съпругът, когото Психея не познавала, така я увещавал отново:

— Виждаш ли каква голяма опасност те грози? Съдбата те предизвиква отдалеч и ако не се предвардиш здраво навреме, скоро ще се сблъска лице с лице с тебе. Коварните вълчици ти готвят с всички сили престъпни козни. От тях най-опасната е да те накарат да се опиташ да видиш моето лице, което, както често съм те предупреждавал, щом веднъж видиш, няма повече да виждаш. И така, ако тия ламии^[4], въоръжени със своите най-лоши замисли, отново дойдат — а те ще дойдат, зная, съвсем не влизай в разговор с тях, а ако не можеш поради естествената си наивност и поради меката си душа, поне за съпруга си нищо не слушай и не отговаряй. Ето скоро нашето семейство ще се разрасне и твоята досега детска утроба носи за нас дете — божествено, ако с мълчание запазиш нашата тайна, или смъртно, ако я разкриеш.

12. От тая вест Психея разцъфтяла от радост и плеснала с ръце поради утехата, че ще има божествен потомък, и засияла от мисълта за бъдещия залог на тяхната любов, като се почувствувала щастлива от достойнството на името майка. Непокойно почнала

да брои тя идващите дни и отминаващите месеци и се учудвала на тежестта на непознатото бреме и на бързото нарастване на своята плодна утроба.

А между това ония чуми и гнъсни фурии^[5], издишащи змийска отрова, тръгнали на кораб с престъпна бързина. Тогава отново кратковременният съпруг увещавал така своята Психея:

— Наближава вече последният ден и голямата опасност. Враждебният род и кръвният враг вече е хванал оръжието, вдигнал лагера, построил бойния ред, сигналът вече е проечал. Вече с извадено острие твоите престъпни сестри се насочват към твоето гърло. Ах, какво нещастие ни грози, моя сладка Психея! Имай милост към себе си и към нас и избави с умна съдържаност дома си, съпруга си, тебе самата и нашата малка рожба от нещастията на надвисналата гибел. Тия престъпни жени, които след тяхната смъртна омраза към тебе и след потъпкването на кръвните връзки не можеш вече да наричаш сестри, не трябва нито да виждаш, нито да слушаш, когато като сирени^[6], надвиснали над скалата, огласят бреговете с пагубния си глас.

13. Психея му отговорила, като прекъсвала често думите си с плач и хълцане:

— Отдавна вече, доколкото зная, ти си имал доказателство за моята вярност и съдържаност в думите, при все това ще ти докажа и сега моята душевна твърдост. Ти само заповядай пак на нашия Зефир да изпълни длъжността си и в замяна на това, че не мога да видя твоя свещен образ, позволи ми поне да видя сестрите си. Заклевам те в твоите благоуханни, падащи около челото ти къдри, в тези меки, кръгли, прилични на моите бузи, в твоите гърди, пламтящи от някакъв огън — поне в нашето детенце аз ще разпозная твоя образ: послушай смиреното желание на преклонената молителка и ми позволи радостта да прегърна сестрите си и да ощастливя отново душата на обречената само на тебе Психея. И нищо повече не ще търся в твоето лице и вече никак не ще ми пречи нощният мрак. Аз имам тебе, моя светлина.

Омаян от тези думи и от нежните ѝ прегръдки, съпругът избърсал сълзите ѝ със своите къдри, обещал да изпълни желанието ѝ

и веднага изчезнал пред светлината на раждащия се ден.

14. *А двойката сестри, свързани в общ заговор, дори без да видят родителите си, от кораба тръгнали стремглаво към познатата скала и без да дочакат появяването на вятъра, който да ги отнесе, скочили със смело безразсъдство в пропастта, но Зефир, не забравил заповедта на своя повелител, ги поел, макар и против волята си, с лек полъх на своя skut и ги спуснал на земята. А те, без да се бавят, веднага с бързи крачки влезли в дома и прегърнали своята плячка, и скрити под сестринското име, под весело лице, притаили вътре в себе си куп измами, така започнали да я ласкаят:*

— Психея, ти не си вече малка както преди, сама вече ще станеш майка. Колко щастие, знаеш ли, ни носиш в тая торбичка, с каква радост ще зарадваш цялото ни семейство! Щастливи сме, че ще се радваме да бавим това златно детенце. Ако прилича по красотата на родителите си, както трябва да се очаква, от тебе ще се роди истински Купидон.

15. *Така те с престорена любезност завладели постепенно сърцето на своята сестра. Веднага щом си отпочинали върху креслата от умората на пътя и се освежили от топлите пари на банята, тя ги гостила в прекрасната столова с ония чудни и богати ястия и закуски; пожелала да засвири китара — тя зазвъняла, да се надуе флейтата — тя зазвучала, да запее хорът — и той запял. Не се виждал никой, а всички тези най-сладки мелодии галели душите на слушателите. Но злобата на престъпните жени не се успокоила дори от нежната сладост на медената песен и те насочили разговора към намислената от по-рано примка: без да се издават, почнали да питат какъв е нейният съпруг, от какъв род, с какво се занимава. Тогава тя от прекомерна наивност, забравила предишния си разговор, им разказала нова измислица, че нейният съпруг, едър търговец от близката провинция, е на средна възраст, с прошарена коса. И като привършила набързо този разговор, отново ги отрупа с прекрасни дарове и ги предала, на колесницата на Зефир.*

16. Докато, понесени от спокойния полъх на Зефир, се завръщали у дома си, те водели такъв разговор помежду си:

— Какво да кажем, сестро, за толкова чудовищната лъжа на тази глупачка? Кога беше младеж с току-що цъфнал мъх по брадата, а сега на средна възраст с лъскави посребрени коси. Кой е този, когото кратък срок от време е преобразил с внезапна старост? Нищо друго не ще откриеш, сестро моя — или тази негодница си измисля лъжи, или пък сама не знае образа на съпруга си. Което и от двете да е истина, тя трябва да бъде махната от този разкош. Ако не познава образа на мъжа си, наистина се е омъжила за бог и носи бог в утробата си. Пък ако, не дай боже, тя бъде наречена майка на божествено дете, аз веднага ще си сложа примка на врата. А сега нека се върнем при родителите си и да сплетем лъжа, най-подходяща за това, което казахме в началото за Психея.

17. В такава треска те се обадили едва-едва на родителите си, не мигнали цяла нощ, а на другия ден рано-рано, не на себе си, хукнали към скалата и оттам с познатата помощ на вятъра смело долетели долу; с разтриване на клепачите извикали насила сълзи от очите си и с такова лукавство се обърнали към младата жена:

— Ти си седиш щастливо и блажено в незнание на голямото зло, нехайна към грозящата те опасност, но ние, които с непрестанна грижа бдим над твоето щастие, се измъчваме силно от твоето бедствие. Това, което открихме като истина, понеже споделяме твоята скръб и мъка, не можем да скрием от тебе: грамаден змей, припълзяващ в многокръгови извивки, на когото гушата е препълнена със смъртоносна отрова, а устата са зинали кръвожадно като бездна, почива тайно при тебе всяка нощ. Ето спомни си питийското^[7] предсказание, което възвести, че ти е отреден брак със свирепо чудовище. Наистина много селяни и ловци наоколо и много местни хора са го виждали, когато привечер се връща от пасбището и когато плува по водите на близката река.

18. Всички уверяват, че той няма дълго да те гощава със съблазнителните гозби, които ти поднася, но когато в пълната ти утроба узрее твоята бременност, ще те погълне, утежнена с потлъстичък плод. Но сега ти трябва да избереш дали да послушаш сестрите си, обезпокоени за твоето желано спасение, и като отклониш смъртта, да живееш наедно с нас, запазена от опасности, или да бъдеш погребана в търбуха на този най-жесток звяр. Ако пък ти харесва самотата на това полско имение, изпълнено с гласове, или гнусната и опасна страст на тайната любов и прегръдките на отровен змей, то ние като любещи сестри сме направили своето.

От тези толкова зловещи слова ужас обзел клетата Психея с нейната простодушна и нежна душа. Доведена до безумие, съвсем забравила всички съвети на съпруга си и своите обещания, тя се хвърлила в бездната на нещастията; трепереща, с безкръвно лице, смъртно пребледняла заговорила на сестрите си в шепот със заекващ глас такива думи:

19. — Вие, скъпи сестри, както и беше редно, оставате верни на своя свещен дълг и наистина изглежда, че тези, които ви уверяват в подобни неща, не измислят никакви лъжи. Защото аз никога не съм виждала образа на моя мъж, нито пък зная откъде е, но само нощем чувам гласа на един съпруг с непозната външност и трябва да понасям той винаги да бяга при появата на светлината. Трябва да се съглася напълно с вашите уверения, че е някакъв звяр. Той винаги настойчиво ме отклонява от лицето си и ме заплашва с голяма беда, ако полюбопитствувам да видя чертите му. И ако вие можете да помогнете някак за спасението на вашата намираща се в опасност сестра, то още сега го направете. Иначе, ако проявите безучастност, това ще унищожи ползата от вашата предпазливост.

Тогава, намерили сърцето на своята сестра незащитено и вратите на неговата крепост отворени, престъпните жени дори не измъкнали от прикритието обсадната машина, а с извадените мечове на своята измама връхлетели върху плахите мисли на доверчивата девойка.

20. Накрая едната от тях казала така:

— Понеже роднинските ни връзки ни принуждават за твоето спасение да пренебрегнем всяка опасност, ще ти покажем пътя, над който дълго и дълго сме премисляли, който единствен може да те доведе до спасение. Вземи добре наточен двуостър нож, прекарай го няколко пъти по дланта си да се заглади, тайно го скрий на тази страна на леглото, където обикновено лягаш, вземи също една удобна лампичка, напълнена с масло, за да свети със силен пламък, и я захлупи с някое гърне^[8]. Всички тия приготовления пази в най-дълбока тайна. И щом той припъззи както обикновено с лъкатушни движения на леглото и се изтегне и надвит от първия дълбок сън, почне да диша дълбоко, слез от леглото боса, стъпвайки на пръсти колкото може по-предпазливо, освободи лампата от покривалото на сляпата тъмнина и потърси помощта на светлината, за да намериш удобен момент за прекрасния си подвиг. Вдигни високо с десница двуострото оръжие и смело удари колкото можеш по-силно, за да пресечеш връзката между врата и главата на пакостния змей. Не ще ти липсва и нашата помощ. Веднага щом с неговото убийство добиеш своето спасение, ще те чакаме изпълнени с безпокойство, ще отнесем заедно с тебе всичко това и ще те свържем в приличен брак като човек с човек.

21. След като с такива пламенни слова разпалили още повече огъня, който вече горял в сърцето на сестра им, те я напуснали бързо, понеже и те самите се ужасили да бъдат наблизко до това голямо злодеяние. Отнесени пак както обикновено от полъха на крилатия Зефир върху скалата, веднага се втурнали да бягат, бързо се качили на кораба и се отдалечили.

А Психея останала сама — макар че не може да се нарече сама, щом е преследвана от страшните фурии. Тя се вълнувала от скръб като бурно море и въпреки че била взела твърдо решение и душата ѝ била непоколебима, все пак, когато се заловила за престъплението, започнала да се колебае, да става несигурна в решението си и да се разкъсва от противоречиви чувства, които пораждало нейното нещастие. Тя бързала и се бавела, изпълвала се с дързост и треперела, колебаела се и се гневяла и което е най-ужасно, в едно и също

същество и мразела звера, и любела съпруга. При все това, когато вечерта повлякла след себе си нощта, с главоломна бързина тя извършила приготовленията за ужасното престъпление. Нощта настъпила, а с нея и съпругът ѝ пристигнал и след престрелките на любовното сражение потънал в дълбок сън.

22. И ето Психея, иначе слаба и телом, и духом, добила сили, подпомогната от жестоката съдба, вдигнала лампичката и грабнала ножа. Сякаш нейната смелост променила пола ѝ. Но щом поднесла светлината, блеснали тайните на леглото, тя видяла пред себе си от всички диви зверове най-нежното и най-сладко чудовище, самия Купидон — красивия бог, прелестно почиващ, от чийто вид дори светлината на лампата весело заиграла и още по-ярко заблестяло светотатственото острие на ножа. И Психея, изплашена от тая гледка и невладееща себе си, изнемощяла в смъртна бледност и трепереща, се отпуснала ниско на колене и се опитала да скрие оръжието, но в своята гръд. Това тя наистина щяла да стори, ако от страха пред такова светотатство оръжието не било се изплъзнало от дръзновената ѝ ръка и не било паднало. И вече отмаляла, загубила всички сили, колкото повече се вглеждала в красотата на божественото лице, толкова повече се съвземала. Тя видяла главата му със скъпите ѝ коси от злато, ухаещи на амброзия^[9], около млечнобялата му шия и пурпурните бузи виещи се къдрици, красиво разпилени, спускащи се едни отпред, а други отзад, от чийто лъчист блясък потъмняла самата светлина на лампата. На раменете на летящия бог светели росни пера с блестящ цвят и макар че крилата почивали, крайчетата на перцата, тънки и нежни, пърхали в неспокоен трепет. А останалата част на тялото била така гладка и светла, че Венера не е могла да се разкайва, че го е създавала. До краката на леглото лежали лъкът и колчанът със стрелите, благосклонното оръжие на великия бог.

23. С ненаситна страст, а и с голямо любопитство Психея разглеждала и опипвала всичко това и се учудвала на оръжието на своя съпруг. След това тя извадила от колчана една стрела, но както

искала да я опита с края на пръстите си, поради по-силно движение на ръката — тя още треперела, — се убола надълбоко и на повърхността на кожата ѝ се появили малки розови капчици кръв. Така, без да съзнава, Психея сама разпалила у себе си любов към бога на любовта. Тогава пламвайки все повече и повече от страст към бога на страстта, тя се навела над него с буйно желание и започнала да го обсипва с пламенни и жадни целувки, като се бояла да не прекъсне съня му. Но докато с нараненото си сърце тя се отдавала бурно на това голямо щастие, нейната лампа, било от зло вероломство, било от пакостна завист или понеже и самата тя е пожелала да се докосне до това тяло като че да го целуне, капнала от върха на своя пламък капка горящо масло върху дясното рамо на бога. Ах ти, лампо, дръзка и неразумна, лоша служителко на любовта, ти изгаряш самия бог, който се разпорежда с всичкия огън, а всъщност те е изнамерил някой влюбен, за да може по-дълго и през нощта да обладава предмета на своето желание! Така опарен, богът скочил и като видял опетнената и накърнена вярност, се изтръгнал от целувките и прегръдките на безкрайно нещастната си съпруга и без да продума, литнал.

24. Но докато още се надигал, Психея веднага се хванала с две ръце за десния му крак като жалка притурка към високия му полет, обаче скоро се изморила да бъде негова висяща спътница в облачните висини и паднала на земята. Влюбеният бог не я изоставил, а както била простряна на земята, прилетял на близкия кипарис и така ѝ казал с дълбоко възмущение:

— Аз, лековерна Психея, забравил повелята на моята майка Венера да разпаля у тебе страст към жалък и нищожен човек и да те обрека на най-долен брак, сам прилетях при тебе като твой любовник. Това извърших лекомислено, зная, но аз, известният стрелец, нараних сам себе си с моята стрела и те направих моя съпруга, за да ти се сторя, разбира се, като звяр и за да отсечеш с нож главата ми, която има тези влюбени в тебе очи! Винаги те съветвах да се предпазваш от това, благосклонно те предупреждавах. Но тези твои прекрасни съветнички ще получат

веднага наказание за опасните си наставления, а тебе ще накажа само с моето бягство.

И щом завършил речта си, крилата му го понесли във високото небе.

25. А Психея, простряна на земята, следвала с поглед полета на съпруга си, докато могъл да се вижда, и се късала в неутешими ридания. Когато далечината скрила от взора ѝ нейния съпруг, понесен на размаханите крила, тя се спуснала към близката река и се хвърлила от брега ѝ във водата. Но кротката река, разбира се, в чест на бога, който е научил и реките да горят,^[10] от страх и за себе си, веднага я изнесла с вълна невредима на покрития с цъфнали цветя бряг. В това време случайно стоял до високия бряг на реката полският бог Пан^[11], прегърнал планинската нимфа Ехо^[12], която учел да подражава разни звукове. Недалеч от брега на широка ливада игриви козички хрупали речната трева. Козлокракият бог кротко повикал при себе си наранената и сломена Психея и понеже нейното нещастие му било добре известно, започнал да я успокоява така с нежни думи:

— Мило момиче, аз съм само селянин и овчар, но благодарение на моята дълбока старост имам дълъг опит. Ако правилно разбирам — наистина разумните хора наричат това нещо проникновение — от твоята колеблива и често пъти неравна стъпка, от твоята прекомерна телесна бледност, постоянни въздишки и особено от тъжните ти очи се вижда, че страдаш от силна любов. И така, послушай ме и не се опитвай отново да се погубваш или като се хвърляш в реката, или с някакъв друг вид доброволна смърт. Сложи край на скръбта си и прекрати мъката си и най-добре почети най-великия от всички богове Купидон. Понеже той е разглезен и капризен младеж, опитай се да го спечелиш с нежна преданост.

26. На тия думи на овчарския бог Психея не отвърнала нищо, а само му отдала почит и продължила пътя си. И след като изминала изморена доста много път, пристигнала на превала на деня по някаква непозната пътека в един град, в който царувал съпругът на едната ѝ сестра. Като научила това, Психея пожелала да извести

сестра си за своето присъствие. Въвели я веднага при сестра ѝ и след взаимните прегръдки и поздравя, запитана за причината на нейното пристигане, тя започнала така:

— Ти помниш съвета, който ми дадохте, да убия с двуостър нож зверя, който под лъжливието име на съпруг прекарваше нощем с мене, преди да ме погълне мене, клетата, ненаситното му гърло. Но веднага щом аз, както се наговорихме, при светлината на лампата съзрях лицето му, видях чудна и направо божествена гледка: самият син на богиня Венера, самият Купидон, казвам, заспал спокоен сън. И докато аз, силно смаяна от гледката на голямата красота и смутена от прекомерното обилие на блаженство, страдах, че не мога да им се насладя, по една лоша случайност лампата пръсна горящо масло на неговото рамо. Той веднага се събуди от тази болка и като ме видя с нож и лампа в ръце, ми каза: „За това толкова страшно престъпление веднага напусни леглото ми и си вземи твоите вещи^[13], а аз с твоята сестра — и той произнесе името, което ти носиш — ще се свържа в тържествено бракосъчетание.^[14] Веднага след това заповяда на Зефир да ме издуха навън от прага на дома му.“

27. Още Психея не завършила речта си и сестра ѝ, гонена от порива на безумна страст и пагубна завист, излъгала съпруга си с измислена за случая лъжа, че уж научила нещо за смъртта на родителите си, веднага се качила на кораб и бързо се отправила към познатата скала. И макар че вече духал друг вятър, въпреки това, обладана от сляпа надежда, тя изговорила:

— Приеми, Купидоне, достойна за тебе съпруга, а ти, Зефире, поеми твоята господарка! — и се хвърлила стремглаво надолу в дълбоката бездна.

Но дори мъртва, тя не могла да достигне до желаното място. Тялото ѝ се разбило в скалите и на късове се пръснало на разни страни. Така загинала тя и разкъсаните ѝ части, както ѝ се падало, станали лека плячка на птици и зверове. Не се забавило наказанието и на следващата жертва. Отново след дълго лутане Психея пристигнала в друг град, в който пък била царица втората ѝ сестра. И тя, също така подведена от уловката на родната си сестра и като

съперница на осквернения брак на Психея, побързала към скалата и намерила там подобна смъртна гибел.

28. През това време, докато Психея, в лутане да търси Купидон, ходела от място на място, той пък лежал в спалнята на своята майка и стенел от болката на раната, която бил получил от изгарянето на лампата. Тогава белоснежната птица чайка, която плува с криле над морските вълни, се потопила бързо в дълбоките недра на океана. Тя заварила там Венера тъкмо когато се къпела и плувала и ѝ съобщила, че нейният син се е изгорил, че стенел от тежката болка на раната си и лежал, загубил надежда за оздравяване, че сред всички народи от уста на уста се носели злословия и разни обиди за семейството на Венера, които тя подслушала: „Оттеглили сте се, той в планините — да се люби, а ти в морето — да се гмуркаш, и затова вече няма никаква страст, няма прелест, няма очарование, а всичко е занемарено, грубо и ужасно, няма съпружески бракосъчетания, няма приятелски съюзи, няма детска привързаност, а само безмерно зловоние и неприятна погнуса от нечисти връзки.“ Така крякала в ушите на Венера тази бърлива и прекалено любопитна птица, като петняла името на сина ѝ. А Венера изпаднала в силен гняв и извикала внезапно:

— Значи, моето синче си има някаква приятелка? Я ми кажи ти, която единствено ми служиш предано, името на тази, която е прелъстила моето благородно и невинно момче, дали е от свитата на нимфите^[15], или е някоя от хората^[16], или е от хора на музите^[17], или пък е измежду моите служителки грациите^[18]?

Не си замълчала бързивата птица, а ѝ отвърнала:

— Не зная, господарко; мисля, че е девойка, ако добре си спомням, нарича се Психея — а той е влюбен смъртно.

Тогава Венера се провикнала гневно с все сила:

— Психея, съперницата на моята красота и похитителката на моето име?! Ако той наистина обича това момиче, сигурно тоя мой потомък ме смята за сводница, понеже си е помислил, че съм му я посочила да го опознае!

29. Като беснеела така, тя изплувала бързо от морето и се втурнала веднага в златната си спалня. Там намерила така, както била чула, болното си момче и още от вратата се развикала с пълен глас:

— Много почитено и достойно и за нашия род, и за твоята честност! Да потъпчеш наставленията на своята майка, та дори и господарка! Не само че не измъчваш моята неприятелка с долна любов, но ти, момче на такава възраст, я приютяваш в своята разхайтена и незряла прегръдка! А аз, разбира се, да приема своята неприятелка за снаха! Или ти, негоднико, отвратителен развратнико, очакваш, че само ти си продължител на рода ни и че аз вече поради възрастта си не мога да зачена? Но искам да знаеш, че аз ще си родя друг син, много по-добър от тебе, или за твой по-голям позор ще осиновя някого от робите си и на него ще подаря тези крила, факела, лъка и самите стрели и цялото мое въоръжение, което съм ти дала не за такава цел; защото от имуществото на твоя баща не е похарчено нищо за твоя екип^[19].

30. Ти си зле възпитан още от ранно детство и имаш дръзки ръце: толкова пъти си удрял с неуважение по-големите от тебе, а самата си майка, мене, казвам, самата, убиецо, събличаш всеки ден и много често нараняваш и като че ли съм вдовица, без да се боиш и от твоя втори баща, известния най-храбър и най-велик воин^[20]. Защо не? Та ти много често в моя вреда му предлагаш момичета! Но аз вече ще направя да се разкайващ за тази си игра и да почувствуваши тежината и горчивината на този брак.

Сега, след като съм станала за подигравка, що да сторя? Де да се дяна? Как да озаптя този измамник? Трябва ли да търся помощ от моята неприятелка Въздържаността, която толкова често съм оскърбявала заради това разхайтено момче? Но аз настръхвам пред разговора си с тази груба недоद्याлана жена. При все това не бива да отхвърлям утехата на отмъщението, откъдето и да иде то. Но тя ще помогне и никой друг: тя ще накаже най-жестоко този развратник, ще му отнеме колчана, ще му измъкне стрелите, лъка ще разхлаби, факела ще угаси, дори и тялото му ще укроти с по-силно средство. Само тогава ще смятам, че съм отмъстила за моята

обида, когато изреже косите му, чийто златен блясък толкова често с ръце съм докосвала, и окастри крилете, които съм напоявала на скута си с нектарен сок.

31. Така издумала тя и се втурнала навън разярена и разгневена, както само Венера може да се гневи. Но веднага я срещнали Церера и Юнона. Като видели подутото ѝ от гняв лице, я попитали защо страшно свити вежди помрачават прочутата прелест на блестящите ѝ очи. А тя им отговорила:

— Вие идвате тъкмо навреме, за да изпълните желанието на моето кипящо от гняв сърце. Но моля ви, с всички ваши сили търсете и намерете тая летяща бегълка Психея. Разбира се, от вас не са останали скрити обидната мътва за моя дом и делата на този, който не трябва да се нарича мой син.

Тогава те, добре запознати с това, което се било случило, така започнали да успокояват буйния гняв на Венера:

— А в какво, владетелко, се е провинил толкова синът ти, че се противиш с такова упорство на неговото любовно щастие и силно желаеш да погубиш тази, която той обича? Но кажи ни, какво престъпно има в това, ако се е усмихнал охотно на едно мило момиче? Не знаеш ли, че той е вече пораснал и е вече младеж, или пък си забравила на колко е години? Да не би, понеже изглежда толкова прекрасен за възрастта си, да ти изглежда винаги момче? Ти си майка и освен това разумна жена, а винаги следиш старателно лудориите на сина си, виниш у него палавостта, избличаваш любовните му увлечения и кориш у твоя прекрасен син твоите собствени хитрини и твоите собствени страсти. Но кой от боговете, кой от смъртните ще търпи ти да сееш навсякъде сред хората любовно желание, ако ти в собствения си дом пречиш да се люби любовта и затваряш училището, достъпно за всички, на женските слабости.

Така от страх пред стрелите му ласкаели те Купидон дори в негово отсъствие с любезната си защита. Но Венера, разсърдена, загдето те обръщат на смях нейната обида, ги отминала и с ускорена стъпка поела в друга посока път към морето.

[1] Виж бел. 30 към II кн. ↑

[2] През императорската епоха вместо на триклиниум (виж бел. 49 към I кн.) римляните въздигали при ядене върху полукръгъл диван пред кръгла или полукръгла маса. ↑

[3] *Фортуна* (гръцката Тю̀хе) — богиня на съдбата и покровителка на градовете. Култът ѝ бил много разпространен в Тесалия. Изобразява се стъпила върху кормило, като кормчийка на човешката съдба, или върху движещо се кълбо, понеже не стояла на едно място, а летяла постоянно. ↑

[4] Виж бел. 45 към I кн. ↑

[5] Виж бел. 46 към I кн. ↑

[6] Според митологията *сирените* били птици с глави и лица на девойки, които обитавали остров край бреговете на Южна Италия. Когато моряците плавали близо до тях, те ги омайвали със сладките си песни и след това ги погубвали. ↑

[7] *Питийски* вместо делфийски, Аполонов. Прилагателното е образувано от Пито, старото име на областта Фокида, в която бил разположен гр. Делфи, също и другото име на този град. Там се намирало най-голямото прорицалище в Гърция, свързано с култа на Аполон. Жрицата на Аполон се наричала също Пития. ↑

[8] В същност лампата угасва, ако се сложи под похлупак или в затворен съд, но в приказките е възможно тя да продължи да свети. ↑

[9] *Амброзия* (на гръцки ез. „безсмъртна“) е храната на безсмъртните богове, също ароматна течност, с която се мажели те, за да поддържат красотата си. Правела смъртните безсмъртни. ↑

[10] Речните божества не оставали неуязвими от стрелите на Амур. ↑

[11] *Пан* е божество, у което животинската природа преобладава над човешката — имал кози крака с копита, рога и опашка. Бог е на горите и ливадите, закриля стадата и техните овчари, ловците и риболовците. Като овчарски бог е откривател на свирката сирикс. Като горски бог посрещал често пътниците и ги плашел (от неговото име е произведена думата паника). ↑

[12] *Ехо* е планинска нимфа, ехото в планината, в което отеква песента на овчарската свирка на бог Пан. ↑

[13] Според римското право вещите на съпругата (*res uxoriae*) владее съпругът. При разтрогване на брака те се връщат на нея.

Формулата за поискване на развод била: „Вземи си твоите вещи“ (Tibi res tuas habeto). ↑

[14] Т.нар. *confiarreго* — най-обвързващото и най-свещено от трите вида римско бракосъчетание, което се извършва в присъствието на върховния жрец и с принасяне в жертва на пшеничен хляб и полски плодове. ↑

[15] Според митологията *нимфите* били дъщери на Зевс и низши божества, олицетворяващи животворните сили в природата. Живеели въз водите (морета, реки, езера и извори), планините, пещерите и горите или най-последно в дърветата. Според мястото, където живеят, имената им били: дриади (дървесни), ореади (планински), наяди (речни), nereиди (морски) и др. ↑

[16] *Хорите* са дъщери на Темида, която олицетворява вечния закон на световния порядък. Затова те са божества на порядъка в природата, на годишните времена, цветята и плодородието, покровителки на всичко благородно, хубаво и добро. ↑

[17] *Музите* са богини първоначално на планинските ручей и на изворите, после на науката, поезията и изкуството, обикновено девет на брой. Възпявали миналото, настоящето и бъдещето и с песните си радвали боговете. Пеели винаги в хор, предвождан от Аполон. ↑

[18] За *грациите* виж бел. 10 към II кн. ↑

[19] Според римското право имуществото, което майката предава на сина си без специално оформяне на предаването, си остава нейна собственост и тя могла да си го поиска обратно. ↑

[20] Според Омир съпруг на Венера (Афродита) е Вулкан (Хефест), най-грозният от боговете, комуто тя била невярна съпруга. Апулей също я представя като негова съпруга, но у него тя заплашва сина си със своя любовник Марс (Арес), който притежавал по-голяма сила. Тя го нарича тук втори баща на Амур. ↑

ШЕСТА КНИГА

1. През това време Психея се лутала по различни пътища и ден и нощ с неспокойна душа търсела съпруга си с все по-силно желание, ако не може да смекчи гнева му със съпругески ласки, то поне да го умилостиви с робски молби. И като видяла веднъж някакъв храм на върха на стръмна планина, си казала: „Но отде да зная дали тук не пребивава моят повелител?“ Макар че била отмаяла от непрекъснатите усилия, тя веднага насочила натам бърза крачка, която надеждата и желанието отново ускорили. Така изкачила без умора планинския склон и доближила светилището. Там видяла житни класове на купчини и други, сплетени във венец, видяла още и класове от ечемик. Там имало и сърпове, и всякакви сечива за жътва, но всичко пръснато безредно и небрежно, както става, когато работниците по лятна горещина захвърлят всичко. Психея ги сложила грижливо поотделно и след като ги разпределила внимателно, ги подредила както трябва, с вярата, че не трябва да оставя занемарени нито храма, нито обредите на никой бог, но че трябва да измолва благосклонното състрадание на всички.

2. И ето в това трескаво и усърдно занимание я сварила хранителката Церера^[1] и веднага ѝ заговорила отдалеч:

— Ах, клета Психея! По цялата земя Венера в тревога, с ярост в душата си търси твоите следи и ти крои най-страшно наказание, като жадува да ти отмъсти с всичките сили на своята божественост. А ти през това време се занимаваш с подредба на моите вещи и мислиш за всичко друго, но не и за своето спасение?

Тогава Психея се хвърлила в краката на богинята, с обилни сълзи овлажнила следите от нейните стъпки и с косите си помела земята, я призовавала за милост с многобройни молби:

— Заклевам те в твоята благородна десница, във веселите жътвени обреди, в мълчаливите тайни на твоите ковчезета^[2] и в

крилатите колесници на твоите служители дракони, и в браздите на сицилийската земя^[3], и в колесницата-похитителка, и в крепката земя, и в Прозерпина, която влезе в брак с мрака, и в светлото завръщане на дъщеря ти, която ти отново си намери, и във всичко останало, което покрива с мълчание светилището на атическата Елевзина^[4], помогни на клетата душа на Психея, твоята покорна молителка! Позволи ми да се скрия в този куп класове за няколко дни, докато яростният гняв на великата богиня с течение на времето се укроти или пък поне моите сили, отслабнали от дълги страдания, се възстановят след спокойна почивка!

3. А Церера ѝ отговорила:

— Трогната съм от твоите придружени със сълзи молби и желая да ти помогна, но не мога да си влоша отношенията с моята родственица^[5], с която ме свързват стари приятелски връзки, а освен това е и добра жена. Затова бързо се отдалечи от този храм и бъди доволна, че не те задържам и пазя под стража.

След като против очакванията си била отблъсната и сломена от двойна скръб, Психея се върнала обратно и сред сенчестия лес на дълбока долина видяла храм, построен с рядко изкуство. В желанието си да не пропусне никое средство, та било то и несигурно, за по-добра надежда, но да спечели благоволенieto на който и да е бог, тя приближила свещените врати. Там видяла скъпи дарове и одежди с извезани по тях златни букви, окачени по клоните на дърветата и по стълбовете. Те съдържали освен благодарности за благодеяния още и името на богинята, на която били посветени. Тогава тя избърсала сълзите си и паднала на колене, обгърнала с ръце още топлия жертвеник и промълвила тази молитва:

4. — Родна сестро и съпруго на великия Юпитер^[6], било че се намираш в древното си светилище на Самос^[7], който единствено се слави с твоето раждане, детски плач и откърмяне, или заемаш щастливия си трон в гордия Картаген^[8], който те почита като девица, пътуваща по небето, возена от лъв, или близо до бреговете на

Инах^[9], който те помни вече като невеста на Гръмовержеца и царица на богините, или защищаваш прочутите аргоски стени^[10] — ти, която целият Изток почита като Зигия^[11] и целият Запад като Луцина^[12], — бъди ми в моето крайно нещастие Юнона Спасителка и мене, изнемощяла от понесените докрай огромни трудности, освободи от страха пред надвисналата опасност. Нали ти винаги сама се притичваш на помощ на бременните, които са в опасност!

Щом ѝ се помолила по такъв начин, веднага пред нея се появила Юнона с величественото достойнство на своята божественост и незабавно я заговорила:

— Как бих желала, повярвай ми, да посрещна с благосклонност твоите молби! Но против волята на Венера, моята снаха,^[13] която винаги съм обичала като дъщеря, да направя това, не ми позволява съвестта. Също така ме възпират и законите, които забраняват да се вземат под покровителство чужди роби бегълци против желанието на техните господари.^[14]

5. Тогава Психея, сломена от крушението на своето щастие и безсилна да настигне вече крилатия си съпруг, след като е загубила всяка надежда за спасение, така се посъветвала с мислите си: „Вече кой друг може да се опита да ми помогне в моята мъка или да ми даде подкрепа, когато дори богините въпреки желанието си не можеха да ми помогнат? И сега, обвързана с такива примки, накъде да насоча наново стъпките си? И в кой дом или в коя тъмница спотаена да се скрия от неотвратимите очи на великата Венера? А защо най-последно не намериш мъжествена смелост и храбро да се откажеш от напразна надежда и да се отдадеш доброволно на своята владетелка и да смекчиш, макар и с късно смирение, нейната свирепа ярост? Кой знае дали този, когото така дълго търсиш, няма да намериш там в майчиния му дом?“ И така, готова за ненадеждно подчинение или по-скоро за несъмнена гибел, тя се подготвила да пристъпи към предстоящата си молба за милост.

6. През това време Венера се била отказала да я търси със земни средства и се отправила към небето. Тя заповядала да ѝ се

пригответи колесницата, която ковачът на злато Вулкан бил изработил с тънко изкуство грижливо и пред сключването на брака ѝ бил поднесъл като сватбен подарък. Тя била забележителна с тънката резба на пилата и неоценима по изразходването в нея злато. От многото гълъби, приютени около стаята на владетелката, излизали четири снежнобели и с весело прелетяване извивали пъстри шиш, впрягали се в обсипания със скъпоценни камъни ярем и щом поемели своята господарка, радостни излитали нагоре. Зад колесницата на богинята с шумно цвърчене играели палави врабчета, а други сладкопойни птици огласяли въздуха с омайни трели, за да известят появянето на богинята. Облаците отстъпвали и небето се разтваряло пред своята дъщеря, високият ефир поемал с радост богинята и пойната свита на великата Венера не се бояла от срещата с орли или грабливи ястреби.

7. Оттам тя поела направо за царския дворец на Юпитер и с решителен тон заявила, че ѝ е необходима помощта на Меркурий^[15], гласовития бог. И тъмните вежди на Юпитер дали съгласие. Тогава, възтържествувала, придружена от Меркурий, Венера веднага слязла от небето, като му казала развълнувано тези слова:

— Мой братко от Аркадия, ти сигурно знаеш, че твоята сестра Венера не е предприемала никога нищо без участието на Меркурий, нито е тайна за тебе също колко време вече не мога да намеря една робиня, която се укрива. И така, не остава нищо друго, освен на всеослушание да обявя чрез твоего глашатайство награда за нейното намиране. Затова постарай се да изпълниш моята поръка и да посочиш ясно белезите, по които може да се разпознае, за да не може, ако някой се залови в престъпление, че я укрива противозаконно, да се оправдава с това, че не я познава.

И веднага след тия думи му подала един свитък, на който били написани името Психея и всичко останало. След това тя се отдалечила бързо към дома си.

8. Меркурий незабавно я послушал. Той обходил надлъж и на шир всички народи в изпълнение на поръката и разгласявал навсякъде:

— Ако някой може да отвърне от бягство или да каже къде се крие бегълката царска дъщеря, робиня на Венера, на име Психея, да се отнесе до глашатая Меркурий зад Мурцийските стълбове^[16], за да получи като награда за съобщението си лично от Венера седем сладки целувки и една съвсем медена, с докосване на нейното галещо езиче.

По този начин, щом Меркурий направил съобщението, желанието за такава награда разпалило съревнованието у всички смъртни. Това премахнало вече у Психея всяко колебание. И ето, тя приближила вратите на своята владетелка. Там я посрещнала една от прислугата на Венера, на име Привичка, и веднага ѝ извикала с всичка сила:

— Най-послед, слугиня негодна, ти почна да разбираш, че имаш господарка! Или пък от безразсъдността на твоя характер си мислиш, че не ти е известно колко мъки сме изтеглили около твоето търсене. Но добре, че попадна здраво в моите ръце; връхлетяла си тъкмо на ноктите на Оркус, за да понесеш, разбира се, веднага наказанието за своето голямо упорство!

9. И като я хванала нахално за косите, повлякла я след себе си, макар че тя съвсем не се противяла. Щом като я въвела и предоставила на Венера, богинята избухнала в гръмък смях и както правят бясно разгневените, разтърсила глава и почесала дяското си ухо при думите:

— Най-послед сметна ли за достойно да поздравиш своята свекърва? Или по-скоро си дошла да спохраниш съпруга си, който се мъчи от твоята рана? Но бъди спокойна, защото аз ще те приема както прилича за добра снаха. — И се провикнала: — Къде са моите служителки Мъка и Скръб?

Щом се появили, тя им предала Психея за мъчения. Последвали господарското повеление, те почнали да удрят клетата Психея с бичове, да я мъчат с други изтезания и след това пак я върнали пред погледа на владетелката ѝ. Тогава Венера отново избухнала в смях и казала:

— Вижте я, тя иска да извика у мен съжаление с наградата за своето развратничество — издутия си корем, с чийто прекрасен вид иска, разбира се, да ме направи щастлива баба! Наистина щастлива

съм аз, че ще бъда наречена в самия разцвет на моите години баба и че синът на една евтина робиня ще минава за внук на Венера. Впрочем аз, глупачката, напразно го наричам син. Защото неравните бракове, освен това сключени на полето без свидетели, без съгласието на бащата, не могат да се смятат за действителни^[17] и поради това ще се роди незаконно дете, ако все пак позволим изобщо ти да доносиш рожбата.

10. След тия думи се нахвърлила върху нея, разкъсала на парчета дрехата ѝ, дърпала косите ѝ, разтърсвала силно главата ѝ и жестоко я набила. След това взела жито, ечемик, просо, мак, грах, леца и боб, смесила ги всичките и ги изсипала на една купчина и така ѝ казала:

— Мисля, че толкова грозна робиня, каквато си ти, с нищо друго не маже да се хареса на любовниците си освен с усърдна служба. Затова и аз самата искам да изпитам твоите способности. Отдели тези семена в разсипаната купчина и след като ги разпределиш и разделиш, покажи ми готовата си работа още преди тази вечер.

След като ѝ показала грамадната купчина различни зърна, тя самата тръгнала на сватбен пир. Психея дори не приближила ръце до тази безредна и безнадеждна грамада, но онемяла, зашеметена от жестоката поръка. И ето една малка полска мравчица, сигурна в голямата мъчнотия и трудност, излитала състрадание към другарката на великия бог и проклела жестокостта на нейната свекърва, се разтичала набързо, събрала цели пълчища съседни мравки и ги замолила:

— Смилете се, чевръсти питомни на земята, майка на всичко, смилете се над съпругата на Амур, бедната девойка, притечете ѝ се веднага на помощ в нейната беда.

Спуснали се веднага една след друга вълни от шестоноги същества и с най-голямо усърдие разделили цялата купчина зърно по зърно. И след като ги разпределили и подредили по видове, в миг изчезнали от погледа.

11. В началото на нощта Венера се върнала от сватбения пир опиянена от виното, ухаеща на балсам и с обкичена с блестящи рози

снага. Щом видяла колко старателно е изпълнила удивителната работа, извикала:

— Не е твое, нито на твоите ръце това дело, негоднице, но на този, на когото за твое, а и за негово нещастие си се харесала!

И като ѝ подхвърлила парче корав хляб, се оттеглила за почивка.

През това време Купидон бил затворен под стража сам в отделна стая във вътрешността на дома, било да не би поради лекомислено буйство да разлюти раната си, било за да не се срещне със своята любима. Ето така разделени един от друг и под един покрив разлъчени прекарвали те тази ужасна нощ. Но току-що се появила на колесница Аврора^[18] и Венера повикала Психея и ѝ отправила такива думи.

— Виждаш ли онзи лес, който се простира надлъж по бреговете на течащата покрай него река, чиито храсти се оглеждат в дълбоките води на близкия извор? Там бродят тлъсти и с блестящо златно руно овце, без да ги варди някой на пасището. Заръчвам ти веднага да ми донесеш оттам кичур от вълната на скъпоценното руно, като го вземеш по какъвто в да е начин!

12. Психея тръгнала драгovolно, в не, разбира се, да прояви послушание, а да се хвърли от речния бряг и така да намери успокоение на мъките си. Но тогава от реката кърмачката на приятната музика — зелената тръстика — чрез шумоленето на нежния ветрец по божествено внушение така ѝ зашепнала:

— Психея, макар и измъчена от такива беди, недей да оскверняваш моите свещени води с твоята нещастна смърт, но и недей отива в този час срещу ужасните овце, когато те, напечени от слънчевата жега, се спускат с дива ярост и като бесни убиват хората с острите си рога или с яките си като камък чела, че даже и с отровно ухапване. Но когато средата на деня укроти слънчевата жега и животните се успокоят от прохладата на речния полъх, можеш да се скриеш тайно под онзи висок платан, който заедно с мене едновременно пие от едни и същи води. И щом се уталожил бесът на овцете и се възвърне разположението им, само поклати клони от съседните дървета и ще намериш златиста вълна, която увисва наоколо по сплелите се дървета.

13. Така простата и дружелюбна тръстика научила нещастната Психея как да се спаси. И тя, след като изслушала внимателно съветите, от които нямало да се разкайва, не се бавила никак. Психея изпълнила всичко точно. Тайно събрала в пазвата си меки златожълти кичури и ги занесла на Венера. Но не получила благосклонно уверение от господарката си поне за изпълнението на втората опасна задача. Свила вежди, тя така извикала с горчива усмивка:

— И на това дело безпътният ръководител ми е много добре известен. Но сега вече аз добре ще те изпитам дали си наистина надарена със смело сърце и особено благоразумие. Виждаш ли издигналия се над онази висока скала връх на стръмна планина, от който текат тъмните води на черен извор и при влизането в близката котловина напояват Стигийското блато^[19] и подхранват тътнещите води на Коцит^[20]? Точно от това място, от дълбочината на бликация там горе извор, загреби веднага ледена вода в тази стомна и ми я донеси!

С тия думи ѝ предала съд от издялан кристал и още по-тежко ѝ се закарнала.

14. А пък Психея с ревностно ускорени стъпки се устремила към самия връх на планината, обладана от желанието да намери там вече сигурно края на безкрайно тежкия си живот. Но щом се добрала до съседни на споменатото било места, попаднала на смъртна пречка по своя труден път. Огромна висока скала с недостъпни чукари бълвала из дълбините на каменното си гърло ужасни потоци. Изхвърляни от отвърстията на наклоненото ѝ гърло, те веднага се спускали по стръмнината и след като се скривали в разровеното корито на тесен канал, навлизали невидимо в близката долина. Отдясно и отляво из скалните пещери пропълзявали съскаци и проточили дълги шиш свирепи дракони, чиито очи били нагодени за непрестанно бдение и зениците им стояли отворени вечно за светлината. При това и самите гласовити води защищавали себе си, понеже непрекъснато шумели:

— Назад! Що правиш? Внимавай! Какво искаш? Пази се! Бягай! Ще загинеш!

Така поради безсилието си самата Психея се превърнала на камък — макар че телом била там, с чувствата обаче отсъствувала и напълно потисната от неотменимата опасност, се лишила и от последната си утеха — сълзите.

15. Но бедствието на невинната душа не останало скрито от зорките очи на доброто провидение. Неочаквано там се явила с широко разперени криле царствената птица на върховния Юпитер — грабливият орел, забравил старата услуга на Купидон, с чиято помощ той бе похитил за Юпитер фригийския виночерпец^[21]. Затова сега оказал навреме помощта си, като потачил достойнството на бога в страданията на неговата съпруга, и напуснал въздушните друмове на небесните висини, прелетял пред лицето на девойката и започнал така:

— Нима се надяваш, наивно момиче, и без това неопитно в такива неща, че ще можеш да отнемеш или изобщо да се допреш дори до една капка от този колкото свещен, толкова и зловец извор? Или не си чувала да говорят, че тези стигийски води създават страх дори и у боговете, и у самия Юпитер и че както вие се кълнете в името на боговете, така пък боговете — във величието на Стикс? Но дай ми тази стомна!

И веднага я грабнал, обхванал я и литнал бързо. Като размахал тежки криле, политнал ту надясно, ту наляво между змейските челюсти, въръжжени с ужасни зъби, и тройните виеци се езици на драконите. Така се опитвал да загребе, а водите се противели и крещели да си иде, докато е още невредим. Тогава той измислил, че е дошъл да вземе от тях по заповед на Венера и че е неин служител, и така бил улеснен достъпът му до тях.

16. Психея приела с радост пълната стомна и незабавно я занесла на Венера. Но и сега не могла да умилостиви волята на разгневената богиня. Тя ѝ се закарнала с още по-големи и по-лоши наказания и със съкрушителна усмивка така се обърнала към нея:

— Ти вече ми изглеждаш на някаква властна и съвсем опитна магьосница, след като изпълни тия мои заповеди така добре. Но сега трябва, миличката ми, и това да изпълниш. Вземи тая кутия — и тя я подала — и иди с нея веднага в царството на мъртвите — в скръбното жилище на самия Оркус. Там, като предадеш кутията на Прозерпина, да ѝ кажеш: „Венера те моли да ѝ изпратиш малко от твоята хубост, да ѝ стигне поне за един ден. Защото колкото имаше, тя я изразходва и изгуби, докато се грижеше за болния си син.“

Но да се върнеш много бързо, понеже трябва веднага да я сложи на себе си и да посети събранието на боговете.

17. Тогава именно Психея почувствувала, че наближава последният ѝ час, и разбрала ясно, че явно я пращат на сигурна гибел. Защо не, щом я карат със собствените си нозе доброволно да споходи Тартара^[22] и душите на умрелите? И без да се бави повече, тя се завтекла към някаква много висока кула с желанието да се хвърли от нея надолу, защото мислела, че така може да слезе в подземното царство най-бързо и най-лесно. Но кулата внезапно проговорила и ѝ казала:

— Защо, клетнице, търсиш да се погубиш в пропастта? И защо отстъпваш така лесно пред последната опасност и пред това изпитание? Ако духът ти веднъж се отлъчи от твоето тяло, ще идеш, разбира се, в дълбочините на Тартара, но оттам не ще можеш по никакъв начин да излезеш. Послушай ме:

18. Недалеч оттук се намира Спарта, прочутият град на Гърция. Ти търси близо до него Тенар^[23], скрит в уединена местност — там е входът за Дит^[24]. Пред зеещите му врати се разкрива лъкатушен път. Щом се решиш и преминеш прага му, по-нататък вече по пътя ще стигнеш до самия дворец на Оркус. Но да не бродиш по тоя мрак с празни ръце, а във всяка да носиш питка от ечемичен булгур, омесена с медовина, и в устата си да носиш две монети. Щом вече изминеш по-голямата част от опасния път, ще срещнеш едно куцо магаре, натоварено с дърва, и един също такъв магаретар; той ще те моли да вдигнеш някои цепеници, паднали от товара му, но ти,

без да продумаш дума, го отмини мълчаливо. И скоро след това ще дойдеш до реката на смъртта, чийто пазач е Харон^[25], който първо иска таксата за превоз и тогава отвежда с лодка на отвъдния бряг пристигналите. Впрочем алчността живее и между мъртвите и самият Харон или дори бащата Дит, толкова велик бог, не правят нищо даром, та и беднякът дори трябва, като умре, да намери пари за път. И ако случайно няма в ръцете си монета, никой не ще му позволи да издъхне. На този мръсен старец дай за превоз една от монетите, които ще носиш, но остави сам той със собствената си ръка да я вземе от устата ти. Също така, като преплаваш застоялата река, един мъртъв старец, изплавал на повърхността, с протегнати подгизнали ръце ще те моли да го вземеш в лодката, но ти не се поддавай на излишно състрадание.

19. Щом преминеш реката и повървиш малко по-нататък, стари жени, които тъкмо тъкат платно, ще те помолят да им помогнеш с ръка за малко. Но и тук не ти е позволено да се докосваш. Защото всичко това, а и много други хитрини още ще се появят от коварството на Венера само за да можеш да изпуснеш из ръцете си поне една от питките. А да не мислиш, че изпускането на ечемичените питки е малка загуба: ако загубиш дори само едната от тях, не ще видиш повече тази светлина. Едно грамадно куче с три, и то достатъчно големи глави^[26], огромно и страшно, лае с уста, изригваща гръмове, и плаши напразно мъртвите, на които вече не може да направи никакво зло. То лежи винаги пред самия праг на черния чертог на Прозерпина и пази постоянно празното жилище на Дит. Ти ще го укротиш лесно, като му дадеш едната питка. Така лесно ще минеш покрай него и ще стигнеш скоро до самата Прозерпина. Тя ще те приеме любезно и благосклонно и ще те помоли да седнеш удобно и богато да се нахраниш. Но ти седни на земята и си поискай да ядеш само обикновен хляб^[27]. След това съобщи защо си отишла и след като получиш това, за което си отишла, тръгни обратно. Укроти свирепото куче с останалата питка и след това дай на алчния лодкар монетата, която си запазила, преплавай неговата река и поemi по предишния път, за да се върнеш отново към хорото на небесните светила. Но смятам, че от всичко ти трябва

най-старателно да се пазиш и да не пожелаеш да отвариш кутията, която носиш, да не погледнеш в нея или изобщо да бъдеш любопитна към скритото съкровище на божествената красота.

20. Така онази кула, гледаща в бъдещето, изявила дара на предсказанието. Без да се бави, Психея тръгнала за Тенар и като взела, както ѝ се казало, питките и монетите, побързала към подземното царство. Като преминала с мълчание край куция магаретар, дала монета на речния лодкар, не обърнала внимание на желанието на плаващия по повърхността мъртвец, отхвърлила коварните молби на тъкачките, приспала с питката страшната ярост на кучето и се вмъкнала в чертога на Прозерпина. Там не приела предложеното ѝ от домакинята удобно кресло, нито богатото ядене, но седнала ниско при нозете ѝ, задоволена с парче обикновен хляб, и съобщила Венерината поръка. И веднага получила обратно тайно напълнената и затворена кутия. Хитро с втората питка накарала да замлъкне кучешкият лай и като предала останалата монета на лодкаря, излязла от подземното царство много по-бодра. И след като видяла дневната светлина и ѝ се преклонила, макар и да бързала да завърши докрай поръката, безразсъдно любопитство обхванало ума ѝ и тя си казала: „Колко съм глупава да нося тук божествената хубост, а да не си взема само малко от нея, поне за да се харесам така на моя красив възлюбен.“ И едва изговорила думите си, отворила кутията.

21. Но вътре нямало нищо, никаква хубост, а само подземен, истински стигийски сън, който веднага след вдигането на капака връхлетял върху нея. Гъстият му облак се разпрострял над цялото ѝ тяло и я завладял и в същия миг тя паднала на пътеката. И лежала там неподвижно също като спящ труп. А Купидон вече оздравявал от тежката си рана и не бил в състояние да понесе дългото отсъствие на своята Психея. Той се измъкнал през високия прозорец на стаята, в която бил затворен, и със закрепнали от доста голямата почивка криле отлетял много по-бързо, отколкото преди, и стигнал до своята Психея. Грижливо премахнал съня от нея и отново го скрил в кутията

на предишното му място, а Психея разбудил с безвредното острие на своята стрела и ѝ казал:

— Ето отново щеше да загинеш от твоето любопитство както по-рано, нещастно момиче. Но сега ти изпълни усърдно задачата, която ти е поверена с поръката на моята майка, а за останалото аз ще се погрижа.

След тези думи нейният любим се издигнал леко на крилете си, а Психея занесла бързо на Венера дара на Прозерпина.

22. Купидон, изтерзан от прекомерна любов и с измъчено лице, загрижен от внезапната добродетелност на своята майка, се върнал към старите си хитрини и с пъргави криле достигнал небесния връх и се явил като молител пред великия Юпитер и му изложил своето дело. Тогава Юпитер потупал Купидон по бузата, притеглил я с ръка към устата си, целунал я и така му казал:

— Наистина, сине мой, ти никога не си ми оказвал почитта, която ми е отредена със съгласието на боговете, но тези мои гърди, в които се редуват законите на стихииите и смените на звездите, ти нараняваш постоянно с твоите стрели и опозоряваш с много случаи на земна страст и противно на законите, и особено на самия Юлиев закон^[28] ти си увреждал с позорни прелюбодеяния моето име и чест, като си превръщал моя светъл образ в змии, в огън, в зверове, в птици и в стадни животни; но при все това, верен на моята отзивчивост и понеже си отрасъл на тези мои ръце, ще направя всичко, но само гледай да се пазиш от твоите съперници. А между другото, ако има на земята сега някое момиче да се отличава по хубост, искам да ми се отплатиш чрез него за настоящото ми благодаяние.

23. След тия думи той заповядал на Меркурий да свика всички богове на събрание и да съобщи, че ако някой от боговете отсъствува от събранието на небесните, трябва да плати глоба от десет хиляди нуми. Изплашени от това, боговете изпълнили веднага небесния театър. Там величественият Юпитер, седнал на висок трон, така възвестил:

— Богове, вписани в листата на музите^[29], всички без съмнение знаете, че този младеж е израснал на ръцете ми. Аз реших, че трябва да се обуздаят с някаква юзда пламенните пристъпи на ранната му младост; достатъчно е позорен всеки ден с приказки за прелюбодейния и всякакви прелъстявания. Трябва да му се отнеме всяка възможност и младежката му разпуснатост да се възпре с брачни окови. Той си е избрал девойка и я е лишил от девство: нека си я задържи, нека я владее, нека в прегръдките на Психея се радва винаги на своята любов.

И с обърнато към Венера лице казал:

— А ти, дъще, не се натъжавай и не се страхувай за твоя прочут род и за твоето положение поради брака с една смъртна. Аз ще направя бракът да не бъде неравен, но законен и отговарящ на гражданското право^[30].

И той веднага заповядал на Меркурий да вземе Психея и да я доведе на небето. На нея той подал чаша с амброзия с думите:

— Вземи, Психея, и бъди безсмъртна, и никога Купидон да не се отдели от твоята прегръдка, нека вашият брак да бъде вечен.

24. Незабавно бил устроен разкошен сватбен пир. Най-нависоко на дивана възлегнал съпругът, притиснал до сърцето си Психея; така и Юпитер до своята Юнона и след това поред всички богове. Тогава чашата с нектар — виното на боговете — поднесъл на Юпитер неговият виночерпец, онова прочуто овчарче^[31], а на останалите — Либер^[32]. Вулкан пък готвел гозбите. Хорите обсипвали всичко с рози и други цветя, грациите сипели благоухания, а и музите огласявали наоколо със звучните си песни. След яденето Аполон пял при съпровода на китара, а прелестната Венера танцувала в такт с приятната музика. Пригласяли ѝ музите в хор. Сатир^[33] пък свирел на флейта и Паниск^[34] — на сиринкс. Така според обичая Психея преминала в брачно владение^[35] на Купидон и от тях, щом назряло времето, се родила дъщеря, която наричаме Наслада.

25. Така разказваше тази безумна и стара пияница на пленената девойка; аз пък стоях недалеч и, бога ми, съжалявах, че нямах плочки и калем, за да запиша толкова прекрасната приказка.

Но ето че разбойниците се върнаха натоварени. Те бяха имали някаква тежка схватка и някои, и то по-смелите, настояваха да оставят в скривалището ранените да се грижат за раните си, а другите да вървят за останалите вързопи, скрити, както казваха, в някаква пещера. След като изгълтаха набързо закуската си, изведоха след това на път мене и моя кон да носим ония богатства, като ни удряха често със сопи. Капнали от умора поради многото стръмнини и заобиколни пътища, доведоха ни привечер до някаква пещера, откъдето отново ни натовариха с много неща и без да ни оставят да си отдъхнем дори минутка време, бързо ни върнаха. Освен това те бързаха с такова безпокойство, че от многото удари и блъсканици, с които ме обсипваха, се строполих върху един камък близо до пътя. Те обаче не престанаха да ме налагат и обсипват с удари, така че ме принудиха да се изправя, макар че си бях повредил десния крак и лявото копито.

26. И един измежду тях каза:

— Докога ще хрантутим без полза това дръгливо, а сега още и сакато магаре?

А друг:

— Да, освен това то влезе с лош крак в нашата къща; след него вече не сме печелили никаква прилична плячка, а само рани и убийства на храбреците ни.

След него трети:

— Щом то изнесе въпреки ината си този товар, аз непременно веднага ще го хвърля в пропастта, за да стане желана храна на ястребите.

Докато тези страшно мили хора приказваха помежду си за моята смърт, ние вече бяхме стигнали до дома, защото страхът бе направил копитата ми на криле. Тогава, след като свалиха бързо каквото носехме, без никак да се погрижат за нашето настаняване, нито за моята смърт, повикаха и другарите си, които бяха останали заради раните си, и отново изтичаха обратно, за да приберат останалото сами — поради досада, както казваха, от нашата мудност. А мене ме мъчеше

необикновено безпокойство при мисълта за заплашващата ме смърт и си мислех: „Що стоиш, Луций? Какво още чакаш? Смърт, и то най-жестока, ти се готви по решение на разбойниците. За това не се изискват големи усилия. Виждаш добре тези близки пропасти и издигащите се в тях заострени скални зъбери, които ще се забият в тебе, преди да стигнеш додолу, и ще те раздерат на късчета. Тая твоя прекрасна магия ти е дала само образа и мъките на магарето, но не и дебелата кожа на магаре, а нежната кожица на пиявица. Защо най-сетне не проявиш смелост и не се погрижиш, докато е възможно, за своето спасение? Докато ги няма разбойниците, имаш най-голяма възможност за бягство. Или се страхуваш от надзора на тая полумъртва бабичка, която само с един-единствен ритник дори на куция си крак можеш да свършиш? Но накъде по света да насоча бягството си или кой ще ми предложи гостоприемство? Разбира се, това е наистина глупаво и съвсем магарешко разсъждение. Кой пътник няма с удоволствие да вземе със себе си такова животно за яздене!“

27. Веднага със силен напън скъсах ремъка, с който бях привързан, и се опитах да бягам с всичките си четири крака. Но въпреки това не можах да убягна от ястребовите очи на хитрата старица. Щом забеляза, че съм се отвързал, набра смелост свръх пола и възрастта си и като хвана здраво ремъка, се помъчи да ме дръпне и да ме върне. Но аз, забравил решението на разбойниците да ме убият, не се трогнах от никакво състрадание, но я ритнах с копитата на задните си крака и я повалих на земята. Обаче, макар и простряна на земята, тя се вкопча здраво за ремъка, така че при тичането ми се повлече известно време след мене. И веднага почна със силен вой да търси помощта на по-силни ръце. Напразно обаче вдигаше безполезен шум с плача си, тъй като нямаше никой, който да ѝ даде подкрепа освен само пленената девойка. Чула писъците, тя дотича и вижда, бога ми, забравима театрална сцена — старицата Дирка^[36], увиснала не на бик, но на магаре. Тогава тя се реши, въоръжена с мъжка твърдост, на най-прекрасно дело. Изтръгна ремъка от ръцете ѝ и като почна да ме успокоява с гальовен глас, ме възпря от моя стремителен бяг, пъргаво се качи на мене и ме накара отново да препусна.

28. Воден в едно и също време от решението сам да избягам и от желанието да освободя девойката, а и от предупрежденията на ударите, които честичко ме подсещаха, аз с конска бързина заудрях земята в галоп, като се опитвах да отвърщам с цвилене на нежното гласче на девойката. От време на време под предлог, че почесвам гърба си, извърщах шия и целувах красивите крака на девойката. Тогава тя въздъхна дълбоко и обърна към небето развълнуваното си лице:

— Небесни богове, помогнете ми най-после в тази крайна опасност и ти, жестока Съдбо, престани вече да беснееш. Достатъчно съм ти вече пожертвувала с тия мои злощастни мъчения. А ти, защитнико на моята свобода и на моя живот, ако ме заведеш навреме в къщи и ме предадеш на родителите ми и на красивия ми жених, каква благодарност, какво внимание ще ти окажа, какви храни ще ти поднеса! Най-напред ще вчеса прилично тая твоя грива и ще я украся с моите момински огърлици, а космите на челото ще накъдря и красиво ще ги разделя на две страни. Четината на опашката, сплъстена и рошава, понеже отдавна не е мита, ще изглежда с голямо старание. Украсен с много златни медальони, ще блестиш като небесните звезди и ще бъдеш посрещнат с триумф от радостните възгласи на тълпата; тебе, моя спасител, ще те храня всеки ден, като ти поднасям в копринения си скут ядки и сладки лакомства.

29. Но освен изтънчена храна, пълна почивка и блаженство през цял живот не ще ти липсва и заслужена почит. Аз ще запечатам спомена за моята настояща съдба и за божественото провидение във вечно свидетелство и ще окача в атриума на моя дом картина, която изобразява сегашното ми бягство.^[37] Ще се гледа, ще се слуша и в книгите на учените ще се увековечи тази история: „Девойка от царски род бяга от плен на гърба на магаре“. Ти ще бъдеш причислено към древните чудеса и чрез твоя жив пример ще повярваме и че Фрикс^[38] е преплавал морето на овен, и че Арион^[39] е управлявал делфин, и че Европа^[40] е възседнала бика. Ако наистина Юпитер е мучал под образа на бика, то под образа на моето магаре може да се крие или някое човешко лице, или дори божествен образ.

Докато девойката повтаряше това на себе си неведнъж и примесваше молитвите си с чести въздишки, стигнахме до някакъв кръстопът, откъдето, като хвана оглавника ми, се стараше насила да ме насочи надясно, понеже явно по този път се отиваше към нейните родители. Но аз, понеже знаех, че натам са отишли разбойниците за останалата плячка, се противях твърдо и така я упреквах мълчаливо в душата си: „Какво вършиш, нещастна девойко? Какво правиш? Защо бързаш към Оркус? Какво се мъчиш да направиш с помощта на моите крака? Ти ще тръгнеш не само към твоята, но и към моята гибел.“ Докато теглим на разни страни като при граничен спор за собственост върху земя или по-точно, при подялба на път^[41], изненадаха ни самите разбойници, натоварени със своята плячка, и още отдалеч, като ни познаха при лунния блясък, ни поздравиха със злобен смях. Един от тях така се обърна към нас:

30. — Накъде бродите през нощта по този път е бързи крачки? Не се ли страхувате в тъмната нощ от мани^[42] и призраци? Може би ти, почтена девойко, бързаш да спходиш твоите родители? Но при твоята безпомощност ние ще ти бъдем защита и ще ти покажем най-краткия път до твоите близки.

И ръката последва думите му — той хвана юздите и ме извърна на обратната страна, без да пести обичайните удари с чепатата сопа, която носеше. Тогава, тръгнал към явна гибел, си спомних против волята си за болката в копитото и почнах да куцам, клатейки глава. Но онзи, който ме беше върнал обратно, извика:

— Ето, отново се клатушкаш и залиташ, твоите гнили крака могат да бягат, а не знаят да ходят? А преди малко ти надмина по бързина крилатия Пегас^[43]!

Докато моят любезен спътник ме налагаше със соната и се шегуваше така с мене, ние вече бяхме стигнали до външната ограда на обиталището. И ето видяхме на един клон на високия кипарис да виси онази старица, която сама си е сложила примката. Веднага я смъкнах и както беше омотана с въжето, я хвърлих в пропастта, след това веднага оковах девойката във вериги и се нахвърлих със зверска страст на яденето, което беше приготвила в предсмъртната си грижа клетата старица.

31. И докато с жадна лакомия поглъщаха всичко, почнаха вече да се съвещават за нашето наказание и за своето отмъщение. Като във всяко бурно събрание имаше различни мнения: един предложи девойката да се изгори жива, друг посъветва да се хвърли на дивите зверове, трети искаше да се разпъне на кръст, а четвърти настояваше да се изтезава до смърт. Но както и да е, по мнението на всички сигурно ѝ беше отредена смърт. Тогава един от тях, след като стихна шумът, почна така със спокойна реч:

— Не подхожда на правилата на нашия отред, нито на добродушието на всеки поотделно, също така и на моята умереност да се отнесете жестоко извън всяка мярка и извън границите на простъпката или да търсите диви зверове, кръстове, огньовете, изтезания или дори да я пратите бързо към мрака на смъртта. И така, послушайте моя съвет и подарете живота на момичето, но такъв, какъвто заслужава. Във всеки случай не е излязло из паметта ви какво решихте отдавна за това магаре, винаги мързеливо наистина, но истинска лакомия. То сега се преструва лъжливо на недъгаво, а е истински посредник и помощник в бягството на момичето. Най-добре нека решим да го заколим утре и като извадим от него всичките му вътрешности, да зашием в търбуха му голо момичето, което това магаре предпочете пред нас, така че само главата му да се подава, а останалото тяло на девойката да бъде скрито в животинската му обвивка. Тогава да оставим това запълнено и натъпкано магаре върху някой назъбен чукар и да го изложим на лъчите на палещото слънце.

32. Така и двамата ще понесат всичко, което справедливо решихме — и магарето смъртта, която отдавна е заслужило, и тя зъбите на зверовете, когато червеите дълбаят тялото ѝ, и силата на огъня, щом слънцето нажежи магарешкия търбух, и мъченията на кръста, щом кучетата и лешоядите ѝ изтръгнат вътрешностите. Но пресметнете и останалите ѝ мъки и терзания: жива, тя ще се намира в търбуха на издъхнало животно, ще измъчва обонянието си при горещината от нетърпимата воня и ще чезне от смъртен глад и

постоянна липса на храна, като не ще може да си причини поне сама смъртта със собствените си ръце.

След тия думи не само с крака, но и с душа разбойниците се присъединиха към неговото предложение.^[44] Щом аз го чух с моите големи уши, какво друго можех да сторя, освен да оплаквам своя утрешен труп?

---

[1] *Церера* (отъждествявана с гръцката Деметра), сестра на Юпитер, е богиня на плодоносната земя и на земеделието. ↑

[2] В тях били поставяни свещени предмети, които били изнасяни и показвани през време на празненствата на Церера. ↑

[3] Според сицилийската традиция Прозерпина, дъщерята на Церера, била грабната от Плутон-Хадес в Сицилия, но други версии посочват други места. Отвлечена била от безумно влюбения в нея цар на подземния свят и с огнената му колесница, теглена от дракони, отведена в подземното царство. Потопена в скръб, Церера се оттеглила на Олимп. Тогава плодородието изчезнало, явил се глад, цялата земя запустяла. За да възвърне живота на земята, Юпитер наредил през известно време от годината Прозерпина да излиза над земята — тогава Церера е радостна и всичко в природата цъфти и зрее. Когато обаче Прозерпина е в царството на Плутон, на земята цари зима и мраз. ↑

[4] Култът на гръцката *Деметра* (латинската Церера) бил тачен най-вече в Елевзина — град в Атика, на 20 км разстояние от гр. Атина. Тук в чест на двете богини — майка и дъщеря, били устройвани Елевзинските мистерии. Празненствата траели девет дни през месец септември. Те започвали с голямо шествие, което тръгвало от Атина и изминавало пътя до Елевзина. Всички били окичени с мирти и носели факли. Начело носели статуята на Бакх, който в тия мистерии минавал за син на Церера и годеник на Кора (Прозерпина). Участниците пиели вино, пеели обредни песни и правели жертвоприношения, като произнасяли обредни формули. Накрая давали представления и картини из живота и страданията главно на Церера. ↑

[5] Церера е сестра на Юпитер, който е баща на Венера. Следователно Церера е леля на Венера. ↑

[6] *Юнона*, дъщеря на Сатурн, сестра и съпруга на Юпитер, у древните римляни е царица на боговете. Тя има власт над всички небесни явления — бури и мъгли, гръмотевици и светкавици.

Пазителка е на женската чест и достойнство, на домашното огнище и брака, бди над живота на жените и закриля майчинството им. ↑

[7] *Самос*, остров срещу йонийското крайбрежие на Мала Азия, бил известен с култа на Юнона. Според преданието там се родила богинята. На острова бил построен най-прочутият ѝ храм. ↑

[8] Главната богиня на гр. Картаген била отъждествявана с Юнона и почитана под нейното име. ↑

[9] Река в областта Арголида в Пелопонес, близо до гр. Аргос. ↑

[10] В Аргос, Пелопонес, била почитана най-напред съпругата на Юпитер. Там, върху нейната свещена земя, бил построен прочутият ѝ храм Херайон. В него се намирала най-хубавата и най-скъпа статуя на Юнона (Хера), изваяна от злато и слонова кост от скулптора Поликлет.

↑

[11] *Зигия* е гръцко прозвище на богиня Юнона, произведено от гръцката дума *zūgíōs* — принадлежащ на брака, като покровителка на брака и на домашното огнище. С това прозвище богинята се почитала в страните, в които се говори гръцки език. ↑

[12] *Луцина* („извеждаща на светлина“) е латинското прозвище на Юнона. Тя закриля ражданията. С това прозвище се почитала в говорещите латински език страни. ↑

[13] Според легендите Венера е жена на Вулкан, който пък е син на Юнона. ↑

[14] Това се вижда и от Юстиниановото законодателство. ↑

[15] *Меркурий* (гръцкият Хермес), син на Зевс, е вестител и херолд на боговете, най-вече на Зевс, чиито заповеди изпълнява с най-голяма бързина. С крилатите си сандали той се носи над земята и над морето, за да изпълнява поръките на безсмъртните. Според преданието бил роден на пл. Килена в Аркадия. Изобразявали го с крила и жезъл (тояга с обвити около нея две змии, увенчана с две крилца). ↑

[16] Наричали се *Мурцийски*, защото се намирали в падината Мурция, между Палатинския и Авентинския хълм в Рим. Там се намирал Циркус максимус с неговите конусовидни колони, поставени на двата му завоя. Тук в текста Мурцийските стълбове вместо Циркус максимус, Големият цирк, зад който се намирал храм на Венера, а вероятно и храм на Меркурий. ↑

[17] Неравни били браковете, които се сключвали между свободни и роби (Венера смята тук Психея за своя робиня). Ако се

склучвали такива бракове, те се смятали за недействителни. За встъпване в брак на лица, които нямали права (като напр. малолетния Амур), било нужно съгласието на тоя, под чиято власт се намирали (в случая бащата). Мястото за склучване на брака не било от значение, ако имало свидетели. ↑

[18] *Аврора* (гръцката Еос), богиня на утринната зора, сестра на Сол (Слънцето) и на Луна (Луната). ↑

[19] За *Стигийското блато* виж бел. 56 към II кн. ↑

[20] *Коцит* (на гръцки ез. „река на сълзите“) е митическа река в подземното царство, ръкав на р. Стикс. ↑

[21] Орелът или по-точно Юпитер, преобразен на орел, грабнал Ганимед, сина на фригийския цар Трос, и го отнесъл на Олимп, за да служи там като виночерпец на Юпитер и боговете. Виж 1 бел. 36 към I кн. ↑

[22] За Тартар виж бел. 25 към I кн. ↑

[23] *Тенар* — нос и град в Лакония, Пелопонес. Наблизо се намирала пещера, от която според преданието се влизало в подземното царство. От околността копаели черен мрамор. ↑

[24] *Дит* отговаря на гръцкия бог Плутон и се свързва с латинската дума *dives* — богат. Такова е значението също на името Плутон — там, където владее този бог — под земята, се намират всички скъпи метали (гръц. *plutos* — богатство). ↑

[25] Харон превеждал на своята лодка душите на мъртвите през Стикс, реката на подземния свят. За тая услуга той получавал по един обол. Затова древните при погребение слагали в устата на покойниците по една такава медна монета. ↑

[26] За Цербер виж бел. 44 към I кн. ↑

[27] Смятало се, че който вкуси от храната или питието на подземния свят, остава завинаги свързан с него. ↑

[28] *Юлиев закон* за прелюбодеянията (*lex Iulia de adulteris*), издаден (17 г. пр.н.е.) от император Август (пълното му име е: Гай Юлий Цезар Октавиан Август). ↑

[29] Събранието на боговете се описва по подобие на заседанията на римския сенат. Така Юпитер се обръща към боговете съответно на обръщението на ораторите в сената. Както списъците на сенаторите се водят от цензори, така и списъците на боговете се държат от музите. ↑

[30] Както бракът между робиня и свободен може да бъде действителен, ако робинята бъде освободена от робство. ↑

[31] Тоест Ганимед. Виж бел. 21 към същата книга. ↑

[32] Виж бел. 15 към II кн. ↑

[33] *Сатирите* (или силените) са полски божества от свитата на Дионис и са олицетворение на производителната сила в природата. Първоначално са конски същества, а след това под влияние на пановете добиват и кози черти. Били са изобразявани с дълги заострени уши, конска опашка, копита и рога. С течение на времето животинските им черти се омекотяват, божествата стават хитри, весели и закачливи. Те са неразделни от бога на виното, когото придружавали навсякъде. Обичали танца, звуците на флейтата и овчарската свирка на горския бог Пан. ↑

[34] *Паниск* — малък Пан, полско божество, подобно на Пан и сатирите. ↑

[35] При тържественото бракосъчетание жената преминавала от властта на бащата под властта на съпруга. ↑

[36] *Дирка* според митологията била съпруга на тиванския цар Лик. Тя и нейният съпруг жестоко измъчвали своята пленница Антиопа, майка на Зет и Амфион от Зевс. Те били отгледани в планината Китерон, далеч от пленената си майка. Щом синовете узнали, че Антиопа е тяхната майка и че тя е така измъчвана, вързали Дирка за рогата на един бик и пусkali разяреното животно да тича срещу скали и дървета. Сцената на завързването е изобразена в прочутата скулптурна група „Фариезийският бик“, дело на братята Аполоний и Тавриск. ↑

[37] След преживени опасности древните окачвали в храмовете на своите богове-спасители картини, които изобразявали момента на тяхното спасяване. ↑

[38] *Фрикс* е син на беотийския цар Атамант и на Нефела, богиня на облаците. Втората съпруга на царя поискала да го погуби, затова неговата майка му пратила един овен със златно руно, Фрикс възседнал заедно със сестра си Хела овена, който понесъл двамата през морето далеч на север. По пътя Хела паднала и се удавила в морето, което получило нейното име (Хелеспонт — „Море на Хела“, друго гръцко име на Дарданелите). Фрикс стигнал благополучно в Колхида и принесъл там овена в жертва. Неговото руно окачил в

свещения лес на Арес, откъдето по-късно щял да го вземе Язон заедно с аргонавтите. ↑

[39] *Арион* е легендарен гръцки поет и певец, свирач на цитра. Херодот разказва, че когато веднъж той се завръщал от дълъг път по море в родината си, моряците решили да го убият и ограбят. Той помолил да му позволят, преди да скочи в морето, да изпее песен. Един делфин, очарован от песента му, го взел на гърба си и така го отнесъл на брега. ↑

[40] *Европа* била дъщеря на финикийския цар Агенор. Зевс харесал девойката, но не посмял да се приближи до нея в божествения си образ, за да не го забележи ревнивата Хера. Затова той се превърнал в млад бик, успял да примами своята любима да се качи на гърба му и така преплувал заедно с нея морето чак до остров Крит. ↑

[41] Когато съседи спорят каква част от пътя, който минава край техните участъци земя, се пада на всеки от тях. ↑

[42] Виж бел. 16 към III кн. ↑

[43] *Пегас* в древната митология е крилат кон, който бил роден от кръвта на убитата от Персей Медуза. Като буреносните облаци той препускал на воля по небето и над вълните. С него героят Белерофонт нападнал чудовището Химера. Пегас носел светкавиците и мълниите на Юпитер. ↑

[44] Виж бел. 9 към II кн. ↑

СЕДМА КНИГА

1. Още щом проблесна денят след отминалия мрак и блестящата колесница на слънцето освети всичко наоколо, пристигна един от разбойниците — така поне показваше безмълвният им обичаен поздрав. Той застана в преддверието на пещерата и като пое дъх издълбоко, събщи на своите другари следното:

— За дома на Милон от Хипата, който наскоро разграбихме, вече можем да бъдем спокойни — премахната е всякаква тревога. След като вие ограбихте всичко с такава смелост и се върнахте в нашия лагер, аз се смесих с тълпата на местните жители и като се преструвах ту на наскърбен, ту на негодуващ, се постарах да узная какви мерки ще се вземат за разследване на работата и дали и къде са решили да дирят разбойниците. Имах намерение да ви известя всичко, както ми бяхте поръчали. И не по съмнителни догадки, но с убедителни основания, по общо съгласие на всички, които бяха там, единодушно се посочваше за виновник на престъплението някой си Луций, който в последните дни с нагласено поверително писмо до Милон се бил сближил хитро с него като честен човек и бил приет като гост и считай между най-интимните му приятели; след известно време, като се сближил и с прислужничката на Милон, преструвайки се на влюбен в нея, той изследвал старателно ключалките на вратите в ония места, в които обикновено се съхранявало господарското имане, и всичко това грижливо огледал.

2. А немалък признак, че е престъпник, доказваше обстоятелството, че в същата нощ, та и в самия момент на престъплението беше избягал и след това никъде не се появил: при това му е било лесно да намери средство и да избяга. Той бързо се отдалечил от преследвачите си, тъй като водел със себе си своя бял кон, с който офейкал. А неговият роб, приет също там от гостоприемство, бил заловен и понеже можел да изкаже

престъпленията и замислите на господаря си, бил отведен в затвора. След като го измъчвали на другия ден по всякакъв начин и го изтезавали почти до смърт, той нищо не признал от тези работи. Тогава били изпратени в родината на този Луций много агенти, които да издирят обвиняемия, за да получи наказание за престъплението.

Това им разказа този разбойник, а пък аз, като сравних предишното благоденствие на щастливия Луций и сегашната мъка на нещастното магаре, от сърце въздъгнах и с право разсъждавах, че не без основание старите мъдреци са смятали Съдбата за сляпа и изобщо без очи и така са я изобразявали. Тя отрупва с богатства лошите и недостойните и никога не може да прецени кого от смъртните да облагодетелствува и повече се намира сред тия, от които трябва да бяга, ако би имала очи; а това е по-лошо от всичко друго, защото създава превратно и дори противоречащо на действителността мнение у нас, тъй като увенчава със славата на порядъчен човек някой негодник, а невинния, напротив, уплита в мрежите на злословието.

3. В края на краищата и на мен самия, който чрез нейната жестокост се обърнах в животно и дойдох до презряната участ на четириногото — участ, която може да възбуди само жалост и състрадание, сега ми приписваха обвинения в разбойническа простъпка, и то спрямо моя най-скъп домакин. Такова престъпление някой би нарекъл не само разбойничество, но дори с право — отцеубийство. Но не можех нито да защитавам моята кауза, нито поне с една дума да я отрека. И за да не бъде изтълкувано моето мълчание пред лицето на гнусното обвинение като знак на съгласие и на нечиста съвест, подтикван от нетърпение, исках да извикам само: „Не съм го извършил!“^[1] Но аз безконечно повтарях само първата дума, а следващите по никакъв начин не можех да изговоря и все повтарях едно и също: „Не, не!“, макар и да се мъчех как ли не да закръгля провисналите си устни. Впрочем каква полза да се оплаквам от жестокостта на Съдбата, когато тя не се засрами да ме направи равен и другар на моя кон, който съм яздил преди?

4. Сред такива бурни размишления една грижа се откриваше по-силно от другите: аз помнех, че по решение на разбойниците съм обречен за погребална жертва за душата на девойката, и поглеждах често към стомаха си, като че ли вече наедрявам с бремето на нещастното момиче. А онзи, който беше донесъл лъжливите сведения за мен, измъкна хиляда жълтици, които бе скрил в шева на дрехата си — смъкнал ги от разни пътници, както сам казваше, но поради честността си ги скътал за общата каса. Той започна с интерес да разпитва за спасението на другарите си по съдба. След като узна, че някои от тях, и то действително храбрите, са се изложили при този случай на опасност и са загинали, посъветва ги да оставят за известно време на мира пътищата и да установят примирие с всякакви набези; да издирят другарите си и да привлекат и други — младежи към бандата, за да възстановят предишния ѝ вид на Марсова кохорта^[2]; според него трябваше да се наберат и други против волята им, чрез страх, а пък желаещите можели да се привлекат и чрез награди; мнозина щели да се откажат от долен и робски живот и да се присъединят към тяхната банда, което щяло да им даде неограничена власт. Дори той бил вече склонил някакъв човек с висок ръст, младеж по възраст, със здраво тяло и много сръчен; той го посъветвал и успял да го убеди след дългогодишна леност най-после да отправи изхабените си ръце към по-достойни за него работи; да се възползува от силата на доброто си здраве, докато може, и да не простира силната си ръка за подаяние, но да я използва по-скоро за грабеж на злато.

5. С тия думи общо всички се съгласиха и решиха да приемат предлагания, който изглеждал вече като че ли одобрен, и да издирят и други за попълване на броя. Тогава той замина и след малко доведе някакъв грамаден младеж, както беше обещал; не зная дали би могъл да се сравни с някого от присъстващите — защото освен размерите на тялото с цяла глава надвишаваше всички, а едва му беше поникнал мъх по бузите, но бе полуоблечен с различни пъстри дрипи, през които се откриваха пращящите от здраве гърди и коремът му. Така той влезе и каза:

— Здравейте, почитатели на най-храбрия бог Марс и занапред мои верни другари; приемерте с радост този храбър и жизнен мъж,

който с радост идва при вас. Той с по-голямо удоволствие получава рани по тялото си, отколкото злато в ръката си, и става още по-смел пред надвисналата смърт, от която другите се ужасяват. Не ме смятайте просяк или доведен до отчаяние и не съдете за моите достойнства по тези дрипи. Аз бях главатар на много силна банда и опустоших напълно цяла Македония. Аз съм прочутият разбойник Хемус^[3] Тракийски, от чието име треперят всички провинции: баща ми е Терон^[4], също прочут разбойник, отхранен съм с човешка кръв и съм отглеждан между самите членове на бандата, като наследник и съперник на бащината ми храброст.

6. Изгубих обаче за кратко време цялата предишна многобройна шайка храбри приятели, а също и големите си богатства. Случи се така, че извърших нападение върху един императорски прокуратор^[5], който имал годишна заплата 200 000 сестерции, но неговите работи след това се променили така, че бил уволнен. Като минаваше през тези места, за нещастие аз го нападнах — впрочем тази история не ви е известна и аз ще почна отначало. Имало някакъв мъж с много високо положение в двора на Цезар^[6], известен и влиятелен, и дори Цезар му отдавал голямо внимание. Подло обвинен от някакви жестоки завистници, той бил пратен в изгнание. Неговата съпруга Плотина, жена с рядка вярност и с особена скромност, била направила мъжа си баща на голямо семейство от десетина деца. Пренебрегнала и презряла насладите от градския разкош, тя станала спътница и другарка в нещастieto му; остригала косите си, сменила женските си дрехи с мъжки, скътала в пояса^[7] си златни монети и най-скъпи огърлици; сред самата войнишка стража, сред оголените мечове, безстрашно споделяла всички опасности в постоянна грижа за благото на съпруга си и понасяла непрекъснатите страдания с мъжка упоритост. И вече след много несгоди по пътя — по море и по суша — се приближавали до Закинт^[8], където гибелната съдба беше определила временното им местожителство.

7. Но щом достигнали брега при Акции^[9] — точно тогава ние бяхме преминали от Македония и се подвизавахме там — в късна нощ, за да избягнат морското вълнение, отседнали в някаква кръчма, много близо до брега и до кораба; ние ги нападнахме и разграбихме всичко. Но не можахме да се измъкнем леко, без да се изложим на опасност. Междувременно Плотина усетила скърцането на вратата и се втурна веднага в спалнята. Тя изпълни къщата с тревожните си викове и призова на помощ войниците и своите роби по име, че дори и всички съседи. И стана така, че не си отидохме безнаказано — само със страха на всеки там, където се беше укрил. Веднага тази най-достойна — трябва да се каже истината, — изключително вярна и добродетелна жена изпрати молба до божествения император и измоли както бързото завръщане на съпруга си, така и пълното отмъщение за нападението. С една дума, Цезар реши дружината на разбойника Хем да не съществува повече и веднага тя погина: такава сила има само един-единствен знак на великия император. Цялата банда, съставена от бивши войници — вексиларии^[10], биде избита и разпръсната; единствен само аз успях да избягам и да се спася от устата на Оркус^[11], и то така:

8. Облякох пъстра женска дреха, широка, с много гънки, покрих главата си с тъкана кърпа и се обух в бели, тънки, женски обувки и така предрешен под маската на слабия пол, аз възседнах магаре, натоварено е овесени снопи, и преминах през неприятелските бойни редици. Войниците ме смятаха за жена-магаретарка и ми дадоха свободен път; впрочем тогава розовите ми бузи блестяха с младежка свежест, без следа от каквато и да е брада. Все пак не измених на бащината ми слава и на моята храброст — макар и разтревожен, ако и да се намирах в съседство със страшните войнишки мечове, все пак прикрит от измамливостта на чуждите дрехи, аз самостоятелно нападах вили и малки села и събрах пари за път.

И веднага той разкъса дрипите и изсипа пред нас две хиляди жълтици.

— Ето — каза, — предлагам ви от сърце този паричен дар като зестра на вашата дружина, а също и себе си, ако нямате нищо против,

за ваш най-предан вожд и ви обещавам, че в скоро време ще превърна този каменен дом в златен.

9. Без никакво бавене и колебание разбойниците единодушно го избраха за свой вожд и му предложиха да облече разкошни дрехи, като захвърли дрипите. Така преобразен, той ги разцелува един по един и след като зае определеното му почетно място на трапезата, започна се богато ядене и пиене.

Тогава от общите разговори той узна за опита на девойката да избяга, за моето съучастване и за чудовищната смърт, определена за нас двамата. Попита къде се намира момичето сега и когато го отведоха там и я видя окована в окови, смръщи нос неодобрително, върна се обратно и каза:

— Аз, разбира се, не съм толкова невъзпитан и дързък, за да ви възпра от изпълнение на вашето решение, но бих сметнал, че не е съвестно да скрия от вас това, което ми се струва правилно. Преди всичко моля да ми вярвате, че аз се ръководя единствено от грижа за вас, за вашето добро; но ако моето предложение не ви хареса, вие отново може да се върнете към идеята за магарето. Наистина смятам, че разбойниците, които истински разбират своите интереси, не трябва нищо друго да предпочитат пред печалбата си, дори и желанието за отмъщение, свързано често със загуба. Ако вие погубите девойката и това магаре, то преди всичко ще удовлетворите чувството си на негодувание, но без всякаква друга полза. Затова аз смятам, че тя трябва да бъде отведена в някой град и там да бъде продадена. Девойка в такава възраст може да се продаде не на ниска цена. Аз имам от рано неколцина познати сводници. И всеки от тях ще даде немало таланти^[12], предполагам, за такава девойка; още повече, че тя е от благороден произход и ще има успех в публичния дом; от него тя не ще избяга и жаждата ви за мъст ще бъде някак удовлетворена, щом попадне там. Аз изказвам моите съображения, които са само от полза за вас, както мисля в себе си, а вие сте господари на вашите решения и постъпки.

10. Така този защитник на разбойническата каса защити и нашата кауза — отличен спасител и на магарето, и на девойката. Останалите след дълго обсъждане — продължителността на това съвещание изтерза сърцето ми и съвсем съсипа моята нещастна душа — се присъединиха към мнението на новодошлия разбойник и веднага освободиха девойката от оковите. А тя, едва-що беше видяла онзи младеж и беше чула да се споменава за публичен дом и сводници, така радостно започна да се смее, че на мен ми дойде да осъдя заслужено целия женски пол: пред моите очи тази девойка разиграваше любов към младия си жених и се стремеше към свят и чист брак, а изведнъж пред гнусното и грозно име на публичния дом да изпадне във възторг! В този момент целият женски род и реномето му зависеха от присъдата на едно магаре. Младият човек отново се обърна с реч към разбойниците и каза:

— Защо не си устроим молебствия в чест на Марс Спътник^[13], та да ни помогне да продадем девойката и да си наберем другари? Но, както виждам, никакво животно нямаме за жертвоприношение, нито дори вино имаме достатъчно, за да се напием до насита. Дайте ми десет души другари — стигат ми, за да нападна най-близкото имение и да ви доставя оттам провизии за салийски^[14] пир.

Той тръгна, а останалите стъкмиха буен огън и издигнаха олтар от чимове за бога Марс.

11. Скоро след това пристигнаха и онези: те носеха мехове с вино и караха пред себе си цяло стадо добитък. След това избраха едър и стар космат козел и го принесоха в жертва на Марс Съпроводник и Спътник. Веднага приготвиха разкошен пир. Тогава пришълецът каза:

— Вие трябва да се уверите, че аз съм ваш отличен вожд не само при поход и грабеж, но и при вашите удоволствия.

И като пристъпи към работа с необикновена ловкост, започна да приготвя усърдно всичко. Мете, постила, готви, запича колбаси, сърчно поднася, но особено пои всичките подред, и то с огромни чаши вино. В това време, преструвайки се, че е нужно още нещо да пренесе, той често отиваше и при девойката: ту тайно ѝ даваше взети от трапезата ястия, ту весело ѝ поднасяше да пие, като сам предварително опитваше питието. Девойката вземаше всичко това охотно и понякога,

когато той искаше да я целуне, тя сама, предугаждайки неговото желание, бързо го целуваше. Тази работа на мен съвсем не ми харесваше. „Ах ти, невинна девойко, как можа да забравиш своя брак и взаимната ви любов; как можа да предпочетеш пред твоя непознат за мен скорошен съпруг, с когото са те свързали твоите родители, този скитник и окървавен убиец? Не те ли гризе съвестта, та ти се харесва да се предаваш на блудство сред тези мечове и копия, потъпкала всяко свое чувство? А какво ще стане, ако по някакъв начин и другите разбойници разберат това? Не ще ли се върнеш отново към магарето и не ще ли ме предадеш пак на гибел? Наистина ти си играещ с чужда кожа!“

12. Докато с най-голямо възмущение си мислех тези клевети, изведнъж разбрах по някои двусмислени думи — достатъчно ясни за разумно магаре, — че това не е прочутият разбойник Хем, но Тлеподем, годеникът на самата девойка. И наистина в хода на разговора той започна да ѝ приказва някак по-ясно, без да обръща внимание на моето присъствие, като че ли съм мъртъв:

— Бъди спокойна, скъпа ми Харита, скоро всички тези врагове ще бъдат твои пленници!

И с удвоена настойчивост кани и не престава да налива вече чисто, леко стоплено вино на ония пияни-заляни и нищо неразбиращи разбойници, докато сам той не пие. И, бога ми, аз подозирах вече, че той смесваше в чашите някаква дълбоко приспивателна отрова. И най-после всички, ама абсолютно всички лежаха мъртвопияни — все едно мъртви. Тогава без всякаква трудност той ги върза, като стегна възлите колкото можеше, качи девойката на гърба ми и се отправи за своя роден град.

13. С пристигането ни целият град се изсипа да гледа дългоочакваното зрелище. Притичват се родители, близки, клиенти, храненици^[15], слуги — с весели лица, въвн от себе си от радост. Наистина за всеки пол и възраст картината беше, бога ми, небивала, забележителна — триумфално посрещане на девойка^[16], яздейца на магаре! Аз самият, в границите на моите сили, бях радостен и за да не

ме сочат като чужд в тая работа, наострих уши, издух ноздри, заревах с всичка сила и огласих цялата околност със звучния си рев. Родителите заведоха девойката в стаята ѝ и я обсипаха с грижи и ласки, а мене Глеподем веднага ме поведе обратно сред множество впрегатен добитък и граждани. Този път нямах нито против. Защото аз се отличавах с любопитство и сега много исках да стана очевидец на залавянето на разбойниците. Ние ги заварихме все още обвързани повече от виното, отколкото от въжетата.

Намериха, и измъкнаха от пещерата цялото имущество и ни натовариха, със злато, сребро и други ценности; тях самите — едни, както бяха вързани, ги изтъркаляха презглава по най-близките урви, а останалите убиха със собствените им мечове и ги изоставиха. Развеселени от такова отмъщение, с радост се върнахме в града. Богатствата на разбойниците бяха поставени в обществената хазна, а отнетата обратно девойка бе предадена по закон на Глеподем.

14. От този миг матроната много мило се грижеше за мен и ме наричаше свой спасител. В деня на сватбата заповяда да насипят догоре яслите ми с ечемик и да ми дадат толкова сено, колкото на бактрийска^[17] камила. Но какви страшни проклетия заслужено отпратих към Фотида, която ме беше превърнала в магаре, а не в куче, когато видях как домашните кучета до масата ядяха останките от обилна трапеза, заграбени или подхвърлени им! След първата нощ и първите ласки на Венера новобрачната не преставаше да напомня за мен с най-голяма благодарност пред своите родители и съпруг, докато те обещаха да ми оказват най-големи почести. А накрай свикаха съвет от най-близките си приятели, за да обсъдят как най-добре да ми се отблагодарят. На един му хрумна, че е най-подходящо да ме оставят у дома, да не ми дават никаква работа и да ме хранят с отбран ечемик, бакла и фий. Но надделя мнението на друг, който се беше загрижил за моята свобода и посъветва да ме пуснат да буйствувам весело в сред стада коне по селските ливади, за да дам на господарите на кобили от моята благородна кръв чрез приплод множество мулета.

15. И така, веднага извикаха коняря и с много предварителни наставления му поръчаха да ме отведе. Вън от себе си от радост, весело тичах напред без денкове и други тежести и смятах, че с получената свобода сега, в началото на пролетта, сигурно ще ми се удаде да открия някъде рози из раззеленилите се ливади. Идваше ми наум и една друга мисъл: ако в магарешкия образ ми оказват такава благодарност и почести, то като стана човек, ще бъда удостоен с още по-големи благодеяния. Но когато оня пастир ме изведе далече от града, разбрах, че не само никакви удоволствия, но дори и намек за свобода там не можех да очаквам. Защото веднага неговата съпруга, истински алчна и много зла жена, ме впрегна да въртя мелничния камък и непрекъснато ме биеше с неокастриена пръчка, за сметка на моята кожа тя доставяше хляб за себе си и за своето семейство. И не само не се задоволяваше да ме изморява заради собствената си храна, но с моя труд смилаше житото и на съседите, като вземаше уем за това; а мен нещастния срещу такъв голям труд ме лишаваше дори от полагаемата ми се храна. Ечемика, предназначен за мен, тя също пускаше за мелене и смлян с моите усилия, го продаваше на съседните селяни; а на мен след цял ден работа едва привечер даваше трици, и то непресети, нечисти — примесени е много пясък.

16. Сломен от тия мъки, свирепата съдба ме предаде на нови мъчения, за да се прославя нашироко, както казват, и у дома, и вън от родината, със смели дела. И ето веднъж моят почтен пастир реши най-сетне да изпълни нарежданията на господаря и ме пусна всред стадо кобили. А пък аз, най-после весело и свободно магаре, радвайки се, пристъпвах леко и в порив на страст си избирах вече моите бъдещи любимки. Но тази сладостна надежда бе последвана от смъртна опасност. Защото жребците, дълго и обилно хранени специално заради службата на Венера, изобщо страшно силни, по-силни от което и да е магаре, се уплашиха от моето съперничество, като се предпазваха от прелюбодеянието на една по-ниска раса; те пренебрегнаха заветите на гостоприемния Юпитер^[18] и вбесени, започнаха да ме преследват със страшна ненавист. Един от тях с високо издигнати широки гърди се устреми с вирната глава към мен и се хвърли в юмручен бой с предните копита; друг обърна към мен тлъстия си гръб и ме нападаше

със задните копита, а трети ме заплаши със злобното си цвилене и ме изхапа целия, подвил уши и оголил до челюсти белите си зъби. Подобно нещо бях чел в историята за един тракийски цар, който предавал нещастните си гости на своите диви коне, за да бъдат разкъсани и изядени^[19]: дотолкова оня премогъщ владетел пестял ечемика, че утолявал лакомия глад на животните с порции човешко месо!

17. Така аз, разкъсван по същия начин от обилните хапания и удари на конете, жадувах отново да се върна при воденичните камъни. Но съдбата не се задоволи с моите мъки и отново ми устрои друго наказание: изпратиха ме да докарвам дърва от планината и наредиха да ме управлява момче, ама наистина най-лошото от всички момчета. Не ме измъчваха толкова стръмнината на високата планина и каменистият път, който набиваше копитата ми, колкото честите удари от тояга, с която то ме налагаше щедро: болките от тези рани проникваха до мозъка на костите ми! Все ме биеше по дясното бедро и все на едно и също място: смъкна ми кожата, раната се разшири, стана дупка, дори цял прозорец; а момчето продължаваше да удря все по тази кървяща рана. И с такъв товар дърва ме отрупваше, та би помислил някой, че са приготвили снопове за слон, а не за магаре. И отгоре на това, когато товарът натежаваше на една страна, вместо да свали някоя и друга цепеница и да ме облекчи поне малко, за да си поема дъх, или в краен случай да премести част от товара на другата страна и да го уравни, то, напротив, прибавяше камъни върху по-леката страна; по такъв начин възстановяваше равновесието.

18. А момчето все беше недоволено от моите страдания под неизмеримата тежест на товара и когато преминавахме през река, която се случваше да срещнем по пътя, то, пазейки своите обувки, да не би водата да ги повреди, с подскок се друсваше на хълбоците ми, та още малко нещо прибавяше към тежкото ми бреме. Ако случайно, залитайки под тежестта на товара, се подхлъзнах в края на калния, подгизнал от тиня бряг, то и не помисляше, както подобава на примерен магаретар, да протегне ръка, да смъкне част от товара, за да

се изправя на крака — никаква помощ не ми даваше в моята изнемога, но като започнеште от главата, не, ами от края на ушите ми и по цялото тяло ми нанасяше побой с една огромна сопа, докато самите удари ме вдигнат — също като съгреваещ компрес! Същото момче измисли за мен и такава гибел: навърза на снопче остри тръни с люти бодли, направи им примка и ги прикрепи на опашката ми като висящо мъчение, та когато се движех, те жестоко ме нараняваха с убийствените си шипове.

19. По такъв начин аз се измъчвах от двойно зло: защото, когато се впусках с всички сили да избягам от неговите жестоки удари, толкова по-силно тогава ме нараняваха разклатените бодли; ако пък, за да намаля болката, се спирах мъничко — с удари бях подбуждан към бяг. И нищо друго, изглежда, не можеше да мисли оня нехранимайко, освен как да ме погуби — в това се заклеваше постоянно и ме заплашваше.

И, разбира се, един случай подбуди неговата свирепа жестокост да опита още по-големи пакости: един ден, след като се изчерпа моето търпение, поради прекомерната му дързост, вдигнах срещу него силните си копита и го ритнах. Ето какво престъпно дело измисли тогава срещу мене! Натовари върху ми цяла грамада кълчища и здраво я върза с въжета; после ме подкара напред и от първата къща задигна тлеещ въглен и го втична в средата на товара ми. И ето вече огънят, намерил добра храна за себе си в тънките влакънца, се разгоря, усили се и накрая се обърна в пламък; цял бях обхванат от непоносима жега и не виждах никакво убежище за тази моя последна беда, нито най-малка надежда за спасение — този опасен пожар не търпеше никакво бавене и пречеше да взема по-добри решения.

20. Но в тия жестоки бедствия Фортуна ласкаво ми се усмихна — може би за да ме запази за бъдещи опасности; все пак тя ме спаси от надвисналата сигурна смърт. Случайно видях прясна локва, останала от вчерашния дъжд, с мръсна вода; с неочакван скок се хвърлих и се потопих в нея, изгасих пламъка и най-после излязох облекчен от товара; така се освободих от гибел. Но и сега това зло и нахално момче

прехвърли върху мене това свое най-гнусно деяние и успя да увери всички пастири, че аз, минавайки с несигурна стъпка край съседните огньовете, нарочно съм се подхлъзнал и запалил от тях; и ухилено прибави: „Докога напразно ще пасем това огнено магаре?“

Не изминаха много дни и то ме нападна с още по-долни коварства. Като продаде в най-близката къща дървата, които носех, поведе ме празен и започна да говори, че не може да се справи с моите гнусни нрави, че се отказва от позорната си служба при мене и изкусно направи оплаквания от такъв вид:

21. — Виждате ли това лениво, тъпо, истинско магаре? Покрай другите си безчестни дела сега ме заплашва с нови опасности! Когато съгледа някой минувач — било миловидна жена или девойка вече за омъжване, или нежно момченце, веднага събаря товара, понякога хвърля дори самара и се нахвърля като бясно: този любовник напада хора, поваля ги на земята и запъхтян от нагона си, се опитва да задоволява непознати страсти и от животинска похот пристъпва към бракосъчетание с тях, от което Венера се отвращава. Желаете да възпроизведе целувка, той тиква страшната си муцуна и хапе. Тия му деяния ще възбудят спрямо нас сериозни тъжби и спорове, а може да ни подведат и под углавно преследване. Ето и сега: като видя по пътя някаква млада, прилична на вид жена, захвърли и пръсна дървата, които носеше, спусна се към нея в бясна похот и като опитен любовник страстно желаше да възседне простряната на мръсната земя жена пред очите на всички. И ако не се бяха притекли на риданията и виковете на жената минувачите, за да ѝ окажат помощ, и не я бяха освободили от неговите магарешки обятия, нещастницата, уплашена и раздърпана, щеше да претърпи мъчителна смърт, а ние щяхме да отговаряме с главите си пред законите.

22. Към тия лъжи той прибави и други, които още по-силно унижиха моето скромно мълчание; така той жестоко подбуди за моята гибел всички пастири. Един от тях накрая възкликна:

— Защо не принесем в жертва, достойна за чудовищните му бракосъчетания, този всенароден съпруг или по-право казано —

прелюбодеец, опасен за всекиго? — И добави: — Ей ти, момче, отрежи му веднага главата и хвърли червата му на нашите кучета, а останалото месо запази изцяло за обед на работниците; кожата му ще посипем с пепел, за да я запазим, и ще я отнесем на господарите; лесно ще излъжем, че неговата смърт е причинена от вълк.

Без колебание оня мой страшен обвинител, а вече и изпълнител на пастирското решение, с радост се надсмя над моите нещастия и не забравяйки как го бях ритнал (съжалявах само, че бе съвсем не както трябва!), започна да точи ножа си на камък.

23. Но друг от тая селска компания каза: — Не си струва да погубваме напразно такова прекрасно магаре, и то само заради неговата разюзданост и любовна разпуснатост, и да се лишим от такъв необходим работник; ние можем само да го скопим; тогава не само не ще може да се възбужда и вие ще бъдете освободени от страха, да се подхвърляте на каквато и да е опасност, но и самото то ще стане по-тлъсто и по-гладко. Аз познавам не само много лениви магарета, но и диви, и страдащи от прекомерна похот жребци, които, буйни и неукротими, след скопяването ставаха кротки и тихи и много годни за носене на товари и за всякаква друга работа. Ако нямате нищо против моето предложение, ще ме почакайте малко: трябва да отида до съседното село на пазара, след това ще свърна в къщи за инструментите, необходими за тази операция, и ще дойда пак при вас; ще разчекна бедрата на този неприятен женкар, ще го скопя и той ще стане по-кротък от агне^[20].

24. Това предложение ме изтръгна от сенките на Ада, но затова пък бях запазен за най-тежко наказание. Натъжих се и заоплаквах загубата на крайните си телесни части като пълна моя гибел. Най-после започнах да се питам в себе си дали с постоянен глад или с доброволен скок в някоя бездна да си намеря смъртта: и така и така ще умра, но поне да умра непокътнат. И докато се колебаех в избора за моята смърт, рано сутринта момчето — моят убиец, отново ме поведе по познатия път в планината. Привърза ме за увиснал клон на един голям дъб и се отби за малко, за да отсече със секирата си дърво, което

му беше нужно да вземе. И ето от близката пещера се подаде огромна глава, а след туй излезе изцяло и една страшна мечка. Щом я видях, аз се изплаших и разтреперих от така неочакваната среща: отскочих назад и с всичката тежест на тялото си, изправен на задните си крака, с изпъната колкото може по-високо глава, разкъсах ремъците, с които бях превързан, и се впуснах напред по-бързо от вятър; и не само с краката си, но и с цялото си тяло устремено се затъркалях по стръмнината; накрая се намерих на широка поляна и се понесох с всички сили, стараяйки се да се отърва не само от грамадната мечка, но и от момчето, по-лошо от самата мечка.

25. Тогава ме забеляза някакъв пътник и виждайки, че бягам сам, без надзорник, настигна ме и обуздавайки ме с тоягата, която носеше, ме поведе през страничен и непознат път. Аз на драго сърце вървах, отдалечавайки се от безжалостния нож, който заплашваше да ме лиши от мъжественост. Не се трогвах много от ударите, понеже бях свикнал да бъда бит с тояги.

Но Фортуна упорито ме преследваше и с чудна бързина превърна толкова удобния случай за спасение в нови засади за моята гибел. Защото пастирите, с които бях имал работа, дирейки някакво теленце и преброждайки различни места, ни срещнаха случайно и веднага ме познаха; хванаха ме за юздата и почнаха да ме теглят след себе си. А новият ми ездач се противопостави с особена смелост, като призоваваше хората и боговете за свидетели:

— Защо ме ограбвате с насилие? Защо ме нападате?

— Какво? Отнасяме се с тебе невежливо, когато ти сам си откраднал нашето магаре и си го повел със себе си? Ти по-добре ни кажи къде си скрил момчето, неговия магаретар, когото сигурно си убил.

Веднага го свалиха на земята и започнаха да го бият с юмруци, да го тъпчат с крака, а той им се кълнеше, че не е виждал никакъв пастир, че срещайки ме превързан и скитащ се без надзорник, пожелал, с надежда за награда, да ме върне на собственика.

— Ах, ако би могло самото магаре — възкликна той, — което по-добре никога да не бях срещал, да притежава човешки глас! То щеше

да потвърди моята невинност и сигурно щеше да ви е срам за това, що правите с мене.

Всички негови уверения обаче никак не му помогнаха, защото неотстъпчивите пастири го вързаха за шията и го поведоха към гъстите гори на оная планина, откъдето момчето обикновено превозваше дърва.

26. А него никъде не намериха, само забелязаха разпръснати навсякъде разкъсани части от неговото тяло. Аз разбрах, че това без съмнение е свършила със зъбите си оная мечка, и кълна се в Херкулес, щях да кажа всичко, каквото знаех, ако можех да говоря. Но едно можех да правя — мълчаливо да се радвам за възмездието, макар и закъсняло. Между това пръснатите части на трупа бяха събрани, трудно подредени и закопани, а моя Белерофонт^[21], като безсъмнен конекрадец и кървав убиец, доведоха вързан при техните колиби с намерение рано сутринта да го отведат, както те казваха, при властите за наказание.

Докато родителите на момчето го оплакваха със сълзи и сърцераздирателни викове, пристигна селянинът, верен на своето обещание, и поиска да извърши над мене операцията, на която ме бяха обrekli. Но някой му каза:

— Не, сега ни постигна друга беда и не ни е до магарето; виж, утре е вече по-удобно: можеш не само да го осакатиш, но да отрежеш дори и главата на тоя проклетник! Не ще ти липсват и помощници!

27. Така стана, че моето осакатяване се отложи за другия ден. А пък аз благодарях на доброто момче за това, че то, макар и мъртво, ми подари още един ден до моето мъчение. И все пак дори и такъв кратък промеждутък — да се порадвам на свобода и да си отдъхна — не ми бе даден; защото майката на момчето, оплаквайки жестоката смърт на сина си, леейки горчиви сълзи, облечена в траурни дрехи, късайки с двете си ръце покритите с пепел побелели коси, с ридания, преминаващи във викове, като удряше гърдите си, нахлу в моя обор и започна така:

— Ето, погледнете — това магаре безгрижно си лежи до яслите и не се отказва от своята лакомия; все яде и пълни ненавистния си и бездънен търбух и не жали за моята мъка, нито си спомня за страшното нещастие на своя господар. Да, разбира се, то ме презира и не иска да знае за моята старост и слабост и предполага, че безнаказано ще му се размине толкова голямо престъпление! А пък се преструва и на невинно: наистина на престъпника е присъщо след злодейско престъпление, не чувствувайки угризение на нечиста съвест, да се надява да остане ненаказан. Аз призовавам боговете за свидетели, о, най-долно четирикрако, че ти, макар и да беше имал временно дар слово, и глупавия нямаше да можеш да убедиш, че не си виновен в това жестоко деяние — та ти с копита би могло да защитиш бедното момче и да пропъдиш врага с хапане! Как си могло често да го риташ, а не можа да го отървеш от смърт с тази си пъргавост! Разбира се, ти си било длъжно да го вземеш върху себе си на гръб и веднага да го отнесеш напред, като го отървеш от кръвожадните ръце на този разбойник; най-последно не трябваше да избягаш само, като изоставиш и захвърлиш своя другар, наставник, спътник, пастир. Не ти ли е известно, че които са отказали да помогнат на подхвърлените на смъртна опасност, подлежат на наказание, понеже са потъпкали добрите нрави? Не ще се радваш дълго време на моите нещастия, човекоубиецо! Ще накарам да почувствуваш какви сили е дала природата на нещастните страдалци!

28. След тези думи тя с двете си ръце развърза превръзката от гърдите си, върза поотделно всеки от краката ми и след това ги стегна здраво в едно, изглежда, за това да ме лиши от възможност да се защитавам. После взе пръта, с който обикновено подпирала вратата на обора, и не престана да ме бие, докато силите ѝ не се изчерпаха и тоягата не падна поради собствената си тежест от ръцете ѝ. Тогава тя, съжالياйки, че така скоро са отслабнали и са се уморили ръцете и, изтича бързо до огнището и донесе оттам горяща главня и започна да ме муши с нея точно в слабините, та се принудих да прибягна до последното средство, което ми оставаше: да пръсна в лицето и очите ѝ течната, мръсна утайка от моето гюбре. Благодарение на това тя почти ослепя за миг и задушена от вонята, ме освободи от такава страшна

гибел: да загина като магарешкия Мелеагър от главнята на безумната Алтея.^[22]

---

[1] *Non feci*. — Не съм направил; обикновено се произнася от обвиняемия, който отказва да се признае за виновен. ↑

[2] *Марсова кохорта*. Кохортата е поделение на римската пехота. Марс, богът на войната, бил считан от разбойниците за свой патрон. ↑

[3] Като уж произхождащ от Тракия, разбойникът е наречен според планината *Naemus* (на гръцки *Naïmos*), произнасяно *Хемус* — Стара планина, но по народна етимология името е свързано с гръцката дума *haïma*, произнасяна по-късно *hēma* — кръв, за да се изтъкне и кръвожадността на лицето. Освен това в литературната, традиция траките минавали за свирепи и жестоки хора. ↑

[4] Също подходда за име на разбойник — „див“ като него или нещо подобно, от гр. *Νεεγ* — „звяр“. ↑

[5] *Прокуратор* — чиновник по финансовите въпроса в провинциите, а понякога и техен управител. ↑

[6] *Цезар* — постоянна титла на императора (според Гай Юлий Цезар). ↑

[7] Всички пари и ценности пътниците носели обикновено в пояса си. ↑

[8] Сега о-в Занте, в Йонийско море, срещу западния бряг на Пелопонес, едно от обичайните места за заточение на осъдените в древна Гърция. ↑

[9] *Акциум* — нос при Амбракийския залив, срещу западния бряг на Средна Гърция. ↑

[10] *Вексиларии* — ветерани, прослужили повече от 16 или 20 години; образували отделни отряди, ползващи се с известни привилегии. ↑

[11] Виж бележка 11 към III книга. ↑

[12] *Талант* — най-високата гръцка монетна единица = 5900 зл.лв. приблизително. ↑

[13] Спътници-богове, които съпровождали хората и следели за техните постъпки. Марс бил почитан като спътник на разбойниците. ↑

[14] Виж бележка 22 към IV книга. ↑

[15] Така наречените *vernae* — роби, родени и израснали в дома на господаря. ↑

[16] Тържествено завръщане на победителя с неговите войски; той бил возен на позлатена колесница, впрегната с 4 бели коня. ↑

[17] *Бактрия* била една от северните провинции на персийското царство; сега в Афганистан. ↑

[18] *Юпитер* (Зевс) бил между другото считан за бог-покровител на гостите. ↑

[19] Митичният тракийски цар Диомед давал попадналите у него чужденци да ги изядат конете му: Херакъл го победил и той сам споделил съдбата на своите жертви. ↑

[20] В оригинала *vervex* — скопен овен. ↑

[21] *Белерофонт* — герой от митологията; с помощта на крилатия кон Пегас победил триглавото чудовище Химера, бълващо от устата огън. Тук иронично — магарето е Пегас, а ездачът — Белерофонт. ↑

[22] *Мелеагър* — гръцки герой. Орисниците му предсказали, че ще умре, щом изгори докрай горящата в огнището цепеница. Майка му Алтея извадила дървото и го скрила. След години Мелеагър при спор убил братята на майка си. Алтея тогава разгорила скритото дърво и Мелеагър умрял. ↑

ОСМА КНИГА

1. По петльово време дойде някакъв младеж от близкия град, както изглеждаше, един от слугите на Харита — девойката, която беше изтърпяла с мен еднакви мъки при разбойниците. Той приседна близо до огъня и разказа на множеството слуги за нейния край и за нещастieto на целия ѝ дом — чудни и страшни неща.

— Коняри, овчари и вие, говедари, няма я вече нашата Харита, тя, нещастната, загина от страшна смърт и отиде в царството на сенките, и то не сама. Но за да узнаете всичко, ще ви разкажа отначало какво стана, за да могат по-учените, на които съдбата е дала дар да пишат, да го предадат като нещо забележително.

Имаше в съседния град младеж от много знатен произход, прочут и много богат — пълен с пари. Но той беше свикнал да живее в разкош и разврат и в пиянство посред бял ден^[1]. Не беше чудно, че се бе свързал с разбойническа банда и дори бе опетнил ръцете си с човешка кръв. Наричаха го Тразил. Какъвто бил той в делата си, такава беше и мълвата за него.

2. Когато вече Харита узряла за брак, той се явил между най-ревностните кандидати за ръката ѝ; с голямо старание се стремял към своето, но макар и да оставял далече зад себе си всички свои съперници и да желаел с подаръци да склони родителите ѝ да се съгласят, лошата слава за него му попречила: било му отказано и той се обидил не на шега. И дори когато господарската дъщеря премина в ръцете на добрия Тлеподем, Тразил не престанал да поддържа в себе си отхвърлената любов и я смесил с негодувание заради отказания брак: той замислил кърваво престъпление. Намерил най-после удобен случай да проникне в дома им и пристъпил към изпълнение на злодейския си план, който дълго време бил обмислял. В деня, когато девойката беше освободена с хитростта и храбростта на своя годеник от кървавите мечове на разбойниците, Тразил обърна внимание на

всички с необикновения си възторг от това събитие и се смесил в тълпата на поздравяващите. Уж радостен и за сегашното благополучие, и за бъдещото потомство на новобрачните, той беше приет поради уважение към блестящия му род между най-почетните гости и скривайки злодейските си замисли, се преструвал на много верен приятел. После с постоянни разговори, с често посещение, понякога дори на обед и на чашка, той ставал все по-мил и без сам да забележи, стремително се хвърлил в гибелните бездни на любовта. И защо не? Пламъкът на жестоката любов, слаб отначало, ни привлича с леката си топлина, но нажежавайки се от постоянно горене, се разгаря така, че ни кара да изгорим в лумналите ѝ пламъци.

3. Вече дълго време Тразил бил обмислял в себе си какво да предприеме. Удобен случай за разговор насаме с нея не му се удавал и все повече и повече виждал затворени всички пътища за прелюбодеяние: той имал на пътя си многочислена стража и разбирал, че не било възможно да се разкъса здравата връзка на това ново и все по-засилващо се чувство; пък и самата непорочност на момичето, дори ако тя би се съгласила на това, на което не било възможно да се съгласи, му била пречка за нарушаване на съпружеската вярност; и все пак с гибелното си упорство той се стремял към невъзможното, като че ли то би станало възможно. Това, което той смятал в момента трудно за извършване, чрез засилваната от ден на ден любовна страст му изглеждало лесно за изпълнение; и така обърнете внимание, моля ви, и най-грижливо изслушайте до какви крайности се стига при подобно изстъпление на бясна страст.

4. Един ден Тлеподем взе със себе си Тразил и тръгна на лов за зверове, ако и дивите кози могат да се нарекат така; работата беше в това, че Харита не позволяваше на мъжа си да гони диви зверове, които имат зъби или рога. И вече бяхме в подножието на горист хълм, където в сенките на плътно преплитащите се клони се криеха от погледите на ловците тия кози; за да се вдигнат от леговищата, пуснахме ловджийски кучета, специално обучени за хайка; те, както бяха научени, веднага се разделиха на групи и заобиколиха и заеха

всички достъпи: отначало се ограничаваха с глухо ръмжене, а след това по даден знак внезапно огласиха въздуха със злобен, буен лай. Не се появи изобщо нито коза, нито страхливо козле, нито най-кроткото от всички диви животни — кошута, но изскочи огромен, невиджан по размери глиган, с мускули, силно опънати под дебелината кожа, с настръхнала по тялото козина и с изправена по гръбнака четина, шумно триещ разпенени зъби, злобни пламъчета изскачат от очите му, гърмящ рев излиза от раззиналото му гърло като мълния в неговия див порив. Най-напред с удари на зъбите надясно и наляво разпори подръзките кучета, които отблизо го следваха по петите, и ги умъртви и след това стъпка нашите слаби мрежи и побягна по-нататък в посоката, откъдето се беше спуснал в началото.

5. Всички ние, обхваната от ужас, свикнали при други случаи на по-безопасен лов, при това сега без оръжие и съвсем незащитени, се скрихме и се спотаихме под листната шума или зад дърветата; през това време коварният Тразил, намирайки удобен случай за изпълнение на подлите си планове, се обръща към Тлеподем с такива лукави думи:

— Как можем като тези долни слуги да се поддадем на женски страх и на празна уплаха и да изпуснем от ръцете си такава богата плячка? Защо не се качим на конете, защо не се спуснем да го гоним? На, ти вземи ловджийското, аз ще взема другото копие!

И без да се бавят, възседат конете и с всички сила се спускат да преследват звяра. А той, уповавайки се на естествената си сила, се обръща назад и горящ с огъня на дива жестокост, със стиснати зъби, за миг се спира, оглежда се и не знае на кого първо да се нахвърли. Първ Тлеподем забил копието си в гърба на звяра, а пък Тразил не направил нищо на глигана, ами с копието подкосил подколениите жили в задните крака на коня, на който яздел Тлеподем. От изтеклата кръв конят се огънал, рухнал по гърба си и против волята си съборил и своя господар на земята. В миг бесният глиган нападнал лежащия, раздрал му отначало дрехата, а когато той поискал да се привдигне — нанесъл му със силния си зъб дълбока рана. Но добрият му приятел никак не се смутил от това престъпно начало — напротив, той не могъл да се задоволи с това да гледа дори в това опасно положение жертвата, поднесена на неговата жестокост: когато Тлеподем, в смущението,

веднъж наранен, се стараел напразно да се запази от нови рани и жадно молел за помощ, Тразил го поразил с копие в дясното бедро с толкова голяма точност и сила, че разчитал на пълно сходство на раната от копието със следите от зъбите на звяра. След това довършил без мъка и глигана.

6. Така погубил той младежа, а пък ние, опечалените близки хора, възбудени се притичахме всеки от своето скривалище. Тразил, макар и да се е радвал в душата си, че е изпълнил своето съкровено желание и че е прострял врага си, все пак не даде вид, че е радостен, но намръщи чело, прие печален израз и жадно прегърна безжизненото тяло на този, когото сам бе лишил от живот; изкусно подражаваше във всичките си действия на убит от скръб човек, само сълзи не можах да се покажат на очите му. Придаде си печален вид като нас, искрено скърбящите — престъпното дело на своите ръце той приписа на звяра.

Още не бе завършило злодеянието, а мълвата за него вече се разпространи и тръгнала по своя път към дома на Тлеподем, достигна до слуха на нещастната му съпруга. Щом чу тя тая страшна вест, каквато не ще чуе никога вече, обезумяла и обхваната от лудост, като вакханка в изстъпление се спусна през многолюдните улици, през полята и нивите и с глас на безумен човек крещи и известява за нещастията на своя мъж. Стичат се печални тълпи граждани, присъединяват се към нея срещнатите, споделят нейната скръб; от желание да види, целият град се опразва. И ето тя се спуска към трупа на съпруга си, безчувствена се строполи върху мъртвото тяло и едва ли тук не отдаде душата си на този, комуто преди това я беше поверила. С голяма мъка я подеха роднините ѝ и тя, против волята си, остана жива, а погребалната процесия, съпроводена от целия народ, се отправи към гробищата.

7. А Тразил не преставаше да крещи, прекомерно ридаше, проливаше сълзи, каквито нямаше в първите минути на скръбта, а сега — с растящата радост — потекоха и обсипвайки с ласкави имена покойния, лъжеше самата богиня на Истината^[2]. С изпълнен от скръб глас той го наричаше и приятел, и близък, и другар, и дори брат ѝ се

стараеше да свали ръцете на Харита, която се биеше в гърдите; успокояваше скръбта ѝ, въздържаше я от вопли, с мили думи притъпяваше жилото на скръбта ѝ; с различни примери за други нещастия се мъчеше да я утеши; но с всичките свои престорени грижи на съчувствие не пропускаше случая да се докосне до младата жена и с това извратено наслаждение подхранваше своята престъпна страст. Веднага, след като свършиха погребалните обреди, младата жена започна да мисли как по-скоро да последва мъжа си в гроба; обмислила всичко, тя се спряла на един лек, спокоен и ненуждаещ се от никакви оръжия начин, но напълно подобен на спокойна почивка: отказа се от всякаква храна, съвсем се напусна, дотам, че дори престана да се мие, прости се с дневната светлина и се оттегли в най-дълбока тъмнина. Но Тразил с твърда упоритост, отчасти със собствените си убеждавания, отчасти чрез другите и близки и роднини и най-последно чрез самите родители на младата жена, постигна това, че тя се съгласи да освежи с баня своето тяло, вече смъртно побледняло и покрито с нечистотия, и да подкрепи силите си. И ето тя, от почит към своите родители, макар и против волята си, се подчини на религиозната необходимост и с невесело лице, но малко прояснено вече, се възвърна, както искали от нея, към задълженията на живота; но в душата си — дълбоко в сърцето си, тя се е късала от скръб и печал: цели дни и ноци прекарваше в безутешна тъга и издигна статуи, които изобразяваха покойния във вид на бога Либер^[3], в непрестанно служене му отдаваше божески почести^[4], така че самия този начин на утеха тя превърна в мъчение.

8. Тразил, човек изобщо буен и както личи от името^[5] му, безразсъден, не дочака скръбта да се насити на сълзите ѝ и да се успокои безумието в размътения мозък и мъката ѝ от само себе си да утихне; без колебание заговори за брак с жената, която все още продължаваше да оплаква мъжа си, да разкъсва дрехите си и да къса косите си. Със страшно безсрамие той издаде тайните на душата си и откри неизразимото с думи коварство. А Харита изпадна в ужас и отвращение при тия безбожни думи; тя падна, като че ли лишена от чувства и поразена от гръм или от слънчев удар, или от мълнията на самия Юпитер. След известно време дойде на себе си, изпусна на

няколко пъти зверски вой и сега вече ясно си представи цялата подлост на Тразил; тя отложи отговора на молбата му, докато грижливо го обмисли. Между това по време на целомъдрения ѝ сън ѝ се явила сянката на коварно убития Глеподем, с лице, обезобразено от бледност и покрито с кръв, и я заговорила с такива думи:

— Скъпа съпруго, дано никому другиму не бъде дадено да те назове с това име; но ако в твоите гърди вече споменът за мене е изчезнал или ако моята печална смърт е разрушила нежния ни съюз — омъжи се за когото и да е друг щастливо, само не се давай в нечестивите ръце на Тразил, не разменяй думи с него, не разделяй трапезата си с него, не отпочивай на същото легло! Избягвай кървавата десница на моя убиец; недей свързва брак с отцеубиец^[6]. Тия рани, чиято кръв измиха твоите сълзи, не са изцяло рани от зъби: копието на злия Тразил ме раздели от тебе.

И прибавил и други думи, като разказал всичко наред — цялата сцена на престъплението.

9. А пък тя, както почивала опечалена и притискала лицето си в леглото, започнала да облива още насън със сълзи бузите си, а изтръгната от неспокойния си сън като от някакво мъчение, започнала силно да въздиша поради отново усилилата се скръб, разкъсала ризата си и безжалостно заудряла с длани красивите си рамене. Но с никого тя не сподели своите нощни видения, а старателно скри всичко, което ѝ било известно за престъплението; мълчаливо била решила да накаже безсрамния убиец и да се избави от жалкия си живот. Ето отново се явява отвратителният нахалник, търсец безразсъдно удоволствие, и я безпокои с разговорите си за бракосъчетание, за което тя не желае и да чуе. Но тя кротко прекъсва думите му и с удивителна хитрост играе своята роля на досадния бърбивец и на унижителните му молби тя отговаря така:

— Все още е пред мен прекрасният образ на твоя брат и мой любим съпруг, все още усещам в моите ноздри приятния дъх на канела^[7] от божественото му тяло; все още прекрасният Глеподем живее в моето сърце. Ти ще постъпиш умно и добре, ако предоставиш на нещастната му жена необходимото време за законна скръб, докато изминат останалите месеци на годината; това ще бъде удобно не само

за моето целомъдрие, но и за твоето спокойствие; да не би с привързаността^[8] на нашия брак да възбудим отмъстителните мани^[9] на съпруга ми за твоя гибел.

10. Тези думи не вразумили Тразил и от обещанието, което в скоро време трябвало да бъде изпълнено, той съвсем не се почувствувал по-добре и продължавал до пресищане да ѝ нашепва нечисти брътвежи, докато Харита се престорила, че я е убедил, и му казала:

— Само едно много те моля да отстъпиш, Тразиле: необходимо е, докато изтекат останалите до годината дни, тайно да правим нашите срещи, така че никому от домашните ни да не стане известно това.

Убеден напълно в лъжливите обещания на жената, Тразил се поддаде на тях и на драго сърце се съгласил на тайното съжителство; той силно желаел нощния мрак да обгърне земята и един стремеж го овладявал над всичко — да я има.

— Но слушай — казва Харита, — покрий се колкото може поплътено с плаща си и без никакъв спътник мълчаливо ела при първата нощна стража^[10] до вратите ми, свирни един път и почакай моята дойка, която ще те чака при самия вход. И дори като те пусне вътре, тя няма да запали свещ, а в тъмното ще те въведе в моята спалня.

11. Тразил харесал обстановката на този брак на смъртта. И не подозирал нищо лошо, но се вълнувал от очакване, оплаквайки се в себе си, че така дълго продължава денят и че се бави вечерта. Но щом като слънцето отстъпило място на тъмната нощ, той веднага се покрил, както му бе поръчала Харита, и попаднал в мрежата на хитрата дойка, която стояла на стража; изпълнен с надежди, той се вмъкна в спалнята. Тогавашната жена по заповед на господарката си го обкръжила с грижи и взела чаша и съд с вино, в който тайно било примесено приспивателно; докато той спокойно пиел жадно чаша след чаша, тя го лъгала за отсъствието на господарката си с това, че била задържана при болния си баща: така лесно го приспала в дълбок сън. Когато вече лежал по гръб, достъпен за враждебно действие, тя повикала Харита,

която се втурнала в бесен порив и тръпнеща от мъжка решимост, се изправила над убиеца.

12. — Ето — извикала тя — верния другар на моя съпруг, ето отличния ловец, ето милия ми жених! Ето десницата, която проля моя кръв, ето гърдите, които измислиха лъжливи сплетни за моята гибел, ето очите, на които за зло се харесах и които, предчувствайки този мрак, който ги очаква, и сега още изпитват бъдещи мъки. Почивай безгрижно, сънувай блажени сънища! Аз не ще те нападам нито с меч, нито с желязо; няма да стане така, че ти да се изравниш чрез еднакъв вид смърт с моя съпруг! Ти ще живееш, но очите ти ще умрат и нищо не ще виждаш с тях, освен когато спиш. Ще направя така, че да чувствуваш по-щастливо убийството на твоя неприятел, отколкото твоя живот. Ти не ще виждаш вече светлината и ще се нуждаеш от ръката на спътник; не ще прегръщаш Харита, не ще се наслаждаваш на брака; не ще потънеш в смъртен покой и не ще се радваш на удоволствията на живота; като непозната сянка ще блуждаеш, между царството на Ада и слънцето.^[11] Дълго време ще търсиш десницата, която е извадила твоите очи, и което е още по-тежко в нещастieto — не ще знаеш от кого да се оплачеш. А пък аз с кръвта от твоите очи ще извърша възлияние в гробницата на моя Тлеподем и ще ги посветя на неговата блажена душа. Но защо използваш ти забавянето на наказанието, заслужено за теб, и си представяш може би гибелните за теб мои прегръдки! Остави сънния мрак и се събуди за друг мрак, мрака на възмездието. Повдигни празното си лице, узнай отмъщението, разбери нещастieto си, пресмятай мъките си! Така се харесаха на целомъдрената жена твоите очи, такива сватбени факли осветиха твоето брачно ложе! Ще имаш за шаферки отмъстителките^[12], а за другар — слепотата и вечното угризение на съвестта.

13. Така пророкува тя и измъква игла за коса от главата си, избобда изцяло очите на Тразил и го оставя свършено лишен от зрение; докато той, понасящ нетърпими болки, отмахва от себе си упойката и съня, тя грабва голия меч, който Тлеподем носел на пояса си, и като безумна се впуска да бяга през града и без съмнение,

замисляйки някакво ново злодеяние, се отправи право към гробницата на своя мъж. И ние, и целият народ излязохме от домовете си и упорито я запреследвахме, подбуждайки се един друг да изтръгнем меча от безумните ѝ ръце. А Харита застана близко до ковчега на Тлеподем и с блесналия меч накара всички да отстъпят; като видя, че всички леят обилни сълзи и отвсякъде се раздават жалостиви вопли, каза:

— Оставете неуместните сълзи, премахнете скръбта, недостойна за моята доблест. Отмъстих на кървавия убиец на моя съпруг, наказах злокобния похитител на моето щастие. Вече е време с този меч да намеря пътя надолу в задгробния свят при моя Тлеподем.

14. И като ни разказа всичко подробно едно по едно, каквото ѝ беше съобщил в съня съпругът ѝ, и с каква хитрост бе наказала вкарания в дома ѝ Тразил, тя заби меча под дясната си гръд и падна, валяйки се в своята кръв; и най-после, бързейки нещо с неясен глас, се прости с мъжествената си душа. Тогава близките старателно и внимателно измиха тялото на нещастната Харита и я погребяха в същата гробница, завинаги връщайки на мъжа неговата съпруга.

А Тразил, след като узна всичко станало и не можейки да намери наказание, с което да изкупи това бедствие, но уверен, че смърт от меч е недостатъчно наказание за такова престъпление, заповяда да го пренесат тук в същата гробница и извика:

— Ето ви, зловеци сенки, доброволната жертва!

И плътно бяха затворени след него вратите на гробницата: той реши да завърши живота си с гладна смърт, осъждайки се със собствена присъда.

15. Това разказа младежът на тежко опечалените селяни, прекъсвайки нееднократно своя разказ с дълбоки въздишки и със сълзи. Те пък, страхувайки се за своята участ, ако преминат под нов господар, и горчиво оплаквайки нещастieto в дома на господарите, се приготвиха да бягат. А управителят на конюшните, оня, който беше приел с големи поръчения да се грижи за мен, събра всичко ценно, каквото било скътано от него в къщичката му, постави го на моя и на

гърба на другите впрегатни животни и със скръб напусна предишното свое жилище. Ние носехме малки деца и жени, пилета, врабчета^[13], козленца, кученца — въобще всичко, което не можеше достатъчно бързо да върви и пречеше в бягството, се движеше чрез нашите крака. Аз не чувствавах тежестта на товара, макар че той бе огромен: до такава степен се радвах, че бягам и оставям зад себе си оня, отвратителния човек, който искаше да ме лиши от мъжественост.

Преминавайки стръмно било на гориста планина, отново се спуснахме в дълги разстояния през полетата и едва привечер по тъмна пътека стигнахме до едно укрепено селище, многолюдно и богато. Жителите ни убеждаваха да не продължаваме пътя си през нощта, дори и рано сутринта, тъй като цялата околност, та и самите пътища били пълни с глутници от чудовищно огромни вълци, отличаващи се с яростна свирепост и навикнали на нападения и грабежи; също като разбойници те нападали пътниците и побеснели от безумен глад, извършвали набези над съседните имения и заплашвали вече с жалката участ на беззащитен добитък живота на хората. При това те говореха за пътя, по който трябваше да минем, че бил осеян от полуизядени човешки трупове, а наоколо се белеели оглозгани кости, така че ние трябвало да вървим с най-голяма предпазливост: преди всичко, за да избегнем засадите, които можели да ни се устроят на всяка крачка, трябвало да вървим, когато стане съвсем светло, денят напредне и слънцето блести силно, та дневната светлина да задържи стръвта на дивите зверове, и докато минем тези опасни места, да сме вървели не разпръснато, а в сгъстен строй.

16. Но тия избягали негодяи, дето ни водеха, неспособни да разсъждават в заслепението си да бързат и от страх пред полагаемото преследване, пренебрегнаха полезния съвет; без да дочакат близкия изгрев, почти около третата нощна стража^[14], ни подкараха, както си бяхме натоварени, на път. Тогава аз поради страх от опасността, за която ни бяха говорили, доколкото можех, се държах по средата на групата и се криех между струпаните в куп животни, пазех моите задни части от нападенията на зверовете: и всички се чудеха на моята пъргавина, с която надминавах вече и конете. Но тая бързина не беше поради моята пъргавина, а доказваше по-скоро моята страхливост; по

повод на това аз си мислех, че може би и прочутият Пегас повече от страх е станал летящ кон: страхувайки се именно да не го ухапе огнедишащата Химера, той скачал високо, чак до небето, така че мълвата с право го е надарила с крила^[15]. Впрочем и онези пастири, които ни караха, бяха въоръжили ръцете си за сражение: един носеше обикновено копие, друг ловджийско, трети стрели, четвърти тояга, а всеки и камъни, които щедро предлагаше неравната камениста пътека; имаше и такива, които се бяха въоръжили с островърхи колове; повечето обаче носеха запалени факли, за да плашат зверовете. И нищо не липсваше освен една военна тръба, за да заприличаме на военна част. Но като се отървахме в този случай само с напразен страх, ние попаднахме в още по-лоша клопка. Защото вълците, уплашени може би от шума на младежите в плътна колона или още по-сигурно от прекомерната светлина на горящите факли, а може би се скитаха и другаде, не предприеха никакво нападение върху нас или поне отдалеч не се показваха никакви.

17. Обаче селяните в някакво имение, покрай което ни се случи да минем, смятайки нашата тълпа за разбойници, до смърт изплашени и загрижени за своите имуществата, насъскаха срещу нас огромни бесни кучета, по-зли от вълци и мечки, които грижливо бяха отхранени за защита, на имота; насъскаха ги с обичайните дюдюкания и с най-различни викове. Кучетата покрай вродената си жестокост, настървени и от шума, причиняван от господарите им, ни нападнаха и като заобиколиха от всички страни нашия отред, се нахвърлиха и без никакъв избор започнаха яростно да разкъсват едновременно и животни, и хора, а мнозина събориха и на земята. Кълна се в Херкулес, това зрелище не заслужава толкова възпоминание, колкото състрадание: огромни кучета, страшно раздразнени, грабват едни, както бягат, залепят се за други, както са спрели, трети се хвърлят върху тези, които са паднали на земята, и по целия отред опитват зъбите си. Към тази толкова голяма опасност се прибави и друга — още по-лоша: отгоре от покривите и от най-близкия хълм селяните хвърляха срещу нас камъни, та ние вече не знаехме от коя беда повече да се пазим: отблизо ни разкъсваха кучета, отдалече летяха камъни. Стучи се един камък да улучи главата на жената, която седеше върху

ми. От болки тя започна да плаче и да вика на помощ своя съпруг — същия пастир, който се грижеше за мене.

18. А пък той започна да призовава боговете за свидетели, изтри кръвта от лицето на жена си и изкрещя силно:

— Защо нападате и смазвате нещастните, измъчени пътници с толкова голяма жестокост? Каква плячка искате? За какви простъпки си отмъщавате на нас? А пък не обитавате пещери на диви зверове или скали като варвари, та да се радвате на пролята човешка кръв!

Едва беше успял да каже това, и обилният град от камъни пресекна. Утихна по команда и предизвиканата от свирепите кучета буря. Тогава един от селяните от самия връх на един кипарис заговори така:

— Ние не сме разбойници, нямаме желание да ви ограбим, а да защитим нашата собственост от вашите ръце. Сега вече мирно, без всякакъв страх можете да продължите вашия път!

Така каза той, а ние поехме нататък, след като всеки от нас бе различно пострадал: кой от камък, кой от куче! Най-последно, като изминахме известно разстояние, стигнахме до някаква гора с високи дървета и приятни зелени морави; тук нашите водачи решиха да спрат, за да си отпочинем за малко и да полекуваме старателно пострадалите си различно тела. И ето разположихме се на земята, кой където бе; хората бързаха да се отморят и след това да употребят различни лекарства за раните си: един промива кръвта с вода от ручея край него, друг налага с напоени с оцет сунгери подутините си, трети превързва с бинт зеещите рани. Така всеки посвоему се грижеше за своето здраве.

19. Между това горе от хълма гледаше към нас някакъв старец, около него пасяха овци. Явно това беше овчар. Един от нашите го попита дали има да ни продаде мляко или прясно сирене. А той дълго клати глава и каза:

— И вие мислите още за ядене и пиене или изобщо за някаква почивка! Нима никой от вас не знае в какво място се намирате? — Като каза това, той се обърна, подкара своите овчици и се отдалечи.

Тия думи и неговото бягство причиниха голяма уплаха у нашите пастири. И докато ужасени се стараеха да узнаят какви качества притежава тая местност и нямаше кой да ги осведоми, друг старец се приближи по пътя, висок, натежал от години, цял наведен над тоягата, едва влачейки краката си и обливайки се в сълзи; като ни видя, той още по-силно заплака, докосваше коленете^[16] на всички млади хора поред и така се замоли:

20. — Заклевам ви в името на Фортуна и на нашите Гении-хранители^[17], дано доживеете в здраве и веселие до моите години, моля ви — помогнете на немощния старец и върнете на белите коси малкия ми, грабнат от подземните богове! Моят внук и любим спътник в това ми пътуване пожела да хване врабче, което чирикаше на един стобор, и падна в съседния ров, обрасъл отгоре с храсти; животът му е в крайна опасност, а по риданията и по това, как той зове на помощ своя дядо, разбирам, че е още жив; но моето тяло е слабо, както виждате, и аз не мога да му помогна. А вие, надарени с младост и сила, лесно ще помогнете на нещастния старец и ще възвърнете жив и здрав последния от моите потомци и моята единствена издънка.

21. Всички го съжалиха — при това той се молеше и скубеше белите си коси. А един от пастирите, по-храбър по дух и по-млад от другите, силен телесно, единствен излязъл без рана от горната битка, скочи пъргаво и разпита на кое място е паднало момчето; после без колебание тръгна след стареца към гъстия храсталак, който с пръст му бе посочен от него. През това време всички си почиваха, лекуваха раните си, нас пък ни нахраниха; после, като си събраха багажа, започнаха да се готвят за път. Отначало дълго викаха по име тоя младеж, а после, разтревожени от дългото му отсъствие, изпратиха човек да го върне и да му напомни, че е време вече за път. След известно време пратеният се върна смъртнобледен, разтреперан от страх, и съобщи чудни работи за своя другар: видял младежа да лежи по гръб, целият изпояден, а над него огромен дракон гризъл неговото тяло; от нещастния старец и помен нямало! Като чуха това, те сравниха разказа на пратеника с думите на овчаря; нашите водачи

разбраха, че драконът е същият жесток обитател на тези места, за който ги предупреждаваха; и като напуснаха тая опасна местност, впуснаха се в бързо бягство и ни подкараха с чести удари на тоягите.

22. Минавайки много бързо значително разстояние, стигнахме най-после някакво село и там прекарахме в почивка цялата нощ. Тук стана много интересна за споменаване случка и искам да ви разкажа за нея.

Някакъв роб, комуто господарят бил поверил цялата закрила на господарския дом и който управлявал онова голямо имение, в което се бяхме отбили и ние сега, живеел тук, женен за робиня от този дом, но бил пламнал от страст по някаква свободна жена — не оттук. Неговата съпруга, оскърбена от измяната, изгорила напълно всичките му отчетни книжа и всичко, което било скрито в хамбара. Но не се задоволила с това; тя смятала, че такава загуба е недостатъчно отмъщение за поруганото ѝ брачно ложе: обърнала гнева си против собствената си плът и кръв — сплела за себе си примка и вплела в същото въже малкото си дете, което била току-що добила от същия тоя съпруг, и се хвърлила заедно с младенеца в дълбокия кладенец. Техният господар се много разгневил, като узнал за тая смърт; хванал роба, който със своята разпуснатост станал причина за толкова голямо престъпление, и заповядал да го съблекат гол, да го намажат цял с мед и да го завържат здраво за смокиново дърво. В кухнята на това дърво имало мравуняк — цяло гъмжило, и мравките сновели насам-нататък като буйно бликащ извор. Щом само усетили сладкия дъх, на меда, идващ от тялото, те се впили дълбоко в него и макар и с малки, но безчислени и непрекъснати ръфания дълго го мъчили и така изкълвали месото и вътрешностите му, че само костите висели на дървото и блестели с особен блясък, останали без всякакво месо.

23. Напуснахме и това отвратително място и оставихме жителите в дълбока скръб. Отново продължихме и през целия ден вървахме по равни пътища из полето и вече уморени достигнахме някакъв многолюден и известен град. Тук пастирите решиха да се установят за постоянно, надявайки се да намерят безопасно убежище от

всевъзможни преследвания и привлечени от мълвата за изобилно плодородие. За три дни те възстановиха силите на впрегатните животни, за да изглеждаме по-добре за продаване; после ни изкараха на пазара и със силния глас на глашатая-посредник се извести цената на всяко поотделно; конете и другите магарета бяха закупени от богати купувачи; мен отминаваха с пренебрежение и ме оставиха самотен. Досаждаха ми вече тези докосвания на купувачите, които пресмятаха възрастта по зъбите ми, така че когато един с мръсните си пръсти започна също да опипва венците ми, аз хванах със зъби вонещата ръка и напълно я разтроших. Тази работа отблъсна от мене купувачите и те вече ме сочеха като диво животно. Тогава глашатаят с раздрано гърло и прегракнал глас започна, смеейки се, да си прави шеги за моя сметка:

— Докога ще подхвърляме за продан, и то напразно, тази кранта, тоя старец, тази кожа и кости, с изтрити копита, обезобразен от скръб и див в непохватната си леност, и нищо повече от едно протрито сито? Дори може и да го подарим на всеки, комуто не е жал да хаби сеното си.

24. С тия приказки глашатаят предизвика силен смях у присъстващите. Но от моята скръб, през каквито и места да бяха, не можех да избягам, нито да я умилостивя с толкова изпитани от мен злини; сега отново тя обърна към мене слепите си очи и ми изпрати купувач, чудно подбран, най-подходящ за моите жестоки изпитания. Вие трябва да знаете какъв е: развратник, и то стар развратник, плешив, но украсен с полубели, увиснали къдрици, един от изметта на тълпата, които през села и градове ходят и просят под звуците на цимбал и кастанети, разнасяйки със себе си изображението на Сирийската богиня^[18]. Той прояви силно желание да ме купи. Попита глашатая откъде съм родом. Този му съобщи, че съм от Кападокия^[19] и че съм много силен; отново попита — сега за моята възраст, а глашатаят подигравателно отговори:

— Един астролог, който е подредил неговите звезди, е изброил пет години; но, разбира се, той по-добре от всички знае според това, какво е заявил за гражданското си състояние^[20]. Защото, макар и да рискувам да сгреша умишлено против Корнелиевия закон, ако вместо роб ти продам римски гражданин, все пак ти ще купиш верен и

ревностен слуга, който ще може да те подпомага и в къщи, и вън от къщи.

След това омразният купувач не престана да пита едно-друго и най-последно запитва загрижено дали съм кротък.

25. А глашатаят му отвърна:

— Агне^[21] стои пред тебе, а не магаре; обича да работи спокойно, не хапе, не рита — може да се каже, скромен човек в магарешка кожа; и тази работа не е трудно да се провери. Само да си мушнеш лицето в сред бедрата му и лесно ще изпиташ колко голямо търпение ще покаже към тебе.

Така язвително постъпваше глашатаят с този развратник, а той, разбирайки, че му се присмиват, уж се разсърди и каза:

— А тебе, мършо, глухо, няма и безумно дрънкало, дано всемогъщата и всеродителка Сирийска богиня и светият Сабадий^[22], Белона^[23] и майката от Ида^[24] със своя Атис и богиня Венера заедно със своя Адонис^[251] те ослепят, че толкова време вече ми подхвърляш обидни шегички. Как смяташ ти, глупако, мога ли аз да поверя богинята на непокорно, диво животно, та то да хвърли с къч внезапно божественото й изображение, а пък аз, нещастната^[252], да бягам с разрешени коси и да търся някакъв лекар за повалената на земята богиня?

При тези думи мислех да скоча като безумец, та смятайки ме за непокорен и див, да осуемя покупката. Но обезпокоеният купувач предугади моите замисли и веднага побърза да заплати 17 денария; зарадван, господарят лесно ги получи, разбира се, от срам за мене и веднага ми метна юзда от сплетена трева и ме предаде на Филеб — това беше името на моя нов господар.

26. А пък той поведе новия си слуга към дома и едва престъпил прага, завика:

— Момичета, доведох ви от пазара прекрасен роб!

Тия момичета се оказаха тълпа развратници, които веднага, скачайки радостно, надигнаха нестройни гласове, хрипкави и пискливи като на жени, смятайки, че наистина е доведен за техните услуги

някакъв роб. Но като видяха, че не девойка е подмамена със сърна^[253], а мъж — с магаре, те се намръщиха и започнаха да се надсмиват над своя началник, че той не е купил роб, а мъж, и то за себе си, разбира се!

— Хайде — казваха, — внимавай сам да не изтощиш едно толкова хубаво магаренце, пък дай и на нас, твоите гълъбчета, да го използваме. — Бръщолевейки помежду си по този начин, те ме привързаха за яслите. Имаше между тях някакъв младеж, доста дебеличък, голям майстор в свирене на флейта, купен от тях на робския пазар с общи средства; а той, когато носели във статуята на богинята, ходел заедно с тях и свирел с рог; в къщи служел за обща работа и действувал като общ любовник. Щом ме видя в къщи, с радост ми постави щедро храна и весело ми заговори:

— Дойде най-последно заместникът за моя нещастен труд! Дано дълго време живееш и да се харесваш на господарите, и да се погрижиш за моите отслабнали вече хълбоци.

Като слушах тия думи, аз се замислих за моите бъдещи мъки.

27. На следния ден се облякоха с пъстри дрехи и всички безобразно, размазаха, лицата си с грозна боя, почерниха си и очите и пристъпиха, украсени със забрадки и с шафранови дрехи от платно и коприна. Някои имаха бели туники, на които бяха изрисувани тесни пурпурни ленти, които напомняха малки копия в полет, препасани бяха с пояси, а краката им обути в жълти чехли. Изображението на богинята, покрито с копринена покривка, поставиха върху мене да го нося и като оголиха ръце до раменете, повдигнаха огромни мечове и секири, започнаха да скачат с виковете в бесен екзалтиран танц под такта на звуците на флейта. И след като преминаха край много малки къщи, стигнаха най-последно до някаква вила на богат собственик. Щом влязоха в нея, веднага въздухът се изпълни от ужасни вопли, а те в изстъпление започнаха да се носят с отпуснати глави в стремителни движения, въртейки шии, така че разветите коси образуваха кръг; понякога се втурваха и хапеха плътта си; а накрая с двуостър меч, който носеха, започнаха да насичат всеки своите ръце. Между това един от тях особено беснееше: от дълбочината на гърдите му излизаха чести задъхвания и той изобразяваше диво безумие; сякаш върху него

изцяло е слязъл дух божи и като че ли всъщност божественото присъствие, вместо да направи човека по-съвършен, правеше го немощен и болен.

28. Виж най-сетне каква награда получи той заслужено от небесното провидение! Чрез гръмогласни пророкувания той започна лъжливо да напада себе си и да се обвинява, че е престъпил в нещо против законите на свещената религия; и затова той поиска сега да получи справедливо наказание за безбожното си деяние. Най-после грабна присъщото оръжие на тия полумъже — бич, направен от гъсти, тънки, изплетени от вълна ленти, накрай с ресни, с навързани по тях овчи кокалчета, и започна да си налага чести удари с тия възли и чудно понасяше болките от ударите с особена издръжливост. Можеше да види човек как от насичано с мечовете и от ударите на бичовете земята се бе овлажнила от тяхната нечиста кръв на скопци! А тази работа подбуди и у мен не малко безпокойство: като гледах толкова изобилно лееща се кръв от раните, страхувах се да не би при друг случай стомахът на чужденката-богиня да пожелае и кръв от магаре, както някои хора жадуват за магарешко мляко! Накрая, уморени и наситени от кръвта, прекратиха кръвопролитие и започнаха да събират и да турят в широките си пазви медни и дори сребърни монети, които в надпревара им предлагаха многобройни дарители; имаше и делви с вино, и мляко, и сирене, и брашно от различни сортове, а някои подариха и ечемик за носителя на богинята. Всичко това те грабнаха жадно и напъхаха в торби, нарочно приготвени за такава милостиня. Натрупаха го на моя гръб. И аз бях обременен от двоен товар и едновременно пристъпвах и като хамбар, и като храм.

29. По този начин, скитайки се, те обираха цялата онази местност. Най-после в едно село, радостни от изобилната щедрост, решиха да си устроят весело пиршество. Поискаха от един селянин, уж че ще правят предсказание, много тлъст овен, за да задоволи с неговото жертвоприношение ненаситната Сирийска богиня. Като нагласиха малък обед, отидоха на баня и след това, окъпани, доведоха на трапезата със себе си някакъв здравеняк селянин, добре развит

физически, със силни бедра и хълбоци; и едва хапнали някоя и друга овошка, преди самия обед, тия долни скотове, обзети от похот, се понесоха към нечувани оргии: с крайно срамни прояви се струпаха и затърсиха жадно оголения и паднал по гръб младеж и започнаха да го оскверняват с гнусните си уста. Аз не можех да понасям дълго време с моите очи това срамно деяние и започнах да викам: „Насам, граждани!“, но лишен от други срички и думи, излезе само „о“^[254], разбира се, ясно, силно и съвсем магарешко, но тъкмо навреме! Защото от съседното село много младежи, търсеци откраднато предишната нощ магаренце, с голямо старание претърсваха във всеки ъгъл; като чули моя рев от дома, те помислили, че то е скрито в къщата, и неочаквано и нахално влязоха, за да сложат ръка лично на своята вещ; тогава ги завариха при явно гнусната им дейност. Веднага повикаха отвсякъде съседите и им разкриха безсрамната сцена и отгоре на това хвалеха със смях прекомерно чистото целомъдрие на жреците.

30. Изплашени от този позор, мълвата за който бързо се разпространи и заслужено ги направи отвратителни и ненавистни за всички, те почти около полунощ събраха всичко и тайно се измъкнаха от селото, след това преминаха доста път преди изгрев-слънце и вече при ясен ден достигнаха безлюдни места встрани от пътя. Дълго се съвещаваха помежду си и се готвеха да ме погубят: свалиха изображението на богинята от моя самар и го поставиха на земята; освободиха ме от всички стремена и привързан за някакъв дъб, ме биха с бич, обкован с овчи кости, и ме докараха почти до смърт; имаше един, който заплашваше със своята секира да подсече моите подколени жили — затова, че съм тържествувал жестоко над неговото блестящо целомъдрие; но останалите решиха не толкова за моето спасение, а заради лежащата на земята статуя да ме оставят да живея. И така, отново натоварен с багаж и заплашван с удари на мечове, стигнахме до някакъв град. Тук един от първенците на града, мъж благочестив и особено почитащ нашата богиня, подбуден от звъна на цимбалите и от звука на тимпаните, и от нежните тонове на фригийски^[255] мелодии, изтича насреща ни и приемайки по обичая богинята, предложи ни гостоприемство: настани всички ни в своя

обширен дом и се стремеше да умилостиви божеството с върховна почит и обилни жертви.

31. Тук, доколкото си спомням, бях подхвърлен на най-големи опасности. Защото някакъв селянин беше изпратил като подарък на своя господар, у когото ние се установихме на квартира, част от своя уловен дивеч — много тлъст бут от огромен елен; той висеше закачен небрежно горе над кухненската врата, не много високо, и някакво куче, може би ловджийско, тайно го беше сграбчило и развеселено от плячката, бързо беше избягало от очите на своите пазачи. Забелязал тази загуба и като се укоряваше за своята небрежност, готвачът проливаше дълго време безполезни сълзи, понеже господарят настоявал за такъв обед, и то скоро; натъжен и извънредно много уплашен, се прощаваше вече със своя малък син и подготвяше за себе си смърт чрез обесване. Обаче този нещастен случай не остана скрит от очите на вярната му съпруга. Тя хвана здраво с двете си ръце гибелния възел и му каза:

— Дотолкова ли се изплаши от това нещастие, та си загуби ума! Не виждаш ли простия изход, който божественото провидение ти предлага! Ако можеш само малко да се съвземеш в тая силна вихрушка на съдбата и ако имаш още здрав разум, изслушай ме внимателно: отведи това чуждо магаре в някое скрито място, заколи го и отдели неговия бут така, че да наподобява загубения, сготви го много грижливо с вкусен сос и го поднеси на господаря вместо еленовия.

Злият негодник се усмихна и реши да се спаси с цената на моя живот: похвали горещо своята съпруга заради находчивостта ѝ и започна да точи ножовете за моето решено вече посичане.

---

[1] Ядене и пиене през деня се смятало като признак на разпуснатост и порочност. Порядъчните хора пиели вино само привечер на трапезата. ↑

[2] *Богинята Истина* — дъщеря на Зевс, майка на Добродетелта. ↑

[3] Виж бележка 15 към II книга. ↑

[4] Любимият покойник ставал бог и бил почитан от близките си. Олтарът му бил в най-обичното приживе място в къщата. ↑

[5] *Тразил* — от гр. *trasys* — дързък. ↑

[6] Лат. *parricida* — отцеубиец или убиец на близък родственник. Така се приравнява и убийството на Тлеподем от Тразил. ↑

[7] От канеленото дърво добивали благовонно масло. ↑

[8] Минимален срок за траур е 10 месеца. Ако вдовицата се омъжи за друг мъж до една година, тя загубвала цялото имущество, оставено ѝ от съпруга. ↑

[9] *Мани* — душите, сенките на умрелите. ↑

[10] Между 6–9 ч. вечерта. ↑

[11] Сянката на Тразил ще бъде *larva* — призрак — душа на умрял зъл човек. Виж бележка 23 към IV книга. ↑

[12] Тоест фуриите. Виж бележка 47 към I книга. ↑

[13] Опитомени врабчета — любима забава за деца и жени. Тук може вместо *passeres* да се чете *anseris* — гъски. ↑

[14] Около полунощ. ↑

[15] Виж бележка 19 към VII книга. ↑

[16] Докосване на коленете — знак на гореща молба. ↑

[17] *Гений* — дух-хранител, придружаващ според римляните човека от люлката до гроба. ↑

[18] Център на тоя култ бил гр. Хиерапол в Сирия. Името ѝ не е установено с точност. Предполага се, че се е наричала Атаргатис. Била почитана като богиня на земята — както гръцката Кибела. Празненствата ѝ имали характер на оргии — нанасяли си рани с мечове, бичували се и дори се скопявали. Жреците на богинята били скопени и се обличали в женски дрехи. Те се скитали из цялата Римска империя. ↑

[19] *Кападокия* — област в Южна Мала Азия; кападокийските роби били търсени много на пазара, понеже били здрави и силни. От Кападокия изнасяли също и породисти коне. ↑

[20] Законът, който забранявал да се слага ръка върху свободен човек и да се продава като роб, погрешно наричан от Апулей — Корнелиев. ↑

[21] Виж бележка 18 към VII книга. ↑

[22] *Сабадий* (Сабазий) — фригийски бог, отъждествяван с Дионис и с Атис — любимец и жрец на богинята Кибела. ↑

[23] *Белона* — кападокийска богиня на войната. Култът ѝ, характерен със своята жестокост и кръвопролития, бил пренесен и в

Рим. ↑

[24] Майката от Ида, или Великата майка, е Рея, съпруга на Кронос, майка на олимпийските богове, сравнявана с азиатската Кибела. ↑

[251] Адонис бил обичан и от Афродита, и от Персефона; затова Зевс наредил 6 месеца да бъде при Персефона в царството на мъртвите, 6 месеца при Афродита. Божество от източен произход, символизира умирането и пробуждането на природата. ↑

[252] Тук и по-долу (глава 26: „момичета“) се употребява саркастично женски род за женствеността на тези адепти на сирийската богиня. ↑

[253] Загатва за Ифигения, която богинята Диана спасила от жертвеника, като я подменила със сърна. ↑

[254] Звукът от началната сричка на думата рогго (насам), която се опитало да произнесе магарето. ↑

[255] Виж бележка 45 към IV книга. ↑

ДЕВЕТА КНИГА

1. Така онзи страшен кръвопиец вьоръжаваше срещу мен безчестните си ръце, а пък аз, пред идващата опасност, бързо трябваше да взема някакво решение. Без да мисля дълго, реших, че е по-добре с бягство да потърся спасение от надвисналата смърт, и веднага разкъсах въжето, с което бях завързан, и се впуснах в бяг с всички сили, заплашвайки с чести удари на копитата, за да се спася; втурнах се крадешком през най-близката врата в трапезарията, в която господарят на дома даваше жертвен пир^[1] на жреците на богинята, и в стремителния си бяг троша и събарям много съдове дори по трапезата на пируващите. Недоволен от тия страшни погроми, господарят заповяда на един роб да ме задържи като много буйно животно на някое сигурно място, за да не смутя втори път трапезата с подобна необузданост. Аз ловко се защитих с тая хитра лъжа и се изтръгнах от самите ръце на месаря-палач; сега се радвах на спасителния за мене затвор.

Но ето че съдбата, която никога не позволява на човек, роден в нещастен час, да стане щастлив и да избегне това, което е предопределено, или да го измени в благоприятен смисъл дори с мъдрите решения на предвидливостта, отново се намеси. Така бе и в моя случай: тази моя хитрост, която в момента ми осигури спасение, ме подхвърли в страшна опасност, и то дори до гибел само в следващия миг.

2. Защото внезапно някакво момче с възбудено и треперещо лице нахлу в трапезарията, докато слугите си шушукаха нещо, и съобщи на своя господар, че преди малко едно бясно куче се отправило от най-близката улица през задните врати у дома стръвно и с дива ярост; нападнало ловджийските кучета, а след това влязло в съседния обор и там със същата свирепост се нахвърлило на повечето от товарните животни и най-последно пощадило и хората — изпохапало мулестаря

Миртил, готвача Хефестион, камериера Хипнофил, лекаря Аполоний, пък и много други слуги, които се опитали да го прогонят. Някои животни, засегнати от отровните му ухапвания, проявявали признаци на подобен бяс. Тази работа развълнувала всички и те помислили, че и аз съм засегнат от същата напаст, и като грабнали всякакъв вид оръжие, каквото намерили, взаимно подбуждайки се, решили да победят общата опасност и обезумели ме нападнаха. Без съмнение те щяха да ме разсекат на части с копия, с ловджийски копия и особено с двуостри секири, които слугите лесно им подадоха, ако аз не бях нахлул веднага в стаята, която беше предоставена на моите господари, забелязал надвисналата опасност. Тогава те затвориха вратата и поставиха постове на мястото, без да се опасяват вече за себе си от допир с мен, надявайки се, че аз във властта на неизлечимия бяс постепенно ще загина. При това обстоятелство, намирайки най-после свобода и щастлива възможност да остана в самота, аз се проснах на приготвената постеля и заспах като човек след дълго, дълго безсъние.

3. Беше вече съвсем светло, когато, отдъхнал си на мекото легло, скочих бодър и чух разговора, на ония, които бяха прекарали цялата нощ на пост без сън. Пазейки ме, те спореха така за моята съдба:

— Дали още се мята от страшния бяс това нещастно магаре? Сигурно вече отровата съвсем го е изтощила след буйния му припадък!

За да сложат край на тия спорове и съмнения, те решиха да проверят тази работа и да погледнат през някаква дупка на вратата. Видяха, че съм здрав, и че стоя напълно спокоен. Като разтвориха вратата по-широко, пробваха моята кротост. Един от тях, като че ли изпратен от небето за мой спасител, предложи на останалите особен начин за изследване на моето здраве: да поставят пред мен ведро, пълно с прясна вода за пиене, и ако аз без колебание и както обикновено поема водата и не се отвърна от нея, значи, че съм здрав и свободен от всякаква болест; напротив, ако със страх избягна водата, щом я видя, тогава безспорно зловредният бяс още продължава. Този начин за проверка на беса, предаден от старите книги, се ползува с широка употреба.

4. Това предложение им се хареса и веднага ми донесоха огромен съд, напълнен с прозрачна вода от близкия извор; и ми я поднесоха нерешително. А пък аз без всякакво бавене пристъпих дори сам насреща и утолих силната си жажда, като пъгнах цялата си глава в съда. След това изпих до дъно спасителната, наистина спасителна за мене вода. И вече кротко понасях и леките удари с ръка, и милването по ушите, и подръпването на юздата, и всякакви такива изпитания, докато въпреки тяхната особена подозрителност не доказах на всички моето кротко послушание.

Като избягнах по този начин двойната опасност, на другия ден, отново натоварен с божествени потреби — с кастанети и цимбали, се впуснах пак на път като пазарски просяк! Като преминахме през много хижи и села, отбихме се в някакво селище, разположено между полуразрушени следи от някакъв богат град, както казваха жителите. Отидохме в близкия хан и там узнахме забавната история за някакъв бедняк, когото жена му направила рогоносец. Искам и вие също да я узнаете.

5. Този човек, измъчван от крайна бедност, живял от дребни доходи, като предлагал занаятчийския си труд. Той имал женица — също като него бедна душица, но известна със своя крайно разпуснат живот. Един ден, когато той отишъл рано сутринта на работа, веднага след него тайно се вмъкнал в дома му дързък любовник. И тъкмо жена му с него безгрижно се отдавала на ласките на Венера, съпругът, без да знае и да подозира нещо, внезапно се върнал в дома си. Като видял вратата затворена и подпряна дори, похвалил на ума си досетливостта на съпругата си. После заблъскал вратата и с подсвиркване с уста известил за своето присъствие. Тогава хитрата и опитна при такива деяния жена, като освободила със съжаление любовника си от своите крепки обятия, тайно го скрила в един кюп, който бил оставен полузарит в ъгъла, но съвсем празен.^[2] И щом отворила вратата, веднага се нахвърлила с ругатни към влезлия вътре съпруг.

— Така ли празен и безделник ще ми се разхождаш с ръце в пояса? Защо не си отишъл както обикновено на работа? Ти не милееш за нас, за нашия живот и не се грижиш за препитанието ни! А пък аз, нещастната, ден и нощ напрегам моите сили над преждата, та поне

лампа да свети в нашата колиба! Колко по-щастлива е моята съседка Дафна, която още от сутринта, сита и доволна от ядене и пиене, се търкаля със своите любовници!

6. Мъжът ѝ, сконфузен от това, казал:

— Виж какво: господарят, при когото ние работим, има дело в съда и ни освободи за днес, но аз измислих нещо за днешния ни обед. Виждаш ли този кюп? Той е все празен и само място заема! Само ни пречи тук на движението и никаква полза нямаме от него. Аз го продадох на един човек за пет денария и ето го, че иде, за да плати и да си го вземе. Хайде, запретни се и ми помогни малко, та да го измъкнем и да го предадем на купувача.

Безсрамната жена веднага съобрази и отвърнала с дързък смях:

— Брей, какъв мъж и опитен търговец съм имала! Та ти си продал за по-малко пари вещта, която аз — жената, бидейки си у дома, продадох вече за седем денария!

Зарадван от надбавката на цената, мъжът попитал:

— Е, а кой е този, който ти е дал толкова?

— Отдавна, глупако, влезе той в кюпа, за да пробва по-старателно неговата здравина — отвърнала тя.

7. Любовникът, непропуснал нищо от думите на жената, надигнал се бодро и казал:

— Искаш ли да знаеш истината, господарке! Този кюп е много стар и на много места по него зеят пукнатини!

После, обръщайки се към нейния съпруг, уж че не го познава, извикал:

— Ей ти, който и да си, любезни, подай ми веднага лампата да изтрия вътре нечистотиите и да мога още по-добре да видя може ли да се ползува този стар кюп — че парите ми не са крадени, как мислиш?

Незабавно нищо неподозиращият усърден и примерен съпруг запалил лампата, като му казал:

— Я излизай, братле, и спокойно постой тук, докато го почистя аз и така ти го предам.

С тези думи се разсъблякъл и при поднесената му светлина започнал да откъртва старата кал от гнилия съд. В това време любовникът — хубав младеж — обхванал наведената над кюпа жена на занаятчията и спокойно заработил. А пък тя със спусната в кюпа глава, опитна в блудството, посочвала с пръст ту това, ту онова място за почистване и пак това и друго място, докато най-сетне и двете работи се свършили благополучно. Като си получил седемте денария, злополучният занаятчия бил принуден да вдигне на гръб кюпа и да го отнесе до жилището на любовника.^[3]

8. Там се забавиха няколко дни и обсипани от обществената щедрост, след като си натъпкаха джобовете с печалби от пророчеството, тези пречисти свещенослужители изнамериха нов начин за печалба. Измислиха едно прорицание за различни случаи и измамиха по този начин много хора. А порицанието беше следното:

*Затова впрегнати волове орат земята,
за да класят после богато житата.*

Ако някои желаеха да встъпят в брак и се допитваха до тях, те тълкуваха думите така: като встъпят в брак, ще създадат многочислено потомство; ако ги запиташе човек, който възнамеряваше да си купи имот — впрегнатите волове и посевите означавали хубав имот — плодни поля; ако някой се безпокоеше за предстоящото пътуване и желаеше божественото предсказание, то най-кротките от всички четириноги впрегнати го очаквали, а добивът от земята означавал печалба; ако някой друг, който ще води сражение или ще преследва тълпа разбойници, им искаше съвет дали ще бъде полезно начинанието му, или не, потвърждаваха, че прорицанието било благоприятно и показвало пълна победа, тъй като главите на враговете им ще се свият под ярем и ще бъде взета обилна и богата плячка. С такива мошенически пророкувания те бяха награбили много пари.

9. Но вече уморени от постоянните запитвания, отново тръгнаха на път. И какъв път! По-лош от оня, който бяхме извървели през нощта.^[4] Съдете сами: път, осеян с дълбоки ями, някъде покрит със застояла вода, а другаде подгизнал от лепкава кал. От честите наранявания и от постоянните падания вече си изкълчих краката и едва можех изтощен да вървя дори по полските пътеки. И ето изведнъж откъм гърба им се явяват отреди въоръжени конници, които сдържаха едвам беса на конете, и жадно нападаха Филеб и неговите останали спътници; като ги стиснаха за гърлата, нарекоха ги гнусни светотатци и започнаха да ги бият. А после обвързаха всички с окови на ръцете и ги заплашиха с ругатни да дадат по-скоро златната чаша като капаро за своето престъпление. И така им говореха:

— Под предлог на тържествено богослужение, което често сте правили скрито, вие сте я откраднали от самите дивани на Майката на боговете и искахте и сега да избегнете наказанието за толкова голямо престъпление, затова тайно отпътувахте: преди още да се зазори, напуснахте стените на града.

10. После един от тях с протегната над гърба ми ръка затършува в самите одежди на богинята, която носех, намери златната чаша и я взе пред очите на всички. Но дори и това гнусно престъпление не можа да смути или да изплаши тази безсрамна шайка. Вместо това те започнаха така да увещават с престорен смях:

— Каква лоша и недостойна постъпка! Колко често се подхвърлят на опасности невинни хора! И то — за една чаша, която Майката на боговете даде като подарък на своята сестра, Сирийската богиня, да се третираат като углавни престъпници служителите на нейния култ!

Напразно бръщолевеха те такива и подобни неща — селяните ги върнаха обратно, веднага ги оковаха и ги вкараха в Тулианума^[5]; чашата пък и самото изображение на богинята, което аз носех, поставиха в съкровищницата на храма като жертвен дар. На следния ден мен ме отведоха отново на пазара и чрез глашатая ме продадоха със седем нуми по-скъпо, отколкото ме беше купил Филеб. Купи ме някакъв мелничар от близкото село. Той веднага ме натовари с

купеното жито и по тежък път, осеян с остри камъни и препречен с различни коренища, ме докара в мелницата, където работеше.

11. Там голямо множество впрегнати животни въртяха в кръг различни мелнични камъни. Не само през деня, но и през нощта те непрекъснато работеха и под скърцащото въртене на машините трупаха безспир брашно — плод на безсънен труд. Новият ми господар, разбира се, за да не се уплаша от самото начало от новата си служба, ме настани прекрасно — като знатен чужденец. Първия ден ми позволи да бъда свободен и засипа яслите ми с изобилна храна. Но само първия ден — после това блажено състояние на свобода и ситост не продължи: на следващия ден рано сутринта ме поставиха на воденично колело, което изглеждаше най-голямото; и веднага ми забрадиха лицето и ме тикнаха по дъгата на един улей, та в ограничен кръгов път да тъпча безкрайно все по своите следи, без да се отклонявам. А пък аз, забравил съвсем още своята хитрост и благоразумие, не се отдадох с готовност на новата задача. Макар че често, когато бях човек между хората, да бях виждал как се въртят подобни машини, въпреки това, като че ли неопитен и вцепенен от престорен ужас, се опрях, понеже вярвах, че ще ме отпратят като неспособен и неполезен за тази работа на някоя друга, изобщо полека, или пък ще ме оставят на спокойствие. Но напразно измислих тази безполезна хитрост. Неколцина с тояги веднага ме заобиколиха и както си бях спокоен, със закрити очи, внезапно, по даден знак и със страшен вик, започнаха да ми нанасят удари групово. Те така ме изплашиха с виковете си, че като отхвърлих всякакви разсъждения, веднага много ловко опънах въжетата и се спуснах с всички сили по кръга. С тази внезапна промяна на поведението си възбудих смях в цялата група.

12. Когато вече по-голямата част от деня мина, мен, напълно сломен, ме освободиха от стремената и от робуването на машината и ме отведоха при яслите. А пък аз, макар и изморен извънредно, много и силно нуждаещ се от възстановяване на силите и изобщо умиращ от глад, все пак, подбуждан от присъщото ми любопитство и доста

разтревожен, след като ми поставиха и изобилна храна, не без желание започнах да разглеждам устройството на това заведение. О, добри богове! Какви хора ме обкръжаваха! Цялата им кожа беше изпъстрена със синини от удари на бич и пребитият им гръб по-скоро се засенчваше, отколкото покриваше с по някоя дрипа, а някои дори бяха само с малка покривка около бедрата: всички изобщо бяха полуголи през дрипите, с клеймо на челото^[6], полуостригани, с пръстени на краката, мъртвешки бледи, почернели в тъмнината на дигация се като пара дим, с подпухнали клепахи и с лоши очи като на боксьори, които се пръскат със ситен прах преди борбата, целите посипани със замърсен прах^[7].

13. А какво да кажа, как да опиша моите другари по участ? Какви стари мулета, какви немощни кранти! Скупчени около яслите и с наведени глави, те преживяха с натезжали подушници, с шици, покрити с гнойни рани, с разширени ноздри от постоянни пристъпи на кашлица, с изранени гърди от постоянното триене на въжетата, с оголени ребра от непрекъснатите удари на бича, със страшно олющени копита от постоянното въртене на един и същ път и с грапава кожа, цялата в струпей и застояла краста. Страхувайки се от зловещия пример на тази компания, спомняйки си за Луций и предишния му живот, идвайки до границата на отчаянието, отпуснах глава и заоплаквах съдбата си. В тоя мой живот на мъки ми оставаше едно-единствено утешение: да се развличам с вроденото ми любопитство, гледайки хората, които, без да обръщат внимание на моето присъствие, всички свободно си говореха и действаха, както си искаха. С право божественият създател на древната поезия у гърците, желяейки да ни покаже мъж със забележителна мъдрост, е възпял човек, придобил върховни добродетели чрез пътуване из много страни и опознаване на различни народи.^[8] Аз самият си спомням за своето съществуване като магаре с голяма благодарност, защото под това прикритие изпитах превратностите на съдбата и станах, ако не благоразумен, то поне опитен. Ето впрочем прекрасната история, по-прекрасна от всички други и забавна, която искам да поднеса са вашия слух.

14. Онзи мелничар, който ме беше купил, иначе добър и прекомерно скромен мъж, имаше жена, много лоша и далече най-долна от всички други жени; до такава степен оскверняваше брачното си легло и домашното си огнище, че, бога ми, аз често мълчаливо въздишах вместо мелничаря. Нямаше нито един порок, който да липсваше на тая никаквица — всички гнусотии бяха събрани в нейната душа като в смрадлива помийна яма: зла, ограничена, развратна, пияница, упорита, вироглава, жадна за срамни оргии, разсипница, ненавиждаща верността, враг на скромността. Презираше и тъпчеше свещените закони на боговете и вместо това изпълняваше пусти и нелепи обреди на някаква светотатствена религия с вяра в един бог, мамейки всички хора и нещастния си съпруг, като още от сутринта се предаваше на пиянство и с постоянно блудство оскверняваше своето тяло.^[9]

15. Тази безчестна жена ме преследваше с някаква особена ненавист. Защото още преди да съмне, лежейки в постелята, тя викаше да вържат за машините новото магаре и веднага щом пристъпяше от леглото, настоятелно заповядваше лично пред нея да ми наложат колкото може повече удари. Когато станеше време за хранене и другите животни си отпочиваха, нареждаше много по-късно да ме прикрепят към яслите. С тази жестокост тя още повече засили моето природно любопитство. Разбрах, че много често в нейната спалня идвал някакъв младеж, чието лице силно желаех да видя, но покривалото на моите очи ме лишаваше от предишната свобода на действие. Ако не беше тази превръзка, аз бих могъл с хитрост да разоблича престъпните деяния на тая подла жена. Всеки ден от сутринта при нея се намираше непрекъснато някаква стара жена, посредница в нейните прелюбодеяния и пратеница на любовниците ѝ. След обилна закуска и пиене започваха да кроят коварен план как да изиграят нещастния ѝ мъж с хитро скроени измами. А пък аз, макар и силно да негодувах заради шегата на Фотида, която ме превърна вместо в птица в магаре, се утешавах в тежкото мое превращение единствено с това, че благодарение на огромните си уши слушах прекрасно всичко, дори доста надалече.

16. Един ден до моите уши достигнаха такива думи на тази безчестна старица:

— На, вече сама съди, господарке, какъв приятел щеше сама да си намериш без моите съвети — ленив и боязлив, който щеше да се бои от навъсените вежди на твоя неприятен и омразен съпруг и само щеше да се измъчва от страст за твоите любовни прегръдки. Колко подобър е Филезитер^[10] — и млад, и красив, и щедър, и пъргав, и най-упорит пред напразната предпазливост на съпрузите! Кълна се в Херкулес, той е единственият достоен да се ползува от благоразположението на всички жени, единственият, когото ще увенчаят със златен венец дори за тази само необикновена игра, която той приложи много ловко спрямо един ревнив съпруг. Но слушай и сравнявай дали всички любовници са еднакви.

17. Ти познаваш този Барбар, декурион^[11] в нашия град, когото народът поради жестокия му нрав нарича Скорпион. Той пазел своята жена от благородно произхождение и надарена с прекрасен чар с такова чудно старание, че дори не я пускал от къщи.

Тук мелничарката я прекъсна и каза:

— Как не, добре я познавам. Ти говориш за моята съученичка Арета^[12].

— Значи, ти знаеш цялата й история с Филезитер? — запита старицата.

— Съвсем не — отвърна другата, — но изгарям от желание да я узная и те моля, майко, разкажи ми поред всичко.

Без да се бави, неуморната бърбрица започна така:

— Този именно Барбар, след като се приготвил за някакво неотложно заминаване, пожелал с най-голямо прилежание да опази целомъдрието на скъпата си съпруга, та тайно повикал при себе си роба Мирмекс^[13], известен със своята всемерна преданост към него, и поръчал нему единствено да се грижи за своята господарка; заплашил го със затвор и вечни окови, а накрая и с насилствена и позорна смърт, ако някой мъж дори и мимоходом с пръст докосне жена му; това той подкрепил с клетва, призовавайки всички богове. И така, оставяйки обладания от силен страх много изпълнителен Мирмекс да съпровожда

неотлъчно съпругата му, той спокойно се отправил на път. Тогава Мирмекс добре запомнил всички наставления и не позволявал никъде да отива неговата господарка. Когато тя се занимавала с предене, той седял неотлъчно до нея, а нужно ли ѝ е било да отиде вечер на баня — само тогава тя излизала от къщи, — той вървял след нея по пътя, държейки в ръка края на дрехата ѝ; с такова чудно старание изпълнявал той поръчението на господаря си.

18. Но прославената хубост на тая жена не могла да се укрие от страстната бдителност на Филезитер. Подбуден и възпламенен от особената мъгла за нейното целомъдрие и от невероятната бдителност на пазача ѝ, той бил готов да направи и да изпълни каквото и да е: решил да пусне в ход всички средства, за да завладее този дом с неговите твърде строги обичаи, уверен в нетрайността на човешката вярност. Знаейки, че парите проправят пътя през всички трудности и че дори железни врати могат да се разбият чрез пари, той намерил случай да се срещне насаме с Мирмекс, открил му своята любов и го помолил да му окаже помощ в неговите страдания. Говорил му, че е решил в себе си бърза смърт, ако не получи своето в най-скоро време, че робът не трябвало да се страхува никак от тази работа, тъй като той сам вечерно време, под закрилата на тъмнината, тайно би могъл да влезе вътре и след кратко време да се върне обратно. Към тези и от подобен род молби той прибавил и силен клин, способен да разбие със своя неудържим натиск твърдата непоколебимост на роба — протегнал ръката си и му показал бляскави съвсем нови златни монети, от които двадесет определил за младата жена, а десет с удоволствие предложил на него самия.

19. Мирмекс изпаднал в ужас от нечуваното предложение и избягал веднага, като си запушил ушите. Но не можел да се махне от очите му пламтящият блясък на златото; а макар че се бил отдалечил и с бързи крачки достигнал в къщи, все виждал прекрасното сияние на монетите и вече притежавал във въображението си голямото богатство. Всичко това разстроило страшно ума му: този нещастник бил дърпан и разкъсван от противоречиви мисли: от една страна — вярност, от друга

— печалба, тук — мъки, там — удоволствие. Накрая златото победило страха от смъртта. Страстта му към прекрасните монети съвсем не заглъхвала с времето, напротив, гибелната алчност овладяла дори нощното му спокойствие и макар господарските заплахи да не му позволявали да се отделя от дома, златото го призовавало навън. Тогава той преодолял срама си, отхвърлил нерешителността си и предал предложението на своята господарка. Тя не отстъпила на вроденото женско лекомислие и веднага обменила своето целомъдрие за презрените монети. Изпълнен от радост, Мирмекс побързал окончателно да погуби своята вярност, мечтаейки не дори да получи, но поне да се докосне до тези пари, които бил видял заради своята гибел. Обзет от радост, той съобщил на Филезитер, че благодарение на неговите усилия желанието му е изпълнено, и веднага поискал обещаната награда. Ръката на Мирмекс, която никога не била виждала дори медни пари, сега държала златни!

20. Когато съвсем се мръкнало, довел до къщата жадния любовник с плътно покрита глава и след това го въвел в спалнята на господарката си. Едва-що изпитали своите прегръдки и започнали да чувствуват новородената любов под знамената на Венера като голи войници, изведнъж, против всякакво очакване, възползувай от мрака на нощта, ненадейно се появил пред вратата на своя дом съпругът. И блъскал вече, викал, удрял с камък по вратата: забавянето на прислугата засилило подозренията му. Страшно заплашвал той Мирмекс с жестоки наказания. А пък Мирмекс, изплашен до смърт от внезапната беда, се разтреперил и загубил и ума, и дума: нищо друго не могъл да измисли, освен да се извинява с това, че бил поставил някъде ключа и в тъмнината не можел да го намери. Между това Филезитер чул шума, бързо надянал туниката си и в бъркотията избягал бос от спалнята. В това време Мирмекс втикнул ключа в ключалката, отворил вратата и пуснал разгневения си господар. Той веднага се впуснал към спалнята, докато през това време Мирмекс тайно пропуснал Филезитер през вратата. Почувствувал се в безопасност, след като младежът преминал прага, той затворил вратата и се върнал отново да спи.

21. Но щом на разсъмване Барбар станал от леглото, видял под кревата чуждите сандали, с които Филезитер се бил промъкнал. Той се усъмнил каква работа е станала, но не открил своето подозрение нито на жена си, нито на някой друг от домашните, а взел сандалите и ги скрил тайно в пазвата си. По негова заповед робите вързали Мирмекс и го повели към пазарния площад. А господарят, потискайки мълчаливо в себе си мъката, побързал също нататък, като бил уверен, че по тези сандали той много лесно ще може да попадне на дирите на прелюбодееца. И ето по улицата Барбар начумерено пристъпвал с гневно лице, а след него — вързаният в окови Мирмекс, който, неуличен явно във вина, но измъчван от угризението на съвестта, с обилни сълзи напразно се стараел с жалки молби да предизвика състрадание към себе си. За щастие случайно насреща им се изпречил Филезитер, тръгнал съвсем по друга работа. Развълнуван, но не изплашен от неочакваното зрелище, той си спомнил каква грешка е допуснал в бързината си и съобразил веднага възможните последствия със собственото си присъствие на духа; като разбутал робите, със страшен вик се нахвърлил към Мирмекс и биейки го с юмруци по лицето, но не силно, завикал:

— Ах ти, негоднико, ти, мошенико! Нека твоят господар и всички небесни богове, които ти оскверняваш с лъжливите си клетви, да те погубят мизерно, мизернико! Ти вчера в банята си откраднал моите сандали! Заслужил си, бога ми, и още как тия вериги да изгният на тебе и отгоре на това в тъмница да не видиш бял свят!

Чрез тази умела лъжа на смелия младеж Барбар бил измамен, нещо повече — той възвърнал спокойствието си и отново се изпълнил с доверие към Мирмекс; когато се върнал в къщи, повикал Мирмекс и давайки му сандалите, му простил от душа и го посъветвал да върне откраднатата вещ на притежателя ѝ.

22. Старицата още не беше свършила да бърби и жената започна:

— О, колко щастлива е тази, която има такъв смел и безстрашен приятел! А аз, нещастната, имам мъж, който се бои и от шума на воденичното колело и дори от лицето на това гадно магаре.

На тези думи старицата отвърна така:

— Аз ще ти доведа и на теб такъв надежден любовник, смел и пъргав! — И с тези думи излезе от стаята, като се уговориха привечер още веднъж тя да дойде. А пък добродетелната съпруга веднага започна да приготвя салийски^[14] обед: прецежда^[15] скъпи вина, приготвя гозби от прясно месо и сервира колбаси. След това нарежда богата трапеза и зачаква любовника си, като че ли ще дойде някакъв бог. Тъкмо в това време за нейно щастие съпругът ѝ обядваше навън при съседа си тепавичаря. Денят бе свършил, аз бях освободен от хамута и имах възможност да се подкрепя, без да имам други грижи; и не се радвах толкова, че бях свободен от работа, бога ми, колкото за това, че сега без превръзката на лицето можех да наблюдавам всички дела на тази престъпна жена. Слънцето вече потъна в Океана и осветяваше подземните части на света^[16] и ето, яви се оная долна старица, а за нея се залепил безразсъдният любовник — почти момче: неговото гладко лице излъчваше миловидност, па и самото то би могло да достави наслада на всеки развратник. Жената го посрещна с многобройни целувки и веднага го покани да седне на приготвената трапеза.

23. Едва успя юношата да допре до устата си първата чаша и да разбере какъв вкус има виното, когато си дойде мъжът, връщайки се много по-рано, отколкото го очакваха. Тогава отличната съпруга отпрати към мъжа си всякакви проклетия; после скри побледнелия от ужас и страх любовник под случайно намиращото се там дървено корито, в което обикновено пречиствали зърното; след това с вродено лукавство, без да издава своята позорна постъпка, със спокойно лице запита мъжа си защо и за какво по-рано е напуснал обеда на най-близкия си приятел. А той, издавайки жални въздишки от дън душа, ѝ отвърна:

— Не мога да понасям безбожното и срамно престъпление на тая пропаднала жена и се измъкнах с бягство! О, добри богове, каква почтена жена, каква вярна, каква въздържана и с какъв; гнусен срам се опетни! Не, кълна се във великата богиня Церера^[17], аз дори и сега не вярвам на очите си!

Като се интересува от думите на мъжа си и от желание да узнае в какво се състои работата, тази нахалница го отрупа с настоявания да

й разкаже цялата история от самото начало. Мъжът ѝ не можа да устои и отстъпвайки на нейното желание, започна, без да знае, сиромашът, за своите бедствия, да разказва за нещастieto на чуждо семейство:

24. — Жената на моя приятел тепавичаря, жена, както се казва, с безупречно целомъдрие и по мнението на всички добродетелна пазителка на домашното огнище, изведнъж се предала с тайна страст на някакъв любовник. Тайните срещи ставали често, та дори и в тази минута, когато ние след банята се отправихме на обеду, тя се упражнявала в любов с оня младеж. Разтревожена от внезапното ни появяване, като следвала първата дошла в главата ѝ мисъл, тя поставила своя любовник под висок кафез, изплетен от тънки пръти, покрит от всички страни с платна — с него ги избелвали, като пускали отвътре серен дим. Смятайки, че юношата е скрит на сигурно място, тя преспокойно си седеше с нас на трапезата. През това време младият човек, задавен от сярата поради непоносимо тежкия ѝ и остър дъх, който на облаци го обкръжавал, трудно вече дишал и поради естеството на този газ започна често да киха.

25. Когато мъжът ѝ за пръв път чу звука от кихавицата, идващ от страната на жена му — точно зад гърба ѝ, помисли, че този звук издава тя, и както е прието, ѝ каза: „Наздраве!“, но кихането се повтори още веднъж, а след туй все по-често и по-често, докато, подбуден от изобилното кихане, почна най-после да се досеща що за работа е това. Като блъсна масата и вдигна изведнъж кафеза, изкара човека, вече едва дишащ. Пламнал от негодувание при вида на това безчестие, той търсеше меч и искаше да го заколи; аз едва го задържах насила, като предотвратих общата опасност от бесния му порив, изтъквайки обстоятелството, че врагът му и без това скоро ще умре от действието на сярата и че не трябва да подхвърля всички ни на някакъв риск. Като се успокои не толкова от моите увещания, колкото от силата на самите обстоятелства, той отнесе полуживия любовник в най-близката уличка. През това време аз тайно започнах да убеждавам и накрая убедих жена му навреме да се махне от къщи и да отиде у някоя своя приятелка, докато се успокои съпругът ѝ. Защото, не ще и дума, обхванат от бясна

яроост, той щеше да замисли някакво зло за себе си и за жена си. Избягах с отвращение от трапезата на другаря си и се върнах в своя дом.

26. Слушайки разказа на мелничаря, неговата съпруга, открай време безсрамна и дръзко нагла жена, започна да ругае с хулни думи жената на тепавичаря. Как ли не я наричаше: и коварна, и безсрамна, и накрая — страшен позор за целия женски пол; тя била забравила срама и нарушила чистотата на съпружеското ложе, опетнила домашното огнище на своя мъж с позорната слава на публичен дом, погубила достойнството на съпруга и получила име на продажна твар! А после прибави, че такива жени трябва живи да се изгарят!

Все пак тайните мъки на нечистата ѝ съвест не ѝ дадоха покой и за да може по-скоро да освободи своя съблазнител от мъчението на неудобното покривало, тя на няколко пъти увещаваше своя съпруг да отиде по-рано да си легне. Но той, понеже си тръгнал от приятеля си посред яденето и се върнал гладен, учтиво каза, че по-скоро му се яде. Жена му бързо му насипа, макар и неохотно, понеже тая трапеза бе определена за друг. Аз се възмуствах до дъното на душата си и от злодеянието преди това, и от наглостта на тая негодница сега и упорито размислях как бих могъл по някакъв начин да открия и изоблича измамата, да помогна на моя господар, да открия коритото и да покажа на всички скрития като костенурка под него любовник!

27. На тази моя мъка, заради обидата на господаря ми, най-сетне небесното провидение обърна внимание. Настъпило беше определеното време, когато хромият старец, комуто бяха поверени всички впрегатни животни, вкупом ни поведе на водопой към близкия извор. Тази работа ми даде много удобен случай за отмъщение. Премавайки покрай коритото, аз забелязах да се подават пръстите на любовника, които стърчаха навън поради теснотията на кухото покривало. Като минах в страни, аз настъпих злобно с копитото си пръстите му и ги раздробих на парчета. Извън себе си от непосилна болка, като нададе жален стон, той блъсна и обърна коритото; с това привлече вниманието на непосветения в тайната съпруг и разкри

всички замисли на безсрамната му жена.^[18] Мелничарят, не особено трогнат от нарушението на съпругеската му вярност, с ясно чело и добродушно лице помилва смъртнобледото момче и започна:

— Не се бой, синко, от мене няма да получиш нищо лошо! Аз не съм варварин и не съм груб селяк, че да те убия, както жестокият тепавичар със смъртоносния дим на сярата, или да стоваря върху главата на такова добро и мило момче суровото наказание на закона за прелюбодеянията^[19]; не, аз просто ще дяля наполовина с моята жена. И ще прибягна не към раздяла на имуществото, но към формата на общо владение, та без спор и раздор всички ние тримата да се споразумеем в едно легло. Защото аз винаги съм живял с жена си в такова съгласие и у нас, като благоразумни хора, вкусовете винаги са се схождали. А самата справедливост се позволява жената да има предимство пред мъжа.

28. Като подиграваше момчето така миличко, той го отведе в леглото; то, макар и неохотно, все пак го следваше; после, като заключи своята целомъдрена съпруга в една друга стая, сам той с момчето легна в леглото, за да се възползува от най-приятната възможност за отмъщение на поруганите съпругески права. А когато блестящата колесница на слънцето извика отново на живот деня, мелничарят повика двама по-силни работници и им заповяда да вдигнат момчето високо, наби го с пръчка по задника и му каза:

— Ах ти, толкова ефирен и нежен, още си момче, а лишаваш любовниците от цвета на твоята младост и бягаш, по жени, и то свободни гражданки и под покровителството на брачния закон! И ти ги съблазняваш и преждевременно желаш да си присвоиш име на прелюбодеец!

Ругаейки го с такива и много други думи и освен това, като го наказва достатъчно с бой, го изхвърли навън. И ето — този най-храбър от всички любовници; неочаквано спасил живота си, ако не се смята пострадалият му и през нощта, и сутринта бял задник, печален побърза да се отдалечи. А мелничарят уведоми жена си за развода^[20] и веднага я изгони от дома си.

29. Тя беше по природа безсрамница, но сега, разярена от обидата, ако и заслужена, прие всичко издълбоко; върна се отново към старите сплетни и прибъгвайки до обикновените женски хитрости, с голямо старание намери някаква си стара жена, за която се говорело, че със своите заклинания и черни магии можела да направи, каквото иска. Измоли от нея с много молби, като я обсипала и с подаръци, едно от двете неща: или мъжът ѝ да омекне и се помири с нея, или ако не може, то да му причини насилствена смърт, като му прати духа на някакъв умрял злодей или някакъв друг зъл демон. Тогава тази магьосница с власт над божествените сили почва да пуска първите стрели на своята престъпна наука и се опитва да смекчи духа на силно оскърбения съпруг и да го подбуди отново към любов. Когато тази работа излезе съвсем не така, както тя очаквала, възнегодува спрямо боговете и подбуждана не само от обещаната награда, но и от възмездие за нейния неуспех, замисли вече гибелта на нещастния съпруг и за тази цел изпраща при него сянката на някаква жена, умряла от насилствена смърт.

30. Може би, придирчиви читателю, прекъсвайки моя разказ, ти ще ми възразиш така:

— Откъде ти, лукаво магаре, затворено в стените на мелницата, можа да узнаеш това; което жените тайно, както ти твърдиш, са извършили?

Но слушай впрочем как аз, като любопитен човек в образа на впрегатно животно, съм узнал какво се е готвело за гибелта на моя мелничар.

Един ден по пладне в мелницата се появи внезапно някаква жена. Тя имаше вид на обвиняема и лицето ѝ беше разстроено от неизразима скръб, полуприкрита беше с жалки дрипи, с боси нозе, грозна, жълта като смин, немощна, с лице, почти цялото покрито с разпуснати, провиснали напред посивели коси, мръсни от пепелта, с която бяха посипани.

В този си вид тя кротко сложи на рамото на мелничаря своята ръка, като че ли искаше да му каже нещо тайно. После го заведе в спалнята му и се забави там с него доста дълго при затворена врата. А когато бе смляно всичкото жито, което робите бяха взели за работа, и

по необходимост трябваше да искат друго, те отидоха до стаята на господаря и започнаха да го викат, искайки добавъчна работа. След като много пъти го викаха, а господарят нищо не отговаряше, започнаха да чукат силно по вратата; и понеже беше много плътно затворена отвътре, и подозирайки някаква голяма беда, като напънаха силно вратата, разбиха я и си отвориха път. Вътре не намериха никаква жена, а видяха да виси от една греда с примка на шията господарят, вече безжизнен труп. Свалиха го, развързаха му примката; с плач и ридания измиха за последен път тялото му и изпълнявайки всички обреди, придружени от голямо множество, го погребяха.

31. На следващия ден пристигна неговата дъщеря от съседното село, където тя наскоро се бе омъжила, цяла в траур, изтерзана, с разпуснати коси, като често биеше с юмруци гърдите си. Тя всичко знаеше за семейното си нещастие, без никой нищо да ѝ бе съобщил: по време на сън ѝ се представила жалката сянка на нейния баща, все още с примка на шията, и ѝ разкрила всички престъпления на мащехата ѝ: и за прелюбодеянието, и за злодеянието, и как той отишъл в надземното царство като призрак. Дълго време тя се измъчваше с удари и ридания и най-после близките ѝ я накараха да прекрати терзанията си. Като изпълни на деветия ден установените по обичая обреди на гроба му, тя разпродаде на търг наследството: робите, покъщнината, всички впрегатни животни. Тогава капризната съдба разпръсна в пълна със случайности продажба на различни страни цялото домакинство. Мене ме купи един беден градинар за петдесет нуми. По неговите думи за него това било голяма сума, но той се надявал е общи усилия, негови и мои, да изкара прехраната си.

32. Самият ход на разказа изисква, струва ми се, да изложа в какво се състоеше моята длъжност.

Рано сутрин господарят ме натоварваше с разни зеленчуци и ме откарваше в съседното село, а после оставяше товара ми на търговците, възсядаше ме и се връщаше в градината. И докато той ту копаеше, ту поливаше или наведен не преставаше да работи, аз през това време си отпочивах и се наслаждавах на спокойствието си. Но ето

заедно с редовните въртения на звездите дните, месеците и годината свършиха своя кръг и след обилното вино и радостите на есента преминахме към зимния скреж на Козирога^[21] и при постоянни дъждове, при нощни роси, затворен в открит, без покрив обор, се измъчвах от студа, тъй като моят господар поради крайна бедност нямаше нито постилка, нито завивка не само за мене, но дори и за самия себе си и беше доволен, че живее поне в колиба от вейки. При това сутрин рано се случваше с голи крака да газя крайно студената кал, стъпвайки на особено остри късове лед, пък дори и стомаха си не можех да напълня с обикновената за него храна. И аз, и господарят ми имахме една и съща храна, и то много оскъдна: стари и безвкусни марули, които бяха оставени за семе и поради прекомерната си презрялост бяха започнали да стават като метли, с горчив и загнил сок.

33. Една нощ някакъв човек, който имал имот в съседното село, заблуден в тъмнината и измокрен от поройния дъжд, се отби от пътя в нашата градина, тъй като и конят му се уморил. Той беше приет според възможностите, но любезно и получи не толкова добър, но все пак необходимия в момента за него подслон. Понеже искаше да се отблагодари на любезния ми господар, той обеща да му даде малко жито и дървено масло от своята реколта и дори две делви вино. Без много да отлага, моят господар взе една торба и празни мехове, възседна ме без седло и се отправи на път на разстояние шестдесет стадия^[22]. Като изминахме това разстояние, ние стигнахме до указаното ни имение и там веднага гостоприемният стопанин покани моя господар на изобилна закуска. Чашите вече взаимно преминаваха от ръка в ръка, когато изведнъж се случи нещо особено чудно. Една кокошка, отделяйки се от другите, започна да тича по двора с кудкудякане, като че ли известяваше, че ей сега ще снесе яйце. Поглеждайки към нея, стопанинът каза:

— Каква добра служителка и колко плодовита; от колко време вече ти ежедневно ни снабдяваш с продоволствие! И сега, както виждам, се готвиш да ни доставиш закуска!

После се обърна към едно момче и извика:

— Ей, момче, постави я в нейния полог в курника, за да снесе.

Слугата направи, както му бе заповядано, но кокошката, пренебрегвайки обичайното място за носене, снесе точно в самите крака на стопанина преждевременно плод, способен да предизвика голям страх у всички ни. Защото тя не снесе яйце, както ги знаем, но готово пиленце с пера, нокти, очи и дори глас, което веднага тръгна след майка си.

34. Не много време след това стана още по-голямо чудо, от което всички с право се изплашиха до крайност. Под самата маса, на която имаше още останки от закуската, земята се разтвори и от дълбочината ѝ започна да блика обилен извор от кръв; буйно бликащите капки опръскаха с кръв цялата трапеза. В този момент, когато всички, обхванати от ужас, трепереха и се чудеха на божествената поличба, изтича един от винарската изба и съобщи, че всичкото вино, което отдавна беше наляно в делвите, се загоряло, заклокочило и започнало да кипи, като че ли е на силен огън. Забелязали също невестулка, която държала в зъбите си умряла вече зима, а от устата на овчарско куче изскочила малка зелена жаба; върху кучето, което стояло наблизко, се нахвърлил овен и с едно захапване го удушил. След всичко това стопанинът и неговите домашни изпаднаха от силен страх в краен ужас и отчаяние: какво да правят най-напред, какво да правят след това? Кого от боговете да умилюват повече, кого по-малко, за да отстранят от себе си опасността! Колко и какви жертви трябва да принесат?

35. При това, сковани от ужас, те очакваха най-страшното нещастие. И ето някакъв роб дотича и съобщи на господаря си чудовищно бедствие.

Впрочем стопанинът на това имение имал трима вече израсли синове, получили образование и надарени със скромност, които били и гордостта на живота му. Тези младежи били свързани чрез стара дружба с един беден човек, стопанин на малка хижа. В съседство с малката хижа притежавал обширни и тучни земи влиятелен и богат младеж. Той злоупотребявал със славата на своя дън род и понеже имал много привърженици, правел в града всичко, каквото пожелал.

Към своя скромн съсед той се отнесъл враждебно и разорил неговия беден имот — избил дребния му добитък, отвлякъл воловете му, унищожил още неузрелите посеви. А след като го лишил изцяло от добиви, решил изобщо да го изгони дори и от земята му. Възбудил тъжба и поискал за себе си цялата земя. Селянинът, човек скромн, лишен поради алчността на богатия от цялото си имущество, желяел да запази място поне за гроб в бащината си земя. Силно изплашен, призовал много от своите другари за свидетели по това дело, за да покажат границите между земите им. Между другите се явили и тези трима братя, за да помогнат с каквото могат на своя приятел в нещастнето му.

36. Обаче тоя безразсъден човек не се изплашил и дори не се смутил от присъствието на толкова граждани, съвсем не се отказал от грабителските си намерения и не пожелал да обуздае езика си. Когато те мирно излагали своите мнения и внимателно се стараели с думи да смекчат буйния му нрав, той, изведнъж, призовавайки всички богове, заклевайки се в своето, и в щастнето на своите близки, решително заявил, че не може да се разправя в присъствието на толкова посредници. Заповядал на своите роби да хванат за ушите съседа и да го изхвърлят по-далече от къщата му. При тези думи страшно възмущение обхванало всички присъстващи. Тогава един от тримата братя без колебание доста живо му възразил, че напразно той, облегнат на своите богатства, заплашва с надменността на тиран в момент, когато и бедните могат да намерят защита от безочието на богатите в справедливостта на законите. Като масло в пламък, като сярa в огън, като бич на Фурия^[23] тези думи възпламенили яростта на тоя човек. Стигнал до крайна степен на безумие, той закрещял, че ще предаде за обесване и всички събрани тук, и самите закони. По негова заповед пуснали овчарски кучета с огромен ръст и диви, навикнали да ядат изхвърлена по полето мърша, неведнъж нападали преминаващи пътници покрай неговото имение. Сега той ги насъскал да нападнат събралите се. Когато кучетата чули обичайното подсвиркване на овчарите, възбудени и разярени, нападнали хората в буен бяс и се нахвърлили върху тях с хриплив, ужасен лай; хапели ги, разкъсвали ги, нанасяли им всевъзможни рани. Не пощадили дори и тези, които

искали да се спасят чрез бягство, обратно — тях още по-яростно преследвали.

37. В този момент между струпаното изплашено множество най-младият от тримата братя, като се спънал в камък и наранил пръстите на крака си, се проснал на земята и устроил ужасно пиршество на жестоките и диви кучета: те се нахвърлили веднага върху лежащата плячка и разкъсали нещастния младеж на части. Когато братята чули предсмъртния му вик, се притичали в мъката си да му помогнат; завили левите си ръце в плаща, те се опитали с град от камъни да отбият кучетата от брата си и да ги разгонят. Но не могли да смекчат яростта на кучетата, нито да ги прогонят и нещастният юноша с последни усилия на гласа извикал да отмъстят на богаташа-злодей за смъртта на своя най-малък брат; веднага след това той, разкъсан, умрял. Останалите братя не толкова, кълна се в Херкулес, от отчаяние за своето спасение, колкото напълно пренебрегвайки го, се хвърлили върху богатия и пламнали от ярост в безумен порив, започнали да го обсипват с камъни. Но този кръвожаден разбойник и от преди бил вършил много такива престъпления. Сега ударил с копие единия от двамата сред гърдите и го пробол. Пронизаният в миг издъхнал, но не паднал на земята, тъй като копието, пронизвайки го целия и излизайки зад гърба му, от силата на удара се забило в земята и подпряло тялото му във въздуха. Някакъв висок и силен роб дошъл на помощ на убиеца; замахнал е камък и го запратил в третия брат. Той целял дясната му ръка, но не разчел силата на замаха и камъкът против всякакви очаквания преминал до самите пръсти, без да му причини никаква вреда.

38. Този благоприятен случай дал на съобразителния юноша някаква надежда за отмъщение. Като се престорил, че ръката му е повредена, така се обърнал към нечувано жестокия младеж:

— Наслаждавай се на гибелта на цялото наше семейство и нахрани своята ненаситна жестокост с кръвта на трима братя; тържествувай за толкова избити съграждани и все пак знай, че макар и да си разширил просторно земите си, все пак ти ще имаш някой за

съсед. О, ако тази ръка поради несправедливостта на съдбата не бе излязла от строя, то веднага, още сега, би ти откъснала главата.

Побеснял разбойникът от тези думи, извън себе си от гняв грабнал меч и се спуснал собственоръчно да погуби нещастния младеж. Но попаднал на противник, не по-слаб от него! Съвсем неочаквано младият човек му оказал съпротива, която той не можел да предвиди: хванал го здраво за десницата му и с огромна сила размахал неговия меч, а после с много и чести удари избил нечистия дух на богаташа. За да се освободи от ръцете на притичащите му се на помощ слуги, в същия миг си прерязал сам гърлото с обагреното в кръвта на неприятеля острие на меча!

Ето какво са предсказвали тия чудеса, ето какво се е съобщавало чрез тях на злощастния господар. Той, съсипан от толкова много нещастия, не промълви нито дума, не проля мълчалив нито една сълза! Но като грабна ножа, с който режеше сирене и други неща на своите сътрапезници, сам, също като своя най-нещастен син, си прободде с много удари гърлото. После се сгромоляса с главата напред над масата и отми петната на злокобната кръв с поток от нова свежа кръв.

39. Разстроен от гибелта на целия дом, и то за толкова кратко време, тежко въздъхвайки заради своите неуспехи, градинарят благодари на тия, що бяха там, и пляскайки няколко пъти празните си ръце в знак на печал, веднага ме възседна и пое пътя, по който бяхме дошли. Но и връщането ни не мина без неприятности. Срећна ни някакъв висок и снажен човек, както се виждаше от държането и външността му — войник-легионер. Той надменно, дори грубо запита:

— Къде водиш магарето без товар?

А пък моят господар, все още тъжен и неразбиращ изобщо латински език, отмина, без да му отговори. Тогава войникът, разсърден, взе неговото мълчание за оскърбление и не можа да сдържи присъщото на войника нахалство: удари го с лозовата пръчка^[24], която държеше, и го свали от гърба ми. Градинарят се оправдаваше кротко с това, че поради незнанието на езика не можел да разбере за какво му говори. Войникът повтори на гръцки:

— Къде водиш това магаре?

Градинарят отговори, че се е отправил за съседния град.

— А на мене ми е необходима помощ — каза войникът. — Това магаре заедно с други впрегатни животни трябва да пренесе вещите на нашия командир от съседната крепост.

И веднага ме хвана за поводата, за която ме водеха. А пък градинарят, като изтриваше от лицето кръвта от раната, която му остана на главата след удара, започна да моли войника да бъде внимателен и по-мек, заклинайки го в неговата щастлива съдба.

— Виж това магаренце — казваше той, — въпреки че едва ходи, не по-малко хапе, а при това страда от отвратителна болест; едва довлича от съседната градина няколко ръчки зеленчук и се задъхва от слабост, а да носи по-големи товари, и дума да не става.

40. Но като видя, че не може да умилюва войника с никакви молби и че над него сега надвисваше по-голяма опасност, защото войникът съвсем се разгневи и дори обърна пръчката откъм дебелия ѝ край с намерение да му разбие черепа, прибегна към крайно средство: преструвайки се, че иска да възбуди състрадание към себе си, и уж искайки да се докосне с молба до неговите колене, както бе наведен и прегърбен, го сграбчи за двата крака, поде го отвисоко и войникът падна тежко на земята. Веднага моят господар започна да го налага с юмруци по лицето, по ръцете, по слабините, като действуваше освен с юмруци още и с лакти, грабна дори и камък от пътя. Войникът пък, щом се намери на земята, не можеше вече нито да отбива ударите, нито да се защитава, а само не преставаше да заплашва, че ако се вдигне, ще го насече на парчета с меча си. С тези думи предупреди навреме градинаря: той изтръгна и затири надалече меча му и отново го нападна и го би с още по-жестоки удари. А онзи, лежащ по гръб и вече обезсилен от раните, не намери друга възможност за спасение, освен да се преструва, че е мъртъв — това само му оставаше. Тогава градинарят ме възседна и като взе със себе си и меча, бързо се отправи към града, без да го е грижа вече за градината, и се установи при някакъв свой приятел. След като му разказа цялата история, той го помоли да му окаже помощ в това опасно за него положение и да го скрие за известно време заедно с мен — магарето, докато за два-три дни мине опасността от съдебно преследване. Приятелят му, забравил старата си дружба с него, от сърце се съгласи да му

помогне: като ми вързаха краката, те ме изкачиха на втория етаж по стълбите нагоре, а самият градинар — моят господар, пропълзя долу в колибата в някакъв полузарит сандък и се скри там.

41. През това време войникът, както после научих, след като се съвзел най-после като че ли след голямо пиянство, зашеметен и наранен от толкова много, и то болезнени рани, едва-едва подпирайки се на тояга, се отправил към града, сломен от слабост и без да предприеме нищо; той никому в града не разказал за случката: мълчаливо преглътнал обидата, но намерил някои колеги войници и само на тях разказал за постигналата го беда. Решили за няколко дена той да се укрие в казармата, тъй като покрай личната обида се страхувал още и за това, че е загубил меча си — равно на безчестие спрямо военното му звание.^[25] Другарите му обаче забелязали нашите следи и се постарали да ни открият и отмъстят заради него. И не липсвал съсед предател, който съобщил къде се крием. Тогава другарите на войника се отнесли до властите и излъгали, че по пътя загубили сребърен съд на свой началник и че някакъв градинар го бил намерил и не искал да го върне, криейки се у свой приятел. Властите, като се осведомили за изгубената вещ и за името на началника им, дойдоха пред вратата на нашето убежище; на висок глас известиха на хазаина ни да предаде по-скоро тия, които е укрил при себе си от сигурно по-сигурно, иначе вината щяла да падне върху собствената му глава. Но той ни най-малко не се уплаши и се постара да спаси приятеля си, който му се беше доверил; не призна нищо и смело заяви, че вече от сума дни не е виждал градинаря. Войниците, напротив, уверено твърдяха, кълнейки се в гения на императора, че виновникът се крие именно тук и никъде другаде. Най-после властите решиха да направят обиск на отказващия упорито стопанин. Те заповядаха на ликторите и на другите служители да претърсят старателно всички ъгли. Но и след обиска се събщи, че няма жива душа в къщата, а камо ли магаре.

42. Тогава спорът между двете страни се разгоря още по-силно: войниците настояваха, че ние сме тука, и нееднократно призоваваха

името, на императора, а пък стопанинът на къщата призоваваше непрекъснато боговете за свидетели и отричаше всичко. Аз чух тоя спор, шум и вик и като любопитно магаре, неспокойно и нахално дотегливо, протегнах шия през някакво прозорче, за да видя какво желае там тази тълпа. И ето един от войниците случайно хвърли поглед към моята сянка и веднага прикани всички да погледнат към нея. В този миг се надигна страшен вик и в миг неколцина изкачиха стълбите и ме свалиха като пленник. След като липсваше вече всякакво съмнение, още по-усърдно затърсиха поотделно всяка пролука, откриха онзи сандък и заловиха нещастния градинар; отведоха го и го предадоха в ръцете на властта. Затвориха го в градския затвор, за да бъде предаден в скоро време за наказание. Не преставаха да се смеят с пълен глас на моето появяване. Оттук се роди и тръгна разпространената поговорка за погледа и сянката на магарето.^[26]

---

[1] Тържествен пир се устройвал в чест на някой бог. Жертвеното животно се опичало и месото му се изяждало от жреците и тия, които устройвали жертвоприношението. ↑

[2] Голяма делва за вино. Понеже не е била употребявана дълго време, по стените ѝ се образувала винена кал, която бедният занаятчия трябвало да изчегърта. ↑

[3] Бокачо почти изцяло е заимствувал тази новела в „Декамерон“ (сравни новела 2, ден VII). ↑

[4] Това е нощният преход, описан в глава 30, книга VIII. ↑

[5] „Тулианум“ — известен затвор в Рим. С това име Апулей назовава затвор изобщо. ↑

[6] На роби, които са извършили тежка простъпка, жигосвали челото с буква или с цели думи, показващо тяхното престъпление. ↑

[7] В мелницата работата на робите била най-тежка и страшна. Обикновено там те били изпращани за наказание и работели наравно с животните — въртели воденичните камъни, както са били в окови, а надзирателите ги биели с бичове. Тук димът и парата се споменават, понеже всеки мелничар имал обикновено и пекарни. ↑

[8] Това се отнася за Одисей, възпят в „Одисея“ на Омир. ↑

[9] Изглежда, това е християнска или еврейска секта. Тогава религиозният живот се отличавал с много голяма пъстрота. Всички,

които са били против официалната религия, са били обвинявани в безчестие и разврат. ↑

[10] Името означава „любимец на хетерите“ („развратник“). ↑

[11] *Декурион* — член на местния съвет; по време на императорската епоха били учредени във всички по-големи провинциални градове такива длъжности. ↑

[12] На гръцки език значи добродетел. ↑

[13] На гръцки език значи мравка. ↑

[14] Виж бележка 22 към IV книга. ↑

[15] Понеже не умеели добре да съхраняват виното, в него се образувала утайка и трябвало преди употребуване да го прецеждат. ↑

[16] Според древната традиция, която пазел народът, горният свят се ограждал от реката Океан, като през нощта слънцето огрявало долния свят. Древната наука обаче била достигнала до схващането, че Земята е кръгла и че център на нашата система е Слънцето. ↑

[17] *Статуята на Церера* — богинята на плодородието, заемала почетно място в дома на всеки мелничар. ↑

[18] Бокачо — „Декамерон“, ден, V, новела 10. Бокачо взема и тази новела почти без изменение от Апулей. ↑

[19] Този закон гласял: бащата на жената можел да убие на място дъщеря си и нейния любовник при прелюбодеяние. Мъжът нямал право да убие жена си; ако обаче във възбудено състояние убие любовника, не бил обвиняван в убийство. ↑

[20] Това било обикновено наказание за невярната жена. За развода се съобщава чрез трето лице пред 7 свидетели или писмено. ↑

[21] Тоест началото на зимата, когато слънцето встъпва в съзвездието на Козирога. ↑

[22] Гръцка мярка за дължина, около 180 м. ↑

[23] Фуриите са олицетворение на нечиста съвест, която мъчи престъпника. Те се изобразявали с бичове в ръце. Вж. бел. 46 към I кн. ↑

[24] Това бил отличителният белег (жезъл) на центуриона, с който си служел при наказание на провинилите се войници. Той бил направен от преплетени лозови пръчки. В случая този обикновен редник взел жезъла, за да „се покаже“ и да плаши пътниците. ↑

[25] Да загуби меча си, за войника било не само военно престъпление, равносилно на дезертърство, но дори и светотатство и

оскърбление на императора. ↑

[26] Изглежда, че това е вмъкнато после. Става дума за две гръцки поговорки, които тук са преплетени. „От магарешка гледна точка“ употребявали в случая, когато дребни причини докарвали сериозни последици, и „За сянката на магарето“, тоест напразно се спори — известната приказка на Демостен пред атинските граждани. ↑

ДЕСЕТА КНИГА

1. На следващия ден не зная какво е ставало с моя господар — градинаря, но мен войникът заради прекомерното си безсилие здравата ме наби. Без да среща съпротива от никого, той ме изведе от обора и ме отведе в своята казарма, както ми се струваше; натовари ме с вещите си и като ме разкраси и въоръжи съвсем по военному, ме подкара на път. Аз носех и блестящ шлем, и още по-блестящ щит и в допълнение на това — копие, което се хвърляше в очи с прекомерно дългия си прът. Изглежда, не заради военна храброст, а за да плаши нещастните пътници, той го бе поставил на извисения куп на багажа, както се прави при военен поход. След като изминахме полски и не толкова мъчен път, ние стигнахме до някакво градче и се установихме не в хан, а в дома на един от градските, съветници. Веднага войникът ме предаде на слугата, а той бързо се отправи към началника си, който държеше под своя команда хиляда войника.

2. Подир няколко дни и тук стана също необикновено и страшно нечестиво злодеяние; аз го запомних и ще ви го предлага да го прочетете и вие в книгата ми.

Стопанинът на къщата имаше син с много добро възпитание, образован, извънредно почтен и скромен — такъв, какъвто и ти, драги читателю, би пожелал да имаш у дома си. Майка му отдавна беше умряла и баща му бе сключил втори законен брак; от втория си брак той имал и друг син, който по туй време, когато аз бях отишъл там, бе започнал тринадесетата си година. Мащехата управляваше по-скоро с красотата, отколкото с нравите си къщата на съпруга си и било поради естествено безсрамие, било защото съдбата така пожелала, обърнала очите си към завареника. И вече, любезни читателю, трябва да знаеш, че четеш трагедия, а не приказка — трябва да се качиш от соци на котурни.^[1] Тази жена, докато младият Купидон се хранел с малки трохи, можела да се противопоставя на слабите му сили, потискайки

лекаия огън с мълчание. Но когато буйният Амур започнал безкрайно да гори нейното сърце и я изпълнил с безумния си пламък, тя цялата се покорила на буйствуващия бог. За да скрие душевната си рана, тя се престорила на телесно болна. Всекиму е известно, че резките промени в състоянието на здравето у болните и влюбените напълно съвпадат: мъртвешка бледност, посърнали очи, слабост в коленете, тревожен сън и тежки въздишки, така мъчителни, че трудно се потискат в гърдите. Би помислил човек, че и тази жена е замаяна от треска, ако не бяха сълзите ѝ. Уви, колко невежи са лекарите, които не знаят какво значи това, когато у човек зачести пулсът му, когато цветът на лицето му се мени час по час, когато дишането е затруднено и болният се мята от една на друга страна, без да си намери място! О, добри богове, защо биха били нужни тук опитни лекари? Достатъчно е да има човек поне някаква представа за любовта, която се заражда и която изгаря влюбения, без да има той температура.

3. И така, доведена от непоносима страст до страшна възбуда, тя нарушила мълчанието и наредила да доведат заварения син при нея. О, как би го лишила тя с удоволствие от това име, ако можеше, за да не ѝ напомня за позора ѝ! Младият човек не се забавил да изпълни поръчението на болната си мащеха. Със загрижено лице се отправил към спалнята ѝ, показвайки нужното подчинение към съпругата на своя баща и към майката на своя брат. А тя, измъчена и уморена от дългото мълчание, се колебаела и сега, не намирайки думата, която смятала най-удобна в настоящия момент, и срамежливо я избягнала, понеже свянът още не я напуснал напълно и не знаела откъде да почне. Младежът, все още нищо неподозиращ, я гледал и вежливо се осведомил за причината на нейната болест. Тогава тя се възползувала от гибелния случай, който я предоставил очи с очи с него, намерила смелост и като се заливала в сълзи и закрила лицето с края на дрехата, така му заговорила бързо и с прекъсван от вълнение глас:

— Цялата причина и начало на моите сегашни страдания, а сега вече лекарство и единствено спасение — всичко това си ми само ти! Твоите очи проникнаха през моите до гълбините на душата ми и разгоряха в моето сърце страшен пожар! Съжали се над тази, която чезне по теб! Да не те смуцава никак уважението към баща ти — ти

ще спасиш живота на съпругата му, която твърдо е решила да умре. Защото неговия образ виждам в твоето лице и заслужено те обичам. Довери ми се. Ние имаме достатъчно време за необходимото. А това, което никой не знае, все едно, че не е станало.

4. Забъркан от внезапната беда, младежът, макар и в първия момент да се изплашил от такова престъпно деяние, все пак решил да не довежда мащехата си до отчаяние с неуместен и суров отказ, а умело поискал да му даде време да си помисли. Впрочем той щедро обещава, но я посъветва да се възстанови душевно, да се пооправи, да укрепне, докато при някое пътуване на баща му им се предостави свобода за удовлетворяване на страстите. Веднага след това се отстранил от опасното свиждане с мащехата си. Смятайки, че такова бедствие се нуждае от по-задълбочено мислене, той веднага се отправил към своя стар възпитател — човек с изпитано достойнство. След дълго обмисляне те дошли до извода: спасително ще бъде за него колкото се може по-скоро да избяга от бурята на жестоката съдба. Но нетърпеливата жена не могла да понася ни най-малко отлагане и измислила някаква причина мъжът ѝ веднага да се отправи за своите най-отдалечени имения. След това, опиянена от приближаващата се до осъществяване мечта, нетърпеливо настоявала да се яви младежът и да даде доказателство за своята страст, както бил обещава. Младежът по една или друга причина отклонявал това срамно свиждане. Тогава тя ясно разбрала от неговите неубедителни отговори, че не ще получи обещаното. Всичката стремителна сила на безумната си любов тя заменила с още по-страшната от любовта ненавист. Веднага привлякла един нечестен роб, предан ней и готов на всякакво престъпно деяние заради нея. Съобщила му своите коварни планове. Нищо по-добро не замислила, освен да лишат от живот нещастния младеж. И така, този разбойник веднага бил изпратен да приготви силно действаща отрова, да я налее във виното и да подготви гибелта на невинния завареник.

5. Докато злодеите се съвещавали за удобното време за поднасяне на отровата, случило се нещо друго: по-малкото момче —

родният син на тая негодница, се върнало в къщи след утринните занятия, взело си закуска и поискало да пие: то намерило чашата с виното, в която се криела изсипаната отрова. И без да подозира скритата там опасност, я изпило на един дъх. Щом изпило приготвената за брата му отрова, веднага паднало мъртво на земята. Възпитателят му, поразен от внезапната смърт на момчето, започнал да вика, призовавайки майка му и всички домашни. Когато узнали вече за причината на смъртта — гибелното питие, всеки от присъстващите започнал с различни предположения да гадае кой ли би могъл да извърши това жестоко престъпление. Но онази жестока жена, рядък образец на зла мащеха, не се трогнала нито от страшната смърт на сина си, нито от своята нечиста съвест на детеубийца, нито от нещастieto на своя дом, нито от скръбта на съпруга си, нито от тежката грижа по погребението. Не! Тя се възползувала от семейното нещастие, за да намери удобен случай за отмъщение. Веднага изпратила пратеник да съобщи на мъжа ѝ, намиращ се на път, за нещастieto, което се е случило в семейството му. Едва-що се завърнал той и тя с присъщата ѝ безпримерна наглост започнала да обвинява заварения си син, че той отровил сина ѝ. Това само дотолкова било вярно, доколкото момчето предотвратило със своята гибел тая смърт, на която бил обречен брат му. Но тя твърдяла, че по-малкият брат заради това е бил убит от заварения ѝ син, понеже тя не се съгласила на срамно съжителство с него, към което той се опитал да я принуди. Недоволна от тази чудовищно дръзка лъжа, тя добавила, че той я заплашвал и с меч, ако тя разкрие неговото престъпление. Нещастният баща, поразен от гибелта на двамата си сина, бил сломен от тия бедствия, които го връхлетели като буря. Той видял на смъртен одър тялото на по-малкия си син и знаел сигурно, че смъртно наказание заплашва другия заради кръвосмешение и убийство. При това лицемерният плач на уж горещо любещата го съпруга изпълвал и него с извънредно голяма омраза към собствения му син.

6. Едва завършило погребалното шествие и обредите около тялото на малкия му син и нещастният старец от самия гроб, обливайки с пресни сълзи лицето си и скубейки посипаните с пепел коси, бързо се отправил към площада. Там, без да знае за измамата на

жена си, негодницата, ту с плач, ту с молба, допирайки коленете на градските съветници, молел да накажат останалия му жив син — осквернителя на бащиното ложе, убиеца на собствения си брат, злодея, който искал да посегне на живота и на мащехата си. Със своята скръб той възбудил такова негодувание и състрадание в градския съвет и дори у народа, че всички присъстващи там били единодушно за това: да преустановят съдебното протакане, да вземат пред вид строгите доказателства на обвинението, да предварят подготовката за защита и още сега публично да го зарият с камъни и да унищожат тази обществена язва. Чиновниците между това разбрали каква опасност заплашва тях самите, ако искрите на негодувание доведат до нарушаване на обществения ред и до бунт. Затова едни умоляват съветниците, други обуздават народа, за да може съдът, основавайки се на традицията от прадедите, да произнесе справедлива присъда; след като бъдат изслушани и двете страни: не бива да се осъжда човек, без да бъде изслушан, както се постъпва само там, където владее варварска жестокост и тирания, а не би било удобно да дават такъв пример на потомците си, и то в мирно време.

7. Надделяло благоразумието и веднага било дадено нареждане на глашатая да свика съветниците в курията^[2]. След това те седнали на своите места по обичая според ранга си, отново се чул гласът на глашатая и пръв пристъпил обвинителят. Въведен бил също и призованият обвиняем и по примера на атинския закон и на Марсовия съд^[3] глашатаят съобщил на адвокатите, че трябва да се въздържат от увод и да не подбуждат към милосърдие. Как е станало всичко там, аз узнах от многото разговори, които водиха помежду си хората. Обаче с какви думи го е нападнал обвинителят, как се е оправдавал обвиняемият, изобщо какви са били пледоариите на страните, не мога да ви докладвам, понеже не присъствувах там — аз си бях в обора и не зная това. А това, което узнах, ще ви изложа в тези редове. Щом се свършили пледоариите, решено било верността на обвинението да бъде потвърдена със сигурни доказателства — не могло да се допусне решение, при това толкова важно, основано само на подозрение; трябвало да повикат главния свидетел — оня роб, който единствен, както се говорело, знаел как е станало всичко. А този убиец ни най-

малко не се боял от изхода на това престъпно дело, нито от вида на съвета в пълния му състав, нито дори от гласа на долната си съвест. Това, което сам беше измислил, започнал да излага като чиста истина. По неговите думи той бил повикан от младия човек, който бил недоволен от непристъпността на своята мащеха; за да отмъсти за оскърблението, наредил му да убие нейния син и обещал, да го възнагради щедро за, мълчанието; ако откажел, заплашил го със смърт. Казал още; че младежът му предал собственоръчно приготвената от него отрова, но след това си я взел обратно: страхувал се, че може да не изпълни заповяданото и да запази чашата като веществено доказателство, и затова в края на краищата сам дал отрова на момчето. Всичко, което говорел този негодник, много приличало на истина и след неговите показания съдебното следствие приключило.

8. Вече никой от съветниците не останал благосклонен към младежа; явно било, че той е уличен в престъпление, и присъдата му била ясно определена: да бъде зашит в мях^[4]. Предстояло съветниците по стар обичай да спуснат в бронзовата урна своите решения — всички еднакви, тъй като всеки написал едно и също.^[5] Веднъж гласовете събрани, участта на подсъдимия щяла да се реши; никой нищо след това вече не можел да измени и властта над неговия живот се предавала в ръцете на палача. Но ето изведнъж един от съветниците, по-възрастен от другите, лекар, човек много честен, ползущ се с голямо влияние, закрил отвора на урната с ръка да не би някой да пусне необмислено гласа си. После се обърнал с такава реч към съвета:

— Гордея се, че до тази възраст през целия си живот съм се ползвал от вашата почит, и затова не мога да допусна да осъдите един наклеветен подсъдим. Ние ще извършим явно убийство, а вие сте свързани с клетва да съдите справедливо. Вие сте подведени от лъжата на този жалък роб и ще станете и вие престъпници. Аз самият не мога да произнасям несправедливо решение, защото ще измамя моята съвест, потъпквайки всяко страхопочитание към боговете. Ето защо трябва да узнаете от мен как е станала работата.

9. Неотдавна този мерзавец дойде при мене, за да купи силно действаща отрова, и предпазливо ми предложи сто златни монети; обясни ми, че отровата била нужна на някакъв болен, изтощен от тежка и неизцерима болест, който силно желаел да се избави от мъките си. Гледайки този зъл бърбивец и неговите неясни обяснения, аз бях сигурен, че тук се крие някакво престъпление. Дадох му наистина отровата, дадох му я, но предвиждайки бъдещи усложнения, не приех веднага сумата, която ми предлагаше, а казах:

„За да не би случайно между тези златни монети, които ти ми предлагаш, да се окаже някоя фалшива, постави ги в тази торба и я запечатай с твоя пръстен, докато утре ги проверим в присъствието на някой сарафин.“ Той се съгласи и запечата парите. Когато го доведоха в съда, аз пратих един от моите слуги на кон в дома ми за тези пари. И ето, донесоха ги и аз мога да ги предложа на вашето внимание. Нека и той погледне и познае своя печат. Наистина по какви подбуди може да се припише на брата на момчето отровата, която е купил самият този роб?

10. Тогава силен трепет премина по негодника и естественият цвят на лицето се смени със смъртна бледност; по цялото му тяло потече пот и той ту нерешително пристъпва от един крак на друг, ту се чеше по главата; от полуотворената му уста излизат не знам какви непонятни думи, така че никой вече не можел да се съмнява, че той е участник в престъплението. Но хитростта отново заговорила в него и той започва упорито да отказва, като не престава да обвинява лекаря в лъжа. А този, виждайки, че покрай достойнството на съда се петни публично и неговата собствена чест, започнал с удвоено усърдие да опровергава мерзавеца. После по заповед на чиновниците свалили от ръката на роба железния пръстен и го сравнили с печата на торбата — това сравнение затвърдило предишното подозрение. Веднага приложили по гръцки обичай колелото^[6] и висилката^[7], но с чудно упорство той издържал всички изтезания и дори мъките на огъня. Тогава лекарят казал:

11. — Не допускам, кълна се в Херкулес, не допускам, въпреки божественото право, вие да подхвърлите на наказание този невинен в нищо юноша! А робът, подигравайки се с нашия съд, да отбегне наказанието за своето гнусно престъпление! Веднага ще ви дам сигурно доказателство във връзка със сегашното дело. Когато този подлец искаше да купи от мене смъртоносната отрова, аз сметнах, че е несъвместимо с моята професия да причиня смърт комуто и да било, защото съм учил, че медицината е призвана да спасява хората, а не да ти погубва. Страхувайки се, ако не изпълня молбата му, да не мога да открия престъплението, понеже някой друг може да му даде смъртоносното питие или сам той да прибегне в края на краищата към меча или към някое друго оръжие, за да изпълни безбожния замисъл, аз му дадох отрова, но носеща сън — така наречената мандрагора^[8], известна със своите наркотични свойства и предизвикваща дълбок сън, подобен на смърт. И няма нищо чудно в това, че доведеният до отчаяние разбойник, сигурен в неизбежното наказание, се показва издръжлив на тия мъки сега, понеже му се виждат по-леки. Но ако наистина момчето е взело питие, приготвено от моите ръце, то е живо и си почива, спи и скоро ще се събуди от страшния сън, ще се върне пак към живот. Ако ли пък то е загинало, ако е смъртно унесено, причините за неговата гибел следва да търсите на друго място.

12. Цялата тази реч на стария човек им се видяла много убедителна и веднага бързо се отправили към гробницата, където лежало положено тялото на момчето; а нямало никой от съветниците, никой от знатните и никой дори от самия народ, който да не се устремил с любопитство нататък. Ето бащата сам със собствените си ръце отмества капака на саркофага, и то в минутата, когато синът му, отвърнал се от смъртното вцепенение, се възвръща от царството на смъртта. Силно го прегръща и не намирайки думи, достойни за такава радост, го извежда пред народа. И както си е било момчето още увито и свързано в погребалните дрехи, така го и занасят в съда. И вече явно било изобличено престъплението на злодея-роб и на още по-престъпната жена и истината блеснала с цялата своя голота: осъждат мащехата на вечно изгнание, а роба приковават на кръст. Парите по общо съгласие остават у добрия лекар като награда за спасителния

сън. Ето какъв край имала тая знаменита, чудесна история за стареца: в малък промеждутък от време, а може би в кратък миг изпитал опасността да остане без деца и отново неочаквано станал баща на двама сина.

13. Между това аз се носех от такива вълни на съдбата. Войникът, който ме беше присвоил, по поръка на своя трибун^[9], изпълнявайки своя служебен дълг, трябваше да отнесе писмо до голям началник в Рим. Той ме продаде за единадесет денария на двама братя — роби, негови съседи. Техният господар беше много богат човек. Единият от братята беше пекар-сладкар, а другият — готвач. Първият печеше хлебчета и сладкиши, а другият готвеше сочни месни ястия с необикновено вкусни подправки. Те живееха заедно и водеха общо домакинство. Мен ме наредиха да пренасям огромни количества съдове, необходими на техния господар за различни случаи при многобройните му пътувания. И така аз постъпих при тия двама братя като техен трети другар. Никога преди не съм бил така доволен от толкова благосклонната вече към мене съдба. Защото моите господари обикновено всяка вечер пренасяха в своята стаичка прекомерно много остатъци след изобилно и разкошно устройвани пиршества: единият донасяше тлъсти остатъци от свине, пилета, риби и от всякакъв вид други яденета; другият пък — хляб, сладкиши, милинки, кравайчета, курабии с различни форми^[10] и много сладки. Те затваряха стаичката си и се отправяха в банята, за да се освежат. А пък аз до насита се нааяждах от предложените ми свише ястия. Аз не бях толкова глупаво и такова наистина магаре, че да оставя тия най-сладки яденета и да ям твърдото сено.

14. Дълго време ми се удаваше тая ловка кражба, тъй като аз вземах още страховито и доста пестеливо незначителна част от многото, пък и ония мои побратими не можеха и да подозират магаре в такива хитри постъпки.

Но когато, твърде уверен в невъзможността да ме разкрият, почнах да увеличавам дажбата си и, избирайки по-хубавото, разпилявах сладките, братята се разтревожиха от силно подозрение.

Макар и още никак да не вярваха, че аз съм способен на това, все пак се стараеха да проследят виновника за ежедневната липса на продуктите им.

Накрая те сами взаимно започнаха да се обвиняват в най-срамна кражба, засилиха бдителността още по-старателно и по-прилежно и дори преброяваха вече парчетата. Най-послед единият премахна стеснението си и така заговори на другия:

— Това не е справедливо и не е човешко! Ти всеки ден вземаш по-отбрани парчета и ги продаваш тайно, и трупаш парички. Трябва остатъка по равно да си разделяме! Ако не ти харесва такава обща дружба, можем по всичко друго да си останем братя, а само в това отношение да се разделим. Защото виждам, че ако продължаваме да храним подозрение един към друг в кражба, ще стигнем до голямо разногласие!

А другият отвърна:

— Бога ми, аз похвалявам тази твоя смелост. Аз пък мислех, че ти крадеш парчетата, и дълго време се сдържах, за да не се види, че обвинявам собствения си брат в срамна кражба. Но добре стана, че се разбрахме с думи и сега да си помогнем в бедата! Иначе нашата мълчалива вражда щеше да създаде от нас нови Етеокъл и Полиник^[11]!

15. След като си размениха взаимно такива упреци, и двамата се заклеха, че не са извършили никаква измама. Решиха с общи, дружни усилия да издирят разбойника, който им причиняваше тия загуби. Смятали, че е невъзможно магарето, което оставало единствено в къщи, да може да се храни с такива деликатеси. И все пак ежедневно изчезваха отбрани парчета от ястията. А пък не допускали в стаята да са налетели мухи, големи като Харпиите^[12], които някога ограбили яденето на Финей^[13]! По това време, доволно вкусило от щедрото ядене и наяло се до насита с човешки ястия, тялото ми наедря от тлъстина, кожата ми от грапава стана мека, косъмът ми се заглади и лъсна. Това мое разкрасяване обаче навреди много на почетното ми име. Обръщайки внимание на необикновената ширина на моя гръб и забелязвайки, че сеното всеки ден си стои изобщо недокоснато, те започнали непрекъснато да ме наблюдават. И веднъж както обикновено те затвориха вратата и се престориха, че уж отиват на баня. Вместо

това през някакъв процепа на вратата те започнали да ме наблюдават. Виждайки как съм се нахвърлил на поставените навсякъде лакомства и забравяйки своите загуби, те се учудили много на магарешкото чревоугодие и избухнали в силен смях. Те викали ту един, ту друг и събрали цяла тълпа роби, за да им покажат невероятната дори за споменаване лакомия на тъпото впрегатно животно. Толкова голям и така неудържим смях обхванал всички, че достигнал до ушите дори на минаващия оттам господар.

16. Заинтересуван за какво така хубаво се смеят неговите домашни и като узнал каква е работата, и той сам погледнал през същия отвор и се развеселил твърде много; и дотолкова се смял, че го заболял коремът. После отвори вратата и влезе в стаята, за да погледа отблизо това чудо. Аз видях тогава, че съдбата ми се усмихва поласкаво, отколкото преди с веселото настроение на обиколилите ме ми внушаваше доверие. Никак не се смутих и продължавах да си ям много спокойно, докато господарят, развеселен от такова небивало зрелище, не издаде заповед да ме отведат в дома му. Нещо повече — той със собствената си ръка ме заведе в трапезарията. Трапезата беше наредена и той заповяда да поставят пред мене много блюда с всякакви ястия, към които още никой не беше се докосвал:

Макар и да бях доста похапнал, желяейки да заслужи неговото внимание и благоразположение, охотно се нахвърлих на предложеното ми ядене. Тогава почнаха съвсем сериозно да мислят какви гозби не биха могли да бъдат по вкуса на едно магаре и за да изпитат доколко бях опитомен, почнаха да ми предлагат месо, стотвено със сок от млечка^[14], птица, посипана с чер пипер и риба с екзотичен сос. В това време трапезарията кънтеше от оглушителен смях. Най-последен един от присъстващите, шегаджия, извика:

— Дайте на този наш другар малко чисто вино!

Господарят одобри това предложение и каза:

— Ти наистина се пошегува умно, обеснико такъв! Защото може нашият сътрапезник да не откаже да пресуши и чаша вино с удоволствие!

След това извика:

— Хей, момче, вземи тази златна чаша, напълни я с медовина и я поднеси на моя храненик; но го предупреди, че аз съм пил за негово здраве!

Очакването на сътрапезниците стигна до крайно напрежение. А аз ни най-малко не се изплаших. Спокойно и дори с доволство нагласих долната си устна като език и пресуших на един дъх оная твърде голяма чаша. Надигна се шум и вик и в един глас всички ми пожелаха добро здраве.

17. Господарят преливаше от радост. Повика своите роби — моите купувачи, и заповяда да им заплатят четворно: предаде ме на най-любимия свой освободен роб, човек доста богат, и му поръча с голямо внимание да се грижи за мен. А той ме гледеше човешки и много ласкаво и за да направи още по-голямо удоволствие на покровителя си, най-старателно ме обучаваше в разни хитрости, които довеждаха до възторг моя господар. Най-напред лягах край трапезата и се подпирах на лакът, след това се борех и даже танцувах, като се изправях на задните си крака. Накрая, което беше най-чудно за всички, отвърщах с кимане на въпросите: накланях главата си напред за мое желание, а я отхвърлях назад — за отказ; ако ми се искаше да пия, поглеждах към виночерпеца, подмигвайки му ту с едното, ту с другото око. Всичко това много лесно научих, дори го правех, без някой да ми го е показал. Но аз се боях да не би ако случайно без учител се храня по човешки, повечето от моите постъпки да се изтълкуват за неблагоприятно знамение и като ме насякат на късове, да ме предадат като богата храна на ястребите. Навсякъде тръгна мътва за мене, така че моите чудни способности носеха чест и слава на моя господар: „Ето, казваха за него, този е, който има за другар и сътрапезник магаре, магаре, което се бори, танцува, магаре, което разбира човешка реч и изразява своите чувства със знаци.“

18. Но преди всичко нека ви съобщя сега това, което бях длъжен да направя в началото — кой бе моят хазаин и откъде е родом. Тиаз, така се наричаше моят господар, произхождаше от Коринт, столица на цялата провинция Ахей; съответно на своя произход и високо

положение той преминавал от длъжност в длъжност и накрая бе избран за член на колегията на градските цензори^[15]. За да отговори на блясъка на поетата длъжност, той обеща да устрои в разстояние на три дни гладиаторски игри и нашироко прояви своята щедрост дотам, че в старанието си за слава и популярност се отправи за Тесалия, за да достави най-редки зверове и прочути гладиатори. След като ги избра по свой вкус и се разплати, той се приготви за обратен път. Не използва разкошните свои колесници и пренебрегна красивите коли, които напразно влачеха накрая де закрити и де открити, а и дори тесалийските и другите яздитни галски животни^[16], благородният произход на които се цени твърде много, а яздеше само мен. Беше ме украсил със златни фалери^[17], с красиво боядисано седло и с пурпурни покривала, със сребърни юзди, с пъстри колани и с твърде остроумно направени знаци. Седеше върху мен, с най-любезно изражение ме заговорваше и между другото му доставяше удоволствие обстоятелството, че аз можех и да го нося, и да му бъда сътрапезник.

19. Когато привършихме пътя и по суша, и по море и приближихме Коринт, големи тълпи граждани започнаха да се стичат и както ми се струваше, не толкова да отдадат почит на Тиаз, колкото от желание да ме видят. Защото толкова голяма мълва се беше разпространила за мене, че аз се оказах за моя господар източник на големи печалби. Той видя множеството хора, жадни да видят моите шеги с прекомерно любопитство, и като затвори вратата, ги пускаше един по един със заплащане; всеки ден се сдобиваше по този начин с доста крупна сума.

В тълпата била и някаква знатна и богата матрона. След като заплатила за входа, както се следвало, и след като се налюбувала на различните ми номера, тя постепенно от изумление преминала в особено страстно желание да ме има и не можейки да намери лек за своята безумна страст, подобно на Пазифая^[18], жадно пожелала моите прегръдки. Тя се уговорила с моя пазач срещу голямо възнаграждение и получила разрешение да бъде една нощ с мене; той не се интересувал никак що за удоволствие би могла да получи тя от мен и доволен само от печалбата си, се съгласил.

20. След като се нахранихме и се оттеглихме от трапезарията на господаря, намерихме в моето помещение вече отдавна чакащата ме матрона. О, добри богове, какви чудни и колко прекрасни приготовления се правеха! Веднага четирима евнуси ни оградиха легло на земята с много възглавници, надути от нежен пух, постлаха удобно златна покривка, украсена с чуден тирски пурпур, а отгоре поставиха прекомерно къси, но доста много други възглавници, необикновено меки, на каквито деликатните жени са свикнали да опират бузите и шиите си. Не желаейки да забавят по-дълго време със своето присъствие удоволствието на господарката си, евнусите затвориха вратите на нашата спалня и се отдалечиха. Вътре свещите обливаха ярка светлина и разгонваха нощния мрак.

21. Тогава тя смъкна изцяло всичките си дрехи, дори и превръзката на прекрасните си гърди. Застана близо до светлината и от сребърна кутия се намаза обилно с благовонни балсами; след това и мен ме натри навсякъде с тях, но особено грижливо ноздрите ми. Тогава страстно ме целуна, не така, както обикновено целуват жените в публичен дом, като си правят пари или да привлекат тези, които не ги искат, но с чистота и сърдечност. И после сладко ми зашепна:

— Обичам те, жадувам те, само теб обичам, без теб повече не мога да живея — и други такива, с които жените изразяват своите чувства и у другите възбуждат страст. След това ме улови за юздата и по начина, по който ме бяха свикнали, ме накара да легна. А това на мене не ми се виждаше нито ново, нито мъчно да го направя, особено след толкова време да срещна прегръдките на такава хубава и жадна за любов жена. При това прекрасното и изобилно вино ме беше замаяло, а пламтящият балсам възбуждаше моето сладострастие.

22. Аз обаче бях обхванат, и то от не малък страх при мисълта, как с толкова големи и такива крака бих могъл да обхвана нежната матрона; как с толкова твърдите копита да притисна в обятията си това белоснежното и нежно тяло, сътворено като че ли от мляко и мед; как ще целувам с огромните си уста и с безобразните като камъни зъби

малките розови устни с божествена по тях роса; как най-после, дори и да изгаря до мозъка на костите от любовострастие, може да ме приеме такъв грамаден. Горко ми! Ако бъде повредена знатната гражданка, ще ме подхвърлят да участвувам в борбите с дивите зверове на моя господар! Между това тя отново ме обсипа с ласкави имена и непрекъснато ме целуваше с нежен шепот, с впити в мен очи и накрай възкликна:

— Държа те, гълъбче мое, врабченце мое!

И докато ми говореше така, ми доказа колко несъстоятелни са били моите разсъждения и колко неуместен моят страх. Като ме обхвана плътно, тя ме прие целия. И колкото пъти, щадейки я, я отстранявах леко, толкова пъти тя в буен порив се притискаше към мен сама, обхващаше моя гръб и още по-тясно се вплиташе в мен, така че кълна се в Херкулес, струваше ми се, че у мен нещо липсва, за да удовлетвори нейната страст. Сега разбрах, че ненапразно е изпитвала удоволствие с мучащия си любовник майката на Минотавър. И така прекарахме цяла нощ без сън и в труд. На разсъмване, избягвайки да научи зората това, жената си отиде, като уговори със същата цена същото за следващата нощ.

23. Моят надзорник нямаше нищо против нейното желание да продължават любовните занятия — отчасти заради голямата печалба, която получаваше от това, отчасти от желанието да достави ново зрелище на господаря. Без да се бави, той му разкри цялата сцена на нашата любов. Господарят награди щедро волноотпущеника и ме определи за публично представление. И понеже достойнството на онази отлична моя съпруга не й позволявало да вземе участие в представлението, а пък никоя друга не можеше да се съгласи дори за голяма награда, намериха някаква жалка престъпница, осъдена по решение на местния управител на разкъсване от зверове; тя трябваше да се яви с мене в театъра пред очите на зрителите. Аз узнах следното за нейните престъпления.

Тя имала за съпруг един млад човек, чийто баща, тръгвайки някога на пътешествие, заповядал на своята жена — майката на същия младеж, която била тогава бременна, — ако случайно роди дете от женски пол, веднага да го убие. Тя, в отсъствие на мъжа си, родила

момиченце. Подбудена от вродени майчински чувства, не изпълнила поръчението на мъжа си и предала момиченцето на съседите си да го отгледат. Когато се върнал мъжът ѝ, тя му съобщила, че е родила дъщеря и че я убила. А момичето достигнало цъфтяща възраст и трябвало да го оженят. Майката не можела да му даде без знанието на мъжа си зестра, съответствуваща на произхода му. И не могла да направи нищо друго, освен да открие тайната на своя син. При това тя много се опасявала да не би случайно той, обхванат от младежки порив, да направи грешка и без да знае, да почне да тича по собствената си сестра. Младежът — примерен и покорен син — свято почитал дълга и към майка си, и към сестра си и достойно пазил семейната тайна. Обзет от необикновено милосърдие, той изпълнил непредвиденото задължение на кръвното родство и приел под свое покровителство своята съседка, горката сирота. Скоро я оженил за своя най-близък и добър приятел и му дал щедро зестра от собствените си средства.

24. Но това добро и прекрасно дело, изпълнено с достойнство, не могло да се скрие от зловещата воля на съдбата — по нейна подбуда в дома на младежа се вмъкнала жестоката ревност. След известно време неговата жена — тази, която сега е осъдена за това престъпление на разкъсване от диви зверове — започнала да подозира девойката като наложница на мъжа ѝ и нейна съперница; затова я намразила и накрая ѝ приготвила гибел, прибегвайки до най-страшни интриги. Ето какво злодейство измислила тя. Като задигнала пръстена на мъжа си, заминала на село. Оттам изпратила роба си — верен ней и от вярност заради нея готов на всичко долно — да извести на младата жена, че младежът отишъл на вилата си и че я викал при себе си. Но трябвало съвсем сама колкото може по-скоро да отиде при него. И за уверение на това, предала пръстена, откраднат от мъжа ѝ! А пък тази, подчинявайки се на поръчката на брата си, защото тя само така го назовавала — и още повече, като познала неговия пръстен печат, веднага тръгнала на път, както ѝ било поръчано — без всякакъв спътник. Подло измамена, тя не забелязала примката и попаднала в коварна засада. Почтената съпруга, обхваната от бясна и разюздана ревност, се нахвърлила върху сестрата на своя мъж, съблякла я гола и

най-напред я била с бич до смърт; а тази с плач обяснявала каква била работата и непрекъснато споменавала името на брата си, като уверявала зълва си, че се гневи и негодува за мнимо прелюбодеяние. Обаче тая жена не повярвала на нито една нейна дума и смятайки, че всичко това е измислица, пробола нещастницата между бедрата с горяща главня и най-жестоко я умъртвила.

25. Като чули вестта за тази ужасна смърт, брат ѝ и съпругът ѝ дотичали и оплаквайки я със страшни ридания, предали тялото на младата жена за погребение. Младият човек не могъл да понесе спокойно толкова жалката и съвсем незаслужена смърт на сестра си. Обхванат до мозъка на костите си от болка, той тежко заболял от жлъчка. Така изгарял в силна треска, че, изглеждало, и нему самия била необходима помощ. Съпругата му, която била вече загубила заедно с верността си и името на съпруга, се уговорила с някакъв лекар, известен с вероломството си. Този лекар бил прочут с многото си награди и можел да наброи богати трофеи, които спечелила десницата му. Тя му обещала петдесет хиляди сестерции, ако той ѝ продаде силно действаща отрова, и така сама купила смъртта на мъжа си. Това било свършено и те се престорили, че приготвят някакво питие за облекчаване болките в гърдите му, а също и за облекчаване на жлъчката му — питие, което учените наричат свещено^[19]. Вместо това му се поднесло друго, посветено на Прозерпина^[20]. И вече, в присъствието на цялото семейство и на някои приятели и близки, лекарят старателно го размесил със собствената си ръка и протегнал чашата на болния.

26. Но наглата жена искала да се освободи и от свидетеля на своето престъпление и да си запази обещаните пари. Тя видяла протегнатата ръка с готовата чаша и казала:

— Не, драги докторе, няма да дадеш на милия ми съпруг това питие, преди сам ти да отпиеш значителна част от него. Отде да знам дали не си скрил в тая чаша гибелна отрова. Това не ще обиди теб, един толкова мъдър и учен мъж, ако аз, любещата жена, загрижена за своя съпруг, проявявам необходимата грижа за неговото спасение.

Силно смутен от тая дръзка постъпка на тази жена-звяр, лекарят, забъркан и лишен от достатъчно време да обмисли своите действия, страхувайки се, че неговото забавяне или смущение може да възбуди подозрение за нечиста съвест, опитал значителна част от съдържанието на чашата. Следвайки неговия пример, младият човек поел чашата, която му била подадена, и я изпил до дъно. Като свършил по този начин своята работа, лекарят веднага се приготвил да си отиде, в къщи, за да приеме бързо някоя противоотрова. Но безчовечната жена със страшна упоритост се стремяла да доведе докрай това, което била почнала, и не му позволила да се отдели нито крачка от нея.

— Нека да видим целебното въздействие на лекарството — казала тя.

Но най-после, след непрекъснати и дълги молби и убеждения, тя го пуснала да си отиде. Между това сляпата гибел проникнала дълбоко във всичките негови вътрешности и стигнала най-после до сърцето му. Дълбоко засегнат и вече обхванат от тежка сънливост, с мъка се добрал до къщи. И едвам успял да разкаже всичко на жена си и поръчал да изиска поне обещаната награда за двойната смърт, така измамен, при жестоко страдание издъхнал този знаменит лекар.

27. Младият човек също не останал дълго време жив. Сред престорените и лъжливи сълзи на своята съпруга издъхнал и той в също такива мъки, както и лекарят. Погребали го. Изминали няколко дена, през които се извършвали необходимите заупокойни обреди. И ето явила се жената на лекаря и поискала да ѝ се заплати за двойното убийство. А оная жена, докрай вярна на себе си, потъпквайки законите на верността и спазвайки ги привидно, любезно ѝ отговорила и ѝ обещала много щедро да изпълни исканото. Уверила я, че веднага ще изплати уговорената сума, но добавила, че ѝ се искало още малко да получи от това питие, за да завърши напълно започнатото дело. И нищо повече. Жената на лекаря, заплетена в такова подло коварство, лесно се съгласила. За да угоди на богатата жена, бързо отишла в къщи и скоро след това ѝ предала цялата кутийка с отровата. А пък оная престъпница, получавайки това мощно средство за престъпления, простряла далече и нашироко своите окървавени ръце.

28. Тя имала малка дъщеря от съпруга си, когото неотдавна бе убила. Много мъчно понасяла тя обстоятелството, че според законите по необходимост част от наследството на мъжа ѝ трябвало да премине към това дете. Понеже ламтяла да заграби цялото наследство, решила да посегне на живота на дъщеря си. След като се осведомила, че след смъртта на децата майките вземат наследството^[21], тя се показала и като родител такава, каквато се била проявила и като съпруга. По своя план тя поканила на обед и жената на лекаря. И на обедата тя се опитала да отрови и двете — и жената, и собствената си дъщеря. Страшната отрова веднага довършила слабия дъх и неукрепналите нежни вътрешности на малкото момиче. Но съпругата на лекаря, щом усетила как ужасното питие се разлива с вероломни лъкатушения по белите ѝ дробове и започва там опустошителното си действие, веднага се досеща каква е работата. Скоро, когато дишането ѝ се затруднило, тя се уверила в своето подозрение. Веднага се отправила към дома на самия наместник и със силен вик го призовала за защита. Обкръжена от развълнуваната тълпа, тя обещала да разкаже за страшните престъпления и сполучила в това: веднага наместникът открил за нея и дома си, и слуха си. Едва успяла да разкаже подробно от самото начало всичките жестокости на разбеснялата се жена и изведнъж в очите ѝ потъмняло, полуотворените ѝ устни се свили, изскърцали продължително зъбите ѝ и тя паднала мъртва пред самите крака на наместника. Той бил човек опитен и не можел да допусне с ни най-малко забавяне наказанието на тази страхотно престъпна жена заради толкова многобройните ѝ владения. Веднага хванал прислужниците и със силата на мъките изтръгнал от тях истината. Престъпницата била осъдена на разкъсване от диви зверове, не че това било достатъчно наказание за нея, а защото той не можел да измисли друго по-достойно за нейните простъпки.

29. С такава жена аз трябваше да се съчетая публично в законен брак и затова с много голям страх очаквах дните на празненството. Неведнъж изпитвах желание да свърша със себе си, за да не се опетня от съприкосновението си с такава престъпница и да се опозоря пред целия народ. Лишен от човешка ръка, лишен и от пръсти, аз не можех

да опаша меч с тези кръгли и изтъркани копита. И все пак се утешавах с малка надежда в тия крайни за мене нещастия: пролетта току-що настъпваше цяла в цветна премяна, обливаше ливадите с пурпурен блясък и разпукваше трънливата обвивка на разцъфващите с благовонно дихание рози, които щяха да ме превърнат отново в предишния Луций.

Ето настъпи денят, определен за празненството. Въведоха ме, с голяма тържественост, следван от благоразположения народ чак до самата арена. И в очакване, докато се свърши първият номер на програмата, който се състоеше в хоров танц, аз стоях до входа и много доволно хрупках зелената трева, която растеше там, и с удоволствие хвърлях любопитни погледи през откритата врата и се наслаждавах на приятното зрелище.

Момчета и момичета, разцъфнали в първия цвят на младостта, прекрасни по външност, с блестящи костюми, с изразителни движения изпълняваха гръцки пирихийски танц^[22]; подредени хармонично, те изпълняваха красиви фигури — ту се извиваха с гъвкави стъпки в кръг, ту се нареждаха в извита редица, събираха, се в каре, и изведнъж после се разделяха на две. Но ето раздаде се звук на тръба, който възвести края на тия сложни съчетания на сближаване и отделяне. Завесата се спусна^[23], сгънаха и другите платна и сцената се откри пред очите на зрителите.

30. Сцената^[24] представляваше изкусно направена гора в планината. Наподобяваше оная знаменита планина Ида^[25], която поетът Омир е възпял. Засадена бе с живи и зелени дървета, а от върха бликаше извор, изкусно направен от ръката на майстор: водите му се стичаха по склоновете на планината. Няколко козички хрупкаха трева, а юноша в образа на Парис, облечен като фригийски овчар с красива връхна дреха и азиатски плащ на раменете, със златна тиара^[26], пасеше стадото. Ето показа се и прекрасно момче, почти голо, само хламида на ефеб^[27] покриваше лявото му рамо. Веднага привлякоха погледа златните му коси, затъкнати с красиво подредени златни перца. Жезълът в ръката му показваше, че това е Меркурий^[28]. Той се приближи с танцова стъпка и подаде с дясната си ръка златна ябълка

на този, който изобразяваше Парис^[29]. Със знак показва какво е поръчал Юпитер и със задна стъпка грациозно изчезна от погледа. След това се появи девойка с благородна външност, наподобяваща богинята Юнона^[30] — главата ѝ бе обкръжена от блестяща диадема, а носеше и скиптър. Бързо се втурна и друга, която щеше да познаеш, че е Минерва^[31] — на главата ѝ блестеше шлем, покрит с маслинов венец. Тя повдигаше щита и поклащаше копието, като че ли за сражение.

31. След нея влезе друга девойка, която блестеше с чудна красота. Божественият ѝ тен издаваше в нея Венера, каквато е била като девойка: с голотата на откритото си тяло предлагаше на погледа съвършена красота. Само тънко копринено парче плат покриваше отпред красивата ѝ женственост. Но него любопитният ветреца ту игриво и любовно издуваше така, че да се види нежният цвят на младостта, ту по-силно го духваше, за да го прилепи плътно и ясно очертае прелестните ѝ форми. Самите цветове на богинята контрастираха: бяло тяло — като че ли от небето, лазурно покривало — с цвета на морето. Зад всяка девойка, изобразяваща богиня, следваха свити: зад Юнона — Кастор и Полукс^[32], чиито глави бяха покрити с яйцевидни шлемове, на върха със звезда — ролята на близнаците играеха също млади актьори. Под звуците на различни мелодии, изпълнявани от йонийска флейта^[33], тихо и бавно приближаваше девойка. С благороден жест даде да се разбере, че ако той присъди наградата за красота на нея, тя ще даде на овчаря власт над цяла Азия. А пък онази, която оръжието представяше като Минерва, бе пазена от две момчета — оръженосци, Ужас и Страх; те подскачаха с голи мечове. Зад гърба ѝ флейтист тръбеше дорийска бойна песен: той смесваше остри тонове с ниски звуци и подражаваше по този начин тръба, възбуждаща желание към битка. А тя, пълна с бодрост, поклащаше глава и хвърляше заплашителни погледи и с жива и сложна мимика даваше на Парис да разбере, че ако ѝ присъди наградата за красота, ще го направи храбър герой, увенчан с богати трофеи.

32. Ето и Венера, сред възторжените викове на публиката, обкръжена с голям орляк весели дечица, със сладка усмивка, застана чудно красива по средата на сцената: човек би помислил, че ония вечно бели и нежни момченца-купидончета току-що са прилетели от небето или от морето; защото и с крилцата, и със стрелите си, и с целия си вид те напомняха изумително прекрасните форми на Купидон и като че ли тяхната господарка отиваше на сватбен пир, те осветяваха пътя ѝ с трептящия пламък на факли. Пристъпваха бързо и прекрасно множество прекрасни невинни девойки — оттук прелестни Грации, оттам чудно красиви Хори^[34]; те пръскаха цветя и гирлянди и в чест на своята богиня сплетоха дивно хоро, предлагайки ласкаво на царицата на удоволствията накитите на пролетта. Ето че вече и флейти нежно засвириха с многобройните си дупки лидийски напеви. Те приятно милваха сърцата на зрителите. Но още по-голяма сладост се разля, когато прелестната Венера спокойно запръстъпя, забавя леко крачките си и с леки извивки на тялото, в дискретна хармония, с които се движеше и главата ѝ. Нейните чувствени жестове отговаряха на размекващата музика на флейтите, и ту нежно се премрежваха зениците ѝ, ту хвърляха заплашителен поглед, а понякога само очите ѝ танцуваха. А щом застана пред погледа на съдията, само с движение на ръцете изрази, че ако я предпочете пред другите богини, ще му даде за съпруга прекрасна по външност и подобна на нея жена. Тогава фригийският младеж от все сърце предаде на девойката златната ябълка в знак на победа.

33. Какво впрочем се учудвате вие, просташки глави, площаден добитък, или по-добре ястреби в тоги. Как няма и сега всички съдии да търгуват със своите решения, когато още в началото на света между богове и хора е замесено пристрастие? И с първото си решение оня съдия, избран по внушение на самия Юпитер, човек-селянин, овчар, прелъстен от наслаждения, не продаде ли, обричайки на гибел, целия си род?^[35] Така, бога ми, и после е ставало: вземете например знаменития съд на прославените ахейски вождове^[36] тогава, когато те по лъжливи сведения обвинили в измяна мъдрия и ученолюбив Паламед^[37] или когато пред военната доблест на великия Аякс са предпочели посредствения Одисей^[38]! А какво ще кажете за това

прословуто решение, което бе прието от атиняните, тези умни законодатели и опитни във всички знания? Нали старецът^[39] с божествена мъдрост, когото делфийският оракул провъзгласи за най-мъдър сред смъртните, по злобната измама на безсрамна шайка биде подхвърлен на преследване като развращаващ младежта — тази младеж, която той възпираше от крайности? Не бе ли той погубен от смъртоносния сок на гибелна трева и не остави ли с това петно на вечно безчестие за съгражданите си? Не са ли приели сегашните велики философи неговото светло учение и не се ли кълнат в негово име те при своите стремежи към висше блаженство? Но някой може да ме обвини за моето негодувание, разсъждавайки така в себе си: „Ето пък сега ще търпим едно магаре да ни философствува“, та я да се върна отново към разказа, от който се отклоних.

34. След като се свърши този съд на Парис, Юнона и Минерва, опечалени и разгневени, си отидоха от сцената, изразявайки с жестове негодуванието си, че са ги пренебрегнали. А пък Венера, радостна и весела, с танц с целия хор изрази тържеството си. Тогава от самия връх на планината през някаква скрита тръба пръсна във въздуха струя вино, смесено с шафран, и се разля нашироко, като ороси с благовонен дъжд пасящите наоколо кози; а те, окъпани, промениха своята белота в златистожълта. Когато вече целият амфитеатър се изпълни със сладък аромат, планината заедно с гората се провали вдън земя.

И ето че някакъв войник пресече бегом улицата и се отправи към градския затвор, вече да доведе по желание на народа оная жена, за която вече споменах, че бе осъдена да бъде разкъсана от диви зверове заради многобройните си престъпления и бе предназначена за славно бракосъчетание с мен. Започнаха да готвят вече брачното ложе за нас; то блестеше с инкрустации от индийска костенурка, покрито с пухени възглавници, застлано с цветни копринени покривки; а пък аз, покрай срама да се съчетавам публично с тази престъпна и порочна жена, твърде много се измъчвах и от страх пред смъртта и сам в себе си така разсъждавах: ако по време на нашите любовни прегръдки бъде пуснат някакъв звяр, за да разкъса жената, знаех, че зверът не ще бъде така съобразителен по природа или така изкусно обучен и да се отличава с

такава въздържаност и умереност, че да разкъса жената, лежаща до мен, а мене самия, като неосъден и невинен, да остави непокътнат.

35. И така, докато моят пазач се грижеше да подреди ложето както трябва, а останалите роби или се занимаваха с приготвянията за лова, или гледаха към увлекателното зрелище, на мен не толкова от срам, колкото от безпокойство за собственото ми спасение, ми се представиха всички възможности да осъществя своя план — никому и наум не дойде, че трябва да се пази такова опитомено магаре. Тогава малко по малко, пристъпвайки с крадлива стъпка към вратата, която бе наблизко, се спуснах с всички сили и в най-силен бяг изминах почти цели шест мили. Стигнах до Кенхрея^[40], град, който се счита за най-добрата колония на коринтяните и се мие от Егейско и Саронийско^[41] море. Тукашното пристанище е най-сигурно убежище за корабите и винаги е пълно с народ. Впрочем аз избягах от народа и като избрах тайно място на брега близо до самите вълни, прострях умореното си тяло на мекия пясък и подкрепих силите си. Колесницата на слънцето беше вече свила покрай последния стълб^[42] на деня и във вечерната тишина ме обхвана сладък сън.

---

[1] *Socci* — ниски леки обувки на комически актьори — синоним на комедия, *coturni* — високи обувки, които носели актьорите в трагедията, за да придадат величие на своята осанка — синоним на трагедия. ↑

[2] *Курия* — зданието, където заседава римският сенат. Същото наименование било възприето и за провинциалните съвети. ↑

[3] Тоест Ареопагът — най-строгото съдебно учреждение в Атина. Името си носи от хълма, където се намира (Ареопаг — на гръцки хълм на Арес). Гръцкият бог на войната Арес отговаря на римския Марс. Ареопагът е разглеждал делата за убийства. ↑

[4] Осъдените за отцеубийство, а по-късно и за убийство на близък родственик, ги биели до края с пръчки, после ги заципвали в кожен мех с куче, петел, маймуна или змия и ги пускали в морето. Ако нямало наблизко море, хвърляли ги да ги разкъсат диви зверове (виж книга X, глава 28). ↑

[5] Имало три възможни решения за изразяване мнението на съдията. Те били записвани на восьъчни таблични и пускани в урната: „С“ — *condemno* — осъждам, „А“ — *absolvo* — оправдавам и „NL“ — *non liquet* — неясен ми е въпросът (въздържал се). ↑

[6] Наказаният бивал привързван със силно разпънати ръце и крака за обръча на колело. Чрез силно въртене на колелото разпънатият изпитвал страшни мъки. ↑

[7] Греда върху четири крака (като дървен кон), на които изтегляли крайниците на измъчвания. ↑

[8] *Мандрагора* — растение, от корените и плодовете на което добивали сок, който служел за приспивателно и като наркотично средство в медицината. ↑

[9] Военните трибуни командували легиони. Всеки легион имал 6 трибуни, които се редували в своята служба. ↑

[10] Тука се говори за различни видове сладкиши и деликатеси; някои имали форма на рог, други на гущер, на риба и така нататък. ↑

[11] Това са синове на Едип цар, които враждували помежду си за Тива. В тази борба и двамата загинали. От този мит е черпил сюжет Есхил за трагедията „Седмина против Тива“. ↑

[12] *Харпии* — три крилати чудовища с лица на девойки. ↑

[13] *Финей* — легендарен тракийски цар, който ослепил децата от първия си брак, за да угоди на втората си жена. Боговете за наказание изпратили харпиите да го преследват, като му грабят храната от трапезата или я омърсяват. ↑

[14] На латински *laser* — сок, добиван от растението *Ferula asa 1foetida* L. и употребяван като подправка. ↑

[15] Длъжност в колониите и в провинциалните градове на Римската империя. Градският цензор упражнявал надзор върху данъците и обществените сгради. ↑

[16] Тесалийските коне и галските мулета били особено реномирани. ↑

[17] *Фалери* — металически токи, които украсявали хамутите на конете. ↑

[18] Богът на морето Посейдон се разгневил на критския цар Минос и накарал жена му Пазифая да се влюби в бик. От тази любов се родил Минотавър — човек-бик, когото по-късно Тезей убил в критския Лабиринт. ↑

[19] „Свещено“ питие наричали отварата от кукуряк. Смятали, че лекува душевно болни. ↑

[20] Виж бележка 10 към III книга. ↑

[21] Според закона, издаден по време на император Клавдий (I в. от н.е.), имуществото на починало дете за утеха се давало на майката и се наричало печално наследство. ↑

[22] *Пирихийски танц* — военен танц (от спартански произход), изпълняван под звуците на флейта. Подражавал движенията на войниците в боя. В случая обаче не се касае точно за такъв танц. ↑

[23] Виж бележка 26 към I книга. ↑

[24] Тук е предадена пантомима — популярно и любимо театрално представление през империята. Танците и играта на актьорите били обяснявани от хора. ↑

[25] *Ида* — планина в Мала Азия, в подножието ѝ се намирала древната Троя. ↑

[26] *Тиара* — вид шапка у персите и фригите, у последните т.нар. фригийска шапка, с връх, завит напред. ↑

[27] *Ефеби* — така се наричали в Атина юношите между 18–20 години. Те изпълнявали гранична служба. Носели особен вид плащ — хламида. ↑

[28] Виж бележка 15 към VI книга. ↑

[29] Виж бележка 35 към IV книга. ↑

[30] Виж бележка 6 към VI книга. ↑

[31] *Минерва* (отговаря на гръцката Атина) — дъщеря на Юпитер (Зевс), богиня на мъдростта, изкуствата и науката. ↑

[32] *Кастор и Полукс* (Полидевк) — братя, синове на Леда; първият — от Зевс, а вторият — от спартанския цар Тиндарей. ↑

[33] Виж бележка 45 към IV книга. ↑

[34] Виж бележка 16 към V книга. ↑

[35] Прави се намек за Троянската война, която унищожила целия род на Приам. ↑

[36] Отнася се за вождовете на гърците, които се сражавали при Троя. ↑

[37] *Паламед* — евбейски княз, гръцки герой от Троянската война. Одисей и Агамемнон, които му завиждали за неговата хитрост и ум, подхвърлили в палатките му злато и писмо уж от Приам — троянския цар. Бил уличен в предателство и умъртвен. ↑

[38] Виж бележка 20 към III книга. ↑

[39] Гръцкият философ Сократ, обвинен, че развърщава младежта, бил осъден на смърт — да изпие чаша с отрова. ↑

[40] *Кенхрея* (сега *Кенхриес*) — главното (източното) пристанище на Коринт, на 2 часа път от града. ↑

[41] *Сароническо море* — по-точно Егинският залив на Егейско море. ↑

[42] Стълб, край който преминавали колесниците при състезания — тук краен стълб, след който колесницата завива и изчезва. Виж и бележка 16 към VI книга. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА КНИГА

1. Около първата нощна стража се събудих внезапно и гледам с трепет необикновено ярко сияещия пълен диск на блестящата луна, почти издигаща се от морските вълни; посветен в мълчаливите тайни на дълбоката нощ, аз знаех, че властта на върховната богиня се простира особено далече и че изобщо човешките работи се направляват от нейния промисъл; и не само домашните и диви зверове, но дори бездушните предмети оживяват от божествения знак на това небесно светило; и самите тела по земята, небето и морето, съобразно нейното нарастване, се увеличават, а с нейното намаляване — съответно намаляват. Аз предполагах, че съдбата се е наситила вече на моите толкова много и такива тежки бедствия и ми предлага, макар и късно, надежда за спасение, та реших да се обърна молитвено към божествения лик на свещената богиня^[1], която стоеше пред мен. Веднага, без да се бавя, се отърсих от съня, в който се бях отпуснал, пъргаво скочих и пожелах незабавно да се подхвърля на очищение: седем пъти потопих главата си в морските вълни, тъй като прославеният Питагор е приел това число за особено подходящо при религиозни обреди.^[2] И след това се обърнах към премогъщата богиня с обляно от сълзи лице:

2. — Царице небесна^[3], Цереро, благодатна майко на плодовете, ти, която в радост след възвръщането на дъщеря си премахна стария жълъд — дивата древна храна, и ни даде приятна сладка храна, ти, която сега обитаваш Елевзинската земя,^[4] или ти, небесна Венеро, която в самото начало на света свърза различните полове, роди Амур и умножи с вечно плодородие човешкия род, ти, която сега си почитана в свещеното място на мития от морето Пафос, или ти, сестро на Феб^[5], ти, която идваш на помощ като благодетелка при раждане и си отгледала толкова много народи, а сега си почитана в светилището в Ефес, или ти, Прозерпино^[6], страшна със среднощните воеве, която с

троеличието си потискаш злите духове, усмиряваш и властвуваш над мрачните сенки, скиташ по различни лесове^[7] и приемаш различна почит, о ти, Прозерпино^[8], ти, която разстилаш своето женствено сияние над всички домове^[9] и с влажните си лъчи подхранваш весело семената^[10] и в твоя самотен път разпръсваш несигурната си светлина; с какво име, с какъв ритуал и под какъв образ да те извикам?^[11] Помогни ми, ти ми помогни сега в моите върховни мъки, ти укрепи променливата ми съдба, ти дай край и мир на моите жестоки страдания! Стига мъки, стига премеждия! Свали от мене страшния образ на четириногото животно! Върни ме пред погледа на моите близки, върни ме в предишния Луций! А ако някое обидено божество ме потиска с неумолима жестокост, нека поне умра, ако не трябва да живея!

3. Така в молитви, в нещастни ридания отново се отпуснах на предишното си място и пак сън завладя уморената ми душа. Но едва успях да затворя очи и ето изведнъж сред морето бавно се надигна божественият образ, внушаващ почит дори у самите богове! После постепенно лъчезарното сияние с цялото си тяло, излизайки от морската глъбина, ми се стори, че застана пред мене! О, ако бедността на човешката реч ми даде възможност да разкажа, ако самото божество ме надари с богат и изобилен дар на мощно красноречие, бих се опитал да ви предам тоя чуден образ!

Ето — гъсто спуснати коси, сплетени леко отпред, свободно и волно се разпиляваха по божествената ѝ шия; венец от всевъзможни различни цветя окръжаваше върха на главата ѝ; всред нея, над челото, плосък като огледало диск сияеше в бледа светлина — това беше именно знака на богинята на луната. Отляво и дясно на него се виеха две змии, изправили глави, а отгоре се подаваха житни класове^[12]. Многоцветна дреха, изтъкана от тънко ленено платно, ту блестеше с бял блясък, ту със златожълтия цвят на шафрана, ту пламваше в розов блясък! Но това, което порази още повече моя взор, бе черният плащ^[13], който разливаше тъмно сияние. Обвивайки тялото ѝ, той преминаваше отзад, откъм дясното бедро към лявата плешка, откъдето свободният му край беше прехвърлен отпред сдиплено, за да се спусне

надолу в множество хоризонтални гънки, а краищата му, обшити с кичури от ресни, красиво се развяваха.

4. Краищата, а и самата тъкан на плаща бяха осеяни с блещукащи звезди. Сред тях пълната луна дъхаше пламтящи огънове. А там, където на вълни падаше това чудно покривало — от всички страни бе вшита непрекъсната гирлянда от всякакви цветя и плодове. Богинята носеше различни предмети. В десницата държеше меден сестър^[14]. Неговата тясно извита като пояс основа се пресичаше с три по-малки пръчки и те при тройно разтърсване с ръка издаваха пронизителен звук. На лявата ръка висеше златна чаша с форма на кораб^[15], върху чиято дръжка на лицевата страна надигаше глава усойница с широко издута шия. Божествените ѝ стъпала закриваха сандали, втъкани с листа от победната палма^[16]. В този величествен вид, дишайки аромата на щастлива Арабия, богинята ме удостои с божествения си глас:

5. — Ето, аз съм при теб, Луций, трогната от твоите молби, аз — майка на цялата природа, господарка на всички стихии, първа рожба на времето, най-висша от боговете, царица на сенките в подземното царство, първа между небесните жители, единен образ на богове и богини; аз, която управлявам по своя воля блестящите върхове на лазурния свод, целебния лъх на морето, плачевното безмълвие на ада; аз, единствена божествена сила, която под многобройни образи, с различни обреди, под различни имена почита цялата вселена. На едно място първородните фригийци^[17] ме наричат майка на боговете, богиня на Песинунт^[18], на друго древните жители на Атика^[19] — Атина Кекропска^[20], тук приморските кипърци — Афродита Пафоска, а критските стрелци^[21] — Артемида Диктина^[22], триезичните сицилийци^[23] — Прозерпина Стигийска, елевзинците — древна богиня Деметра; едни — Юнона, други — Белона; тук Хеката, там Рамнузия^[24], етиопците пък, които се озаряват от първите лъчи на изгряващото слънце^[25], ариите^[26] и прославлените в древността със своята наука египтяни ме почитат така, както трябва — наричат ме с

истинското ми име: царствена Изида^[27]. Ето, аз съм пред тебе, съчувствувам на твоите беди, благосклонна и милосърдна към тебе. Престани вече да плачеш и жалиш, премахни скръбта си; с моята благословия над тебе ще възсияе спасителният ден! Слушай много внимателно моите заповеди! Денят, който ще се роди от тази нощ, отвеки ми е посветен. В този ден зимните бури се успокояват, развилнелите се морски вълни стихват и морето става вече достъпно за плаване и моите жреци спускат във вълните недокоснал още водата кораб и го посвещават на мен като пръв дар за пътуванията през новия сезон. Ти очаквай този свещен обред спокойно и благочестиво.

6. По мое напомняне жрецът по време на тържественото шествие в дясната си ръка ще държи заедно със сестра и венец от рози^[28]. Без да се бавиш тогава, разбутай живо тълпата и се присъедини към шествието, облегнат на моето благоволение. Ела съвсем наблизко, като че ли искаш да целунеш ръката на жреца, откъсни си рози и смъкни от теб тази омразна и на мен, отвратителна и отдавна ненавистна кожа на животно — в миг я съблечи! Никак да не се страхуваш: не е трудно да изпълниш моето нареждане. Ето в същата минута, в която идвам при теб, явявам се и на моя жрец в съня му, за да му кажа какво ще се случи и как трябва да действа. По моя заповед отрупаното множество ще се разстъпи и ще ти направи път: във веселата церемония и празничното зрелище никой не ще се смути от твоята грозна външност. Неочакваното твое превращение не ще причини никому подозрение и неприязън. Но помни и дълбоко в сърцето си го запази: целия останал твой живот, дори до последния си дъх, ти ще посветиш на мен. И справедливостта, с чието благоволение ще се върнеш при хората, те задължава да правиш това, докато си жив. Ти ще живееш щастливо, ти ще живееш под мое покровителство в слава; и след като преминеш времето на земния си живот и слезеш в подземното царство, там също, както ме виждаш сега, ще ме намериш — аз осветявам мрака на Ахеронт^[29] и царувам над Стигийските обиталища; а ти ще бъдеш жител на Елисейските полета^[30] и там ще ме почиташ като твоя благодетелка. Ако с примерното си послушание, с религиозните обреди и с достойно целомъдрие угодиш на нашата

божествена воля, ще знаеш, че само в моя власт е да се продължи твоят живот свръх установения от съдбата срок.

7. След като доведе докрай своето забележително предсказание, всепобедното божество изчезна. Незабавно в миг се освободих от съня, обхванат и от страх, и от радост, а после и облян в обилна пот. Аз бях силно замаян от толкова явното присъствие на могъщата богиня. Отново се потопих в морската вода и с напрегнато внимание в нейните велики заповеди си припомних поред всичко, което тя ми внуши. И скоро след това изчезна мракът на черната нощ, изгря златното слънце и ето всички улици се изпълниха с благочестива тълпа в празничен вид. И толкова ми се виждаше весело всичко около мен при моето чудно настроение, че дори чувствавах изпълнени с радост и животните от всякакъв вид, и всички домове, и самият ден със своя лазур. Неочаквано спокоен слънчев ден беше сменил вчерашния студ; под топлия полъх на пролетта зазвънтяха сладките песни на пойните птички. С нежните си звуци те прославяха майката на звездите, създателка на вековете и господарка на целия свят. Дори и дърветата, плодните, които носят обилен плод, и безплодните, що задоволяват само със сянката си, облъхани от южни ветрове, блестяха със свежи листа и с нежно движение на клоните си нашепваха сладки звуци; утихна силният вой на бурите, утихна и страшният плясък на бурните вълни; морето спокойно се плискаше о брега, а небето след разведряване от тъмните облаци блестеше безоблачно и ясно със своя лазур.

8. Ето започнаха да пристъпват постепенно първите участници на великото шествие, всеки прекрасно облечен, по свой вкус и избор. Тук един препасан с пояс представляше войник, там друг с наметнат плащ, с леки обувки и с ловджийски копия изобразяваше ловец; трети с позлатени пантофки и наметнат с копринена дреха, в скъпа украса и с преплетени на главата коси, с плавна походка подражаваше жена. Понататък друг с наколенници, с шлем, с щит и с меч, като че ли ще излезе ей сега на гладиаторски състезания. Не липсваше и такъв, който играеше роля на длъжностно лице с пурпурната си одежда и

ликторските снопове. Друг пък с широк плащ и бастун, с плетени сандали^[31] и козя брадичка изпъкваше като философ. Тук имаше и птицеловци, и рибари — едните и другите с тръстики — у едните, намазани с лепило, у другите, снабдени с въдици. Видях и питомна мечка, която се возеше седнала на носилка като почтена матрона, и маймуна с фригийска шапка и в шафранова наметка и със златна чаша в ръка изобразяваше пастира Ганимед^[32]. Вървеше и магаре с налепени по него пера, а до него пристъпваше немощен старец: веднага ще кажеш, че старецът е Белерофонт, а магарето Пегас^[33] — и двамата възбуждаха смях.

9. През времето, когато тези забавни маски преминаваха от място на място, веселейки народа, вече се движеше тържественото шествие на богинята-спасителка. Жените блестяха с белоснежни одежди и радваха погледа с пъстрите си премени, украсени с пролетни венчета: едни посипваха от полите си с цветя пътя, по който минаваше свещената процесия; други имаха зад гърба си блестящи огледала, та движейки се, богинята да вижда цялото шествие след себе си; трети носеха гребени от слонова кост и с движения на ръцете и свиване на пръстите наподобяваха, като че ли решат и прибират косите на господарката си, четвърти с чудни балсами и благовония пръскаха навред улиците. Между това огромни тълпи хора от двата пола с лампи, факли, свещи и всякакъв вид изкуствени светлини прославяха извора на сиянието на небесните звезди. В прелестна симфония свирки и флейти разливаха най-приятни мелодии. Следваше ги хор от избрани младежи в снежнобяло облекло; той изпълняваше хвалебна песен, която бе съчинил изкусен поет по благоволенieto на музите, с текст, който представляваше прелюдия към следващите величествени химни. Вървяха и флейтисти, посветени на великия Сарапис^[34] — с извитите си тръби, издигнати нагоре към дясното ухо^[35], които изпълняваха напеви, приета в храма на техния бог; вървяха и множество прислужници, които съобщаваха да се даде път на свещеното шествие.

10. Тогава запристигаха тълпите, посветени в божествените тайни — мъже и жени от всякакъв ранг и възраст, облечени в блестящи

в чистата си белота ленени одежди; жените бяха намазали с благоуханни масла косите си, покрити с прозрачни покривала; гладко избръснатите глави на мъжете блестяха като земни звезди на великата религия; те издаваха с медни, сребърни и дори златни систри пронизителен звук. Най-после вървяха висшите служители на тайнството в своето бяло ленено облекло, препасано на гърдите и спускащо се чак до петите им, те носеха знаците за достойнството на най-могъщите богове. Първият от тях носеше лампа с блестяща светлина, тя не приличаше на нашите лампи, които мъждукат на вечерната трапеза — тази беше златна, във форма на лодка, с отвор по средата, през който излизаше много широко езикът на пламъка. Вторият бе също тъй облечен като първия. Той носеше във всяка ръка жертвеник, така наречения помощник, което име му дал промисълът на върховната богиня, която помага. Третият вървеше, като носеше високо палмова клонка от тънки златни листа и Меркуриевия жезъл^[36]. Четвъртият показваше символа на справедливостта — протегнатата лява ръка с разтворена длан — по природа тя е бавна, не е надарена нито с ловкост, нито с похватност и затова е по-способна да дава справедливост^[37], отколкото дясната; същият носеше и златен съд, закръглен във форма на гърда, из която се лееше мляко. Петият носеше златна веялка^[38], отрупана със златни клончета, а шестият — амфора^[39].

11. Веднага след тях се появиха и боговете, благоволили да пристъпват с човешки стъпки. Ето страшният Анубис, посредник между небесните и подземните богове, величествен, с лице ту мрачно, ту сияйно, издига високо своята кучешка глава; той държи в лявата си ръка жезъл, а в дясната разклаща зелено палмово клонче. Неговите стъпки следваше непосредствено крава, изправена на задните си крака^[40], олицетворяваща плодородието на всемайката богиня; нея носеше на раменете си един от свещенослужителите и леко и красиво пристъпваше под блажения товар. Друг носеше затворено сандъче, заключило в себе си тайната на великото учение.^[41] Трети държеше на гърдите си почитаното изображение на върховното божество: то не приличаше нито на домашно животно, нито на птица, нито на див звяр, нито дори на самия човек, но по мъдрия си замисъл, чиято

необикновеност дори подбуждаше към почит, бе неизразим символ на вярата, чието тайнство трябва да се крие в дълбоко мълчание. То бе направено от ярко блестящо злато по следния начин: представляваше изкусно извита урна с кръгло дъно, снабдена отвън с чудни египетски изображения; нейното устие, издигнато не много нависоко, завършваше с дълго стърчащо чучурче, от другата страна беше прилепена силно извита широка дръжка, на която във вид на кълбо седеше змия, издигнала издутата си люспеста шия^[42].

12. И ето дойде минутата за изпълнение на обещаните ми от милостивата богиня благоденствия. Приблужи се жрецът, който носеше определеното от съдбата спасение за мен. Той държеше в дясната си ръка, точно както гласеше божественото обещание, прекрасния систър на богинята и венец за мен — кълна се в Херкулес, венец заслужен: той щеше да ме изведе като победител от толкова тежки страдания, от толкова претърпени опасности в борба с жестоката съдба чрез промисъла на великото божество. Подбуден от внезапна радост, не се впуснах в бяг, страхувайки се да не би с внезапното нахлуване на четириногото животно да наруша спокойния ред на шествието; затова тихо и също като че ли с човешка стъпка бавно и постепенно, с наведено тяло, разбира се, като ми отваряше път народът по божия воля, малко по малко се промъкнах напред.

13. Жрецът, предупреден от нощното откровение — както наистина разбрах — и учуден от съвпадението на възложеното му поръчение, веднага спря, протегна доброволно дясната си ръка и поднесе венеца към моята уста. Тогава аз, разтреперан, със силно туптящо сърце, жадно хванах с уста венеца — а той блестеше с вплетените в него прекрасни рози — и го погълнах, нетърпелив да се осъществи обещаното ми. И не ме измами божественото предсказание: веднага падна от мен безобразното и животинско лице. Най-напред, разбира се, се смъкна грозната козина, после дебелия слой кожа се изтъни, огромният тлъст корем спадна, ходилата на краката от копита преминаха в пръсти, ръцете вече не ми бяха крака, но се изправиха за своите висши задължения, дългата и извита шия се скъси, устата и

главата се окръглиха, огромните уши се върнаха в предишния малък размер, зъбите, подобни на камъни, отново станаха човешки и което ме измъчваше най-много преди, опашката изчезна без следа! Народът се учуди, благочестивите хора се преклониха пред толкова очевидното доказателство за силата на най-великото божество, подобно на чудно съновидение; при вида на бързото превращение с гръмогласен и единен възглас издигнаха ръце към небето и прославиха голямото благодеяние на богинята.

14. А пък аз бях втрещен от прекомерно изумление и стоях мълчалив и неподвижен: поради преизпълнената ми от толкова неочакваната и велика радост душа не знаех с какво да започна най-напред и откъде да хвана началото на новия глас, от каква реч да се възползува сега възстановеният ми език и с какви, и с колко думи да се отблагодаря на толкова великата богиня за нейното благодеяние. Жрецът, също тъй известен по божествен път за всички мои нещастия от самото начало, макар и сам да беше смутен от знаменателното чудо, по даден знак заповяда да ми се дадат ленени дрехи за покриване; защото, когато се смъкна от мене страшната магарешка обвивка, аз стоях с тясно свити бедра и със сплетени ръце и скривах, доколкото можех, голотата си с естествената моя завеса. Тогава един от свитата на свещенослужителите живо сне от себе си връхната туника и я наметна бързо на мен. Това като стана, жрецът с мил поглед и, бога ми, проникнат от нечовешко изумление, така започна да ми говори:

15. — О, Луций, след много и различни, изпитани докрай мъки и след големите бури на съдбата ти идваш до спокойното пристанище на отдиха и най-после до олтара на милосърдието. Не бе ти от полза нито произхождението, нито рангът, нито образованието, с което се отличаващ; ти се подхлъзна със страстта на младата си възраст към робски сластолюбия и получи съдбоносно възмездие за нещастното си любопитство. Все пак сляпата съдба, като те подхвърли на най-страшни опасности, те изведе от неочакваното нещастие до сегашното блаженство. Нека отиде сега тя да буйствува с върховна ярост и да търси друга жертва за своята жестокост; защото за тези, които

величието на нашата богиня е призовало да посветят живота си в нейна служба, няма място за нещастна случайност. Какво постигна свирепата съдба с разбойниците, дивите зверове, робството, опасните пътувания и безкрайни лутания, с ежедневния страх от смъртта! Ти си приет вече под закрила от друга съдба, но разумна, която осветява дори останалите богове с блясъка на своята светлина. Приеми впрочем по-радостно изражение, отговарящо на тази твоя чиста външност сега: присъедини се към тържественото шествие на богинята-сиасителка с бодра стъпка. Нека видят безбожниците, нека видят и разберат своето заблуждение: ето, освободеният от предишните мъки Луций се радва на провидението на великата Изида и тържествува над своята съдба! Но все пак, ако искаш да бъдеш сигурен и по-укрепнал духом, запиши се в това свещено войнство, на което преди малко бе призован да дадеш клетва; посвети се още сега на нашето свещенослужение и си наложи ярема на доброволно подчинение. Защото, почнеш ли да служиш на богинята, още повече ще почувствуваш изгодата от своята свобода.

16. Пророкувайки така, почитаният жрец си пое трудно дъх и замлъкна. А пък аз се смесих в свещените редици, движех се напред и придружавах тайнството, известен на целия народ, прославен, показван с пръст и с кимания на глава — целият народ говореше за мене: ето този, когото божествената воля на всемогъщата богиня днес възвърна към хората. Щастлив е, бога ми, трижди щастлив е този: той поради невинността на предишния си живот и чрез вяра е заслужил такова преславно покровителство от небето; втори път роден по чуден начин, ще встъпи в пътя на свещеното богослужение.

Сред такива възклицания и сред шума на празничните пожелания и молитви тълпата постепенно приближаваше морския бряг на онова място, където предишния ден бях лежал във вид на магаре. Там сега по обичая разположихме свещените изображения на боговете и върховният жрец с пламтящи факли, с яйце и сира пречисти колкото може най-добре приготвения вече кораб, дело на майсторски ръце, пъстро изписан от всичките страни с египетски рисунки, и като произнесе от пречистите си уста най-тържествени молитви, освети го и го предаде на богинята. На блесналото платно на щастливия кораб

със златни букви беше извезано, че се подновява оброкът за ново щастливо плаване в открито море. Вече се издигна мачтата от загладен бор, величествено устремила във висините връх, просто приятно за гледане! Кърмата, покрита със златни листа, завършваше с извивка, подобна на шия на гъска;^[43] ярко блестеше и корпусът от полирано кедрово дърво. Тогава целият народ — както посветените, така и непосветените — поднесе кошници с ароматни треви и други подаръци от този вид и извърши възлияния с млечна смес отгоре над вълните; корабът се изпълни с щедри подаръци и с жертвени оброци за щастие, освободи се от котвените вериги и се отправи в морето с попътен и спокоен вятър. Когато беше вече на такова разстояние, че почти се скри от нашия поглед, носачите отново взеха свещените предмети, които всеки беше донесъл, и бодри поеха обратния път към храма; образува се както и преди чудна процесия.

17. Когато вече достигнахме самия храм, великият жрец, всички, които носеха свещените изображения, и тези, които по-рано бяха посветени във високото тайнство, влязоха вътре в светилището на богинята и разположиха там по обичая изображенията — като че ли одушевени. Тогава един от тях, когото всички наричаха писар, застана пред вратите и свика на събрание пастофорите^[44] — това бе името на тази свещена колегия; после възлезе на високото място и започна да чете в книга писани там молитви за благоденствието на императора, на сената, на коннишкото съсловие и на целия римски народ, за корабите и моряците и за всички, които са под властта на нашата държава, и накрая оповести на гръцки и по гръцки обичай откриването на сезона на корабоплаването. В отговор последва вик на народа, изразяващ пожелание тези думи да донесат сполука. След това, обзети от радост, гражданите, носейки в ръце свещени клончета от дървета^[45] и венчета, целуваха стъпалата на богинята, след което се разотидоха по своите домове. А пък аз не можех да се отделя нито на крачка от това място, а втрещен в изображението на богинята, си спомних моите предишни нещастия.

18. Пъргавата крилата мълга не беше се забавила на своите криле — веднага беше разказала навсякъде в родината ми за особената милост на божествения промисъл към мен и за моята забележителна съдба. Веднага приятелите ми, родените в къщи роби и всички, свързани с мен в близко родство по кръв, премахнаха траура за смъртта, който бяха приели при лъжливото известие за моята гибел; обзети от внезапна радост, всички бързаха при мен с различни подаръци, за да видят още веднага върналия се от подземния свят. Самият аз вече бях загубил надежда да ги видя, затова им се зарадвах и с удоволствие приех предложените ми дарове — всички мои близки се погрижиха да ме снабдят особено с това, което беше необходимо за сравнително доволен и сит живот.

19. Говорих поотделно с всеки един и им разказах за предишните мои бедствия и за сегашните радости и отново цялото си внимание с благодарност устремявах към богинята. Устроих си място вътре в храма и там уредих временното си жилище; посещавах богослуженията все още като частно лице, но не се различавах от жреците като постоянен почитател на великото божество. И нито една нощ, нито една почивка не премина, без да видя богинята и да получа от нея наставления: с честите свои свещени заповеди тя ме накара да приема посвещението в тайнствата, за което отдавна бях определен. Макар и да се подчинявах на страстното желание, все пак се въздържах поради свещен страх: ревностно откривах, че е трудна работата подчинението на свещеното тайнство, и ми се виждаше нелека задачата да съблюдавам обета на целомъдрие и въздържание, защото целият живот е изпълнен с някакви случайности и е нужна съобразителност и осторожност. Това обмислях в себе си и не зная как, макар и да бързах да приема посвещение, все някак отлагах изпълнението на това решение.

20. Една нощ ми се присъни върховният жрец: носеше нещо в пълния си skut и на въпроса ми какво е това и откъде е, отговори, че това са дялове от печалба, изпратени ми от Тесалия, и че моят роб, на име Кандид, се е завърнал оттам. Събудих се и дълго време

разсъждавах за това съновидение; при моите размишления се питах какво ли значи това, особено като знаех много добре, че никога не съм имал роб, наричан с това име. Но каквото и да предсказваше сънят, вярвах, че предлагането на дялове означава несъмнена печалба. Така, в трепетно очакване на някаква приятна изненада, изчаках утринното отваряне на храма; щом дръпнаха белоснежните завеси в страни, се обърнах с молба към светлото изображение на богинята; жрецът извърши богослужение, като обикаляше през всички олтари и произнасяше тържествени молитви и поръсваше с вода от извора^[46] във вътрешността на храма. Той изпълни всичко това по обичая и благочестивите служители на богинята започнаха да приветствуват появата на светлината^[47] и със силни викове известиха първия час на деня. И ето пристигнаха от Хипата робите, които бях оставил там от времето, когато Фотида ме уплете във фатални грешки; след като те узнали за моите приключения, доведоха със себе си моя кон, неведнъж вече преминавал от ръка на ръка; познали го по белега на врата и го откупили обратно. Аз се учудих тогава на съновидението си, толкова повече, че въпреки съпадението с богатото обещание чрез името на роба Кандид се е загатвало за коня ми, който беше бял на цвят.^[48]

21. След този случай аз още по-усърдно се заех с изпълнението на религиозните служби; надеждата за бъдещето ме поддържаше чрез сегашните ми благодеяния и от ден на ден все повече и повече проникваше в мен желанието да приема посвещение в тайнството; много често отивах с настоятелни молби при върховния жрец да ме посвети най-после в тайнството на свещената нощ. А той, разумен мъж, известен със строгите спазвания на религиозните обреди, кротко и ласкаво, както обикновено родителите уталожват неуместните желания на децата си, отклоняваше моята настойчивост и ме утешаваше и успокояваше в моето безпокойство с хубави надежди: богинята чрез някакъв знак определя деня, казваше той, в който някой ще се посвети; а жрецът, който трябва да извърши тайнството, се избира също по нейна воля, дори необходимите разноси по церомонията се определят с подобно предписание пак от нея. Затова — съветваше той — нека съблюдаваме всички правила и се въоръжим с голямо търпение; да се пазя от упорство и непослушание, да се старая

да избягна и двете крайности — повикан, да не се бавя, а без нареждане да не бързам. Наистина нямаше никой в числото на жреците толкова лишен от разсъдък или решен да се обрича на смърт, който би се осмелил без специално нареждане на богинята да извърши такова дръзко и безбожно дело и да се подхвърли на смъртна опасност; защото и ключовете за подземното царство, и опората за спасение са поставени в ръцете на богинята; та и самият ритуал представлява символично доброволна смърт и даден по божествена милост живот; при края на живота, вече на самия праг на последното издихание, се определят тия, които биха могли да запазят в мълчание великата тайна на тайнството. Обикновено богинята сама ги избира и чрез своя промисъл ги възобновява чрез повторно раждане и им дава възможност още веднаж да поемат пътя за своето спасение; следователно и аз също трябваше да следвам небесното знамение, макар да ми бе съвсем ясно, че съм отдавна призван и предназначен за щастливо богослужение чрез удостояване от великото божество; тъкмо затова трябваше да се въздържа повече от другите служители от непозволена и нечиста храна,^[49] за да достигна по-бързо до скритите тайнства на най-чистата вяра.

22. Така каза жрецът и моето послушание не се прекъсваше вече от нетърпение: отдаден на благосмирение, с усърдно мълчание аз отдавах ревностно с ежедневни служби почит към светите тайнства и не ме измами, нито измъчи дълго време с отлагане спасителната благост на могъщата богиня. В една тъмна нощ със съвсем не тъмни заповеди тя ясно ми напомни, че е дошъл дългоочакваният от мене ден, в който ще изпълни съкровено ми желание, съобщи ми и какви разноски трябва да направя за изкупителното молебствие и че за изпълнение на свещените обреди се определя самият Митра — върховният жрец, с когото ме свързва, както казваше тя, някакво божествено родство на звездите.^[50]

Възрадвах се в душата си от тия и подобни на тях благоприятни наставления на върховната богиня. Още не бе пукнала зората и аз се бях отърсил от съня. Веднага се отправих към жилището на жреца и го срещнах точно когато излизаше от дома си. Поздравих го, изравних се с него и още по-настоятелно от друг път реших да искам посвещение,

вече като негово задължение. Но той, щом ме видя, веднага пръв заговори:

— О, Луций, щастлив и блажен си ти, теб те удостои великата милост на божеството толкова много! Как сега стоиш спокоен и защо се бавиш? Ето, настъпи за теб отдавна жадуваният ден, в който по божественото повеление на многоименната богиня ще те въведе чрез тези мои ръце в пречистите тайни на светото богослужение! — Прелюбезният старец сложи десницата си на моето рамо и веднага ме отведе към вратите на многообширния храм; след като изпълни тържествения ритуал на отварянето на храма и като извърши утринното жертвоприношение, той изнесе от вътрешността на светилището някакви книги, написани с неразбираеми букви; върху тях изображения на всякакъв вид животни^[51] предаваха съкратено литургически формули или пък преплитащи се чудно чертици, всевъзможни възлести колелца^[52] скриваха тайния смисъл на четенето от суетното любопитство. От тези книги той ми прочете какво трябваше да бъде подготвено за посвещението.

23. Веднага старателно и щедро бе закупено всичко, което трябваше за обряда, било от мен, било от моите другари. Настъпи вече времето, както бе казал жрецът, и той ме въведе, обкръжен от свещено войнство, в близките бани; там след обичайното измиване призова милостта на боговете и най-грижливо ме поръси с очистителна вода и отново ме въведе в храма. Вече две трети от деня бяха изминали: той ме постави пред самите нозе на богинята и пошепна нещо тайно, което беше по-хубаво и от думите; пред всички свидетели ми поръча десет дни непрекъснато да се въздържам от желание за ядене, да не ям месо и да не пия вино. След като изпълних по обичая цялото това нареждане, вече настъпи денят, определен за посвещението, и слънцето, накланяйки се, докара вечерта. Тогава от всички страни се стекоха тълпи народ и по стар обичай всеки ме удостои с подарък в знак на почит. След това се отстраниха далече всички непосветени и жрецът ме облече в ленена дреха, и то свършено нова, хвана ме за ръка и ме отведе в светая светих на храма.

Може би, усърдни читателю, ти силно би искал да знаеш какво се е говорило след това, какво е станало! Аз бих ти казал, ако беше

позволено да се каже, и ти би узнал, ако беше позволено да се чуе. Но еднаква вреда биха си навлекли и ушите, и езиците за такова дръзко любопитство. Ако пък те е обзела благочестива жажда за познание, все пак не бива да те мъча повече. И така, слушай и вярвай, че това е истина. Пристъпих до границата на смъртта, пристъпих прага на Прозерпина и отново се върнах, преминавайки през всички тайнства; посред нощ видях слънце, сияещо в блестяща светлина, пристъпих лично пред подземните и небесни богове и отблизо им се поклоних. Ето аз ти разказах това, което, макар и да си чул, все пак е необходимо да не го знаеш.

И така, ще ви разкажа това, което единствено може да се открие, без да наруша тайната пред непосветените слушатели.

24. Настана утро. Бяха завършени тържествените богослужения и аз тръгнах напред, облечен в дванадесет свещени дрехи.^[53] Аз мога да говоря за тази част от религиозния обред без всякакво ограничение, тъй като това можаха да видят множеството присъстващи. И така, подчинявайки се на поръчението, аз се възкачих на дървената площадка сред храма пред статуята на богинята. Биеше на очи блестящата ми дреха, чудно изписана; на гърба ми от раменете се спускаше чак до глезените скъпа хламида. Откъдето и да ме погледне човек, привличах окото с разноцветни изображения на животни; от едната страна — индийски дракони, от драгата — хиперборейски грифони^[54], създадени от друг; спят във вид на крилати птици. Тази дреха посветените наричаха олимпийска. В дясната ръка държах бухнал в пламъци факел и главата ми беше обиколена с красив палмов венец, чиито лъскави листа се издаваха навън като лъчи. Внезапно завесата се дръпна и украсен като слънце, се изправих — сякаш статуя пред очите на народа. След това тържествено отпразнувах деня на своето духовно раждане, като устроих изобилно и весело пиршество. И на третия ден бяха подновени същите церемонии, а свещената трапеза според обичая бе завършек на моето посвещение. Бавейки се няколко дни там, аз се наслаждавам от неизказано удоволствие да съзерцавам свещеното изображение. Бях свързан с чувство на благодарност за неизмеримата милост, но най-после, по напомняне на богинята, ѝ отдадох благодарност, разбира се, недостатъчна, но все пак

съответстваща на моите скромни сили; и започнах да се приготвям за връщане в къщи най-сетне, след като с мъка се откъснах поради породената у мен гореща привързаност да ѝ служа. И ето застанах още веднъж пред погледа на богинята, притиснах лице о нейните нозе, дълго време проливах сълзи и с глас, често прекъсван от ридания, преглъщайки думите си, заговорих:

25. — О, наистина свещена и вечна спасителко на човешкия род, постоянна застъпница на смъртните, ти, която се явяваш като нежна майка в бедите на нещастните, ти нямаш нито ден почивка и дори кратък миг не преминава без твоите благодеяния; дори и по море и на суша ти покровителствуваш хората, простираш спасителна десница в бурите на живота, с нея ти разплиташ дори трудно завързаните нишки^[55] на съдбините и укротяваш вихрите на съдбата и вредните набези на звездите. Тебе те почитат небесните богове, на тебе се кланят подземните богове, ти движиш вселената, запалваш слънцето, управляваш света, тъпчеш Тартара. Теб слушат звездите, край тебе преминават времената, радват ти се божествата, на теб служат стихииите. Под твоя знак пламват огънове, сгъстяват се облаци, поникват семена, израстват пъпки. От твоето величие се страхуват птиците, които летят по небето, дивите зверове, скитащи в планините, змиите, криещи се в земята, чудовищата, плуващи по моретата. Беден е моят ум, за да ти отдам възхвала, незначително е моето състояние, за да ти се отблагодаря с жертви, липсват ми думи, с които да изразя чувствата си, родени в името на твоето величие, липсват ми хиляди уста и също толкова езици и неуморна реч вовеки веков! Все пак аз ще се постарая да изпълня единствено това, което е достъпно за човек благочестив, но беден: твоя божествен лик и пресвята божественост аз ще скътам в глъбините на сърцето си, пазейки ги запечатани завинаги там.

Като се помолих по такъв начин на върховната богиня, прегърнах жреца Митра — вече мой баща, обсипах го с много целувки и поисках прошка, задето не можех да му се отблагодаря както трябва за неговите толкова големи благодеяния.

26. Дълго време му изказвах своята благодарност, а най-после се разделих с него с намерение да посетя моя дом след толкова голямо отсъствие. Подир няколко дни, по внушение на великата богиня, си събрах багажа, качих се на кораб и се отправих направо за Рим и без трудности, поради попътния вятър, много бързо пристигнах в пристанището на Август^[56]. Тръгнах оттук с кола и стигнах привечер до свещения град точно когато приближаваше денят на декемврийските иди^[57]. И от този момент нататък главната ми длъжност бе да се моля всекидневно на богиня Изида, която се почиташе с върховно благоволение под името Изида от Марсово поле заради разположения там храм^[58]. Аз бях най-усърден неин почитател — наистина пришелец за храма, но свой за култа ѝ.

И ето, след като великото слънце премина целия кръг на зодиака и изпълни една година, моята почивка отново се прекъсна от грижа за благодетелното божество и отново и отново ми се напомни за тайнствата и бденията. Чудех се, какво замисля богинята, какво крои? И как да не се чудя, когато смятах, че отдавна вече съм напълно посветен!

27. Докато мислех върху тези тревоги на моята съвест отчасти със своя ум, отчасти съветвайки се с посветени, аз узнах съвършено неочаквано за себе си нещо ново: че съм наистина посветен, но само в тайнствата на богинята, а не съм още посветен в тайнствата на великия бог и върховен баща на боговете, непобедимия Озирис^[59]; защото, макар да бяха свързани по същество тези две учения и тези две божества тясно помежду си, все пак в посвещението те твърде много се различаваха; ето защо би трябвало да разбира и почувствувам, че съм призван да бъда служител също и на великия бог.

Работата не остана дълго време в неизяснено положение. На следващата нощ в съня си видях някакъв жрец, наметнат в одеяние — той носеше тирс^[60] и бръшлян и нещо, което трябва да премълча^[61]; всичко това постави пред моите лари, седна на моя стол и ми съобщи да приготвя обилна свещена трапеза. Той ми даде възможност да го позная по някакъв знак — имаше на лявата пета малко изкривяване, така че при ходене леко се накланяше напред. След като ми бе показана толкова ясно волята на боговете, вдигна се цялата мъгла от

съмнения и веднага след утринните молитви на богинята започнах да наблюдавам с голямо внимание отделните жреци дали няма у някого от тях подобна походка като тази в съня. И очакванията ми се оправдаха: веднага забелязах един от пастофорите — не само с доказателство на крака, но и цялата му външност точно съвпаднаше с нощното видение. Наричаха го, узнах след това, Азиний Марцел^[62], име, съвсем не чуждо на моите превращения.

Без да се бавя, веднага отидох при него; сам той знаеше за предстоящия ни разговор, тъй като бе предупреден вече от по-рано с подобно наставление, и то свише. Защото и нему се присънило в последната нощ, докато поставял венци на великия бог...^[63] и от неговата уста, която изрича съдбата на всеки един поотделно, той чул, че ще му бъде пратен мадавренец^[64], но много беден, над когото веднага трябва да извърши свещени обреди; тъй било по неговия божествен промисъл — този, който се посвещава, да се прослави в своята професия, а този, който посвещава, да получи голямо възнаграждение.

28. По такъв начин бях определен за божествено посвещение, а се бавех — въпреки желанието си — поради липса на средства. Малкото пари от моето наследство бяха изразходвани за пътуването, пък и издръжката и столичния град значително превиши разходите ми от тези дни, когато бях в провинцията. И така, страшната беднотия ми препречваше пътя, а пък внушението на божеството постоянно ме притискаше — също както в старата поговорка: измъчвах се, поставен между чук и наковалня.^[65] Все по-често и по-често ме подбуждаше божеството и изпаднах в много голямо смущение, та накрая реших и разпродадох своя запас от дрехи и едва-едва събрах потребната сума. А това особено ми бе напомняно.

— Нали ти — казваха ми, — ако замислиш някоя работа, за да постигнеш удовлетворение, не би пожалил никак своите дрехи: сега, когато имаш намерение да пристъпиш към такъв тържествен обред, ще се бавиш ли да се предадеш на нищетата, за която не ще се разкаеш?

И така, всичко беше приготвено в достатъчно количество; отново десет дни не вкусих животинска храна, отгоре на това си остригах главата и накрая, просветен от нощни мистерии на върховния бог, с

пълно доверие се предадох на светите обреди на тази родствена моя религия. Тази работа даде на мен, изгнаника, не само голяма утеха, но също ми достави значителни средства за препитание. И как не? Носен от попътния вятър на успеха, аз поспечелих малко като адвокат, като водех делата на езика на римляните.

29. И ето, след известно време, неочаквано и за мое голямо учудване, отново се раздаде гласът на боговете и ме накара трети път да приема посвещение; обезпокоен, и то не от лека грижа, пък и твърде много развълнуван, сам със себе си проведох усилен размишления: накъде се устремява това ново и нечувано намерение на небесните богове, какво още е останало неизпълнено от ритуала, след като на два пъти вече съм се подхвърлял на посвещение. „Разбира се — говорех си аз, — и единият, и другият жрец са допуснали някаква грешка или пък не са изпълнили нещо.“ И, бога ми, вече започнах да се съмнявам в тяхната добросъвестност. От тези неспокойни мисли ме изведе, както буйствувах, като че ли засегнат от безумие, едно нощно видение, което спокойно ми даде божествено прорицание.

— Нищо няма — ми бе казано — в това, че много пъти си приел посвещения, може би нещо по-рано да е пропуснато. Не се плаши! Тези доказателства на постоянното божествено благоволение към тебе приеми горд, радвай се, че три пъти ще изпълниш това, което на другите се позволява едва веднъж! От този брой^[66] посвещения ти трябва заслужено да черпиш увереност в своето вечно блаженство. А твоето бъдещо посвещение е необходимо твърде много, като си припомниш сега това само, че дрехите на богинята, която ти носи на раменете си в провинцията, трябва да си лежат в оня храм, където ги положи; в Рим ти не можеш с тях да участвуват при тържествени богослужения, нито дори, ако имаш нареждане, ще ти бъде възможно да се покажеш в онази блажена дреха! И така, нека ти бъде всичко за щастие, успех и спасение; с радост на душата пристъпи отново пак в посвещение по волята на великите богове.

30. Така великата богиня чрез това съновидение ми извести и ме посъветва какво трябва да направя. Веднага, без да отлагам и да

подхвърлям работата на излишно протакане, аз съобщих на моя жрец какво съм видял; поех върху себе си бремето на въздържане от месна храна и по вечния закон на предписанията доброволно увеличих десетдневния срок; не жалех разноските, готвех се за посвещение и се ръководех повече от пламъка на моето благочестие, отколкото от размера на доходите си. И, бога ми, не пожалих, ни труд, ни средства и защо не! Чрез щедрия промисъл на боговете вече си изкарвах достатъчно приходи от съдебните процеси. Най-послед след няколко дни богът на боговете, по-могъщ от могъщите, най-върховният от върховните и най-великият от великите — всемогъщият Озирис, непреобразен в някакъв чужд образ, а лично в собствения си божествен лик, ме удостои и почете със своето явяване. Каза ми, че аз непрекъснато ще продължавам своите славни занятия в съда и да не се страхувам от клюките на недоброжелателите, които клюки пораждаше моето старателно трудолюбие и ученост. И за да не се смесвам с останалата тъпа посветени и за да служа нему, той ме взе в колегията на своите пастофори, дори ме назначи за един от петгодишните декуриони^[67]. Отново си обръснах главата и без да се прикривам или покривам плешивостта си, напротив, като я показвах открито, поех с радост длъжността си в тази стара, основана по времето на Сула^[68], колегия.

---

[1] Религиозният синкретизъм е едно от характерните явления в идеологията на късната античност. Функциите на отделните богове се обединяват и се приписват на едно или две върховни божества — в нашия случай това са египетските Изиди и Озирис. Луна (Селене) също се е смятала за една от върховните богини. ↑

[2] Седморката е свещена не само за питагорейците, но и за много други религии и мистически учения. Много примери за това дава Библията. ↑

[3] На лат. *Regina coeli* — небесна царица — така християните наричат Богородица. Изиди с младенеца Хор на ръце била един от първообразите на божата майка. ↑

[4] Вярвало се, че до това време, когато Церера научила хората на земеделие, храната на смъртните се състояла от жълъди. ↑

[5] Сестра на Феб (Аполон) — бога на слънцето, е Артемида. Смятали я и за покровителка на родилките. Главен център на нейния

култ бил гр. Ефес в Мала Азия. ↑

[6] Прозерпина по-късно е отъждествявана с Хеката, която е била представяна с три лица. ↑

[7] Прозерпина (Персефона) сравнявали с Хеката, владетелка на призраците и на злите духове. Нощем тя обикаляла и кучетата със страшен вой известяват нейното приближаване. ↑

[8] Като Артемида, богиня на лова; на нея били посвещавани отделни горички. ↑

[9] Тук молитвата е отправена към луната (Луна, Селене). ↑

[10] Луната се смятала за източник на нощната роса. ↑

[11] Поради това, че божеството е имало много имена и истинското му име често не се знаело, такава уговорка при една тържествена молитва е необходима. ↑

[12] Житните класове и драконите са атрибути на Церера. ↑

[13] Многоцветни одежди — символ на многостранната ѝ власт; черният плащ — емблема на Луната, на Прозерпина или на Церера. ↑

[14] Виж бележка 56 към II книга. ↑

[15] Кораб — свещен символ на Изида, тъй като тя била богиня на морето и покровителка на мореплавателите; символизира също и разливането на Нил. ↑

[16] Палмовата клонка е символ на победата. ↑

[17] Намеква се за легендата, предадена от Херодот (II, 2); две новородени деца, откърмени от кози, изолирани от хората, произнесли първата си дума бекос — хляб по фригийски. Оттук изкарвали фригийците най-стария народ на земята. ↑

[18] *Песинунт* — древен град в Мала Азия, център на култа на Кибела. ↑

[19] Древните смятали, че жителите на Атика не били преселници от други места, както било останалото население на Гърция. ↑

[20] Минерва (Атина) Кекропска — по името на Кекропс — основател и пръв цар на Атина. Тя била покровителка на гр. Атина. ↑

[21] Жителите на Крит се славели с точната стрелба с лък. ↑

[22] В латинския текст Диана Диктина — критската Артемида; идва от гръцката дума диктюон — мрежа, защото ѝ приписват изобретението на рибарската мрежа. ↑

[23] В Сицилия се говорело на местен език, на гръцки и на латински език. ↑

[24] Така наричали Немезида — богинята на справедливото възмездие, по името на храма ѝ в атическото селище Рамнут. ↑

[25] Западни етиопци. ↑

[26] Древен народ, населяващ днешен Афганистан, или пък според други — африканки. ↑

[27] Първоначално Изида е египетска богиня, олицетворяваща плодородието на Нилската долина, след това богиня на луната. След като култът ѝ се разпространил извън пределите на Египет, тя обединила функциите на най-различни божества, та накрая се почитала вече като върховна богиня на вселената. ↑

[28] Розата е свещено цвете на Изида. ↑

[29] *Ахеронт* — река в подземното царство, преносно — самото подземно царство. ↑

[30] *Елисейски поля* — място за душите на праведните хора. ↑

[31] Те били изплитани от листата на палма, от влакната на растението папирус, от върбови кори или дори от слама. ↑

[32] Виж бележка 36 към I книга. ↑

[33] Виж бележка 21 към VII книга. ↑

[34] *Сарапис* или *Серапис* — египетско божество, сравнявано с Озирис, Зевс, Плутон и Асклепий, с широко разпространен култ и с много привърженици. ↑

[35] Мундщукът на този инструмент бил отстранен. При свирене с него го изправяли нагоре така, че краят му допирал до ухото. ↑

[36] Емблема на Анупис, който отвеждал душите на умрелите в подземното царство. Той бил сравняван с Хермес (Меркурий). Палмата у египтяните била емблема на астрологията и магията. ↑

[37] Ръка с разтворени пръсти — символ на справедливост, юмрук — на насилие; за египтяните ръката е била емблема на плодородие на богинята-майка, затова един и същи жрец носи и ръка, и майчина гърда, напълнена с мляко. ↑

[38] Символ на плодородие и на чистота. ↑

[39] Амфора с чиста вода, посветена на Нил и на Озирис, съпруг на Изида, която разделяла с него върховната власт над света. ↑

[40] В образа на крава почитали древноегипетската богиня Хатхор, сравнявана с Изида. ↑

[41] Не се знае какви свещени предмети са били затворени в това сандъче (кутия). ↑

[42] Символ на съединение на Изида (в образа на змия) с Озирис.
↑

[43] Кърмата на кораба завършвала с украшение във форма на гъша глава. Тук гъската е и свещена птица на Изида. ↑

[44] Така гърците наричали египетските жреци, които носели изображенията на боговете на процесиите. ↑

[45] Тоест лавър, мирт, маслина. ↑

[46] Сравни пример 39 към същата книга. ↑

[47] Утринна молитва към Озирис като бог на слънцето. ↑

[48] На лат. *Candidus* — блестящ, белоснежен. ↑

[49] Посветените в тайнството на Изида не могли да ядат месо от някои животни. ↑

[50] Връзката на култа към Изида с астрологията е явна. Понеже била господарка на небесните светила и управлявала тяхното движение, тя можела да влияе и върху съдбата на човека. ↑

[51] Тоест египетски йероглифи. ↑

[52] Според някои опростено народно писмо, така нареченото демотическо писмо. ↑

[53] Числото 12 — вероятно дванадесетте знака на Зодиака. ↑

[54] Митологическата страна на хиперборейците (до тях не достигал хладният вятър Борей, буквално — отвъд Борей) била някъде на север, на края на света. ↑

[55] Според митологията парките, трите богини на съдбата, изпридали нишките на живота. ↑

[56] Тоест Остия — в устието на Тибър, морско пристанище на Рим. ↑

[57] Тоест 12 декември. ↑

[58] *Isis Campenis* според *Campus Martius*, Марсово поле, до Рим.

↑

[59] Виж бележка 39 към същата книга. ↑

[60] *Turc* — жезъл, увит с бръшлян и с лозови листа, на върха с борова шишарка; бръшлянът като емблема на Дионис — също сравняван с Озирис. ↑

[61] Нещо увито в плат — магия, тайнство. ↑

[62] От лат. *asinus*, магаре. ↑

[63] Тук текстът е повреден. ↑

[64] *Мадаура* (сега Мдауруш) — родното място на Апулей, в Южна Нумидия (Африка). ↑

[65] Буквално „между жертва и камък“. При сключване договор се заколвала свиня с каменен нож и жрецьт казал: „Народ, който първи наруши договора, да бъде поразен от Юпитер, както аз поразявам свинята с този камък“, тоест нарушителят на свещения договор трябвало да бъде умъртвен. ↑

[66] Друго символично число — мистическа тройка; има го и в обикновената реч — трижди блажен. ↑

[67] Тоест началник на група жреци, избран през пет години. ↑

[68] Тоест от началото на I в, пр.н.е. ↑

Издание:

Антични романи. Сборник

ДИ „Народна култура“, София, 1976

Антични — гръцки и латински. Второ издание

Редактор на издателството: Жени Божилова

Художник: Иван Къосев

Художник-редактор: Ясен Васев

Техн. редактор: Олга Стоянова

Коректори: Евгения Кръстанова, Величка Герова

Литературна група IV

Longus

Pastorales (Daphnis et Chloe)

Texte établi et traduit par G. Dalmeyda

Paris Société d'édition „Les Bellies Lettres“ 1934

Превел от старогръцки: Богдан Богданов

Historia Alexandri Magni (Pseudo-Gallisthenos) vol. I Recensio
vetusta, cd

C. Kroll, Berlin Weidmannische Buchhandlung 1926

Превел от старогръцки: Богдан Богданов

Lucian

With an english translation by A. M. Harmon in tight volumes, v. I

Cambridge/Massachusetts Harvard University press/London William
Heinemann LTD 1953

Превел от старогръцки: Богдан Богданов

Petronii

Cena Trimalchionis

ed. L. Friedländer, Hirzel, Leipzig, 1891

Превели от латински: Г. Кацаров и Б. Геров

Apulei Platonici

Madaurensis Metamorphoseon, libri XI

Lipsiae Teubner 1931

Превели от латински: Г. Батаклиев и П. Радев

Narrationes graeoeae et latinae a Bogdan Bogdanov selectae
Traductionem bulgaricatn curavit Georgius Mihailov
Harodna Cultura
Serdiccae MCMLXXV

Дадена за набор 8.IX.1976 г.
Подписана за печат 23.X.1976 г.
Излязла от печат декември 1976 г.
Формат 84×108/32.
Печатни коли 34. Издателски коли 28,56.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.